הקדמה למסכת אבות

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org

הנקרא שמונה פרקים להרמב"ם

ע"י חיים תשס"ח

הקדמה לרבינו שמואל אבן תבון

אמר שמואל בן יודא אבן תבון. זאת המסכת. ר"ל מסכת אבות. ידוע מסרר ישועות. סדורה בין מסכת עבודת כוכבים ומסכת הוריות. ולא נמצא לה גמרא. והרב הגדול רבינו משה בן הרב רבינו מיימון ז"ל פירשה בלשון הגרי בכלל פירושו למשנת שיחא סדרי שפירשה כולה בלשון ההוא. והרחיב במסכתא הזאת המאמר. להיותה יקרה בעניינה מפני שהיא מדברת במדות האדם התשובות והישרות. והפתרונות והמעוותות. אשר התשובות והישרות מהן מפנות הדרך. ומסקלות המסילה. העולה אל המעלות השכליות כט"ש החכם (משלי יח) שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך. ובמעלות השכליות ישית המשיא אל ידיעת בוראו כמ"ש החכם הנזכר על החכמה (משלי ג) אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא. כלומר בבקשך החכמה ככסף ותחתלאל אותה כמטמונים. רוצה בזה בקשה ותיפוש בזריזות והשתדלות יתירה. שהתמכש על דרך הזוה אין ספק שימצא מבוקשנו ויגיע אליו. אז תבין יראת ה' ותגיע אל ידיעתו. ר"ל בהבנת יראת ה' הבנת אמתות דעות התורה שהיא יראת ה'. שהיו בידו מקובלים לבד קודם בקשת החכמה ובחכמה ידע אמתתם והגרצה מהם. ור"ל במציאות דעת אלהים. שידע מציאת הש"י במופת. לא בקבלה לבד כאשר היה לפני בקשתו החכמה. וידיעת הש"י אין ספק שהיא הבלית האדם. כמ"ש הנביא ע"ה (ירמיה ט) כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה'. ואע"פ שהרב ז"ל פי' זה הפסוק פי' טוב בפרק נ"ר מן החלק הג' מספר מורה הנבוכים וחירוש לנו בו חדוש גדול לא יערכנו והב וזכוכית והוא מה שהניון ממלת בארץ יש בפי' קצת מלותיו דרך אחרת והוא במלת כי באלה חפצתי יש לי בהן חדוש אין ספק אצלי במובנו ואמתתו. וכמו כן בענין מלות צדקה ומשפט ז"ל זולת מה שפירש בהם החכם האמתי ז"ל ואולם הוא יותר נאות. והרואים את שניהם. יבחרו הטוב בעיניהם. כי אין חילוק ביניהם בענין המכוון כלל. וראיתי לזכור מה שנראה לי בו מחידוש בפתיחה זאת שלא תהיה הפתיחה הזאת ואם והיא קטנה ערומה מחידוש מועיל. והוא שעיקר הרמז באומרו כי באלה חפצתי. שב אל השכל וידוע אותי. נתן בו חדוש למה ראוי להתהלל באלה השנים. לא בשלשה הנזכרים בפסוק שלפניו. מפני שאלו השנים ז"ל השכל וידוע השם. הם תכלית החפץ השם ובוזתו במין האדם. והנראה ממנו. לא הגי' הנזכר עם היותם אז הוות קצתם דרך ומבוא אל התכלית. והמגיע אל רצון השם יתברך אינו אל"ף שהגיע אל דבר שראוי להתהלל בו. וקרא השכל וידוע שני ענינים מפני שאינן אצלי בשואים במקום הזה כמ"ש בפרק ג' מספר מורה הנבוכים. ג) כלומר שיהיה עניינם אחד ושיהיה עניינם השכל וידוע אותי כי שמות הרודפים ישבחו בהם מעט החכמים. ע"כ הם אצלי נאמרים ע"ב דברים. וזה שאלת השכל אצלי נפרדת. לא קמוכה למלת אותי. ויהיה עניינה להשכיל כל מה שאפשר להשכילו ולודעתו בכל הנמצאות העלולות ידיעת מציאות סבה במה שאפשר בו. או ידיעת מציאות בלבד במה שאי אפשר לדעת בו זולת זה. כלומר שיקבה מן החכמה כמה שיש"כ (ירמיה ט) כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה'. ר"ל

הגה"ה ג) ס"א כלומר שיהיה הפעול בהם אחד וזולת מלת אותי ממכוונה בם ש"י עד שיהיה עניינה השכל אותי וידוע אותי וזה בין שיהיה השכל ידוע כי עניינים מלוקים בין שיהיה עניינם אחד בעצמו ואחד זה שהם יהיה עניינם אחד וזולת שהם שיהיו עניינם שונים במקום הזה ואחדת בם כי בעצמם אחד מהם כשהוא ר"ל עצר ידיעה. והם יהיו שני עניינים מלוקים בעצמם וזולת שהיו שהם השכל ידוע כי עניינם אחד בעצמו ואחד בעצמו וזולת שהם שנים במקום הזה ואחדת בם כי בעצמם אחד מהם כשהוא ר"ל עצר ידיעה. והם יהיו שני עניינים מלוקים בעצמם וזולת שהיו שהם השכל ידוע כי עניינם אחד בעצמו ואחד בעצמו וזולת שהיו

בס"ד

ספר זה נסרק ונעבד ע"י
"יודאיקה אימג' אוצרות התורה בע"מ".
ניתנת רשות ל"היברא בוקס" שע"י חיים רוזנברג"
להכניסו לאתר ולהפיצו לצורך שימוש אישי בלבד.
<u>וזאת למודעי</u>
אין רשות לאף אחד להדפיסו או להעתיקו
בכל אופן שהוא או בכל אמצעי שהוא
בין בחינם בין בשכר בין ליחיד בין לרבים

ניתן להשיג עותק מספר זה ועוד ספרים
וכן התוכנה אוצרות התורה המשולבת
(בשילוב אוצר הפוסקים)
אצל:
בית ספריית מורגנשטרן
רחוב רבא 14 ת.ד. 3620 אשדוד
טלפון 08-866-0821 פקס 08-866-5059

OTZROT HATORAH
THE MORGENSTERN LIBRARY
14 RAVAH STREET
P.O.B.3620 ASDOD, ISRAEL
Email- kidosheypolin@bezeqint.net

This sefer has been provided by
Judaica Image OTZROT HATORAH for individual use only.
All rights reserved by Judaica Image OTZROT HATORAH.
Permission is only granted to Hebrew Books Org.
No Permission is granted (in any form to distribute these books)
to anyone else even if they don't sell them.

הקדמת רבינו שמואל אבן תבון

ר"ל ידיעת מציאותו וידיעת מה שראוי להאמין בו לחיוב. או לשלילה או להרחקה ויהיה ענינו כענין אז תבין יראת ה' כמו שמפורש למעלה. כי החכם הנזכר לפני הפסוק אשר אנחנו בפירושו. באמרו אל יתהלל חכם. ריצה בו בעל מדות השובות לבדם. כמ"ש החכם האמתי ז"ל בפ' הנזכר. ו) וכן אמר כי אני ה' העושה חסד משפט וצדקה בארץ וגו' מדות הנזכרות בפרק ג"ב מהחלק השלישי. גם אין ספק שתפיץ הש"י ג"כ מן האדם שיתדמה בדרכיו לדרכי הבורא. כפי היכולת. כי כמו שידיעת הדבר ה' הם דרך אל ידיעתו כן התדמות בדרכיו הוא מפנה הדרך אל ידיעתו. כי המדות שאפשר לאדם שירמה בהם למדע קונו. הם היקרות שבמדרות הטובות הנמצאות בנפש האדם. אשר בלעדם רחוק להשיג אל המעלות השלישיות. כאשר זכר במקומות רבים. וכן זכרו כל חכם. ואשר פי' הרב במלת ארץ הוא חדוש מופלא בטובו. ומפני שחכמי החכמה חברו ספרים במדות האדם. והאריכו לדבר בהם ולהודיע איך אפשר לאדם להרגיל עצמו במדות הטובות עד שישובו קנין חזק ויהיה קבועות בנפשו. ואיך יוכל בעל מדות מעוותות לתקן המעוות בהם. ראה הרב ז"ל להקדים לזאת המסכת פרקים. יזכור מהם בקצרה הצריך מן העניינים אשר האריכו בהם חכמי המחקר. כמו שזכר בפתיחתו. וכאשר ראו חכמי לונדל עיר מולדתי פי' זאת המסכת והפרקים אשר הקדים הרב בביאור עניינים בקשו ממני להתעתק להם כאשר עשו במאמר מורה הנבוכים. וזה החלי להתעתקו ומחשי"ו אשאל להישירני אל האמת ולהצילני משגיאה:

הגבורה. ומי שחשב שהכלכלת האדם הוא העושר. ע"כ בא זה מאמר הנביא להזהירנו ולהרחיק הדעות ולבשלם והודיע וגילה מה תהלתו האמיתית והכלית החבה ממנו. וכזה בעצמו באר ארוסטוטלוס דחות הדעות הראשונות הנזכרות בהצלחת האדם. ובאר שהכלית ההצלחה היא ידיעתו את הש"י ידיעה אמיתית. וכן הורה הרב ז"ל ענין הג' מדות הנזכרות בפרק ג"ב מהחלק השלישי. גם אין ספק שתפיץ הש"י ג"כ מן האדם שיתדמה בדרכיו לדרכי הבורא. כפי היכולת. כי כמו שידיעת הדבר ה' הם דרך אל ידיעתו כן התדמות בדרכיו הוא מפנה הדרך אל ידיעתו. כי המדות שאפשר לאדם שירמה בהם למדע קונו. הם היקרות שבמדרות הטובות הנמצאות בנפש האדם. אשר בלעדם רחוק להשיג אל המעלות השלישיות. כאשר זכר במקומות רבים. וכן זכרו כל חכם. ואשר פי' הרב במלת ארץ הוא חדוש מופלא בטובו. ומפני שחכמי החכמה חברו ספרים במדות האדם. והאריכו לדבר בהם ולהודיע איך אפשר לאדם להרגיל עצמו במדות הטובות עד שישובו קנין חזק ויהיה קבועות בנפשו. ואיך יוכל בעל מדות מעוותות לתקן המעוות בהם. ראה הרב ז"ל להקדים לזאת המסכת פרקים. יזכור מהם בקצרה הצריך מן העניינים אשר האריכו בהם חכמי המחקר. כמו שזכר בפתיחתו. וכאשר ראו חכמי לונדל עיר מולדתי פי' זאת המסכת והפרקים אשר הקדים הרב בביאור עניינים בקשו ממני להתעתק להם כאשר עשו במאמר מורה הנבוכים. וזה החלי להתעתקו ומחשי"ו אשאל להישירני אל האמת ולהצילני משגיאה:

הגה"ה ג) ס"א וגם לפי יונתן בן עוזיאל שתרגם כדבן חמר ס' לפ' יתחבא שלמה בו דוד מכיוון כמוכמיתיה ולפ' יתחבא שלמה בו חכם בהשענת התכמה קודם שהגיע לידיעת דרכי השם שיוכל לדעתו ולהיעמם והיה הכלכה בשלמה כל עוד שהיה בהשענת ולפ' שכיכל לנמרי אחין ספק שמדרגות עליה שלמה ע"ה אל התכמה נעטנו הלמה עמה. וזה סם לתנין בשלמה שהגיע בסוף ל' לידיעת השם כשלים משפטו שקרא שמו שיר השירים ואולם סם היה דעת יונתן בן עוזיאל שבלמה ע"ה הגיע אל מדרגת הנביאות ל' לידיעת ה' לפ שהיה עדיין במקום שיוכל לתפוח בה' כלומר לשבינו. וכבר הסכיל החכם שתמר ז"ל מדכרות בתכמה שהגיע אל מחת מהם הוא יוכל שביב השים שהש"י נלמה בו ליכתב שתמר בפ' ס' בתורה בה' ויהי בעת ההיא וגו' שאחר שהיה אל בשלמה בחכמה ובעשר ובכל מה שהגיע אל בשים שהש"י נלמה בו ויהיה שתמר בפ

אמר שמואל בן יהודא אבן תבון ז"ל אמר הרב המחבר זצ"ל הנה בארנו בפתיחת זה החבור . מה היתה הסבה בשום המחבר זאת המסכת בזה הסדר וזכרנו ג"כ רוב התועלת בזה המסכת ועדנו פעמים רבות במה שקדם בזה החבור . לדבר בזאת המסכת בעניני טוריעים ולהאריך בה קצת אריכות , מפני שהיא קשנה . ואע"פ שתראה [תועלת] מבוארת וקלה לחבין ולעשות מה שכוללת אינו קל על כל בני אדם ואין כל עניני ג"כ מובנים מבלי פי' ארוך עם זכור אמרו ז"ל [ב"ק נ.] האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דאבות ואין אצלנו מעלה גדולה מחסידות אלא הנבואה והיא המביאה אליה . כמ"ש רז"ל [ס"ז כ:] חסידות מביאה לידי רוח הקדש . הנה התבאר מדבריהם שבקיום מאמרי זאת המסכת מביא לידי נבואה . והנני עתיד לבאר אמיתת הדבר ההוא מפני שהוא כולל חלק גדול מהמדות הטובות . ואראיתי להקדים קודם שאתחיל בפי' ההלכה . פרקים מועילים . ידע מהם האדם הקדמות , ויהיו לו ג"כ מבוא ומפתח אמה שאני עתיד לפרש . ודע שהחברים אשר אומר בפרקים אלו . ובכמה שיבא מן הפירוש , אינם דברים שבדיתים מעצמי ולא פירושים שחדשתים . אמנם הם עניינים לקחתים מדברי חכמים בפרושיהם ותלמוד , וזולתם מחבוריהם ומדברי הפילוסופים ג"כ הקדמונים והחדשים . מחבוריי הרבה בני אדם ושמע האמת ממי שאמרו . ואפשר שאביא לפעמים מאמר אחד כלו מספר המפורסם בלשוננו . ואין בכל זה רוע . ואיני מתפאר במה שאאמרו מי שקדם ממני , שאני כבר הזהירתי בזה . ואע"פ שלא אזכיר אמר פלוני [אמר פלוני] שזה אריכות אין תועלת בו , ואפשר שיהיה מביא זכרון שם האיש ההוא לחשוב לו חיך שהדבר ההוא נפסר ובתובו רוע . שלא יביבהו , ומפני זה ראיתי שלא לזכור האומר . שכוונתי לתועיל הקורא ולבאר לו עניינים הצפונים בזאת המסכת . ואני אתחיל עתה לזכור הפרקים אשר ראיתי להקדימם הנה לפי כוונתי, והם שמונה פרקים . נשלמו הקדמות :

פרק ראשון בנפש האדם וכחותיה

דע שנפש האדם אחת . ויש לה פעולות רבות חלוקות יקראום קצת הפעולות הם נפשות . ויחשב בעבור זה שיש לאדם נפשות רבות . כמו שחשבו הרופאים . עד ששם ראש הרופאים פיתיחת ספרו . שהנפשות ג' , מבעיות . חיוניות , ונפשיות , ופעמים שיקראו כוחות . וחלקים , עד שיאמר חלקי הנפש . וזה השם יעשוהו הפילוסופים הרבה פעמים . ואינם רוצים באמרם חלקי , שהיא מתחלקת כהחלק הגופות , אבל הם מונים פעולותיה החלוקות שהם לכלל הנפש . כחלקים לכל המחובר מהחלקים ההם . ואתה יודע שתקון המדות היא רפואת הנפש וכחותיה וכמו שהרופא אשר ירפא הגופות צריך שיתלה הגוף אשר ירפאהו כולו , וחלקיו מה הם, ר"ל גוף האדם , וצריך שידע איזה דברים יהלוהו וישמור מהם , ואיזה דברים יבריאהו ויכין אליהם . כן רופא הנפש הרוצה לתקן מדות האדם . צריך שידע הנפש וכחותיה בכללה וחלקיה ומה יהלה אותה ומה יבריאה . ומפני זה אומר שהלקי הנפש הם חמשה . הזן והוא נקרא צומח . והמרגיש . והמדמה . והמתעורר . והשכלי . וכבר הקדמנו בזה הפרק שדברינו אינם רק בנפש האדם . כי רבה המזון שיזון בו האדם אינו ככה המזון שיזון בו הסוס והחמור . כי האדם נזון בחלק הזן מן הנפש האנושיות , והחמור נזון בחלק הזן מן הנפש החמורית . והשבר נזון בחלק הזן מן הנפש אשר לו . ואמנם יאמר על הכל נזון בשתוף השם לבד לא שהענין בכולם אחד בעצמו . וכן יאמר על האדם , ושאר בעלי חיים . מרגיש . בשתוף השם לבד לא שההרגש אשר באדם , הוא ההרגש אשר בשאר בעלי חיים , ולא ההרגש אשר בזה המין . הוא ההרגש בעצמו אשר במין האחר . אבל כל מין ומין מאשר לו נפש יש לו נפש אחת מהנפשות בלתי נפש האחר . ויתחייב מנפש זה פעולות ומנפש זה פעולות אחרות . ואפשר שתהיה פעולה לפעולה . ויחשוב בשתי הפעולות שהן דבר אחד בעצמו , ואין הדבר כן . והמשל בזה ג' מקומות חשובים . והאחד מהן יראה עליו השמש והאויר . והשני האיזה עליו הירח והאויר , והג' הודלק בו הגר והאויר . הנה כל אחד מהם נמצא בו האור , אבל אמת זה האור ופועלו . השמש , ופועלו אחר הירח . ופועל אחר האש . כן פועל הרגשת האדם . הוא נפש האדם . ופועל הרגשת החמור הוא נפש החמור . ופועל הרגשת הנשר הוא נפש הנשר . ואין להם ענין שיקבצם אלא בשתוף השם בלבד . וחבן זה הענין שהוא נפלא מאד . יכשלו בו הרבה מהפילוסופים . ויתחייבו בזה הרחקות ודעות בלתי אמיתות. ואשיב אל כוונתי בחלקי הנפש. ואומר החלק הזן ממנו הכח המושך והמחזיק. והמעכל והדוחה למותרות. והמגדל . והמוליד בדומה . והמבדיל הלזיהות עד שיפרוש מה שצריך להזן בו . ומה שצריך לדהותו , והדברים על אלו שבעה כחות ומה יעשו ואיך יעשו ובאיזה איברים פעולתם יותר נראית

חסד

אמר כרב המנכר ז"ל כתב המסומנ פרקים : בפתיחת זה כתוב . טוב הפקדמה שהקדים בזה הספר . ואמר שהוא מחובר מכמה חכמים . כמו שהוא כתוב

שמונה פרקים לרמב"ם

ופחיתות זה החלק. הוא לחטר מאלו או להוסיף בהן. אבל החלק הזן והמדמה לא יאמר בו לא מעלה ולא פחיתות אך יאמר שהוא זן על ישור, או על בלתי ישור. כמו שיאמר איש פלוני עכוללו טוב, או בשל עכוללו. או נפסד דמיונו. או הוא מדמה על ישור אין בזו לא מעלה. ולא פחיתות. וזה מה שרציונו לזכרו בזה הפרק:

אמרן הקדמונים כי יש לנפש בריאות וחולי כמו שיש לגוף בריאות וחולי. ובריאות הנפש

הוא שתהיה תכונתה ותכונת חלקיה תכונות שתעשה בה תדיר הטובות. והפעולות הנאותות. וחוליה הוא שתהיה תכונתה ותכונת חלקיה. תכונות שתעשה בהן תדיר הרעות והפעולות המגונות. אמנם בריאות הגוף וחליו מלאכת הרפואות תתקור עליו. וכמו שחולי הגוף ירמו להספד הרגשותיהם במה שהוא מר שהוא מתוק. ובמה שהוא מתוק שהוא מר. ויציירו הנאות בצורות בלתי נאות ותחזק תאותם ותרבה הנאתם בעניינים אין הנאה בהם כלל לבריאים ואפשר שיהיה בהם ציר כאכלת עפר ופחמים והדברים העפוצים (ס"ת העפושנים) והחמוצים מאד וכיוצא באלו מן המזונות אשר לא יתאוו להם הבריאים אבל יאמאו אותם. כן חולי הנפשות. ר"ל הרעים. ובעלי מדות הרעות. ירמו במה שהוא רע שהוא טוב. ובמה שהוא טוב שהוא רע. והארם הרע יתאוה לעולם להפלגת [פעולות רעים] אשר הם באמת רעות וידמה בעבור חלי נפשו שהם טובות. וכמו שהחולים הגופניים. כשיתעו חליים. ולא ידעו מלאכת הרפואות. ישאלו הרופאים ויודיעום מה שצריך לעשותו ויזהירום מה שירחמו ערב. והוא בהפך חליים. ויבריחום לקחת דברים הנמאסים והמזיק עד שיבריאו גופותם. וישובו לבחור בטוב ולמאום ברע. כן חולי הנפשות צריך להם שישאלו החכמים שהם רופאי הנפשות ויזהירום מן הרעות ההם אשר יחשבו בהן שהן טובות. ויראהו אותם במלאכה אשר יראם בה מדות הנפש. אשר אזכרם בס' שאחר זה. אמנם חולי הנפשות אשר לא ירגישו בחליים וידמו בו שהוא בריאות. או ירגישו בו ולא יתרפאו. אחריתם למה שיהיה אחרית החולה כשישתוך אחר הנאותיו. ולא יתרפא. שהוא ימות בלי ספק. אבל המרגישים והם נמשכים אחר הנאותיהם אמרה בהן התורה האמיתית מספרת דבריהם. [בכלים כט] כי בשיריות לבי אלך וגו', ר"ל שהוא מכוון לרוות צמאו והוא מוסיף לעצמו צמא. אך על שאינם מרגישים בדבר אמר שתע"ה עליהם [מקלי יב] דרך אויל ישר בעיניו. ושומע לעצה חכם. ר"ל שומע לעצת החכם. חכם. מפני שיודיענו [הדרך] שהוא ישר באמת. לא אשר יחשבוהו שהוא ישר. ואמר [משלי] יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות: ואמר [עזר] בחולי הנפשות האלה בהיותם בלתי יודעים. מה יזיקם ומה יועילם [שם ד] דרך רשעים באפלה לא ידעו במה יכשלו. אך מלאכת רפואות הנפשות הוא כמו שאספר בפרק הרביעי:

פרק רביעי ברפואות חולי הנפש

המעשים טובים הם המעשים השוים המזונעים בין שתי קצוות ששתיהן רע האחד מהן

תוספת. והשניית חסרון. והמעלות המדות. הן תכונות נפשיות. וקניניים ממוצעים בין ב' תכונות רעות. האחת מהן יתירה. והאחרת חסרה. מן התכונות האלה יתחייבו הפעולות הזם. והמשל בו הזהירות שהיא מדה ממוצעת בין רוב התאוה ובין העדר הרגש התאוה. והזהירות. היא מפעולות הטובות. והכונות הנפש אשר יתחייב ממנה הזהירות. היא מעלת המדות. אבל רוב התאוה הוא הקצה הראשון. והעדר הרגש התאוה לגמרי הוא הקצה האחרון. ושתיהן רע גמור. ושתי תכונות הנפש אשר מהם יתחייב רוב התאוה. והיא התכונה היתירה. והעדר ההרגשה והיא התכונה החסרה. שתיהן יחד פחיתות מפחיתות המדות. וכן הבדיבות ממוצע בין הכילות. והפיזור. והגבורה ממוצעת בין המסירה לתכונות ובין דך הלבב. והלפלות ממוצע בין ההתנשאות ובין הבבלה. ופיזוש פלפול הוא מי שמתכבד בראיו ואינו מתבבל בדבר. בלתי הגונים שיש בהם פחיתות הרבה וחרפה. והנחת ממוצעת בין הקמרנות והקנטרנות. ובין רכות המבע. מה שקורין בלע"ז א"מ ול"ר. והוא מי שהוא בלא דבור ובלא מעשה לכבדות מבעו וקור מזגו. והוא כנגד הקטרנות שיבא מחדוד מבעו וחום מזגו. והענוה ממוצעת בין הגאוה ושפלות הרוח. וההסתפקות ממוצעת בין אהבת הממון ובין העצלות. וטוב לב ממוצע בין הבבלה. ויתרון טוב הלבב. וממני שאין למדות האלה שם ידוע בלשוננו. צריך לפרש עניניהם. ומה שרוצים בו הפילוסופים. לב טוב קורים מי שכל כוונתו להיטיב לבני אדם בגופו ועצתו ובממונו בכל יכלתו בלתי שיטיגהו נזק או בזיון והוא האמצעי. והכבל הוא הפך זה. והוא מי שאינו רוצה להועיל לבני אדם בדבר אפי' במה שאין לו בו הסרון ולא פורח ולא נזק והוא הקצה האחרון. ויתרון טוב הלבב הוא שעושה דברים הנזכרים בלב טוב. ואפי' אם יטיגהו בזה נזק גדול או בזיון או טורח רב והפסד מרובה. והוא הקצה הראשון. והסבלנות ממוצע בין הכעס והעדר הרגשת תרפה ובוז. ובשת פנים ממוצע בין העזות. והביישנות. פירוש נ"ל מדברי ר"ל שהבייש הוא אצלם מי שיש לו רוב בושת. ובשת פנים היא הממוצע: מאמאם [מכות פ"ב מ"ה] לא הביישן למד ולא אמרו אין בושת פנים למד. ואמרו [שם פ"ט מ"ג] בושת פנים לע"ע. ולא אמרו הביישן: ולזה סדרתים כך. וכן שאר המדות יצטרכו על כל פנים לשמות מונחים להם מהסכמה שיהיו העניינים מובנים והרבה פעמים ימצו בני אדם באלו הפעולות. ויחשבו אחר מקצותיו טוב. ומעלה ממעלות הנפש. ופעמים יחשבו הקצה הראשון טוב. כמו שיחשבו המסירה למסכנות מעלה. ויקראו המוכרים עצמם למסכנות גבורים. וכשיראו מי שהוא בתכלית זאת המדה. ר"ל שבוחר עצמו למסכנות ומוכר עצמו למיתה בכוונה. ופעמים ינצל במקרה. יחשבוהו בזה ויאמרו עליו שהוא גבור. ופעמים יחשבו הקצה האחרון שהוא טוב ויאמרו על פחות הנפש שהוא סבלן. ועל העצל שהוא שמח בחלקו. ועל בעדר הרגש התאוות לעובי טבעיו שהוא נזהר כלומר ירא חטא. ועל זה אמרו מן הטעות יחשבו לג"כ הפוזר ויתרון טוב הלב מן הפעולות השוכות וזה כולו טעות. ואמנם ישובח באמת הממוצע. ואליו צריך לאדם שיכוין וישקול פעולותיו כולם תמיד עד שיתמצעו. ודע שאלו המעלות והאחיזות אשר למדות. לא יגיעו ולא יתישבו בנפש. רק בכפל הפעולות הבאות מן המדה ההיא פעמים רבות ובזמן ארוך. והרגילו בהם. ואם היו הפעולות ההם טובות יהיה המגיע לנו מהם מעלה. ואם היו רעות. יהיה המגיע לנו מהם פחיתות. ומפני שאין אדם בטבעו בהחלת עניני בעל מעלה ולא בעל חסרון. כמו שנבאר בס' ח'. והוא ירגיל בלא ספק פעולות מקצותיו כפי מנהג קרוביו וארצו. ואפשר שיהיו הפעולות ההם ממוצעים. ואפשר שיהיו מותרות או מחוסרות כמו שספרנו. ותהיה נפשו חולה. ראוי שילכו ברפואתו כדרך רפואות הגופות בשוה כמו שהגוף כשיצא משויו. נראה לו איזה צד נמוה ויצא ויגמוד כנגדו בהפכו עד שישוב אל השויו וכשישתה נסלק ידינו מן ההפוך. ונשוב לעשות לו מה שיעמידהו על שוויו. כן נעשה במדות בשוה. ומהשל בו. כשנראה אדם שהיתה לו הכונה בנפשו וחסר בה נפשו מכל טובה לרוב הכילות. וזה פחיתות מפחיתות הנפש. והפועל אשר יעשהו מפעולות הרע. כמו שנבארנו בזה הפרק. וכשנרצה לרפאות זה החולי. לא נצוהו להרגיל בנדיבות. שזהו כמו שירפא מי

חסד

ומצמת בו: הוא לחסר מאלו או להוסיף בהן. פירוש המדות שהזכיר למעלה מזהירות והנדיבות והסתפקות וכו'. הם נקלקים מעלות המדות לפי שהם ממוצעים בין שני קצוות ששתיהן רע. ור"ת מי שמוסיף בהן יותר מדאי. או מחסר מהן טוב בזה הל' הקצה התחתון. או הל' הראשון. ושתיהן רע ופחיתות. כמו שיבא לקמן בפ"ד: עכ"ל טוב. כה המעבל שלו הוא טוב ויפה: או בפסד דמיונו. כה המדמה שלו בפסד ואינו עושה פעולותו:

פרק שלישי יש לנפש כריאות וחולי כמו שיש לגוף בריאות וחולי. על פוף הפרק. כה כולו כתב

כהמב"ם ז"ל גם כן בספר המדע בלכות דעות פרק ג' ע"ש: מלאכת הרפואות תתקור עליו. מי שהוא עוסק במלאכת הרפואות יתקור עליו ואין כאן מקומו לדבר בהן: ירמזו להספד הרגשותיהם הפיזוש בהרגשותיהם הנפסדות ממתק קוצי חלאים ירמזו להם כמה שהוא מר וכו': העפרצים. הוא דבר מקמה הפיזוש: והחמוצים. כמתמעו לשון הומע. ולא יתרפאו בשכת העלות וביוקת בו: כי בשיריות לבי אלך. סיפא דקרא למען ספות הרוה לת הצמאה: והוא מוסיף לעצמו צמא. כן הוא שוטה עבירות בכוונה. כדי להלחות תאוותו. והוא חיזו מלא כמ"ש ז"ל במס' סוטה. שהתירון בם בחדם שמביאו רעב מרעיבו כו'. ומלא עליכה גולדא עבוכה: דרך חויל יבר בעיניו. פי' מלאה בעיניו שהוא יבר: יש דרך יבר לפני איש. ר"ל שיחשוב בחדם שהוא מעוות שהוא ישר: ואחריתה דרכי מות. שהבדל שיש בין חולי הנפשות המרגישים וביו חיש מרגישים. הוא כי בחליון מרגישים יש להם מלך בלא"ט בו שמדבה בבריות לבם ומדומם כמו שדבה ר"ל במס' יומא (פו.). שהיו מחלי בחלי שבלו יהיש מה שבלו יהיש מה שהבלו בחלי יהיש ג"כ מנדרים בבר בבנות המקבלין על עצמן שבועות ונדרים עד שישארו בעין אפיורים. אמרו בם שה הלשון אמר רב אידי בשם רבי יצחק לא דייק במה שאספר תורה. אלא שאתה אופר עליך דברים אחרים. וזה הענין שזכרנו בשורה בלא תוספות ובלא חסרון. הנה החבאר לך מכל מה שזכרנוהו בזה הפ' שצריך לבנין אל הפעולות הממוצעות ושלא יצא מהן. אל קצה מן הקצוות. אלא על צד הרפואות. ולעמוד

אברהם

בנגדו

לו למדת הנדיבות. מבל לב הלב הטוב עם שתי קוצותיו לימם כן שבלב עוב נבללו כל המדות הטובות. ונבלב רע בבללין כל המדות הלעות. כמ"ש ר' אלעזר בן ערך בפ"ב ממס' תנות (ס"ע). והסבים עמו רבו ריב"ו: לפיכך צריך לפרש עניבם ומדתם ישמרבו על כל פנים לעמות מוסיפם להם בהסבמה. פי' שהכל מסביים עליהם שימוחו עליהם שמות הללו: שיהיו עניבם מוגבים. פי' שבלו יוכל הלחם להבין עניבם ע"י שמות מוגבים: על פחות הסיפם שהוא שבלן. פי' על מי שהוא העדר הרגש הבוז והומיים עליו שהוא שבלן. ומפני שאין לחם שבלים בעבמו הוא בו'. ומן טעם למה שלריך להרגיל לו בפחות שבלים: בדרך רפואות הגופות בפוח. כמו שהבוף לריך רפואות בך שהפ לריך רפואה ושיהיה שוין לעניין זה: וכמו שהבוף בשיאל מהווי בו'. פי' ממלעיותיו ובשבר עליו החוס לו הקור: כי טעם הלחם להיות בעמו הפוח. מקמקו בך ולא ומקמקו הם ויבם ולחם יתבבר עליו התמיעות. יהיה מולה בלי ספק. ומן לם יתבבר עליו הקיבוים יהיה ג"כ מולה: נראה לו לחזק לו טוף כו' לם בבר עליו התמיעות עד"מ לו בעוה לבפרותו בדבר הממוצע שהיו לו קר ולחם לפי שהוה לימו יכול להתרפות מרוב התמיעות לבר בו. בק לבויהו לעשות דבר שהוה בעבדו והוה קר יותר בעין המבקש והמקרמת המבוהמים המבוים בלו בתן שהיו מדבר בהם. בק שהוה מדבר בהוחתו לבני בויהם וקרם בעוה בהם יהיה שוהה מעבה בע. והבמ"ם

הגהות מהריעב"ץ (א) המצער עלמו מכל דבר ודבר עלכ"ו ובדבכי בו', ל"ב ובדבכי [ירמיה כב] לחיך בלה לכל שמה וגו' [ועי' בפבר"פ לו"ת פי' ל"ת ס"ק ז']: (ב) בלפלל בו'. ל"ב מלעון בהכוח [מבלי ד] פלבלה ובהממך ומה לממו מכל דבר ודבר עלכ"ו ובדבכי בו', ל"ב בהמבים [ירמיה כב] לחיך בלה לכל שמה וגו' [ועי' בפבר"פ לו"ת פי' ל"ת ס"ק ז']: (ב) בלפלל בו'. ל"ב מלעון בהכוח [מבלי ד] פלבלה

בנגדו בתפך כמו שהאדם היודע במלאכת הרפואות כשיראה מזגו שישתנה מעט שינוי. לא ישכח ולא יניח החולה להתחזק עד שיצטרך אל רפואה חזקה בתכליתו. וכשידע שאבר מאבריו חלוש ישמרו תמיד ויתרחק מדברים המזיקים לו ויכוין למה שיועילהו עד שיבריא האבר ההוא. או עד שלא יוסיף חולשה. כן האדם השלם צריך לו שיזכור מדותיו תמיד. וישקול פעולותיו. ויבחן תכונות נפשו יום יום וכל מה שיראה נפשו נוטה לצד קצה מן הקצוות. ימהר ברפואה ולא יניח התכונה הרעה להתחזק בשנותו מעשה הרע כמו שזכרנו. וכן ישים לנגד עיניו המדות הפחותות שהן רעות. ושתדל לרפאותן תמיד כמו שזכרנו. שא"א לאדם מבלתי חסרון שהפילוסופים כבר אמרו כבר הוא ורחוק שימצא מי שהוא בטבע למעלות כלם. ר"ל למעלות חמדות ולמעלות השכליות מזומן ומוכן. אבל בספרי הנביאים נמצא זה בהם הרבה. אמר הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה מי שהוא עפ"ר אנוש עם אלוה. ומה יזכה ילוד אשה. ושלמה המע"ה אמר סתם כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ואתה יודע שאדוננו הראשונים והאחרונים מרע"ה כבר אמר אליו הש"י יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל. על אשר מריתם את פי במי מריבה. על אשר לא קדשתם אותי. ותאמר ע"ה הוא ישראל. על אשר מרו את פי במי מריבה. ר"ל שישמשו כחות נפשו כלם וישים תכליתם ירושת השם יתברך לבד ולא יעשה מעשה קטן או גדול. ולא ידבר דבר. אלא שתהגוגל ההוא או הדבר ההוא מביא למעלה. או למה שמביא אל מעלה. והוא יחשוב ויסתכל בכל פועל ותנועה. ויראה אם יביא את התכלית ההוא. או לא יביא. ואז יעשהו. וזהו אשר בקש ממנו יתברך שנכוין אליו באמרו ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. ר"ל בכל חלקי נפשך. שתעשה תכלית כל חלק ממנה תכלית [אחת] והוא לאהבה את ה"ש. וכבר הזהיר הנביא ע"ה על זה ג"כ ואמר (מקלי ג) בכל דרכיך דעהו. ופירשו חז"ל ואמרו [בכלכות קנ.] אפי' לדבר עבירה. ור"ל שתעשׂ לפועל ההוא תכלית והוא האמת. אע"פ שיש בו עבירה מצד אחר. וכבר כללו חז"ל זה הענין כולו בקצרה במלות מועטות מורה על זה הענין הוראה שלימה מאד עד בשאתה תבחן קוצר המלות. איך ספרו זה הענין הגדול והעצום כולו אשר חברו בו חבורים על שלימות. תדע שנאצר בכח אלהי בלא ספק. והוא אמרם בצוואותיהם. וכל מעשיך יהיו לשם שמים. וזהו הענין אשר ביארנוהו בזה הפרק וזהו שיעור מה שראינוהו ראוי לזכרו הנה לפי זאת ההקדמה:

פרק חמישי בהשתמש האדם בכחות הנפש לצד תכלית אחת:

צריך לאדם שיסיעבד כחות נפשו כלם לפי הדעת מה שהקדמנו בפרק שלפני זה. וישים לנגד עיניו תמיד תכלית אחת. והוא השגות הש"י כפי יכולת האדם לדעת אותה. וישים פעולותיו כולם תנועותיו ומנותיו וכל דבריו. מביאים לזה התכלית עד שלא יהיה בפעולותיו דבר מפועל ההבל ר"ל פועל שלא יביא אל זאת התכלית. והמשל בו שישים הכונה באבילתו ובשהייתו. ושתגלו. וישנתו. ויקיצתו. ותנועתו. ומנותתו. בבריאות גופו לבד והכונה בבריאות גופו שתמצא הנפש כלים בריאים ושלמים לקבות התכונות וקנות מעלות המדות ומעלות השכליות עד שיגיע לתכלית ההוא. ועל זה ההיקש לא תהיה אז כונתו אל התאנה לבד עד שיבחר מן המזון והמשתה הערב וכן בשאר ההתנהגות. אבל יכוין אל המועיל. וכשיזדמן שיהיה ערב יהיה ובשיזדמן שיהיה בלתי ערב יהיה או יכוין אל הערב ע"ד חכמת הרפואה. כמי שהלשה תאותו למאכל. ישיתהו במזונות המתובלות הערבות. שנפש האדם מתאוה לחם וכן מי שהתעורר עליו מרה שחורה יסירה בשכיבת הניגונים. ובמיני זמר. ובשיח הגנות. ובבניינים הנאים. וחברת הצורות היפות. וכיוצא בהם ממה שיריחיב הנפש. ויסיר חולי המרה השחורה ממנו. והכוונה בכל זה שיבריא גופו. ויתכלית הכונה בבריאות גופו לקנות הנפש חכמה. וכן כשיתיעקש לקנות ממון. יהיה תכלית כונתו בקנותו. שיוציאו במעלות שימצאהו לחושי גופו. ולתחשיק מציאותו. עד שישיג וידע מהש"י מה שאפשר לדעתו. ועל זה ההיקש יש למלאכת הרפואות מבוא גדול מאד במעלות השכליות והמדות ובידיעת הש"י. ובהגיע אל התכלית האמיתית. ויהיה למודם ובקשתם עבודה מן העבודות הגדולות. ולא תהיה אז באריזה וכנגדות. כי בה נשיגר פעולותינו ושיובו פעולות אנושיות מביאות אל המעלות האמתיות. כי האדם שיבא ויאכל מזון ערב אל החיך טוב הריח שנפש אדם מתאוה לו ולא ימזוק לו. ואפשר שיהיה סבה לחולי קשה. או למיתת מתאום. וזה ובהבהמה אצלי שוין. ואין זה פעל האדם מאשר הוא אדם בעל שכל. אמנם הוא פעל אדם מאשר הוא חי. כמשל בבהמה נדמה. ואמנם יהיה פועל אנושי כשיאכל המועיל לבד. ופעמים יניח הערב ויאכל הנמאס כפי בקשת המועיל. וזה פעל לפי הדעת. ובזה נבדל האדם בפעולותיו מזולתו. וכן כשיבוא כשיתאוה מבלתי שישמור הנזק והתועלת יש לו זה האפעל מאשר הוא בעל חי. לא מאשר הוא אדם. ואפשר שתהיה ההנהגות כולה לפי המועיל. כמו שזכרנו. אלא שישים תכלית בריאות גופו ושלמותו מתחלתיים לבד. ואין זה חסיד כי כמו שבחר זה הנאת הבריאות. בחר זה האחר הנאת המאכל. או הנאת המשגל. ובלם אין תכלית אמתות לפעולותם. אבל הכוון שישים תכלית כל מה שיתעסק בו בבריאות גופו. והמשך מציאותו על השלימות כדי כוחת נפשו אשר הם אברי הגוף שלמים. ותתעסק נפשו מבלי מוגע במעלות המדות. ובמעלות השכליות. וכן כל מה שילמדהו הן התכמות ומן הדעות מעלות שה שהוא מהן דרך להכלית האמיתי. ע) אין בו דין ודברים. ומה שאין בו תועלת בתכלית ההוא נשאלת החשבון ג) ופפר התרחובות. ותתחבולות ולהתרבות משאלות או ההנדסה ומשיכת המשקלים. והרחבה כיוצא באלו. יהיה כונה בהם לחדד בהם השכל. ולהרגיל בה השכלי בדרכי הפועל אשר שיגיע לו לאדם קנין ידיעת החיקש המופתי מזולתו. ויהיה לו זה הדרך שיגיע בה לידיעת אמיתת מציאות הש"י. וכן בדרכי האדם כלם אין צריך שידבר (בהם)

*) כ"ת ועפ"ע שימלוך כמה שלין בו וכו'. ג) כפ"א הגי' בסיפור המתוקים.

חסד אברהם

דעות. ובפ"ד מבלר ביאור בתר בעניו רפואות הגויה. ועיין בו כי הוא מיוך ומוכך יקיר: נשלל בכתמת נדמה. ליזכיל דקדק נקו כלכיתיו בהלים. ופ' כתיון היה הוא בהמה בקורת מדם: הוה פעל לפי הדעת. כ"ל לפי דעת שלומני: ואפשר שהסיה בהנהגתו וכו'. הוא עיון שבפי עצמו ולקו על כל המכלר למעלה: אין בו דין ודבריה. כ"ל חיני ניין לדבר בו. המילה"ד בשיטת שלומני שהכמת מתיקות חוזה אל התכלית בשלות התתכון. כגון לפעמים שחל מדם סך כך וכך כמה יעלה תשבונו שם מלרפא חזה. והוא מתכמת התשבונה שהקרוה בל"ע שעיפר. וספר התחובות. והוא מדבלי מיונים שמוסיב ועל כה נה הקרל מחוסים שלבון ויל"ר חומן בתרב: הברחה. חוא תכמת שיעור בלת. כ"ל יודע לשער כמה מדות יין לו מיס בחנית זה: ושטיכת המתקלים. סם הסעולות הנעשות ע"י המתכמת במתקלים שקורין בל"ע ווייגר וכיוצא בזה שפעולות ע"י המתכמת המתקלים: או משולה. כ"ל בתבת סתום משולה: וכן או מגוזה. כ"ל נגזות מהם מגוזה: כי הוו תלבי רבון לן: במתבת שבת: כל תלק ממנה. פי' מהבפ"ד: אשיליו לדבר עניכה. כמו על לשת תבר הקיני הקטנה שיבאת במס: ניר: תדע שתתבר בכח תלשי בו. כ"ל מבת ת תדע ותתבר שברות הקדש בתמרו לנו תמלות וכל משעיך וכו': כי בתלו תמלות הקלנים בכל בל שמורה בל שעיך ותכמת שברות הקדש בתמרו: ול"ב בוזתי בתמר בתב תלפי. כ"ל נבוזה בל רוח נבוזה בתפה: סביה יוזע בלבול דברים בתמרו בתב תלפי. כ"ל בתלשיך בתמרים תמדברים תעניו זה תברו בתה בפרים ולא יכלו לבלבל דברים בתרב בתלות מוזעות. לתבר בתבמיה בתתרים תמדברים תעניו זה תברו בתה בפרים ולא יכלו לבלבל דברים בעניו לו זה בתה שתבר אל תבר ול מעשיך יהיו לשם שמים בל בל בתלות מוזעות תלו: לפי זאת ההקדמה. פירוש השמונה פרקים תלו שהם ההקדמה לפירוש מסכת אבות ואמר שבכלן זה מקומו לזכרון זה:

פרק ששי בהפרש אשר בין החסיד המעולה ובין הכובש את יצרו והמושל בנפשו:

אמרו הפילוסופים שהמושל בנפשו אע"פ שעושה המעשים הטובים והחשובים הוא עושה אותם והוא מתאוה אל הפעולות הרעות ונכסף אליהם ויבכוש אם יצרו. ויחלוק עליו בפעולותיו אל מה שיעירוהו אליו כחותיו ותאותו ותכונת נפשו. ויעשה הטובות והוא מצטער ומשתוקק ונוזע. אבל החסיד הוא נמשך בפעולתו אחר מה שתעירהו תאותו. ותכונתו. ויעשה הטובות. והוא מתאוה ונכסף אליהם. ובהכסכמה שהפילוסופים שהחסיד יותר חשוב ויותר שלם מן המושל בנפשו. אבל אמרו שהמושל בנפשו כחסיד בעניני רבים. ומעלתו למטה ממנו בהכרח. להיותו מתאוה לפועל הרע ואע"פ שאינו עושה אותו. כפני שהשוקתו לרע היא תכונה רעה בנפש. וכבר אבר שלמה המלך עליו השלום כשזכה אותו (משלי כה) נפש רשע אותה רע. ואבר בשמחת החסיד במעשה הטוב. והצטער מי שאינו צדיק בעשייתה זה המאמר (שם ושם) שמזהה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און. זהו הנראה מדברי הנביאים נאות למה שזכרוהו הפילוסופים. ובאשר חקרנו דברי חכמים בזה הענין נמצא להם שהמחאות לעבירות ונכסף אליהם הוא יותר חשוב ויותר שלם. מאשר לא יתאוה אליהם ולא יצטער בהנתחם עד שאמרו שכל אשר יהיה האדם יותר חשוב ויותר שלם תהיה [יותר] תשוקתו לעבירות ותצטערו בהנתחם יותר גדול. וחביאו בזה הדברים (קוכה כנ.) ואמרו כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. ולא דים זה. עד שאמרו ששכר המושל בנפשו גדול לפי רוב צערו במשלו בנפשו ואמרו (תנות פ"ש מכ"ג) לפום צערא אגרא. ויותר מזה שהם ציוו להיות האדם מתאוה לעבירות. עד שהזהירו מלומר שאני בשבעי לא אתאוה לזאת העבירה ואע"פ שלא אסרה התורה. והוא אמרם [מ"כ פ' קדושים פ"ם] רשב"ג אומר לא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב. אי אפשי ללבוש שעטנז. אי אפשי לבוא על הערוה. אלא אפשי ומה אפשה אני שבשמים גזר עלי. ולפי המובן מפושטי ב' המאמרים בתחלת המחשבה הן סותרין זה את זה. ואין הענין כן. אבל שניהם אמת. ואין מחלוקת ביניהם כלל. והוא שהרעות אשר הן אצל הפילוסופים רעות. אשר אמרו שמי שלא יתאוה אליהם יותר חשוב הן המתאוה אליהן ויבכוש אם יצרו מהן. הם הענינים המפורסמים אצל כל בני אדם שהם רעות כשפיכת דמים. וגניבה וגזילה ואונאה. ולהזיק למי שלא הרע לו. ולגמול רע למטיב לו. ולבזות את ואם. וכיוצא באלו. והן המצות (יומת קז: ושם תניא גם גילוי עריות והכמר"ם תניב לקמן ג"ע ו"ע. ושני במכתב"ת פ"ח לפסקי ליישב קלת) שאמרו עליהם חכמים ז"ל שאלו לא נכתבו ראוים הם לכתב (א) ויקראו אותם קצת (תכמיני התורים) [חכמים הראשונים]. אשר חלו חלי המרבורים מצות השכליות ואין ספק שהנפש אשר תכסף לדבר מהם ותשתוקק אליו. שהיא חסרה. (ב) ושהנפש החשובה לא תתאוה לאחד מאלו הרעות כלל. ולא תצטער בהמנעם מהם. אבל הדברים שאמרו עליהם החכמים. שהכובש את יצרו מהם הוא יותר חשוב. וגמולו יותר גדול. הם התורות השמעיות וזה אמת שאלמלא התורה לא היו רעות כלל. ומפני זה אמרו שצריך האדם שיניח נפשו אוהבת אותם. ולא יהיה [לו] מונע מהם (אלא) [רק] התורה ובחון תכמתם ע"ה ובמה שהמשילו. שהם לא אמרו אל יאבד אדם אי אפשי להרוג הנפש אי אפשי לגנוב אי אפשי לבזב אלא אפשי ומה אפשה אבי שבשמים גזר עלי. אבל

חסד אברהם

שבמכתיים לזה: נפש רשע אוחה טב. שהמע"ם קרא למי שהחזה המעשים הרעים רשע ולע"ם אלא שאם מתקלמת בנפשו. פירוש אם נפשו מיוצאת מן הפילוסופים. פירוש כולם שהם חולי בל כח המדברים שבנפש ושלמו לנלו המתות שלנות. וכבר זיוע כי שם שלנות הוא חולי ומיקה יכלו לקרותם מוות שתם. כמו שפירש תחר כך בזה הפרק: השמעיות. פירוש שלריכים להשמיע אותם ולימם תלויים

פרק ששי

אמרו הפילוסופים שהמושל בנפשו אע"פ שעושה המעשים הטובים והחשובים הוא עושה אותם והוא מתאוה אל הפעולות הרעות ונכסף אליהם ויבכוש אם יצרו. ויחלוק עליו בפעולותיו אל מה שיעירוהו אליו כחותיו ותאותו ותכונת נפשו. ויעשה הטובות והוא מצטער ומשתוקק ונוזע. אבל החסיד הוא נמשך בפעולתו אחר מה שתעירהו תאותו. ותכונתו. ויעשה הטובות. והוא מתאוה ונכסף אליהם. ובהכסכמה שהפילוסופים שהחסיד יותר חשוב ויותר שלם מן המושל בנפשו. אבל אמרו שהמושל בנפשו כחסיד בעניני רבים. ומעלתו למטה ממנו בהכרח. להיותו מתאוה לפועל הרע ואע"פ שאינו עושה אותו. כפני שהשוקתו לרע היא תכונה רעה בנפש. וכבר אבר שלמה המלך עליו השלום כשזכה אותו (משלי כה) נפש רשע אותה רע. ואבר בשמחת החסיד במעשה הטוב. והצטער מי שאינו צדיק בעשייתה זה המאמר (שם ושם) שמזהה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און. זהו הנראה מדברי הנביאים נאות למה שזכרוהו הפילוסופים. ובאשר חקרנו דברי חכמים בזה הענין נמצא להם שהמחאות לעבירות ונכסף אליהם הוא יותר חשוב ויותר שלם. מאשר לא יתאוה אליהם ולא יצטער בהנתחם עד שאמרו שכל אשר יהיה האדם יותר חשוב ויותר שלם תהיה [יותר] תשוקתו לעבירות ותצטערו בהנתחם יותר גדול. וחביאו בזה הדברים (קוכה כנ.) ואמרו כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. ולא דים זה. עד שאמרו ששכר המושל בנפשו גדול לפי רוב צערו במשלו בנפשו ואמרו (תנות פ"ש מכ"ג) לפום צערא אגרא. ויותר מזה שהם ציוו להיות האדם מתאוה לעבירות. עד שהזהירו מלומר שאני בשבעי לא אתאוה לזאת העבירה ואע"פ שלא אסרה התורה. והוא אמרם [מ"כ פ' קדושים פ"ם] רשב"ג אומר לא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב. אי אפשי ללבוש שעטנז. אי אפשי לבוא על הערוה. אלא אפשי ומה אפשה אני שבשמים גזר עלי. ולפי המובן מפושטי ב' המאמרים בתחלת המחשבה הן סותרין זה את זה. ואין הענין כן. אבל שניהם אמת. ואין מחלוקת ביניהם כלל. והוא שהרעות אשר הן אצל הפילוסופים רעות. אשר אמרו שמי שלא יתאוה אליהם יותר חשוב הן המתאוה אליהן ויבכוש אם יצרו מהן. הם הענינים המפורסמים אצל כל בני אדם שהם רעות כשפיכת דמים. וגניבה וגזילה ואונאה. ולהזיק למי שלא הרע לו. ולגמול רע למטיב לו. ולבזות את ואם. וכיוצא באלו. והן המצות (יומת קז: ושם תניא גם גילוי עריות והכמר"ם תניב לקמן ג"ע ו"ע. ושני במכתב"ת פ"ח לפסקי ליישב קלת) שאמרו עליהם חכמים ז"ל שאלו לא נכתבו ראוים הם לכתב (א) ויקראו אותם קצת (תכמיני התורים) [חכמים הראשונים]. אשר חלו חלי המרבורים מצות השכליות ואין ספק שהנפש אשר תכסף לדבר מהם ותשתוקק אליו. שהיא חסרה. (ב) ושהנפש החשובה לא תתאוה לאחד מאלו הרעות כלל. ולא תצטער בהמנעם מהם. אבל הדברים שאמרו עליהם החכמים. שהכובש את יצרו מהם הוא יותר חשוב. וגמולו יותר גדול. הם התורות השמעיות וזה אמת שאלמלא התורה לא היו רעות כלל. ומפני זה אמרו שצריך האדם שיניח נפשו אוהבת אותם. ולא יהיה [לו] מונע מהם (אלא) [רק] התורה ובחון תכמתם ע"ה ובמה שהמשילו. שהם לא אמרו אל יאבד אדם אי אפשי להרוג הנפש אי אפשי לגנוב אי אפשי לבזב אלא אפשי ומה אפשה אבי שבשמים גזר עלי. אבל

הגהות מהריעב"ץ

(א) ויקראו אותם כו' מצות השכליות. כ"ב אמנם כך מקבלו בפי החכם בתקם מ' מצלי מוסר בשכל וכן בכל כפ"ק: (ב) ושהנפש החשובה לא כו'. כ"ב תע"פ שלכאורה דבריה נכונים סם ומקובלים מ"מ הרעה בתחלת המחשבה וכמו שממה בהן הרב החכיר הנאמר ז"ל תמת נפשו בע"ב שלהים זכה וישב לה הרבים בדברו הנעימים ומקובלים מ"מ תחר בקבת המחילה לני לומר שהן זה דעת תורני מוסכם. כי לפ"ד האומר [בכלות דף קע.] במקום שב"ם שתורתן ילו גדול ממנו [בוכה דף נב.] על כתמו נלמד. שם בהם הכוכה בעבור על מות הכלילות וכבכה ילמה תיה גדולה מבפת לניק שהיו תומד ולה מתלות לדבר עבירה שהביה. ולדק כלל לתרו לפוף עבירה ולדיק כלל לתרו לפוף מלות בשמעיות. כ"ם שבכת גדול ומרובה. לפי שלבר ים בתמעם. יותר מתעיות שהביה בתמלות המוכות (ובלמת שהיה שלבתלתי. כמ"ש [מעלי ע] מיס גוכים ומקו וגו'. וכן תמרו [קדושין לת. ור"ש ועי' בתוס' שם ובע"ר ג.] גדול המלוה ועוכה כו'. ולתרו עוד [בוכה נכ.] שהיכ"ר תניה שעבדי כוכבים ומתברה ביהכ"ל) וכל שיהרו גדול ומק בתן שעבעו יותר מלה להם. ועכ"ז הוה מוכל בנפשו ובוכבים מפני תבכת קוטו. ר"ו ולתי מבוכה יותר ובפרו גדול ביותר שלת עתר ומק בתמעו. ולכן גדולים ב"ם כו'. מפני שבכלו גכוכה גדולה ועבו מלתמה תוקה עם היכ שבכריתם כוהלי בלב גדול. מתמת שנעבע בתולה ומק. המבקש בעבדות ורוקד תבריכם. ועכ"ז לקלף עמהו בלב. ולו ולתי רתיים לבקב עפום מלכלף. יתר בכבה ממי בשוקעו ועוכה טוב בעמוה מבלי תוב ומהין שם בלו לעולם לבתין בגוכתם ובתם בתמלתם ומעומה. ולפי בכבה וקבה. תבקל מבת שבכה. תלבב מתוכת הבכל. עיין מתוכת"י בביאור הבלה פ"ק לבלכות [דף י.] מ"ד מי בתתלם בו' ע"ב בתלתבה. ותולם דרך הפילוסופים תיה דרך תמורה. כי מי שיעשה המוב והיכר בתמת המפורסמות ל"ב מפר תיהן טוב בתיים בתתמת הבכל. עיין תיה מוזת בן בעיני ה' בשכיל בך. ולת יקבל שכר ע"ז תלת ה' בשוב ויסר בעיני ה'. עם כי לת יקופת שבכו בעוה"ב בתה שבכו תלו: בתחר בשבת

שמונה פרקים להרמב"ם

חביאו דברים שמעיים כלם • בשר בחלב • ולבישה שעטנז • ועריות • ואלו המצות ועיוצא בהן • הם אשר קראם הש"י חקות ואריש"ל [יומא סז:] חקים שחקקוני לך אין לך רשות להרהר בהן • ועובדי כוכבים משיבין עליהם • והשבון מקטרג בהן כגון פרה אדומה • ושעיר המשתלח וכו' • ואשר קראו אותם האחרונים שכליות • יקראו מצות • כפי מה שבארנו החכמים • הנה התבאר לך מכל מה שאמרנו איזה מן העבירות יהיה מי שלא ישתוקק אליהם יותר השוב מן המשתוקק אליהם • וכובש יצרו מהן • ואיזה מהן יהיה העונן בהפך וזה חרוש נפלא • בהעמיד שני המאמרים ולשונם מורה על אמיתת מה שבארנו • וכבר נשלמה כוונת זה הפרק :

פרק השביעי במחיצה • ועניניה .

הרבה ימצא במדרשות ובהגדות ויש מהן בגמרא : שיש מן הנביאים • מי שיראה הש"י מארעי מחיצות רבות ומהם מי שיראהו מארעי מחיצות מועטות לפי קרבתם אל הש"י • ולפי מעלתם בנבואה : עד שאמרו [יבמות מט:] מרע"ה ראה הש"י מארעי מחיצה אחת בחירה • כלומר מזהירה • והוא אמרם המתכל באספקלריא המאירה • ואספקלריא שם המוראה הנעשה מגוף המזהיר • כשהוא נזכוכית • כמו שהתבאר בסוף כלים • והכוונה בזה הענין • מה שאומר לך הוא שאנחנו בארנו בפרק ב' • שהמעלות • מהן מעלות שכליות • ומהן מעלות המדות • וכן הפחיתיות • מהן פחיתיות שכליות • בסכלות ומעוט ההבנה • ודוחק (ר"ש ורוחק) התבונה • ומהן פחיתיות המדות • כרוב התאוה • והגאוה • הרוגז • והכעס • והעזות • ואהבת הממון • והדומה להן • והן רבות מאד • וכבר זכרנו הסדר בזיזיעים בפרק הד' • ואלו הפחיתיות כלם הם מחיצות המבדילות בין האדם ובין הש"י • מאמר הכתיב מבאר זה • [יעיה"י נט] כי אם עונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלהיכם ואמר שעונותינו והם אלו הרעיות כמו שזכרנו • הם המחיצות המבדילות בינינו ובינו יתברך • ודע שכל נביא לא נתנבא אלא אחר שיהיו לו כל המעלות השכליות • ורוב מעלות המדות והחזקות שבהן • והוא אמרם [סנה' לט:] אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר • וחכם הוא כולל כל המעלות השכליות בלי ספק • ועשיר הוא ממעלות המדות ר"ל ההסתפקות מפני שהם קוראים המסתפק עשיר • והוא אמרם בגדר העשיר [מגה פ"ד מ"ט] שיהיה שבעה בחלקו • ר"ל שיספיק לו במה שהמציא לו זמנו • ולא יכאב במה שלא המציא לו • וכן גבור הוא ג"כ במעלות המדות • ר"ל שיתגבר כחותיו כפי הדעת והעצה כמו שבארנו בפרק ה' • והוא אמרו [שם ושם] אימתו גבור הכובש את יצרו • ואין מתנאי הנביא שיהיו אצלו כל המעלות המדות עד שלא יפחיתהו פחיתות שהרי שהמעי"ה העיד עליו הכתוב בגבעון נראה לי אלמה • ומציונו לו פחיתות מדות והוא רוב התאוה בבאור בהרבות נשים • וזה מפעולות תכונות רוב התאוה ואמר מבואר [במדבר יג] הלא על (כל) אלה חטא שלמה • וכן דהמע"ה נביא אמר [ע"ב ס"ג] [אלהי ישראל] לו דבר צור ישראל ומצאנו אותו בעל אכזריות אע"פ שלא שמש שם כי אם בעובדי גלולים • ובהריגת הכופרים • והיה רחמן לישראל אבל בא בביאור בדברי הימים שהש"י לא הרשהו לבנות בית המקדש ולא היה ראוי בעיניו לזה לרוב מה שהרג • אמר (דה"י כב) אתה לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת [ארצה לפני] ומצאנו [בכתלמין קנ:] באליהו ז"ל מדת הרגזנות ואע"פ ששמש את בנהיים ועליהם היה כועס אבל אמרו חכמים שהש"י לקחו • ואע"ל שאינו ראוי למשול בבני אדם ולהיות להם לכהן מי שיש לו קנאה כמו שיש לו כי ימיתם • וכן מצינו בשטואל שפחד משאול וביקרב שפחד מפגישת עשו • אלו המדות ויוציאם בהן הם מחיצות בין הש"י עם הנביאים ע"ה ומי שיש לו בי' מדות או ג' מהן בלתי ממוצעות כמו שבארנו בפרק הר' • נאמר בו שראה הש"י מארר ב' מחיצות או ג' ולא תתריק היות הסרון קצת המדות ממעט ממדריגת הנבואה • שאנחנו מציונו קצת פחיתות המדות ימנעו הנבואה לגמרי • ככתוב. אמרו [פסחים קו:] כל הכועס אם נביא הוא נבואתו ממסתלקת ממנו והביאו ראיה מאלישע שנסתלקה ממנו הנבואה כשכעס עד שהסיר כעסו והוא אומרו (מ"ב ג') ועתה קחו לי מנגן : ובעבור האנחה והדאגה של יעקב אבינו ע"ה כל ימי האבלו על יוסף נסתלקה ממנו רוח הקודש עד שנחבשר בחיוי אמר (כלמים מה) ותחי רוח יעקב אביהם ואמר הנתרגם ושרת רוח נבואה על יעקב אבותיו. ולשון החכמים [שבת כ: פסחים קיז.] אין הנבואה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא מתוך שמחה. וכאשר ידע מרע"ה שלא נשארה לו מחיצה שלא הסיר אותה • וכי נשלמו בו מעלות המדות כלם והמעלות השכליות כלם בקש להשיג מהות הש"י על אמיתת מציאותו • אחר שלא נשאר לו מונע • ואמר [שמות לג] הראיני נא את כבודך והודיעהו הש"י שא"א לו בהיותו שכל נמצא בהומר ר"ל מאשר הוא אדם • והוא אומרו כי לא יראני האדם וחי • הנה לא נשאר לו בינו ובין השגת הש"י על אמיתת מציאותו אלא מחיצה אחת בחירה • והוא השכל האנושי שאינו גבדל • וגטל אליו יתברך חסד בהם בתן לו מן ההשגה אחר ששאלו יותר ממה שהיה אצלו קודם ששאילתו והודיעו שתכלית ההוא א"א לו מפני שהוא בעל גשם • ובכח אבתת ההשגה בראיית פנים כי האדם כשיראה פני חבירו תהיה אז בנפשו צורתו עד שלא יתערב לו עם זולתו (אפילו בשעה שאינו רואה אותו) אבל כשיראה אחוריו אע"פ שהיא מכירו בראי' ההיא (אבל) פעמים יסופק עליו וייתערב לו עם זולתו כן השגתו יתברך על האמת היא ידיעת ה' יתברך מאמתת מציאותו מה שלא ישתתף במציאות ההוא זולתו מן הנמציאות • עד שימצא בנפשו מציאותו חזק נבדל למה שמצא בעצמו ממציאות שאר הנמציאות • וא"א לאדם להשיג זה השיעור מן ההשגה אלא שהוא ע"ה השיג למטה מזה מעט • והוא אשר כנה ואמר [שם ושם] וראית את אחורי • ואני עתיד להשלים זה הענין בספר הנבואה • וכאשר ידעו זה"ל שב' המינים האלו מן הפחיתיות ר"ל השכליות והמדות • הם אשר יבדילו בין ה' יתברך ובין האדם • ובהם הוא יהרון מעלות הנביאים אמר על קצתם במה שראו מחכמתם ומדותיהם [קוהב כח. ס"ב קלד]. ראוים הם שתשרה שכינה עליהם כמרע"ה ולא יעלם ממך ענין הדמיון שהם דמו אותו בו • לא שישוותו אליו חלילה • וכן אמרו על אחרים כיוחשיע בן נון על הצד אשר זכרנו : וזה ענין אשר כוונו לבאר בזה הפרק :

פרק השמיני ביצירה האנושית

אי אפשר שיולד האדם מתחלת ענינו בטבע בעל מעלה ולא בעל חסרון כמו שא"א שיולד האדם בטבע בעל מלאכה מן המלאכות . אבל אפשר [לאדם] שיולד בטבע מוכן למעלה או

חסד

כנכנסת בהדם : ואשר קבלו מותם מתמונים שכליות כו' . ר"ל מותם התכמים מחב תלו מלי המדברים כמו שכתוב במשלו : יקראו מלות . ר"ל מלות סתם :

פרק שביעי ודוחק התבונה . פירוש לימו מנין מלת בזוחק : חכם הוא כולל כל המעלות השכליות וכו' . ועשיר הוא מהמעלות המדות וכו' . וכן גבור הוא ג"כ מהמעלות המדות וכו' . וקבא ע"ז מ"ם למעלה וזהכתמה לתשוה בסיא הקדמת ר"ש אבן ג'נאח בפרק ב' . שהמעלות . מהן מעלות שכליות . ומהן מעלות המדות . וכן הפחיתיות . מהן פחיתיות שכליות . בסכלות ומעוט ההבנה . ודוחק (ר"ש ורוחק) התבונה . ומהן פחיתיות המדות . כרוב התאוה . והגאוה . הרוגז . והכעס . והעזות . ואהבת הממון . והדומה להן . והן רבות מאד . וכבר זכרנו הסדר בזיזיעים בפרק הר' . ואלו הפחיתיות כלם הם מחיצות המבדילות בין האדם ובין הש"י . מאמר הכתיב מבאר זה . [יעיה"י נט] כי אם עונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלהיכם יאמר שעונותינו והם אלו הרעיות כמו שזכרנו . הם המחיצות המבדילות בינינו ובינו יתברך . ודע שכל נביא לא נתנבא אלא אחר שיהיו לו כל המעלות השכליות . ורוב מעלות המדות והחזקות שבהן . והוא אמרם [סנה' לט.] אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר . וחכם הוא כולל כל המעלות השכליות בלי ספק . ועשיר הוא ממעלות המדות ר"ל ההסתפקות מפני שהם קוראים המסתפק עשיר . והוא אמרם בגדר העשיר [מגה פ"ד מ"ט] שיהיה שבעה בחלקו . ר"ל שיספיק לו במה שהמציא לו זמנו . ולא יכאב במה שלא המציא לו . וכן גבור הוא ג"כ במעלות המדות . ר"ל שיתגבר כחותיו כפי הדעת והעצה כמו שבארנו בפרק ה' . והוא אמרו [שם ושם] אימתו גבור הכובש את יצרו . ואין מתנאי הנביא שיהיו אצלו כל המעלות המדות עד שלא יפחיתהו פחיתות שהרי שהמעי"ה העיד עליו הכתוב בגבעון נראה לי אלמה . ומציונו לו פחיתות מדות והוא רוב התאוה בבאור בהרבות נשים . וזה מפעולות תכונות רוב התאוה ואמר מבואר [במדבר יג] הלא על (כל) אלה חטא שלמה . וכן דהמע"ה נביא אמר [ע"ב ס"ג] [אלהי ישראל] לו דבר צור ישראל ומצאנו אותו בעל אכזריות אע"פ שלא שמש שם כי אם בעובדי גלולים . ובהריגת הכופרים . והיה רחמן לישראל אבל בא בביאור בדברי הימים שהש"י לא הרשהו לבנות בית המקדש ולא היה ראוי בעיניו לזה לרוב מה שהרג . אמר (דה"י כב) אתה לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת [ארצה לפני] ומצאנו [בכתלמין קנ:] באליהו ז"ל מדת הרגזנות ואע"פ ששמש את בנהיים ועליהם היה כועס אבל אמרו חכמים שהש"י לקחו . ואע"ל שאינו ראוי למשול בבני אדם ולהיות להם לכהן מי שיש לו קנאה כמו שיש לו כי ימיתם . וכן מצינו בשטואל שפחד משאול וביקרב שפחד מפגישת עשו . אלו המדות ויוציאם בהן הם מחיצות בין הש"י עם הנביאים ע"ה ומי שיש לו בי' מדות או ג' מהן בלתי ממוצעות כמו שבארנו בפרק הר' . נאמר בו שראה הש"י מארר ב' מחיצות או ג' ולא תתריק היות הסרון קצת המדות ממעט ממדריגת הנבואה . שאנחנו מציונו קצת פחיתות המדות ימנעו הנבואה לגמרי . ככתוב. אמרו [פסחים קו:] כל הכועס אם נביא הוא נבואתו ממסתלקת ממנו והביאו ראיה מאלישע שנסתלקה ממנו הנבואה כשכעס עד שהסיר כעסו והוא אומרו (מ"ב ג') ועתה קחו לי מנגן : ובעבור האנחה והדאגה של יעקב אבינו ע"ה כל ימי האבלו על יוסף נסתלקה ממנו רוח הקודש עד שנחבשר בחיוי אמר (כלמים מה) ותחי רוח יעקב אביהם ואמר התרגם ושרת רוח נבואה על יעקב אבותיו. ולשון החכמים [שבת כ: פסחים קיז.] אין הנבואה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא מתוך שמחה. וכאשר ידע מרע"ה שלא נשארה לו מחיצה שלא הסיר אותה • וכי נשלמו בו מעלות המדות כלם והמעלות השכליות כלם בקש להשיג מהות הש"י על אמיתת מציאותו • אחר שלא נשאר לו מונע • ואמר [שמות לג] הראיני נא את כבודך והודיעהו הש"י שא"א לו בהיותו שכל נמצא בהומר ר"ל מאשר הוא אדם • והוא אומרו כי לא יראני האדם וחי • הנה לא נשאר לו בינו ובין השגת הש"י על אמיתת מציאותו אלא מחיצה אחת בחירה • והוא השכל האנושי שאינו גבדל • וגטל אליו יתברך חסד בהם בתן לו מן ההשגה אחר ששאלו יותר ממה שהיה אצלו קודם ששאילתו והודיעו שתכלית ההוא א"א לו מפני שהוא בעל גשם • ובכח אבתת ההשגה בראיית פנים כי האדם כשיראה פני חבירו תהיה אז בנפשו צורתו עד שלא יתערב לו עם זולתו (אפילו בשעה שאינו רואה אותו) אבל כשיראה אחוריו אע"פ שהיא מכירו בראי' ההיא (אבל) פעמים יסופק עליו וייתערב לו עם זולתו כן השגתו יתברך על האמת היא ידיעת ה' יתברך מאמתת מציאותו מה שלא ישתתף במציאות ההוא זולתו מן הנמציאות . עד שימצא בנפשו מציאותו חזק נבדל למה שמצא בעצמו ממציאות שאר הנמציאות . וא"א לאדם להשיג זה השיעור מן ההשגה אלא שהוא ע"ה השיג למטה מזה מעט . והוא אשר כנה ואמר [שם ושם] וראית את אחורי • ואני עתיד להשלים זה הענין בספר הנבואה . וכאשר ידעו זה"ל שב' המינים האלו מן הפחיתיות ר"ל השכליות והמדות . הם אשר יבדילו בין ה' יתברך ובין האדם . ובהם הוא יהרון מעלות הנביאים אמר על קצתם במה שראו מחכמתם ומדותיהם [קוהב כח. ס"ב קלד]. ראוים הם שתשרה שכינה עליהם כמרע"ה ולא יעלם ממך ענין הדמיון שהם דמו אותו בו . לא שישוותו אליו חלילה . וכן אמרו על אחרים כיוחשיע בן נון על הצד אשר זכרנו : וזה ענין אשר כוונו לבאר בזה הפרק :

פרק השמיני ביצירה האנושית

אי אפשר שיולד האדם מתחלת ענינו בטבע בעל מעלה ולא בעל חסרון כמו שא"א שיולד האדם בטבע בעל מלאכה מן המלאכות . אבל אפשר [לאדם] שיולד בטבע מוכן למעלה או

חסד

כנכנסת בהדם : ואשר קבלו מותם מתמונים שכליות כו' . ר"ל מותם התכמים מחב תלו מלי המדברים כמו שכתוב במשלו : יקראו מלות . ר"ל מלות סתם :

פרק שביעי ודוחק התבונה . פירוש לימו מנין מלת בזוחק : חכם הוא כולל כל המעלות השכליות וכו' . ועשיר הוא ממ

כן רצה שיתנועע. ויגוה מעצמו. ויעשה פעולות בבחירתו. אין מכריחה לו עליהם. ולא מוצע מהם כמו שהתבאר בתורה האמתית המבוארת זה הענין באמרה (בכלמקים ג) הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע. (א) וכבר ביאר התרגום בפירוש שהרצון בו. ממנו לדעת טוב ורע. ר"ל שהוא היה אחר בעולם. ר"ל מן שאין כמוהו מין אחר שישתתף עמו בזה הענין אשר נמצא בו והוא שמעצמו ידע הטוב והרע ויעשה איזה מהן שירצה. ואין מוצע לו מהן. ואחר שהוא כן אפשר ששילת ידו ויקח מזה (סם) ואכל וחי לעולם ואחר שיתחייב זה במציאות האדם. ר"ל שיעשה בבחירתו פעולות הטוב והרע כאשר ירצה. א"כ יתחייב ללמדו דרכי הטוב והרע ושיצוהו ויזהירהו ויענישהו ויגמלהו. ויהיה כזה לו יותר. וכן ראוי לו להרגיל עצמו בפעולות הטובות. ער שיהיה לו המעלות [השבליות]. ויתרחק מן הפעולות הרעות עד שיסורו [ממנו] והם הפחותיות. אשר הם במציאות אתו. ולא יאמר שהם בענין שאינם יכולים להשתנות. כי כל ענין אפשר להשתנות מן הטוב אל הרע. ומן הרע אל הטוב. והכל בבחירתו. ומפני זה הענין זכרנו כל מה שזכרנו מענין המצות והעבירות: (ב) והנה נשאר עלינו לבאר דבר אחד מזה הענין. והוא שיש מפסוקים יחשבו בהם בני אדם שהש"י יגזור במרי ושחש"י יכריח עליו. זה שקר ובריכים אנו לבארם בו הרבה מבני אדם המתלבלו בהם ומזה מה שנאמר לאברהם. (סם מן) ועבדוהם וענו אותם ד' מאות שנה. אמרו הלא הראה שגזר על המצריים שיחמסו זרע אברהם. ולמה עשם. הלא בהכרח בגזירת הש"י [יתעלה] השתעבדו בהם. כמו שגזר עליהם. והתשובה לאלו שזה הענין דומה כאלו אמר השם יתברך שהגולדים לעתיד יהיה מהן מורד ועובד. ויחסיר. ורע. וזה אמתי ולא מפני זה המאמר התחייב פלוני (זה) הרע להיות רע ע"ש. ולא פלוני (זה) הצדיק להיות צדיק ע"ש. אבל כל מי שיראה מהן להיות רע יהיה בבחירתו. ואילו היה רוצה להיות צדיק היה יכול ואין מונע לו. וכן כל צדיק וצדיק אילו היה רוצה להיות רע לא היה מונע לו ומזה כי הדברים שאמר הקב"ה. לא אמרם על איש יודע. עד שיאמר בכך נגזר עליו. ואמנם באו הדברים בכלל ונשאר כל איש ואיש בבחירתו בעיקר יצירתו. וכן כל איש ואיש מן המצריים. אשר המסו והוגו אותם היה בבחירתו שלא יחמסם אילו היה רוצה. כי לא נגזר על האיש בפרט שיחמסם. וזאת התשובה בעצמה נשיב על אמרו (זכריה ט) הנך שובב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר. שאין הפרש בין זה ובין אמרו כל מי שיעבוד עבודת כוכבים יעשה בו כך וכך. שאם לא ימצא לעולם מי שיעבוד אותה היתה [אותה] הפחדה למבטלה. ויהיו הקלקלות כלם למבטלה וכן העונשים אשר בתורה אין לנו לומר כאשר מצאנו רע לא היה מונע לו ומזה קשיות לבנו מיראתך. אינו מזה הענין כלל. ואינו נחלה בדבר מכנו. ואמנם ענין אלו הדברים כפי מה שבא לפנינו ולאחריו. שהנביא [ההוא] היה מתרעם על גלותנו וגזירותינו. והספק ממשלתנו. ותגבורת האומות עלינו. ואמר על זה דרך תפלה ה' אלהי ישראל כשיראנו בתעלולינו ומגורותם אביא להם. ואל אמרנו (במות יד) וחזקתי את לב פרעה ואח"כ עשנו והמיתו. יש בו מקום לדבר ויעלה ממנו בידינו שורש גדול (על מה שלא חשבנו בלב המפרשים) והסתבכל מאמרי בזה הענין. ושים אליו לבך. וחבר אותו על דברי אולתי. ובחר לך השוב. והוא אצלי שפרעה ומיעתו אילו לא היה להם חטא אלא שלא שלחנו ישראל. היה הענין מסופק עכ"פ שהרי הקב"ה מנעם מלשלוח אותם כמו שנאמר (ש"ב ו) כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו. ואיך היה מבקש מהם לשלחם ולהם מוכרחים שלא לשלחם ואיך עכ כאשר לא שלחם וזה נראה עול בלא ספק. וסותר כל מה שהקדמנו הצעתו. אלא שאין הענין כן. אבל פרעה ומיעתו מרו בבחירתם בלי הכרח וחמסו הגרים אשר היו בתוכם. והעלו עליהם עול נמור כאשר נאמר בספר בבאר. (סם ג) ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל וגו' הבה נתחכמה לו. וזאת הפעולה היתה מהם בבחירתם מבלי הכרח רק ברוע לבבם והיה עונש הש"י להם ע"ז למנעם מהתשובה. עד שיהולו עליהם מהעונשים מה שהיה ראוי להם מן הדין. ומניעתם מהתשובה הוא שלא ישלחם. וכבר ביאר לו הש"י את הענין והודיעו שאילו היה רוצה להחזיקם לבר. היה מאבד אותו ומיעתו והיו יוצאים מהרה מאין איחור. אמנם רצה עם היוציאו אותם לעשם עוד למה שקדם מחמת שעבודם כמו שהתבאר ואמר (בכלמקים מו) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואח"כ יצאו ברכוש גדול ואע"פ שהיו עושים תשובה. וע"כ נמנעו מהתשובה והחזיקו בהם. והוא אמרו (במות כ) כי עתה שלחתי את ידי ואגף אותך ואת עמך בדבר ואכחד מן הארץ ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו'. ואין לדקדק עלינו אם נאמר שהש"י יעניש האדם וימעטהו מהתשובה ולא יעזבהו להיות בתשובה. כי הוא ית' [שמו] ידע התאשים. ולפי חכמתו ורצונו היתה שיעור העונש. פעמים בעוה"ב לבד. ופעמים בעוה"ז לבד. ופעמים בשניהם. ועניני בעוה"ז חלוק. פעמים יעניש בגוף. פעמים בממון. ופעמים בשניהם יחד. ובאשר יבטלו קצת מנועות בני אדם שהם בבחירתו על צד העונש. כבישול ידיו מן המלאכה שלא יכול לעשות בה מאומה פחות שעשה לירבעם בן נבט. או לממא עיניו מן הראות כמו שעשה לאנשי סרום. הנאספים על פתח לוט. כן יבטל ממנו בחירת התשובה. עד שלא יתעורר אליה כלל. וימות בחשאו. ולא בתחייב לדעת [הימה] הסבה לחיות לזה הכון זאת הצורה. ולא היתה לו צורה אחרת. אבל הכלל כי כל דרכיו חסד ומשפט. ועניניש החוטא כפי חטאו. ויגמול המטיב כפי חסבתו. וא"ת למה בקש ממנו לשלח את ישראל פעם אחר פעם. והוא נמנע מלשלחם. ולמה לא באו עליו המכות והוא עומד במרדו על עקשותו. כמו שאמרנו שעשאו מהש"י הוא שיעמוד על עקשותו. ולא היה מבקש ממנו לבטל מה שא"א לו לעשותו. זה ג"כ היה לחכמה מהשם יתברך שיודיעהו שהש"י יבטל

חמד אברהם

בחירתו בשיורצה לבטלה. ואמר לו הנני מבקש ממך שתשלחם ולא שלחת. ואם תשלחם תהיה נצול. דק ויעתיר שאתה לא תשלחם עד שתמנות. והיה הוא צריך שיודה לשלחם. עד שיראה הפך דברי הנביא שאמר שהוא יהיה נמנע להורות. ולא היה יכול. והיה בזה אות גדולה ומפורסמת אצל כל בני אדם. כמ"ש (סם) למען ספר שמי בכל הארץ. שהש"י אפשר שיענוש האדם שימנעהו בחירת פעולת אחת. ויודיעהו בזה שלא יוכל למשוך נפשו ולהשיבה אל הבחירה החיא. ועל זה הצד בעצמו היה עונש סיחון מלך חשבון. כי למה שקדם ממריו אשר לא הוכרח עליו. עשעו ית' שמנעו מעבור ישראל בגבולו מהפיץ רצון ישראל עד שנלחמו עמו ונהרגוהו. והוא אמרו (דכריס ב) ולא אבה סיחון מלך חשבון העבירנו בו וגו'. ואשר הביא להיות ענין זה הפסוק קשה על המפרשים כלם. מפני שחשבו כי לא נענש סיחון אלא שלחת הניח את ישראל עבור בגבולו. ואמרו איך ענשו. והוא מוכרח כי חקשה ה' את רוחו. ואמץ את לבבו. כמו שחשבו רבים שלא נענש פרעה ועמו אלא שלחו שלחו שילחו ישראל מארצם. ואין הענין כן אלא כמו שבארנו. וכבר ביאר הש"י ע"י ישעיה הנביא שהוא יתברך [שמו] ינעיש קצת המורדים שימנע מהם התשובה ולא יעזוב הבחירה בידם ואמרו (ישעיה ו) השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע [וגו']. וזה הרבר פשוט אצ"ל לפרש. אבל הוא מפתה למענולים רבים. וע"ז העיקר הולכים דברי אליהו ז"ל באומרו על הכופרים מאכשי דורו (מ"ב יח) ואתה הסבות את לבם אחורנית. ר"ל כאשר תאנו ברצונם היה ענושם עליהם מאחר שתחפ לבם אחורנית מדרך התשובה. ולא הניח להם בהבחירה ולא רצו להניח החטא ההוא. והתחזקו מפני זה על כפירתם באמרו (הושע ד) חבור עצבים אפרים הנח לו ר"ל שהוא מתחבר אל העצבים בבחירתו ואוהב אותם עונשהו שיונח על אהבתם. וזה ענין הנח לו. וזהו הן מפרישים המובים למי שיבין דקות הענינים. אמנם מאמר ישעיה הנביא ע"ה שאמר (ישעיה קג) למה תתענו ה' מדרכיך תקשיח לבבנו מיראתך. אינו מזה הענין כלל. ואינו נחלה בדבר מכנו. ואמנם ענין אלו הדברים כפי מה שבא לפנינו ולאחריו. שהנביא [ההוא] היה מתרעם על גלותנו וגזירותינו. ואמר על כפירתם בזה שנענשו בגלות. ואמר ה' אלהי ישראל כשיראנו בתעלולינו ומגורותם אביא להם. ואמר (במות יד) וחזקתי את לב פרעה ואח"כ עשנו והמיתו. יש בו מקום לדבר ויעלה ממנו בידינו שורש גדול (על מה שלא חשבנו בלב המפרשים) והסתבכל מאמרי בזה הענין. ושים אליו לבך. וחבר אותו על דברי אולתי. ובחר לך השוב. והוא אצלי שפרעה ומיעתו אילו לא היה להם חטא אלא שלא שלחנו ישראל. היה הענין מסופק עכ"פ שהרי הקב"ה מנעם מלשלוח אותם כמו שנאמר (ש"ב ו) כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו. ואיך היה מבקש מהם לשלחם ולהם מוכרחים שלא לשלחם ואיך עכ כאשר לא שלחם וזה נראה עול בלא ספק. וסותר כל מה שהקדמנו הצעתו. אלא שאין הענין כן. אבל פרעה ומיעתו מרו בבחירתם בלי הכרח וחמסו הגרים אשר היו בתוכם. והעלו עליהם עול נמור כאשר נאמר בספר בבאר. (סם ג) ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל וגו' הבה נתחכמה לו. וזאת הפעולה היתה מהם בבחירתם מבלי הכרח רק ברוע לבבם והיה עונש הש"י להם ע"ז למנעם מהתשובה. עד שיהולו עליהם מהעונשים מה שהיה ראוי להם מן הדין. ומניעתם מהתשובה הוא שלא ישלחם. וכבר ביאר לו הש"י את הענין והודיעו שאילו היה רוצה להחזיקם לבר. היה מאבד אותו ומיעתו והיו יוצאים מהרה מאין איחור. אמנם רצה עם היוציאו אותם לעשם עוד למה שקדם מחמת שעבודם כמו שהתבאר ואמר (בכלמקים מו) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואח"כ יצאו ברכוש גדול ואע"פ שהיו עושים תשובה. וע"כ נמנעו מהתשובה והחזיקו בהם. והוא אמרו (במות כ) כי עתה שלחתי את ידי ואגף אותך ואת עמך בדבר ואכחד מן הארץ ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו'. ואין לדקדק עלינו אם נאמר שהש"י יעניש האדם וימעטהו מהתשובה ולא יעזבהו להיות בתשובה. כי הוא ית' [שמו] ידע התאשים. ולפי חכמתו ורצונו היתה שיעור העונש. פעמים בעוה"ב לבד. ופעמים בעוה"ז לבד. ופעמים בשניהם. ועניני בעוה"ז חלוק. פעמים יעניש בגוף. פעמים בממון. ופעמים בשניהם יחד. ובאשר יבטלו קצת מנועות בני אדם שהם בבחירתו על צד העונש. כבישול ידיו מן המלאכה שלא יכול לעשות בה מאומה פחות שעשה לירבעם בן נבט. או לממא עיניו מן הראות כמו שעשה לאנשי סרום. הנאספים על פתח לוט. כן יבטל ממנו בחירת התשובה. עד שלא יתעורר אליה כלל. וימות בחשאו. ולא בתחייב לדעת [הימה] הסבה לחיות לזה הכון זאת הצורה. ולא היתה לו צורה אחרת. אבל הכלל כי כל דרכיו חסד ומשפט. ועניניש החוטא כפי חטאו. ויגמול המטיב כפי חסבתו. וא"ת למה בקש ממנו לשלח את ישראל פעם אחר פעם. והוא נמנע מלשלחם. ולמה לא באו עליו המכות והוא עומד במרדו על עקשותו. כמו שאמרנו שעשאו מהש"י הוא שיעמוד על עקשותו. ולא היה מבקש ממנו לבטל מה שא"א לו לעשותו. זה ג"כ היה לחכמה מהשם יתברך שיודיעהו שהש"י יבטל

הגהות מהריעב"ץ יום לפני יצירת הולך ד"ק מכרתו ותומרת בת פלוני לפלוני. וכיתוב כוזב שבי שכמה לפני יצירת בע"ב ולית בגמ' אלא בתוספות דף מג:] שמת קדמיכו תחב כתפיכו. ואין בכל גזרה מוחלטת ולא בקול ושני לנן. אלא כח כעין זה שיעורים הטעונים לפני ואחר גמ'כיכם ונו' שלא יקיימו הדורה יתקיים היעוד הטוב. ויש"כ. יקויים הפני הבי שבשבת תלוים בבחירת האדם. כן הדבר מחמם הטעבה לאדם בעוה"ב ולא בעוה"ז. ב"כ ואח שמתים: (א) וכבר נאר מהרנוח בו' ר"ל מין ג'. כ"כ חשב מה שח"ת מעיה למדע כו' שמלת מיניה ביו"ד מלעון למינו הוא מה שבחר עליהם לבחר כו' כמו שבחר עליכם. כ"כ ואח שבחלב כבר מבחלב חשובתם יפה כו' שני נביאי מה' יכשיה אמר [מג] וקפקפי על עמי וגו' לפי לא שמת לבם למעני. ועוד"ה אמר זכריה [ג] וקפקפי בגדול על הגוים בהקניאי אשר קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. [וכ"ה בהלכה"ד פ"ו מה' תשובה] הנה כחה כחה עלונת הטעבים כ"ם במצרים שלא הזהירו בנביית ב"ה וכבר אמר אחם בחמם [מלכי מו] וגם בשם ליום בעם גם בשלמה בחתנת הטעבים כ"ם בעבים שלא הזהירו בחומרו [דברים ט] כי ידעתי אחר יצרו אשר הוא עושה היום בערב אבילתו. ואם כבשמר מהרנוחם בחמיון שלא יאמר בחמתי ובדבר כ"ש כי מאחר שלא יכלו לעמוד בחמתי. ולכן בחמתי בם ולא בחמתי. ואם כן לא ניעדם בחמתי בם כ"ש בחמתי ובדבר כ"ש. ב"ב כי מאחר שלא יכלו לעמוד בחמתי. ולכן בחמתי בם ולא בחמתי. ואם כן לא ניעדם בחמתי בם כ"ש בחמתי ובדבר כ"ש

שמונה פרקים להרמב"ם

מציאתו יתברך על השלימות . וזה לשלימות מציאתו וחסרון דעתנו ושאין למציאותו סבות . שיודע בהם . ושקצר דעתנו מהשיגו . בקוצר אור הראות . מהשיג אור השמש . שאינו לתולשת אור השמש. אבל להיות אור השמש יותר חזק מאור הראות שירצה להשיגו. וכבר דברו בזה הענין הרבה . והם כלם מאמרים אמתים [מבוארים] . וראוי מפני זה שלא נדע ג"כ דעתו ושלא יכילהו ג"כ דעתינו כלל . אחר שהוא דעתו . ודעתו הוא . וזה הענין נפלא מאד . והיא אשר נבצר מהם אמתתו . ואמרו שהם ידעו שמציאתו ית' על השלימות . אשר הוא עליו לא יושג . ובקשו להשיגו . ידיעתו עד שידיעתו . וזה הם שאי אפשר . שאלו תכיל דעתינו מדעו . היה מכיל מציאתו אתר שהכל דבר אחד . שהשגתו אל השלימות הוא שישוג כמו שהוא במציאתו . ומן הידיעה והיכולת והחיים והרצון. וזולת זה מתאריו הנכבדים . הנה כבר בארנו שהמחשבה בהשגת ידיעתו סבלות גמורה [אין לנו] אלא שאנחנו נדע שהוא יתברך יודע כמו שנדע שהוא נמצא . ואם יישאלנו שואל איך הוא מדעו . נאמר לו אנחנו לא נשיג זה כמו שלא נשיג מציאתו אל השלימות וכבר הרחיק כל מי שישתדל לדעת אמתת ידיעתו יתברך ונאמר לו . (מיוב יא) החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא. והבן כל מה שאמרנו שפעולות האדם מסורים אליו וברשותו להיות צדיק או רשע מבלתי הברחת השם יתברך עליו על אחד משני הענינים . ומפני זה היה ראוי הצווי והלימוד וההבנה . והגמול והעונש . ואין בכל זה ספק . אמנם תואר ידיעתו יתברך והשגתו לכל הדברים ידעתינו קצרה להשיגו כמו שבארנו . וזהו כלל מה שכוונו אליו בזה הפרק . וכבר הגיע העת לפסוק הדברים הנה ואתחיל בפירוש המסכתא הזאת . אשר הקדמנו [לה] אלו הפרקים :

חסד אברהם

לך מי פ' נכחות בפתח. הכוונה בזה שכוח ותיון תחד ותי בניה"כ הוא תוהר לנוף התי יתר על עלמו ותי בפתח תיון תוהר תלת ניתור שם בלבד . ר"ל ה' שכוח תי כדי לזהרות ולדעת שכוח כורת השוהם ומסבבו הגלגל בכחו וזה לך יהיה לתלת נתלי נמצי תי לך תחד תי . ר"ל ה' שכוח תי כדי לזהרות ולדעת שכוח כורת השוהם ומסבבו הגלגל בכחו ר"ל ה' שכוח תי לך תחד תי . ר"ל ה' שכוח תי כדי לזהרות ולדעת שכוח כורת השוהם ומסבבו הגלגל בכחו וזהו

ועוד גמולות מסדיים מהם בין בעשירים בין בעניים [בין בחיים בין בחיים בין בגופו בין בממונו מה שאין כן בצדקה כמו שאמרנו גדולה גמולות מסדיים יותר מן הצדקה] וכו"מ (ג) ומסקי' מעולם ועד עולם על ירמיה (ומיכיה ז') כי אתמרתי עולם חסד יבנה) לגמרי בשבשלו אחסד העולם מתקיים: ג אנטיגנוס קבל משמעון הצדיק מהם התורה הוא היה אומר הכי הוה גלוי

מרגלא בפומיה: [אל תהיו כעבדים וכו'. פרש לשון ערך כמו בערכך ומתרגמינן בפומלכיים. פרש מתתה (ה) נמצאי מתרגם נתלי. בערך פרש לכומר] שלא תמנה מקיים מצות כדרכי כדי שיספיק לי כל גרכי שלא עבוד מלחסבה: ויהי מורא שמים עליכם. לפי שאין שכר מצות בעולם הזה שנאמר [ו] למען ארכין ימיך ולמען ישלם לך ולזרעך אחריך ולמען יאריכון ימיכם תלמידיו של תלמידיהם היו ולימד להם לא תהיו כעבדים וכו' שלא שלח לקבל פרס ולא פירש להם הטעם ומפני שהיה רגיל לומר כן נמסרו מרגוס נפלי. בערך פרש לכומר] שלא תמנה מקיים מצות כדרכי כדי שיספיק לי כל גרכי שלא עבוד מלחסבה: ויהי מורא שמים עליכם. לפי שאין שכר מצות בעולם הזה שנאמר [ו] למען ארכין ימיך ולמען ייטיבו לך ולזרעך אחריך ולמען יאריכון ימיכם תלמידיו של תלמידיהם היו ולימד להם לא תהיו כעבדים וכו' [ואליתי בספר ערוך שלנדוך ולא היה תלמידיו של תלמידיהם היו ולימד להם לא תהיו כעבדים וכו' שלא שלח לקבל פרס ולא פירש להם הטעם ומפני שהיה רגיל לומר כן נמסרו מרגוס נפלי. בערך פרש למחיים לקדוש] וביומוסקי]: ד יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן קבלו מהם. מלמדינמוס קבלו את התורה: בית ועד למחמים. שהמחיים בעבר רגליהם. שהמחיים משמען את הרב על ממת שלא לקבל פרס ולא פירש להם הטעם ומפני שהיה רגיל לומר כן נמסרו מרגוס נפלי. בערך פרש למחיים לקדוש] וביומוסקי]: ד יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן קבלו מהם. מלמדינמוס קבלו את התורה: בית ועד למחמים

ז נתאי הארבלי אומר "הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תאיש מן הפורענות : ח יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם יהודה בן טבאי אומר ²אל תעש עצמך בעורכי הדיינין ³וכשיהו בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין לכשקבלו עליהם את הדין : ט שמעון בן שטח אומר ⁴הוי מרבה לחקור את העדים והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר : י שמעיה ואבטליון קבלו מהם שמעיה אומר ⁵אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות *) : יא אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל : יב הלל ושמאי קבלו מהם הלל אומר ⁶הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן להתורה : יג הוא היה אומר נגיד שמא אבד שמיה ⁷ודלא מוסיף יסף ודלא קנטלא חייב ודאשתמש

*) שנראה כשנומדה מלשון עד הנה.

משנה ז

ז נתאי הארבלי אומר הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תאיש מן הפורענות. מפני שהוא מלמדו דרכי רשעים ומביאו לידי פורענות. שמא תאמר אעזור לו תבטא בשעברך לפי שהפורענות ממהרת לבא לכן תהיה כל שעה בפחד וכן הוא אומר [ג] אשרי אדם מפחד תמיד וכן הוא אומר [ד] אשרי אדם עושה עז לעצמו לפי שהוא מתיירא ומתחלה בעז, ומשמע כשורכי הדיינין כאלו הוא ומתחלה בעז, ומשמע כשורכי הדיינין כאלו הוא שתהא כל שעה מתיירא ומפחד שמא יטעה בדין ויתחייב מיתה בידי שמים ויהא כאלו נפל בגיא צלמות ואל תאמר אעשה כדברי חבירי ואני אעשה כדברי עצמי שהרי כל אחד ואחד נותן דין על עצמו

מפני שמבעלם מלגנות בתלמה התורה]: ודאשתמש בתגא חלף. המשמש בכתרה של תורה כמו שמשמש בגדלים בר' מרפון כלילו חלף ובעל מן העולם. ל"א לי ממי המשתמש בת"ח חלף שבר שכרו ממנו מהרי ככר קבלו בכלן: יד אם אין לי מי לי. כלומר אם לא תקיים אף את המות מי מקיים תורה שבעילי: וכשאני לעצמי. כי לף בשאני הולך לעזה ומתבטלת לי כל שכן שידבר עמי ותמכם לי אלמו בחזקת אדם כבר לכן אני חלמת את דבריו ומתבטלת ואהיה חוזר למוטב ומשמה מתלמידיו שלומדים ממנו ואומר הס"ו כשאתלמד בזמת שאין אני עושה כן ורבים הסיג ממון ועל זה נענין המפורסם עליו בכון הלל ואמר ג"כ כשימשך שם אדם לגודל התבבר בשפקנו היה אומר ג"כ מי שלוא מרבה בקריאה ימיתהו הסם ויתברך אבל מי שלא למד ראוי לו שיהרג ומי שמשמש בתגא ימות רשי לומר מי שמתפרנס בתורה ומקבל ממנה תועלת ואת שיהה שוכחו בזה המאמר כמו שיתבאר בזמת המסכתא ונאמר בו על דרך ב) המשיען תלמיד (אין) נגבה מהציק (נא) רשי לומר שאין מוהר לו לתלמיד חכם שיקבל שמוש משום אדם שלא מתלמידיו: יד אמר הס נמלוכל: זהו רבן גמליאל הזקן בן ר"ש] בנו של הלל: עשה לך רב. פירשני למעלה: והסתלק מן הספק. שאם תלמוד מעצמך תרבה לך ספקות. ל"א שלא תהא קובע עתים לתורה שאם תלמד הרבה לך ספקות. ל"א שלא תהא מהלך בדרך ושוב וכתיב ויקח כלי זיין ללמוד בדיוקים הוא מיבעי ליה למיזל קמי רביה בימות ס' ס"ו: והסתלק מן הספק. שלא יהיה ביטול תלמוד ודיעות הספות ספק בלבך שלא ודאי ודיוק שעין אלא כי הוא השיקר]: ואל תרבה לשער אומדות. שלא תפרוש מעצמך מחמת לפי שפעמים שלא תהא מכוון לפי שפעמים שלא תהא כדאים לשער אומדות. ל"א שהרי תלמוד מתוך שהוא מרבה לשער אומדות ואין מכוונים אבל

אבות פרק ראשון

א ודאשתמש בתגא חלף: יד הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי אני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי: מן שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות: מן ר"ג אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אומדות: יז שמעון בנו

בזמת המסכתא ונאמר בו על דרך ב) המשיען תלמיד (אין) נגבה מהציק (נא) רשי לומר שאין מוהר לו לתלמיד חכם שיקבל שמוש משום אדם שלא מתלמידיו: יד אמר הס נמלוכל: זהו רבן גמליאל הזקן בן ר"ש] בנו של הלל: עשה לך רב. פירשני למעלה: והסתלק מן הספק. שאם תלמוד מעצמך תרבה לך ספקות. ל"א שלא תהא קובע עתים לתורה שאם תלמד הרבה לך ספקות. שאם תלמוד מעצמך תרבה לך מיבעי ליה למיזל קמי רביה בימות ס' ס"ו: והסתלק מן הספק. שלא יהיה ביטול תלמוד ודיעות הספות ספק בלבך שלא ודאי ודיוק שעין אלא כי הוא השיקר]: ואל תרבה לשער אומדות. שלא תפרוש מעצמך מחמת לפי שפעמים שלא תהא מכוון לפי שפעמים שלא תהא כדאים לשער אומדות. ל"א שהרי תלמוד מתוך שהוא מרבה לשער אומדות ואין מכוונים אבל

ב) [מגילה דכ"מח]: ג) [ס"י המשמש]: ד) [ס"י דף מז.]: ה) קדושין דף עח.]: ו) [ל"א מנאתי יהו]: ז) [ל"א מנאתי יהו]: ח) [ל"א מנאתי יהו]: ט) [ל"א מנאתי יהו]: י) [ל"א מנאתי יהו]: כ) [ל"א מנאתי יהו]: ל) [ל"א מנאתי יהו]: מ) [ל"א מנאתי יהו]: נ) [ל"א מנאתי יהו]: ס) [ל"א מנאתי יהו]: ע) [ל"א מנאתי יהו]: פ) [ל"א מנאתי יהו]: צ) [ל"א מנאתי יהו]: ק) [ל"א מנאתי יהו]: ר) [ל"א מנאתי יהו]: ש) [ל"א מנאתי יהו]: ת) [ל"א מנאתי יהו]:

רבינו יונה

אחר שכבר קם מלמוד ודלא ילוף קמלא חייב מי שלא למד כל עיקר נמשל בבהמה כי למה נברא בעולם אך להבין ולהודות בתורה שדרכיה דרכי נועם וזה שלא עסק בתורה כל ימיו ועודנו מחזיק ברשעתו אין ראוי לחיות אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת: ודישתמש בתגא חלף. המתבבר בכתרתה של תורה ונהנה בכבודה ועושה אותה ככלי לעשות בו צרכיו הרי זה נפסה כדתנן לקמן אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחתך בהם עצים וכן היה הלל אומר ודישתמש בתגא חלף: יד הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי. אם לא אוכיח עצמי שאזהיר עצמי במצות מי לי להוכיח לזולתי כי זרוז האחרים מזה לפי שעה אבל כשיעור האדם את עצמו בכל יום ויום יוסיף להשוב מחשבות לעשות מלאכת ה' ואין שכחה לפניו כאשר לבו הפץ והוא יפר אפילו בעצמי לא לעשות. וכשאני לעצמי אני מה אני. עדיין לא אוכל להשיב אל אחד מני אלף ממה שאני חייב לעשות. ושלמי למה הוא דומה למלך שנתן שדהו לעבדיו ופסק עמהם בשלשים כור לשנה מרחו בה הרבה והביאו לו חמשה כורין. אמר להם המלך והלא פסקתם עמי בשלשים כורין אמרו לו אדוננו המלך שדה שנתת לנו זכורית הוא מרחנו בה הרבה ולא היינו יכולין להוציא ממנה יותר מחמשה כורין כך אמרו לפני הקב"ה יצר הרע שנתת לנו מעבורינו הוא שנאמר (בראשית ח' כ"ח) יצר לב האדם רע מנעוריו. ואפי' כשאדם מורח הרבה לעשות הישר בעיני ה' אין אדם יכול להשיג אלא לדבר מועט ממה שחייב לעשות ודומי שנאי (תהלים ק"ל ג') כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו. שאם לא מפני יצר הרע הרבה בארם אפי' בלא שיהרה ויחזור אחר המצוה הרבה עושה מהם הרבה בשרה עדיה אפי' אם לא ימרחנו בעבודת אדמתו יצא ממנה שום דבר. אבל עכשיו שיודע שאפי' אם ימרח הרבה לא ישיג אלא המיעוט מפני יצר הרע שמשקלל גופי. כל שכן אם לא ימרח תשאר נפשו ריקה מן המצות כמו שדה זבורית אם לא ימרח בה ואם לא יובלנו ויחרישנו לא יצא ממנו שום דבר ועל זה נאמר (מלכי ל"ד ג') על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו החלים וגדר אבניו נהרסה. ומפני זה סמך עזרורות אחדים ועזרורות עצמו ואמר אם אין אני לי מי לי ואם לא אמרח ומעורר את עצמי לחור אחר המצות אשאר מהן ריקן שאף כשאני לעצמי ומורח בהן איני משיג להלק קמן מכמה חלקים ומה אני משיג אם לא אמרח כלל: אם לא עכשיו איכתי. שלא יאמר אני היום שהרי עכשיו בשלאכתי למחר אפנה ואעסוק ואחרקן עצמי כי שנא לא השנה ואפי' אם יפנה היום ההוא חלף עבר ובמל אותו מלאכת ה' ולא יוכל לשלמו כל ימיו כי כל הימים אשר הוא חי על האדמה חייב הוא לחקן עצמו ולעסוק במצות ואין לו רשות ליבטל מלאכתו ואפי' שעה אחת. ועוד יש בכלל זה הלשון אם לא עכשיו ביני נערות איכתי אם עד זקנה ושיבה ובחלה לא יוכל לעשותה ועל ענין זה אמר דוד ע"ה (תהלים קמ"ד י"ב) אשר בניהם כנטיעים מגדלים בנעוריהם. ר"ל כי הנפש בעודנו קטן אדם יכול לגדלו להיות עץ ישר ולא יהיה עקום אף לאחר שגדל בעקומו היותו קשה הוא מאד לתקן וכן האדם בעודנו קטן בקל הוא להיות בדרך טוב ולסוף מן הדע אבל אם הזקין בדרשעו קשה

בעיניו להניחה כמו שכתוב (מלכי ב' י') חנך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה וכתיב (דברים כ' יט) כי האדם עץ השדה ועוד כי התשובה בימי זקנה אינה תשובה שלמה כי באותן זמן אין היצר חזק והתאוות נקיות ולא תערב לנפש ואין לו חפץ בהנאת העבירות הוי היא הסיבה אליו לתשובה ועל ענין זה נאמר (קהלת י"ב ו') ורוכר את בוראך בימי בחורותיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ: מן שמאי אומר עשה תורתך קבע. כמו שאמרנו באבות דר' נתן כל העושה תורתו עיקר ומלאכתו טפלה עושין אותו עיקר לעולם הבא. וכל העושה תורתו טפלה ומלאכתו עיקר עושין אותו טפלה לעולם הבא ר"ל אע"פ שלא עשה עבירה ולא עשה התורה עיקר אפילו אם היה [ראוי] להיות בן עדן מפל יהיה שמה: אמור מעט ועשה הרבה. כשתבטיח את הבריך לעשות בעבורו שום דבר אמור לו מעט ועשה לו הרבה. והוא מדרך המוסר והחסידות ולמדנו מאברהם אבינו ע"ה דכתיב ואקחה פת לחם ואת"ל ויקח חמאה וחלב וגו' ובקר וגו' פי' אחר אמור מעט ועשה הרבה והיא מדת עליונות והרוחניות ל"ל למדוה מהקב"ה ת"ר שלא הבטיח אלא בשתי אותיות שנאמר דן אנכי וגאלתי בשבע ועשרים מלות שנאמר את הנפה אלהים לביא לקרות לו גוי מקרב גוי וגו' ועל זה אמר ר' מעירה נאון ל"ל אם כהבטיח את אבותינו בשתי אותיות עשה כמה נסים ונפלאות על הגאולה העתידה לבא שנכתבו כמה דפין וכמה קונדרסין וכמה ספרים מהבטחות וכמה נחמות בירמיה בנביאים על אחת כמה וכמה כי נפלאים יהיו מעשיו שנאמר אמין לשון הרע שיכוב על אדם ויימח לו מה שנא יעשה כי זה יקרא מוגיע (ד) ואמנם לשון הרע הוא שיגנה גנות אדם אפילו יהיו בפשעותיו אחר יעשה במאת שהאומרו יחפץ ואשר יעשנהו יחפץ. ואמנם ג) לשון הרע הוא מוגזם. פלומרו. שמוסיו. ושלומרים עליו. ואמרו המקבלו יותר מן האומרו. ואפך לשון הרע הוא שהאומרו אמת אבל אינו נאמן עליו. ואמנם ד) לשון הרע הוא שיגנה אדם אפילו יהיה בו במה שהוכן עצמו בתורה ובמעשים טובים ואפילו מעט מהם מיום שנברא העולם ועד עתה לא נמצא אדם שלא יהיה לו דבר מגונה שיגנה אותו אבל אם הרבה מעשיו הטובים יותר מרובים מהם אפילו הכי נקרא רשע ואם הרבה מעשיו הרעים יותר מרובים מהם אפילו הכי נקרא צדיק ואם שוין הם נקרא בינוני ואם הוא צדיק גמור אפילו יעשה אחר כך רשעות הרבה כל ימיו לא יזכרו לו שום מעשה מכל מעשיו הטובים שעשה מקודם לכן שנאמר (יחזקאל ל"ג י"ג) בצדקתו אשר עשה לא תזכרנה וגו' ואם הוא רשע גמור אפילו יעשה אחר כך תשובה הרבה ומעשים טובים הרבה כל ימיו לא יזכרו לו שום מעשה מכל מעשיו הרעים שעשה מקודם לכן שנאמר (יחזקאל ל"ג י"ב) ורשעת הרשע לא תכשל בה ביום שובו מרשעתו וגו' ואם הוא בינוני כשיעשה מצוה אחת הרבה ימים הוא שמח ומצפה לטובה ומשלם לו שכרו הרבה ואם עשה עבירה אחת הרבה ימים הוא מצטער ומפחד מפורענות שלה ומשלם לו עונשו הרבה ואם עשה מצוה אחת ומת הרבה ימים הוא שמח ומצפה לטובה ומשלם לו שכרו הרבה ואם עשה עבירה אחת ומת הרבה ימים הוא מצטער ומפחד מפורענות שלה ומשלם לו עונשו הרבה וכן הוא אומר (ישעיה ג' י"א) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. ואומר (שם נ"ט י"ח) כגמולות ישלם חמה לצריו גמול לאויביו. ואומר (שם ס"ה ו') הנה כתובה לפני לא אחשה כי אם שלמתי ושילמתי אל חיקם. ואומר (ירמיה ל"ב י"ח) עושה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל חיק בניהם. ואומר (שם ל"ב י"ט) גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. ואומר (שם ל"ב ל"ה) ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנם להעביר את בניהם ובנותיהם למלך לא צויתים ולא עלתה על לבי לעשות את התועבה הזאת. ואומר (שם ל"ב ל"ט) ונתתי להם לב אחד ודרך אחת ליראה אותי כל הימים לטוב להם ולבניהם אחריהם. ואומר (שם ל"ב מ') וכרתי להם ברית עולם אשר לא אשוב מאחריהם להיטיב אותם ואת יראתי אתן בלבם לבלתי סור ממני. ואומר (שם ל"ב מ"א) ושמחתי עליהם להיטיב אותם ונטעתים באמת בכל לבבי ובכל נפשי. ואומר (שם ל"ג ח') וטהרתים מכל עונם אשר חטאו לי וסלחתי לכל עונותם אשר חטאו לי ואשר פשעו בי. ואומר (שם ל"ג ט') והיתה לי לשם ששון תהלה ותפארת לכל גוי הארץ אשר ישמעו את כל הטוב אשר אני עושה אותם. ואומר (שם ל"ג י"א) קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות כי טוב כי לעולם חסדו. ואומר (שם ל"ג י"ד) הנה ימים באים נאם ה' והקמתי את הדבר הטוב אשר דברתי אל בית ישראל ואל בית יהודה. ואומר (שם ל"ג ט"ו) בימים ההם ובעת ההיא אצמיח לדוד צמח צדקה ועשה משפט וצדקה בארץ. ואומר (שם ל"ג כ"ו) כי אשיב את שבותם ורחמתים. ואומר (שם ל"ג כ"ז) ונתתי לכם לבב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר. ואומר (שם ל"ג ל"ג) ואתם לא תעשו כן לה' ואומר (שם ל"ג ל"ד) ואתם לא תעשו כן לה' ואומר (שם ל"ג ל"ה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ל"ו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ל"ז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ל"ח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ל"ט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג מ') ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג מ"א) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג מ"ב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג מ"ג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג מ"ד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג מ"ה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג מ"ו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג מ"ז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג מ"ח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג מ"ט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג נ') ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג נ"א) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג נ"ב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג נ"ג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג נ"ד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג נ"ה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג נ"ו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג נ"ז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג נ"ח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג נ"ט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ס') ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ס"א) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ס"ב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ס"ג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ס"ד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ס"ה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ס"ו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ס"ז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ס"ח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ס"ט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ע') ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ע"א) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ע"ב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ע"ג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ע"ד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ע"ה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ע"ו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ע"ז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ע"ח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ע"ט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג פ') ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג פ"א) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג פ"ב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג פ"ג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג פ"ד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג פ"ה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג פ"ו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג פ"ז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג פ"ח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג פ"ט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג צ') ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג צ"א) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג צ"ב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג צ"ג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג צ"ד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג צ"ה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג צ"ו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג צ"ז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג צ"ח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג צ"ט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק') ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"א) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"ב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"ג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"ד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"ה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"ו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"ז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"ח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"ט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"י) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"יא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"יב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"יג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"יד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"טו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"טז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"יז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"יח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"יט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"כ) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"כא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"כב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"כג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"כד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"כה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"כו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"כז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"כח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"כט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"ל) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"לא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"לב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"לג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"לד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"לה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"לו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"לז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"לח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"לט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"מ) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"מא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"מב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"מג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"מד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"מה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"מו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"מז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"מח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"מט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"נ) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"נא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"נב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"נג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"נד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"נה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"נו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"נז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"נח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"נט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"ס) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"סא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"סב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"סג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"סד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"סה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"סו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"סז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"סח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"סט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"ע) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"עא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"עב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"עג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"עד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"עה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"עו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"עז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"עח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ק"עט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קפ') ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קפ"א) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קפ"ב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קפ"ג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קפ"ד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קפ"ה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קפ"ו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קפ"ז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קפ"ח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קפ"ט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קצ') ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קצ"א) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קצ"ב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קצ"ג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קצ"ד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קצ"ה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קצ"ו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קצ"ז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קצ"ח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג קצ"ט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר') ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"א) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"ב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"ג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"ד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"ה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"ו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"ז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"ח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"ט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"י) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"יא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"יב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"יג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"יד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"טו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"טז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"יז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"יח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"יט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"כ) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"כא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"כב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"כג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"כד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"כה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"כו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"כז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"כח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"כט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"ל) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"לא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"לב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"לג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"לד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"לה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"לו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"לז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"לח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"לט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"מ) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"מא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"מב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"מג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"מד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"מה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"מו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"מז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"מח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"מט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"נ) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"נא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"נב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"נג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"נד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"נה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"נו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"נז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"נח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"נט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"ס) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"סא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"סב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"סג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"סד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"סה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"סו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"סז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"סח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"סט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"ע) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"עא) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"עב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"עג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"עד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"עה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"עו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"עז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"עח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג ר"עט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רפ') ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רפ"א) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רפ"ב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רפ"ג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רפ"ד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רפ"ה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רפ"ו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רפ"ז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רפ"ח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רפ"ט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רצ') ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רצ"א) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רצ"ב) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רצ"ג) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רצ"ד) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רצ"ה) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רצ"ו) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רצ"ז) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רצ"ח) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רצ"ט) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רק') ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רק"א) ואתם לא תעשו כן לה'. ואומר (שם ל"ג רק"ב) ואתם לא תעשו

ובנו כרב מעשה המצמח כתיבת הסופר הזה ואמר לו כלך מלמון הרע בלומר שמתה מכבר נמותו בצמחך לומו בתוך הסמוך שמתם מי שימתבו ומתם מי שימתיהו ויעמדך שנותו כשימתם שבמיו לזכור מומיו ורשיותיו וזה תכלית הסרחון מלמון הרע ולמון המצמח נאמר בהם [ה] ויוליזו דבא מארץ ואמרו ע"ש ומה מלו שנא הוציאו שם רע שנא על העניס ועל הסבנים התחייבו מן המוסם שם שתחייבו מי שיזכור בעוות על ני דברים כפרעון מן הדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא שנאמר ואנשי דבא חטאו ורעים ופיכות דמים ולמון הרע בנגד כולם ואמרו בגמרא ה) בעבודה כוכבים בא למון הגדולה והוא אמרו [ו] אתי תעם הטם הזה תעלה גדולה ובתחת גלוי עריות אף גם כן למון הגדולה והוא אמרו [ז] ואיך תעשה הרשה הגדולה הזאת ובתחת לגלוי עריות אף גם כן למון הגדולה והוא אמרו [ח] ואיך תעשה הרשה הגדולה הזאת ובתחת לגלוי בת"ע למון הגדולה והוא אמרו [ט] גדול שוני מעשה בגבול שלשתם והוא אמרו [י] גדול שוני מעשה בגבול שלשתם והוא אמרו [כ] גדול שוני מעשה בגבול שלשתם והוא אמרו [ל] גדול שוני מעשה בגבול שלשתם והוא אמרו [מ] למון מלבנת גדולות ובדברו בתחנו מן מלון בגבול שלשתם והוא אמרו [נ] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ס] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ע] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [פ] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [צ] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ק] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ר] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ש] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ת] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [א] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ב] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ג] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ד] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ה] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ו] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ז] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ח] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ט] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [י] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [כ] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [ל] למון מלבנת גדולות והוא אמרו [מ] למון מלבנת גדולות

מזונות והוקר ופורתא ומלכסף את הבריות ומסכח את תלמודו: וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים. שלא"ע שכן מעלין עמהן זכות אבותם מסייעתם: ואתם מעלה אני עליכם כאלו עשיתם. כלומר הצבור כאנשי כת הוא: ובלבד שיהיו לשם שמים: ר"ש והיו עוסקים עמהם לש"ש. כלומר בכל מלאכי כתם ובלבד שיהיו לשם לשמים: ר"ש מעלה אני עליכם כלומר עשיתם לפני כתי כאלו עשיתם לפני

ין לתם נומרין את המעשה מעלה אני עליכם כאילו נמלכתם לומו: ך הוא היה אומר. רבן גמליאל: עשה רצונו כרצונך. שתעלו את רצונו כרצונכם: כדי שיעשה רצונך כרצונו. כדי שיעשה לרצונו כרצונך: בטל רצונך מפני רצונו. שתתמשך בסבלו מלוה כמנד שכרה: שיבטל רצון אחרים. שיבטלו רצון לחבירים. הקמיים עליך לרעה. ויש ספריים שנאת הבלהה כתוב כפ' כן זומא: הלל אומר. זהו הלל הזקן שאמר למעלה בפ"ק: אל תפרוש מן הצבור. אלא התחתף עמהם בגרתם כדי שתשמח עמהם כמ"ש בפסוק [ד] שיהו אהבה מצוי בם ומתאבלים עליה. כלומרין כי מי שאינו מתחתף עם הצבור אינו רואה בשמחת צבור ואינו רואה סימן ברכה לעולם כפ' אחרון דתענית: אל תאמין בעצמך. שהרי יותן כ"ג שמש בכהוה גדולה מאוצים שם ונלבוזו עשה לעזרו: עד שתגיע למקומו. שיבא כמו כן לידך ותעכל ממנו. וכן מצינו בירבעם בשעה שבאה אלמה בהמ"ק והעלים מוהו היום מפתחותיו תחת מרגלותיו כדי שיסיעם לתקציר תמיד של שחר בזמנו מה עשתה בת פרעה הכניסה לו על מנת שיהא כמין רקיע של מוצא ומזלות וכוכבים מעויירים בו כדי להטעותו בלילה וליהנות מנוסו של אותו לדיק ועברו עליו מרבע שעות ביום שלא עמד ולא קרב תמיד של שחר ושל אותה שעה ביטו בשעה שעמד

ובל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים שזכות אבותם מסייעתן וצדקתן עומדת לעד ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם: ג הוו זהירים*) ברשות שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן נראין כאוהבים בשעת הנאתן ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו: ך הוא היה אומר עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו ובטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. הלל אומר "אל תפרוש עצמך מן הצבור ו) ואל תאמן בעצמך עד יום מותך ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו ואל תאמר יבר"ב)שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע"ואלתאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה: ך הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד ולא כל המרבה בסחורה מחכים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש: ך ג) אף הוא ראה גולגולת אחת שצפה על פני המים אמר לה על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון: ך הוא היה אומר מרבה בשר מרבה רמה מרבה נכסים מרבה דאגה מרבה נשים

*) פי' שלמון העומד מכשות עמו.

ככל עת ובכל זמן וככל מקום שכל מי שיעשה רע ויחשב שעתו מתחת ומתימיו: שהוא עתיד ליתן דין וחשבון לפני מי שאמר והיה העולם: ג כבר נתרנו שהרבות היא הטלטולות בימי הקדש והוא מספר במדותיהם ומזהיר מהם: כבר הודענו בפרק הל' שאין לריך להפריד מן הצבור אלא לפי שהצבור הוא מתרבו בם ואומר הקדוש ש"מ שהחיה לא תכונה שמונה בכתם והחמוק' לם יסלק ידו מלכפול עפיית הסוד לחוסיף החזוק ולא יבעת ויאמר זאת המעלה כבר עלתה לנו ואי אפשר לה שתסור שתפקיד הוא שהצור והוא שמרו עד יום מותך: ך ודבר שאי אפשר לשמוע שהוא שיהיו פעמוני הכהנים מרוחק ממך ובכל וכשיהתכל המלם בו היטב ירגה הכהנים כשהוים (ה) והוא מהיר מן הדבר הזה מן הדיבור שהוא אומר לא יהיו לבריך נריכים לפירוש רחוק והסתלות יתירים ואז יכיוב העומע: כשאפנה. רומה בו כשתפנה מזה העסק וזה דומה למה שקדם ממנות שתמי תכנו עשה תורתך קבע: ה בור הוא שאין לו לא תכמה ולא מדות: ועם הארץ הוא שאין לו מעשות שבלוות לבל יהיו לו קלת מעלות המדות: וביישן ירוע. וקפדן ירוע מי שמקפיד על כל דבר וכועס: ועניין המתלד הרגל נפסד ומסור מוסה לקנות המעלות ואחר שאין [שם] המגים חכמים שיגלמדון מהם אלא מלמד את עלמך והגומן[ה] ויפקד לים עמו ואתלד גברך עמיה: ותמרו ז) בתמורה לו תמלא תחזות ואמרו זו שבעלי הגלוח והנסות ולא בהולכי ארלות רחוקות ואמרו זו לפסוק על לד המליצה ותמרו לו בשמים היא לתמר ונו' ולא מעבר ליס היא ונו' ואמרו לו בנסי הרוח היא ולא בשאלי ומלכי נעבר ליס היא: ך ר"ש אומר הבהיב נעבור שהרגת שלוחך ותשב הרגך עתיד ליהרג שכוונה זה בהמתר שפעולות הרשות יהנו בלילם ואחר שתיו[ט] הרשע ונו' ואומר[ז] בור כרה ויחפרהו ואמרו חכמים ה) במלה שלמד מודל בם מודלין לו ואם לבר הכלתה לעין

ג) [ברכות דף כט.]: ד) [סוכה דף נג.]: ה) [עירובין דף.ה.]: ו) [סנהדרין דף ל. ק. סוטה דף מ:]:

עין משפט נר מצוה

ב א (מוי' שרש ג מהלכות תעניות) טור ש"ע או"ח סי' תקעד סעיף ה:

ג ב מוי' פרק ג מהל' ת"ת הל"ו:

הנהות הב"ח

(ה) שהרגיש בכותב סם ומות:

מראה מקומות

[א] ברכות ל"ב ב"ב ס"ה: [ב] משלי ה' כ"ב: [ג] תהלים ז' ט"ו: [ד] ישעיה ס"ו י': [ה] סוטה י"ג ט': [ו] ברכות י"ז ט"ו: [ז] משלי י' י"ב: [ח] ישעיה ל' כ': [ט] יחזקאל י' כ"ח: [י] ישע ה ל"ח י"ב: [כ] דברים ו' י"ג [ל] ש"א י"ד:

רבינו יונה

בתורה כי עבירה גוררת עבירה. ועל זה אר"ל במס' (חולין) (נכרות ד"ח) כל הנהנה מגיעו עליו הכתוב אומר [משלי קמ"ט כ"ג] יגיע כפיך כי תאכל אשריך ושוב לך. אשריך בעולם הזה ושוב לך לעולם הבא על כן צריך לחכם שידע מלאכה בענין שנאמר [קהלת ז' י"ח] טובה חכמה עם נחלה: ובל העוסקין עם הצבור יהיו עוסקין עמהם לש"ש. לא להחכבד זה לעשיית מהם ולא להניח מהם ולא להשתרר עליהם אלא להנהיגם בדרך ישרה והכל לשם שמים אוהבים מסייעתן וצדקתם עומדת לעד שאע"פ שאהם עוסקין עמהם וצדיכיהם נעשין על ידיהם לא אהם נזרמין להם אלא אוהבים אותיהם של צבור מסייעתם וצדקתם עומדת לעד לאלף דור: ואתם מעלה אני עליכם כאילו עשיתם. כלומר אע"פ שזכות אבותם מסייעתם וצדיכיהם נעשין זכות אבותיהם ולא על ידיכם אהם העוסקין מעלה אני עליכם כאילו נעשה כל צדיכיהם על ידיכם ובזכותכם. כך פי' הראשונים ז"ל ויש לפרש עוד פירוש אחר וכל העוסקין עם הצבור יהיו עוסקין עמהם לשם שמים ואל האמר למה לי הצרה הזאת לפרוח בצדיכי צבור ואף כי יעשה צדקה עליהם לבד מתן השכר כי סמוכם הוא שאין לך לחשוב דבר זה כי בפליים תשיב לעצמך בעבורך מפני שזכות אבותם מסייעתן ותצדיקה במעשיהם מאשר תוכל להצילה במעשיך: ומעלה אני עליך שכר כאילו עשיה אותה משלך אם הכל כאילו מכיוך נתת את אשר נתנו לך על ידך והנך מרויח במרחק במעשיהם מאשר אם תפרוח לעצמך כי מעשיהם מרובים ממעשיך: וכל אשר אתה עושה לה' מצליח בידך שוכות אבותם מסייעתן. לכן העוסק בצרכי צבור תיטיב לעצמו הרבה מאד. ובלבד שיכון לבו לשמים: ג הוו זהירין ברשות. כלומר להתרחק מן השלמנות בימי הקדם שלמוף מורידין את האדם שבכתי אותן שקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן ג) דבר שלמון אינו אף הם לחקור כתי אדם ואין הקר למחשבותיו ומי ירד לסוף דעתו: נראין כאוהבין בשעת הנאתן ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו. בהעצר אליהם יד הממון אף כי מחמת הדוחק לא ירחמו על העני עד שיורידוהו מנכסיו וישכחו הראשונות כי הכל חלף עבר. וכך הוא פשט המשנה הזאת ואם הדבר כן הוא מדברת בפגם השמיעים. ותלילה חלילה לא יהיה הדבר ולא יקום. ועל ידם מתקיים העולם כלו והם עוסקים בארץ ואין איש שיוכל להיות אמתי כמותם שאין צריכין להנהיג הבריות כי אינן מתפרנסין ואין דבר מונע אותם מלבת בדרך ישרה. על כן נראה לומר כי השלמונים גם אהבתם גם שנאתם לא בידם היא וכאשר השלמון צריך את האיש ומקרב אותו ומראה לו אהבה בשעת הנאתו מאת ה' יצא הדבר ולא מאת השלמון וה' זימן לאיש ההוא מהנאתו בשעת הצורך ואשם ורוצה לדחקו ומי יכול לעמוד לו ואף כי יחפיר השלמון לעשות לו יקר ואין בידו אל לנקום נקמת ה' ולייסר את אשר יאהב ה' יוכיח. ודוקא שנאמר [משלי כ"ז ו'] פלצי מים לב מלך בי ה'. ר"ל כמו השלב האדם ממהו לבל צר שריצה בלב המלך בי ה' להמשתר להטיב לאיש אשר הוא חפץ ביקרו ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו. ואמר לב המלך ולא הדבר על שאר אנשים וכן בל הלבבות ביד ה' מפני שאף על פי שהשב מחשבות ובידו יכולה לעשות לפי הנראה לעינים אף האמת אין כח בידו להרע ולא להטיב אף כי אם דבר אלהים חיים: ך הוא היה אומר עשה רצונו כרצונך כאשר האדם עושה רצון עצמו בהפץ ובהאוה בן יעשה לו רצון הקב"ה ולא להחריח רצון הקב"ה יח' ורצונו אך לעשות שניהם דבר אחד ל' שלא יהיה לו רצון לפני לרצון לפני ה' ואמרו באבות דר' נתן וכן בדוד הוא אומר [תה"ל ט"ו י"ד] כי ממך הכל ומידך נתנו לך. ונתן עצה לבני אדם להתבונ על מנעם לעשות כהפץ ורצון (רצון) הש"י גם בממונם ובקנינם כי ה' נתן הכל ומפקדון הוא בידם ובהגלות אל לבו זה עכ"פ יעשה מהפקדון רצון הבעלים שהוא הקב"ה ובזה לא ידאג בתתו לצדקה ויעשה רצונו כרצון הקב"ה ברצון ובמוב לבב. כדי שיעשה רצונך כרצונו. והש"י משביע לכל הי רצון ונותן לחם לכל בשר כשיו כדי מחסורה ובזה תצא ורצונו ואם תוכה להיות לרצון לפניו יעשה רצונך גם בצרכי עולמך הקטן ויתן פרנסתך שהוא זה רצונו של כל בני עולם: בטל רצונך מפני רצונו של הקב"ה כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך: הלל אומר אל תפרוש עם הצבור בשעה שהצבור עוסקין בתורה ובמצות הוא כתר כל עולמים וכבוד כל משלשלת כי בזוב עם נאספים לקיים מצותו הדרת מלך הוא ואין ראוי לפרוש מהם שנאמר [דברים ל"ג ג'] ויהי בישורון מלך בהתאסף וגו' וזהו בצבור ההולך בדרך מובה ויתקבצו לעשות מצוה. אך צבור הנושה לדרך רעה ומעשיהם מקולקלין אין ראוי להתחבר עמהם והפורש מהם הרי זה משובח ועל זה אמר ירמיה הנביא ע"ה [ירמיה ט' ה'] מי יתנני במדבר מלון אורחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם כי כלם מנאפים עצרת בגדים: ואל תאמן בעצמך עד יום מותך הוא נדרש בין לחסידות בין לאמונה שאע"פ שנתכונה לך דיוה אמונה ונכונה לא תהיה בעיניך. ולא תאמר כמה יש לא פעלתי אין הכרתיהו את יצרי ואני יכול עליו ונוצח אותו כבר נשבר ואנחנו נמלטנו ולא יכול להשתוט עוד הדרך הישרה והוא אויב ואורב אליך בהצאבי אותך עמעים עוסק במלאכתך ולא לומד ולא חושב בדברי אלהים חיים מרחק לפניך ומדבר אל לבך להשתוקר לשום בארץ ולהלך בדרך לא יעבר בה איש טוב ולא ישב שם ואולי כי יכול יכול ותלקח נפשך בידו. לכן השמר לך ושמור נפשך מאד ופחדו מעליך אל תתרחק אליך כי ימי חייך רעל זה נאמר ואל האמן בעצמך עד יום מותך כי דרכיך עד לא יוכל להתקרב אליך כי ימי חייך רעל זה נאמר ואל האמן בעצמך עד יום מותך גם לעניו האמונה נאמר הדבר הזה לבל תלמוד מן המינין ואפילו מן הדברים האמתיים כי פניעתן רעה גם יפתוך

ג) נלמד ד"ל ואומנו דבר שלנוגו לך גם לקוח כני מהם וחין מקר למחשבותיהם ומי ירד לסוף דעתם. כ) ל"ל כיוצ'.

עין משפט נר מצוה

א מיי' פרק 1 מהלכות דעות סלכה ג:

לבר שיעשה טוב לו ולזולתו ולברי הכתוב בזה טובים מאד אמר [ה] כי פועל אדם יצלח לו: ד"ה אבל כתב"ם בזכרונות טוב בהדמות לבור מוסר אלא יאבד כל מרבה אדם רבי יהושע במעלות המדות כי בהם יתורר האדם ויכובד ויתפרסמו רוב עולם ולזה הוא מתבר רבי יהושע במעלות יוסי שבח בשוב מעלות המדות ובמעלות המכלליות. ר' שמעון שבח בילדת מעל והוא שיזיות והמחלות בעיניי עסקי הטוב ובמירתו מרע ובשבח ר' אלעזר בן ערך בשוב הבנבה והיות כל ענין עמוק אל מלאו ולהתבונן מוספת אל השנוין: **ם** עין טוב. ההסתפקו' כמה שים לאדם והיא ממעלות המדות: ועין רעה הסבה לאי לומר הקנמת הלבריס והמרירות אל התוספת: ומאזי הוא הרוחה את הטוב והבנה הטוב אל הבריות אל תתבונן אל הענין: **ם** עין טוב. אל תבונן אל הבריות אל תתבונן אל הבריות אל תתבונן אל הבריות אל תת

בזמן שאין תפילה נוהגת לכלל ישראל אלא שהיא נוהגת לכל אדם בפני עצמו בכל מקום שהוא: ושוב יום אחד לכפר עליהן. שעה אחת קודם שתחשך של יום הכפורים: שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'. ואין הכפרה מתקבלת אלא לבעלי תשובה: שנאמר כי אתה סלח וטוב ורב חסד לכל קוראיך: ואומר כי עמך הסליחה למען תורא: ואומר כי אתה ה' טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך: ואומר כי אתה ה' לטוב וסלו

התורה ומזכירותיה לנקי חכמה ולמוד: **חן** לעתיד לבא. רלה לומר לעולם הבא וכבר נתרצו עניין העולם הבא בפרק השוחט את הפרה מסנהדרין במה צדקו:

פרק שלישי **א** זה שהסתכלות מביא לידי עמה בפרק שלישי. וזה שהסתכלות במחשבותיו יביאהו לבזות בעיני העולם. והסתכלו לגודל המעלות יביאהו להסר לעמוד מלותיו. וכשיעלו בידו אלו הדברים לא יחפש לב. כמו שנ' (ירמיה ט) כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי. וכן הוא אומר (שם כב) עשה משפט וצדקה כי אז טוב לו. וכן הוא אומר (שם) דן דין עני ואביון אז טוב. הלא היא הדעת אותי נאם ה'. וכן הוא אומר (שם ב) כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מאחרי וילכו אחרי הבל ויהבלו. וכן הוא אומר (שם ד) כי עמי אויל אותי לא ידעו בנים סכלים המה ובינה אין להם חכמים הם להרע ולהיטיב לא ידעו. וכן הוא אומר (שם ח) כי דרך ה' לא ידעו משפט אלהיהם. וכן הוא אומר (שם ט) כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה'. וכן הוא אומר (שם כב) הלא הדעת אותי נאם ה'. וכן הוא אומר (שם כג) הנביאים נבאו בשקר והכהנים ירדו על ידיהם ועמי אהבו כן. וכן הוא אומר (שם כד) כי עמי עשו שתים רעות אותי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארות נשברים אשר לא יכילו המים. וכן הוא אומר (שם כה) כי רעים הבהמות לא ידעו דרך ה' משפט אלהיהם לא הכירו. וכן הוא אומר (שם כו) כי עמי לא ידעוני בני סכלים הם ובלתי בינות המה חכמים הם להרע והיטיב לא ידעו. וכן הוא אומר (שם כט) כי עמי אויל אותי לא ידעוני בני סכלים הם ובלתי בינות המה חכמים הם להרע והיטיב לא ידעו. וכן הוא אומר (שם ל) כי עמי שכחוני לקטר לשוא ויכשילום בדרכיהם נתיבות עולם ללכת בנתיבות לא סלולה. וכן הוא אומר (שם לא) כי בגדו בי בית ישראל ובית יהודה נאם ה'. וכן הוא אומר (שם לב) כי עמי שכחוני ימים אין מספר. וכן הוא אומר (שם לג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם לד) כי עמי שכחוני יזבחו הבל ויקטרו לגלילים. וכן הוא אומר (שם לה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם לח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם מ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם מא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם מב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם מג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם מד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם מה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם מו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם מז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם מח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם מט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם נ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם נא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם נב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם נג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם נד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם נה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם נו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם נז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם נח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם נט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם ס) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם סא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם סב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם סג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם סד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם סה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם סו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם סז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם סח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם סט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם ע) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם עא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם עב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם עג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם עד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם עה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם עו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם עז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם עח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם עט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם פ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם פא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם פב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם פג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם פד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם פה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם פו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם פז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם פח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם פט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם צ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם צא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם צב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם צג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם צד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם צה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם צו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם צז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם צח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם צט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם ק) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קי) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קיא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קיב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קיג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קיד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קטו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קטז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קיז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קיח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קיט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קכ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קכא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קכב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קכג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קכד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קכה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קכו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קכז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קכח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קכט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קל) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קלא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קלב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קלג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קלד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קלה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קלו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קלז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קלח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קלט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קמ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קמא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קמב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קמג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קמד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קמה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קמו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קמז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קמח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קמט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קנ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קנא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קנב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קנג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קנד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קנה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קנו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קנז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קנח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קנט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קס) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קסא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קסב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קסג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קסד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קסה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קסו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קסז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קסח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קסט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קע) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קעא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קעב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קעג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קעד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קעה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קעו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קעז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קעח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קעט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קפ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קפא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קפב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קפג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קפד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קפה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קפו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קפז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קפח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קפט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קצ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קצא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קצב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קצג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קצד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קצה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קצו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קצז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קצח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם קצט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם ר) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רי) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם ריא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם ריב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם ריג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם ריד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רטו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רטז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם ריח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם ריט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רכ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רכא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רכב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רכג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רכד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רכה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רכו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רכז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רכח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רכט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רל) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רלא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רלב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רלג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רלד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רלה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רלו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רלז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רלח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רלט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רמ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רמא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רמב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רמג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רמד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רמה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רמו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רמז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רמח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רמט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רנ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רנא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רנב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רנג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רנד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רנה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רנו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רנז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רנח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רנט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רס) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רסא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רסב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רסג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רסד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רסה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רסו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רסז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רסח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רסט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רע) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רעא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רעב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רעג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רעד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רעה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רעו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רעז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רעח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רעט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רפ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רפא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רפב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רפג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רפד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רפה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רפו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רפז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רפח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רפט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רצ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רצא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רצב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רצג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רצד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רצה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רצו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רצז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רצח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רצט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רק) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקי) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקיא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקיב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקיג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקיד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקיה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקיו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקיז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקיח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקיט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקכ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקכא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקכב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקכג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקכד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקכה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקכו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקכז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקכח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקכט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקל) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקלא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקלב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקלג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקלד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקלה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקלו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקלז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקלח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקלט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקמ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקמא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקמב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקמג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקמד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקמה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקמו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקמז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקמח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקמט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקנ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקנא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקנב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקנג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקנד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקנה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקנו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקנז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקנח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקנט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקס) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקסא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקסב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקסג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקסד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקסה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקסו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקסז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקסח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקסט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקע) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקעא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקעב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקעג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקעד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקעה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקעו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקעז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקעח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקעט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקפ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקפא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקפב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקפג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקפד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקפה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקפו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקפז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקפח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקפט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקצ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקצא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקצב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקצג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקצד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקצה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקצו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקצז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקצח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקצט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקק) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקי) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקיא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקיב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקיג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקיד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקיה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקיו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקיז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקיח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקיט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקכ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקכא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקכב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקכג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקכד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקכה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקכו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקכז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקכח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקכט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקל) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקלא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקלב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקלג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקלד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקלה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקלו) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקלז) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקלח) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקלט) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקמ) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקמא) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקמב) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקמג) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקמד) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר (שם רקקמה) כי עמי שכחוני לשוא יקטרו. וכן הוא אומר

עמהם כדברי המשפט וכן כתיב אלהים נצב וגו' כלומר בקרב דיינין שיהיה נזהר בדין כאלו הוא עומד עמו על עמו שתעשה לצדקה ולהתבדל מהכלכלין כמכמה לנשמים: שאתה ואלף שלו. והניח עליך לתת לו משל עצמו: כי ממך הכל וגו'. כי כל מה שהיה לסם ממך הוא ומתחה שקבלו מידך אנחת להם מכלכתך חזרו ונתנו לך לעורך ביתך כמו [ג] ונתנו את בנותיהם לכם: מה נאה ניר זה. שהם שמחתכם: המהלך בדרך ופוסח ונ"ע יחידי: הרי זה מתחייב בנפשו. כלומר מתחכון בנפשו כי כשעוסק בתורה אין רשות לשטן להזיקו וכיון שפוסק על דבריה בעניים ניתנה לו רשות: הכא ג"כ מעלה עליו הכתוב כאלו נח כתיב קרא: ד'תקפה. שהכתב בעל כרחו מפני שהמומד עליו: ט כלדברים שלימת תקפו קודמת לחכמתו. שמתרחק מן המיזון ומן החמץ. ס"א שלימת תקפו קודמת כו' שכבל מעשיו וכל עניניו מקדמת ילדת הוא ונפלו לפניו שזכה הוא עליה בכל אשר הוא עושה: חכמתו מתקיימת. מעשיו מתקיימים בידו ומצליח בכל אשר יפנה לכיון לשלימת שהיה עומדת בעוונו כל שאר פלאים וכל מעשיו הוא מכר שלימת ונפלה היה ע"כ תקפה עולה בידו שלין בו ממש ולולו לכתחיל קרא ופס לין ילדת הוא עושה: שחכמתו מרובה ממעשיו. שלמד הרבה חכמה: ולא מקיים אלא מעט ולא למד. ס"א שמעשיו מרובין וכו' שמרבה בצדקה ובעסק מצות יותר ממה שלמד תורתו מתקיימת. וכל שלומד ואינו מקיים דומה לאדם שיולדת וקוברת ולמדם שורש ואינו קולד: ט כל שרוח הבריות. כלומר כל מי שהוא אהוב למקום [ס"א לבריות] נידוב שהוא אהוב למעלה [ס"א למקום]: שינה של שחרית. שהולך וישן עד שיעבור זמן ק"ש. ס"א עניכה לו לאדם ונמלך בה ומבטלתו מן התורה: יין של לחרים. שמביאתו לידי עבירה: ושיחת ילדים. בחוקים שטוסקים בדברי לימוד ובני אדם לומדים: שמתמכמים בדברי חכמה וישיבת בתי כנסיות. שמתמכמים ושוקעים בדברים בטלים ומשחים עם בני אדם: יא האי קרא קא דריש [ג] כי דבר ה' בזה זה לפיקוחון ואת מלותו הפר זה המפר ברית בשר. הכרת תכרת בעוה"ז ובעוה"ב מכאן אמר ר"ש המודעי שמאלו את הקדשים שלוט מבזה: והמבזה וכו'. חילל חולו של מועד בעשיית מלאכה או שהוכה בהם מכה חול בשאלה ובמשיכת דמים כיוצא בהם ומחללן מקודשין: והמבזה וכו'. שלוט חולו ביומו של מועד שהוכה בהם מכה חול בשאלה ובמשיכת דמים כיוצא בהם ומחללן מקודשין: והמפר ברית אבותינו. שלוט מלין בו מועד בעשיית מלאכה או שהוכה בהם מכה חול בשאלה ובמשיכת דמים כיוצא בהם ומחללן מקודשין: והמבזה פנים בתורה וכו'. שלוט מלין בו מועד בעשיית מלאכה או שהוכה בהם מכה חול בשאלה ובמשיכת דמים כיוצא בהם ומחללן מקודשין: אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא: יב רבי ישמעאל אומר הוי קל לראש ונוח לתשחורת והוי מקבל את כל האדם בשמחה. שלוט מלין בו מועד בעשיית מלאכה או שהוכה בהם מכה חול בשאלה ובמשיכת דמים כיוצא בהם ומחללן מקודשין: ואל תהי מקבל פנים

ה) [עימזין דף כב. כ"ק דף כ. ועי"ע סנהדרין דף קיג.]: כ) פסחים דף נט.:

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פרק ג מהלכות דעות הלכה ג:

יד ב מיי' שם הל"ה:

טז ג מיי' פרק ה מהלכות תשובה הלכה ה:

טז ד מיי' שם הל"ח:

מראה מקומות

[ה] במדבר י"ח ג':
[כ] דברים י"ד כ"ג:
[ג] משלי י"ז י"ח:
[ד] שם ח' ג'-[ה]: [ה] כ"ב [ו] דברים ל' י"ג:

הָאָדָם בִּשְׁמִחָה: **יג** רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אשחוק וְקַלּוּת רֹאשׁ מַרְגִּילִין לְעֶרְוָה מְסוֹרֶת סְיָג לַתּוֹרָה מַעֲשְׂרוֹת סְיָג לְעוֹשֶׁר נְדָרִים סְיָג לַפְּרִישׁוּת [ב]סְיָיג לְחָכְמָה שְׁתִיקָה: **יד** הוּא הָיָה אוֹמֵר חֲבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם חֲבִיבָה יְתֵירָה נוֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם שֶׁנֶּאֱמַר [ב]בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם חֲבִיבָה יְתֵירָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר [ב]בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם: חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּיתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה חֲבִיבָה יְתֵירָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּיתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר [ב]כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ: **טז** [ד]הַכֹּל צָפוּי [ה]וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה וּבְטוּב הָעוֹלָם נָדוֹן וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה: **טז** הוּא הָיָה אוֹמֵר הַכֹּל נָתוּן בְּעַרְבוֹן וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים חֲנוּת פְּתוּחָה וְהַחָנְוָנִי מַקִּיף וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת וְכֹל הָרוֹצֶה לִלְוֹת יָבֹא וְיִלְוֶה וְהַגַּבָּאִים מְחַזִּירִין תָּדִיר בְּכָל

תּוֹרַת אוֹר

לְכַתְּחִלָּה [ג]נֶפֶשׁ חַיָּה מְחֻיֶּרֶת וְגוֹ' וְאָמְרִי' ג') יֵשׁ מַתִּיקִים לְהַמְּקוֹם כָּל אֶחָד לְפִי מַדְרֵגָתוֹ: **יד** חֲבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם. לֹא מוּטָל עָלָיו לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁנִּבְרָא: **טז** הַכֹּל צָפוּי. נֶדֶר וּתְשׁוּבָה: נְדָרִים סְיָג לַפְּרִישׁוּת. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם: סְיָיג לַחָכְמָה. נֶדֶר וּתְשׁוּבָה: **יד** חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים. וְיוֹדְעִים הֵם שֶׁהַקָּבָּ"ה אוֹהֲבָם כְּאָב וְהֵם מְרַחֲמִים עַל עַצְמָן כְּאָב: **טז** הַכֹּל נָתוּן בְּעַרְבוֹן. כְּמוֹ שֶׁהָאָדָם נִשְׁבָּע וְנוֹתֵן עֵרָבוֹן לַחֲבֵרוֹ שֶׁיַּחֲזִיר לוֹ הַפִּקָּדוֹן כָּךְ הַכֹּל נָתוּן בְּעַרְבוֹן וְנִשְׁבָּעִין לָהֶן לְבָנֶיהָ שֶׁיַּחֲזִירוּ לָהֶן הַנְּשָׁמוֹת: וְהַכֹּל צָפוּי. כָּל מַה שֶּׁנַּעֲשֶׂה בָּעוֹלָם הַזֶּה נִגְלֶה לְפָנָיו: וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה. לְכָל אָדָם לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנוֹ: וּבְטוּב הָעוֹלָם נָדוֹן. בְּמַה דְּמֵימָם: וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה. לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה בָּעוֹלָם הַזֶּה נִדּוֹן אִם טוֹב וְאִם רַע זְכוּת וְחוֹבָה: וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים. כְּמוֹ רֶשֶׁת הַפְּרוּסָה עַל הַחַיּוֹת וְהָעוֹפוֹת וְהַדָּגִים שֶׁנִּלְכָּדִים בָּהּ כָּךְ כָּל בְּנֵי אָדָם נִלְכָּדִים בְּמִיתָה וּמְיוּסָרִים בְּחֳלָיִים וּבְצָרוֹת: חֲנוּת פְּתוּחָה. יֵשׁ לָהּ בַּעַל הַחֲנוּת שֶׁמַּרְוִיחַ לְכָל הַבָּאִים לְשָׁם: וְהַחָנְוָנִי מַקִּיף. יֵשׁ בְּהַקָּפָה כַּמָּה לְקוֹחוֹת וְכֻלָּם מִתְכַּוְּנִים לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ וְכֵן בְּתוֹרַת יֵשׁ לָהּ בַּעַל הַקַּ"ה שֶׁמְּשַׁלֵּם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי מַה שֶּׁהוּא רָאוּי לְקַבֵּל: וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ. כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה אָדָם נִכְתָּב בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת: וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת. וְכָל מַה שֶּׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בְּיוֹם הַדִּין אוֹ בְּחַיָּיו אוֹ בְּמוֹתוֹ הַכֹּל נִכְתָּב בְּסֵפֶר הַזִּכָּרוֹנוֹת: וְכָל הָרוֹצֶה לִלְוֹת יָבֹא וְיִלְוֶה. לְכָל אָדָם נִתְּנָה רְשׁוּת לִלְוֹת מִן הַצַּדָּקָה שֶׁיִּגְבֶּה מִמִּי שֶׁיִּרְצֶה: וְהַגַּבָּאִים מַחֲזִירִין תָּדִיר בְּכָל יוֹם. כְּמוֹ שֶׁהַגַּבָּאִים גּוֹבִין מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ כָּךְ הַקָּבָּ"ה מַחֲזִיר נְשָׁמוֹת לְמְקוֹמָן בְּכָל יוֹם וְיוֹם: וְנִפָּרָעִין מִן הָאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ. אֲפִלּוּ לֹא רָצָה לָמוּת הַמַּלְאָךְ נוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ: וְיוֹדְעִין הַמַּלְאָךְ שֶׁנִּשְׁמַת הָאָדָם עוֹלָה לְמָקוֹם חֲבִיבָה יְתֵירָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹהִים וְכוּ': **יג** רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ מַרְגִּילִין לְעֶרְוָה. מַרְגִּילִין לְמִיעוּט הַצְּנִיעוּת: מְסוֹרֶת סְיָג לַתּוֹרָה. שֶׁהִיא גְּדֵרָה וְסִיָּג לְכָל הַמִּצְוֹת: מַעֲשְׂרוֹת סְיָג לְעוֹשֶׁר. שֶׁהַמְעַשֵּׂר עַצְמוֹ עָשִׁיר: נְדָרִים סְיָג לַפְּרִישׁוּת. שֶׁהַנּוֹדֵר מִן הַיַּיִן וּמִן הַבְּשָׂרִים נִפְרָשׁ מֵהֶם: סְיָיג לְחָכְמָה שְׁתִיקָה. שֶׁהַשּׁוֹתֵק עַצְמוֹ מִן הַדִּבּוּר נִמְנָע מִן הַשֶּׁקֶר וּמִן הַלָּשׁוֹן הָרָע וְנִמְצָא חָכָם: **יד** הוּא הָיָה אוֹמֵר חֲבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם. שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹהִים: חֲבִיבָה יְתֵירָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם: חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ: **טז** הַכֹּל צָפוּי. הָאָדָם נִשְׁבָּע וְנוֹתֵן עֵרָבוֹן לַחֲבֵרוֹ שֶׁיַּחֲזִיר לוֹ הַפִּקָּדוֹן כָּךְ הַכֹּל נָתוּן בְּעַרְבוֹן וְנִשְׁבָּעִין לָהֶן לְבָנֶיהָ שֶׁיַּחֲזִירוּ לָהֶן הַנְּשָׁמוֹת: וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה. לְכָל אָדָם לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנוֹ: וּבְטוּב הָעוֹלָם נָדוֹן. בְּמַה דְּמֵימָם: וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה. לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה בָּעוֹלָם הַזֶּה נִדּוֹן אִם טוֹב וְאִם רַע זְכוּת וְחוֹבָה: וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים. כְּמוֹ רֶשֶׁת הַפְּרוּסָה עַל הַחַיּוֹת וְהָעוֹפוֹת וְהַדָּגִים שֶׁנִּלְכָּדִים בָּהּ כָּךְ כָּל בְּנֵי אָדָם נִלְכָּדִים בְּמִיתָה וּמְיוּסָרִים בְּחֳלָיִים וּבְצָרוֹת: חֲנוּת פְּתוּחָה. יֵשׁ לָהּ בַּעַל הַחֲנוּת שֶׁמַּרְוִיחַ לְכָל הַבָּאִים לְשָׁם: וְהַחָנְוָנִי מַקִּיף. יֵשׁ בְּהַקָּפָה כַּמָּה לְקוֹחוֹת וְכֻלָּם מִתְכַּוְּנִים לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ וְכֵן בְּתוֹרַת יֵשׁ לָהּ בַּעַל הַקַּ"ה שֶׁמְּשַׁלֵּם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי מַה שֶּׁהוּא רָאוּי לְקַבֵּל: וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ. כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה אָדָם נִכְתָּב בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת: וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת. וְכָל מַה שֶּׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בְּיוֹם הַדִּין אוֹ בְּחַיָּיו אוֹ בְּמוֹתוֹ הַכֹּל נִכְתָּב בְּסֵפֶר הַזִּכָּרוֹנוֹת: וְכָל הָרוֹצֶה לִלְוֹת יָבֹא וְיִלְוֶה. לְכָל אָדָם נִתְּנָה רְשׁוּת לִלְוֹת מִן הַצַּדָּקָה שֶׁיִּגְבֶּה מִמִּי שֶׁיִּרְצֶה: וְהַגַּבָּאִים מַחֲזִירִין תָּדִיר בְּכָל יוֹם. כְּמוֹ שֶׁהַגַּבָּאִים גּוֹבִין מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ כָּךְ הַקָּבָּ"ה מַחֲזִיר נְשָׁמוֹת לְמְקוֹמָן בְּכָל יוֹם וְיוֹם: וְנִפָּרָעִין מִן הָאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ. אֲפִלּוּ לֹא רָצָה לָמוּת הַמַּלְאָךְ נוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ: וְיוֹדְעִין הַמַּלְאָךְ שֶׁנִּשְׁמַת הָאָדָם עוֹלָה לְמָקוֹם חֲבִיבָה יְתֵירָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹהִים וְכוּ': **יד** חֲבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם. לֹא מוּטָל עָלָיו לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁנִּבְרָא: **טז** הַכֹּל צָפוּי. נֶדֶר וּתְשׁוּבָה: נְדָרִים סְיָג לַפְּרִישׁוּת. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם: סְיָיג לַחָכְמָה. נֶדֶר וּתְשׁוּבָה: **יד** חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם. וְיוֹדְעִים הֵם שֶׁהַקָּבָּ"ה אוֹהֲבָם כְּאָב וְהֵם מְרַחֲמִים עַל עַצְמָן כְּאָב: **טז** הַכֹּל נָתוּן בְּעַרְבוֹן. כְּמוֹ שֶׁהָאָדָם נִשְׁבָּע וְנוֹתֵן עֵרָבוֹן לַחֲבֵרוֹ שֶׁיַּחֲזִיר לוֹ הַפִּקָּדוֹן כָּךְ הַכֹּל נָתוּן בְּעַרְבוֹן וְנִשְׁבָּעִין לָהֶן לְבָנֶיהָ שֶׁיַּחֲזִירוּ לָהֶן הַנְּשָׁמוֹת: וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה. לְכָל אָדָם לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנוֹ: וּבְטוּב הָעוֹלָם נָדוֹן. בְּמַה דְּמֵימָם: וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה. לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה בָּעוֹלָם הַזֶּה נִדּוֹן אִם טוֹב וְאִם רַע זְכוּת וְחוֹבָה: וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים. כְּמוֹ רֶשֶׁת הַפְּרוּסָה עַל הַחַיּוֹת וְהָעוֹפוֹת וְהַדָּגִים שֶׁנִּלְכָּדִים בָּהּ כָּךְ כָּל בְּנֵי אָדָם נִלְכָּדִים בְּמִיתָה וּמְיוּסָרִים בְּחֳלָיִים וּבְצָרוֹת: חֲנוּת פְּתוּחָה. יֵשׁ לָהּ בַּעַל הַחֲנוּת שֶׁמַּרְוִיחַ לְכָל הַבָּאִים לְשָׁם: וְהַחָנְוָנִי מַקִּיף. יֵשׁ בְּהַקָּפָה כַּמָּה לְקוֹחוֹת וְכֻלָּם מִתְכַּוְּנִים לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ וְכֵן בְּתוֹרַת יֵשׁ לָהּ בַּעַל הַקַּ"ה שֶׁמְּשַׁלֵּם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי מַה שֶּׁהוּא רָאוּי לְקַבֵּל: וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ. כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה אָדָם נִכְתָּב בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת: וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת. וְכָל מַה שֶּׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בְּיוֹם הַדִּין אוֹ בְּחַיָּיו אוֹ בְּמוֹתוֹ הַכֹּל נִכְתָּב בְּסֵפֶר הַזִּכָּרוֹנוֹת: וְכָל הָרוֹצֶה לִלְוֹת יָבֹא וְיִלְוֶה. לְכָל אָדָם נִתְּנָה רְשׁוּת לִלְוֹת מִן הַצַּדָּקָה שֶׁיִּגְבֶּה מִמִּי שֶׁיִּרְצֶה: וְהַגַּבָּאִים מַחֲזִירִין תָּדִיר בְּכָל יוֹם. כְּמוֹ שֶׁהַגַּבָּאִים גּוֹבִין מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ כָּךְ הַקָּבָּ"ה מַחֲזִיר נְשָׁמוֹת לְמְקוֹמָן בְּכָל יוֹם וְיוֹם: וְנִפָּרָעִין מִן הָאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ. אֲפִלּוּ לֹא רָצָה לָמוּת הַמַּלְאָךְ נוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ: וְיוֹדְעִין הַמַּלְאָךְ שֶׁנִּשְׁמַת הָאָדָם עוֹלָה לְמָקוֹם חֲבִיבָה יְתֵירָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹהִים וְכוּ': **יג** רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ מַרְגִּילִין לְעֶרְוָה. מַרְגִּילִין לְמִיעוּט הַצְּנִיעוּת: מְסוֹרֶת סְיָג לַתּוֹרָה. שֶׁהִיא גְּדֵרָה וְסִיָּג לְכָל הַמִּצְוֹת: מַעֲשְׂרוֹת סְיָג לְעוֹשֶׁר. שֶׁהַמְעַשֵּׂר עַצְמוֹ עָשִׁיר: נְדָרִים סְיָג לַפְּרִישׁוּת. שֶׁהַנּוֹדֵר מִן הַיַּיִן וּמִן הַבְּשָׂרִים נִפְרָשׁ מֵהֶם: סְיָיג לְחָכְמָה שְׁתִיקָה. שֶׁהַשּׁוֹתֵק עַצְמוֹ מִן הַדִּבּוּר נִמְנָע מִן הַשֶּׁקֶר וּמִן הַלָּשׁוֹן הָרָע וְנִמְצָא חָכָם: **יד** הוּא הָיָה אוֹמֵר חֲבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם. שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹהִים: חֲבִיבָה יְתֵירָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם. שֶׁנֶּאֱמַר בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם: חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ: **טז** הַכֹּל צָפוּי. הָאָדָם נִשְׁבָּע וְנוֹתֵן עֵרָבוֹן לַחֲבֵרוֹ שֶׁיַּחֲזִיר לוֹ הַפִּקָּדוֹן כָּךְ הַכֹּל נָתוּן בְּעַרְבוֹן וְנִשְׁבָּעִין לָהֶן לְבָנֶיהָ שֶׁיַּחֲזִירוּ לָהֶן הַנְּשָׁמוֹת: וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה. לְכָל אָדָם לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנוֹ: וּבְטוּב הָעוֹלָם נָדוֹן. בְּמַה דְּמֵימָם: וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה. לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה בָּעוֹלָם הַזֶּה נִדּוֹן אִם טוֹב וְאִם רַע זְכוּת וְחוֹבָה: וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים. כְּמוֹ רֶשֶׁת הַפְּרוּסָה עַל הַחַיּוֹת וְהָעוֹפוֹת וְהַדָּגִים שֶׁנִּלְכָּדִים בָּהּ כָּךְ כָּל בְּנֵי אָדָם נִלְכָּדִים בְּמִיתָה וּמְיוּסָרִים בְּחֳלָיִים וּבְצָרוֹת: חֲנוּת פְּתוּחָה. יֵשׁ לָהּ בַּעַל הַחֲנוּת שֶׁמַּרְוִיחַ לְכָל הַבָּאִים לְשָׁם: וְהַחָנְוָנִי מַקִּיף. יֵשׁ בְּהַקָּפָה כַּמָּה לְקוֹחוֹת וְכֻלָּם מִתְכַּוְּנִים לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ וְכֵן בְּתוֹרַת יֵשׁ לָהּ בַּעַל הַקַּ"ה שֶׁמְּשַׁלֵּם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי מַה שֶּׁהוּא רָאוּי לְקַבֵּל: וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ. כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה אָדָם נִכְתָּב בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת: וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת. וְכָל מַה שֶּׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בְּיוֹם הַדִּין אוֹ בְּחַיָּיו אוֹ בְּמוֹתוֹ הַכֹּל נִכְתָּב בְּסֵפֶר הַזִּכָּרוֹנוֹת: וְכָל הָרוֹצֶה לִלְוֹת יָבֹא וְיִלְוֶה. לְכָל אָדָם נִתְּנָה רְשׁוּת לִלְוֹת מִן הַצַּדָּקָה שֶׁיִּגְבֶּה מִמִּי שֶׁיִּרְצֶה: וְהַגַּבָּאִים מַחֲזִירִין תָּדִיר בְּכָל יוֹם. כְּמוֹ שֶׁהַגַּבָּאִים גּוֹבִין מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ כָּךְ הַקָּבָּ"ה מַחֲזִיר נְשָׁמוֹת לְמְקוֹמָן בְּכָל יוֹם וְיוֹם: וְנִפָּרָעִין מִן הָאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ. אֲפִלּוּ לֹא רָצָה לָמוּת הַמַּלְאָךְ נוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ: וְיוֹדְעִין הַמַּלְאָךְ שֶׁנִּשְׁמַת הָאָדָם עוֹלָה לְמָקוֹם חֲבִיבָה יְתֵירָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹהִים וְכוּ': **יד** חֲבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם. לֹא מוּטָל עָלָיו לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁנִּבְרָא: **טז** הַכֹּל צָפוּי. נֶדֶר וּתְשׁוּבָה: נְדָרִים סְיָג לַפְּרִישׁוּת. מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם: סְיָיג לַחָכְמָה. נֶדֶר וּתְשׁוּבָה: **יד** חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם. וְיוֹדְעִים הֵם שֶׁהַקָּבָּ"ה אוֹהֲבָם כְּאָב וְהֵם מְרַחֲמִים עַל עַצְמָן כְּאָב: **טז** הַכֹּל נָתוּן בְּעַרְבוֹן. כְּמוֹ שֶׁה

סחטני טוכין ומחזירין תמיד לחבי בעלי חובות של חבוי נבנות מכל מ"ש מעותיו בין מדעתו וכו' . [כ"ש והחנות פתוחה . דעולה הוה לפני פתחה : והרחובי מקיף . לחון מהופה בעבוה וכותבין בו : והגבאין. לנו שלוחי מקום] : כ"ש והגבאין מחזירין בכל יום . לניחו שהחעוני בא וגובה חוכו בין מדעתו בין שלא מדעתו כך מן הסמיס כותבין תורה אור

עניו ונובין ממנו בשפוף . ויש נסם מן הסיסמוכו . שנובין בדין . כ"ש ויש נסם שנבחיס על סס שיסמוכו שהרי סומכין על החנוני שהקיקון לכך : והדין בין חמת . בדין הוא נבנות מעותיו של יחוח שנחנו : והבל מחוקן ניוס בדין . כ"ש ומעש"כ בכל מחוקן לבעולה חחר בדיקוס וחחר בעיס ש נסם חלק בעוה"ב בכיכר הנבולה : יח אם אין תורה אין דרך ארץ . כמ"ש נעיל יפה ללמוד תורה עם ד"ש : דעת נדול מביטה לפי שהם שוחלין לו נחלה דבר והול חלוקה בין הול ומרחה ונותן טעם לדבריו הוא דעת כחלם הזה שהוא מרחה מלא בשולחני ואומר לו טוב לו רע ומוליכיימי"ו באהלו ועוקרתו והופכתו עליפניו שנאמר °והיה בערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן חרדים במדבר ארץ מלחה ולא תשב . אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין שאפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו שנאמר °והיה כעץ שתול על (פלגי) מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו רענן ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי : יח ר' אליעזר בן חסמא אומר °קינין ופתחי נדה הן הן נופי הלכות תקופות וגימטריאות פרפראות לחכמה :

בכל יום ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו ויש להם על מה שיסמכו והדין דין אמת והבל מתוקן למעודה : יז ר' אליעזר בן עזריה אומר אם אין תורה אין דרך ארץ אם אין דרך ארץ אין תורה אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה אם אין בינה אין דעת אם אין דעת אין בינה אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח : הוא היה אומר כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו על פניו וגו' וכל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין ואפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו . וכבר ביארנו דברים הללו בפרק זה בענין כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו הכמתו מתקיימת ור' יח ר' אליעזר חסמא אומר קנים ופתחי נדה . קן יונים של יולדות . ופתחי נדה שלש מקוחות הן . בית ועלילה ופרוזדור וגם כמה מראות הם שיש בדמי נדה הן הן נופי הלכות . וכמו שאמרו [כ"מ ע"ש] ששים מראות של דם הביא לפנינו וכלן דן אותם לדם פחור : תקופות וגימטריאות . מפני שיש בהם חשבונות רבים וחכמת החשבון מחודרת את האדם : פרפראות לחכמה :

פרק רביעי

תמלים קיט מפלי מז תמלים קכח

פרק רביעי א בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר °מכל מלמדי השכלתי איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר °טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר °יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה

גבורה אך מגבורת הלב שיש בה שני כחות להיות גבור במלחמה ולא יפחד לבו לעולם . וגם כח בכישוח היצר והיא נחלקת בין האדם והבהמה כי לא להבהמות גבורת הלב . ועל זה אמר שהכח האמיתי והחזק מגבורת הלב הוא הכובש את יצרו כי הגבור במלחמה אינו דבר גדול כל כך וכמוהו כמותם בחאר בני אדם שהם לוה כח גם לוה חזקה אם למדו ידיהם לקרב אצבעותיהם למלחמה . אך בכישת היצר האויב לאיש על פניו להאבידו היא גבורה נשגבה וחזקה שנא' [מלכי ע"ז ו"ב] טוב ארך אפים מגבור ומשל ברוחו מלכד עיר . ארך אפים נקרא המתאריך אפו ואין רצונו להנקם מיד אך ממתין שעה ומקום לנקום נקמתו כי הכעס ומחנקם מיד אפו אע"פ שאינו מוחל מחוך כעסו אלא שמניח הדבר לחנקם מחלחם . והמשחל ברוחו אלא שהוא יותר ממאריך אפים כי מחוך הכעס הוא מוחל מאשר הוא יראה את דבר ה' הוא גבור מלוכד עיר אע"פ שיש לו שני דברים בגבורת הלב וחכמה כמו שנא' [מלכי ב"ש ב"כ] עיר גבורים עלה חכם ויורד עוז מבטחה . כי בגבורת הלב והחכמה] העצה הנכונה לכרו העיירות . ועל זה נאמר [מלכים ב' ו"ח כ"] עצה וגבורה למלחמה ושולל ברוחו גדול וחשוב מכל זה ונמצא כובש את יצרו מכל דבר רע : איזהו עשיר השמח בחלקו . האומר די לי בחלקי אחר שאני יכול לפרנס את עצמי ואת ביתי ולעסוק בתורה . מה לי למסון אחר אף לחיות לי כדי צרכי ולחקים את דבר ה' כי מי שאינו שמח בחלקו ואינו שבע במה שנתן לו השם ית' עני הוא כמו שפשרוש בפסוק [מלכי ע"ו ו"ו] כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד . ר"ל כל ימי עני המתאוה למסון רעים [קהלת ה' ט'] אהב כסף לא ישבע כסף . אף טוב לב ושמח בחלקו כל ימיו טובים (כי מי) [ממי] העושה משתה תמיד על כן מדה טובה היא עד מאד להיות שמח בחלקו והוא הנקרא עשיר אחר שנאמר יח' נתן לו במה שיתפרנס ויעסוק בתורה ובמצות כי מה יתרון לאדם בכל עמלו אף לקיים את התורה בחלקו ואינו שבע במה שנתן לו השם ית' עני הוא כמו שפשרוש בפסוק [מלכי ע"ו ו"ו] יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך . אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא . אין מזה הפסוק ראיה לדבר שהשמחה בחלקו נקרא עשיר . אלא שאדם מאושר במדה הטובה הזאת כשאינו חפץ לאסוף ממון רשוא מחנות . יגיע כפיו אוכל ומשתפק בו כמו השמח בחלקו שאין רצונו אלא בכדי חיותו ושלש המדות האלו סדרן על זומא כסדר ירמיה הנביא עליו השלום החכמה והגבורה והעושר כמו שנאמר [ירמיה ט' כ"ג] אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו הקדים החכמה לגבורה מפני שהיא מעלה אמתית ובנפש השלמות בגוף שוכנת אלא שהגבורה היא בגופו דבר קיים כל ימי עודנו חי והעושר חוץ לגוף והוא דבר הנאבד כי יעשה עושר ובחצי ימיו יקרהו אחרים ואפי' ע"פ שהנביא אמר לבל יתהלל אדם בד' מדות הללו . חלק בן זומא ואמר כי יש לאדם באלו המדות צד שיהיה לו בלא מורה ועפל ויתהלל בהן. בהכמה להיות לפה [בכל] [מכל] אדם . כי אז יבין ראיה ה' ואין בזה מורה כי חכמה הוא ראינה מלאכה. בגבורה לכבוש את יצרו . ולמחול מחוך הכעס גם בזה יחהלל כי מחוך היראה הוא עושה . וזהו שאמר שלמה ע"ה [משלי ט"ו ל"ג] שכל אדם האריך אפו ומשארתו עובר על פשע . והשמח בחלקו אשר שאין חפצו רק ללמוד ולקיים המצות וכו' יש לו כדי חיותו ופרנסתו שמח ומכיר כי השאר הבל . הוא העושר הזה יחהלל בעשרו . כי בכל אלו הדברים הם יקירות הבורא ית' כמו שנא' [ירמיה ט' כ"ג] כי אם בזאת יחהלל המחהלל השכל וידע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' . ועוד הוסיף בן זומא מדה רביעית ואמר איזהו מכובד המכבד את הבריות . המכבד את חברו לעצמו הוא מכבד לא לחברו . ופה תועלת לאיש כי יעשה לו כבוד אם נכבד הוא לא הוסיף במעלתו ובכבודו מפני הכבוד אשר עשה לו . ואם נקלה הוא לא יחזירהו נכבד כי יבבדהו ולמכבדים הוא אברון לכל נקלה כבוד כי אין מעלתו מוסמת כמו שאמר שלמה ע"ה [משלי כ"ו ח'] כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד . כי הצורר אבן במרגמה עושה שמות הוא ולא לאבן כבוד כי לא נתעלית בזה וכן הנותן לכסיל כבוד שמות הוא . נמצאת אומר כי כל כבוד אשר יעשה אדם לבריות לעצמו הוא מכבד שנותם להם כי בעל כרחם יכבדוהו ותמורת חיוב שהוא הכבוד האמיתי ועל זה נאמר איזהו מכובד המכבד את הבריות שנא' [שמואל ו' כ' ל'] כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו . ראית זה הפסוק הוא מקל וחומר אם הקב"ה שכל בריותיו לא נגראו אלא לכבודו שנאמר [ישעיה מ"ג ז'] ולכבודי בראתיו . והן חייבין בכבודו ולא היה בדין להחזיק מובה להם כי לא נבראו לדבר אחר וזו היא מלאכתם ואין להן רשות לעשות אחרת ואעפ"כ אמר כי מכבדי אכבד כ"ש וכ"ש חברי שאין הגבר (חיים) [חייב] לכבדם אם יעשה להם כי יכבדוהו

רבינו יונה

חמיר בכל יום מן השמים שמחשיון אחר מעשה בני האדם שנאמר [קיוב ז' י"ח] ותפקדנו לבקרים לידע ולהודיע מה הם עושין : **ונפרעין** מן האדם לדעתו . כיצד כשיודע ומזהר אמר שהכח האמיתי והחזק מגבורת הלב הוא הכובש את יצרו כי הגבור במלחמה אינו דבר גדול כל כך וכמוהו כמותם בחאר בני אדם שהם לוה כח גם לוה חזקה אם למדו ידיהם לקרב אצבעותיהם למלחמה . אך בכישת היצר האויב לאיש על פניו להאבידו היא גבורה נשגבה וחזקה שנא' [מלכי ע"ז ו"ב] טוב ארך אפים מגבור ומשל ברוחו מלכד עיר . ארך אפים נקרא המתאריך אפו ואין רצונו להנקם מיד אך ממתין שעה ומקום לנקום נקמתו כי הכעס ומחנקם מיד אפו אע"פ שאינו מוחל מחוך כעסו אלא שמניח הדבר להנקם אחר זמן יותר היא גבורת הלב מן הגבור במלחמה שגם בלא דעת יהיה גבור להחם . והמשחל ברוחו שהוא יותר ממאריך אפים כי מחוך הכעס הוא מוחל מאשר הוא יראה את דבר ה' הוא גבור מלוכד עיר אע"פ שיש לו שני דברים בגבורת הלב וחכמה כמו שנא' [מלכי ב"ש ב"כ] עיר גבורים עלה חכם ויורד עוז מבטחה . כי בגבורת הלב והחכמה] העצה הנכונה לכרו העיירות . ועל זה נאמר [מלכים ב' ו"ח כ"] עצה וגבורה למלחמה ושולל ברוחו גדול וחשוב מכל זה ונמצא כובש את יצרו מכל דבר רע : **איזהו** עשיר השמח בחלקו . האומר די לי בחלקי אחר שאני יכול לפרנס את עצמי ואת ביתי ולעסוק בתורה . מה לי למסון אחר אף לחיות לי כדי צרכי ולחקים את דבר ה' כי מי שאינו שמח בחלקו ואינו שבע במה שנתן לו השם ית' עני הוא כמו שפשרוש בפסוק [מלכי ע"ו ו"ו] יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך . אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא . אין מזה הפסוק ראיה לדבר שהשמחה בחלקו נקרא עשיר . אלא שאדם מאושר במדה הטובה הזאת כשאינו חפץ לאסוף ממון רשוא מחנות . יגיע כפיו אוכל ומשתפק בו כמו השמח בחלקו שאין רצונו אלא בכדי חיותו ושלש המדות האלו סדרן על זומא כסדר ירמיה הנביא עליו השלום החכמה והגבורה והעושר כמו שנאמר [ירמיה ט' כ"ג] אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר **בעשרו** הקדים החכמה לגבורה מפני שהיא מעלה אמתית ובנפש השלמות בגוף שוכנת אלא שהגבורה היא בגופו דבר קיים כל ימי עודנו חי והעושר חוץ לגוף והוא דבר הנאבד כי יעשה עושר ובחצי ימיו יקרהו אחרים ואפי' ע"פ שהנביא אמר לבל יתהלל אדם בד' מדות הללו . חלק בן זומא ואמר כי יש לאדם באלו המדות צד שיהיה לו בלא מורה ועפל ויתהלל בהן. **בחכמה** להיות לפה [בכל] [מכל] אדם . כי אז יבין ראיה ה' ואין בזה מורה כי חכמה הוא ראינה מלאכה. בגבורה לכבוש את יצרו . ולמחול מחוך הכעס גם בזה יחהלל כי מחוך היראה הוא עושה . וזהו שאמר שלמה ע"ה [משלי י"ט ל"] שכל אדם האריך אפו ומשארתו עובר על פשע . והשמח בחלקו אשר שאין חפצו רק ללמוד ולקיים המצות וכו' יש לו כדי חיותו ופרנסתו שמח ומכיר כי השאר הבל . הוא העושר הזה יחהלל בעשרו . כי בכל אלו הדברים הם יקירות הבורא ית' כמו שנא' [ירמיה ט' כ"ג] כי אם בזאת יחהלל המחהלל השכל וידע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' . ועוד הוסיף בן זומא מדה רביעית ואמר איזהו מכובד המכבד את הבריות . המכבד את חברו לעצמו הוא מכבד לא לחברו . ופה תועלת לאיש כי יעשה לו כבוד אם נכבד הוא לא הוסיף במעלתו ובכבודו **מפני** הכבוד אשר עשה לו . ואם נקלה הוא לא יחזירהו נכבד כי יבבדהו ולמכבדים הוא אברון לכל נקלה כבוד כי אין מעלתו מוסמת כמו שאמר שלמה ע"ה [משלי כ"ו ח'] כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד . כי הצורר אבן במרגמה עושה שמות הוא ולא לאבן כבוד כי לא נתעלית בזה וכן הנותן לכסיל כבוד שמות הוא . נמצאת אומר כי כל כבוד אשר יעשה אדם לבריות לעצמו הוא מכבד שנותם להם כי בעל כרחם יכבדוהו ותמורת חיוב שהוא הכבוד האמיתי ועל זה נאמר איזהו מכובד המכבד את הבריות שנא' [שמואל ו' כ' ל'] כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו . ראית זה הפסוק הוא מקל וחומר אם הקב"ה שכל בריותיו לא נגראו אלא לכבודו שנאמר [ישעיה מ"ג ז'] ולכבודי בראתיו . והן חייבין בכבודו ולא היה בדין להחזיק מובה להם כי לא נבראו לדבר אחר וזו היא מלאכתם ואין להן רשות לעשות אחרת ואעפ"כ אמר כי מכבדי אכבד כ"ש וכ"ש חברי שאין הגבר (חיים) [חייב] לכבדם אם יעשה להם כי יכבדוהו

יז א עי' כ"מ פ"ד מהלכות יסודי התורה הלכה י"ג :

מראה מקומות

[א] ויקרא כ' כ' :
[ב] ישעיה מ"ד ד' :
[ג] ירמיה י"ח י"ג :

בפרקים הקודמים: ב כבר נתבאר פירוש זה שהמאמר נפרק י' מפהלדרין וכבר העירו חכמים שע"ה על חסרון נפלא בתורה יש בו זרוז על מעשה המצות והוא שאמרו [ח] לו יבא לי משה שעה עריים בעבר הירדן וגו' פירוש אחיהן שהיו בהן בין ערי מקלט משה שהיו עריים בעבר הירדן ויהושע שהיו בארץ כנען עליו השלום שהיו עריים בעבר הירדן כלומר שאם היה משה רבינו עליו השלום מתרצה לבריחת ועשה ג' ערי מקלט בעבר הירדן וגו' פירוש שהיו אחיהן בין ערי מקלט שבארץ כנען ע"ה שגם [ט] שם ערי מקלט תהיינה ואמנם הבדיל אלו מפני שהמת חוטא בהם ומלה מלוה לידי תקלה ומפני זה כיוצא בזה במשה רבינו ע"ה משיג המחשות שלא שבמלמי' ככפף להוסיף תפי מלות עשה על כל מעלתו ומגמותו ג) אין לריך לומר שיעשו מי שבעולמה נפשם והומזק ולקמה: ג ואמר שמי שהלך שלא מתוך כוונה ולא מתוך שיוכל להזיק בו לו להועיל ולפיכך בדבר מועט: ד כבר נתבאר בפרקים הקודמי' שהעונות היו ממעטי' המדות והיו ממועטת בין הנפוח הרוח ובין שהם מחמת כעס לא שהם מחמ' מה שהיה עליו ע"ה משיג בהמשמות שלא היה כיוצא בהם בעולם ה) מפני שהיה מהיותו עניו ביותר לא היה יוצא מעם לאחד מהאנשים ולא היה מתרעם על שום אחד מהם ולא היה מתרעם על שום דבר שיעשו אלא היה סובל הכל בעניו ובנפש שפלה

גדול הוא מעל מנת ללמוד ולא למדרש הוא העיקר ולא מעשה: אל תעשם עטרה. לע"ת להתגדל בהם ולא תלמוד ע"מ ליטול עטרה[1] עיקרו[2] אוהך רב ותגדל הם[3]: ולא קהלות. שלא יקבלוהו בקהלותיהם שלא ילמדם[4] ולא קדרום לאכול מהן לו[5] מעשה דברי תורה לקדרום זה שלא ילמוד אלא כשכר ולא על מנת שלא ילמד לאחרים[6] וכן הוא אומר ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה[7] ואומר ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים[8] ואומר ראה לימדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה[9] ואומר ועתה ישראל שמע אל החוקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר ה' אלהי אבותיכם נתן לכם[10] ואומר ושמרתם לעשות כאשר צוה ה' אלהיכם אתכם לא תסורו ימין ושמאל[11] ואומר ושמרתם לעשות ככל אשר יורוכם הכהנים הלוים כאשר צויתים תשמרו לעשות[12] ואומר ושמרת לעשות את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך[13] ואומר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה השירה הזאת לי לעד בבני ישראל[14] ואומר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמד את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל[15] ואומר ועתה הנה כתבתי לכם את השירה הזאת ולמדתם את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה השירה הזאת לי לעד בבני ישראל[16] ואומר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמד את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה השירה הזאת לי לעד בבני ישראל[17] ואומר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמד את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה השירה הזאת לי לעד בבני ישראל[18] ואומר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמד את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה השירה הזאת לי לעד בבני

ג) [פסחים דף קיח.]. כ) [ב"מ דף נג:]. ג) [שבת דף קמה:]. ד) [מכדרין דף ט.]. ה) [יומא דף עב:]. ו) [סם]:

עין משפט נר מצוה

ז א מיי' פ"ג מהל' ת"ת סמ"ג עשין יב טור ש"ע יו"ד סימן רמו סעיף כו:

ח ב מיי' שם סל"ת סמג שם:

ט ג מיי' פ"ב מהלכו' דעות הלכה ג:

י א ד מיי' פרק ט מהלכות תשובה הלכה ו:

יא ה מיי' שם פ"ו הלכה ג:

יב ו מיי' פרק ה מהל' ת"ת ב"ב סמג עשין יב טוש"ע יו"ד סי' רמב סעיף ג:

יג ז מיי' שם הלכה ו:

טו ח מיי' שם פ"ב הלכה ו:

טז ט מיי' פרק ה מהלכות דיעות הלכה ו:

הגהות הב"ח

(ה) במכדרין שם שמו מעשה:

הגהות מהריע"ץ

כלל . ואף מזון חסידים עמהן כמו הכל מזון ודומיו ת"ש שכב מחיות זו קודם שעבה לגדולה מ"מ אחר שעבה לגדולה טוב עוסק במלאכה כלל . וע"כ היה צריך לקבל מקו הקונט ע"פ מלכות כתוקן הכתוב בשביל שמגיע. ומפני שמזונותיהם הדבים מתקומות בים גגמלא ויש עניים מצויים על זה. אמנם אפי' מי שאין מרבים עליה מזונות לא יעסוק אלא במלאכה שיודע בה ולא יהא מסתכל בגדולה זו שא

עין משפט נר מצוה

נלמדיים מוב לך שתהיה זנב לחיות ולמשים מובים מהיותך ראש ושב לנדים : **מזן** פרנסיך הוא הסיבל ופרנסדור הוא בית שער והמקל מבואר ושכוחה ידועה שבעה"ן יקנה סלדם המעולות שבהן יזכה לעולה"ב כי זה הטוב שלמעלה מדרך ומעבר לעולה"ב: **יד** כשר בתרא כב ' מסכת' שלין לחר המות שלמות ולא תוספת לחמים ישלים סלדם ויוקיע מעלה בעולה"ז ולא זה רמז שלמה שלמה בלמדנו[ג] כי אין מעשה ושכחנו ודעת והכמה בשלוח לחר שלחם הולך שמה מבל הענין הזה לשלר יקר יקר סלדם עליו יעשר לעולם ולזה לניך שיתבדל המלדם מזה שזמן הקצר ולא יפסד זמנו ולא קנות המעלות לבד מפני שהפסדו מרובה מחר שלין לו תועלת ולא תקנה ולשלר יודעי חסידים זה לא רמז שלמה שלא יפסיד זמנו בהוספת המעלות והרויחו זמנם כולו על דרך שלמה ולא פזרו ממנו בעניני הגשמי' ולא זמן קצר מאד ולבבר שלריך שלר יפסד זולתו ולחריט שלויחו זמנם כולו בגשמיות לבד ויולחו ממנו כשלר מה שלריך לו ולהסכלותו כולו יפסד גלו כל שמת שבא לו יקר ושהפסידוהו כולו יפסד עולמיות והשמוק כולם יפסדו שלמה שהלמה ויומרו שהבת הרלשונה שהפסידו העולם ושבת החמלוה שהויחו העולם והשני שהפסידו העולם והשני שהפסדו גם זה שמים מוסך לאור ואור לאוסך ואור למגדים שלמת שהעניין הזה עשה שבמה כי לך ושהפסידוהו כולו יפסד עולמיות והשמוק כולם יפסדו שלמה שהלמה ויומרו שהבת הרלשונה שהפסידו העולם ושבת החמלוה שהויחו העולם והשני שהפסדו גם זה שמים מוסך לאור ואור למגדים שלמת שהעניין הזה עשה שבמה כי לך ושהפסידוהו כולו יפסד

תהי ראש לשועלים : מזן ר' יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא **א**התקן עלמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין : **יז** הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת של קורת רוח בעה"ב מכל חיי העה"ז : **יח** רבי שמעון בן אלעזר אומר **ב**אל תרצה את חבירך בשעת כעסו ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו ואל תשאל לו בשעת נדרו ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו : **יט** שמואל הקטן אומר **ג**בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו : אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר חדש והלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק : רבי יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי אומר הלומד מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו והלומד מן הזקנים למה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן : רבי אומר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו יש קנקן חדש מלא ישן ויש ישן שאפילו חדש אין בו : **כא** ר"א הקפר אומר **ד**הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם : **מזן** מרקניון הוא הסיבל ופרנסדור הוא בית שער והמקל מבואר ושכוחה ידועה שבעה"ן יקנה סלדם המעולות שבהן יזכה לעולה"ב כי זה הטוב שלמעלה מדרך ומעבר לעולה"ב: **יד** כשר בתרא כב ' מסכת' שלין לחר המות שלמות ולא תוספת לחמים ישלים סלדם ויוקיע מעלה בעולה"ז ולא זה רמז שלמה שלא יפסיד זמנו בהוספת המעלות והרויחו זמנם כולו על דרך שלמה ולא פזרו ממנו בעניני הגשמי' ולא זמן קצר מאד ולבבר שלריך שלר יפסד זולתו ולחריט שלויחו זמנם כולו בגשמיות לבד ויולחו ממנו כשלר מה שלריך לו ולהסכלותו כולו יפסד עולמיות והשמוק כולם יפסדו שלמה שהלמה ויומרו שהבת הרלשונה שהפסידו העולם ושבת החמלוה שהויחו העולם והשני שהפסדו גם זה שמים מוסך לאור ואור לאוסך ואור למגדים שלמת שהעניין הזה עשה שבמה כי לך ושהפסידוהו כולו יפסד

יח ר' מרכס : לחיות מועיל לך שתיו מקבל משלי כל דלי מחוך דמחותו אלין נאמר שמתקרלים דעתו כלמדמרי' בגרכות[ף ז.] מין מרלין לו לאדם בשעת כעסו שמ"[ג] פני יבלו והכיתותי לך ר' מ"ל הקב"ה שמתן לי עד שיעבדו פניס זעומים. ס"ע לו תתמהו בשעה שמתו מוטל לפניו שמתון שלרתו שמתקרלים דעתו בפניו ויהו מקבל תחמונין : ואל תשתל לו בשעת נדלו . בשעה שהוא עודל לל תשתל לו ולומר בי כוח וכזב לל תדור כדי שיתיירו לך ויוקלו לך פחח לנדלך לפי שחוזך כעסו לומר בי לן לנלח בכל עניין שבעולם לפי שהוא מקבל שלין בו לידי מרמה לעולם : ויש מוסרים לו תשתל לו בשעת נדלו זמן שהוא עודל שוס שכר לעשות לו תשתל לו ולנלחר שלא מת נדלך מיד שמא הוא מתחרט מתוחו שנדל שבשהוא שמחה שוחקו לקיום הכדר הוא כועס ומתחרט ואומר מוב לי לשתוק מלבר נדלתי ומתחרט. ר"ש ואל תשתל לו לסתיר נדלך בשעת נדלו כ"ז שיש עליו זה שהוא מזכיר לו עברו : ואל תשתדל לרלוחו בשעת קלקלתו . לל תהי רגיל לרלוחו לו לפי שהוא מתלייט מכל לדם : **יט** הקטן . קטן משמואל הרמתי כמו שמיעה שיהתה בת קול ואומרת שהיה רלוי שתשתה עליו שכיבה כמרמ"ש : **ג** בנפול אויבך אל תשמח . שכי תהא מרגיל בפומי' הלי קרא : והשיב מעליו אפו אינו נוהג עליך . ר"ע מרון לף לא נאמר אלא שמותלין לו כל עומותיו ואע"פ שנאמר אפו ויבא עולב . **כ** לדיו כתובה על נייר חדש . שלביקה שם יפה ושינו שמתק לעולם לה למוד עולמיו לה נלמד לעולם הבדר הוא שלמה שלמתחיל בזקנותו שוכח הכל מיד ומתבדר מהר כמו שכתיב על נייר מחוק שאין כתיבה שנל"ל ואין קורא יכול לקרות אותה ואפילו כך אין מוחקין ולא נמלנו מן הקטנים שלא תכמה מרובה בם שאלות ופפקות נלמי מוזקנים

יפסיד ממונה המזהב בהכרח ונם יגיעו לו לא מעלות שכליות ולא מעלות המלות :

כב אחר נידע בהודיע והזהיר וזיפ בו שיודע בעתידים לבואר ואחר שם מולידים עתה ויומתו ואחר יחיו אחר המות ונלמד ממנו הכתוב הלזה שהוא הבורא ומהרו הוא הדיין והוא עתיד לדון וזיפ בו שהוא שופט עתה את הכל בחיים ובמות ובמאחר עניני העולם והוא ע"כ עתיד לדון אחר יחיו לעולם"ב בנמול ועונש : ואחר ולא מקח שוחד הוא שאחר בו [ב] אחר לא יפה פנים ולא יקח שחד ואין עניו שלא יקח שחד להטות הדין כי זה מן הקטנות שיזהוק מן הס"י מה שלא יעויר ואף לא יזומה כי לית ליעויר לו שחד ומה יהי השחד אצל עניו מה שאחרו שהוא לא יקח השוחד הקטנות כמו שיעשה הדם לנף מוזות ודעב אחת שלא ימוזל הס"י משניהם הסיה לרוב מוזותיו ויחסר לו מלנף מוזותיו מוכה אחת או יותר אצל ענים על זאת הרעה אחת ויגמלהו על המוזות הכה כולם וזהו עניו שלא יקח שוחד והוא כמו נ' שלא פנים שיעשה הגדול במעלות על דבר מועט כמו שעשה משה רבינו ע"ה על חטא הכסף כמו שאחרו בפרקים הקודמים ונמול עשו הרשע על כבוד אב וזפ ובוכלכלנר על כבוד הס"י כמו שהתבאר בכלכלתין וזהו עניו עניו ולא שפוך פנים : ובחון מאחר שעל כרחך אתה נולד ומה שלבך בו שהוא זכר עניניו מבעייה שלין בחירה לאדם כהן שעליהם אמרו ר"ז ל' הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ולא אחר על כרחך אתה מוטף לו עובר לו מהלך לו עומד ומה שלומה לזה שלו כולם עניים שהם ברשות האדם ואין הכרח בשם כמו שבארנו בפרק החמישי :

פרק חמישי א בעשרה מאמרות נתהתכל בבל מה שנא בעשרה נבראת ויאחר מהעלם הזה ובראת עשירי ולף ע"פ שלא התבאר בו מלת ה) ויאחר הענין מורה עליו ובלילו אחר ויאחר מהעלם הזה ובראתם עשירי ולף ע"פ שלא התבאר בו מלת ה) ויאחר הענין מורה עליו ובלילו אחר ויאחר מהעלם הזה ובראתם עשירי ולף ע"פ כולם בעולם

אשל"ה זה מלמתי כתוב בשמעתי יפה בפי' רש"י וגם השמטתים ז"ל ותני משה בר מתתיה מלמתי עשרה נסים נעשו לאבותינו על מים כתוב מתנות דלרני נתן וכן מפורשים נסם גמו משה ואבותינו ושמעו על מים כתוב משה קומו ועברו ממרו לו מין אמו יכולין לעבור על שיעשה להם נקיים נקבים נסל משה את משהו והמילו על מים ושעשה מים נקבים נקבים שנאמר נקבת במימי רלסם פרינו. אמר להם משה קומו ועברו ממרו לו מין אמו יכולין לעבור על שיעשה להם נקיונים נקבים נקבים שנאמר נזלו נחלים נזלים נזלי נמל משה את משהו והמילו על מים ושעשה מים נקבים נקבים שנאמר נקוות שנאמר [ב] נקש יש ויעבירם

ה) [פסחים דף נד.]: כ) ל"נ תמידי:

עין משפט נר מצוה

א א מ"י פרק ה מטלי' [ממשנה תורה] הלכ' י' סמ' עשין יב עור ש"ע י"ד סימן רמב סעיף לג:

הגהות מהריעב"ץ

(א) תוספ' מפרש תחלה כו'. ועפ"ז נראה הוא כו'. ר"ב פרש בו במתכר ספר המודע מכוונת רש"י בו. אבל יש בו מלרגות ודפי:

(ב) כי ההפלגה בדבר ידוע אבל כו' אל בדע. ר"ב ממש"ה [ויקרא כ"ו] אבד הוא:

מראה מקומות

[ה] שמות כ"ב י"ב:

[ו] שם ל"ב ט"ו:

[ז] הפלים ק"ט ע"ז:

[ח] ויקרא כ"ד מ':

[ט] במדבר כ"ג י"ו:

[י] שם י"ז י"ח:

[יא] ויקרא כ"ו כ':

[יב] שם שם ע"ז:

כיבו נשמים אש של עיני המערכה ולא נצחה הרוח את עמוד העשן ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים עומדים צפופים ומשתחוים רוחים ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים:

ו) עשרה דברים נבראו ב"ש בין השמשות ואלו הן פי הארץ ופי הבאר ופי האתון והקשת והמן והמטה והשמיר והכתב והמכתב והלוחות ו"י"א אף המזיקין וקבורתו של משה ואילו של אברהם אבינו ו"א אף צבת בצבת עשויה: ז שבעה דברים בעולם ושבעה בחכם "חכם אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין ואינו נבהם לתוך דברי חבירו ואינו נבהל להשיב שואל בענין ומשיב כהלכה ואומר על ראשון ראשון ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי אחרון ועל אחרון אחרון ועל מה שלא אמר אומר לא שמעתי ומודה על האמת וחלופיהם בגולם: ח שבעה מיני פורענויות באין לעולם על שבעה גופי עבירה מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין רעב של בצורת באה מקצתן רעבים ומקצתן שבעים גמרי שלא לעשר רעב של מרומה ושל כליה באה: דבר באה

כ"ו) מקני לכן מצמה מנה גרגה ולא קחני כה הני תרתי ומוסיפין להו בבריית ותפשוט דלא נרסינן להו במצמה והכך תלתא עומר ושתי הלחם ולחם הפנים בתלתא חמיצ להו והוו להו ממי עשרה מפני שהלכה ג' הרבן לא נמצא פיסול בהן: ולא נמצא פיסול בעומר. ניעט בו מרך במצמת העומר לו בקומקום שלא נתן בה כמותה וכם נגדול היה שלא נמצא בו שום פיסול ילחה ונעמני ותין לו תשלומין שהרי ח"מ נקלירתו ונקימתו שלא בזמן ש"ז כלומפרש במנחות ובפרק ראשון שבזבחים דלא נעשית מהן ולחם הפנים שמי מהם נמצא בהם פיסול בשבת ולחם הפנים שמי מה נמצא בהם פיסול בשבת ולחמים הם של שבת שהלה ל"ש לסדרן שלא בשבת לכתיב: [ז] ביום השבת יערכנו ולפי שהיו ריחם היה ריח כל כך שהיה לדברים שהלה תשלומין היו נזקקין לשמירתן יותר משאר קרבנות. כשהיו מתכנסין בעזרה ברגלים לו בשאר ימות השנה עומדין צפופין לתוקון בעמידתן ובסיבי משתחוים כלפי השכינה שנקה ונשמעו כל אחד כפי גדלין היה ריוח כל כך שהיה לפחות ממנו ג' אמות כדי שלא יפנו אחד אחד ל' אמות כלי שלא יפנו אחד אחד תפלת חבירו כך מלאתי בתנחם. כ"ש לפופים לתוקים היו של שהיו משמרין י"ש אמה לתוריי הכפורת: ולא הזיק נחש. לא נשך אדם ומת: צר לי המקום. כלומר לתוקה לי שעתי בכאן ואיני יכול להתפרנס שכל הדרים בתוכה היה הקב"ה מפרנסם של שלא נלך אחד מהם לחבירו ונלמת משם לחיות מעולם. כך מלאתי בתנחם ולא יותר: ז בין השמשות בערב שבת: פי החתן. שפתח את פיה בימי קדם לומר שבת: פי האתון. שראתה את המלאך שעמד בדרכו לבלעם [ה] עלי בלר עמו לה. פי הארון שנגזר לו מקדם. כ"ש פי הבאר שפתח לה ישראל בשירה שנאמר [ו] עלי באר ענו לה. פי הקשת שנגזר לו מקדם שלא תשרה עליהם מגפה בשעת מלחמה: ח שבעה מיני פורענויות באין לעולם על שבעה גופי עבירה מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין רעב של בצורת בא. רעב הבא מפני מניעת הגשמים בעתם מקצתם רעבים ומקצתם שבעים מדה כנגד מדה. מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין: גמרי שלא לעשר. שכלם אינן מעשרין רעב של בצורת ושל מרומה את א"ב. וישלח השם להם את המרומה וכלם רעבים מדה כנגד מדה ואינו יכולין לעבוד את א"ב.

תקני נפלה גלגל בלה ולל תקני בלה גלה בלה ויתר לג במעמי׳ : על מיתות המשורות בתורה שלא נמסרו לבית דין. שלין בית דין לדון אותה בזמן שממתינין לחת מלקות מיתות שבמדיני׳ ט"ש שלרבעה מיתות בסלו ד׳ נסקלו וכו׳ : ועל פירות שביעית. שעושה בהן סחורה אפי׳ לפני הביעור והעושה מהן אוכל עד לאחר זמן הביעור . כ"ש שלא בפקילום מפעת הביעור ואילך : ענייני הדין . שמעמה דיינו של אדם ומעכבו מלפסוק לו דיינו. ועוות שלדין הוי שהוכך אחרי הבעל : ועל המורים שמיחם מהבירים להתעמיד בדבר על הממת ומתירו את הלסיור ומעמת את המהור וכלל אלה שמעתי מעם כמו שמפו׳ בשמה מלליקין. ובכי מלינו ג׳ נופי עביהה שהרי ים כתן שנים אבל עיטו הדין ועוות הדין והמורה בתורה שלא בהלכה ס׳, הן ואין מחבירן אותו שלא בחמת ובשוגג שוא ומילול ס׳ עונים (לאחר ואין כאן אלא ד׳ עבירות) [בשתים שאין דומות אל זו אבל אלא ג׳ ע"ו וע"ג וש"ד עין אחד הם ועל שמיעת האזן זה המורה והורע בשביעית וזו היא שמינו על פירות שביעית שאמרנו למעלה שאינו מן המחובין ואין כאן אלא שבא עבירות] ומה שעל עבירה זו נוקה גלות ועל זו [דבר ועל זו] כליה הכל מפורש בשמה מלילקין מעשה שפסקוהו [על עניי הדין ועל עוות הדין וכל לומר ג"כ היות הנמים רעים וחפלים מונעין שלא יהא בית ועד לדין ולמשפט זה נקרא עניי הדין ולפעמים מיניחין לדון לף ינרמו ויכבו שלא יהא כתוב וביוסר]:ס׳ ועל שמיעת האזן. שלמה מלמד בשביעית שלא זרעו וקברו : ברביעית . שמה רביעית של שמחה : במוצאי שביעית. שמה שמיניה: החג. היינו סוכות . מפני מעשר שני שלא נתנה גג׳ ובשביעית נמי נהוג מעשר עני לכך נפרעין מהן לאחריהן : מפני פירות שביעית. שלא נהגו בהן בשקר: מפני גזל שמנות שעייה. שהוא זמן שפיסה ולריך ליתן מתנותיהם לעניים כגון לקט שכחה ופאה : בפרעון מסס. מיד לאחר שפיסה זו והו במוצאי שה : ר שלי שלי ושלך שלי אפילו כוסס שהשה ממני ולא שהשה ממך: זו מדה ביניהם. שכן מלינו בשמואל הראשי שנאמר בו [ד] ושמואל הרמתי כי שם ביתו: כ"ש בינונית שאינו של לריך ולא רשע . וי"ש זו מדת סדום שנאמר הרמתי ס"ש שלא נהנה מאחרים אלא הכא מיירי בנותן צדקה ממון שלו שאם לא היו אחרים נהנים ממנהן ואינן נאמר [ה] פרץ נחל מעם גר השכחי׳ מני רגל ונאמר [ו] השם זה מי׳ עון סדום ממותך ונו׳: שלי שלך ושלך שלי שני הרחק. שמין בו תרבות . כ"ש דהיינו מדת הגרגרים שממלאים בית בעיתות מבית אחרים ופין נוטשים: שלי שלך. כלומר לשפקיר לך לח שלי אפילו כי לקבל משלך זו מדת חסידים : שלך שלי . מי מקבל מוסבך ולא יהיה לך עשק בשלי זו מדת רשעים : יא יצא שכרו שהוא מקבל שכר כמה שנות נרעות בשפסדו שהוא מפסיד כמה שהוא נות לכעום שכל שעה שלריך לפייסו ופיוס שכך כלומר שנדול השפסדו משכרו : אבל קשה לכעום ונקשה נרעות מוכה מעט היממה שכרו שהוא כועם נקשי מרובה מהפסדו דקשה לרעות יפ השפסדו מועט ברוב שכרו שהוא מרויח כשליטו כועם תדיר: רשע. שממהר כך בא לידי עון לאחר מר לא תרחם ולא תחטי : יב יצא שכרו במהירות שמיעתו בשפסדו שמשלב מהר כלומר לא עלה בידו כלום : יצא השפסדו ממה שנמע נקשי בשכרו ומפה שמושיבו מלה זו במקרא: יג עינו רעה. נרע בשל אחרים שאינו רואה שיהא נקשי בשכרו כדי שלא יכלו נכסיהם ושיהא לשם שם מוב : עינו רעה בשלו . שאינו רואה בשל אחרים לעינו נרעה בשלו לפי שבממונו אינו לא מחמת לב אכזרות לב שבו . כ"ש עינו רעה בשלו לר עין בשל עלמו שמסרב ליתן לשלה כלי שלא יסבר חבמן מעותיו ואינו נותן לב לשכר הממון לו לעוה"ב ולא דמי לעינו רעה בשל אחרים: יד ואינו עושה. שאינו נותן כלום שלא נמסרו אחרים : עושה ואינו כלום על סופן ממין המלכיות ומשר נמדות על שלא תהיה לו מעלה כלל ובמימת והוא רמוז בם יכולנו בשם ולא יכולנו בשם מפני מה אחת מן החיות הרעות המזיקות וכן קרלו שלמה דוב שכול שהוא קנוז שהכלות והזהיר ואלו שהמשה ג"כ שמות מורכבים. שהרכבה נגנלי וסס רשע עדום והשם רע ומכס לרעה ודוב שכול ואחד נדולה ואין נדול ממנו והוא סיס מלליס לו שלמך בסס וכבר כאר שכתוב שקריאת שמים אשר ימלאו בו המעלות השכליות ומעלות המדות שלמך בסס והוא שאמרו [ג] שפתי כהן יטמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ס' צבאות הוא והדעת הוא כולל בו המעלות השכליות מפני שלא יוכלו להיות על שלמותו המדות ואחר שכתוב שלמך : חנוך דימה סיים שהוכרח לומר שחנוך היה מתהלך את האלהים ואחר שכתוב שהוא לקח אותו מעמנו הוכרח לומר שהתנבא עליהם ואמר הנה בא ה׳ באלפי קדשו וגו׳ ולא אמר שהוא בא אלא שהוא נבא שיבא ואחר שהוא נבא שיבא הוכרח לומר שהוא לקח אותו מעמנו שלא יהא מות ולא יהא חבלה ולא יהא שום נזק ולא יהא שום חסרון ולא יהא שום מיתה ולא יהא שום יסורים ולא יהא שום מלאך המות ולא יהא שום שטן ולא יהא שום יצר הרע ולא יהא שום שנאה ולא יהא שום קנאה ולא יהא שום תחרות ולא יהא שום תאוה ולא יהא שום שאיפה ולא יהא שום רעה ולא יהא שום חסרון ולא יהא שום בושה ולא יהא שום כלימה ולא יהא שום עלבון ולא יהא שום פחד ולא יהא שום יראה ולא יהא שום בהלה ולא יהא שום חרדה ולא יהא שום בעתה ולא יהא שום בלבול ולא יהא שום מבוכה ולא יהא שום מבוכה ולא יהא שום מבוכה

ח) [יומא דף פ"ו]: ט) [פסחים דף קי"ב.]
י) [ב"ב דף ע"ז.]
יא) סנהדרין דף ק"ה. ובכורות דף ל"ז. ועי"ש דף ל"ז:
יב) [מכות דף ק":]
יג) [יבמות עט.]
יד) [עיין מדרש כ.]

מראה מקומות
[א] ברכות יד כ"ב:
[ב] שם יב ר"ש:
[ג] שם עז ו': [ד] שם כח ר"ש: [ה] שם יח כ"ג: [ו] דברים כב ה':
[ז] ממדבר לג ע"ג:
[ח] שם כד ע"ג:
[ט] תהלים פ כ"ד
[י] מלכי ח כ"ג
[יא] ישעיה מ"ג ח':
[יב] ש"ב כב כ"ג
[יג] שם יג ע"ג
[יד] תהלים עח י':
[טו] מלכי כח י"ג
[טז] ממדבר כד כ':
[יז] שם כ"ג:[ה]שם י"ח: [ח] זכריה י"ד ט':
[יט] [ז] ויקרא יט כ"ד: [ק] ממדבר ח כ"ד: [ל] שם ד ב':
[מ] שם ה ה':
[נ] ברכות לד כ"ט:

משנה **א** **תן** פירוש אלו הדברים כך הוא אמר יודע שאלו הם הכתות הנמנויות ובאלו ויוכרו וחייבים סור המתחדש בסור שבתו ומפני זה בחרתים בסבת ההבדה ענין אלהי והוא הממציא שהתבדה הזה לפי שאסר אחסור ומחדה המציאות: **יד** זה כלו מבואר שאלו הענינים על לד הגמול והעונש כי מי שיחזק לא לכונת פחיות דברי תורה אור פכולת כמאמרת זו אל יין שקולטת את השמרים ושותין תוכן. **תן** ספון. ספונות נגע"ז: שהוא סופן את הכל. כך יש תלמיד מפונה שלמוד אלו חינו רחב לשמוע אבל חינו רחב כל כך שיוכל להבחין בין עיקר לטפל: משפך. במשניות"ר נגע"ז: שמכנים בזו ומוציא בזו. שכל מה שמכניסים משמעה יוצא ממנו מלמעה כך יש תלמיד שמעלה מחזיק אבל יש תלמיד מפונה ממנו שקולט מקצת תורה אור פכולת כמאמרת זו אל יין שקולטת את השמרים וזיכו הוגן. שלומד בניאוה: **תן** ספון. ספונות נגע"ז: שהוא סופן את הכל. כך יש תלמיד מפונה שלמוד אלו חינו רחב לשמוע אבל חינו רחב כל כך שיוכל להבחין בין עיקר לטפל: משפך. במשניות"ר נגע"ז: שמכנים בזו ומוציא בזו. שכל מה שמכניסים משמעה יוצא ממנו מלמעה כך יש תלמיד מפונה ממנו שקולט מקצת תורה אור פכולת כמאמרת זו אל יין שקולטת את השמרים וזיכו הוגן. שלומד בניאוה:

לפני חכמי' ספון ומשפך משמרת ונפה ספון שהוא סופן את הכל משפך שמכנים בזו ומוציא בזו משמרת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים ונפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת: **תן** כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה ושאינה תלויה בדבר אינה בטלה לעולם איזו היא אהבה התלויה בדבר זו אהבת אמנון ותמר ושאינה תלויה בדבר זו אהבת דוד ויהונתן: **יז** כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים איזו מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו **יח** [ס] כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו שנאמר °צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל **יט** בעם חטא והחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו שנאמר °על חטאת ירבעם (בן נבט) אשר חטא ואשר החטיא את ישראל: **יט** כל מי שיש בו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין לעולם הבא שנאמר °להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר °ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך: **כ** [ג] יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים: הוא היה אומר עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתבנה עירך במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: **כא** הוא היה אומר בן חמש שנים למקרא בן עשר למשנה בן שלש עשרה למצות בן חמש עשרה לגמרא בן שמונה עשרה לחופה בן עשרים לרדוף

לפני חכמי' ספון ומשפך משמרת ונפה ספון שהוא סופן את הכל משפך שמכנים בזו ומוציא בזו משמרת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים ונפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת: **תן** כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה ושאינה תלויה בדבר אינה בטלה לעולם איזו היא אהבה התלויה בדבר זו אהבת אמנון ותמר ושאינה תלויה בדבר זו אהבת דוד ויהונתן: **יז** כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים איזו מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו **יח** [ס] כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו שנאמר °צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל **יט** בעם חטא והחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו שנאמר °על חטאת ירבעם (בן נבט) אשר חטא ואשר החטיא את ישראל: **יט** כל מי שיש בו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין לעולם הבא שנאמר °להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר °ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך: **כ** [ג] יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים: הוא היה אומר עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתבנה עירך במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: **כא** הוא היה אומר בן חמש שנים למקרא בן עשר למשנה בן שלש עשרה למצות בן חמש עשרה לגמרא בן שמונה עשרה לחופה בן עשרים לרדוף

רבינו יונה

ומופג את המים בין עכורי' בין צלולין: **משפך.** שמקבל את כל הדברים ומאבד אותם מיד: משמרת התלמיד שקולם בשבלו הסברא שאינ' נכונ' והנכונ': מאבד ועל זה אמר שלמה המלך ע"ה לפי שבלו יהולל אינ ונעות לב יהיה לבזו שאין ראוי לבזותו מי שהוא נעו' לב שלבו מעות שקולם הדבר שאינו נכון שהוא הנשפל למשמרת באמור. נפה שמוציאה את הקמח שהיא הסברא שאינה נכונה ואינו קולם אותה. וקולטת את הסולת. כלומר הסברא הנכונה קולם אותה ואינו מאבדה: **תן כל** אהבה וכו' איזו היא אהבה שאינה תלויה בדבר וכו' האהבה שאין לה הפסק הוא אע"פ שישער האדם שיגיע לו קצת היזק וקלון דוגמת דוד ויהונתן שאע"פ שהיה ראוי לעמוד במקום אביו ודוד היה עתיד להסיר אותו מהמלוכות עם כל זה היתה אהבתו עמו בקשר אמיץ וי"ש דוד המלך ע"ה בהספדו של יהונתן נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים כלומר מהכיון ירעתיך שנפלאתה אהבתך לי מאהבה של הנשים שכשהיה משנה אצל שאול היו אומרות הנשים הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו ושאול נתקנא בנודע אמנם יהונתן לא די שלא נתקנא אלא אדרבה הצילו מיד אביו והיה מצד כי אהבו ולא אהבת הנוף ו"ש ונפשי יהונתן נקשרה בנפש דוד אמנם אהבת אמנון ותמר הוא מבואר ואין להאריך: **יז כל** מחלוקת וכו'. לומר כי מה שאמר כל מחלוקת שהוא לשם שמים סופה להתקיים הכונה שלעולם יתקיימו במחלוקת היום יחלוקו בדבר א' למחר בדבר אחר לפעמים יהיה קיום ונמשך ביניהם כל ימי חייהם ולא עוד אלא שאורך ימים ושנות חיים יוסיפו להם ושאינה לשום שמים אין סופה להתקיים רק במחלוקת הראשון יספו ימהו ושם יפותו במחלוקת של קרח: **יח כל** המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. כדי שלא יהיו תלמידיו נ"ע והוא בניהם כדכתיב כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת והיאך אפשר שמי שהוא חסיד יראה שחת אלא שאחר צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל כלומר שהשלים וקיים כל התורה הוא וכל ישראל עמו: **יט כל** מי שיש בו שלשה דברים וכו'. היה אפשר לתנא לקצר ושלא להאריך כלל ופרט והיה יכול לומר כל מי שיש בידו עין טובה ורוח נבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע ולמה תנא דרך כלל והדר מפרש דרך פרט אלא בא ללמדנו שבנ' דברים האלה אשר זכר ראשונה כוללים כל השלימות ואם רבו חלקיו וכן השלשה דברים החסרונים להם כוללים כל החסרונים וזהו כי אם היה מקצר על דרך שאמר כי היה נשמע שמי שיהיו לו הנ' דברים הנזכרים הוא מתלמידיו של אברהם אבינו אך לתלמידיו של אברהם אבינו היו לו שלמיות רבות לאלפים ולרבבות ולא אלה אשר על כן אמר ראשונה שמי שיהיו לו השלשה דברים האלה אשר ישמרו מבלעם הרשע יהיו לו הנ' דברים הללו שהם מתלמידיו של אברהם אבינו היה עין טובה וכו' כלו' כל השלמותם על שעליהם היו נקראים תלמידיו היו עין טובה וכו' ועל כן לא אמר תלמידיו של אברהם אבינו היה להם עין טובה וכו' שהיה נשמע שהיה להם אלה ג' דברים עם שהיו להם עוד דברים אחרים כאלה אך באומרו תלמידיו של אברהם אבינו עין טובה וכו' רמז שאלה הנ' דברים היו הנרמזים היותם מתלמידיו של אברהם אבינו וכו' וכן התפך לזה בתלמידו של בלעם כי לא אמר תלמידיו של בלעם היה להם עין רעה וכו' להודות שכל עצמות התלמוד שתלמיד רע הוא תלמיד לבלעם היה להם עין רעה וכו' להודות שכל עצמות התלמוד בלעם היה תלמידיו בלעם כי בהם היו כלולות כל הדעות ואם רבו חלקיהן: **כ יהודה** בן תימא אומר וכו' הוי עז כנמר להוכיח עוברי עבירה ולעסוק בתורה הרבה לא תיגע ולא תשקף וכן אמר ישעיה וקורי ה' יחליפו כח כשהם יגעים המקוים לה' יגדל כחם ויחליפו אותו להיות להם כח חדש לעשות מלאכת ה' עוד רב. וקל כנשר יעלה אבר כנשרים. ור"ל כצבי ירוצו ולא ייגעו שאר בני אדם כשהם רצים נלאים אבל לרבר מצוה לא ילאו וכן לדבר מצוה יכלו ולא ייעפו כי שאר בני אדם כשהולך ביום יותר מהלכתו הוא עייף וייגע: **ובגבור** כארי. להתגבר על המצות. כלומר שכל מחשבתו ושעורי' אריבויו אל מעשה ה' לעשות רצון אביך שבשמים כלומר ובלבד שיהיה לעשות רצון אביך שבשמים: **עז** פנים. אמר שלמה המלך ע"ה אוליים ילין אשם כי הרשע האויל הדבר הכעור שרואה בארם והאשם בו מדבר באותם המפשים שאמרנו כמה מוסרותם נבלה זו אבל בין ישרים רצון אינם מדברים אלא בשבח ורצון וכמו שאמר החכם כמה לבנים שניה: **כא הוא** היה אומר וכו'

עוסקין: בן שלשים לכח. שכן בני לוי לא היו יכולין ליגע בכתף עד ל' מפני שלא היה להן כח: כ"ה אז נכנס בכתפיהן הכתף [ב] ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועיניים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה מכאן לתלמיד שאינו עומד על דעת רבו עד שהוא בן חמשים: בן חמשים לעמוד. שלם [ג] ומכן ממשיכים שכח יפות מצפה תורה אור

בן שלשים לכח בן ארבעים לבינה בן חמשים לעצה בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה בן שמונים לגבורה בן תשעים לשוח בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם: **כב** בן בג בג אומר הפוך בה והפוך בה דכלה בה ובה תחזי וסיב ובלה בה ומינה לא תזוע שאין לך מדה טובה הימנה: **כג** בן הא הא אומר לפום צערא אגרא:

פרק ששי

א שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם: רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו נקרא ריע אהוב אוהב את המקום אוהב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות ומלבשתו ענוה ויראה ומשרתו להיות צדיק וחסיד ישר ונאמן ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות ונהנים ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר °לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה: **ב** ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין ומגלים לו רזי תורה ונעשה כמעיין שאינו פוסק וכנהר שמתגבר והולך והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים אמר רבי יהושע בן לוי ביום יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק °בתורה נקרא נזוף שנאמר °נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם ואומר °והלחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חרות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בת"ת שכל מי שעוסק בתורה הרי זה מתעלה שנא' °וממתנה נחליאל ומנחליאל במות: **ג** °הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק א' [או דבור א'] או אפי' אות אחת צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא ב' דברי' בלבד (עשאו) [קראו] רבו אלופו ומיודעו שנא' °ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי והלא דברים ק"ו ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או אפי' אות אחת עאכ"ו שצריך לנהוג בו כבוד ואין כבוד אלא °תורה שנא' °כבוד חכמים ינחלו °ותמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה שנא' °כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו: **ד** °כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך °אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד יותר מלמודך עשה ואל תתאוה לשולחנם של שרים ששולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך: **ה** °גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות ג) שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והכהונה בעשרים וארבעה והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים [ואלו הן] בתלמוד בשמיעת האוזן בעריכת שפתים בבינת הלב [א] בשבלות הלב באימה ביראה בענוה בשמחה בשמוש חכמים בדקדוק חברים ובפלפול התלמידים בישוב במקרא במשנה במיעוט סחורה במיעוט שינה במיעוט תענוג במיעוט שחוק במיעוט דרך ארץ באריך אפים בלב טוב באמונת החכמים ובקבלת היסורין: **ו** המכיר את מקומו והשמח בחלקו

כב אמרו על התורה שיהפוך בה ויהפוך בה שהכל בה: ומאיר ובה תחזי ר"ע המאמת פירש ותתראה בתמות בעין שהכל כתכונתו וירע ותזוז: ומה"כ וסיב ובלה בה כלומר התעסק בה עד עת הזקנה גם אז לא תסור ממנה לזולתה: **כג** ומאיר בן הא לפי מה שהוא מתעסק בתורה יהיה שכרך ומאיר שלא יתקיים מן התכמה אלא מה שהלמוד בתורה שמל ויזכה מן המלמד אבל קריאת התעמה והמזמה אין קיום לה ולא תועלת בה ומאיר בפירוש מאמרו [ב] לפי שהיה מלמד תורה לרבים: ומה"כ בן הא הא אומר לפום צערא אגרא: שיצטער בו כי לפום צערא אגרא: הפוך בה וכו' חגור על דברי תורה שכל חכמת העולם כלולה בה:

[א"ה בכל ספרי הש"ס נדפס בפ' המשניות להרמב"ם גם הפירוש לפרק ש"ח על שם הרמב"ם ז"ל. וכן נדפס ב"כ במשניות שנדפסו ראשונה עם פ' הרמב"ם בנאפולי בשנת רנ"ב וכן במשניות ווינציאה ש"ו. אולם כבר העירו ע"ז הרבה חכמים והוכיחו כי חדפיסים שנו בזה וללא אמת ייחסו את הפי' לפרק ש"ח להרמב"ם ז"ל. וזיובם יתוסחו לרש"י ז"ל וכן ייחסו אותו בעל מרדש שמואל. וגם מהר"ל מפראג בס' דרך חייט הדפיסו על שם רש"י ז"ל. וכן נראה מפ"י אחד חמשת הפרקים בעקבי הפסיקים בפארים שכתוב בו אחר חמשת הפרקים הראשונים בזה"ל, נשלמה העתקת פירוש זאת המסכת מלשון ערבי ללשון עברי אשר פירש רבינו משה בן מיימון ז"ל והעתיקה רבינו שמואל בן תיבון ז"ל. פרק ר' מאיר כפי מה שפירשו רבינו שלמה ז"ל, עכ"ל תכ"י. ולפי הנראה זה רבינו שלמה הוא רש"י ז"ל כדעת הנאונים הנ"ל (אם כן יש חולקין ע"ז) וע"כ נלוה כאן הפי' לפרק הזה אל פירושו של רש"י ז"ל ונקרא שמו עליו:]

עין משפט נר מצוה

יז א מיי' פרק ה' מהלכות ת"ת הל"א סמג עשין יב טור או"ח סי' מז סעיף ב:

יח ב מיי' פ"ג שם הל"ו טור או"ח סי' מו סעיף ג:

יט ג מיי' פ"ג שם הלכה ג:

הגהות הגר"א

[ה] בשכלות הלב ל"ג. וכן בתוס' ת"ת פרקים:

ל"ת לחכמים

מראה מקומות

[ה] קהלת ב ט: [ב] דברים כט ו': [ג] במדבר ח כ"ו: [ד] תיוב ה כ"ו: [ה] שם עו י': [ו] תהלים ל ו': [ז] משלי ו ט': [ח] קהלת יב י"ג: [ט] תהלים קלט י"ו: [י] שם קכב ו': [כ] שם קיט קל"ה: [ל] משלי ג ט"ז: [מ] ישעיה ג ו': [נ] ויקרא יט ל': [ס] תהלים סה ט"ו:

[ו] כרכות דף ת.: [ב] בעיבון ערך מנך מוגה ומוכיח כל מוקין בפנים מעלות ומפורשין בפאהדרין פ' כהן גדול שמוכיחים גבי מנך ע"ש: [ג] (כתובות דף קו: זוהר מרא [וכ"ה בד"ק]) וכן כתב הרמב"ם פ"ד מהלכות תלמוד תורה דין ט): [ד] ועיקרן דף מה: עדיים דף נה.): [ה] (ועי' בכרכות דף סב:): [ו] (ועיכון דף נה. ושם מיהו ר' יוחנן):

והעושה סייג לדבריו ואינו מחזיק טובה לעצמו אהוב אוהב את המקום אוהב את הבריות אוהב את הצדקות אוהב את התוכחות אוהב את המישרים מתרחק מן הכבוד ולא מנים לבו בתלמודו ואינו שמח בהוראה נושא בעול עם חבירו מכריעו לכף זכות מעמידו על האמת מעמידו על השלום מתיישב לבו בתלמודו שואל ומשיב שומע ומוסיף הלומד על מנת ללמד והלומד על מנת לעשות המחכים את רבו והמבין את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו הא למדת ג) שבל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנא' ויתאמר אסתר למלך בשם מרדכי: ז גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא ואומר רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר ואומר כי לויות חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך ואומר תתן לראשך ליות חן עטרת תפארת תמנך ואומר אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד ואומר כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך: ח רבי שמעון בן מנסיא אומר משום ר"ש בן יוחאי הנוי והבהּ והעושר והכבוד [ח] והחכמה והזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם [ג] שנאמר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא ואומר עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם ואומר תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה ואומר וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד: ט רבי שמעון בן מנסיא אומר אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כולם נתקיימו ברבי ובבניו: א"ר יוסי בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום אמר לי רבי מאיזה מקום אתה אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות אמרתי לו בני אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין אותו לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד שנאמר בהתהלכך תנחה אותך בעוה"ז ובשכבך תשמור עליך בקבר והקיצות היא תשיחך. בהתהלכך תנחה אותך בעוה"ז ובשכבך תשמור עליך בקבר והקיצות היא תשיחך ב וכן כתוב בספר תהלים ע"י דוד מלך ישראל טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף ואומר לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות: יא ז) [ג] חמשה קניינים קנה לו הקב"ה בעולמו ואלו הן תורה קנין אחד שמים וארץ קנין אחד אברהם קנין אחד ישראל קנין אחד בהמ"ק קנין אחד תורה קנין אחד מנין דכתיב ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. שמים וארץ קנין אחד מנין שנא'[ד] כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי ואומר מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך: יב אברהם קנין אחד מנין דכתיב ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ: יג ישראל קנין אחד מנין דכתיב עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית ואומר לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם: בית המקדש קנין אחד מנין שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך ואומר ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו: יד ח) כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר ה' ימלוך לעולם ועד:

טז ו) **אמר** רבי חנניא בן עקשיא רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

תורה אור א מסתר ד. ב מצלי ד. ג סס ג. ד סס. ה סס ו. ז סס ד. ז סס ג. ח סס. ט סס טז. י סס יז. כ סס כ. ל ישעיה כד. מ מצלי ו. נ מהלים קיט. ס תני ב. ע מצלי ח. פ ישעיה סו. צ מהלים קד. ק כריתות יד. ר שמות טו. ש מהלים ט. ת שמות טו. א מהלים עח. ב ישעיה מג. ג שמות טו. ד ישעיה מב:

סליק פרק ששי וסליקא לה מסכת אבות

הגהות וחידושים על שמונה פרקים להרמב"ם

פ"ד כתב המפרש סלסול מלשון המסולאים בפז. שנוש כי המקולקים מנחי הא והוא כענין ערך נכחם תופיר לא תסולא מכל סלסול מלמול סלסלה ותרוממך ומזה למדו מכמים שהגו כהגיס סלסול בעצמם הוא ענין גוזה ורוממות: (יעב"ץ)

פ"ו ואין ספק שהנפש אשר תסכח לדבר מ"ה כו' שהיא חסרה ושהנפש החשובה לא תתאוה לאחד מאלה כו'. מע"פ שלכאורה נלאה לדבריס נכוחים ומקולקלים מל הדעת מתחלת המחשבה וכמו שנאמר בהם הרב החסיד המחבר ז"ל תנוח נפשו בע"ג מלהיום שזכה ויזכה לא הרגיש בדבריו הנעימים ומתובלים מ"מ מאד מקשה ממחילה מני מומר שאין זה דעת מורני ומסקנת בחז"ל כי לפ"ד המומר (בכורות דף לד: סנהדרין נט). במקום שב"ח עומדים ג"ע מיום יכולים לעמוד וכן מ"ם (סוטה דף נב.) כל הגדול מחברו יליו גדול ממנו מלא ישא פנים (מגילה דף טו. מועד קטן דף כז: ב"ב דף קיא: ב) [תוספ' סהנדרין פ"ל] ומה שיתא רבי שמעון בן יהודה אמר משום רבי שמעון [ב"י]) ג) [תוספתא שם]: ד) [במחים דף פז: ושי' בחוזי מהגדות שנוי' דהרמ"ב הניח מהנעג ועי"ש וכ"ל במכילתא שכל לפי מסת שנו ממנים יש לקיים וכו' תמה קינים וכו' ע"ש מביאורו נראה שגרסה אחרת אלא שהרבה מ"ס הרמב"ם שהשיטו להסכל: ה) [מכות דף לא.]: ו) [מכות דף כג:]: ז) שבת סג.: ח) ז"ל המג"א סימן כל ס"ג כתב ס"ס דף ס"ס ע"ד בענין קינים דהיכן כתב הרמב"ם סוף פרקי מהות שלין מומרין אותו כי אם על הסנהדה ולכן לומרים אחר הפרקים אחר ר"ח כו' כדי לומר קדיש עיין מגמה במקורו כתב לתמוה על הזוהר שבעי"ס ע"ב ג' הב"ח. וז"ל הרמב"ם ס"ס מהנה כל ו' שעוסקים בתורה בע"פ ופלו מהרבות וכו' ופ"ב כי המרוץ המג"א קשה כאן ומשיין בבאר שבע דף פ"ח ובמ"ש דמיון דף נא. בסוגיא דסיטה דף מא. ד"ה ואיכ"ר דתנדמא וכו' ועיין כה"ג בהעתיק הב"ח כל לשון הרמב"ם ובילר יפה למהר ובתב לבסוף ובקש לי להעיר דבתב הרמב"ם לפי שלין לומרים קדיש על המתבת וכו' שהרי מבעית בן עקשיא לומר רפה וכו' משמה בכוזב מבתב מכות ב"ח בין שלא מכר בו ביום דין שלא מכר קרוי מבת מלא מנדה ב"ב קשה שהרי גם בפרקים לא מכר בהם ביום דין ב"ב למה לא יאמרו קדיש לרבנן על סיום הפרקים בלי ר"ח ב"ע ועוד"ל דמשמפיגה מהרבנן מ"ש מומר ס"ס מלין זה מדברי הרמב"ם ז"ל כלל מלא מיזם מלמוד עומד בתב זה בגליון ע"ש הב"ח:

הגהות הגר"א

[ג] ובתכמה ג"כ כי בזה לא שייך ללה כי אין בור יכל העלות ומה שהוא מביא מעט מפוך על זה [עי' רש"י]: [ד] בשמות כו'. מביא ראיה לשיבה ולבנין נאמר שערת תפלרת תמנך כמ"ש בתמרי' הקודם, ואומר שערת כו' ראיה לבנים ולבנין נאמר שערת כע"ל. וכן לבת בשמות תפלרת כו', והשיבה הינו הזקנה שלא השיבה על הזקנה בשמות שובר וכבוד ולבנין נאמר בשמות שובר וכבוד כע"ל ולע"ג שתריסות יומים ג"ב נאמר שם ס"ת שהזקנה שלמה שהוא הדר לא נאמר. לבל הנוי והשובר והכבוד מפורש בתמרי' הנ"ל בשמות כו' תתן לראשך כו': [ה] שמיב ולבן נאמר בשמות [ויברכהו ויאמר] בנוך תבנה כו' כע"ל וכל הסיבוסים שבתבו המפרשים שם דמוקים גדולים והמתת יוסף דבתו (ועי' בגמ' דמק' כלה ופ"ע):

המלכתי זה בגמור הגדה פ"ק דנכרות (דף י.) מ"ד מי כתהכם כו' יעוין שם בהרמצה בחלק הקשורים גם בסולם סימ סל ומובא לכך הפילוסופים אינו לכך המובא ב' מי שיעשה הטוב והישר בגמות המפורסמות לבני אדם מלד היותן טוב בחיים כהסכמת הכלל עליהן אינו מוצא מן בעיני ה' בשביל כך ולא יקבל שכר מאת ה' על זה כמו הטוב והישר בעיני ה' מלד עשותו מלותיו וקיימו מותן לשמו ית' בידעו כי דבר ה' הוא שומר תורה ממלכו אם נתכוון שם ... ה', עם כי לא יקופה שכר העושה מצות אפי' שלא לשמן הגה שכלו אתו בעושה"ן שכל התאב לעברות המפורסמות ועוזבם ומניחם אפני עוד מורלו הוא ולבי טוב ממנו ... ושמור לעושה"ב שוב מלאתי לר"מ בתחזרו קוף הל' מלכים בענין שצתמרו רז"ל תפילי תו"ח

י"ל מלך לעוה"ב אמר שבמקיים לותם אפני [הכרע דעת] ולא אפני גזרת מלך אינו אפתילי תו"ח ולא אפתילי תו"ח ולא אפתילי תו"ח כלן אפנם כשיבון ע"י שיהיה עוסק בתנה אחד) וכיוצ' יתדתי מקום לבאר דבר זה אלבד מ"ש כלן בתורה טהור ואפנלו טורי וכן תרו"ל אף בישראלי לא ע"ה אפיל כ"ש בלו"ה שעליהם נאמר ואפל לתורם אפנו ניתן לנו להסתדל בקיומה אז יזמין לו הקב"ה אפה הגורם הלתורה לו בכ"ש מז"ל מ' יוס קודם יצירם הוולד כ"ק מכרות ותורתה בת פלוני לפלוני (יעב"ץ)

ובימוד ... בזווג שני שהוא לפי מעשיו גם אמרו שמותר לאדם לפני בע"ב שאל יקדימנו אחד בתאכל לפני חבירו ואין כאל זה גזירה תורתית ולא בטול ושיעור לנון אלא הוא בענין היעודים הטובים והפניהם שבתורה אם בתוקתי אלהו ונאמי גאמיהם וגו' שאם יקיימו התורה יתקיים היעוד הטוב ההוא ואם לא יתקיים הפכו ... הגזרה בעבירת האדם כן הדבר בתאם הנעשה לאדם כך נגזר לו ולזרעי ע"פ מעשיו שנראה לו אך לא היתה הגזרה שתתקיים ע"י זה התאמן אתנם הוא ע"י בתילהו ונעיינו הרעה נעשה ממנו בתאמת לתבול: (יעב"ץ)

והתמידו מפני זה על בפירתם כאמרו וכו' ענשהו שיונה על אהבתם וכו' כל"ל: (ר"ב מרנשבורג)

הקדמת בעל המחבר ספר בנין יהושע

יהושע ח (פ' נ) אז יבנה יהושע וגו'. הל"ל אז בנה אלא אז כשראה הנם עלה בלבו שיבנה מזבח לה' ע' רש"י בתומש על פ' אז ישיר משה וגו' בפ' בשלח. גם אנכי **יהושע** בן איש ביגה מהו' **יצחק** נר"ו כאשר לא משתי מתוך אהלה של תורה. והגעתי לחנהו מס' שפי' דב"א מש"ם. דהיינו ד"א. כלה. אדר"ב. מס' שמחות. סופרים. הנרפס בברך סנהדרין באשר שהמה בלי פי' וכולה מוקשה. ובאיזה מקומן מ"ם. שמתי בלבי דברי הם"ח אם ראית דבר טוב או מצוה שאין דורש ומבקש אותה דדוף והשיג אותה. לקיימה ולשמור ולעשות כי זהו נקרא מת מצוה ע"ש סי' תתקמ"ו עוד בעניני למוד עפ"ז. ע"כ תמכתי יתדותי במאמר ח"ז"ל הבא לטהר מסייעין אותו. שלא אבוש ולא אכלם כתפלת ח"נ בן הקנה בכניסתו לבהמ"ד וכו' (ועי' בתו"מ ס"ק פ"י בס"ד ומנ"ל התפלה שבתלי לתומכה בכל יום). ע"כ עלה ברעיוני לבנות בית פי' מספיק וקצר על התורה החתומה בעזר החונן לאדם דעת. ועל דרך בנין בית קורות ואריזים מעני היער. אבני גזית מהרים וגבעות. ועפר ממקום אחר יקח ושח את הבית. כן גם אנכי אעשה לביתי ללקוט שושנים וראשי בשמים. בונה עולמים. פירושי לאגונאי מעוזינו מאור עינינו. המפוזרים במקומות הרבה ולבנות בית במקום א'. הן בפירוש הענין והן בהגהות בפי אשר יורוני מן השמים. בא נא וראה מימי הרפוס של ש"ס אשר הניחו בו מהרש"ל מהרש"א מהר"ם בה"ז וצ"ק. מלבר גרסת רש"י ותוס' מזה תקיש ותדין על הנהו הלכות שלא נראה בעליל. ולא זכינו לאורם של מאורות הגדולים איש אשר עבר בה להקן מה שצ"ל ומכלל ופרס פירושו של דבר. ומיום עמדי על דעתי נשגבה הפליאה בעיני. על גדולים בכל דור ודור מימות רבינו הג דול מאור עינינו בש"ס ותנ"ך אשר רוח הקודש דיבר בו ה"ה רש"י וצלל"ה. שלא שתו לבם לאלו ההלכות לבאר ולפרש כמו בש"ס ומדרשים. וכדאיתא בפסיקתא הובא בילקוט יתרו דע"ח ע"א כי חולת אהבה אני א"ר יצחק בראשון שהיתה הפרוסה מצויה היה אדם מתאוה לשמוע דבר משנה ודבר הלמוד. ועכשיו שאין הפרוסה מצויה וביותר בזמנים הללו. אדם מתאוה לשמוע דבר מקרא דבר הגדה עכ"ל. רק בלתי ספק כבר היה לעולמים ומי יודע איה מקום כבודם במקומם מונח. ואפשר לומר מרוב פשיטותא אצלם הניחו הדבר כמות שהוא. וא"כ הלא כבר ניבא (ישעיה כט) לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר ודרש רב פ"כ דשבת דקל"ח ע"ז עתידה תורה שתשתכח מישראל וכו' ופי' המהרש"א בה"א שם הפלא ופלא שיהיה הפלאה כפולה בהם דהיינו שגם הגמלה של תורה תשכחי כדמסיק ולא ימצאו דבר ה' זו הלכה. עתידה אשה וכו' ופירש בה הכפל חכמת חכמיו תאבד בגמלה. ובינת נבוניו תסתתר בנסתר עכ"ל וע"ש עוד בגמ' הנ"ל מה שדרשו חז"ל על נבואת (עמוס ח) הנה ימים באים וגו' לא רעב ללחם וגו' כי אם לשמוע את דבר ה' וגו' והנה בעו"ה בגלות הזה אין תורה. ומילתא דפשיטא להו לראשונים מיבעיא להו לאחרונים. והמה ב"א ואנחנו כחמורים. אבל לפ"ז יאמרו נא עבדיו ה' משנתך. מי שמך לאיש. ומה גבר מגוברין איך לא יראת לגשת לפתות בהלכה זו. דעו נא רבותי שמעומא דמעומא חלקי אמרה נפשי בזה. כי ראשונה יפעו פי' רש"י מה שהובא מהלכות הללו בש"ס. ויש מהם שאיתא במדרשים ובדומה בספרי הקודש. עשיתי שדוכין לקשר הנה. ואמרתי לדבק טוב הוא. ענבי נפן בענבי נפן. והנוסחאות ישנים הנתתי במקומם כמו שהיה וגוסחא או גרסא אחרת מה שצ"ל הצבתי ציונית לסלת פלת נקיה. והמעיין יבחר ויקרב האמת הניתן לכתוב. ועוד ראוי לאומרו מעמים נכונים על שהכנסתי את ראשי לזה הפי' ראשון כדי לעורר לבבות השהורות. גדולי מאורות. חכמי ראשי ישיבות. גאונים וחרים הבבהות שיאמרו גא אם זה חלוש מתחזק אל לבו לגשת הלום לגדלות ותורה זו. אף אנו נאמר בו דברים כנים ואמתים לחלקם בעיקר ולהפיצם בישראל ויגדיל קפרא בצפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו. וכן מצינו בזוהר ס' ויתי עמוד תס"ר שביקש ר' יצחק מן הבירו ר' יהודה שלש מילין וחד מהנון שיאמר ד"ת מן שמו ע"ש מעשה נורא מאר מזה הענין. ובירושלמי פס"ב דשקלים מאריך בזה ומסיים ג"כ רב גידל אמר האומר שבועה בשם אומרו יראה בעל השמועה כאילו עומד לנגדו שנא' אך בצלם יתהלך איש (תהלים לט) ע"ש וכן בדורות ראשונים שהזכירו שמותם על ספריהם כמו שמצינו בריש ספר הרוקח וקראתי הספר הזה רקח כשמי אלעזר וסימן מעשה רקח **שמן** בגימ' אלעזר בן יהודה (ע"ה) כל אדם צריך לרשום שמו בספרו כמו תנא דבי אליהו מתחיל ויגרש את האדם כי **ויגרש** כמו תנא דבי אליהו (תקי"ט). מדרש תרשא מתחיל הדישא האריך ושא ר' **תדשא** כמו (ז"ה רב"י פינה"ס ב"ן יאי"ר) (תקי"ה). ומדרש בראשית רבה מתחיל ואהיה אצלו אמון **שעשועים** כמו רבינו הושעיה רבה (תקכ"ט) ופרקי דר"א מתחיל מי יממל גבורות ה' כמו אליעזר בן הורקנוס (תקל"ז) וכן סדר עולם מתהיל מאדם ועד נח כי **מאדם** עם הכולל כמו יוסי עכ"ל הרוקח. ש"ם שצריך כל אדם לרשום שמו בספרו כנזכר וכן נהגו כל אחרונים וע"כ לא טוב אנכי מרבותי ולא נופל אנכי מהם יהא רעוא להיות חלקי עמהם ע"כ ועיין בסדר אלי' רבה פרק כ"א:

ודע מה שאני כותב באדר"ב. מפרש. הוא מה שראיתי בחיבור של אדר"נ מהרב המאה"נ בעל המחבר לקח טוב מהו' **אליעזר ליפמן** בר' **מנלי** ז"ל מק"ק ואמושט שנדפס בק"ק זאלקווי שנת תפ"ל. אבל מאד קיצר בכמה טונים ופרקים. ותמקום ב"ה הניח לי להתגדר ולבנות בנין אבות על מכונה ותלה. ומה שראיתי בספרים אחרים שונים קראתי בשם מפרשים שים נגד עיניך ולבך על"ע. גם לדעת שרש"י על פרקי אבות נדפס אצל מדרש **שמואל**. וספר זקיני הרב הגאון מהר"ל מפראג זצ"ל נקרא דרך חיים על פרקי אבות:

יהושע ח (פ' נ) אז יבנה יהושע וגו'. הל"ל אז בנה אלא אז כשראה הנם עלה בלבו שיבנה מזבח לה' ע' רש"י בתומש על פ' אז ישיר משה וגו' בפ' בשלח. גם אנכי **יהושע** בן איש ביגה מהו' **יצחק** נר"ו כאשר לא משתי מתוך אהלה של תורה. והגעתי לחנהו מס' שפי' דב"א מש"ם. דהיינו ד"א. כלה. אדר"ב. מס' שמחות. סופרים. הנרפס בברך סנהדרין באשר שהמה בלי פי' וכולה מוקשה. ובאיזה מקומן מ"ם. שמתי בלבי דברי הם"ח אם ראית דבר טוב או מצוה שאין דורש ומבקש אותה דדוף והשיג אותה. לקיימה ולשמור ולעשות כי זהו נקרא מת מצוה ע"ש סי' תתקמ"ו עוד בעניני למוד עפ"ז. ע"כ תמכתי יתדותי במאמר ח"ז"ל הבא לטהר מסייעין אותו. שלא אבוש ולא אכלם כתפלת ח"נ בן הקנה בכניסתו לבהמ"ד וכו' (ועי' בתו"מ ס"ק פ"י בס"ד ומנ"ל התפלה שבתלי לתומכה בכל יום). ע"כ עלה ברעיוני לבנות בית פי' מספיק וקצר על התורה החתומה בעזר החונן לאדם דעת. ועל דרך בנין בית קורות ואריזים מעני היער. אבני גזית מהרים וגבעות. ועפר ממקום אחר יקח ושח את הבית. כן גם אנכי אעשה לביתי ללקוט שושנים וראשי בשמים. בונה עולמים. פירושי לאגונאי מעוזינו מאור עינינו. המפוזרים במקומות הרבה ולבנות בית במקום א'. הן בפירוש הענין והן בהגהות בפי אשר יורוני מן השמים. בא נא וראה מימי הרפוס של ש"ס אשר הניחו בו מהרש"ל מהרש"א מהר"ם בה"ז וצ"ק. מלבר גרסת רש"י ותוס' מזה תקיש ותדין על הנהו הלכות שלא נראה בעליל. ולא זכינו לאורם של מאורות הגדולים איש אשר עבר בה להקן מה שצ"ל ומכלל ופרס פירושו של דבר. ומיום עמדי על דעתי נשגבה הפליאה בעיני. על גדולים בכל דור ודור מימות רבינו הג דול מאור עינינו בש"ס ותנ"ך אשר רוח הקודש דיבר בו ה"ה רש"י וצלל"ה. שלא שתו לבם לאלו ההלכות לבאר ולפרש כמו בש"ס ומדרשים. וכדאיתא בפסיקתא הובא בילקוט יתרו דע"ח ע"א כי חולת אהבה אני א"ר יצחק בראשון שהיתה הפרוסה מצויה היה אדם מתאוה לשמוע דבר משנה ודבר הלמוד. ועכשיו שאין הפרוסה מצויה וביותר בזמנים הללו. אדם מתאוה לשמוע דבר מקרא דבר הגדה עכ"ל. רק בלתי ספק כבר היה לעולמים ומי יודע איה מקום כבודם במקומם מונח. ואפשר לומר מרוב פשיטותא אצלם הניחו הדבר כמות שהוא. וא"כ הלא כבר ניבא (ישעיה כט) לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר ודרש רב פ"כ דשבת דקל"ח ע"ז עתידה תורה שתשתכח מישראל וכו' ופי' המהרש"א בה"א שם הפלא ופלא שיהיה הפלאה כפולה בהם דהיינו שגם הגמלה של תורה תשכחי כדמסיק ולא ימצאו דבר ה' זו הלכה. עתידה אשה וכו' ופירש בה הכפל חכמת חכמיו תאבד בגמלה. ובינת נבוניו תסתתר בנסתר עכ"ל וע"ש עוד בגמ' הנ"ל מה שדרשו חז"ל על נבואת (עמוס ח) הנה ימים באים וגו' לא רעב ללחם וגו' כי אם לשמוע את דבר ה' וגו' והנה בעו"ה בגלות הזה אין תורה. ומילתא דפשיטא להו לראשונים מיבעיא להו לאחרונים. והמה ב"א ואנחנו כחמורים. אבל לפ"ז יאמרו נא עבדיו ה' משנתך. מי שמך לאיש. ומה גבר מגוברין איך לא יראת לגשת לפתות בהלכה זו. דעו נא רבותי שמעומא דמעומא חלקי אמרה נפשי בזה. כי ראשונה יפעו פי' רש"י מה שהובא מהלכות הללו בש"ס. ויש מהם שאיתא במדרשים ובדומה בספרי הקודש. עשיתי שדוכין לקשר הנה. ואמרתי לדבק טוב הוא. ענבי נפן בענבי נפן. והנוסחאות ישנים הנתתי במקומם כמו שהיה וגוסחא או גרסא אחרת מה שצ"ל הצבתי ציונית לסלת פלת נקיה. והמעיין יבחר ויקרב האמת הניתן לכתוב. ועוד ראוי לאומרו מעמים נכונים על שהכנסתי את ראשי לזה הפי' ראשון כדי לעורר לבבות השהורות. גדולי מאורות. חכמי ראשי ישיבות. גאונים וחרים הבבהות שיאמרו גא אם זה חלוש מתחזק אל לבו לגשת הלום לגדלות ותורה זו. אף אנו נאמר בו דברים כנים ואמתים לחלקם בעיקר ולהפיצם בישראל ויגדיל קפרא בצפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו. וכן מצינו בזוהר ס' ויתי עמוד תס"ר שביקש ר' יצחק מן הבירו ר' יהודה שלש מילין וחד מהנון שיאמר ד"ת מן שמו ע"ש מעשה נורא מאר מזה הענין. ובירושלמי פס"ב דשקלים מאריך בזה ומסיים ג"כ רב גידל אמר האומר שבועה בשם אומרו יראה בעל השמועה כאילו עומד לנגדו שנא' אך בצלם יתהלך איש (תהלים לט) ע"ש וכן בדורות ראשונים שהזכירו שמותם על ספריהם כמו שמצינו בריש ספר הרוקח וקראתי הספר הזה רקח כשמי אלעזר וסימן מעשה רקח **שמן** בגימ' אלעזר בן יהודה (ע"ה) כל אדם צריך לרשום שמו בספרו כמו תנא דבי אליהו מתחיל ויגרש את האדם כי **ויגרש** כמו תנא דבי אליהו (תקי"ט). מדרש תרשא מתחיל הדישא האריך ושא ר' **תדשא** כמו (ז"ה רב"י פינה"ס ב"ן יאי"ר) (תקי"ה). ומדרש בראשית רבה מתחיל ואהיה אצלו אמון **שעשועים** כמו רבינו הושעיה רבה (תקכ"ט) ופרקי דר"א מתחיל מי יממל גבורות ה' כמו אליעזר בן הורקנוס (תקל"ז) וכן סדר עולם מתהיל מאדם ועד נח כי **מאדם** עם הכולל כמו יוסי עכ"ל הרוקח. ש"ם שצריך כל אדם לרשום שמו בספרו כנזכר וכן נהגו כל אחרונים וע"כ לא טוב אנכי מרבותי ולא נופל אנכי מהם יהא רעוא להיות חלקי עמהם ע"כ ועיין בסדר אלי' רבה פרק כ"א:

ודע מה שאני כותב באדר"ב. מפרש. הוא מה שראיתי בחיבור של אדר"נ מהרב המאה"נ בעל המחבר לקח טוב מהו' **אליעזר ליפמן** בר' **מנלי** ז"ל מק"ק ואמושט שנדפס בק"ק זאלקווי שנת תפ"ל. אבל מאד קיצר בכמה טונים ופרקים. ותמקום ב"ה הניח לי להתגדר ולבנות בנין אבות על מכונה ותלה. ומה שראיתי בספרים אחרים שונים קראתי בשם מפרשים שים נגד עיניך ולבך על"ע. גם לדעת שרש"י על פרקי אבות נדפס אצל מדרש **שמואל**. וספר זקיני הרב הגאון מהר"ל מפראג זצ"ל נקרא דרך חיים על פרקי אבות:

אוהב כסף לא ישבע כסף אוהב מצות לא ישבע מצות ואוהב בהמון וגו' שכל מי שהומה ומהמה אחר המצות ומצות קבועה לדורות אין לו מה הנאה יש לו עכ"ל הובא ג"כ קצת מזה במג"א ס"ם קנ"ד. ומהנהו מילי מעליותא תקעתי יתד במקום נאמן אהל בל יצעו לבנות הבית הזה. שידוע איש כמוני היום אין סיפק בידי לבנות בהכ"נ או בהמ"ד וכדומה מצוה הקבועה לדורות. באשר שלדותי ולי יהושיע. אולי את דבאי רוח יושיע. ואבנה ממנה להשלים בזה הבנין בעזר החונן לאדם דעת ויה"ר אמרי פי והגיון לבי וגו' ויהי נועם ה' וגו' ובטוח אני במדת טובם וענותנותם דחכמי גאונים יצ"ו שיתאמצו ג"כ לבנות ולחזק הבנין ולא לפתור ח"ו שלבך נקראו ת"ח בנוך ואל תקרי בנוך אלא בונוך שבונין ומחבבין דברי חבריהם ותלמידיהם. ועיין ס"פ השלם מש"ש בס"ד. והנני מן המודיעים מה דאיתא בס"ח סי' תקנ"ט וז"ל וכל צדיק שמפרש דברי צדיק א' כגון אמורא שמפרש דברי תנא או דברי אמורא שהיה לפניו. כשמת יוצא התנא בנגדו לקבלו בסבר פנים יפות וללכת עמו ולבקש מן הטלאכים לתקל עליו ולתיירו לפני הקב"ה לדבר עליו טובות. ואם צדיק א' עשה ספר ובא צדיק ועוסק לסתור אותו ספר או מקצתו כדי להראות תריפותו ולא העמיד דבריו על האמת. כשמת הנה המת קובל ע"ז שבא לסתור דבריו בחנם. ובסי' תנ"ו כתב ג"כ מזה מה דאיתא בב"מ פא"נ דס"ב ע"ב אמר רבא כי שכיבנא ר' אושעיה נפק לווזי דמתרצנא מתני' כוותיה וכן אמר רבינא על ר"ח ור"א ע"ש:

גם לדעת מה דאיתא עוד שם סי' תק"ל וז"ל מי חכן רוח ה' (ישעיה מ) כי הקב"ה גוזר מי נעשה חכם ומה דאיתא עוד שם סי' תקל"ח וכמה שנים וכמה ספרים יעשה יש שגוזר עליו שעושה ספר א' או ב' או ג' וכן בתלמיד וכן לפתור קרייה וכן בסודות אחרים. וכל מי שגולה לו הקב"ה דבר ואינו כותב ויכול לכתוב הרי גוזל מי שמגלה לו. כי לא גלה לו אלא לכתוב דכתיב (מלכים כה) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. וכתיב (משלי ח) יפוצו מעיונותיך חוצה. וזה שכתוב יביא במשפט כל בעלם שגורם שנעלם אם טוב שגילה לו אם רע שאינה כותבה וכו' עכ"ל. וכ"ע כתב הרב המקובל הגאון מה' הירץ זצ"ל בהקדמה שלו על פי' הסידור וז"ל אשר קהלת לכל זמן ועת לכל חפץ להורות שיש זמן לדורות אחרונים לחדש ד"ת מה שלא יכלו הדורות ראשונים לחדשו אף כי קטנם עבה ממתני אחרונים. לפי שעדיין לא הגיע הזמן של תפץ הדור ההוא וכו' ע"ש ודי בהתנצלות זו כי וראי יזדונו אותי לכף זכות וכל הרן את חבירו לכף זכות וכו':

ומעתה אכפול עוד. שעם לשבח. ע"ש החיבור. **בנין יהושע**. כי גימטריא תק"נ. כמנין שמי המכונה. ושם המכונה של אבי מורי נ"י **פלק בן החכם מ' אייזק**. חושבנא דדין כחושבנא דדין. גם גימטריא. עם הכולל **בן חמודה מעריל** שם אמי זצ"ל. וכן ראיתי בהקדמה של ס' זקוקין דנורא. ובעוררא דאשא. שהוא פי' נחמד ונעים. על תנא דבי אליהו וז"ל שער ב' ועוד ט"א שנקרא שער שמואל כדי שיזכור שם המחבר על שם חבורו ולא משום יהורא ח"ו. רק כדי שיאמרו הרבריים בשם אומרו ויקום בו הפסוק אגורה באהלך עולמים שמעמע זה איתא פס"י דיבמות דף צ"ו ע"ב שר' יוחנן איקפד שלא אמרו הלכה בשמו. דאר"י א' שמואל אגורה וגו' (מלכים קפ) וכי אפשר לאדם לגור בשני עולמים אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון שיאמרו שמועה מפי בעולם הזה דא"ר יוחנן משום רשב"י כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר. א"ר יצחק בן זעירא ואיתימא ר' שמעון בזירא מאי קרא וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים וגו' (ש"ה ז') כמור של ענבים כיין שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב אף ת"ח כיון שאומר דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר ע"כ הגמרא וכ"ה פרק חלק דף צ' ע"ב ובבורות רס"ה דל"א. וכן בחלק צ"ג ע"ב איתא עוד מאי שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (ישעיה נו) א"ר תנחום דרש בר קפרא בצפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו. וכן מצינו בזוהר ס' ויתי עמוד תס"ר שביקש ר' יצחק מן הבירו ר' יהודה שלש מילין וחד מהנון שיאמר ד"ת מן שמו ע"ש מעשה נורא מאר מזה הענין. ובירושלמי פס"ב דשקלים מאריך בזה ומסיים ג"כ רב גידל אמר האומר שבועה בשם אומרו יראה בעל השמועה כאילו עומד לנגדו שנא' אך בצלם יתהלך איש (תהלים לט) ע"ש וכן בדורות ראשונים שהזכירו שמותם על ספריהם כמו שמצינו בריש ספר הרוקח וקראתי הספר הזה רקח כשמי אלעזר וסימן מעשה רקח **שמן** בגימ' אלעזר בן יהודה (ע"ה) כל אדם צריך לרשום שמו בספרו כמו תנא דבי אליהו מתחיל ויגרש את האדם כי **ויגרש** כמו תנא דבי אליהו (תקי"ט). מדרש תרשא מתחיל הדישא האריך ושא ר' **תדשא** כמו (ז"ה רב"י פינה"ס ב"ן יאי"ר) (תקי"ה). ומדרש בראשית רבה מתחיל ואהיה אצלו אמון **שעשועים** כמו רבינו הושעיה רבה (תקכ"ט) ופרקי דר"א מתחיל מי יממל גבורות ה' כמו אליעזר בן הורקנוס (תקל"ז) וכן סדר עולם מתהיל מאדם ועד נח כי **מאדם** עם הכולל כמו יוסי עכ"ל הרוקח. ש"ם שצריך כל אדם לרשום שמו בספרו כנזכר וכן נהגו כל אחרונים וע"כ לא טוב אנכי מרבותי ולא נופל אנכי מהם יהא רעוא להיות חלקי עמהם ע"כ ועיין בסדר אלי' רבה פרק כ"א:

ודע מה שאני כותב באדר"ב. מפרש. הוא מה שראיתי בחיבור של אדר"נ מהרב המאה"נ בעל המחבר לקח טוב מהו' **אליעזר ליפמן** בר' **מנלי** ז"ל מק"ק ואמושט שנדפס בק"ק זאלקווי שנת תפ"ל. אבל מאד קיצר בכמה טונים ופרקים. ותמקום ב"ה הניח לי להתגדר ולבנות בנין אבות על מכונה ותלה. ומה שראיתי בספרים אחרים שונים קראתי בשם מפרשים שים נגד עיניך ולבך על"ע. גם לדעת שרש"י על פרקי אבות נדפס אצל מדרש **שמואל**. וספר זקיני הרב הגאון מהר"ל מפראג זצ"ל נקרא דרך חיים על פרקי אבות:

מסכת אבות דרבי נתן

פרק ראשון

א(א) משה [א] נתקדש בענן וקבל תורה מסיני שנא' (שמות כד) וישכון כבוד ה' על הר סיני [ב]למשה לכתחרו זה היה אחר עשרת הדברות דברי ר' יוסי הגלילי *(משום) ר"ע אומר [ג] (שם) ויכסהו הענן ששת ימים [ד] למשה (הה"ד) (שם) ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן [ה] לחלוק לו כבוד למשה. א"ר נתן מפני מה נתעכב משה כל ששת ימים ולא שרה עליו דבור. בשביל שימרק מכל אכילה ושתיה שהיה במעיו עד [ו] שעה שנתקדש ויהא כמלאכי השרת. א"ל רבי מתיא בן חרש [ז] ר' לא אמרו אלא לאיים עליו כדי שיקבל עליו דברי תורה באימה ביראה ברתת ובזיע שנאמר (תהלים ב) עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה. מעשה [ח] שאירע בר' ישאיה ובר' מתיא בן חרש שהיו שנויהם יושבים ועוסקין בדברי תורה פירש ר' ישאיה לדרך ארץ א"ל ר' מתיא בן חָרָש רבי מה לך לעזוב דברי אלהים חיים ולשטוף בדרך ארץ (ואע"פ שאתה רבי באני תלמידך אין טוב לעזוב דברי אלהים חיים ולשטוף בדרך ארץ) ואמרו כל זמן שיושבין ועוסקין בתורה היו [ט] עושין (י) מקנאין זה לזה ובשנפטרין דוקין כשהן אוהבים מנעוריהם: ב ע"י משה נתנה תורה בסיני שנאמר (דברים ה) ויבכתם על שני לוחות אבנים ויתנם אלי ולהלן הוא אומר (ויקרא כו) אלה החוקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' ביני ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה. [י] תורה שנתן הקב"ה לישראל לא נתנה אלא ע"י משה [כ] שנא' ביני ובין בני ישראל זכה משה להיות שליח בין בני ישראל למקום. משה [ל] (עשה את איל המלואים ואת) שמן המשחה ומשח בן אהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים (ג) ממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים [מ] ואלעזר שרף פרת החטאת שממנו מטאים מטהרים לדורות. א"ר אליעזר (ר) גדולה

הגהות הגרי"ב

(א) [כל זה ביומות דף ד.]: (ב) [בעין זה סיפרי דף ל.]: (ג) [סוריות דף יא.]: (ד) כ"ל כמ"ה גדולה סמדה כו' שתהכן וכניו כו': (ה) כדלקמיה בסוריות סם ותע"פ שכתוב כ"ג כו':

את שבעת ימי המלואים ועשה שמן: [מ] וא"ר אליעזר גדולה משיחה זו שאהרן ובניו נתקדשו שהיא לדורות שנאמר: [נ] ויכפרו הענן למשה לקדשו זה: [ג] וישכון כבוד ה' מר"ח: [ד] להר ולא למשה ויקרא: [ה] משה וכל ישראל עומדין ולא בא הכתוב אלא: [ו] שיתקדש

הגהות מהריעב"ץ

פרק א ולא שהיו שכתוב כו'. שהיה כ' מיהו מלמד תכר ולכבי קמקר שכתוב יומים ושנים: ולשמוף כד"ת. כלומר כשהיה הכבוד מתגלה ומתן: ואע"פ שלמה כו' ואני תלמידך. ואין להוכיח ממנו שיהיו מותרין לפרוש כמו שכתוב אלא: אלא שפירשו. ופי' שמיקרו כפשוטו ומשמעו כמשמיק ספר והכתב הזה שהיו גוזרים שלא יהיו מתנין ולא יהיו מתנין אלא ע"פ הכתב ומזה הגבלה. זהו לו שתמר לפי שהי משפה שהיה אומר שהיה מדברות בתחלה שהרבים יש שכתוב יום: דר"י הגלילי. כלומר מ"ש שלו לומר ויכסהו להר ולא למשה שכתוב יומים כן שהיו מ"ש שכתוב לביני על יום מתן תורה: ומזה (לפ שהיה) פרישה כלל למשה שהרי חומן ששה יומים עלה וירד בששתם להוסיף על פרישה מן הלחם

גלינה בכפרים נשביכמה לברמים נראה אם פרחה הנפן [פתח הממדר] הנצו הרמונים שם אתן את דודי לך וכתיב בקהלת (יא) שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט [א] וכתיב בשיר השירים (ז) אני לדודי ועלי תשוקתו הוי לא שהסתינו אלא שפירשו ד"א הוו מתונים בדין כיצד מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו ואל יהי מקפיד על דבריו (א) שכל המקפיד על דבריו משכח את דבריו (והיכן) [*שכן] מצינו במשה רבינו ששכח את דבריו שנא' (במדבר לא) ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה [ב] משה צוה ולא אותי (ב) (צוה את משה אחי אבא צוה ואותי לא צוה). והיכן מצינו במשה שהקפיד על דבריו הרי הוא אומר בפקודי החיל (שם) ויקצוף משה על פקודי החיל ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה. [ג] א"כ מה ת"ל כל נקבה. אלא זו (ג) עצה שיעץ בלעם הרשיע על ישראל דכתיב (שם כה) ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים אמר לו עם זו שאתה שונא רעב הוא לאכילה ויצמא הוא לשתיה ואין להם שיאכלו ושישתו אלא מן בלבד לך ותקן להם קובות וחנח להם מאכל ומשתה והושב בהן נשים יפות בנות מלכים כדי שיזנו העם לבעל פעור ויפלו ביד המקום. מיד הלך ועשה בלק כל מה שאמר לו בלעם הרשע [ד] ראה מה גרם לו בלעם הרשע לישראל שנפלו מהן [*הכי גרסינן] עשרים וארבעה אלף שנאמר (שם כה) ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף. והלא דברים ק"ו ומה משה רבינו חכם [ה] גדול שבגדולים אב לנביאים בשעה שהקפיד על דבריו שכח את דבריו אנו על אחת כמה וכמה מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו ולא יהיה מקפיד על דבריו. בן עזאי אומר הוי זהיר בדבריך [ו] במצוה: ד ושעה סייג לתורה. ועשה סייג לדבריך בדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו ואדם הראשון עשה סייג לדבריו. תורה עשתה סייג לדבריה. משה עשה סייג לדבריו [ז] ואף איוב ואף נביאים וחכמים כולם עשו סייג לדבריהם. איזהו סייג שעשה הקב"ה לדבריו הרי הוא אומר (דברים כח) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת מלמד שגלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שיעתידין הדורות כך לומר על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת לפיכך א"ל הקב"ה למשה משה כתוב והנח לדורות הבאים ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' [וגו'] וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם. הא למדת (ז) (שעשה הקב"ה סייג לדבריו) [ח] וכתיב בתריה מה שהיו עתידין לומר עדיין [שהוציא הקב"ה שכר בריותיו בשלום. איזהו סייג שעשה אדם הראשון לדבריו הרי הוא אומר (בראשית ב) ויצו ה' אלהים על האדם [לאמר] מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות לא רצה אדם הראשון לומר לחוה כדרך שא"ל הקב"ה אלא כך אמר לה ועשה סייג לדבריו יותר ממה שאמר לו הקב"ה ומפני העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותון שרצה לשמור את עצמו ואת חוה מן העץ אפילו בנגיעה. באותה שעה היה נחש הרשע נפל עצה בלבו אמר הואיל [ט] ואיני יכול להכשיל את האדם אלך ואכשיל את חוה. הלך וישב אצלה והרבה שיחה עמה אמר לה אם לנגיעה את אומרת צוה עלינו הקב"ה הריני נוגע בו ואיני מת אף את תגעי בו אי את מתה. מה עשה הנחש הרשע באותה שעה עמד ונגע בעץ ולא מתה. [י] באיזון בירור וברגליו והרתיעו עד שנשרו פירותיו לארץ (ויש אומרים לא נגע בו כל עיקר אלא) כיון שראהו אותו אילן היה צווח עליו ואמר לו רשע רשע אל תגע בי שנאמר (תהלים לו) אל תבואני רגל גאוה וגו'. ד"א אל תבואני רגל גאות זה מיטתו הרשע שנשתכח עצמותיו שהיה מורה בידו והיה מכה על גבי המזבח ואומר (יא) לקום לקום את מלך ואני מלך בוא ועשיו עמי מלחמה כמה שוורים נשחטו עליך כמה עופות נמלקו עליך כמה יינות נסכו עליך כמה בשמים קטרו עליך אתה הוא שהסרחיב את כל העולם שנא' (ישעיה כט) הוי אריאל אריאל קריית חנה דוד ספו שנה על שנה חגים ינקפו. ושוב אמר לה [יא] אם לאכילה את אומר צוה עלינו הקדוש ברוך הוא הריני [*הכי גרסינן] (אומר) אוכל ממנו ואינו מת ואף את תאכלי ואי את מתה. מה אמרה לה הוי בדעתה (אמרה חוה בדעתה) כל הדברים שאפקדני רבי מתחלה שקר הם לפי שאין חוה קורא לאדם הראשון מתחלה אלא רבי. מיד נטלה ואכלה ונתנה לאדם ואכל שנאמר (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעיניים [יב] (וגו'): ז (ו) עשר קללות נתקללה חוה באותה שעה. שנאמר (שם) אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך. [ב] אלו שתי רביעיות (*ו' רביות) דם אחת דם צער נדה ואחת דם צער בתולים. [עצבונך זה צער גידול בנים] והרונך זה צער העבור. בעצב תלדי בנים בכמשטעו. ואל אישך תשוקתך מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך. והוא ימשל בך שהאיש תובע בפה והאשה תובעת בלב. עמוסה כאבל והבושה מכל אדם בבית האסורין ומנודה מכל אדם. [ל] מי גרם לנגיעה זו סייג שכב אדם הראשון שעשה לדבריו. מכאן אמרו אם סג אדם לדבריו אין יכול לעמוד בדבריו. מכאן אמרו אל יוסיף אדם על דברים ששמע. ר' יוסי אומר טוב עשרה מפחים ועומר ממאה אמה ונופל. מה חשב נחש (הראשון) [הרשע] באותה שעה. אלך ואחרוג את אדם ואשא את אשתו ואהיה מלך על כל העולם כולו ואלך בקומה זקופה ואוכל כל מעדני עולם (ז) א"ל הקב"ה אתה אמרת כי ביום אכלך ממנו מות תמות לא אמות אני אלא אתה. [לא] עוד אמר הקב"ה הנפן [פתח הממדר] הנצו הרמונים שם אתן את דודי לך וכתיב בקהלת (יא) שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט [א] וכתיב בשיר השירים (ז) אני לדודי ועלי תשוקתו הוי לא שהסתינו אלא שפירשו ד"א הוו מתונים בדין כיצד מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו ואל יהי מקפיד על דבריו (א) שכל המקפיד על דבריו משכח את דבריו (והיכן) [*שכן] מצינו במשה רבינו ששכח את דבריו שנא' (במדבר לא) ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה [ב] משה צוה ולא אותי (ב) (צוה את משה אחי אבא צוה ואותי לא צוה). והיכן מצינו במשה שהקפיד על דבריו הרי הוא אומר בפקודי החיל (שם) ויקצוף משה על פקודי החיל ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה. [ג] א"כ מה ת"ל כל נקבה. אלא זו (ג) עצה שיעץ בלעם הרשיע על ישראל דכתיב (שם כה) ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים אמר לו עם זו שאתה שונא רעב הוא לאכילה ויצמא הוא לשתיה ואין להם שיאכלו ושישתו אלא מן בלבד לך ותקן להם קובות וחנח להם מאכל ומשתה והושב בהן נשים יפות בנות מלכים כדי שיזנו העם לבעל פעור ויפלו ביד המקום. מיד הלך ועשה בלק כל מה שאמר לו בלעם הרשע [ד] ראה מה גרם לו בלעם הרשע לישראל שנפלו מהן [*הכי גרסינן] עשרים וארבעה אלף שנאמר (שם כה) ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף. והלא דברים ק"ו ומה משה רבינו חכם [ה] גדול שבגדולים אב לנביאים בשעה שהקפיד על דבריו שכח את דבריו אנו על אחת כמה וכמה מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו ולא יהיה מקפיד על דבריו. בן עזאי אומר הוי זהיר בדבריך [ו] במצוה: ד ושעה סייג לתורה. ועשה סייג לדבריך בדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו ואדם הראשון עשה סייג לדבריו. תורה עשתה סייג לדבריה. משה עשה סייג לדבריו [ז] ואף איוב ואף נביאים וחכמים כולם עשו סייג לדבריהם. איזהו סייג שעשה הקב"ה לדבריו הרי הוא אומר (דברים כח) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת מלמד שגלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שיעתידין הדורות כך לומר על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת לפיכך א"ל הקב"ה למשה משה כתוב והנח לדורות הבאים ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' [וגו'] וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם. הא למדת (ז) (שעשה הקב"ה סייג לדבריו) [ח] וכתיב בתריה מה שהיו עתידין לומר עדיין [שהוציא הקב"ה שכר בריותיו בשלום. איזהו סייג שעשה אדם הראשון לדבריו הרי הוא אומר (בראשית ב) ויצו ה' אלהים על האדם [לאמר] מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות לא רצה אדם הראשון לומר לחוה כדרך שא"ל הקב"ה אלא כך אמר לה ועשה סייג לדבריו יותר ממה שאמר לו הקב"ה ומפני העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותון שרצה לשמור את עצמו ואת חוה מן העץ אפילו בנגיעה. באותה שעה היה נחש הרשע נפל עצה בלבו אמר הואיל [ט] ואיני יכול להכשיל את האדם אלך ואכשיל את חוה. הלך וישב אצלה והרבה שיחה עמה אמר לה אם לנגיעה את אומרת צוה עלינו הקב"ה הריני נוגע בו ואיני מת אף את תגעי בו אי את מתה. מה עשה הנחש הרשע באותה שעה עמד ונגע בעץ ולא מתה. [י] באיזון בירור וברגליו והרתיעו עד שנשרו פירותיו לארץ (ויש אומרים לא נגע בו כל עיקר אלא) כיון שראהו אותו אילן היה צווח עליו ואמר לו רשע רשע אל תגע בי שנאמר (תהלים לו) אל תבואני רגל גאוה וגו'. ד"א אל תבואני רגל גאות זה מיטתו הרשע שנשתכח עצמותיו שהיה מורה בידו והיה מכה על גבי המזבח ואומר (יא) לקום לקום את מלך ואני מלך בוא ועשיו עמי מלחמה כמה שוורים נשחטו עליך כמה עופות נמלקו עליך כמה יינות נסכו עליך כמה בשמים קטרו עליך אתה הוא שהסרחיב את כל העולם שנא' (ישעיה כט) הוי אריאל אריאל קריית חנה דוד ספו שנה על שנה חגים ינקפו. ושוב אמר לה [יא] אם לאכילה את אומר צוה עלינו הקדוש ברוך הוא הריני [*הכי גרסינן] (אומר) אוכל ממנו ואינו מת ואף את תאכלי ואי את מתה. מה אמרה לה הוי בדעתה (אמרה חוה בדעתה) כל הדברים שאפקדני רבי מתחלה שקר הם לפי שאין חוה קורא לאדם הראשון מתחלה אלא רבי. מיד נטלה ואכלה ונתנה לאדם ואכל שנאמר (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעיניים [יב] (וגו'): ז (ו) עשר קללות נתקללה חוה באותה שעה. שנאמר (שם) אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך. [ב] אלו שתי רביעיות (*ו' רביות) דם אחת דם צער נדה ואחת דם צער בתולים. [עצבונך זה צער גידול בנים] והרונך זה צער העבור. בעצב תלדי בנים בכמשטעו. ואל אישך תשוקתך מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך. והוא ימשל בך שהאיש תובע בפה והאשה תובעת בלב. עמוסה כאבל והבושה מכל אדם בבית האסורין ומנודה מכל אדם. [ל] מי גרם לנגיעה זו סייג שכב אדם הראשון שעשה לדבריו. מכאן אמרו אם סג אדם לדבריו אין יכול לעמוד בדבריו. מכאן אמרו אל יוסיף אדם על דברים ששמע. ר' יוסי אומר טוב עשרה מפחים ועומר ממאה אמה ונופל. מה חשב נחש (הראשון) [הרשע] באותה שעה. אלך ואחרוג את אדם ואשא את אשתו ואהיה מלך על כל העולם כולו ואלך בקומה זקופה ואוכל כל מעדני עולם (ז) א"ל הקב"ה אתה אמרת

נוסחא הגר"א

[א] האלהים במשפט ד"א הוו כצ"ל והשאר כמתק: [ב] את משה צוה ולא אותי: [ג] הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למטר מעל בה' על דבר פעור ותהי המגפה בעדת ה' מאי בדבר בלעם הרשיע זו עצה וכו': [ד] מה גרם להם בלעם: [ה] שבתחבטים: [ו] ממבטיחה ועשה סייג לדבריך: [ז] ואף איוב עשה סייג לדבריו ואף נביאים וכתובים וחכמים כולם עשו סייג לדבריהם. איזהו סייג שעשה הקב"ה לדבריו הרי הוא אומר (דברים כח) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת מלמד שגלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שיעתידין הדורות כך לומר על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת לפיכך א"ל הקב"ה למשה משה כתוב והנח לדורות הבאים ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' [וגו'] וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם. הא למדת (ז) (שעשה הקב"ה סייג לדבריו) [ח] וכתיב בתריה מה שהיו עתידין לומר עדיין [שהוציא הקב"ה שכר בריותיו בשלום. איזהו סייג שעשה אדם הראשון לדבריו הרי הוא אומר (בראשית ב) ויצו ה' אלהים על האדם [לאמר] מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות לא רצה אדם הראשון לומר לחוה כדרך שא"ל הקב"ה אלא כך אמר לה ועשה סייג לדבריו יותר ממה שאמר לו הקב"ה ומפני העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותון שרצה לשמור את עצמו ואת חוה מן העץ אפילו בנגיעה. באותה שעה היה נחש הרשע נפל עצה בלבו אמר הואיל [ט] ואיני יכול להכשיל את האדם אלך ואכשיל את חוה. הלך וישב אצלה והרבה שיחה עמה אמר לה אם לנגיעה את אומרת צוה עלינו הקב"ה הריני נוגע בו ואיני מת אף את תגעי בו אי את מתה. מה עשה הנחש הרשע באותה שעה עמד ונגע בעץ ולא מתה. [י] באיזון בירור וברגליו והרתיעו עד שנשרו פירותיו לארץ (ויש אומרים לא נגע בו כל עיקר אלא) כיון שראהו אותו אילן היה צווח עליו ואמר לו רשע רשע אל תגע בי שנאמר (תהלים לו) אל תבואני רגל גאוה וגו'. ד"א אל תבואני רגל גאות זה מיטתו הרשע שנשתכח עצמותיו שהיה מורה בידו והיה מכה על גבי המזבח ואומר (יא) לקום לקום את מלך ואני מלך בוא ועשיו עמי מלחמה כמה שוורים נשחטו עליך כמה עופות נמלקו עליך כמה יינות נסכו עליך כמה בשמים קטרו עליך אתה הוא שהסרחיב את כל העולם שנא' (ישעיה כט) הוי אריאל אריאל קריית חנה דוד ספו שנה על שנה חגים ינקפו. ושוב אמר לה [יא] אם לאכילה את אומר צוה עלינו הקדוש ברוך הוא הריני [*הכי גרסינן] (אומר) אוכל ממנו ואינו מת ואף את תאכלי ואי את מתה. מה אמרה לה הוי בדעתה (אמרה חוה בדעתה) כל הדברים שאפקדני רבי מתחלה שקר הם לפי שאין חוה קורא לאדם הראשון מתחלה אלא רבי. מיד נטלה ואכלה ונתנה לאדם ואכל שנאמר (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעיניים [יב] (וגו'): ז (ו) עשר קללות נתקללה חוה באותה שעה. שנאמר (שם) אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך. [ב] אלו שתי רביעיות (*ו' רביות) דם אחת דם צער נדה ואחת דם צער בתולים. [עצבונך זה צער גידול בנים] והרונך זה צער העבור. בעצב תלדי בנים בכמשטעו. ואל אישך תשוקתך מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך. והוא ימשל בך שהאיש תובע בפה והאשה תובעת בלב. עמוסה כאבל והבושה מכל אדם בבית האסורין ומנודה מכל אדם. [ל] מי גרם לנגיעה זו סייג שכב אדם הראשון שעשה לדבריו. מכאן אמרו אם סג אדם לדבריו אין יכול לעמוד בדבריו. מכאן אמרו אל יוסיף אדם על דברים ששמע. ר' יוסי אומר טוב עשרה מפחים ועומר ממאה אמה ונופל. מה חשב נחש (הראשון) [הרשע] באותה שעה. אלך ואחרוג את אדם ואשא את אשתו ואהיה מלך על כל העולם כולו ואלך בקומה זקופה ואוכל כל מעדני עולם (ז) א"ל הקב"ה אתה אמרת

הגהות הגר"ב

(א) (פסחים דף סו:): (ב) ס"פ נ"ג. (ג) (סנהדרין דף קו.). (ד) ס"פ נ"ג. (ה) ס"פ ג' נוקפים: (ו) [כ"ו ממשנ עירובין דף ק: וע"ש]: (ז) [סוטה דף ט:]:

הגהות מהריעב"ן

שיזהא חדש. ממתין בדבריו ואל יכי מקפיד. כ"כ מקצה בדבריו ס"ם (פסחים סו.). בסל פתחיל מקצתן: הא למדת שעשה הקב"ה סייג כו'. כ"כ בשמר שלא יאמרו תורה יודינו רמה וגו' (דברים ל) לפיכך נודע כתוב כתוב בעצם כותב לתנן יודעו כי יד ה' עשתה: מי גרם לנגיעה זו סייג שכב כו'. כ"כ ל"ל נחת כו קצת שרצה לשמור את עצמו ואת חוה מן העץ אפילו בנגיעה. באותה שעה היה נחש הרשע נפל עצה בלבו אמר הואיל [ט] ואיני יכול להכשיל את האדם אלך ואכשיל את חוה. הלך וישב אצלה והרבה שיחה עמה אמר לה אם לנגיעה את אומרת צוה עלינו הקב"ה הריני נוגע בו ואיני מת אף את תגעי בו אי את מתה. מה עשה הנחש הרשע באותה שעה עמד ונגע בעץ ולא מתה. [י] באיזון בירור וברגליו והרתיעו עד שנשרו פירותיו לארץ (ויש אומרים לא נגע בו כל עיקר אלא) כיון שראהו אותו אילן היה צווח עליו ואמר לו רשע רשע אל תגע בי שנאמר (תהלים לו) אל תבואני רגל גאוה וגו'. ד"א אל תבואני רגל גאות זה מיטתו הרשע שנשתכח עצמותיו שהיה מורה בידו והיה מכה על גבי המזבח ואומר (יא) לקום לקום את מלך ואני מלך בוא ועשיו עמי מלחמה כמה שוורים נשחטו עליך כמה עופות נמלקו עליך כמה יינות נסכו עליך כמה בשמים קטרו עליך אתה הוא שהסרחיב את כל העולם שנא' (ישעיה כט) הוי אריאל אריאל קריית חנה דוד ספו שנה על שנה חגים ינקפו. ושוב אמר לה [יא] אם לאכילה את אומר צוה עלינו הקדוש ברוך הוא הריני [*הכי גרסינן] (אומר) אוכל ממנו ואינו מת ואף את תאכלי ואי את מתה. מה אמרה לה הוי בדעתה (אמרה חוה בדעתה) כל הדברים שאפקדני רבי מתחלה שקר הם לפי שאין חוה קורא לאדם הראשון מתחלה אלא רבי. מיד נטלה ואכלה ונתנה לאדם ואכל שנאמר (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעיניים [יב] (וגו'): ז (ו) עשר קללות נתקללה חוה באותה שעה. שנאמר (שם) אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך. [ב] אלו שתי רביעיות (*ו' רביות) דם אחת דם צער נדה ואחת דם צער בתולים. [עצבונך זה צער גידול בנים] והרונך זה צער העבור. בעצב תלדי בנים בכמשטעו. ואל אישך תשוקתך מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך. והוא ימשל בך שהאיש תובע בפה והאשה תובעת בלב. עמוסה כאבל והבושה מכל אדם בבית האסורין ומנודה מכל אדם. [ל] מי גרם לנגיעה זו סייג שכב אדם הראשון שעשה לדבריו. מכאן אמרו אם סג אדם לדבריו אין יכול לעמוד בדבריו. מכאן אמרו אל יוסיף אדם על דברים ששמע. ר' יוסי אומר טוב עשרה מפחים ועומר ממאה אמה ונופל. מה חשב נחש (הראשון) [הרשע] באותה שעה. אלך ואחרוג את אדם ואשא את אשתו ואהיה מלך על כל העולם כולו ואלך בקומה זקופה ואוכל כל מעדני עולם (ז) א"ל הקב"ה אתה אמרת

בנין יהושע

עיין שיבוזין דף כ"ח ע"ב מה שהרש"ז על פיי קרא: **שבל** במקפד וכו'. במסכת סמחים דף ס"ו ע"ב אימא ריש לקיש אמר כל מאן דאמר פלוגתא של חכם כחלה ומכוה מתקלא ממנו וכו' ממשה דכתיב ויקצף משה על פקודי החיל וגו' (במדבר לא) וכתיב ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה [ב] משה צוה ולא אותי (ב) (צוה את משה אחי אבא צוה ואותי לא צוה). והיכן מצינו במשה שהקפיד על דבריו הרי הוא אומר בפקודי החיל (שם) ויקצוף משה על פקודי החיל ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה. [ג] א"כ מה ת"ל כל נקבה. אלא זו (ג) עצה שיעץ בלעם הרשיע על ישראל דכתיב (שם כה) ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים אמר לו עם זו שאתה שונא רעב הוא לאכילה ויצמא הוא לשתיה ואין להם שיאכלו ושישתו אלא מן בלבד לך ותקן להם קובות וחנח להם מאכל ומשתה והושב בהן נשים יפות בנות מלכים כדי שיזנו העם לבעל פעור ויפלו ביד המקום. מיד הלך ועשה בלק כל מה שאמר לו בלעם הרשע [ד] ראה מה גרם לו בלעם הרשע לישראל שנפלו מהן [*הכי גרסינן] עשרים וארבעה אלף שנאמר (שם כה) ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף. והלא דברים ק"ו ומה משה רבינו חכם [ה] גדול שבגדולים אב לנביאים בשעה שהקפיד על דבריו שכח את דבריו אנו על אחת כמה וכמה מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו ולא יהיה מקפיד על דבריו. בן עזאי אומר הוי זהיר בדבריך [ו] במצוה: ד ושעה סייג לתורה. ועשה סייג לדבריך בדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו ואדם הראשון עשה סייג לדבריו. תורה עשתה סייג לדבריה. משה עשה סייג לדבריו [ז] ואף איוב ואף נביאים וחכמים כולם עשו סייג לדבריהם. איזהו סייג שעשה הקב"ה לדבריו הרי הוא אומר (דברים כח) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת מלמד שגלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שיעתידין הדורות כך לומר על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת לפיכך א"ל הקב"ה למשה משה כתוב והנח לדורות הבאים ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' [וגו'] וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם. הא למדת (ז) (שעשה הקב"ה סייג לדבריו) [ח] וכתיב בתריה מה שהיו עתידין לומר עדיין [שהוציא הקב"ה שכר בריותיו בשלום. איזהו סייג שעשה אדם הראשון לדבריו הרי הוא אומר (בראשית ב) ויצו ה' אלהים על האדם [לאמר] מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות לא רצה אדם הראשון לומר לחוה כדרך שא"ל הקב"ה אלא כך אמר לה ועשה סייג לדבריו יותר ממה שאמר לו הקב"ה ומפני העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותון שרצה לשמור את עצמו ואת חוה מן העץ אפילו בנגיעה. באותה שעה היה נחש הרשע נפל עצה בלבו אמר הואיל [ט] ואיני יכול להכשיל את האדם אלך ואכשיל את חוה. הלך וישב אצלה והרבה שיחה עמה אמר לה אם לנגיעה את אומרת צוה עלינו הקב"ה הריני נוגע בו ואיני מת אף את תגעי בו אי את מתה. מה עשה הנחש הרשע באותה שעה עמד ונגע בעץ ולא מתה. [י] באיזון בירור וברגליו והרתיעו עד שנשרו פירותיו לארץ (ויש אומרים לא נגע בו כל עיקר אלא) כיון שראהו אותו אילן היה צווח עליו ואמר לו רשע רשע אל תגע בי שנאמר (תהלים לו) אל תבואני רגל גאוה וגו'. ד"א אל תבואני רגל גאות זה מיטתו הרשע שנשתכח עצמותיו שהיה מורה בידו והיה מכה על גבי המזבח ואומר (יא) לקום לקום את מלך ואני מלך בוא ועשיו עמי מלחמה כמה שוורים נשחטו עליך כמה עופות נמלקו עליך כמה יינות נסכו עליך כמה בשמים קטרו עליך אתה הוא שהסרחיב את כל העולם שנא' (ישעיה כט) הוי אריאל אריאל קריית חנה דוד ספו שנה על שנה חגים ינקפו. ושוב אמר לה [יא] אם לאכילה את אומר צוה עלינו הקדוש ברוך הוא הריני [*הכי גרסינן] (אומר) אוכל ממנו ואינו מת ואף את תאכלי ואי את מתה. מה אמרה לה הוי בדעתה (אמרה חוה בדעתה) כל הדברים שאפקדני רבי מתחלה שקר הם לפי שאין חוה קורא לאדם הראשון מתחלה אלא רבי. מיד נטלה ואכלה ונתנה לאדם ואכל שנאמר (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעיניים [יב] (וגו'): ז (ו) עשר קללות נתקללה חוה באותה שעה. שנאמר (שם) אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך. [ב] אלו שתי רביעיות (*ו' רביות) דם אחת דם צער נדה ואחת דם צער בתולים. [עצבונך זה צער גידול בנים] והרונך זה צער העבור. בעצב תלדי בנים בכמשטעו. ואל אישך תשוקתך מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך. והוא ימשל בך שהאיש תובע בפה והאשה תובעת בלב. עמוסה כאבל והבושה מכל אדם בבית האסורין ומנודה מכל אדם. [ל] מי גרם לנגיעה זו סייג שכב אדם הראשון שעשה לדבריו. מכאן אמרו אם סג אדם לדבריו אין יכול לעמוד בדבריו. מכאן אמרו אל יוסיף אדם על דברים ששמע. ר' יוסי אומר טוב עשרה מפחים ועומר ממאה אמה ונופל. מה חשב נחש (הראשון) [הרשע] באותה שעה. אלך ואחרוג את אדם ואשא את אשתו ואהיה מלך על כל העולם כולו ואלך בקומה זקופה ואוכל כל מעדני עולם (ז) א"ל הקב"ה אתה אמרת

על בסיכול שהיה נר מאחריו וראתה מלפניו רש"י והמהרש"ל כ' סם ביומא ס"ש שניה לשמן נגמה ע"ש שלמה כמלך שהכל מכינים לו בסיכול שמשל לחיים כמ"ש ועל חיים יחודע וגו' ומל בית שני נגמה ע"ש מלכות פרס ולא היה לה שם כזכר כי רק כללה ומיום בו שנתנה לכלב כמ"ש בפ"ק דר"ה והמגל יוסבת מלון לנלמה: **קרית** חנה דוד. מכנה כשעיר שהוא דוד מה: **ספו** שנה על שנה. כי בשביל שחטא מוסיפין עוונות שנה א' על עוונות מנה שעברה וכן בכל שנה עד שתמלא הסלה: **חגים** ינקופו. לכן יכתבו בחגים כי בחגות חגג ומועדה ולא יקרבו על המזבח קרבנות חג. מפרשים: **ושוב** אמר לה. פלוגתא בין שמאי והלל מהם נבראים כשלילה מהם נבראים כחיוב ע"ש קלמר ושוב כשלילה נלמדה ג"כ. מפרש

אבות דרבי נתן פרק ראשון

אהרוג את אדם ואשא את חוה לפיכך איבה אשית . אתה אמרת אהיה מלך על כל העולם לפיכך ארור אתה מכל הבהמה . אתה אמרת אלך בקומה[מ״ו] שקר אתה אמרת אלך בקומה[מ״ז] זקופה לפיכך על גחונך תלך . אתה אמרת אוכל כל מעדני עולם לפיכך עפר תאכל כל ימי חייך (א) ר״ש בן מנסיא אומר חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא (לא) נתקלל המנחש היה לו לבל אחד ואחד מישראל (היו לו) ב׳ נחשים בתוך ביתו אחד משגרו למערב ואחד משגרו למזרח ומביאים להם (ב) [א] סנדלים טובים אבנים טובות ומרגליות וכל כלי חמד טוב שבעולם ואין כל בריה יכולה [ב] להחזיק אותן ולא עוד אלא שהיו מכניסין אותן תחת גמל תחת חמור תחת פרד ומוציאין ובלים לגנות ולפרדסות: ת״ר יהודה בן (ג) בתירה אומר אדם הראשון היה מיסב בג״ע ומלאכי השרת עומדין בגן עדן לקראתו וצולין לו בשר (ד) ומצננין לו יין בא נחש וראה אותו והציץ בכבודו ונתקנא בו . [ג] כיצד נבראו אדם הראשון . (ה) שעה ראשונה הוצבר[מ״ח] עפרו . שניה נברא צורתו . שלישית נעשה גולם . רביעית נתקשרו אבריו . חמישית נתפתחו נקביו . ששית נתנה בו נשמה . שביעית עמד על רגליו . שמינית נזדווגה לו חוה . תשיעית הכניסו לגן עדן . עשירית צוהו . אחד עשר[מ״ט] סרח . שתים עשר נשרד והלך לו לקיום מה שנאמר (תהלים מט) ואדם ביקר בל ילין . [ד] (ו) יום ראשון מהו אומר (שם כד) לה׳ הארץ ומלואה תבל וישבי בה [ה] כי הוא קנה ויקנה והוא ידין את העולם. ביום שני מהו אומר (שם מח) גדול ה׳ ומהולל מאד בעיר אלהינו [ו] חילק את כל מעשיו ונעשה (ז) כולו על עולמו בשלישי מהו אומר (שם פב) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט [ז] ברא את הים ואת היבשה (ח) [ח] ונבפלת ארץ למקומה ונעשה מקום לעדתו . ברביעי מהו אומר (שם צד) אל נקמות ה׳ אל נקמות הופיע [ט] ברא את החמה ואת הלבנה והכוכבים והמזלות [י] חילק את מאיריו בעולם ועתיד ליפרע מעובדיהם . בחמישי מהו אומר (שם פא) הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב [י] ברא עופות ודגים ואת התניניים שהם מרננים בעולם בששי מהו אומר (שם צה) ה׳ מלך גאות לבש לבש ה׳ עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט [כ] גמר את כל מעשיו ונתעלה וישב במרומיו של עולם . בשביעי מהו אומר (שם צב) מזמור שיר ליום השבת יום שכולו שבת [ט] שאין בו לא אכילה ולא שתיה ולא משא ומתן אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן (י) ונזונין מזיו שכינה שנאמר (שמות כד) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו כמלאכי השרת (כ) (כל כך למה[נ״א] כדי שיכנס לסעודת שבת מיד) . רשב״א אומר אמשול [לך משל] למה הדבר דומה (אדם הראשון דומה) לאדם אחד שנשא את הנערות היה יושב מפקדה[נ״ב] לה (הרבה ארבה) בזמן שהאשה רואה בה נדתה בתחלת ושתה קשה לו . עצבונך [ש] בזמן שהאשה מתעברת פניו מכוערות ומורעלות כל ג׳ חדשים הראשונים ואין אתה יכול להסתכל בה . תשיעית עמד על רגליו . שביעית נזדווגה לו חוה . שמינית קרא שמות . שבעית נתעברה . ששית ילדה בנים . חמישית עמד על רגליו . רביעית נתנה בו נשמה . שלישית עמד על ממשלתו ומורא כל העולם כולו . שניה נתקנא בו . ראשונה הוצבר[מ״ח] מעפרו . שתים עשרה נשרד והלך לו : [ה] ר׳ : [צ] ר׳ : [ק] ר׳ : [ר] הרבה ארבה : [ש] והרונך : [ת] לעת ערב ראה אורה״ר : [א] מובח :

[מ] [והוציא לה] מה אמרה גיורת ההיא בלבה כל הדברים שפקדני בעלי מתחלה שקר הם מיד עמדה ועברה על כולם . רשב״י אומר אמשול לך משל למה (הדבר דומה) אדם הראשון דומה לאחד שהיה לו אשה בתוך ביתו מה עשה אותו האיש הלך והביא את החבית והניח בו תאנים במנין ואגוזים במנין וצד את העקבר ונתנו על פי החבית והקיפה בצמיד פתיל והניחה בקרן זוית אמר לה בתי כל שיש לי בבית הזה מסור בידך חוץ מחבית זו שלא תגעי בה כל עיקר . מה עשתה האשה ההיא כיון שיצא בעלה לשוק עמדה את החבית והושיטה ידה לתוכה ועקצתה עקרב הלכה לה ונפלה על המטה . כיון שבא בעלה מן השוק אמר לה מה זה אמרה לו ידי השטתי על החבית ועקצתני עקרב והריני מתה אמר לה לא כך אמרתי לך מתחלה כל מה שיש לי בבית זה מסור בידך חוץ מחבית זו שלא תגעי בה כל עיקר מיד בעם עליה והוציאה[מ״ט] לך אדם הראשון (דומה) בשעה שאמר לו הקב״ה מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות כיון שאכל ממנו נטרד לקיים מה שנאמר ואדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו . ביום נברא בו ביום נקשרו אבריו ונתפתחו נקביו בו ביום נתנה נשמה בו . בו ביום עמד על רגליו בו ביום [ג] נזדווגה לו חוה בו ביום [ס] קרא שמות בו ביום הכניסו לג״ע בו ביום עטרו בו ביום סרח בו ביום נטרד [ע] לקיים מה שנאמר ואדם ביקר בל ילין . (בו ביום עלו למטה שנים וירדו [ארבעה ר׳ יהודה בן בתירה אומר בו ביום עלו למטה שנים וירדו]) ו׳) בו ביום נגזרו על אדם [פ] ג׳ גזרות שנא׳ ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וגו׳ ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה . (ל) כיון שמעע אדה״ר שאמור לו הקב״ה ואכלת את עשב השדה מיד נזדעזעו אבריו אמר לפניו רבונו של עולם אני ובהמתי נאכל באבוס אחד אמר לו הקב״ה הואיל ונזדעזעו אבריך בזיעת אפיך תאכל לחם . ובשם שנגזרו על אדם הראשון [צ] ג׳ גזרות כך נגזרו על חוה [ק] ג׳ גזרות שנאמר אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים [ר] (ם) בזמן שהאשה נבעלת בתחלת בעילתה קשה לה . עצבונך [ש] בזמן שהאשה מתעברת פניו מכוערות ומורעלות כל ג׳ חדשים הראשונים וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה . (ל) כיון שמעע אדה״ר שאמור לו הקב״ה ואכלת את עשב השדה מיד נזדעזעו אבריו אמר לפניו רבונו של עולם אני ובהמתי נאכל באבוס אחד אמר לו הקב״ה הואיל ונזדעזעו אבריך בזיעת אפיך תאכל לחם . ובשם שנגזרו על אדם הראשון [צ] ג׳ גזרות כך נגזרו על חוה [ק] ג׳ גזרות שנאמר אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים [ר] (ם) בזמן שהאשה נבעלת בתחלת בעילתה קשה לה . עצבונך [ש] בזמן שהאשה מתעברת פני מכוערות ומורעלות כל ג׳ חדשים הראשונים וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה . (ל) כיון שמעע אדה״ר שאמור לו הקב״ה ואכלת את עשב השדה מיד נזדעזעו אבריו אמר לפניו רבונו של עולם אני ובהמתי נאכל באבוס אחד אמר לו הקב״ה הואיל ונזדעזעו אבריך בזיעת אפיך תאכל לחם . ובשם שנגזרו על אדם הראשון [צ] ג׳ גזרות כך נגזרו על חוה [ק] ג׳ גזרות שנאמר אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים [ר] (ם) בזמן שהאשה נבעלת בתחלת בעילתה קשה לה . עצבונך [ש] בזמן שהאשה מתעברת פני מכוערות ומורעלות כל ג׳ חדשים הראשונים וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה . (ל) כיון שבא [ת] (אדה״ר) לעת ערב ראה אדם הראשון את העולם כלפי מערב שמחשיך ובא אמר אוי לי כי בשביל שסרחתי הקב״ה מחשיך עלי את העולם כלפי מזרח למזרח שמה שמחה גדולה עמד ובנה [א] מזבחות וחביא שור שקרינו קודמות לפרסותיו והעלהו עולה שנאמר (תהלים סט) ותיטב לה׳ משור פר מקרן מפרים . שור שהעלה אדם הראשון ופר שהעלה נח ואיל שהעלה אברהם אבינו תחת בנו על גבי המזבח (כולם קרנותיהן קודמות לפרסותיהן) שנאמר

הגהות הגרי״ב

(א) [סנהדרין דף נט:] : (ב) ר״ת מנדלפונים : (ג) [כסנהדרין מ׳ בן תימא] : (ד) ר״ת ומסננין : (ה) [סנהדרין דף נח:] : (ו) [תמיד דף לב:] ר״ה דף נ.) : (ז) ר״ת שלים בעולמו : (ח) ונקבלת : (ט) [נכלמת דף ת.] : (י) ר״ת ונהנין: (כ) [כסנהדרין דל״ת.]: (ל) [כסמיט דף קיח. ע״ש]: (מ) עי׳ לעיל ד״ה עבר קלות : (נ) עי״ש דף מ. : (ס) [סנהדרין דף לח:] : (ע) [ונקוי חמים למקומם] : (פ) שברא : [י] שברא : [כ] שנמרו : [ל] עפר איש א׳ : [מ] והוציא אותה : [נ] קרא שמות בו ביום : [ס] עלו למטה שנים וירדו ארבעה ריב״ב אומר בו ביום עלו למטה שנים וירדו שבעה : [ע] כיצד נברא אדה״ר . שעה ראשונה הוצבר עפרו . שניה נעשה גולם . שלישית נתקשרו אבריו ונתפתחו נקביו . רביעית נתנה בו נשמה . חמישית עמד על רגליו . ששית קרא שמות . שביעית נזדווגה לו חוה . שמינית נתעברה . תשיעית הכניסו לג״ע . עשירית צוהו . אחד עשר סרח . שתים עשרה נשרד והלך לו : [פ] ר׳ : [צ] ר׳ : [ק] ר׳ : [ר] הרבה ארבה : [ש] והרונך : [ת] לעת ערב ראה אורה״ר : [א] מובח :

תומת ישרים ומביאים להם סנדלפונים . פרש״י ז״ל בסנהדרין (דף נט.) סנדלפון [ע״ש] שם אבן מוב ובספר כתיבת יד כתוב סנדלכין ופי׳ בערוך ראמות ונביש [לחוב כתן] תרגום סנדלכין ובירונים : יום ראשון כו׳ . כ״כ הר״ר דוד אבודרהם ז״ל כתב מאהר זה בפירושו לסדר תפלות דף כ״ו סוף ע״ב במעט שינוי : [נקמות] הופיע . נ״ב לשון הופיע כא דריש מענין האורה ולכן אחר שברא את החמה כו׳ שהם מאירין כו׳ ובכן במעמד הגבורים עתיד הקב״ה להחזיר את החמה למקומה כדכתיב (תהלים פד) כי שמש ומגן ה׳ אלהים חן וכבוד יתן ה׳ וכתיב (ישעיה ל) והיה אור החמה כאור שבעת הימים כימי היות אלהים את חבש מכתם עמו וכתיב (שם ס) לא יהיה לך עוד החמה לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך ה׳ לאור עולם והיה אלהיך לתפארתך וכתיב (שם כד) ויחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה׳ צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד : כמה עבה החמה שהוא כדור של אש ואם תאמר שהיא עבה כמו הלבנה הרי הלבנה עבה ק״מ ברוחב ומהלכת בכל חדש פעם אחת ואם כן החמה מהלכת בכל יום ק״מ ברוחב ואם כן בכל שנה תהלך החמה ג׳ מאות וששים וחמשה ק״מ ברוחב ואם כן בכל ימי עולם שהם ששת אלפים שנה תהלך החמה ב׳ מליון ומאתים אלף ק״מ ברוחב ואם כן איך יתכן שתחזור החמה למקומה ותאיר כמו שהיתה מתחלה ועוד אם כן הלא החמה גדולה מן הארץ ק״ן פעמים

(בראשית כב) ויאשא אברהם את עיניו ויירא והנה איל אחר נאחז [א]. באותה שעה ירדו שלש כתות של מלאכי השרת ובידיהם כנורות ונבלים וכלי שיר היו אומרים שירה עמו שנאמר (תהלים צב) מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' וגו' לחגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות להגיד בבקר חסדך זה העולם הבא שנמשל בבקרים שנאמר (איכה ג) חדשים לבקרים רבה אמונתך. ואמונתך בלילות זה העולם הזה שנמשל כלילות שנאמר (ישעיה כא) משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל [ב] באותה שעה אמר הקב"ה אם איני דן את הנחש נמצאתי מחריב את כל העולם כולו ואמר זה שהמלכתי ועשיתיו מלך על כל העולם כולו היאך נשתבש ואבל פירות האילן מיד נפגם אליו וקללו שנאמר ויאמר ה' אלהים אל הנחש וגו'. ר' יוסי אומר [ג] אלמלא (לא) נכתב [קללתו] בסופן כבר החריב את כל העולם: כשבראו הקב"ה לאדם הראשון צר אותו פנים ואחור שנאמר (תהלים קלט) אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפיך. [ד] וירדו מלאכי השרת (לשרתו) ונטלו הקב"ה ונתנו תחת כנפיו שנא' ותשת עלי כפיך. דבר אחר ותשת עלי כפיך (כיון שסרח נטל לו הקב"ה אחד מהן). מכאן לאדם ולמקדש כשנבראו בשתי ידיו נבראו. מניין לאדם שנברא בשתי ידיו שנא' (שם קיט) ידיך עשוני ויכוננוני (א) מניין למקדש שנברא בשתי ידיו שנאמר (שמות טו) מקדש אדני כוננו ידיך (ואומר (תהלים עח) ויביאם גבול קדשו הר זה קנתה ימיני. ואומר (שמות טו) ה' ימלוך לעולם ועד):

פרק שני

א איזהן סיני שעשתה תורה לדבריה. הרי הוא אומר (ויקרא יח) ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב [ה] יכול יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים. [ו] ת"ל לא תקרב. יכול ישן עמה בבגדיה על המטה. ת"ל לא תקרב. יכול תרחיק בפניה ותכחול עיניה. (ב) ת"ל (שם טו) והדוה בנדתה כל ימים שבנדתה תהיה בנדוי. מכאן אמרו כל המנוולת עצמה בימי נדתה רוח חכמים נוחה הימנה.

ב (ג) מעשה באחד שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש את ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו ולא היה חייב ואורך ימיך בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש את ת"ח הרבה מפני מה בחצי ימיו לא היה אלא שהשיב דבר. פעם אחת נזדמן לה אליהו ז"ל אמר לה בתי מפני מה את בוכה וצועקת. אמרה לו רבי בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש את ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו. אמר לה כשבאת בנדתך כל אותן [ז] (ג') ימים הראשונים מהו אצלך. אמרה לו רבי ח"ו שלא נגע בי אפילו באצבע קטנה שלו אלא כך אמר לי אל תגעי [ח] (ד) בכלים שמא תביאו (לי) לידי ספק. כל אותן ימים האחרונים מהו אצלך. אמרה לו רבי אלמלי עמו בבגדי על חמטה ובשרו נגע בבשרי אבל לא נתכוון לדבר אחר. א"ל ברוך המקום שהרגו שכך כתוב בתורה (ויקרא יח) ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. הרי הוא אומר (שם) איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו מפאן אמרו (ה) אל יתיחד אדם עם (כל) הנשים בפונדק אפילו עם אחותו ועם בתו מפני דעת הבריות. (ו) לא יספר עם האשה בשוק ואפי' (ז) עם אשתו ואין צ"ל עם אשה אחרת מפני מעטת הבריות (ח) לא ילך אדם [ט] אחר האשה בשוק ואפילו עם אשתו ואין צ"ל עם אשה אחרת מפני מעטת הבריות שנאמר [י] כאן לא תקרבו ונאמר להלן לא תקרב לדבר המביא לידי עבירה לא תקרב (י) הרחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור (לפיכך) אמרו חכמים הרחק מחצה הקל [כ] (י) שמא יביאך לחצא חמור. הוי רץ למצוה קלה שיביאך (כ) למצוה [ל] רבה. הרי הוא אומר (שיר ז) בטנך ערימת חטים סוגה בשושנים בטנך ערימת חטים זו כנסת ישראל סוגה בשושנים אלו שבעים זקנים. דבר אחר בטנך ערימת חטים אלו מצות [מ] קלות הרכות סוגה בשושנים [נ] בזמן (יא) שישראל עושין אותן [ס] היו מביאים אותן לחיי העולם הבא. הא כיצד אשתו נדה עמו בביתו (ל) רצה משמש רצה אינו משמש וכי אדם רואהו או אדם יודע בו שיאמר לו בלום הא אינו מתיירא אלא ממי [ע] שפוקד על המבילה (יב) לכן אתה אומר בחלה וכן אתה אומר [פ] בראשית הגז (אמר ליה) [נ"א אלו] מצות קלות הרכות בשושנים שבזמן שישראל עושין אותן מביאות אותן לחיי העולם הבא: **ג** (מ) איזו סייג שעשה שמשה לדבריו הרי הוא אומר (שמות יט) ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר ולא רצה משה הצדיק לומר להם לישראל בדרך שאמור (להם) [לו] הקב"ה אלא כך אמר להם היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה והוסיף להם משה יום אחד מעצמו (אלא כך) אמר משה ילך איש אצל אשתו ותצא ממנה שכבת זרע ביום הג' ויהיו טמאים ונמצא [ע] ישראל מקבלים דברי תורה בטומאה מהר סיני אלא אוסיף להם יום (נ) שלישי (כדי שלא ילך איש אצל אשתו ולא תצא ממנה שכבת זרע נוהה הימנה וכל המנוולת עצמה בימי נדתה אין רוח חכמים נוחה הימנה. מהדברים שעשה משה מדעתו (דין ק"ו) והסכימה דעתו לדעת המקום. שבר את הלוחות והסכימה דעתו לדעת המקום. פי' [מן] אהל מועד והסכימה דעתו לדעת המקום. פי' מן האשה והסכימה דעתו לדעת המקום כיצד אמר מה אם ישראל שלא נתקדשו אלא לפי שעה ולא נזדמנו אלא כדי לקבל עליהם עשרת הדברות מהר סיני אמר לי הקדוש ברוך הוא לך אל העם וקדשתם היום ומחר ואני שאני מוזמן לכך בכל יום ויום ובכל שעה ואיני יודע אימתי מדבר עמי או ביום או בלילה על אחת כמה וכמה שאפרוש מן האשה והסכימה דעתו לדעת המקום. רבי יהודה בן בתירא אומר לא פירש משה מן האשה (ס) אלא שנאמרה לו מפי הגבורה שנאמר (במדבר יב) פה אל פה אדבר בו פה אל פה אמרתי לו פרוש מן האשה ופירש. י"א לא פירש משה מן האשה עד שנאמר לו מפי הגבורה

נוסחת הגר"א

[א] כולם קרנתיהן קדמות לפרסותיהן: [ב] כאן ג"כ ס"ש למעלה השיר שהלויים היו אומרים כו' עד בנבלים ובכלי השרת: [ג] אלמלי: [ד] כפיך שקנאו בו מלאכי השרת ונשלו: [ה] שיכול: [ו] דברים בטלים ישיח עמה: [ז] ו': [ח] בי כלום שלא תבואי לידי: [ט] עם אשה: [י] נאמר כאן תקרבו ונאמר להלן תקרבו: [כ] שלא: [ל] חמורה: [מ] מצות המורות סוגה: [נ] אלו מצות קלות הרכות כשושנים:

הגהות הגר"ב

(א) [עי' מתוס' דף פה.]: (ב) [עי' שבת דף סד.]: (ג) שבת דף קיג.: (ד) ס"ת בכלום: (ה) [עי' קדושין דף פ:]: (ו) [כרכות דף מג.]: (ז) ס"ת והיא: (ח) [כרכות דף סא. עירובין דף יח.]: (ט) [מוען דף מד.]: (י) ס"ת שלא: (כ) ס"ת לחמורה: (ל) [עי' מנחדרין דף ע.]: (מ) שבת דף פו. [ועי' יומא דף פב.]: (נ) ס"ת אחד: (ס) ס"ת והבו"ל עד:

הגהות מהריעב"ץ

אל יתיחד אדם עם הנשים כפונדק אפילו עם מחותו ועם כתו כו'. ס"ב מלתא דמנא שבא בת לפונדק מקום שאין מכירין אז כתו. פ"י מקום שהוא מקום זמת כדמתבר' ואינ פונדקיתא. ומעי"ן ממע לפילו בלתאתו ס"ש

כמא רחמים

יבול יחנקנה כו'. הרחמ"ד בספר בעלי הנפש בתלתו כתב תניא בתנות דרכי ממן יכול יחנקנה כו' יכול יהיו שמה בנבלים על המטה ת"ל לא תקרב מעשה בחדם ס' שקרא כו' וס"ב הרבה"ד ס"ת מאחוך ודילמו ס"ש יכול תרחק כו' עד מעשה בחדם ס'. מפני שהיה מלוכה מלך בס"ע ובשבת דף פ"ד. ומ"ש כאן דברים בטלים עי' הרחמ"ד וכתב"ק דברי הרגל ע"ש וכ"ה בסדר אליהו רבה פמ"ו ודיבר עמה דברי תפלות ע"ש: כל תומן ז' ימים. ס"ב הרחמ"ד ובתב"ק שם בבריימתא שלנו ודלת ס"ש בבנין יהושע ותוספת תפד ועי' בסדר אליהו פמ"ו ובתב"ק שם ע' זקנים. כי בספהדרין מוכח דשבעה ימים ג' ימים ג' ימים ג'

אבות דרבי נתן פרק שני

הגבורה שנאמר (דברים ה) לך אמור להם שובו לכם לאהליכם וכתיב בתריה (ה) ואתה פה עמוד עמדי חזר לאחוריו ופירש והסכימה דעתו לדעת המקום. פירש מאהל מועד כיצד אמר ומה אהרן אחי שמשוה בשמן המשחה ומרובה בגבודים ומשתמש בהם בקדושה א"ל הקב"ה (ויקרא טז) דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש אני שאיני מזמן לכך על אחת כמה וכמה שאפרוש מאהל מועד פירש מאהל מועד והסכימה דעתו לדעת המקום. שבר את הלוחות כיצד אמרו בשעה שעלה משה למרום לקבל את הלוחות שהן כתובות ומונחות ששת ימי בראשית שנאמר (שמות לב) והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות שכל מי שעוסק בתורה הרי הוא בן חורין לעצמו (א) באותה שעה היו מלאכי השרת קושרין קטיגור על משה והיו אומרים רבש"ע (תהלים ח) מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו צנה ואלפים כלם וגם בהמות שדי צפור שמים ודגי הים (א) היו מרננים אחריו של משה והיו אומרים מה טיבו של ילוד אשה שעלה למרום שנאמר (שם סח) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות. נטלן וירד והיה שמח שמחה גדולה כיון שראה אותו סרחון שסרחו במעשה העגל אמר היאך אני נותן להם את הלוחות מזקיקיני אותן למצות חמורות ומחייבני אותן מיתה לשמים שכן כתוב בהן לא יהיה לך אלהים אחרים על פני חזר לאחוריו וראו אותו שבעים זקנים ורצו אחריו הוא אחז בראש הלוח והן אחזו בראש הלוח (ב) חזק כחו של משה מכולן שנא' (דברים לד) ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל. (נסתכל בהן וראה שפרח כתב מעליהן אמר היאך אני נותן להם לישראל את הלוחות שאין בהם ממש אלא אחזתו ואשבר שנאמר (שם ט) ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם). רבי יוסי הגלילי אומר אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לשלוחו צא וקדש לי נערה יפה וחסודה ומעשיה נאין הלך אותו שליח וקדשה לאחר שקדשה הלך ומצאה שוינתה תחת אחר מיד היה דן (ק"ו) (ב) מעצמו ואמר אם אני נותן לה כתובה מעכשיו נמצא (ג) מחייבה מיתה ונפטרה מאדוניו לעולם כך היה לישראל את הלוחות שאין בהם ממש אלא נותן להם לישראל את הלוחות הללו מזקיקיני אותן למצות החמורות ומחייבני אותן מיתה שכך כתוב בהן (שמות כב) זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו אלא (ד) (אאחזו בהן ואשברם וחזרן למוטב (ג) שמא יאמרו ישראל היכן הלוחות הראשונות אשר הורדת אין דברים אלא בדאי. רבי יהודה בן בתירא אומר לא שבר משה את הלוחות אלא שנא' לו מפי הגבורה שנא'(במדבר יב) פה אל פה אדבר בו בפה אמרתי לו שבר את הלוחות) וי"א לא שבר משה את הלוחות אלא (ה) שנאמר לו מפי הגבורה שנאמר (דברים ט) ואראה והנה חטאתם לה' אלהיכם אינו אומר וארא אלא שראה שפרח כתב מעליהם (ו). ז) אחרים אומרים לא שבר משה את הלוחות אלא שנא' לו מפי הגבורה שנא' (שם י) ויהיו שם כאשר צוני ה' אינו אומר צוני אלא שנצטוה ושברן. רבי אלעזר בן עזריה אומר לא שבר משה את הלוחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה שנאמר (ז) (שם לד) אשר עשה משה לעיני כל ישראל מה להלן נצטוה ועשה אף כאן נצטוה

הגהות הגרי"ב

(א) (ע"י שבת דף מ:): (ב) כ"מ בעצמו: (ג) כ"ל כוס יכולין להתנגל ונומר סיכן כלומות כו': (ד) ס"מ לשברן: (ה) (שבת דף פח. וב"ק): (ו) כל זה עיין בכיכות י. ובפסיקתא פו.): (ז) (סס פיקתא ולא הודו לו ועו"פ: מכילתא דמכילתא פ' לו) בכמכ"ל פ' לו): (ח) (סוטה דף יג.): (ט) (סוטה דף י.): (י) (עי' ב"ב דף עח.): (כ) (ג' כס"י כפיכוחו על מוצ שמא לאחר ימים תנשא ונצאתני כורך אחריה):

נוסחת הגר"א

(א) והיו: (ב) שנאמר ואחפוש שאין אומר ואחפוש אלא בפה שאחר רוצה ליפלו פירוש: (ג) אחייבה מיתה אלא אקרע את כתובתה ואפטרנה מאדוני לשלום: (ד) אשברם ואחזירם למוטב והסכימה דעתו לדעת המקום שנאמר (דכרים י) אשר שברת יישר כחך ששברת: (ה) מפני שנסתכל בהם וראה ששרח כתב מעליהם: (ו) אמר היאך אני נותן לבני ישראל את הלוחות שאין בהם ממש אלא אאחזו בהם ואשברם לעיניהם שנאמר ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם שלא יאמרו ישראל היכן הלוחות אשר הורדת אין דברים אלא בדאי: (ז) (סס ל"ד) לכל האחת והמופתים אשר שלחו ה': (ח) שנאמר והשבח הגחת וגו' כך עד היסים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו: (ט) והסכימה דעתו לדעת המקום: (כ) והוא: (ל) והסכימה דעתו לדעת המקום: (נ) ובר מרע: (נ) שהיתה מכתו חמה: (נ) ושמתיך כחותם וגו' מה עשה איוב סיע לרבריו: (ע) מהרהור: (פ) שלמפה אלא כנבור שלמעלה שנאמר (מלכי כה) עיר נבורים עלה חכם וגו': (צ) שלמפה אלא כאריה שלמעלה שנאמר (יחזקאל ג) ופני אריה וגו':

הגהות מהריעב"ץ

ים ליזהר. וכמו בסוק דבמוחו: ואשברם ותמיהין למוטב ממש כו' כ"ש ו"ב לכך נאמר ואשברם לעיניכם: אף שהזכיר ינא מהול כו' נלוס ס'. כ"ב סיפיס דמתירין כמוחם היינו לוח בכית קדש שהיה מחוס בו מכען אמו נעד שמת ואין מכפיס בהם כיוסים דמוחם: ונמצא שלני מסהכל בא"ש. כ"ב ומ"ב"ה (כפ"ב דקדושין) לסול לחדס שיקדש אשה אחל"ב ילחלס. כוה אין לחוש שמסהכל בה שוד בהמצא לאחר: שכרי לך ישכה בעיניו. כיון שלא כשלה אם עלה לא נכרכו בשם אל ולא נכרכו בשם אל להשיאה לבמו ולקרוחו אם מוסר בעיניו. ומה לחוי לו לאיש לישכה בהכל ודלי. שמא יכול להסהכל בה גם כשהסיס מ"ש:

מצפה איתן

ג) אחרים חומרים לא שבר משה את הלוחות כו'. ביאקוח כי משה ובהעלותך גרם כ"מ. וכ"מ בב"ב (דף יד ע"ב): ב) ר' מאיר אומר כו' אשר שברת. כ"ל לחמיס חומרים:

בנין יהושע

פ"ם. ופיכם והסכימה וכו'. ומקבו הסוס"ד שם ובוימות ד"ה ואתה מנ"ל דפי' מדעתו הלא היה ציווי וכו' ונמה כשהו עליו מלאכ מהסכים לו במקום ו"ל משום דלחמיני במכות דף י' בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו וכשי

מכבודו אלו פני השכינה והלא דברים קל וחומר מה גבריאל שהוא אחד מאלף אלפי אלפים וריבי רבבות שעומדים לפניו קולו הולך מסוף העולם ועד סופו מלך מלכי המלכים הקב"ה שברא את כל העולם כולו ברא העליונים וברא את התחתונים על אחת כמה וכמה . אלא מראין את העין מה שיכולה לראות ומשמיעין את האזן מה שיכולה לשמוע : ז איזהו סייג שעשו כתובים לדבריהם הרי הוא אומר (משלי ה) הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה הרחק מעליה דרכך (א) זו אפיקורסים שאומרים לו לאדם אל תלך בין האפיקורסים ואל תכנס לשם שמא תכשל בם [א] ואם אמר בוטח אני בעצמי שאע"פ שאני הולך שם איני נכשל בם [ב] שמא תאמר שומע אני את דבריהם והוי בי ת"ל (שם ב) כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים : [ג] כתיב (שם ט) טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה אלו [ד] רשעים שבזמן שאדם נכנס ביניהם מאכילין אותו ומשקין אותו ומלבישין אותו ומכסין אותו ונותנין לו ממון הרבה כיון שהיה כאחד מהם כל אחד ואחד מכיר את שלו ונוטלו ועליהם נאמר (שם ז) עד יפלח חץ כבדו [כמהר] צפור אל פח ולא ידע [ה] . ד"א הרחק מעליה דרכך זו זונה שאומרים לו לאדם אל תלך בשוק זה ואל תכנס במבוי זה שזונה יש שם נאה ומשובחת והוא אומר בוטח אני בעצמי שאף על פי שאני הולך לשם איני נכשל בה אמרו לו אע"פ שאתה בוטח בעצמך אל תלך לשם שמא תכשל בה (שהרי אמרו חכמים שלא ירגיל אדם לעבור על פתח זונה) שנא' (שם) כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה : ח איזהו סייג שעשו חכמים לדבריהם שחכמים אומרים (ב) קרית שמע של ערבית עד חצות (רבן גמליאל אומר עד קרות הגבר) (ג) כיצד אדם בא במלאכתו אל יאמר אוכל קימעא ואשתה קימעא וישן קימעא ואח"כ אקרא קריאת שמע נמצא ישן כל הלילה ואינו קורא אלא אדם בא במלאכתו בערב ילך לבית הכנסת או לבית המדרש אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה (ד) ואם לאו קורא ק"ש ומתפלל וכל העובר על דברי [חכמים] חייב מיתה [ו] (ה) רב"ג אומר פעמים שאדם קורא אותה [שתי פעמים] בלילה אחת עד שלא יעלה עמוד השחר ואחת משיעלה עמוד השחר [ז] ונמצא יוצא בה ידי חובתו של יום ושל לילה (עמדו חכמים והרבו ועשו סייג לדבריהם) : ט [והעמידו תלמידים הרבה] שב"ש אומרים אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות *) ועשיר וב"ה אומרים לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרבו לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים :

פרק שלישי

א רבי עקיבא אומר כל (ו) הנוטל פרוטה מן הצדקה בזמן שאינו צריך אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות . הוא היה אומר הכל מסכרין ממרטוטין על עיניו ועל שוקיו ואומר תנו לומא לומא למוכה שחין זה סוף שהוא אומר לאמתו . הוא היה אומר החובט פתו בקרקע ומהפאר מעותיו בתחתו

*) ושעיר כשמת נתלקו . יעב"ץ

נוסחת הגר"א

[א] שמא תאבר בוטח : [ב] אי׳ : [ג] ונאמר׳ : [ד] המינים : [ה] ונו׳ : [ו] לכך עמדו חכמים ועשו סייג לדבריהם : [ז] ויוצא בה : [ח] כך עד שאומר לו : [ט] ועובד : [י] (מהלים נד) ישיב הרע לשוררי : [כ] שפרע ראשו : [ל] הרשת מוערת : [מ] וישברו : [נ] ויתקיימו : [ס] הרשת מוערת : [ע] הוא אר או אר שניהם בא׳ סובים שנא׳ בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך : [פ] אם : [צ] מהם יתקיימו : [ר] התאר לא אלך אלא : [ש] אלי שנא׳

*) איתא בגמרא (ברכות כח.) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל המקדים תפלתו לתפלת חבירו אע"פ שמתפלל בבית הכנסת ובבית המדרש ומתפלל בין הגדולים ובין הקטנים אינו מצליח תפלתו . ופירש"י ז"ל כל המקדים תפלתו לתפלת חבירו אע"פ שמתפלל בבית הכנסת ובבית המדרש ומתפלל בין הגדולים ובין הקטנים אינו מצליח תפלתו שנראה כמתגאה עליהם ומתוך כך אין תפלתו נשמעת לפני המקום ב"ה . ועיין בתוספות שם ד"ה כל המקדים ובמהרש"א שם ובמגן אברהם סי' ק"ה ס"ק ב' ובמשנה ברורה שם ס"ק ה' ובשער הכוונות דרוש לתפלת שחרית דף ס"ב ע"ב ובשער הכוונות דרוש לתפלת מנחה דף ע"ב ע"ב ובשער הכוונות דרוש לתפלת ערבית דף ע"ג

חכמים כגון ר"א ורבי יהושע ור"ע שנא' (משלי ח) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מוזזות פתחי אל תקרי דלתותי אלא דלת דלתותי כי אינך יודע [א] אם שניהם יתקיימו בידך [ב] אם שניהם כאחד טובים שנא' בבקר זרע את זרעך. (א) ר' יהושע אומר שא אשה בילדותך ושא אשה בזקנותך הוליד בנים בילדותך והוליד בנים בזקנותך. אל תאמר איני נושא אשה אלא שא אשה והוליד בנים ובנות והרבה פריה ורביה בעולם כי אינך יודע [ג] אם שניהם יתקיימו בידך [ד] אם שניהם כאחד טובים שנאמר בבקר זרע את זרעך: ז הוא היה אומר אם נתת פרוסה לעני בשחרית ובא עני אחר ועמד לפניך ערבית תן לו כי אינך יודע [ה] אם שניהם יתקיימו בידך [ו] אם שניהם כאחד טובים שנא' בבקר זרע את זרעך: ח (ב) מעשה בחסיד אחד שנתן דינר אחד לעני אחד בשני בצורת הקניטרטא אשתו הלך ולן בבית הקברות [בערב ר"ה] ושמע שתי רוחות שמספרות זו עם זו ואומרת אחת לחברתה חברתי בואי ונשוט בעולם ונראה מה פורענות באה לעולם. אמרה לה חברתי לא כך אמרתי לך] איני יכולה לצאת מפני שאני קבורה במחצלת של קנים. אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי הלכה ובאתה אצלה אמרה לה חברתי כלום שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה] שמעתי שכל הוורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו. הלך וזרע ברביעה ראשונה בא שדפון לעולם של כל העולם נשדף ושלו לא נשדף. אמרה לו אשתו מפני מה (פורעניות שבא לעולם) של כל העולם לקה ונשדף [ג] ואתה לא נשדף. אמר לה כל המעשה. ליתן נפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד לבין אמה של [אותה] ריבה אמרה לה לכי [ואראך] בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים. לשנה אחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו את זו ואומרת אחת לחברתה בואי ונשוט בעולם ונשמע מה שאומרים אחורי הפרגוד אמרה לה חברתי הניחי לי דברים שבינך לביני כבר נשמעו לבין החיים: ט מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה פעם אחת הלך וישב בספינה בא הרוח ושבע ספינתו בים. ראתו רבי עקיבא (ג) ובא לפני ב"ד להעיד על אשתו לחנשא עד שלא הגיע עת לעמוד בא אותו האיש ועמד לפנינו א"ל את הוא שטבעת בים א"ל הן ומי העלך מן הים א"ל צדקה שעשיתי היא העליתני מן הים א"ל מאין אתה יודע א"ל בשירדתי למעמקי מצולה שמעתי קול רעש גדול מגלי הים שזו אומר לזו וזו אומר לזו רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים שעשה צדקה כל יסורי. באותה שעה פתח רבי עקיבא ואמר ברוך אלהים אלהי ישראל שבחר בדברי תורה ובדברי חכמים שדברי תורה ודברי חכמים קיימין הם לעולם ולעולמי עולמים שנאמר (קהלת יא) שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו [ד] ועוד כתיב (משלי י) וצדקה תציל ממות: י (ד) מעשה בבניטין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה ובאתה אשה אחת לפניו אמרה לו רבי פרנסני. אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום. אמרה לו רבי אם אין אתה מפרנסני (ה) הנני מתה [ה] וארבעה בנים. עמד ופרנסה משלו. לימים חלה בניטין הצדיק והיה מצטער על המטה. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל (מעלה עליו הכתוב) כאילו קיים עולם מלא בניטין הצדיק שקיים אלמנה (ו) וארבעה בנים עאכ"ו והוא מצטער בצער חולי זה על המטה מיד [ו] בקשו עליו רחמים וקרעו לו גזר דינו והוסיפו לו כ"ב שנה על שנותיו:

פרק רביעי

א שמעון הצדיק היה משירי אנשי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד. על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים.

על התורה כיצד הרי הוא אומר (יהושע ו) חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעולות [ז] מכאן לעולה שהיא חביבה מזבחים מפני שהעולה כולה כליל לאישים שנאמר (ויקרא א) והקטיר הכהן את הכל המזבחה ובמקום אחר הוא אומר (ש"א ז) ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלה עולה כליל לה' ותלמוד תורה חביבה לפני המקום מעולות לפי שאם אדם למד תורה יודע דעתו של מקום שנאמר (משלי ב) אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא. מכאן לחכם שיושב ודורש בקהל שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב חלב ודם לגבי מזבח (ז) שני ת"ח שיושבים ועוסקים בתורה ועברה לפניהם כלה או מטה של מת אם בידן [ח] מבדי צרכן אל יבטלו ממשנתן ואם לאו יעמדו (ח) ויישנו ויקלסו לכלה ויילון למת [ב] ב מעשה ברבי יהודה בר' אלעאי שהיה יושב ושונה לתלמידיו ועברה כלה [ל] ואחז בידו כדי צרכו והיה משנין בה עד שעברה הכלה מלפניו: ג (ו) שוב מעשה בר' יהודה בר' אלעאי שהיה יושב ושונה לתלמידיו ועברה כלה לפניו אמר מהו זה אמרו לו כלה שעברה אמר להם בני עמדו והתעסקו בכלה שכן (ט) מצינו בהקב"ה שנתעסק בכלה [מ] אני אעא"ו. והיכן מצינו שהקב"ה נתעסק בכלה שנא' ויבן ה' אלהים את הצלע (י) שכן קורין בכרכי הים [נ] לכלה בנאיתה. מכאן שתרנגה הקב"ה לחוה וקשטה ככלה והביאה אצל אדם שנא' ויביאה אל האדם. פעם אחת נעשה הקב"ה שושבין לאדם ומכאן ואילך אדם מקונה שושבין לעצמו (שנאמר עצם מעצמי ובשרי). פעם אחת נטלה חוה מאדם מכאן ואילך מקדש אדם את בת חבירו [ס] ד על העבודה כיצד כל זמן שעבודת בית המקדש קיימת העולם מתברך על יושבי וגשמים יורדין בזמנן

הגהות הגרי"ב

(א) [יומות סכ]: (ב) בכרכות יח: (ג) [בעין זה ביומות קכא]: (ד) ב"ב יא.: (ה) ל"ג נמצאת הורת אלמנה ושבועה בניה: (ו) ל"ג ושבועה וע"ג הגר"ח: (ז) [בעין זה כתוספות קד יג.]: (ח) ל"ג וישמחהו: (ט) [בכרכות קח סף. וסי"ב]: צוה עליה והבניסהו בתוך ביתו ואמר לאמו ולאשתו רחצוהו וסכוהו וקשטוהו ורקדו לפניה עד שתלך לבית בעלה: [ל] ולא היה בידה כדי צרכה והיו משנין: [מ] אני: [נ] לקלע: [ס] שנאמר עצם מעצמי ובשר מבשרי:

בנין יהושע

בבית הקברות. נלמ דוקא שלן בכה"ק ממש מקום מוסמא מלמ כמוך לבה"ק דמות ד' אמות ויותר: **פרק ד מכאן** לשונה שהביאה מזמזמת. דבזי זכח כתיב ולא זבח ולא כתיב ודעת אלהים ולא עולות מלמ

מצפה איתן ז) שוב מעשה בר' יהודה בר' אלעאי. עי' כתובות (דף יז) ויומא דף ו' תמיהא ב:) שכן קורין בכרכי הים בלא"ז (דף נה):

מזלים מהון בתרן) ולל המהה עכורים ומעמך עם דכרי תפיקוסים ע"ש עוד דלשון ע"ז ובע"ז ד"ש עולה רמי וכו' הוא על כוונה לתמוה כה"ל: **בגון** ר"ש וכ"א וכ"ע. ולו היו בזמן ז' כלומרה בכרכות דכ"ו ע"ב. ומפרש. ובזימנות ס"ב שהבאתי לעיל. ובמכ"ל דף ל"ב תקציב הגמרא יותר הגיוני: **דלת** דלכותי. ולת מד דלהותי מרי הרי שלם לרמז על ג' מ"ת שנמסת. והוא ממי על דרך לחומה בשבת ס"ח ע"ג דרש הסוח גלילתי עליה דר"ח בריך לחתנה ליה לן חוריתן הליתני וכו' ע"י תליתני וכו' כעין זה כתב המפרש: **אם** שניהם יתקיימו בידך. לכך ילמוד תמיד ג' שהוא חוקה גמורה: **ולעדב** לן הגח דף ד. כלומר בעת קטנותו. ושיפיה דקרא כתיב ויהי יומם ולילה תוקות חיה יכבר וגו' ר"ל חיה זרע יהיה הגון וראוי שמים ומתקיים רש"י יבמות ס"ב ומיהו בכוונו שאלכים בניה ובנות ויהו לו בילדותו ומתו ובזה אמה מקוחות רות ומוליד עובד ע"ז ממנו דוד מלך ישראל ע"ש ומטיה כדלקיחה ב"ב ס"ש. מפרש: **ערבית** תן לו. כלומר הנכסת אם יש בידך ליתן לו תן לו ואם לאו אפרכוה ויד ולל תמהר תיני מוהן ככר נתני שתרים לתחר כי וכו': **מעשה** בחסיד א'. כל סיכה לתמר מעשה בחסיד ג'. לו כי וכו' יהודה שתי רוחות. ע"ש ר"ס כיצד בה"ש: **חברתי** בואי ונשוט. שם בגמרא ליתא: **מה** פורענות. שהעולם נדון בר"ה. ר"ש: **הפרגוד** מחילם המבדלת בין מקום הכשרים. ר"ש: **רביעה**. ע"ל ר"ס כיצד בה"ש וכתוב בה"ש: **ברד** מלקה אותו. שעתיד בכד ליפול ממון לכרשיהו לתלמוד ומה שמרע כבר הוקפה והכבד שכרו. והמרע בעיים עדיין כך הוא ושינו שאמר בשביל הכבד בעניו שנאמר (משלי ט) והשפחה והשעורה נכחה והחטה והכסמת לא נכו. שדפון מלקה הרך ושינו שמרך הקשה ר"ל שם. וכתוב בע"ז מלרין בהגדה ע"ש: **ראתו** ר"ע. שכיח התפיד בעכו ושיין ביבמות דף קכ"ו שמניח בסיגון אחר המשפה בשם ר"ש: **על** תשנו לשכחה. שם שלין מלון בין שם לשם סוף וכין מים שלין לשם סוף וכיומות שם חזר בו ע"ש: **עת** לעשות. מבמה"ד בזמן שהיה קבוע לשם כדלתיה פ"ק דשבת ופ"ק דפסחים דף י': **מגלי** י"ש בל בל יכבה ר"פ הספינה ומוכ' מולין דף י' בע"ל: **פרתה** ר"ש וכו': **לכלכלות** לתלמידים ומשה ב"ד ושוד"ס ובדברי חכמים קיימים לעולם. ומשמיע כתב דוחלה ר"ש ידע קבל לשלקה מגיל ממות לף ס"ד דמלגא ממיתה מכאן ולא ממיתה עמהם. שהה נהמתם ג' ימים ולא ידעו מלגא ממיתה ומיתה ולא ידעו מלגא ממיתה ולא ידעו מלגא ממיתה ולא ידעו מלגא ממ

בזמנן שנאמר (דברים יא) (לאהבה את ה' אלהיכם) ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש [וגו'] ונתתי עשב בשדך לבהמתך. ובזמן שאין עבודת בית המקדש קיימת אין העולם מתברך על ישובינו ואין הגשמים יורדין בזמנן שנאמר (שם) השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' ועצר את השמים ולא יהיה מטר וכו בחני (ב) הוא אומר שימו נא לבבכם [וגו'] מיום כ"ד לתשיעי למן היום אשר יוסד היכל ה' [וגו'] העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא מן היום הזה אברך הא לטדת שאין עבודה שהיא חביבה לפני הקב"ה יותר מעבודת בית המקדש: ה על גמ"ח כיצד הרי הוא אומר (יהושע ו) כי חסד חפצתי ולא זבח. העולם מתחלה לא נברא אלא בחסד שנאמר (תהלים פט) כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תכין אמונתך בהם. פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה רבי יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב [אר"י אוי לנו על זה שהוא חרב] מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל. א"ל בני אל ירע לך יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזה זה גמ"ח שנאמר כי חסד חפצתי ולא זבח [ג] שכן מצינו בדניאל איש חמודות שהיה מתעסק בגמ"ח ומה הן גמ"ח [ד] שהיה דניאל מתעסק בהם אם תאמר עולות וזבחים מקריב בבבל והלא כבר נאמר (דברים יב) השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד משבטיך שם תעלה עולותיך. אלא מה הן גמ"ח שהיה מתעסק בהן היה מתקן את הכלה ומשמחה ומלווה את המת ונותן פרוטה לעני ומתפלל ג' פעמים בכל יום ותפלתו מתקבלת ברצון שנאמר (דניאל ו) ודניאל כדי ידע די רשים כתבא על לביתיה וכוין פתיחין ליה בעליתה נגד ירושלם ויומיז תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה. (ב) וכשבא אספסיינוס להחריב את ירושלים אמר להם שומים מפני מה אתם מבקשים להחריב את העיר הזאת ואתם מבקשים לשרוף את בית המקדש וכי מה אני מבקש מכם אלא שתשגרו לי קשת אחת או חץ אחת ואלך [לי] מכם. אמרו לו כשם שיצאנו על שנים ראשונים שהם לפניך והרגונם כך נצא עליו ונהרגהו. כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי שלח וקרא לאנשי ירושלים ואמר להם בני מפני מה אתם מחריבין את העיר הזאת ואתם מבקשים לשרוף את בהמ"ק וכי מהו מבקש מכם הא אינו מבקש מכם אלא קשת אחת או חץ אחת וילך לו מכם. אמרו לו כשם שיצאנו על שנים שלפניו והרגונם כך נצא עליו ונהרגהו. היו לאספסיינוס אנשים שרויין בנגד חומותיה של ירושלים וכל דבר ודבר שהיו שומעין היו כותבין על החצי וזורקין חוץ לחומה [ה] לומר שרבן יוחנן בן זכאי מאוהבי קיסר הוא. [ו] היה [ז] מזכיר לאנשי ירושלים] וכיון שאמר [להם] רבי יוחנן בן זכאי אם אחד ושנים ושלשה ולא קבלו ממנו ז' שלח וקרא לתלמידיו לר' אליעזר ורבי יהושע אמר להם בני עמדו והוציאוני מכאן עשו לי ארון [ח] ואישן בתוכו ר' אליעזר [ט] אחז בראשו ר' יהושע אחז [י] (ברגליו והיו מוליכין אותו עד שקיעת החמה עד שהגיעו אצל שערי ירושלים. אמרו להם השוערים מי הוא זה אמרו להן מת הוא וכי אין אתם יודעין שאין מלינים את המת בירושלים אמרו להן אם מת הוא הוציאוהו) והוציאוהו (והיו מוליכין אותו עד שקיעת החמה) עד שהגיעו אצל אספסיינוס פתחו הארון ועמד לפניו. אמר לו אתה הוא ריב"ז שאל מה אתן לך א"ל איני מבקש ממך אלא יבנה אלך ואשנה בה לתלמידי ואקבע בה (ג) תפלה ואעשה בה כל מצות [האמורות בתורה] א"ל לך וכל מה שאתה רוצה לעשות עשה. א"ל רצונך שאומר לפניך דבר אחד א"ל אמור. א"ל הרי את עומד במלכות. מניין אתה יודע. א"ל כך מסור לנו שאין בהמ"ק נמסר ביד הדיוט אלא ביד המלך שנאמר (ישעיה י) ונקף סבכי היער בברזל והלבנון באדיר יפול. אמרו לא היה (יום אחד שנים) שלשה ימים עד שבא אליו [כ] דיופלא מעירו שמת קיסר ונמנו עליו לעמוד במלכות. הביאו לו קשת של זיזים [ל] (א) ותפ"א כנגד החומה של ירושלים הביאו לו נסרים של ארז ונתן לתוך קשת של זיזים והיה מכה בהן על החומה עד שפורץ בו פירצה הביאו ראש חזיר ונתנו לתוך קשת של זיזים והיה משליך [מ] אותו כלפי איברים שע"ג המזבח. באותה שעה נלכדה ירושלים והיה רבן יוחנן בן זכאי יושב ומצפה וחרד (ה) (כנגד מקום) שהיה עלי יושב ומצפה שנאמר (ש"א ד) והנה עלי יושב על הכסא על ידך מצפה כי היה לבו חרד על ארון האלהים. כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי שהחריב את ירושלים ושרף את בהמ"ק באש קרע בגדיו וקרעו תלמידיו את בגדיהם והיו בוכין וצועקין ומופדין [נ] ואומר (זכריה יא) פתח לבנון דלתיך (זה בהמ"ק) ותאכל אש בארזיך אלו (ו) כהנים (גדולים) שהיו במקדש שהיו [נוטלים] מפתחותן בידן וזורקין כלפי מעלה ואומרים לפני הקב"ה רבש"ע הילך מפתחותיך שמסרת לנו הואיל ולא היינו גזברין נאמנין לעשות מלאכת המלך ולאכול משלחן המלך [ס]. אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים היו בוכין וצועקין ומופדין ואומרים (שם) הילל ברוש כי נפל ארז אשר אדירים שודדו [ס] זה אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים] זה בית המקדש אשר אדירים שודדו [פ] זה אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים] הילילו אלוני בשן זה משה אהרן ומרים כי ירד יער הבציר זה קודש הקדשים קול יללת הרועים כי [שדדה] אדרתם זה דוד ושלמה בנו קול שאגת כפירים כי שודד גאון הירדן זה אליהו ואלישע: ף (ז) בשלשה דברים שינה הקב"ה את בני אדם זה מזה אלו הן בקול בנעימה ובמראה. [צ] כיצד מלמד ששינה הקב"ה קולות בני אדם זה מזה שאלמלא (לא) שינה הקב"ה קולות בני אדם זה מזה כבר היתה זנות הרבה בעולם כיון שאדם מתוך ביתו [יבא אחר] ויבעל את אשתו בתוך ביתו לפיכך שינה הקב"ה קולות בני אדם זה מזה קולו של זה אינו דומה לקולו של זה. בנעימה כיצד [מלמד ששינה הקב"ה נעימות בני אדם זה מזה] שאלמלא שינה הקב"ה נעימות בני אדם זה מזה היו מתקנאין זה בזה לפיכך שינה הקב"ה נעימות בני אדם של זה מזה נעימה של זה אינו דומה ליה ושל זה אינו דומה לזה. במראה כיצד מלמד ששינה הקב"ה מראה בני אדם זה מזה שאלמלא (לא) שינה הקב"ה מראה פנים זה מזה לא היו בנות ישראל מכירות את בעליהן ואין הזכרים מכירין את נשותיהן לפיכך שינה הקב"ה את מראה פנים זה מזה:

פרק חמישי

א אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר אל תהיו

הגהות הגרי"ב

(א) [עי' כ"מ מהני סימן כ' בכ"ח בן בריית"ח בסמגון אחר:] (ב) [עי' גיטין דף טו:] (ג) ג"ל מצות תפילין: (ד) ס"ת ושמיטה: (ה) ג"ל והגר"ח כשם: (ו) [תענית דף כט.]: (ז) [סנהדרין דף לח. ע"ש]:

נוסחת הגר"א

(א) והיתה: [ב] וכן: [ד] אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישזבינך (דניאל ו') וכי: (ה) וכתבו על החץ וזורקו חוץ לחומה: (ו) וכך: (ז) מדבר: (ח) ואשבה: (ט) מצד א': (י) מצד א' והוציאוהו עד: [כ] דיוסלי מרומי: [ל] ושמה כנגד: [מ] מזחי: [נ] ואומרים:

[ס] עכשיו יהו המפתחות מסורות לך והם קפצו לתוך האור: [ע] זה אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים: [פ] אלו ישראל הילילו אלוני: [צ] בקול:

הגהות מהריעב"ץ

היו מתקנאין זה בזה. כשהיה אחד עושה בגדולה ומעשה:

כמא דחמים

לכהי ליף מקרא דשולח מביניה והשתא מוכרע דטעמא שבשעולה בגיל הוא עיקר מאי נגלו קרא גמ' מי משפיק מעם שבשעולה בגיל: **בנעימה**. פי' שמה שהוא עושה בזה ואחר כו מביאו הוא לזעקה ועושה אותו בגיל דבר אחר ועל ידי זה כל אחד עושה בהתאזנו ואפילו מתקנאין זה מזה בקדושה ביניהם יש יושר בשעולה:

מצפה איתן ד) שלח וקרא לתלמידיו לר' אליעזר ור' יהושע. עי' גיטין (דף טו.):

בנין יהושע

שהי כיה מכפר על עבירות של גילה ומעיד על בין הערבים על עבירות של יום כדאי׳ במדרש על הפסוק (משלי ח׳) נזל ינין כה. וגם שהי׳ קרבנות על חטאים יודעים שהיו מקריבים לכפר עונות. ומלת ממילא הכרחה מלויה כדפרש״י סוף פרק קדשין ולית מימיו תיש ועוף שיש להם לחומות והם מתפרכסים שלא בפער לחי וכו׳ שאל מה תתן לך. כי שמעתי עניין שחוטים אתם ומרבה בשלום: **אלא** יבנה. שם בקיבוץ של חכמים ג׳ דכתיב: **תפלה**. בסכ״ג פיהוי מיוחד לתפלה כדאי׳ בברכות ד״ו ע״ב ס״ת ע״ש קבע מקום לתפלתו שנאמר (בס׳ ויק) על המקום אשר עמד שם וגו׳. מפרש: **והלבנון**. בגיטין שם ליתא ותין לבנון שלא בהמ״ק שנאמר (בס׳ ותמתון) הסר הטוב הזה הלבנון. ולמה נקרא לבנון שמלבין עונותיהם של ישראל כ״א ביומא ד״ע ע״ב: **באדיר**. ותין לחיר שלא שלח מלך בהמ״ק מעת אלא יבנה אלך ואשנה בה כמ״ש שנאמר (בס׳ ויק) שלחים תשוכים. תענית י״ט: **קשת** של זיזים. כלי מין של מרז עיין שבת דף קכ״ג: **ותיפא**. דבר של מימום ועלמותו כמותך נתנו (תלמים קב) תכנוס כמוך תפיל עניון ערך שני תפי: **פתח** לבנון. הכנוסתה הזה הוא על המוכן בית שני ולמה נתנה בהמ״ק קודם לביזון וישכנו בה הפוזיים: **ותאכל** אש. ר״ל תחזיר יכלה הסדים שבך: **מפתחות**. של הסיכול והעזרות: **ולא** היינו. שם בתענית ליתא ולא זכינו וכו׳ ובפ״ש שהתה מחניך ביניך. ושיתה שם בעמדת שלמה כמיין שם פ״ד ולהלחמה. ומפורש מה שהיא קונן עליו הקב״ה ויהשיבה הנבית קשיטן כך ע״ש: **לעשותן** וכו׳ במלך. בתענית שם כיני ליתא מחיבת לעשות של המלך ר״ל שהולל ולא זכיון לניות גזברים נאמנים בתמיים. ושיתה שהם שפרחי כהונה עבד הסיל מעשה עם המתמות: **הילל**. ענין ילולה: **נפל** תרו. לרמז על בהמ״ק דכתיב (מלכים ה ו) ובחדות בתריים וגו׳ הכל תרו. **את** הבית היפה בעלי תרגיש: **אדירים**. שלו תלמות ובכניים כדכתיב (תהלים ס) (לקדושים וגו׳ ואחילני כל חפצי בם ועי״ש כל מגמות דנ״ע. מפרש: **אלוני** בשן זה מסה וכו׳. שנקרא בשן ע״ש שהשלשו ישראל ע״י במלכו לא שהיו בשן כאדן לא שהיו בשן ומכוחה מתפרכסו. שמן בזכות מסה ושמן בזכות אהרן ובאר בזכות מרים. מפרש: **יער** הבציר זה ק״ק. בהציר ענין מבלר ותוזק. וזה הק״ק שהוא עיקר ותוזק של בהמ״ק ויעד הוא המקדש דכתיב (במלכים ז) בכנין הבית ויכן לפני היכלה. מפרש: **אדרתם**. משוזה ותזקה כמו (בפרק תרומת עון) כי דוד ושלמה בנו הכניעו את האומות כמו שמבואר בכתובים ומספרת בתר הדברים שהיה שמעם בכל העולם לעזוב: **כי** שודד. כלומר שמחמר מהם כשיתה גדולים שהיו עומדים בשבר: **גאון** ירדן זה אליהו ואלישע. דמיזהיר על הירדן ולא בו. מפרש: **ובנעימה**. כלפי שבוזחנו ר״ב כמו לחיכה בפסוקהירון ע״ש בקול ובמראה וכדאת ובקרו לה כסה הדעת בכם בעימה כי בחמת דבר פעימה ומחוקה. ומכלערי הדעת לה יהיה פ״ש לת ידו ורגלו. מפרש: **מקנאין** זה בזה. כלומר שלשהו כל אחד מהן בדעת בכרך חוץ וכו׳ ולפחר מהיהין בזה מ״ש שבר הכתיבה ע״ש: **מקנאין** זה בזה. שם בסנהדרין ליתא בדעת מפני הגלגלין והמחמצין ופרש״י שם יודע מי שבלב חבירו ומלמלתה פ׳ ומ״ש מ׳ וזה בחמר שלולו הוא בדבר אחד היו מקנאים זה בזה. ר״ל שהיו מבינין זה בחבירו וכפוסין לאמת בחבירו ומלמלתה שה

כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם כדי שיהיה שכרכם כפול לעתיד לבא: ב אנטיגנוס איש סוכו היו לו שני תלמידים שהיו שונין בדבריו (א) והיו שונים לתלמידים ותלמידים לתלמידיהם עמדו ודקדקו אהריהן ואמרו מה ראו (א) אבותינו לומר [דבר זה] אפשר שיעשה פועל מלאכה כל היום ולא יטול שכרו ערבית אלא אילו היו יודעין [א] אבותינו שיש עולם [אחר] ויש תחיית המתים לא היו אומרים כך. עמדו ופירשו מן התורה ונפרצו מהם שתי פרצות צדוקין וביתוסין צדוקים על שום צדוק ביתוסין על שום ביתוס. והיו משתמשין בכלי כסף וכלי זהב כל ימיהם [ב] שלא היתה דעתן גסה עליהם [ג] אלא צדוקים אומרים מסורת הוא ביד פרושים שהן מצערין עצמן בעוה"ז ובעוה"ב אין להם כלום:

פרק ששי

א [יוסי בן יועזר אומר] יהי ביתך בית ועד לחכמים כיצד מלמד שיהיה ביתו של אדם מזומן לחכמים ותלמידים ותלמידי תלמידיהם [ד] כאדם שאומר לחבירו הריני [ה] משמר לך במקום פלוני. דבר אחר יהי ביתך בית ועד לחכמים כיצד בזמן שת"ח נכנס אצלך לומר לך [שנה לי] אם יש בידך לשנות שנה לו ואם לאו פטרהו מיד. ואל ישב לפניך לא על המטה ולא על הכסא ולא על הספסל אלא שב לפניו על הארץ וכל דבר ודבר שיצא מפיך יקבלהו עליו באימה ביראה ברתת ובזיע: ב והוי מתאבק בעפר רגליהם כיצד בזמן שת"ח נכנס לעיר אל תאמר איני צריך לו אלא לך אצלו ואל תשב עמו לא על גבי המטה ולא על הכסא ולא על הספסל אלא שב לפניו על הארץ וכל דבר שיצא מפיו קבלהו עליך באימה ביראה ברתת ובזיע. דבר אחר הוי מתאבק בעפר רגליהם זה רבי אליעזר ושותה בצמא את דבריהם זה רבי עקיבא. מה היה תחלתו של רבי עקיבא. אמרו בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו אמרו לא המים שתדיר [נופלים] עליה בכל יום [ו] אמרו [לו] עקיבא אי אתה קורא אבנים שחקו מים. מיד היה רבי עקיבא דן קל וחומר בעצמו מה רך פסל את הקשה דברי תורה שקשה כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם. מיד חזר ללמוד תורה. הלך (ב) הוא ובנו וישבו אצל מלמדי תינוקות אל"ף רבי למדני תורה אחת אמרו לו רבי עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוח כתב לו אלף ביו"ד [ז]. (אלף תיו ולמדה תורת כהנים ולמדה). היה לומד והולך עד שלמד כל התורה כולה הלך וישב לפני רבי אליעזר ולפני ר' יהושע אמר להם רבותי פתחו לי מעט משנה כיון שאמר לו הלכה אחת הלך וישב לו בינו לבין עצמו אמר (אלף זו למה נכתבה בית זו למה נכתבה [ד"ה ואל] דבר זה לבדו נאמר חזר ושאלן והעמידן בדברים. רבי שמעון בן אלעזר אומר אמשול לך משל למה הדבר דומה לסתם שהיה מסתת בהרים פעם אחת נטל קרדומו בידו והלך וישב על ההר והיה מכה ממנו צרורות דקות [ח] ובאו בני אדם ואמרו לו מה אתה עושה. אמר להם הרי אני עוקר ומטילו בתוך הירדן אמרו לו אי אתה יכול לעקור את כל ההר היה מסתת והולך עד שהגיע אצל מלע גדול נכנס תחתיו סתרו ועקרו והטילו אל הירדן ואמר לו אין זה מקומך א

וכל אחיו פטורין [ואין להם בהן כלום]. (א) ולמה נקרא שמו ציצית הכסת שהיה מוסב על משה של כסף בראש כל גדולי ישראל. אמרו על בתו של נקדימון בן גוריון שהיתה מטרתה מוצעת בשנים עשר אלפים דינרי זהב [א] ודינר צורי [ב] של דינר זהב (ב) היה יוצא לה מע"ש לע"ש לציקי קדירה ושומרת יבם היתה. ולמה נקרא שמו נקדימון בן גוריון מפני שנקדה לו חמה בעבורו (ג) פעם אחת עלו ישראל לרגל לירושלים ולא היה להם מים לשתות הלך אצל שר אחד וא"ל הלויני שתים עשרה עינות מים מבאן ועד יום פלוני אם איני נותן לך שתים עשרה מעיינות מים אני נותן לך שתים עשרה מעיינות מים או שתים עשרה ככר כסף א"ל עדיין שהות לו ביום. לגלג עליו אותו השר ואמר כל השנה כולה לא ירדו גשמים ועכשיו ירדו גשמים. נכנס אותו השר לבית המרחץ שמח. ונקדימון בן גוריון לבית [ג] המדרש נתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך עשיתי כדי שיהיה מים לעולי הרגל. מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים עד שנתמלאו שתים עשרה מעיינות מים והותירו. [ד] שלח לאותו השר שגר לי דמי מים יתירים שיש לי בידך. א"ל [ה] כבר שקעה חמה ומים ברשותי ירדו. חזר ונכנס לבית [ו] המדרש ונתעטף ועמד בתפלה אמר לפניו רבש"ע עשה לי נס באחרונה כבראשונה. מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה חמה. (ופגעו זה בזה וא"ל יודע אני שלא הרעיש הקב"ה אלא בשבילך). (ז) ולמה נקרא שמו כלבא שבוע שכל הנכנס לביתו רעב ככלב היה יוצא מביתו שבע. וכשבא אספסיינוס קיסר להחריב את ירושלים בקשו קנאים לשרוף את הטוב החוא באש. אמר להם כלבא שבוע מפני מה אתם מחריבים את העיר הזאת ואתם מבקשים כל הטוב הזה לשרוף באש. המתינו לי עד שאכנס ואראה מה יש לי בתוך הבית. הלך ומצא שיש לו מזון עשרים ושתים שנה מעודה לכל אחד ואחד מירושלם. מיד צוה גדשו ובררו וטחנו ורקדו ולשו ואפו והתקין מזון כ"ב שנה לכל אחד ואחד מירושלים ולא השגיחו עליו. מה היו אנשי ירושלים עושין היו מביאין העגלים וגוררים אותם במגרים ושותים אותם בסיט. ועוד עשו אנשי ירושלם שולקין את התבן ואוכלין אותם וכל אחד ואחד מישראל [ח] שרוי נגד חומותיה של ירושלים. אמר מי יתן לי חמש תמרים וארד ואטול חמשה ראשים. נתנו לו חמשה תמרים ירד ונטל חמשה ראשים מאנשי אספסיינוס. הציץ אספסיינוס בצואתן וראה שאין בהן מין דגן ואמר לחיילות שלו ומה אלו שאין אוכלין אלא תבן כך הורגין [ט] בהן אילו היו אוכלין כל מה שאתם אוכלין ושותין על אחת כמה וכמה שהיו הורגין אתכם:

פרק שביעי

א יוסף בן יוחנן איש ירושלים אומר יהי ביתך פתוח לרווחה ויהיו עניים בני ביתך ואל תרבה שיחה עם האשה. יהי ביתך פתוח לרווחה כיצד מלמד שיהא ביתו של אדם פתוח לרווחה לדרום ולמזרח ולמערב ולצפון בנון (שעשה) איוב שעשה ארבעה פתחים לביתו. ולמה עשה איוב ארבעה פתחים לביתו. כדי שלא יהיו עניים מצטערים להקיף את כל הבית. הבא מן הצפון יכנס כדרכו הבא מן הדרום יכנס כדרכו וכן לכל רוח לכך עשה איוב ארבעה פתחים לביתו: ויהיו עניים בני ביתך לא בני ביתך ממש אלא שיהיו [עניים] משיחין מה שאוכלים ושותים בתוך ביתך כדרך שהיו עניים משיחין מה שאוכלים ושותין בתוך ביתו של איוב ואין אתה הולך לביתו של איוב (ה) וכשבא עליו [ט] החוא פורעניות גדול אמר לפני הקב"ה רבש"ע לא הייתי מאכיל רעבים ומשקה צמאים שנאמר (איוב לא) ואוכל פתי לבדי ולא אכל יתום ממנה ולא הייתי מלביש ערומים שנאמר (שם) ומגז כבשי יתחמם. אעפ"כ אמ"ל הקב"ה לאיוב איוב עדיין לא הגעת [לחצי שיעור] של אברהם אתה יושב ושוהה בתוך ביתך ואורחין נכנסים אצלך את שדרכו לאכול פת חטים האכילתו פת חטים את שדרכו לאכול בשר האכילתו בשר את שדרכו לשתות יין השקיתו יין אבל אברהם לא עשה כן אלא יושב ומהדר בעולם וכשימצא אורחין מכניסן בתוך ביתו את שאין דרכו לאכול פת חטין האכילהו פת חטין את שאין דרכו לאכול בשר האכילהו בשר ואת שאין דרכו לשתות יין השקהו יין ולא עוד אלא עמד ובנה פלטרין גדולים על הדרכים והניח מאכל ומשקה וכל הבא ונכנס אכל ושתה וברך לשמים לפיכך נעשית לו נחת רוח. וכל שהפה שואל מציו בתוך ביתו של אברהם שנאמר (בראשית כא) ויטע אשל בבאר שבע:

ב למוד בני ביתך עניה שבזמן שאדם עניותן ובני ביתו עניותנין כשבא עני ועמד על פתחו של בעל הבית ואמר להם אביכם יש בכאן יאמרו לו הן בא והכנס עד שלא נכנס ושלחן [היה ערוך] לפניו נכנס ואכל ושתה וברך לשם שמים נעשית לו נחת רוח גדולה. וזבזן [י] שאדם עניותן ובני ביתו קפדנין ובא עני ועמד על פתחו ואמר להם אביכם יש בכאן ואומרים לו לא וגוערים בו והוציאו בנזיפה. ד"א למוד בני ביתך עניה כיצד בזמן שאדם עניותן ובני ביתו עניותנין והלך לו למדינת הים ואמר מודה אני לפניך ה' אלהי שאשתי אינה עושה מריבה אצל אחרים לבו אין מתפחד עליו ודעתו מיושבת במקומו עד שעה שיחזור. וכזמן שאין אדם עניותן ובני ביתו קפדנין והלך לו למדינת הים ואומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שאין אשתי עושה מריבה אצל אחרים ובני אל יעשו מריבה לבו מתפחד עליו ודעתו אינה מיושבת עד שיחזור: ואל תרבה שיחה עם האשה ואפילו היא אשתו ואין צריך לומר באשת חברו שכל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו ג"ע ירש גיהנום: **ג** (דבר אחר) אל תרבה שיחה עם האשה כיצד בזמן שאדם בא לבית המדרש ולא היו נוהגין בו כבוד או שערער עם חברו אל ילך ויאמר לאשתו כך וכך ערערתי עם חבירי כך וכך אמר לי כך וכך אמרתי לו מפני שבושה את עצמו (ובושה את אשתו) ובושה את חברו ואשתו שהיתה נוהגת בו כבוד עומדת ומשחקת עליו כיון ששמע חברו אמר אוי לי דברים שבינו לביני הלך ושחן לאשתו ונמצא אותו האיש בושה את עצמו ואת אשתו ואת חבירו:

פרק שמיני

א יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות. עשה לך רב כיצד מלמד שיעשה לו [ב] את רבו קבע וילמד ממנו מקרא ומשנה מדרש והלכות ואגדות. משם שהניח לו במקרא סוף שיאמר לו במשנה משם שהניח לו במדרש סוף שיאמר לו בהלכות משם שהניח לו בהלכות סוף שיאמר לו בהגדה נמצא האדם החוא [יושב במקומו] ומלא טוב וברכה: **ב** (ג) היה רבי מאיר אומר הלומד תורה מרב אחד למה הוא דומה לאחד שהיה לו שדה אחת וזרע מקצתה חטים ומקצתה שעורים [ובמקצתה זיתים ובמקצתה אילנות ונמצא האדם החוא מלא טובה וברכה ובזמן שלומד מב' ג' דומה למי שיש לו שדות הרבה אחת זרע חטין ואחת זרע שעורים] ונטע אחת זיתים ואחת אילנות ונמצא אדם החוא מפורנס בין הארצות בלא טוב וברכה: **ג** וקנה לך חבר כיצד מלמד שיקנה האדם חבר לעצמו שיאכל עמו וישתה עמו ויקרא עמו וישנה עמו ויישן עמו ויגלה לו כל סתריו סתר תורה וסתר דרך ארץ שכשיושבין ועוסקין בתורה וטעה א' מהם הלכה או ראש הפרק או שיאמר על טמא טהור או על טהור טמא [ועל אסור מותר ועל מותר אסור חבירו מחזירו.

הגהות הגרי"ב ומניין

(א) [ג]יטין מ"ו: (ב) [כ]תובות סה.: (ג) [תענית יט.]: (ד) [ג]יטין מ"ו.: (ה) כ"ל ואמר ול"ו כך וכך נתן לי איזב:

נוסחת הגר"א

[א] בדינר: [ב] ודינר זהב של צורי: [ג] המקדש עצב: [ד] עד שיצא מבית המקדש ויצא השר בשלום המרחץ ופגעו זה בזה א"ל שגר לי כו': [ה] יודע אני שלא הרעיש הקב"ה את עולמו אלא בשבילך אבל פתחון פה יש לו לעלין שאציא ממך מעותי שכבר: [ו] המקדש: [ז] שחריו: [ח] בכם: [ט] הפורענות הגדול אמר: [י] שאין אדם [ו]כ"ש נדפו"י: [כ] רב קבוע ולימד:

תומת ישרים כדי שיהיו מים מצויים לעולי הרגל כצ"ל: **ואטול** חמשה ראשים מיד נתנו לו כצ"ל: **כשבא** עני' יעמד. צ"ל ואומר: **ואמר** צ"ל ואומר: **[בבאן]** ואומר [כ"ה בדפו"י] צ"ל ואומרים: **עונה** כיצד] בומן שאין אדם [כ"ה בדפו"י] צ"ל בומן שאדם [ובדפוס פפד"מ טעו והניגו גם למעלה שאדם במקום אדם מדם. ובאמת אם נ"ל שאין אדם כאני' מיכאם כמו"ש בשמות הגר"ח]:

כפא רחמים

פרק ז עדיין לא הגעת למי כו'. כלומר דהיה מצטער עצמו מיום כ"ב מלילו נפלאים מעצין ולא נלאה כמעשים טובים אלו משולה. וט"ן אמר אל תתמה לפי מעלך דעדיין לא הגעת למ"ם מלבושה:

מצפה איתן ז) היה ר' מאיר אומר לעומד מכח אחד. עיין פ"ז (דף יט.):

בנין יהושע

בראש כל גדולי ישראל. ובמס' גיטין דכ"ו איתא בין גדולי רומי ופרס"י כשהיה הולך בדומי להקביל פני הקיסר ושוד אי' מעט שהיו לניטיהו של טיטוס כרים וכסתות ופרס"י שלא היה מלבך אלא ע"ג בתרא מילת: **בתו** ושומרת יבם היתה. בכתובות דס"ה איתא שלכלתו היתה שומרת יבם. ושם דס"ו ע"ב איתא על בתו של נקדימון שפקפקו לה חכמים מרכע מלאת זהובים שלקופה של בשמים לבו ביום ופרס"י לעולך יום אחד שעת שעלה ונפלתה לב"ד לפסוק לה ברכה מכתוב ואע"פ שכתוב ד"ה ועמו מחכים וכ"ע קלת דבכי המקפ"ל בס"ח לעיל ספ"ה על כלתו דלכאורה דכבי תום דהכת המה ס"ם: **שנקדרה**. נקנה לשון מקדרים בכבים שיניטין [עניים] ס"ם ע"ב ג'ניעין דף כ"ו ובתענית דף כתב נקדה נמלה לשון מקדיר שחורים: **ותומס**. כתבו בס"ם ר"ם ג'ניעין. ובזוי היה שמו גם. שם בתענית. ובכה בפרדר"ן פ"ב שנקדימון כ"ג היה לו מזון ג' סאין קמח לכל אחד ואחד שהיה מיזהלים: **הלך**. כ"ל נקדימון הלך. גמרא דתענית שם: **שר מ'**. שם אינה הגמון אחד: **הלויני** וכו' ואני אתן לך ב' כ"ב מעיינות מים. כלומר שיהיו בגמיים מעיינות כל המעיינות מים אותן מעיינות לה היו מטעין מיומיה כ"ב ואינן מתמלאין מלניהן (כ"ב) כשאר מעיינות. ר"ה שם: **עינות** מים. לעולי רגלים. שם: **מבאן** ועד יום פלוני. ליתא בהם גם הכא בלשה ד"ב משום דאתי אתמ"ב ואתי ואקנא לו זמן ואפשר נומר ואקנא לו זמן כפי דבריו עד יום פלוני: **בין שהגיע זמן**. ולא ילדו בגמיים. גמרא שם: **שלחו** לו. בתענית שלח לו וכו' וכן בפרקי רבי אליעזר שם: **וכשראין** ירדו בגמיים. בתענית. ר"ה: **לבית** הממרחץ שמח. לאפשר שעשה זה דרך לגלוג שכם לא היה להם מים לשתות שהוכיכו לתת לו ד"ב ככרי כסף והוא ידע בו לו גם היום מים למרחץ מהכת"ר שם. וכ' עוד ונקנו לתקומלו מאפשר זה לו ד"ב שהיה מומן על זמות כלב שבחלו ד"ב בשם ושם שהיה שעבה עיונות מים (בפ' בחלח) ותם שלא יהיה זהומן שעשו ויין כזה יהן לו ד"ב ככרי כסף פדיון ופס ד"ב שבעיון ע"ב ע"ם שהתיין יותר זה: **לבהכ"ר**. ועשוי שתהו הגמון בבית המרחץ ובקיימון ג"ב מבית המקדש בפפניהו זה בזה ת"ל תן לי דמי מים יתירים וכו': **ומים** בכשהיו יכלו. בפ' הנ"כ הסכת מתוכן בשיר קונים שם בפפכיס"ם שם ד"ה ות"ל יודע אני שלא מלי מים וכו' שלא בכעיים וכו' ע"ם: **רבשיע**. שם בגמרא ליתא בכבש"ם הודע שם לך בהוניים בעולנן ובכם שעיות כי בם בתשובה כן עשה לי בם בתכונה: **בשבילך**. תלמוד לומר שקרה תמה היה לי ס"ם עליך שתוניא ממך לא מעות. גמרא. ומ' במפרש שמתירין בעניין זה אף שמך ע"ג על הגם ובדבכי מכבש"ם לעיל מעותך הן ממי: **רעב** ככלב. שמוזעותיו מוטעים ושיכול לפלוגתו ר"י בלליתא בשבת פכ"ד דף כ"ג: **מביתו** שבע. בפרדר"ן פ"ב ליתא שהיו לו בית ד' כורין של גמות שותין מזהב: **קנאים**. במס' גיטין דכ"ו מוכא שהיו הכהו ביניהן דיכוליים ופרס"י שם שהיו רקים ופותפים בלמתה שלא רצו להשליטו על שפפשיהם ע"ם: **כ"ב** שנים. שם בגיטין ליתא כ"ם שנים: **ולא** הפניתו עליו. כלליתא שם קמו בניהו לקנטו להכנו מוכיחו והוה כפגל: **מה** היו עושין מפני יהושע. כלומר על מלחמותיהם שנלחמו עם שפפסיינוס ומפותר מלריכות כפ' יהושע ב"ע מפ' ע"ם והלחם ע"ם: **שולקין** את התבן. מתחת דעד שהיה: **חמש** תמרים וארד. מתחת בפרדר"ן פ"ב ליתא ואתרוג תמחה מכם ואכילתם לעיל: **אילו** היו אוכלין וכו'. כיה כתם יותר:

פרק שביעי יוסף בן יוחנן. כפ"ם פ"ק פ"א ליתא יוסי: **למזרח** ולמערב. שמי סדר הקפה בה דעתי הטעם ולכאה ס"ל לדרום ולמזרח ולמערב. וכן היה הקפת המזבח כדלמיתא בפ' ליזהו מקומן משום לכל פעם הוא דרך ימין: **ולא** בני ביתך ממש. שלא יקפין ביותר עם ב"ב כדלמיתא ירושלמי פפחים פ' מ"ם שהיו טוכלין בגבות מדבה לביתו על מנת לחל והיו רואים שהיה מאכיל בעזותו ס"ם: **שולקין** את התבן. בפרדר"ן פ"ב ליתא ואתרוג תמחה מכם ואכילתם לעיל: **אילו** היו אוכלין וכו'. כיה כתם יותר:

אבות דרבי נתן פרק שמיני

ו) ומניין] שבשחבירו מחזירו וקורא עמו שיש להם שכר טוב בעמלן שנא׳(קהלת ד) טובים השנים מן האי, אשר יש להם שכר טוב בעמלם:ך שלשה שיושבין ועוסקין בתורה מעלה עליהם הקב״ה כאילו נעשים אגודה אחת לפניו שנאמר (עמוס ט) הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה (הקורא למי חים וישפכם על פני הארץ ה׳ שמו) הא למדת (א) שלשה שיושבין ועוסקין בתורה מעלה עליהם כאילו נעשו אגודה אחת לפני הקב״ה: ד שנים שיושבין ועוסקין בתורה שכרם מתקבל במרום שנאמר (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה׳ איש אל רעהו ויקשב ה׳. אלו הן יראי ה׳ אלו שגוזרים גזרה ואומרים נלך ונתיר את האסורים ונפדה את השבויים והמפיק הקב״ה בידיהם והולכין ועושין מיד. ואלו הן ולחושבי שמו אלו שמחשבין בלבם ואומרים נלך ונתיר את האסורים ונפדה את השבויים ולא המפיק הקב״ה בידיהם ובא מלאך וחבטן בקרקע: ן יחיד [ב״ח] יושב ועוסק בתורה שכרו מתקבל במרום שנאמר (איכה ג) וישב בדד ויודם כי נטל עליו. משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה לו בן קטן הניחו ויצא לשוק עמד ונטל את המגילה והניחה בין ברכיו והיה יושב והוגה בה כיון שבא אביו מן השוק אמר ראו בני קטן שהנחתיו ויצאתי לשוק מה עשה מעצמו [א] למד ונטל את המגילה והניחה בין ברכיו והיה יושב ולומד בה. הא למדת שאף יחיד שיושב ועוסק בתורה שכרו מתקבל במרום: ז והוי דן את כל האדם לכף זכות. ג) מעשה בריבה אחת שנשבית והלכו אחריה שני חסידים לפדותה נכנס אחד מהם לקובה של זונות כשיצא אמר לחברו במה חשדתני אמר שמא לידע בכמה דמים היא מהורהנה. א״ל העבודה כך היה. א״ל כשם שדנתני לכף זכות כך הקב״ה ידין אותך לכף זכות: ח שוב מעשה בריבה אחת שנשבית והלכו אחריה שני חסידים לפדותה ונתפס א׳ מהם לשום לסטום וחשבוהו בבית האסורין בכל יום ויום היתה אשתו מביאה לו לחם ומים יום אחד אמר לה לכי אצל פלוני ואמרי לו שאני חבוש בבית אסורין [(מפני הזנות)] הוא יושב ב (ושוחק) בביתו ואינו משגיח על הריבה. אמרה לו לא דייך שאתה חבוש בבית האסורים אלא שהיית מתעסק [ג] בדברים בטלים? לא הלכה (אלא) היתה מתעסקת בדברים בטלים) אמר לה בבקשה ממך לכי ואמרי לו. הלכה ואמרה לו. מה עשה אותו האיש הלך והביא כסף והלב ובני אדם עמו והוציאו את שניהם. כשיצא אמר להם תנו לי ריבה זו שתישן עמי בבגדיה על המטה. לשחרית אמר להם הטבילוני והטבילוה [ב] אמר [ג] למולילים לטבילה שלי במה חשדתוני. אמרו לו אמרנו כל אותן ימים שהיה חבוש בבית האסורין היה רעב וצמא ועכשיו יצא לאויר העולם וחם בשרך עליך ושמא ראית קרי. א״ל לטבילה של ריבה זו במה חשדתוני. אמרו לו שכל אותן הימים שהיתה שרויה בין העובדי כוכבים היתה אוכלת משלהם ושותה משלהם עכשיו אמרת הטבילוה כדי שתטהר. אמר להם העבודה כך היה ואתם שדנתוני לכף זכות המקום ידין אתכם לכף זכות. כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן היו חסידות אמרו גמליו של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו עבודת כוכבים שנאמר (בראשית כד) ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים [ואנכי פניתי הבית מתרפים ומת״ל ומקום לגמלים] מלמד שלא נכנסו לבית לבן הארמי עד שפנו כל העבודת כוכבים מפניהם. (ג) מעשה בחמורו של ר״ח בן דוסא שגנבוהו לסטים וחבשו את החמור בחצר והניחו לו תבן ושעורין ומים ולא היה אוכל ושותה. אמרו למה אנו מניחין אותו שימות ויבאיש לנו את החצר עמדו ופתחו לה את הדלת והוציאוה והיתה (ד) מושכת והולכת עד שהגיעה אצל [ר״ח] חנינא בן דוסא כיון שהגיעה אצלו שטע בנו קולה א״ל אבא דומה קולה ל[קול] בהמתנו א״ל בני פתח לה את הדלת שכבר מתה ברעב עמד ופתח לה הדלת והניח לה תבן ושעורים ומים והיתה אוכלת ושותה. לפיכך אמרו כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן כמותן:

פרק תשיעי

א (יהושע בן פרחיה ו) נתאי הארבלי אומר הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות. הרחק משכן רע אחד שכן שבבית ואחד שכן שבחוץ ואחד שכן שבשדה. (מלמד) שאין הנגעים באין [אלא על ביתו של רשע שנאמר (משלי ה) עוונותיו ילכדונו את הרשע ימלמד שאין הנגעים באים] אלא בעונו של רשע. עונותיו של רשע גרמו לו לסתור כתלו של צדיק [כיצד] כתלו שבין רשע לבין צדיק נראה נגע בביתו של רשע. בכתלו [שבינו לבין הצדיק נמצא סותרין כתלו] של צדיק בעונו של רשע. [ד] (רבי ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקה אומר) אוי לרשע אוי לשכינו (עונותיו של רשע גרמו לסתור כתלו של צדיק): ב [ה] עשרה נסיונות נסו לאבותינו את הקב״ה ולא נענשו אלא על לשון הרע ג) [(שהוא אחד מהם)] ואלו הן (ה) אחד על הים ואחד בתחלת המן ואחד בסוף המן ואחד בשלוי הראשון ואחד בשלוי האחרון אחד במרה ואחד ברפידים ואחד [ו] בחורב ואי [בעגל ואחד] במרגלים. זה של מרגלים קשה מכולם שנאמר (במדבר יד) וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי. כיוצא בו (שם) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה׳ והלא דברים ק״ו ומה ארץ שאין לה לא פה חבוש בבית האסורים אלא שהיית מתעסק [ב] בדברים בטלים? לא הלכה (אלא) כנגד חבירו ומבייש אותו על אכ״ע שיבקש הקב״ה עלבונו. ר״ש אומר על מספרי לשון הרע נגעים באים עליו שכן מצינו באהרן ומרים שנספרו לשון הרע במשה ובא עליהם את הפורענות שנאמר (שם יב) ותדבר מרים ואהרן במשה [למה הקדים הכתוב מרים לאהרן. כלומר שהלכה] צפורה ושמה לה למרים הלכה מרים ושמה לו לאהרן עמדו שניהם ודברו בצדיק החוא מתוך שעמדו שניהם ודברו בצדיק בא עליהם את הפורענות שנאמר (שם) ויחר אף ה׳ בם וילך [ז] מה ת״ל וילך (ז) מלמד שנסתלק מאהרן ודבק במרים מפני שלא היה אהרן עסקן בדברים אבל מרים שהיתה עוסקת בדברים (מיד) נענשה יותר. מרים אמרה [ח] אלי היה דבור ולא פרשתי מאצל בעלי. אהרן אמר [ט] אלי היה דבור ולא פורשתי מאצל אשתי ואף אבותינו הראשונים היה דבור עליהם ולא פרשו מאצל נשותיהן אבל הוא מפני שדעתו גסה עליו פירש הוא מאצל אשתו. ולא היו (ז) דנין אותו בפנינו אלא שלא בפנינו ולא היו דנין אותו בודאי אלא בספק ספק שדעתו גסה עליו ספק שאין דעתו גסה עליו. והרי דברים ק״ו ומה מרים שלא דברה אלא באחיה [ולא דברה אלא

הגהות הגר״א

[א] מעצמו נגמל את: [ב] בדברי שטות: [ג] להם בשעה שהשכבתיה תחת מרגלותי במה השדרתוני א״ל אמרנו שמא יש בנו תלמיד שאינו בדוק לו׳: [ד] וי״ו אמרו אוי לרשע וכו׳: [ה] כאן צ״ל ש״ש לסמוך ש״ש אומר כו׳ עד נטוחה מכולם: [ו] בחבורה: [ז] מלמד שאף אהרן נצטרע ומה: [ח] עלי: [ט] עלי:

תומת ישרים, את הפורענות. מלת את נמחק. וכן בפעם השני:

הגהות מהריעב״ץ

פרק ח יחיד יוסב ועוסק בתורה שכרו מתקבל במרום. כ״כ לגומר שכרו כל ממקום שהפעם ושמור הוא ומוצנע במרום עד למחר שיבא הוא ויקבלנו לכך אינו מקבלו מיד כלומר שכר מצוה בהכרח מצוה גם״ש ליכא ללמוד מהכא דמיד כל המחזיר אבידה לחבירו מקבל שכר

בחבא] ולא דברה אלא שלא בפניו של משה נענשה אדם הדיוט המדבר דברים בפני חבירו ומבישו עאכ"ו שיהא עונשו מרובה. באותה שעה א"ל דברים בפני חבירו ומבישו עאכ"ו שיהא עונשו מרובה. באותה שעה א"ל אהרן למשה משה אחי כסבור אתה בעצמך שצרעת זו על מרים נתונה אינה נתונה אלא על [א] בשרו של אבא עמרם. אמשול לך למשל למה הדבר דומה לאחד שנתן גחלת בתוך ידו אע"פ שהופכה ממקום למקום מ"מ בשרו נכוות שנאמר אל נא תהי כמת באותה שעה התחיל אהרן לפייס במשה א"ל משה אחי כלום עשינו רעה עם אחד בעולם א"ל ואו ומה עם אחד בעולם לא עשינו רעה אתה שאחינו אתה האיך נעשה רעה עמך אבל מה אעשה שגזה היא בינותינו ברית שבינינו לבינך (א) (מפני שחברית כרותה לאהרן ולבניו) שנא' (שמות ו) ולא זכרו ברית אחים באותה שעה עג משה עוגה קטנה ועמד בתוכה וביקש רחמים עליה ואמר איני זז מכאן עד [ב] שתתרפא מרים אחותי שנאמר (במדבר יב) אל נא רפא נא לה. באותה שעה א"ל הקב"ה למשה (ב) אילו מלך נזף בה אילו אביה נזף בה כראוי היה לה שתבלם שבעת ימים אני שאני מלך מלכי המלכים עאכ"ו לא דין הוא שתבלם ארבעה עשר יום אלא למענך מחול לה שנא' (שם) ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה וגו'. (שם) והאיש משה ענו מאד יכול שהיה ענו ולא נאה ומשובח ת"ל (שמות ט) ויפרוש את האהל על המשכן מה משכן י' אמות אף (ג) משה י' אמות קומתו. יכול שהיה ענו כמלאכי השרת ת"ל מכל האדם מאדם אמרו ולא כמלאכי השרת. יכול שהיה ענו כדורות הראשונים ת"ל על פני האדמה מדורו אמרו ולא מדורות הראשונים. ג' מיני מוכי שחין נבראו בעולם לח יבש בעל פוליפוס והיתה נפשו של משה נמוכה מכולם: ג (ד) ר"ש בן אלעזר אומר אף על מספרי [ג] לה"ר נגעים באין שכן מצינו בגחזי שספר [ד] לישן הרע ברבו ודבקה בו צרעת עד יום מותו שנאמר (מ"ב ה) וצרעת נעמן תדבק בך [וגו'] ויצא מלפניו מצורע כשלג. הוא היה אומר [ה] על גם הרוח נגעים באין עליו שכן מצינו בעוזיהו שנאמר (ד"ה ב כו) ובהזקתו גבה לבו עד להשחית ויימעל מעל בה' [אלהיו ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטורת ויבוא אחריו] עזריהו הכהן ועמו כהנים לה' שמונים בני חיל ויעמדו על עזיהו המלך ויאמרו לו לא לך עזיהו להקטיר לה' כי לכהנים בני אהרן המקדשים להקטיר צא מן המקדש כי מעלת ולא לך לכבוד מה' אלהים ויזעף עזיהו ובידו מקטרת להקטיר ובזעפו עם הכהנים והצרעת זרחה במצחו. באותה שעה נבקע היכל אילך ואילך שנים עשר מיל והיו הכהנים [ו] מבוהלים לצאת וגם הוא נבהל לצאת כי נגעו ה' ויהי מצורע עד יום מותו וישב בית החפשית מצורע כי נגזר מבית ה' ויותם בנו על בית המלך שופט את עם הארץ: ד ואל תתחבר לרשע מלמד שלא יתחבר אדם עם אדם רע ולא עם אדם רשע שכן מצינו ביהושפט שנתחבר באחאב ועלה עמו רכות גלעד (ה) ויצא עליו קצף [ז] (מאת) ה' שוב נתחבר לאחזיה [ויעשו אניות בעציון גבר ויפרץ ה' את מעשיו שנא'] (דה"ב כ') בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך וישברו אניות. וכן מצינו באמנון שנתחבר עם יונדב ויעץ לו עצה רעה שנא' (שמואל ב יג) ולאמנון ריע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד ויונדב איש חכם מאד חכם

(ו) לרע. דבר אחר אל תתחבר לרשע ואפילו [ח] לתורה: ד ואל תתייאש מן הפורענות כיצד. מלמד שיהא לבו של אדם מתפחד בכל יום [ויאמר אוי לי שמא יבא עלי פורענות היום ושמא למחר ונמצא מתפחד בכל יום] שנאמר [ט] כן באיוב (איוב ג) פחד פחדתי: ד דבר אחר אל תתייאש מן הפורענות כיצד. בזמן שאדם רואה מה שבידו מצליח אל יאמר בשביל שזכיתי נתן לי המקום מאכל ומשתה בעולם הזה והקדן קיימת לעולם הבא אלא יאמר אוי לי שמא לא אמצא לי לפניו אלא זכות אחד בלבד נתן לי מאכל ומשתה בעולם הזה כדי שיאבדני לעולם הבא:

פרק עשירי

א יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר אל תעש עצמך כעורכי הדיינין. וכשיהיו בעלי דינין עומדין לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין כשקבלו עליהם את הדין: ב אל תעש עצמך כעורכי הדיינין כיצד מלמד שאם באת לבית המדרש ושמעת דבר [י] או הלכה אל תבהל ברווחך להשיב אלא הוי יושב ושואל באיזה טעם אמרו [דבר זה ומאיזה ענין היה להם דין זה] [ג] אומר הלכה שאל להם [ל] תחלה עיקר הדין והלכה בזמן] ששאלוני ובזמן ששני בעלי דינין באין לפניך לדין אחד [מ] עני וא' [נ] עשיר אל תאמר היאך אוכה את [ס] העני ואשויא את [ע] העשיר והיאך (אוכה את העשיר ואחייב את העני ואם אחייב את העני כמצא עני אויבי ואם אזכה את העני כמצא העשיר אויבי ואל תאמר היאך) אפול ממונו של זה ואתן לזה והתורה אמרה (דברים א) לא תכירו פנים במשפט (י) (היה רבי מאיר אומר מה תלמוד לומר) [פ] בקטן כגדול ששמעון שלא יהא [צ] אדם אחד עומד ואחד יושב אחד מדבר ואחד שותק אלא כל צרכו [ק] ואחד אומר לו קצר בדבריך. (א"ר יהודה (ה) שמעתי שאם רצו להושיב שניהם באחד מושיבין ואין זה אומר. אי זה אמור שלא יהא אחד יושב ואחד עומד (אלא מה ת"ל) [ר] בקטן כגדול) (פ) [ש] יהא עליך דין קטן כדין גדול [דין] של פרוטה כדין של מאה סנה: ג (הוא היה אומר (י) כל מי שיאמר לי קודם שאכנס לגדולה זו הכנס רוצה אני [שארד עמו עד לחייו ועכשיו שנכנסתי כל מי שיאמר לי רד הימנה רוצה אני] שאפיל עליו קומקומוס של חמין שהגדולה קשה היא להעלותה וכשם שקשה היא להעלותה כך קשה להורידה שכן מצינו בשאול בשעה שאמר לו עמוד בממלכות היה מתחבא שנאמר (שמואל א י) ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים ובשעה שאמר ליה רד הימנה היה מחזר אחרי דוד להרגו): ד שמעון בן שטח אומר הוי מרבה לחקור את העדים [ת] מתוך שאתה חוקרן (הוי זהיר בדבריך) שמא מתוך דבריך [א] ישמעו השומעין ויוסיפו עליך שקר מפני הרמאין:

פרק אחד עשר

א שמעיה ואבטליון קבלו מהם שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתוודע לרשות. אהוב את המלאכה כיצד מלמד שיהא אדם מתפחד בכל יום [ויאמר אוי לי שמא יבא עלי פורענות היום ושמא למחר ונמצא מתפחד בכל יום] שנאמר [ט] כן באיוב (איוב ג) פחד פחדתי: ד דבר אחר אל תתייאש מן הפורענות כיצד. בזמן שאדם רואה מה שבידו מצליח אל יאמר בשביל שזכיתי נתן לי המקום מאכל ומשתה בעולם הזה והקדן קיימת לעולם הבא אלא יאמר אוי לי שמא לא אמצא לי לפניו אלא זכות אחד בלבד נתן לי מאכל ומשתה בעולם הזה כדי שיאבדני לעולם הבא:

פרק עשירי

א יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר אל תעש עצמך כעורכי הדיינין. וכשיהיו בעלי דינין עומדין לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין כשקבלו עליהם את הדין: ב אל תעש עצמך כעורכי הדיינין כיצד מלמד שאם באת לבית המדרש ושמעת דבר [י] או הלכה אל תבהל ברווחך להשיב אלא הוי יושב ושואל באיזה טעם אמרו [דבר זה ומאיזה ענין היה להם דין זה] [ג] אומר הלכה שאל להם [ל] תחלה עיקר הדין והלכה בזמן] ששאלוני ובזמן ששני בעלי דינין באין לפניך לדין אחד [מ] עני וא' [נ] עשיר אל תאמר היאך אוכה את [ס] העני ואשויא את [ע] העשיר והיאך (אוכה את העשיר ואחייב את העני ואם אחייב את העני כמצא עני אויבי ואם אזכה את העני כמצא העשיר אויבי ואל תאמר היאך) אפול ממונו של זה ואתן לזה והתורה אמרה (דברים א) לא תכירו פנים במשפט (י) (היה רבי מאיר אומר מה תלמוד לומר) [פ] בקטן כגדול ששמעון שלא יהא [צ] אדם אחד עומד ואחד יושב אחד מדבר ואחד שותק אלא כל צרכו [ק] ואחד אומר לו קצר בדבריך. (א"ר יהודה (ה) שמעתי שאם רצו להושיב שניהם באחד מושיבין ואין זה אומר. אי זה אמור שלא יהא אחד יושב ואחד עומד (אלא מה ת"ל) [ר] בקטן כגדול) (פ) [ש] יהא עליך דין קטן כדין גדול [דין] של פרוטה כדין של מאה סנה: ג (הוא היה אומר (י) כל מי שיאמר לי קודם שאכנס לגדולה זו הכנס רוצה אני [שארד עמו עד לחייו ועכשיו שנכנסתי כל מי שיאמר לי רד הימנה רוצה אני] שאפיל עליו קומקומוס של חמין שהגדולה קשה היא להעלותה וכשם שקשה היא להעלותה כך קשה להורידה שכן מצינו בשאול בשעה שאמר לו עמוד בממלכות היה מתחבא שנאמר (שמואל א י) ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים ובשעה שאמר ליה רד הימנה היה מחזר אחרי דוד להרגו): ד שמעון בן שטח אומר הוי מרבה לחקור את העדים [ת] מתוך שאתה חוקרן (הוי זהיר בדבריך) שמא מתוך דבריך [א] ישמעו השומעין ויוסיפו עליך שקר מפני הרמאין:

פרק אחד עשר

א שמעיה ואבטליון קבלו מהם שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתוודע לרשות. אהוב את המלאכה כיצד מלמד

שיהא

הגהות הגרי"ב

(א) ג"ל ובגי"ת [בשלמו שנאמר ולא זכר בריית אדים מפני הבריית הכרותה ביניהם שבשלמו נאמר את אחותינו]: (ב) [עי' כ"ק דף כה. כ"ב דף קיח.]: (ג) [כתוכות דף מד. ס"ע כתכות מד.]: (ד) [עיין זה ערכין דף טו.]: (ה) [ב"ק ובגי"ת והיה]: (ו) [בסנהדרין דף כא.] ג"ל לפורענות. (ז) [עי' שבועות דף ל.]: (ח) [שם]: (ט) [סנהדרין דף ח.]: (י) [מנחות דף קט: ע"ש כג' יהושע בן פרחיה]:

הגהות מהריעב"ץ

לכ"ש כלשון זה מכל סיומות מוכל כשוש"ן של ס"ת ומכניו כמ"ש רים פתה: **פרק ט** יכול סהיה עניו ולא נתה ומשוכח. כ"כ כלומר ומתמת מה שלא היה נתה תלה מכוער לכן היה מוכלת להיות עניו:

בנין יהושע

ע"ת קדים מוזן מהכן שפנה מלערבו פרק"י שקדם ומנחת"ף: **בהחבא**. כפתר: **של תגת עמרם**. ל"ל דה מעמה היה כפוף ע' כמ"ש תוס' פר"ש ע"ז ויממוח פ"ק דע"ז ופי' שהיה עמרם כבר מת תלת ש"ק עם כתרו של מגינו עמרם כפוף כלילו היה הסרעת עליו בחבר שלחתו בשר מ' ויוצאו מכנן מ' מתיעו מעמרם כי בשרו מוח. מפרש. ול"נ ע"ד דכתיב כם תגת קללת פלנטים תלי שלוחו של מלך הוא שלחם עשוי כדמות דיוקנו ויוצאלו כם כיון שבא וכי מיין ברייו ר"ש ב"י אמרו [ל] אמרו [ל] עיקר הלכה וכשיהיו בע"ד עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים שנאמר [י] מפי ב"ד אל: [ל] אמרו [ל] עיקר הלכה וכשיהיו בע"ד עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים כיצד בזמן ששני וכו': [ם] צדיק: [נ] רשע: [ס] הרשע: [ע] הצדיק: [פ] ובאמר כקבן כגדול כשמעון ר"י אומר: [צ] תי' אדם נמחק: [ק] ולאחד: [ר] דבר אחר כקטן: [ש] תשמעון שיהא הביב עליך דין קטן: [ת] והוי והוי בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר. הוי מרבה לחקור את העדים מפני הרמאין: [א] ילמדו ויוסיפו לשקר:

תומת ישרים. כשם. צ"ל שכשם: **בשבת** ונפל על אומן שלו. ב"כ נ"א כל שבעה וכל זה. לפי שלא עשה: **שנכפה** ונפל על אומן שלו. ב"כ נ"א שנכפל ונפל על אמן שלו: **סרדיוט** אחד הלך ואמר להנבון עמד והקיף כצ"ל: **כמא רחמים**

פרק ט ואפילו לתורה. לפיוס מנכיים כתורה ואפילו לגמוד תורה ממנו פרק לין דוכתין [דף טו:] שמין לגמוד מכל שלמו הגון ע"ש:

בנין יהושע

ע"ת קדים מוזן מהכן שפנה מלערבו פרק"י שקדם ומנחת"ף: **בהחבא**. כפתר: **של תגת עמרם**. ל"ל דה מעמה היה כפוף ע' כמ"ש תוס' פר"ש ע"ז ויממוח פ"ק דע"ז ופי' שהיה עמרם כבר מת תלת ש"ק עם כתרו של מגינו עמרם כפוף כלילו היה הסרעת עליו בחבר שלחתו בשר מ' ויוצאו מכנן מ' מתיעו מעמרם כי בשרו מוח. מפרש. ול"נ ע"ד דכתיב כם תגת קללת פלנטים תלי שלוחו של מלך הוא שלחם עשוי כדמות דיוקנו ויוצאלו כם כיון שבא וכי מיין ברייו ר"ש ב"י אמרו [ל] אמרו [ל] עיקר הלכה וכשיהיו בע"ד עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים כיצד בזמן ששני וכו': [ם] צדיק: [נ] רשע: [ס] הרשע: [ע] הצדיק: [פ] ובאמר כקבן כגדול כשמעון ר"י אומר: [צ] תי' אדם נמחק: [ק] ולאחד: [ר] דבר אחר כקטן: [ש] תשמעון שיהא הביב עליך דין קטן: [ת] והוי והוי בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר. הוי מרבה לחקור את העדים מפני הרמאין: [א] ילמדו ויוסיפו לשקר:

תומת ישרים. כשם. צ"ל שכשם: **בשבת** ונפל על אומן שלו. ב"כ נ"א כל שבעה וכל זה. לפי שלא עשה: **שנכפה** ונפל על אומן שלו: **סרדיוט** אחד הלך ואמר להנבון עמד והקיף כצ"ל: **כמא רחמים**

פרק ט ואפילו לתורה. לפיוס מנכיים כתורה ואפילו לגמוד תורה ממנו פרק לין דוכתין [דף טו:] שמין לגמוד מכל שלמו הגון ע"ש:

(א) על בשרינו אמשול: [ב] שתרפא: [ג] שקרים: [ד] שקרים: [ה] אף: [ו] מבוהלים אותו לצאת: [ז] שנאמר (שם יט) ובואת עליך קצף מלפני: [ח] לקרבו: [ט] (מצלי כח) אשרי אדם מפחד תמיד: [י] מפי ב"ד אל: [ל] אמרו: [מ] עיקר ההלכה וכשיהיו בע"ד עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים כשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין כיצד בזמן ששני אדם: **נאבד** מן מחותנו. כתמוהה: **אלא** למענך מחול לה. בב"ק דכ"ה וכ"ב ק"ש וחמש ס"ת מיחת ק"ן לכניהם וכו' מלת ד' ע"ש וכת ב' המפרש שהתרכ"ת מיל כתב משום דלין שייך בד תקב"ה דין וכו' דמה דמות נעבד לו ולכך כתב מפני כבודו של משה תמר שמואל ע"ש ג"כ ב"ב ד' ע"ש ובגי"ת נב' בגוזרו ג"כ דף דין ומתל מפני כבודו של משה ע"ד שבתכו המפרשים בפ' מטות נקום נקמת בני ישראל מתת המדינים: **מה** משכין ד' תמות. דכתיב שבר למה תוכך הקכם (בפ' תכומה): **אף** משה ד' תמות. שכת ד"ב ונדרים דף ל"ח ומכוכות דף מ"ד ע"ש ויחת תמר כי משכ"ם שכ תמות כת שלמתה כי שלמתה כמ"ש ויחת ויקנו מכנו ע"ש ויקכיהו כתם כמדיים ממי שלמ תעלות ע"ש: ו' תמות קומתו. ממלת היה נתה כגדלו וכן כוח שלמתה (יחזקאל ל"ו ז') וייף כגדלו וגו' ויש לרמת פסוק זה על משה ע"ש: **יכול** וכו' כמ"ש: דכתיב עניו מאד: **עניו** כדורות הראשונים. ל"ל ואמנם ח"ו: **ג' מיני** מוכי שחין. שם"ת דכתוכות דע"ו ע"ב ויחת כ"ד מיני שחין הן. וי"ל דאמנו כ"ד שייכי בכללו ג' לתוחן קלים ובינוניים ובפשם דכתיב ויכהו ה' את הנכ ואת הפלגש וגו' ומשל מכם כדכתיב עניו מאד מכל אדם וכו' ומכל מקום לא תיחת ב"ש ומ"ד ואפ"ה נפלו ב' מהם ע"ש ג' מיני: **בעל** פוליפוס ג' מיני בעלי לחלת גדמי: ו' בעל פוליפוס הוא מוס של רית כמוסם של כפס כלחמת כם כמוכות: **רשב"א** אומר וכו'. בערכין דף"ו ע"ב תיחת כ' כפס כ"י בן ז' ומ"ל: **בבחזי** שפיפר לכ"ל כי שם כפ ד"ש ע"ש תיחת לכ"ל כי שם כפ ד"ש ע"ש תיחת לכ"ל כ"י שם כפ ד"ש ע"ש תיחת לכ"ל כ"י שם כפ ד"ש ע"ש תיחת לכ"ל כ"י

אבות דרבי נתן פרק אחד עשר

שיהא אדם אוהב את המלאכה ואל יהיה שונא את המלאכה כשם שהתורה נתנה בברית כך המלאכה נתנה בברית שנא' (שמות כ) ששת ימים [א] תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך. ר"ע אומר עתים שאדם עושה מלאכה ומתנצל מן המיתה ועתים שאין אדם עושה מלאכה ומתחייב מיתה לשמים. כיצד ישב אדם כל השבוע ולא עשה מלאכה ולע"ש אין לו מה יאכל היו לו מעות של הקדש בתוך ביתו ונטל מהם ואכל מתחייב מיתה לשמים. אבל אם היה פועל והולך בבנין בית המקדש אע"פ שנתנו לו מעות של הקדש בשכרו ונטל מהם ואכל מתנצל מן המיתה. רבי דוסתאי אומר [ג] מניין שאם לא עשה מלאכה כל ששה [ד] שיעשה כל שבעה הרי שישב כל ימות השבת ולא עשה מלאכה ולערב שבת אין לו מה שיאכל הלך ונפל בין הגיסיות ותפשוהו ואחזו אותו בקולר ועשו בו מלאכה בשבת כל זאת [ה]שלא עשה כל ששה. ר"ש בן אלעזר אומר אף אדם הראשון לא טעם כלום עד שעשה מלאכה שנא' (בראשית ב) ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה [ו] והדר מכל עץ הגן אכול תאכל. ר"מ אומר אף הקב"ה לא השרה שכינתו על ישראל עד שעשו מלאכה שנאמר (שמות כה) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם [ז] רבי יהודה בן בתירא אומר מי שאין לו מלאכה לעשות מה יעשה אם יש לו חצר חרבה או שדה חרבה לך ויתעסק בה שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ומה תלמוד לומר ועשית כל מלאכתך להביא את מי שיש לו חצרות או שדות חרבות ילך ויתעסק בהן ר' [ח] [טרפון] אומר (א) (אין אדם מת) אלא מתוך הבטלה (שנאמר (בראשית מט) ויגוע ויאסף אל עמיו [רבי יוסי הגלילי אומר] הרי שנכפפה ונפל על אומן שלו ומת הא אינו מת אלא מתוך הבטלה) היה עומד על ראש הגג [ועל ראש הבירה ועל ראש הבניין] [(ועל שפת הנהר)] ונפל ומת אינו מת אלא מתוך הבטלה. (שכן) שמענו לאנשים ולנשים מניין שנא' (שמות לו) איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש למפלים מניין שנאמר (שם) ויבלא העם מהביא. א"ר נתן בשעה שנתעסק משה במלאכת המשכן לא רצה ליטול עצה מנשיאי ישראל והיו נשיאי ישראל יושבין ושותקין ואומרים עכשיו יצתרך לנו משה. כיון ששמעו שהעבירו קול במחנה שנאמר והמלאכה היתה דים אמרו אוי לנו שלא היה לנו שותפות במלאכת המשכן עמדו והוסיפו דבר גדול מעצמם שנא' (שמות לה) והנשיאים הביאו את אבני השהם: ב ושנא את הרבנות [פ] כיצד מלמד שלא יניח אדם עטרה [י] מעצמו בראשו. אבל אחרים יניחו לו שנאמר (משלי כז) יהללך זר ולא פיך נכרי ואל שפתיך. אמר רבי עקיבא כל המגביה עצמו על דברי תורה למה הוא דומה למלך שמושלת בדרך כל עובר ושב מניח ידו על חומתו ומתרחק ממנה והולך שנא' (שם ל) אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה [(א"ל בן עזאי דרשתו מעניינו)] אם מנבל אדם עצמו על דברי תורה ואוכל תמרים חרובים ולובש בגדים צואים ויושב ומשמר על פתח של חכמים כל עובר ושב אומר שמא שוטה הוא זה לסוף אתה מוצא כל התורה כולה עמו. (רבי יוסי אומר רד מטה למעלה ד"א) מפני מה בכו ישראל את אהרן שלשים יום (ג) [(אנשים ונשים)] מפני שדן אהרן דין אמת [ש] (לאמיתו *) מניין לא אמר לאיש [ת] שטרחת ולא לאשה [ת] שטרחת לכך נאמר ויבכו אותו כל בית ישראל. אבל משה שמוכיחן בדברים קשים נאמר ויבכו בני ישראל את משה. ועוד כמה אלפים היו בישראל [א] שנקראו שמם אהרן (אהרן) שאלמלא אהרן לא [ב] בא זה לעולם שהיה משים שלום בין איש לאשתו ומזווגין זה עם זה והיו קורין שם הילוד על שמו.

*) כ"ל מימיו

פרק שנים עשר

א הלל ושמאי קבלו מהם הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין [פ] איש לאשתו [אוהב את הבריות] ומקרבן לתורה. הוא היה אומר נגד שמא אבד שמיה ולא מוסיף יסיף ולא ליוף קטלא חייב ודאישתמש בתגא חלף: **ב** הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני אם לא עכשיו אימתי: **ג** אוהב שלום כיצד מלמד שיהא אדם אוהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד בדרך שהיה אהרן אוהב שלום בין כל אחד ואחד שנא' (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון (ר"מ אומר מה ת"ל ורבים השיב מעון) כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע בו באדם רשע ונתן לו שלום למחר בקש אותו האיש לעבור עבירה אמר אוי לי היאך אשא עיני אחר כך ואראה את אהרן בושתי הימנו שנתן לי שלום נמצא אותו האיש מונע עצמו מן העבירה. וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה הלך אהרן וישב אצל אחד מהם אמר לו בני ראה חברך מהו [צ] אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו [ק] אומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. והולך אהרן ויושב אצל האחר וא"ל בני ראה חברך מהו [ר] אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו ואומר אוי לי היאך אשא את עיניו ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. וכשנפגשו הוו בזה נפפו ונשקו זה לזה לכך נאמר (כמדבר כ) ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל: **ד** (ד"א) מפני מה בכו ישראל את אהרן שלשים יום (ג) [(אנשים ונשים)] מפני שדן אהרן דין אמת [ש] (לאמיתו *) מניין לא אמר לאיש [ת] שטרחת ולא לאשה [ת] שטרחת לכך נאמר ויבכו אותו כל בית ישראל. אבל משה שמוכיחן בדברים קשים נאמר ויבכו בני ישראל את משה. ועוד כמה אלפים היו בישראל [א] שנקראו שמם אהרן (אהרן) שאלמלא אהרן לא [ב] בא זה לעולם שהיה משים שלום בין איש לאשתו ומזווגין זה עם זה והיו קורין שם הילוד על שמו.

*) כ"ל מימיו

נוסחת הגר"א

[א] ישעה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לה' כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת ושמרו בו' ברית עולם בו' כי ששת ימים וגו' (שמות לא) [ב] ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות (שם כג) הרי שלא עשה [ד] גורם לו שיעשה מלאכה בשביעי: [ה] גרם שלא [ו] ואח"כ [ז] כאן צ"ל מ"ש למטה שמענו לאנשים לנשים מנין כו' עד אבני השהם: [ח] יוסי הגלילי: [ט] שכן

ויש ר' יהושע בן פרחיה אומר כל מי שיאמר (וכו' כמ"ש בפיש בפרק קמקום עד) שיאמר לי רד הימנה (וכו' עד) ואעלה למעלה אין לו חלק לעולם הבא. ר"א בן חסמא אומר רד מפה שיאמרו לך עלה למעלה ואל תעלה למעלה שיאמרו לך רד הנה וגו' [ל] ואל יגרום לחבירו שיצא לו שם ברשות: [פ] יברכהו: [נ] ואצל: [ס] ויחובהו: [ע] אלו אפיקורסין: [פ]אדם לחבירו ובין: [צ] עושה: [ק]ואומר: [ר] עושה: [ש] שלעולם לא אמר: [ת] סרחתי: [א] שהיו מהלכין אחר מפתו של אהרן: [ב] באו לעולם:

ביתו מאה שוורים מאה רחלים ומאה עזים ושמע הימנו פרדיזו אחד והלך ואמר לשר הלך והקיף את כל ביתו ונטל ממנו כל ממונו עליו הכתוב אומר (משלי כז) מברך רעהו בקול גדול בקללה תחשב לו. דבר אחר (אל תתוודע לרשות) היה חברו יושב בשוק ואמר הקב"ה [מ] יתנגו לפלוני אותו היום הכניס לתוך ביתו כמה כורין של חטים כמה כורין של שעורים שמעו ממנו לפטים ובאו והקיפו את כל ביתו נטלו ממנו כל ממונו לשחרית אין לו כלום עליו הכתוב אומר מברך רעהו בקול גדול וגו'. דבר אחר אל תתוודע לרשות כיצד מלמד שלא יכוין אדם לומר (כ) אני הוא שר העיר [נ] ואני הוא המשנה מפני שגולין לישראל: **ח** דבר אחר אל יכוין אדם ליטול את הרשות אע"פ שבראשונה פותחין לו פתח הנאה באחרונה פותחין לו פתח הקשה לו: **ד** אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא יורו דבר משמכם שלא כתלמוד תורה ותחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים ואף התלמידים הבאים אחריכם שמא יורו דבר משמכם שלא כתלמוד תורה [פ] ותחובו חובת גלות ויגלו למקום מים הרעים. אי יהו מים הרעים הוי אומר (תהלים קו) ויתעברו בגוים וילמדו מעשיהם דבר אחר מים הרעים כמשמעו [ע]. וי"א שמא יגלו לעבודה קשה:

פרק שנים עשר

א הלל ושמאי קבלו מהם הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין [פ] איש לאשתו [אוהב את הבריות] ומקרבן לתורה. הוא היה אומר נגד שמא אבד שמיה ולא מוסיף יסיף ולא ליוף קטלא חייב ודאישתמש בתגא חלף: **ב** הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני אם לא עכשיו אימתי: **ג** אוהב שלום כיצד מלמד שיהא אדם אוהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד בדרך שהיה אהרן אוהב שלום בין כל אחד ואחד שנא' (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון (ר"מ אומר מה ת"ל ורבים השיב מעון) כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע בו באדם רשע ונתן לו שלום למחר בקש אותו האיש לעבור עבירה אמר אוי לי היאך אשא עיני אחר כך וארא את אהרן בושתי הימנו שנתן לי שלום נמצא אותו האיש מונע עצמו מן העבירה. וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה הלך אהרן וישב אצל אחד מהם אמר לו בני ראה חברך מהו [צ] אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו [ק] אומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. והולך אהרן ויושב אצל האחר וא"ל בני ראה חברך מהו [ר] אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו ואומר אוי לי היאך אשא את עיניו ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. וכשנפגשו הוו בזה נפפו ונשקו זה לזה לכך נאמר (כמדבר כ) ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל: **ד** (ד"א) מפני מה בכו ישראל את אהרן שלשים יום (ג) [(אנשים ונשים)] מפני שדן אהרן דין אמת [ש] (לאמיתו *) מניין לא אמר לאיש [ת] שטרחת ולא לאשה [ת] שטרחת לכך נאמר ויבכו אותו כל בית ישראל. אבל משה שמוכיחן בדברים קשים נאמר ויבכו בני ישראל את משה. ועוד כמה אלפים היו בישראל [א] שנקראו שמם אהרן (אהרן) שאלמלא אהרן לא [ב] בא זה לעולם שהיה משים שלום בין איש לאשתו ומזווגין זה עם זה והיו קורין שם הילוד על שמו.

*) כ"ל מימיו

נוסחת הגר"א וי"א

[א] ישעה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לה' כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת ושמרו בו' ברית עולם בו' כי ששת ימים וגו' (שמות לא) [ב] ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות (שם כג) הרי שלא עשה [ד] גורם לו שיעשה מלאכה בשביעי: [ה] גרם שלא [ו] ואח"כ [ז] כאן צ"ל מ"ש למטה שמענו לאנשים לנשים מנין כו' עד אבני השהם: [ח] יוסי הגלילי: [ט] שכן

ויש ר' יהושע בן פרחיה אומר כל מי שיאמר (וכו' כמ"ש בפיש בפרק קמקום עד) שיאמר לי רד הימנה (וכו' עד) ואעלה למעלה אין לו חלק לעולם הבא. ר"א בן חסמא אומר רד מפה שיאמרו לך עלה למעלה ואל תעלה למעלה שיאמרו לך רד הנה וגו' [ל] ואל יגרום לחבירו שיצא לו שם ברשות: [פ] יברכהו: [נ] ואצל: [ס] ויחובהו: [ע] אלו אפיקורסין: [פ]אדם לחבירו ובין: [צ] עושה: [ק]ואומר: [ר] עושה: [ש] שלעולם לא אמר: [ת] סרחתי: [א] שהיו מהלכין אחר מפתו של אהרן: [ב] באו לעולם:

תומת ישרים. ועוד כמה. צ"ל (יערב מה) [והרבה]:

כסא רחמים

פרק יא ריב"ב תומר כו'. דכיס כל כל דסוח ותוץ לעטיפה כמהבדיו (דף עת). רגל יכרה. **צואים.** לפו דוקא ה"ש [שכח דף קיד] כל ת"ת שממנת רכב על בגדו מ"ש. **מלת** ר"ל שמיים מתוקנים: **שלא** כת"ת. פי' **מלת** כה.

בנין יהושע

כדאיתא פרק קמא דברכות דף ח' ע"ב וכרי"ף על עין יעקב והמלכתי בזה בס"ד בתחלתי: **ואל** יהיה שונא וכו' לפיכך נתנה בדיבור המ"ת ואם כן יהבייש מב"ח לכיך לסתפרם על ידי מלאכה אל יהיה לו לעול ולמכה: **כשם** כשהתורה נתנה בברית. שנאמר (ירמיה ל"ג) אם לא בריתי יומם ולילה וקמי שם ושנינו בפ"ק דמסכת שבת [דף יט ע"ב] אמר ר' יהושע בן לוי ומניין שברית כרות ליומם שנאמר (שם) אם תופר בריתי את היום ואת הלילה וגו' ומניין שברית כרות לחמה שנאמר (שם) אם לא בריתי יומם ולילה וגו' ומניין שברית כרות לכוכבים ומזלות שנאמר (שם) וצבא השמים לא יספר וגו' ומניין שברית כרות לשבת שנאמר (שמות לא) כי שם הוא לעולם וכתיב (שם) ושמרו בני ישראל את השבת וגו' ומניין שברית כרות לישראל שנאמר (שם) כי אות הוא ביני וביניכם וגו' ומניין שברית כרות לתורה שנאמר (שם) כי על פי הדברים האלה וגו' ומניין שברית כרות לירושלים שנאמר (ישעיה מב) כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם חקות ירח ככבים לאור לילה וגו' אם יכלו חקות אלה מלפני וגו' ומניין שברית כרות למלכות בית דוד שנאמר (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי וגו' ומניין שברית כרות לשבטי לוי שנאמר (שם) אם יופר בריתי את יומם ואת בריתי את הלוים וגו' ומניין שברית כרות לשכינה שנאמר (שם) אם לא בריתי יומם ולילה

ו״א לכך נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל שכל מי שרואה משה רבינו שיושב ובוכה מי לא יבכה. (ויש אומרים) מי שרואה אלעזר ופינחס שהם שני כהנים גדולים שעומדים ובוכים מי לא יבכה. באותה שעה בקש משה למות כמיתת אהרן מפני שראה משהו מוצעת בכבוד גדול וכתות כתות של מלאכי השרת סופדות אותו וכי בינו לבין עצמו שאל ושמע הקב״ה לחישתו שנא׳ (דברים לב) ומות בהר אשר אתה עולה שמה והאסף אל עמיך כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר הא למדת שבקש למות כמיתתו של אהרן. באותה שעה א״ל למלאך המות לך הבא לי נשמתו של משה. הלך מלאך המות ועמד לפניו א״ל משה תן לי נשמתך גער בו [א״ל במקום שאני יושב אין נותנין לך רשות לעמוד ואתה אמרת תן לי נשמתך גער בו] והוציאו בנזיפה. [א] עד שא״ל הקב״ה למשה משה דייך העולם הזה שהרי העולם הבא שמור לך ששת ימי בראשית שנאמר (שמות לג) ויאמר ה׳ הנה מקום אתי ונצבת על הצור. נטלה הקב״ה נשמתו של משה וגנזה תחת כסא הכבוד (שנאמר (ש״א כה) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים). כשנטלה [ב] לא נטלה אלא בנשיקה שנאמר (דברים לד) על פי ה׳. לא נשמתו של משה בלבד גנוזה תחת כסא הכבוד אלא (א) נשמתן של צדיקים גמורות תחת כסא הכבוד שנאמר ויהיה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. יכול אף של רשעים כן ת״ל (ש״א שם) ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע [(משל למה״ד) לאחד שנטל את האבן ונתנו בתוך הקלע] [ב] אע״פ שזורק ממקום למקום [ג] אינו יודע על מה שתסמוך אף כן נשמתן של רשעים זממות והולכות (ב) ושוטפות בעולם [ד] ואינן יודעות על מה שיסמכו. שוב א״ל הקב״ה למלאך המות לך והבא לי נשמתו של משה הלך למקומו בקשו ולא מצאו הלך אצל הים הגדול א״ל משה בא לכאן א״ל מיום שעברו ישראל בתוכי שוב לא ראיתיו הלך אצל הרים וגבעות וא״ל משה בא לכאן [אמרו לו מיום שקבלו ישראל את התורה בהר סיני שוב לא ראינוהו הלך אצל שאול ואבדון אמר להם משה בא לכאן אמרו לו שמו שמענו ואותו לא ראינו הלך אצל מלאכי השרת א״ל משה בא לכאן] א״ל אלהים הבין דרכו. והוא ידע את מקומו אלהים גנזו לחיי העולם הבא ואין כל בריה יודעת שנאמר (איוב כח) והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה לא ידע אנוש ערכה ולא תמצא בארץ החיים תהום אמר לא בי היא וים אמר אין עמדי אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמועה. אף יהושע היה יושב ומצטער על משה שהוא עבדי מת. ן רוזף שלום כיצד מלמד שיהא אדם רודף שלום בישראל בין כל אחד ואחד שנאמר (כדרך שהיה אהרן רודף שלום בישראל בין כל אחד ואחד שנאמר (תהלים לד) סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו ר׳ שמעון בן אלעזר אומר) אם יושב אדם במקומו ושותק היאך רודף שלום בישראל בין כל א׳ וא׳ [אלא יצא ממקומו ויהוור בעולם ויורדוף שלום בישראל] שנאמר (שם) בקש שלום ורדפהו. הא כיצד בקשהו ממקומך רדפהו למקום אחר אף הקב״ה עשה שלום [ד] במרום ואיזה שלום עשה הקב״ה במרום שלא קרא עשרה בגבריאל עשרה מיכאל עשרה אוריאל עשרה רפאל כנגד שבני אדם קורין עשרה ראובן עשרה שמעון עשרה לוי עשרה יהודה [ו] שאלמלא עשה כנגדן עשרה עולמות כיון שקראם לאחד מהם באין לפניו ומתקנאין זה בזה אלא קרא בגבריאל אחד מיכאל אחד כיון שקראם אחד [ג] הם באו לפניו ומשגרו לכל מקום שירצה ומניו שיראים את זה ומכבדין זה את זה ועונתנין מבני אדם שבשעה שפותחין את פיהם ואומרים שיר זה אומר לחבירו פתח אתה שאתה גדול ממני. לא אתה שאתה גדול ממני וזה אומר לחבירו פתח אתה שאתה גדול ממני. לא כנגד שבני אדם עושין שזה אומר לחבירו אני גדול ממך וזה אומר לחבירו אני גדול ממך. ו״א כתות כתות הן כת אחת אומרת לחברתה פתחי את שאת גדולה ממני שנאמר (ישעיה ו) וקרא זה אל זה ואמר: ן אוהב את הבריות כיצד מלמד שמאהב אדם אוהב את הבריות ולא יהא שונא את הבריות שכן מצינו באנשי דור המפלגה שמתוך שאוהבין זה את זה לא רצה הקב״ה לאבדן מן העולם אלא פזרן בארבע רוחות העולם אבל אנשי סדום מתוך שהיו שונאים זה את זה אבדן הקב״ה מן העולם״ב ומן העוה״ב שנא׳ (בראשית יג) ואנשי סדום רעים וחטאים להי׳ מאד [ז] (ר) וחטאים זה גילוי עריות להי׳ זה [ח] חילול ה׳. מאד שמתכוונין וחוטאים.הא למדת מתוך ששונאין זה את זה אמרת הבריות [ט] מקפח את העולם ומן העולם הבא: ך ומקרבן לתורה כיצד מלמד שיהא אדם [י] מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה כדרך שהיה אברהם אבינו מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה [ולא אברהם לבד עשה אלא אף שרה שנא׳] (בראשית יב) ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן והלא כל באי עולם אינם יכולים לבריאות אפילו יתוש אחד ומה ת״ל ואת הנפש אשר עשו בחרן מלמד שהעלה עליהם הקב״ה כאילו עשו אותם. [יא] כשם שאין אדם חולק שכר לחבירו כך אין] חולק שכר (לחבירו) לעולם הבא שנאמר (קהלת ד) והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עושקיהם כח ואין להם מנחם. למה נאמר ואין להם מנחם שני פעמים אלו בני אדם שאוכלין ושותין ומצליחין בבנים ובבנות בעולם הזה ובעולם הבא אין להם [כלום ואין להם] מנחם שאם נגנבה לו לאדם גניבה בעוה״ז או שמת לו מת באין בניו ואחיו וקרוביו ומנחמין אותו יכול אף לעוה״ב כן ת״ל גם כן ואח אין לו [יב] וכן מי שעובר עבירה והוליד ממנו אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בו [שאותו ממנו היה רוצה ללמוד תורה עם אותן התלמידים] שהיו יושבין ושונין בירושלים והיה הממנה הולך עמהן עד שהגיע לאשדוד עומד שם ואומר אוי לי אילו לא הייתי ממנה כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים שלמדתני עד עכשיו ולפי שאני ממנה איני יושב ושונה בין התלמידים לפי שאין ממנה נכנס לירושלים כל עיקר שנאמר (זכריה ט) וישב ממזר באשדוד [ג] (והכרתי גאון פלשתים: ט הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי אם אני לא אזכה (ו) בחיי מי יזכה בי. וכשאני לעצמי מה אני אם אני לא זוכה בעצמי מי יזכה בי (ז) בעצמי). אם לא עכשיו אימתי אם אני לא זוכה בחיי מי יזכה בי לאחר מיתתי וכה״א (קהלת ט) כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת כי כלכל חי יודע שיהא טוב זה רשע המתקיים בעולם הזה. [יג]מן האריה המת אפילו מאברהם יצחק ויעקב שהן שוכני עפר. (דבר אחר כי לכלב חי הוא טוב זה) רשע המתקיים בעולם הזה אם עשה תשובה הקב״ה מקבלהו אבל צדיק כיון שמת שוב אינו מוסיף זכות: י (ח) הוא היה אומר אם תבא לביתי אני אבא לביתך למקום שלבי אוהב לשם רגלי מוליכות אותי. אם תבא לביתי אבא לביתך כיצד אלו בני אדם משטכיסים ומעריבים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הקב״ה [ל] מברכן לעולם הבא כענין שנא׳ (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו׳. למקום שלבי אוהב לשם רגלי מוליכות אותי כיצד (ט) אלו בני אדם שמניחים כספם וזהבם ויוצין לרגל להקביל פני שכינה במקדש הקב״ה משמרם בתוך מחניהם שנאמר (שמות לד) ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות את פני ה׳ אלהיך: יא הוא היה אומר אם אני כאן הכל כאן אני לית כאן מאן כאן [מ] הופכה והופך [בה דכולא בה] [נ] ולכולהון לפום

נוסחת הגר״א

[א] כאן צ״ל פ״ש לפמה שוב א״ל הקב״ה כו׳ עד שמענו שמועה: [ב] בתוך הקלע ווורק ממקום: [ג] ואין לה מקום על מה: [ד] בעולם ואין להם מקום על מה: [ה] במדוסיו (תיוב כה): [ו] שאלמלי: [ז] רעיים זה עם זה: [ח] ברכת: [ט] הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי אם אני לא אוכה בי מי יזכה בי לא כשם שאדם חלק: [י] ובשאני לעצמי מה אני אם אקלקל בעצמי מי יתקן אותי: [כ] באשדוד ואם לא עשיתי אמתי: [ל] בא אצלם ומברכם כענין: [מ] הוא היה אומר הפוך בה והפוך: [נ] ובה תחזי וסיב ובלה בה ומינה לא תזוע שאין לך מדה טובה הימנה: בן הא אומר לפום:

תומת ישרים. שהרי העולם הבא. נ״ב נ״א שכבר מקומך:

כמא רחמים

פרק יב ומתקנאין זה בזה. דלמד שאלך לם בלמד יזכה לגדל והוא נקוט למוד יש לו בוזה שהוא לא נעמד ונלך למי נמ״ם כמפוך שהן עומדין:

עליו בשבת. וכשא גמור בחיין קדוי מת. ומפסר שתעש״ב כל זמן שהוא בעוה״ז יש לו מקום בשוב וגדולים בש״ת מ״ש לא מקום בשוב

אבות דרבי נתן פרק שנים עשר

לפום צערא אגרא : **יב** מעשה בהלל הזקן שהיה מהלך בדרך ופגע בני אדם שמביאין חטין אמר להם מאה בכמה אמרו לו בב' דינרין ופגע באחרים אמר להם מאה בכמה אמרו לו בג' דינרין [אמר להם והלא ראשונים אמרו בשנים] אמרו לו בבלאי טפשאי אי אתה יודע שלפום צערא אגרא . אמר להם שוטים (וריקים) על שאני אומר לכם אתם מהזירין לי כך מה עשה להם הלל הזקן ההזירן למושב . אף הוא ראה גולגולת שצפה על פני המים אמר לה על דאטפת אמשפך ודאמשפוך יאטפוניה : **יג** אף הוא אומר בלשון בבלי ד' דברים נגד שמא אבד שמיה ודלא משמש חכימיא קמלא חייב ודלא מוסיף פסיד ודישתכש בתגא אבד ואזיל ליה . נגד שמא אבד שמיה כיצד מלמד שלא יוציא לו לאדם שם במדינה שכיון שיוציא לו שם במדינה טוח שנותנין בו עיניהם והורגין אותו ונוטלין ממנו את ממונו . ודלא משמש חכימיא קמלא חייב כיצד (אמרו) שבשבעים ושתים אותיות (ג) שנאמר (דברים ד) או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים [ב] ובמוראים גדולים הא למדת כשנפרע בשונאיהם של ישראל לא נפרע אלא בשבעים ושתים אותיות ומניין שהרשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים שכן מצינו בעפרון שאמר לאברהם (בראשית כג) ארץ ארבע מאות שקל כסף אבל באחרונה כששקל לו את הכסף וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון וגו' [ג] : **ד** והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות כיצד מלמד שאם נתן אדם להבירו כל מתנות טובות שבעולם ופניו (ועיניהן) [כבושים] באריץ מעלה עליו הכתוב כאילו לא נתן לו כלום אבל המקבל את חבירו בסבר פנים יפות אפי' לא נתן לו כלום מעלה עליו הכתוב כאילו נתן לו כל מתנות טובות שבעולם :

ראה מה עשה אברהם למלאכי השרת שהלך ועשה להם שלשה שוורים ותשע סאין של סולת ומניין שעשה להם תשע סאין של סולת שנאמר (שם) ויומהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת שלש [א] כמשמען קמח הרי שש סלת הרי תשע ומניין (ב) שעשה להם שלשה שוורים שנאמר ואל הבקר רץ אברהם הבקר אחד בן בקר שנים רך שלשה . וי"א ומוב ארבעה. ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו נתן ביד ישמעאל בנו כדי לחנכו במצות . אף הקב"ה אמר מעט ועשה הרבה שנאמר (שם) ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא א"ל אלא בדלי"ת ונו"ן אבל באחרונה כשפרע הקב"ה משונאיהם של ישראל לא פרע אלא בשבעים ושתים אותיות שבשמו שנאמר (שם) ויהי בחצות הלילה ויהוה הכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה הישב על כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הרחיים ובכור בהמה וגו' :

פרק שלשה עשר

א שמעי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות : **ב** עשה תורתך קבע כיצד מלמד שאם שמע אדם דבר מפי חכם בבית המדרש אל יעשה אותו עראי אלא יעשה אותו קבע . ומה שלמד אדם יעשה וילמד לאחרים ויעשו שנאמר (דברים ה) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם וכן בעזרא הוא אומר (עזרא ז) כי עזרא הכין (את) לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות ואחר כך וללמד בישראל חק ומשפט: **ג** אמור מעט ועשה הרבה כיצד מלמד שהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה אבל רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים. (א) ומניין שהצדיקים אומרים מעט ועושין הרבה שכן מצינו באברהם אבינו שאמר למלאכים פת אתם סועדים עמי חיום שנא' (בראשית יח) ואקחה פת לחם וסעדו לבבכם אבד באחרונה

ו) שכל המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעולם הבא :

פרק שלשה עשר

א שמעי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות : **ב** עשה תורתך קבע כיצד מלמד שאם שמע אדם דבר מפי חכם בבית המדרש אל יעשה אותו עראי אלא יעשה אותו קבע . ומה שלמד אדם יעשה וילמד לאחרים ויעשו שנאמר (דברים ה) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם וכן בעזרא הוא אומר (עזרא ז) כי עזרא הכין (את) לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות ואחר כך וללמד בישראל חק ומשפט: **ג** אמור מעט ועשה הרבה כיצד מלמד שהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה אבל רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים. (א) ומניין שהצדיקים אומרים מעט ועושין הרבה שכן מצינו באברהם אבינו שאמר למלאכים פת אתם סועדים עמי חיום שנא' (בראשית יח) ואקחה פת לחם וסעדו לבבכם אבד באחרונה

הגהות מהריעב"ץ

זכיות [עי' יומא דף פו:]: אי אמה יודע שלשם נוצרת אמרת כו'. כ"כ ומסה מרמוז בכיתוים ובדבריהם הללו כמו שיתבאר בכתיבה למוזבו בלומר מע"ש שהוא דבר קשה מתמת שכבר נתברכו בתענוג . והבית להם רלוף מד"ש שלא יתיגעו מן המטובה . כי מדרכם שכר טוב כי להם בעמלם . ולפום צערא . וק"ל : **כהן** גדול אני . כ"כ בלומר גדול במעשים :

הגהות הגרי"ב

(א) [כ"מ דף פז:] : (ב) [כ"מ דף פו: ע"ש וכ"ע] : (ג) [מבואר במילכם להניח דגרי שני חיטו מן הסמיך דקאי על מלאכים ומשלח שיש ע"ב אותיות מן לנוח לקחת וגו' עד ובמופתים גדולים] : (ד) [סופה דף כח. ע"ב דף קלה. :

הגהות מהריעב"ץ

(א) [עי' יומא דף פו:] : אי אמה יודע שלשם נוצרת אמרת כו'. כ"כ ומסה מרמוז בכיתוים ובדבריהם הללו בתיוים למוזבו בלומר מע"ש שהוא דבר קשה מתמת שכבר נתברכו בתענוג . והבית להם רלוף מד"ש שלא יתיגעו מן המטובה . כי מדרכם שכר טוב כי להם בעמלם . ולפום צערא . וק"ל : **כהן** גדול אני . כ"כ בלומר גדול במעשים :

נוסחת הגר"א

[א] סאים : [ב] ובמלחמתה לביד חזקה ובזרוע נטויה : [ג] שובר לפותר : [ד] וכאין : [ה] לעמוד להם חמה כיהושע בן נון : [ו] לשרת התורה הרבה :

כמא רחמים

פרק יג אמור מעט ועשה הרבה. בכללו שלש נוצרת אמרת כו'. כ"כ ומסה מרמוז בכיתוים ובדבריהם הללו בתיוים למוזבו בלומר מע"ש שהוא דבר קשה מתמת שכבר נתברכו בתענוג . והבית להם רלוף מד"ש שלא יתיגעו מן המטובה . כי מדרכם שכר טוב כי להם בעמלם . ולפום צערא . וק"ל : **כהן** גדול אני . כ"כ בלומר גדול במעשים :

ולכן שים ממלכ עוב המלכין שיש למכיהו יותר ממשקהו מלב : **פרק יד** שאין דומן רמוי לכך . פי' דכשיש ד' הרומה לשלישי : **פרק יג** אמור מעט ועשה הרבה. בכללו שלש נוצרת אמרת כו'. כ"כ ומסה מרמוז בכיתוים ובדבריהם הללו בתיוים למוזבו בלומר מע"ש שהוא דבר קשה מתמת שכבר נתברכו בתענוג . והבית להם רלוף מד"ש שלא יתיגעו מן המטובה . כי מדרכם שכר טוב כי להם בעמלם . ולפום צערא . וק"ל : **כהן** גדול אני . כ"כ בלומר גדול במעשים :

מצפה איתן ו) שכל המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעוה"ב . עיין בסנהדרין (דף סו ע"ב)

בנין יהושע

ובן הכוקר כ' רך ועוב ג' וכו"ש ס"ל כהתכון שם שכל מדע ותורה למקן לפ"ז ד' הוי : **אלא** כד' ומן . דן מכיי רמז לדן שמות מרובעים היוצאים מתלוף ניכוף שם של מלכע מ"ב ומיהי משה כתב דכוקה היה כתבו אלא מעתה מקשה לכתוב כל הכל מבואר כל"ש ד' היה רומז שם שהיה משה כתבוה והמ"ן היה מכה לתבוה שנאמר עוד נגע אחד עי"כ ועיין בזוהר שנאמר שמות הקב"ה נשים מפורשים מן לעבע כמו שעשה למצרים: **בשבעים** ושתים אותיות . ע"ב שמות היוצאים מיו"ש ויבא ויע וגם שם של ד' מתגלגל בילוחו בשבעים ושתים ע"ב . ומק' שם מ"ב מ"ש בשמחל מן כנסה . ואם יאמר לך מדם ע"ה שם מפורש הם שמות גוי שבעים ומנין וישקול וגו' . פיפח דקרא מלכע מאות וגו' עובר לשומר . דלת שקול מיניה מלא קנקנים גמוכים שם ב"מ ופיכם ר"י קנקנים משקל גדול שקוניין נעשיר מאה מנה . וע"פ גמ"ב דכתוכות דף כ' ע"ב מבשבי לפי הכלב שביניהן שמחם כלעים של פיניהן הגן עולה מרבעה ר"ע ומ' . שכתוב ל' מדום וכתוב ומ' [עיין בסנה"ד ס"ע סימן ס"ו] ושולה מומן מרבעה שמות שקל לפר שבים עבד אלף מזומים . כי בכל שקל היה מאה סלעים . עיין רש"י שם . נמוך היה שקל אחד למ"ד מזומים . ומרבעה מאות פעמים למ"ד הוא שים עבד אלף מזומים ומתחלה למר עפרון רק ד' מאות פשוטים . ותה"ב מוכיח ניהן עובר לסוחר סך הע"ו : **מעלה** עליו הכתוב . מה שלוה על נדקה מן על ע"ח : **כל** מתנות טובות שבעולם . כעין זה מיתת נישמע בדמים ומניתו לתי' בעולה כבא ע"ב כרש"י : **חוס** ומוס . ומיכוקו (מבלי עי' י"ח) מעבה בפלא מבלמה המלך ע"ב :

פרק ארבעה עשר **רבי** יומנן בן זכאי וכו' . מלמיד בזה מהכ"ב בן ב"ב דף ק"י ע"ב :

ע"ב: **אלא** שמין לרון יפלו . שמן הדור גוכה רבה"ב שם ושמעתי מפני שמין שכיוצה שוכה בלה של תכם ושעיר נמלא שם היה שכיוצה שוכה שלהן מן מוכרח"ם לנטות שעירים ולוגוב היה לוטיבה ולהשפיע בלכה ואין הדור היה לפוי לפותה ההשפעה לכך לה היה שכיוצה שוכה שלהן: **לעבר** בשנה. שוכה דף ק"ח ובה בב"ב שלהן לפוים שהעמוד לפי תמה כיוצא בן מן : **גמרא** . ז' היה שכיוצה שהיו מתנים מתחוים מתקיים בדבני לתשוים שבתחוים לפרשם ואינן לפי טעם כמו שעבו המחוקים לתבר מתנים שפירשו דברי התנים שלפניהם וקבעו לפי גמרא ואותן דקדוקים שניתי התנים היה נקרא גמרא. ר"י כשוכה וכבון ל"ש תשוני מתכרת רבה"ב : **הלכות** . הלכה למשה מסיני קבון גוד ואגוד ודומן עקומה שיעורין תלויין מחילין עבר נעשות עכרה וניפול הנים. ר"י : **ואגדות** . מדרשי פסוק קבון הנמוחות ובלחית רבה. רבה"ב : **דקדוקי** תורה . רבוי פוחיות שבתים לדקק לדרוש בהם דבון ומשועין קבון האוכה להוציא לת הכתים שדקוקה התורה לכשוב לכתוב אות יתירה ללמוד ובון ו' דוזה בהם שעמה (ויקרא י"ח) המרבון מיניה דם בהבן ר"ש ורבה"ב : **ודקרוקי** סופרים . שקוטשו לדקוק מאר מעשה הכתיות ולהתעיר לעשות טיב ואוחיב להוכה שלא יבא לגיטול תורה . שם : **ובל** המדות שלא תכמיש . עיין סוכה ובי"ב מה הוא המדוה הסוא ע"ב שמות בה"ש ר"ת חסיד חלש שלא יהא חסיד חלש שלא יהא חסיד שמעמד ת"ח ליהב שלבה על מוריה ע"ב ולהרוין בה ת"ש לבל דומק גדול הוא ע"ב לניך לנוקמני רבה"ב שהוא בוטיח מלריכים בדבנים שהמה בוקמים שלא יהא חסיד לפוי לב

הכהן קרא לו חסיד שבדור . [א] ולישמעאל בן חנניה קרא לו (א) גרוע במדבר שמחזקת מימיה (אשרי תלמיד שרבו מודה לו ומעיר עליו). כנבי"מ מ"י
ולאלעזר בן ערך קרא לו נחל שוטף ומעין המתגבר שמימיו מתגברין ויוצאין לחוץ לקיים מה שנא' (משלי ה) יפוצו מעינותיך חוצה ברחובות פלגי מים:
ד הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הורקנוס בכף שנייה מכריע את כולם אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הורקנוס אף עמהם ורבי אלעזר בן ערך בכף שניה מכריע את כולם: ה אמר להם צאו וראו איזוהי דרך מובה שידבק בה האדם כדי שיכנס בה לעוה"ב . נכנס רבי אליעזר ואמר עין טובה . נכנס רבי יהושע ואמר חבר טוב . נכנס רבי יוסי ואמר שכן טוב יצר טוב ואשה טובה . רבי שמעון אומר הרואה את הנולד (נ"א כגון מרדכי יהודי שראה את הנולד) . נכנס ר' אלעזר ואמר לב טוב לשמים ולב טוב לבריות . אמר להם הוא אני את דברי ר"א בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם . אמר להם צאו וראו איזה דרך רעה שיחרוק ממנה האדם כדי שיכנס בה לעוה"ב . נכנס ר' אליעזר ואמר עין רעה . נכנס ר' יהושע ואמר חבר רע . נכנס ר' יוסי ואמר [ב] עין רע ושכן רע ואשה רעה . נכנס ר' שמעון ואמר הלוה ואינו משלם [ג] שהלוה מן האדם כלוה מן המקום שנא' (תהלים לז) לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן . נכנס ר' אלעזר ואמר לב רע לשמים ולב רע למצות ולב רע לבריות ואמר להם רואה אני את דברי ר' אלעזר מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם [ד] : ן כשכח בנו של רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לנחמו . נכנס רבי אליעזר וישב לפניו וא"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור . א"ל אדה"ר היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין . ומניין שקבל עליו תנחומין שנא' (בראשית ד) וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ויקרא את שמו שלמה שהוא מבטיח לו שלא ימות שנים אחרים תחת הבל . נכנס ר' יהושע וא"ל [ה] רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור . א"ל אויב היו לו בנים ובנות ומתו כולם ביום אחד וקבל עליהם תנחומין אף אתה קבל תנחומין . ומניין שקבל איוב תנחומין שנא' (איוב א) ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך . א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרת לי צערו של אדה"ר . נכנס ר' יוסי וישב לפניו א"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור . א"ל אחרן היו לו בנים גדולים ומתו שניהם ביום אחד וקבל עליהם תנחומין שנאמר (ויקרא י) וידם אהרן אין שתיקה אלא תנחומין ואף אתה קבל תנחומין. כנבי"מ מ"י
א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתני צערו של אהרן . נכנס ר"ש וא"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור . א"ל דוד המלך היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין ואף אתה קבל תנחומין ומניין שקבל דוד תנחומין שנא' (ש"ב יב) וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה וישכב עמה ותלד בן ויקרא את שמו שלמה אף אתה רבי קבל תנחומין . א"ל לא די שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתני צערו של דוד המלך . נכנס ר"א בן (ב) עזריה כיון שראהו אמר לשמשו טול לפני כלי ולך אחרי לבית המרחץ לפי שאדם גדול הוא ואיני יכול לעמוד בו נכנס וישב לפניו ואמר לו אמשול לך משל למה"ד לאדם שהפקיד אצלו המלך פקדון בכל יום ויום היה בוכה וצועק ואומר אוי לי אימתי אצא מן הפקדון הזה בשלום אף אתה רבי היה לך בן קרא תורה מקרא נביאים וכתובים משנה הלכות ואגדות ונפטר מן העולם בלא חטא [ויש לך לקבל עליך תנחומים כשהזרת פקדונך שלם] א"ל ר' אלעזר בני נחמתני כדרך שבני אדם מנחמין . כשיצאו מלפניו הוא אמר אלך [ו] לדמסית למקום יפה ומים יפים ונאים והם אמרו נלך ליבנה למקום שתלמידי חכמים מרובים אוהבים את התורה (ג) הוא שהלך [ז] לדמסית למקום יפה ומים יפים ונאים נתמעט שמו בתורה הם שהלכו ליבנה למקום שת"ח מרובים ואוהבים את התורה נתגדל שמם בתורה :

פרק חמשה עשר

כנבי"מ מ"י
א והם אמרו שלשה דברים רבי אליעזר אומר יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך . אל תהי נוח לכעוס. שוב יום אחד לפני מיתתך. יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך כיצד מלמד שכשם שרואה את כבודו כך יהא רואה את כבוד חבירו וכשם שאין אדם רוצה [ח] שיהא שם רע על כבודו כך יהא אדם רוצה שלא להוציא שם רע על כבודו של חברו . ד"א יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך כיצד בזמן שיש לו לאדם מאה רבוא ונושלים את כל מטונו אל יפגום את עצמו בשוה פרוטה : ב ואל תהי נוח לכעוס כיצד מלמד שיהא עניו כהלל הזקן ואל יהי קפדן כשמאי הזקן מה היה עונותו של הלל הזקן אמרו (ר) מעשה בשני בני אדם שעמדו והמרו את פיהם זה את זה והזה את בד' מאות זוז אמרו כל שילך ויקניט את הלל ישתל ארבע מאות זוז הלך אחד מהם ואותו היום ע"ש היה עם חשיכה [ט] וקא חייף רישיה בא ושפח לו על הדלת אמר היכן הלל היכן הלל נתעטף ויצא לקראתו א"ל בני מה אתה צריך ל"א שאלה (זו) אני צריך לשאול א"ל אמור א"ל מפני מה [י] עיניהם של תרמודים תרוטות א"ל מפני שדרין בין חול למדבר ובאות רוחות ומפזרות אותו על עיניהם לפיכך עיניהם תרוטות הלך והמתין שעה אחת וחזר ושפח לו על הדלת אמר היכן הלל היכן הלל נתעטף ויצא א"ל אמור א"ל מפני מה אתה צריך ל"א שאלה אני צריך לשאול. א"ל אמור נתעטף וישב לפניו א"ל [מה אתה צריך א"ל כך נשיאים משיבים] אל ירבו כמותך בישראל [אמר לו ח"ו הוי זהיר ברוחך מה אתה צריך] א"ל מפני מה (ראשיהם של בבליים ארוכים א"ל בני הלכה גדולה שאלת לפי שאין שם חיות פקחות כשנולד הולד מגדלות *אותם של אברים ושל עבדים ושל שפחות לפיכך ראשיהם ארוכות אבל כאן שיש חיות פקחות כשנולד הולד מגדלות אותו בעריסה ומשפשפות את ראשו לפיכך ראשיהם שגלגלין). א"ל אויבדת ממני ד' מאות זוז א"ל [ט] כדי הוא הלל שתאבד על ידו ד' מאות זוז [וד' מאות זוז] והלל אל יקפיד : ג מה היה קפדנותו של שמאי הזקן אמרו מעשה באדם אחד שעמד לפני שמאי א"ל כמה תורות יש לכם א"ל שתים אחת בכתב ואחת בע"פ א"ל אל אשתכח בי אני מאמין לך בעל פה אבל לא בכתב אני מאמין לך גער בו והוציאו בנזיפה

הגהות הגרי"ב

(א) ג"ל וכגר"ש ערוגה : (ב) ג"ל והגר"ש [ערך] : (ג) עי' שבת דף קמג: (ד) שבת דף נ"ג. ע"ש :

הגהות הגרי"א

[א] ולשמעון בן נתנאל: [ב] שכן רע ויצר רע ואשה רעה: [ג] אחד הלוה מן: [ד] אשרי תלמיד שרבו מודה לו ומעיר עליו : [ה] רבי : [ו] לדיוסטית : [ז] לדיוסטית : [ח] שיצא שם : [ט] והיה תופף ראשו :

[י] ראשיהם של בבלים ארוכים א"ל בני שאלה גדולה שאלת מפני שאין להם חיות (וכו' בס"ש למעט עב) סגלגלים . הלך והמתין ש"א חזר ושפח לו על הדלת אמר היכן הלל היכן הלל נתעטף ויצא לקראתו א"ל בני מה אתה צריך א"ל שאלה אני צריך לשאול א"ל אמור א"ל מפני מה עיניהם : [כ] שאלה : [ל] שאלה : [מ] הוי זהיר ברוחך :

תומת ישרים. ולישמעאל בן חנניה קרא לו גרועה במדבר שמחזקת. כ"ב ב"ש ולשמעון בן נתנאל קרא לו גרועה שבמדבר שפוקת : **[ואיני** יכול לעמוד] בו . צ"ל לו : **רבוא** ונושלים את כל . נ"א נוטה אפי' נופלים ממנו כל : **תרוטות** . פרש"י ז"ל רכות . ובערוך ערך מרס פי' שעפעפיו סגורות ואינן פתוחות אלא מעט : **על** אברים של עבדים ושל שפחות . נ"ב נ"א בחוק עבדים ושפחות :

נכא רחמים

פרק טז מלמד שיהא עניו כהלל . פי' הגם שהלל היה בעצמו רך ועוני . הקב"ה מתן כח בחלש להגיד שבעצמו קשה יש כח גידו להשפיל הבעצם ולהיות רך ונוח והבן ליישר מסיימין תוכו :

בנין יהושע

ויועץ . וקבוע לשלכות . נמצא קם בן ג' מעלות הוא כתוכו המשלש ועיין לקמן ד"ה ותשב טוכה : **חסיד** . שעושה לפנים משורה"ד. ר"ב ועיין סוף מס' סוטה : **ולישמעאל** ב"ח . בפ"ה הגיהכת ר"ם בן מתנאל יכל תטף ועיין במד"ש פ' נשא ע"ז . **ערוגה**. עמוקה שממחזקת מימיה כ"ל עיין ד"ש ועוד פ"ה : **נחל** שוטף ומעין המתגבר . בפ"ה פ"ו מיתת ובכתר כתעין שתימו פוסק ובכתר שממתגבר ובוכן ס"ד ומתגבר ד"ש ומתגבר . הם שתי מעלות עליונות לתכמים. הלי שיעלה לתלמיד ויעשה תלמידיו הרבה כי על זה יאמר עליו מעין שתימו פוסק לפי שהכל ישתו ממנו ולא יפסקו המה . עליו אמר שלמה המלך ע"ה יפוצו מעיינותיך חוצה . וכשני שיוסיף בתלמודו יזהר ממה שקבל כי יגיעת דבר מתוך דבר והפוסק הבמתו מפלפולו כעבד זה שאמר שמתגבר והולך שהוא מעלתו מתגבר ומתרבה מעיד . ועי"ל כמעין שתימו פוסק לפי שיש לו מימיו כי כמעיין שמתגבר מתמת מן הטעופה יפסקו מימיו לבל יש שהוא לו ונקי ויהיה לעולם טובע וכן הטוסק בתורה לשמה פסיק רחוק לתוק מן התעה ותקוע קרוב לנזות ושולה לעולם בתלמידים הכשולה בו בזולה לפני ולפניים וכל זה ממקך לו לניות תפילת למודו (ב"ם כמו שביארנו המעיין מוציא מעקורו) וכו' והשוחה ממלה לפי שאין מתעמרין בד"א (מכלי יח) מתל מובע מקור תכמה ב"ה וחי"ו כתב שר"ת ב"ה לפי תרוץ כשוטו ויה"ה תרוץ ומודיר יזהר מדאי ופלגא היא סוף מסכת טוהרים סיני ועוקר הרים זה מיניהו עדיף ע"ש : **הוא** היה אומר . ריב"ו : **אבא** שאול אומר משמו . על ריב"ו : **וראבע** רבי אומר . מלמד כאדם שהוא בעול לא ימלק על פיק ושני הכהרים תמרם ריב"ו ושניהם תמת לענין הקרקעות והוכיחו הוא ר"ת ב"ה מכריע . ולענין הנכיסות והפלוגתא היא ר"ת מכריע ר"ב . ומ"מ כיון שדברי תבא שתול בתו על דברי ת"ק הולך להזכיר כי לפ ר"ת ב"ה שתמה שבתא שתוא תפילו הוא בכלל ת"ק ואל תה"ק שדבריו לתשוב בתו לא הולך בפרט שבכללות ואל תכמי ישראל לפ ר"ת ב"ש עמהם בכלל . **ציאו** . קשה מהיכן יצאו ולהיכן יבאו וי' ואפשר עוד לומר שכם היו בבואתו ולומדים עמו כיישיבה ולפיכך מצינו שהמדרש לפ שיעסקו בו בדבר כה נלמדו ולעיין תיכן היה דרך עוכה וכו' ואיזו היא דרך טובה וכו' ולפיכך שאם בם בן בכל מקום כה"ג יהיה ולפיכך עפך דק ותשכח. נפך עיין תשכח מהיכן נפך אם לא מצית תמדרש מ"ש. ולפו להתבונן בעיון בשכל היעב כמו ולבי רואה תרבה תכמה (קהלת ל' א') תו"ש : **שיראבב** בה כתלה . כתב המד"ש בשם רבינו ז"ל כי עיין ד"ש ועוד שתמש : **ואין** לי אלא וכו' . ומיכאות יש להבין תלה לומר כמוהב ל"ש ב"ה עבד לתלה ולתות בתמה תתת לעולם בשלמות ונקל עליו להשיג ממנו בעובות התצובות כולם מהיות בו כמה מדות ואיזו שלם בתתר מכם ע"ב ושפחיה שם ע"ל ועיין בתוי"ט שם שמתבון ע"ש . ומ"ש בפיה שמכון ת"ד ע"ב בתכיר כמוהב בין ב"ה ב"ש ובכלשון הש"ס שם ובתבון ע"ש . **חבר** טוב . שמוזיגין בכוסותה תחבר תלמיד כבר : **שכן** טוב . יותר מתבר טוב שבכנו רואה כל שעה ונלוה ולומד ממעשיו. כ"ש : **יצר** טוב . שכוחה בגיה : **ואשה** טובה . ג"כ שכנו תמיד ע"כ יבלה לדבק עצמו בתשה טובה . כמו תמו של ר"י ב"ש שלכך קרא לו ר"ש ואיזהו שלמו שלמו שלקח ויבלה כי היא גרמה לטיות בנו היוצא ממנה לדין בלתיתה ותמה ג"כ ביכולנוני שהיתה מהזרת בכל יום על כל בתי תלכסות שבעיירה ותומות להם בשקשה מכם בקנו בתמים על העובר תזה שכמעי שיהיה תכם ומיום שנולד לו תוליתה עכרתו תבתה כי אלה יבכנו בתזוני לגלה ר"ת ב"ש וזה שרמז דוד תע"ה בתלך בתם בנכי בקרב ביתי (תהלים קא) ר"ל בשכנו בביתי בתלך בתם בנכי ובעין ר"ש ב"ה לפי תמד"ר בם בס"ד בפ"ש בתלך בתד"ר ד"ש בתובת בתם בתובת בגיה זוגה : **הרואה** את כשלך . נוסף ומיהו אם שאתיך בתמה ומתון כך ממלת מתבר תפסד מלוה בתבר ושכר עבירה כנגד שכרה תפסדה. ר"ב : **לב** טוב . יהיה לו בכל דבר ולא יבא לידי תקלה לעולם . ולפי שהלב הוא תמעיט לכל אחר שכחות והוא תמקור שממנו מוציאים כל תפעולות ותמ"ע שיש לפעולות תלבים מיוחדים מ"מ תכח תמעולב לכל התעולות הוא כלב לפיכך אר"ש לב טוב ומתיר זה תריב"ז רוצה אני שיהא כל דבר ד"ש בן ע"ה מדבריכם. ש"י וכ"ב : **אין** לבחול אלא רעה . כלומר לבחול אלא מה שהוא טוב יהיה תפכו רע כי מדת התכידות והוא תעושה לפנים משורה"ד היא דרך תעובה לפי שלא כל אחד ואחד יהיה בתכונה לעשות כדרך תעובה ומי שהיה תבין ומעיד דבריו עם ע"ה ואיש לא יתפכר בו יעיד ויאמר שלא היה כן ולא ראוי לעשות כן אלא כדרך תעובה בקצת תעידותיו אינה דרך רעה לפי שהיו מעיד לשום אחד מהם וכן בשאר תמדות לפיכך כלכלו בתחול תפכו היא דרך רעה שיתכחש תפלם לפי שהיו מעיד לשום אחד מהם ולא לשניהם כ"ש : **שיכנס** בה לשעות : **ויוציאו** מלבו שכר כשהוא מלוה כלתיתה ספ"ק דקדושין וכתב ס"ש שם"ש (תהלים קיט) אף לפ פעולו עולה בדרכיו הלבו : **רבי** יוסי לומר עין רע . יפ"ר לתו לגרום שיהיה דבר תפובו בדבריו ר"י : **הלוה** ואינו משלם . הוא תפך שהלוה לת שתלך אלם לו יפלוג לו ויפלג לו ויפלג לו ואף לת תמר בתם לו שתהיה לו תלוה תהוא שתלך אלם לו שתלך אלם לו יבא לידי תקלה אלא עלמו ולמד תהוא תלוה תהוא שתלך אלם לו שתלך אלם לו יבא לידי תקלה אלא עלמו ולמד תהוא

בנזיפה. בא לפני הלל א"ל רבי כמה תורות נתנו א"ל שתים אחת בכתב ואי בע"פ א"ל בכתב אני מאמינך בע"פ אין אני מאמינך בע"פ א"ל בני שב כתב לי אלף בית [א] א"ל מה זה א"ל אלף א"לאין זה אלף אלא בית א"להזו זה א"ל בית א"ל אין זה אלא גימל [ב] א"ל מניין [ג] אתה יודע שזה אלף וזה בית וזה גימל [ד] א"ל כך מסרו לנו אבותינו הראשונים שזה אלף וזה בית וזה גימל כשם שקבלת זו באמונה כך קבל עליך זו באמונה. מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בהכ"נ[כג:מ"ו] אברים שבמילו שקורא (שמות כח) ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל בא לפני שמאי א"ל רבי כל הכבוד הזה למי אמר לכה"ג א"ל אין כהן בישראל ואין לנו כהנים גדולים שיעמדו וישתמשו בכהונה גדולה אלא גר הקל שלא בא אלא במקלו ובתרמילו ויבא וישתמש בכהונה גדולה גער בו והוציאו בנזיפה. בא להלל א"ל רבי ניירני ע"מ שתשימני כה"ג שאעמוד ואשמש ע"ג המזבה אמר לו שב[כד:מ"ז] ואומר לך דבר אחד מי שמבקש להקביל פני מלך ב"ו לא דין הוא שילמוד איך יכנס ואיך יצא א"ל הן אתה שמבקש להקביל פני מה"ה הקב"ה לא דין הוא שתלמוד איך תכנס לבית קדש הקדשים איך תיטיב את הנרות איך תקרב לגבי מזבח איך תערוך את השלחן איך תסדר את המערכה אמר לו המטוב בעיניך עשה. כתב לו תהלה אלף בית ולמדו תורת כהנים והיה לומד והולך עד שהגיע (במדבר א) והזר הקרב יומת נשא אותו גר ק"ו בעצמו ואמר מה אם ישראל שנקראו בנים למקום ועליהם אמרה [ה] שכינה (שמות יט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אעפ"כ הזהיר עליהם הכתוב והזר הקרב יומת אני גר הקל לא באתי אלא בתרמילי אעכ"ו מיד נתפייס אותו גר מאליו[כג:מ"ח] בא לו אצל הלל הזקן א"ל כל הברכות שבתורה יגונו על ראשך שאם היית כשמאי הזקן לא באתי (להקהל) בישראל. קפדנותו של שמאי הזקן בקש[כג:מ"ט] לאבדני מן העוה"ז ומן העוה"ב. ענותנותך הביאני לחיי העוה"ז והבא. אמרו לאותו גר נולדו שני בנים לאחד קראו הלל ולאחד קראו גמליאל והיו קורין אותם גרים אף הלל: ד שוב יום אחד לפני מיתתך (א) שאלו תלמידיו את רבי אליעזר וכי אדם יודע באיזה יום יומות שיעשה תשובה אמר להם כל שכן שיעשה תשובה היום שמא ימות למחר שמא ימות למחרתו ונמצא כל ימיו בתשובה. ר' יוסי בר יהודה אמר משום ר' יהודה בר' אלעאי שאמר משום רבי אלעאי אביו שאמר משום ר"א הגדול[כג:מ"י] (שוב יום אחד לפני מיתתך ו) הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב אף כל דבריהם נגחלי אש:

שנה נולד יצר טוב ביון שמחלל שבתות א"ל ריקה הרי הוא אומר (שמות לא) מחלליה מות יומת. הורג נפשות א"ל ריקה הרי הוא אומר (בראשית ט) שופך דם האדם באדם דמו ישפך. הולך לדבר עבירה אומר לו ריקה הרי הוא אומר (ויקרא כ) מות יומת הנואף והנואפת. בזמן שאדם מחמם את עצמו והולך לדבר זימה כל אבריו נשמעין לו מפני שיצה"ר מלך הוא על מאתים וארבעים ושמונה אברים. כשהוא הולך לדבר מצוה התחילו מתענין (לו) כל אבריו מפני שיצר הרע שבמעיו מלך הוא על מאתים וארבעים ושמונה אברים שבאדם ויצר טוב אינו דומה אלא למי שהוא חבוש בבית האסורין שנאמר (קהלת ד) [כי] מבית האסורים יצא למלוך זה יצר טוב וי"א (ב) זה יוסף הצדיק כשבאתה אותה רשעה היתה מענה אותו בדבריה אמרה לו אני אחבשך בבית האסורין אמר לה ה' מתיר אסורים אמרה לו אני אנקר את עיניך אמר לה ה' פוקח עורים אמרה[כג:מ"כ] לו אני אכפוף את קומתך אמר לה ה' זוקף כפופים (אמרה לו אני עושה אותך רשע אמר לה ה' אוהב צדיקים אמרה לו אני עושה אותך ארמאי אמר לה ה' שומר את גרים עד שאמר איך אעשה הרעה הגדולה הואת) אל תתמה אל יוסף הצדיק שהרי [ו] רבי צדוק היה גדול הדור (ג) כשנשבה נשלחו משרויתיה אחת ושגרה לו שפחה אחת יפה כיון שראה אותה נתן עיניו בבוהל שלא יראוה ויהיה יושב ושונה כל הלילה לשחרית הלכה והקבילוה אצל גבירתה אמרה לה שוה לי המות משתתנני לאיש הזה שלחה וקראה לו ואמרה לו מפני מה לא עשית עם אשה זאת כדרך שיעשו בני אדם אמר לה ומה אעשה מכהונה גדולה אני ממשפחה גדולה אני אשרתי שמא אבא עליה והרביתני אל תתמה על רבי צדוק שהרי [ז] ר' עקיבא גדול ממנו כשהלך לארץ אוכילו קורצא אצל שלמון אחד ושגר לו שתי נשים יפות רחצום וסכום וקשטום ככלות חתנים והיו מתנפלות עליו כל הלילה ואת אומרת חזור אצלי ואת אומרת חזור אצלי והיה יושב ביניהם ומרקק ולא פנה אליהן הלכו לחן והקבילו פני השלטון ואמרו לו שוה לנו מות משתתנני לאיש הזה שלח וקרא לו א"ל מפני מה לא עשית עם הנשים הללו כדרך שבני אדם עושים לנשים לא יפות המר לא בנות אדם כמותך הן מי שבראש אותך לא ברא אותם. אמר לו מה אעשה ריחן בא עלי מבשר נבלות וטרפות ושרצים. אל תתמה על ר' עקיבא שהרי [ח] ר"א הגדול גדול ממנו שגדל את בת אחותו י"ג שנה עמו במטה עד שבאו לה סימנים אמר לה צאי והתנשאי לאיש אמרה לו הלא אמתך [ט] (אנכי) לשפחה לרחוץ רגלי תלמידך אמר לה בתי כבר זקנתי צאי והתנשאי לבחור שכמותך אמרה לו לא כך אמרתי לפניך הלא אמתך לשפחה לרחוץ רגלי תלמידך כיון ששמע את דבריה נטל ממנה רשות לקדשה ובא עליה: ג רבי ראובן בן אצטרובלי אומר חיאך [י] מתרחק אדם מיצר הרע ובמעט לפי שטיפה ראשונה שאדם מטיל באשה הוא יצה"ר. (ז) ויצר הרע אינו שרוי אלא [כ] על מפתחי הלב שנאמר (בראשית ד) לפתח חטאת רובץ [ל] א"ל לאדם בשעה שהתינוק[כג:מ"כ] מוטל בעריסה (האיש) מבקש [מ] להורגך הוא רוצה שיתלוש ממנו בשערו תינוק מוטל בעריסה הניח ידו ע"ג נחש או ע"ג עקרב ועקצתו לא גרם לו אלא יצר הרע שבמעיו הניח ידו ע"ג גחלים ונכוה לא גרם לו אלא יצה"ר שבמעיו (לפי שיצר הרע שולט בשעת הכעס) [נ] בית ראש אבל (ס) ראה בגדי או בטלה כיון שהוא רואה את הבאר הוא חוזר לאחוריו לפי (ו) שאין יצר הרע בבהמה [ג]. רבי שמעון בן אלעזר אומר אמשול לך משל למה (הדבר דומה) יצה"ר דומה לברזל

פרק ששה עשר

א רבי יהושע אומר עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם. עין הרע כיצד מלמד שכשם שאדם רואה את ביתו של עצמו כך יהא רואה ביתו של חבירו. וכשם שאדם רוצה שלא להוציא שם רע על אשתו ובניו כך יהא אדם רוצה שלא להוציא שם רע על אשת חבירו ועל[כג:מ"כ] בניו של חבירו. ד"א עין הרע כיצד שלא תהא עינו של אדם צר במשנתו של חבירו. מעשה באחד שהיה עינו צרה במשנתו של חבירו נתקצרו חייו ונפטר והלך לו: ב יצר הרע באדם שלש עשרה שנה גדול יצר הרע מיצר טוב ממעי אמו של אדם היה גדל ובא עמו והתחיל מחלל שבתות אין ממחה בידו[כג:מ"כא] [הורג נפשות אין ממחה בידו הולך לדבר עבירה אין ממחה בידו] לאחר י"ג[כג:מ"כב] שנים נולד יצר טוב ביון שמחלל שבתות א"ל ריקה הרי הוא אומר (שמות לא) מחלליה מות יומת. הורג נפשות א"ל ריקה הרי הוא אומר (בראשית ט) שופך דם האדם באדם דמו ישפך. הולך לדבר עבירה אומר לו ריקה הרי הוא אומר (ויקרא כ) מות יומת הנואף והנואפת. בזמן שאדם מחמם את עצמו והולך לדבר זימה כל אבריו נשמעין לו מפני שיצה"ר מלך הוא על מאתים וארבעים ושמונה אברים. כשהוא הולך לדבר מצוה התחילו מתענין (לו) כל אבריו מפני שיצר הרע שבמעיו מלך הוא על מאתים וארבעים ושמונה אברים שבאדם ויצר טוב אינו דומה אלא למי שהוא חבוש בבית האסורין שנאמר (קהלת ד) [כי] מבית האסורים יצא למלוך זה יצר טוב וי"א (ב) זה יוסף הצדיק כשבאתה אותה רשעה היתה מענה אותו בדבריה אמרה לו אני אחבשך בבית האסורין אמר לה ה' מתיר אסורים אמרה לו אני אנקר את עיניך אמר לה ה' פוקח עורים אמרה[כג:מ"כ] לו אני אכפוף את קומתך אמר לה ה' זוקף כפופים (אמרה לו אני עושה אותך רשע אמר לה ה' אוהב צדיקים אמרה לו אני עושה אותך ארמאי אמר לה ה' שומר את גרים עד שאמר איך אעשה הרעה הגדולה הואת) אל תתמה אל יוסף הצדיק שהרי [ז] רבי צדוק היה גדול הדור (ג) כשנשבה נשלחו משרויתיה אחת ושגרה לו שפחה אחת יפה כיון שראה אותה נתן עיניו בבוהל שלא יראוה ויהיה יושב ושונה כל הלילה לשחרית הלכה והקבילוה אצל גבירתה אמרה לה שוה לי המות משתתנני לאיש הזה שלחה וקראה לו ואמרה לו מפני מה לא עשית עם אשה זאת כדרך שיעשו בני אדם אמר לה ומה אעשה מכהונה גדולה אני ממשפחה גדולה אני אשרתי שמא אבא עליה והרביתני אל תתמה על רבי צדוק שהרי [ז] ר' עקיבא גדול ממנו כשהלך לארץ אוכילו קורצא אצל שלמון אחד ושגר לו שתי נשים יפות רחצום וסכום וקשטום ככלות חתנים והיו מתנפלות עליו כל הלילה ואת אומרת חזור אצלי ואת אומרת חזור אצלי והיה יושב ביניהם ומרקק ולא פנה אליהן הלכו לחן והקבילו פני השלטון ואמרו לו שוה לנו מות משתתנני לאיש הזה שלח וקרא לו א"ל מפני מה לא עשית עם הנשים הללו כדרך שבני אדם עושים לנשים לא יפות המר לא בנות אדם כמותך הן מי שבראש אותך לא ברא אותם. אמר לו מה אעשה ריחן בא עלי מבשר נבלות וטרפות ושרצים. אל תתמה על ר' עקיבא שהרי [ח] ר"א הגדול גדול ממנו שגדל את בת אחותו י"ג שנה עמו במטה עד שבאו לה סימנים אמר לה צאי והתנשאי לאיש אמרה לו הלא אמתך [ט] (אנכי) לשפחה לרחוץ רגלי תלמידך אמר לה בתי כבר זקנתי צאי והתנשאי לבחור שכמותך אמרה לו לא כך אמרתי לפניך הלא אמתך לשפחה לרחוץ רגלי תלמידך כיון ששמע את דבריה נטל ממנה רשות לקדשה ובא עליה: ג רבי ראובן בן אצטרובלי אומר חיאך [י] מתרחק אדם מיצר הרע ובמעט לפי שטיפה ראשונה שאדם מטיל באשה הוא יצה"ר. (ז) ויצר הרע אינו שרוי אלא [כ] על מפתחי הלב שנאמר (בראשית ד) לפתח חטאת רובץ [ל] א"ל לאדם בשעה שהתינוק[כג:מ"כ] מוטל בעריסה (האיש) מבקש [מ] להורגך הוא רוצה שיתלוש ממנו בשערו תינוק מוטל בעריסה הניח ידו ע"ג נחש או ע"ג עקרב ועקצתו לא גרם לו אלא יצר הרע שבמעיו הניח ידו ע"ג גחלים ונכוה לא גרם לו אלא יצה"ר שבמעיו (לפי שיצר הרע שולט בשעת הכעס) [נ] בית ראש אבל (ס) ראה בגדי או בטלה כיון שהוא רואה את הבאר הוא חוזר לאחוריו לפי (ו) שאין יצר הרע בבהמה [ג]. רבי שמעון בן אלעזר אומר אמשול לך משל למה (הדבר דומה) יצה"ר דומה לברזל

פרק ששה עשר רבי

אחר דברי אחיהם. ל"ק כאחיהם כו' כאחיהם מן הכא ולכך קאמר לקמן כשם אחד רואה וכו' ורואה וכו' כלומר ברואה בעלמו ועוכרו כו' יהיה רואה בעוכרו תניכו:

נוסחת הגר"א

(א) שבת דף קנג ע"ב: (ב) [יומא דף לה ע"ב עיין שם]: (ג) [עיין קדושין דף מ ע"ב לגלן מעתה אתי]: (ד) [נכרות דף סה ע"ב]: (ה) ל"ת בבת: (ו) עי' נכרות דף סה ע"ב לגלן מעתה בהמה וכו' עיין שם:

הגהות הגרי"ב

(א) ולמדוי ולמכתר: (ב) אל"ג והא אתמול לא אשרת לי כך: (ג) אנו יודעין שזה: (ד) זה גימל אלא שכך מסרו: (ה) תורה: (ו) משה דר' צדוק גדול ממנו כשנשבה: (ז) משה דר"א: (ח) משה דר"א: (ט) ל"ש (וכן ליתה בדפוסי"ו) (י) יתרה: (כ) בין מפתחי: (ל) אפי' בשעה: (מ) להרגו תינוק: (נ) אבל בתינוק ר"ח ורזקי בבת ראש:

תוספות ישרים. אל"ג וכי אין כהן וכו' בכהונה גדולה על גבי המובח אלא וכו' בא אצל הלל א"ל כו' כהן גדול ואעפ"ר הלך אחריו כשמאי הלך אחר הלל ואעפ"כ לא נתקבל אלא הלל הזקן. ל"ג

אבות דרבי נתן פרק ששה עשר

לברזל שהתיזולוהו בתוך האור כל זמן שהוא בתוך האור עושין ממנו כל כלים שירצו אף כך יצה"ר אין לו תקנה אלא בדברי תורה (שהוא כאש) בלבד[מ"ב] אחת היה רבן יוחנן בן זכאי מהלך בשוק ראה ריבה אחת שמלקטת שעודים מתחת רגלי בהמתן של עריבים אמר לה בתי מי את שתקה שוב אמר לה בתי מי את שתקה אמרה לו המתן לי נתעטפה בשערה [ל] וישבה לפניו אמרה לו רבי בתו של נקדימון בן גוריון את אמר לה בתי וממון של אביך היכן הוא אמרה לו רבי לאו כדין מתלא מתלין בירושלים מלח ממון חסר ואמרי לה חסד אמר לה של בית חמיך היכן הוא אמרה לו רבי בא זה ואבד זה. באותה שעה אמר להן רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו כל ימי הייתי קורא מקרא הזה אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן [מ] ולא למדתי מה שכתב בו [שנתחייבו] עד שבאתי היום ואמרתי מה שבתב שנתחייבו ישראל לאומה שפלה [ולא באומה שפלה בלבד אלא לגללי בהמתן] שוב אמרה לו רבי זכור אתה כשהתמת על כתובתי אמר לה הן אמר לתלמידיו העבודה אני חתמתי על כתובתה של ריבה זו והיו קורין בה אלף אלפים דינרי זהב בדינרי צורי [נ]. מימיהם של בית אביה של ריבה זו לא היו נכנסים מבתיהם לבית המקדש עד שפורסין לו כלי מילת: ה מעשה בריבה אחת שנשבית היא ועשר שפחותיה ונטלה כותי אחד והיתה מתגדלת ובאת בתוך ביתו יום אחד נתן לה כדה ואמר לה צאי והבא לי מים עמדה אחת משפחותיה ונטלתו ממנה אמר לה [ג] מהו אמרה לו חיי ראשך אדוני אני הייתי מחמש מאות שפחות של אמה של ריבה זו כיון ששמע את דבריה שגרה בת חורין היא ועשר שפחותיה: ו שוב מעשה בריבה אחת שנשבית ונטלה כותי אחד והיתה מתגדלת ובאת בתוך ביתו בא לו בעל החלום ואמר לו הוצא ריבה זו מתוך ביתך אמרה לו אשתו אל תוציאנה. שוב בא לו בעל החלום א"ל אם אין אתה מוציאה הריני הורגך עמה והוציאה. והיה מהלך אחריה אמר אלך ואראה מה יהא בסופה של ריבה זו. כשהיא הולכת בדרך צמאתה וירדה לשתות מים על המעיין כיון שהניחה ידה על הכותל יצא עליה נחש ונשכה ומתה והיתה צפה על פני המים ירד ונטלה[מ"ג] והעלה וקברה. ובא ואמר לאשתו עם זו שאתה רואה לא בעם עליהם אלא אביהם שבשמים: ז וכל מעשיך יהיו לשם שמים לשם תורה שנאמר (משלי ג) בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך: ח רבי שמעון אומר הוי זהיר בק"ש ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעשה תפלתך (ד) [מ] שיחה אלא תחנונים לפני המקום[מ"ה] ב"ה שנאמר (יונה ד) כי אתה אל חנון ורחום ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה. ר"א אומר הוי שקול ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודבר אחד בתורה אל תשתכח ממך דע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל [ע] בריתך [ונאמן הוא בעל [פ] בריתך לשלם לך שכר פעולתך]:

פרק שמונה עשר

א ולנגדן (ה) היה ר' יהודה הנשיא מונה שבחן של חכמים של רבי טרפון של ר"ע ושל ר"א בן עזריה ושל ר' יוחנן בן נורי ושל ר' יוסי הגלילי. לרבי טרפון קרא לו גל אבנים וי"א גל של אגוזים כיון שנוטל אדם אחד מהן כולן מתקשקשין ובאין זה על זה כך היה ר' טרפון דומה בשעה שת"ח נכנס אצלו וא"ל שנה לי מביא לו מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות כיון שיוצא מלפניו היה יוצא מלא ברכה ושובו. לר' עקיבא קרא לו אוצר בלום למד רבי עקיבא

הגהות הגרי"ב

*) ג"מ כי חנון ורחום הוא וכ"ה ביומ"ל ג

(א) ג"מ בשבועה: (ב) כמוכות תפ"ה: (ג) ג"מ והגר"מ מה זו: (ד) ג"מ קבע: (ה) ג"מ גיגיון דף פז:

עקיבא

תומת ישרים. בדברי תורה שהן כאש בלבד כצ"ל: **שהוא** מסית. נ"ב נ"א מושל: **ועדיין** לא הגיעו לתיישים וכבשים שנאמר כצ"ל (ולגירסת הגר"מ צ"ל לתיישים ומלאים):

נוסחת הגר"א

[א] והמדיחין והמסורות: [ב] הלא: [ג] וכן הוא: [ד] לכבודו אם עושה כן אתה: [ה] באוהרה גדולה: [ו] ממון חבריו ובזמן שעני נכנס כו': [ז] ליתן לו ולפפרוהו: [ח] השואה אוהו שנא': [ט] לרעך: [י] ויצא:

[כ] אינו מוסר לך מלאים אלא כבשים: [ל] ועמדה: [מ] ודעי את בדיוקין של בעשרת הדיבות ולא ידעתי בו עד שאתה קורה בתורת כהנים: [נ] מביא אביה חוץ משל חמיה: [ס] קבע אלא רחמים ותחנונים: [ע] מלאכתך: [פ] מלאכתך:

כמא רחמים

[כן היתה גיכסתן] גו כל מלכיו. כלומר מתקבלים מלכון למעלה שעושה שכלם מתקבלים כנגדו: **יצר** הרע ל"ל תקנה מלא ד"ת. ע"ש דיש עבודות להכניעו כמו ס' יסיה עיון בתמיא ומי שזכה ליזקף שמים מתקונה וכיוצא. כ"ז מועיל ליעל ממנו אבל ע"י עסק התורה מתקן היצה"ר עצמו ושוובו טוב. ו"ק [קדושין דף ל: כ"ב דף עו] בתלמי ע"פ בתלמי ל' תורה מלמין דכמו שהמלמין מתביעין מתביעל בלמיה בן בתורה ואפילו הכי אין מתקנין אותו אלא ע"י הקב"ה [ברכות דף ה:]:

פרק יז ואל תקל ממנו מת ממנו. על לימוד תורה תכל מם מעלמו מתן לך בשביל דורון שרי ומלוה ליכל המתן דורון בה [כתובות דף קה:] והוא מלוה לעתן ע"ד ושם הים תחר עשיתי עמו כמצו"ל

הגהות מהריעב"ץ

פרק יז שאין בהם תורה כו'. ב"ב כלומר שיהו ממלאים מקומו הגדוים לגמילות תע"פ שהיו גדולים בתורה גופה. כי לא נתנם בכתבו במורה ונקרתו בהם:

בנין יהושע

וכו': **ריבה.** עטרה. **מתחת** רגלי בהמתן. שם מיתת מבין בהמתן. (שם) וכ"מ לקמן בסוף המעשה: **המתן** לי. שם ליתת זה מלת כיון שהתקה תוחו מתעטפה בשערה: **וישבה** לפניו. שם מיתת ומעמדה לפניו מתכה לו רבי מרכבני תמר בה בתי מי את שתקה כו בת מי את תמכה כו בת נקימון בן גוריון וכו': **ולא** כיון מתלת מתלין ולא כך היו מושלים משל בירושלים. כ"ש: **מלח** ממון חסר. כרוכה למלות ממונו כלומר לגרום לו שיתקים יתחסרו לצדקה ממיר ומכסוון זהו קיומו. כ"ש. והמהכ"ם כ' ושו"ל כל מי שלוה מהן לצדקה כדאלו הוא מחסר ממלת שהוא קיום ממונו ע"כ: **ואמרי** לה חסר. ישמה ממנו חסר ואל ביש לחת לו עשה לצדקה כדאלו הוא מחסר ממונו. כ"ש: **בא** זה ואיבד זה. לפי שאמרנו בו כ"ש: **בעקבי** הצאן. ופיפתו ודעי את גדוניות ל"ת גדוניות הלא גוזיותין. גמלת שם ועי' פרש"י: **לאומה** שפלה. ערביים קבי לומם שפלה שכותבי הכם כם במדבר. כ"ש: **העבודה.** שכותב ועי"ל פ"ת ל"ת ל"ל בעבודה: **בדינרי** צורי. ליתת הכם בגמ' ומוסיף עוד שם תון מכל המיה ככם כיב"ג וכו' ס"ם ובמכהכ"ת: **עד** שפורסין לו. מתת רבנו למלן עליהם. כ"ש: **מילת.** בגדי גמר דק ועוד מאד ומממו עושים בגדים אלו ילת שמותם בכל המלן. למרי ופפתי (סוטה ג) תרגומו כפות מילת ערוך ערך מל: **וכל** מעשיו וכו'. קלי לעיל כ"ם לפיפה של ר' יוסי: **שנא'** כל דכיך ועכו. (מכלי ג) ופיתה בכיכות פרק כהוחם ס"ג ויומה ל"ע דכם כי קפרא לית מרכם קעכם שכל גופי תורה תלוין בה מכאתי כל דכיך ועכו וגו' וכ"ש ל"ת ס' ל"ל מפורש הלי קרא שלפני' דכיים של רשות ומלוה ומהמיה והכליכה והיסיכה והקיפה והמלמיים ומיכתם וכל ללכי גופך ליכה כגלה עבודה מוכלך ול' לדבר הגורם עבודתו וכו' ע"ש ולה מוכלי קורק ק"ם בעוכתם יהו מיכלים מוכלפ כפיכים ביום ד' סימן ז' וכ"כ מו"ם מלעיך ק"ם ויתי: **ובתפלה.** וכן בתפלה יזהר להתפלל בקול רם ולא בלחש כדי שיכוין בתפלתו שהם קבלת עול מ"ם ועבודה לו יתברך לפיכך הזהיר עליהם בויתר והזו לשון זו יזהר כי לריך וזהירות גדולה. מד"ם ותו"ס: **אל** תפלה תפלתך שיהם. כ"כ שלא כמוהה כמיהה בעלמא. מפרש. ג"ם קבע. כלומר שעליו דבר קבוע ומוזל עליו תורה ומלומר כך וכך מלי מיני מתי לפכוון מעלי עול. כ"ש. **מ"ב** קבע. כלומר שאינו מתפלל בקול רם ל' פרשה מתם שלומר מלמד מלומר כך וכך מלי מיני מתי לפכוון מעלי עול. כ"ש. **ואמרי** לה. ל"ל ואמרי לה. כ"ש: **אלא** בקול רם. כ"ש: **רחום** ומנין הוא. מלד שרואה בתחנוניו ומרחם מיד. כ"ש: **שקוד.** כד"ת לשקוד על ללמודי יום יום (מכלי ה) וע"ש ביקוש ובפ' כ"ב סוף סוטה מש"ו: **ודע** מה שתשיב. סוגיא שלא הלך אלה לגלות לפרסם על סבריהם אלא שיהו ביקוו לך ביקוו לך דע מה שתשיב מתם אלה לו מתתיל לפסוק לך מת הכלב. כ"כ ממ"ל ומו"ר: **לאפיקורוס.** לשון הפקר ממנה לא תהוכה ומתחשיבה כלילו היו הפקר. ל"ג מעיס עלמו כהפקר ואינו מה על נפשו לחום ממת מעת עליו ממנה מת הכעם על ממנה יכול חופש כל מדבי בתן ומעל לאשתו עם זו שאתה רואה לא בעם עליהם אלא אביהם שבשמים: **ז** וכל מעשיך יהיו לשם שמים לשם תורה שנאמר (משלי ג) בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך: **ח** רבי שמעון אומר הוי זהיר בק"ש ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעשה תפלתך (ד) [מ] שיחה אלא תחנונים לפני המקום[מ"ה] ב"ה שנאמר (יונה ד) כי אתה אל חנון ורחום ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה. ר"א אומר הוי שקול ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודבר אחד בתורה אל תשתכח ממך דע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל [ע] בריתך [ונאמן הוא בעל [פ] בריתך לשלם לך שכר פעולתך]:

פרק שמונה עשר

א ולנגדן (ה) היה ר' יהודה הנשיא מונה שבחן של חכמים של רבי טרפון של ר"ע ושל ר"א בן עזריה ושל ר' יוחנן בן נורי ושל ר' יוסי הגלילי. לרבי טרפון קרא לו גל אבנים וי"א גל של אגוזים כיון שנוטל אדם אחד מהן כולן מתקשקשין ובאין זה על זה כך היה ר' טרפון דומה בשעה שת"ח נכנס אצלו וא"ל שנה לי מביא לו מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות כיון שיוצא מלפניו היה יוצא מלא ברכה ושובו. לר' עקיבא קרא לו אוצר בלום למד רבי

נוסחת הגר"א

[א] והמדיחין והמסורות: [ב] הלא: [ג] וכן הוא: [ד] לכבודו אם עושה כן אתה: [ה] באוהרה גדולה: [ו] ממון חבריו ובזמן שעני נכנס כו': [ז] ליתן לו ולפפרוהו: [ח] השואה אוהו שנא': [ט] לרעך: [י] ויצא:

[כ] אינו מוסר לך מלאים אלא כבשים: [ל] ועמדה: [מ] ודעי את בדיוקין של בעשרת הדיבות ולא ידעתי בו עד שאתה קורה בתורת כהנים: [נ] מביא אביה חוץ משל חמיה: [ס] קבע אלא רחמים ותחנונים: [ע] מלאכתך: [פ] מלאכתך:

כמא רחמים

[כן היתה גיכסתן] גו כל מלכיו. כלומר מתקבלים מלכון למעלה שעושה שכלם מתקבלים כנגדו: **יצר** הרע ל"ל תקנה מלא ד"ת. ע"ש דיש עבודות להכניעו כמו ס' יסיה עיון בתמיא ומי שזכה ליזקף שמים מתקונה וכיוצא. כ"ז מועיל ליעל ממנו אבל ע"י עסק התורה מתקן היצה"ר עצמו ושוובו טוב. ו"ק [קדושין דף ל: כ"ב דף עו] בתלמי ע"פ בתלמי ל' תורה מלמין דכמו שהמלמין מתביעין מתביעל בלמיה בן בתורה ואפילו הכי אין מתקנין אותו אלא ע"י הקב"ה [ברכות דף ה:]:

פרק יז ואל תקל ממנו מת ממנו. על לימוד תורה תכל מם מעלמו מתן לך בשביל דורון שרי ומלוה ליכל המתן דורון בה [כתובות דף קה:] והוא מלוה לעתן ע"ד ושם הים תחר עשיתי עמו כמצו"ל

הגהות מהריעב"ץ

פרק יז שאין בהם תורה כו'. ב"ב כלומר שיהו ממלאים מקומו הגדוים לגמילות תע"פ שהיו גדולים בתורה גופה. כי לא נתנם בכתבו במורה ונקרתו בהם:

בנין יהושע

וכו': **ריבה.** עטרה. **מתחת** רגלי בהמתן. שם מיתת מבין בהמתן. (שם) וכ"מ לקמן בסוף המעשה: **המתן** לי. שם ליתת זה מלת כיון שהתקה תוחו מתעטפה בשערה: **וישבה** לפניו. שם מיתת ומעמדה לפניו מתכה לו רבי מרכבני תמר בה בתי מי את שתקה כו בת מי את תמכה כו בת נקימון בן גוריון וכו': **ולא** כיון מתלת מתלין ולא כך היו מושלים משל בירושלים. כ"ש: **מלח** ממון חסר. כרוכה למלות ממונו כלומר לגרום לו שיתקים יתחסרו לצדקה ממיר ומכסוון זהו קיומו. כ"ש. והמהכ"ם כ' ושו"ל כל מי שלוה מהן לצדקה כדאלו הוא מחסר ממלת שהוא קיום ממונו ע"כ: **ואמרי** לה חסר. ישמה ממנו חסר ואל ביש לחת לו עשה לצדקה כדאלו הוא מחסר ממונו. כ"ש: **בא** זה ואיבד זה. לפי שאמרנו בו כ"ש: **בעקבי** הצאן. ופיפתו ודעי את גדוניות ל"ת גדוניות הלא גוזיותין. גמלת שם ועי' פרש"י: **לאומה** שפלה. ערביים קבי לומם שפלה שכותבי הכם כם במדבר. כ"ש: **העבודה.** שכותב ועי"ל פ"ת ל"ת ל"ל בעבודה: **בדינרי** צורי. ליתת הכם בגמ' ומוסיף עוד שם תון מכל המיה ככם כיב"ג וכו' ס"ם ובמכהכ"ת: **עד** שפורסין לו. מתת רבנו למלן עליהם. כ"ש: **מילת.** בגדי גמר דק ועוד מאד ומממו עושים בגדים אלו ילת שמותם בכל המלן. למרי ופפתי (סוטה ג) תרגומו כפות מילת ערוך ערך מל: **וכל** מעשיו וכו'. קלי לעיל כ"ם לפיפה של ר' יוסי: **שנא'** כל דכיך ועכו. (מכלי ג) ופיתה בכיכות פרק כהוחם ס"ג ויומה ל"ע דכם כי קפרא לית מרכם קעכם שכל גופי תורה תלוין בה מכאתי כל דכיך ועכו וגו' וכ"ש ל"ת ס' ל"ל מפורש הלי קרא שלפני' דכיים של רשות ומלוה ומהמיה והכליכה והיסיכה והקיפה והמלמיים ומיכתם וכל ללכי גופך ליכה כגלה עבודה מוכלך ול' לדבר הגורם עבודתו וכו' ע"ש ולה מוכלי קורק ק"ם בעוכתם יהו מיכלים מוכלפ כפיכים ביום ד' סימן ז' וכ"כ מו"ם מלעיך ק"ם ויתי: **ובתפלה.** וכן בתפלה יזהר להתפלל בקול רם ולא בלחש כדי שיכוין בתפלתו שהם קבלת עול מ"ם ועבודה לו יתברך לפיכך הזהיר עליהם בויתר והזו לשון זו יזהר כי לריך וזהירות גדולה. מד"ם ותו"ס: **אל** תפלה תפלתך שיהם. כ"כ שלא כמוהה כמיהה בעלמא. מפרש. ג"ם קבע. כלומר שעליו דבר קבוע ומוזל עליו תורה ומלומר כך וכך מלי מיני מתי לפכוון מעלי עול. כ"ש. **מ"ב** קבע. כלומר שאינו מתפלל בקול רם ל' פרשה מתם שלומר מלמד מלומר כך וכך מלי מיני מתי לפכוון מעלי עול. כ"ש. **ואמרי** לה. ל"ל ואמרי לה. כ"ש: **אלא** בקול רם. כ"ש: **רחום** ומנין הוא. מלד שרואה בתחנוניו ומרחם מיד. כ"ש: **שקוד.** כד"ת לשקוד על ללמודי יום יום (מכלי ה) וע"ש ביקוש ובפ' כ"ב סוף סוטה מש"ו: **ודע** מה שתשיב. סוגיא שלא הלך אלה לגלות לפרסם על סבריהם אלא שיהו ביקוו לך ביקוו לך דע מה שתשיב מתם אלה לו מתתיל לפסוק לך מת הכלב. כ"כ ממ"ל ומו"ר: **לאפיקורוס.** לשון הפקר ממנה לא תהוכה ומתחשיבה כלילו היו הפקר. ל"ג מעיס עלמו כהפקר ואינו מה על נפשו לחום ממת מעת עליו ממנה מת הכעם על ממנה יכול חופש כל מדבי בתן ומעל לאשתו עם זו שאתה רואה לא בעם עליהם אלא אביהם שבשמים: **ז** וכל מעשיך יהיו לשם שמים לשם תורה שנאמר (משלי ג) בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך: **ח** רבי שמעון אומר הוי זהיר בק"ש ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעשה תפלתך (ד) [מ] שיחה אלא תחנונים לפני המקום[מ"ה] ב"ה שנאמר (יונה ד) כי אתה אל חנון ורחום ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה. ר"א אומר הוי שקול ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודבר אחד בתורה אל תשתכח ממך דע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל [ע] בריתך [ונאמן הוא בעל [פ] בריתך לשלם לך שכר פעולתך]:

פרק שמונה עשר

א ולנגדן (ה) היה ר' יהודה הנשיא מונה שבחן של חכמים של רבי טרפון של ר"ע ושל ר"א בן עזריה ושל ר' יוחנן בן נורי ושל ר' יוסי הגלילי. לרבי טרפון קרא לו גל אבנים וי"א גל של אגוזים כיון שנוטל אדם אחד מהן כולן מתקשקשין ובאין זה על זה כך היה ר' טרפון דומה בשעה שת"ח נכנס אצלו וא"ל שנה לי מביא לו מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות כיון שיוצא מלפניו היה יוצא מלא ברכה ושובו. לר' עקיבא קרא לו אוצר בלום למד רבי

עקביא דומה לפועל שנטל קופתו ויצא לחוץ מצא חמים מניח בה מצא שעורים מניח בה כוסמין מניח בה פולן מניח בה עדשים מניח בה כיון שנכנס לביתו מברר חמים בפני עצמן שעורים בפני עצמן כוסמין בפני עצמן פולן בפני עצמן עדשים בפני עצמן . כך עשה ר' עקביא ועשה כל התורה טבעות טבעות . לר"א בן עזריה קרא לו קופה של רוכלים ולמה היה ר"א דומה לרוכל שנטל קופתו ונכנס למדינה ובאו בני המדינה ואמרו לו שמן טוב יש עמך פלייטון יש עמך אפרסמון יש עמך ומוצאין הכל עמו כך היה ר"א בן עזריה בזמן שת"ח נכנס אצלו שאלו במקרא אומר לו במשנה אומר לו במדרש אומר לו בהלכות אומר לו בהגדות אומר לו כיון שיצא מלפניו הוא מלא טוב וברכה: ב (א) לעת קנקנתו של ר' יהושע נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להם בני מה חידוש לכם בבית המדרש אמרו לו תלמידיך אנו ומימך אנו שותים אמר להם [א] ח"ו שאין דור יתום [של חכמים] שבת של מי היתה אמרו לו שבת של ר"א בן עזריה היתה . אמר להם ובמה היתה ההגדה היום אמרו בפרשת הקהל את העם האנשים והנשים והטף (דברים לא) אמר להם ומה דרש בה אמרו לו כך דרש בה אנשים באים ללמוד ונשים לשמוע טף למה הם באים כדי לתת שכר טוב למביאיהם אמר להם מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני אלמלא (לא) באתם אלא [ב] לשמוע דבר זה די . אמרו לו ועוד דרש בה דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות (קהלת יב) מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דברי תורה מכוונין את האדם לדרכי חיים אי מה דרבן זה מטלטל אף דברי תורה מטלטלין ת"ל וכמסמרות [ג] נטועים מה [ד] נטועים אינן מתעקרין אף דברי תורה אינן מתעקרין בעלי אסופות אלו ת"ח שנכנסין ויושבין אסופות אסופות אלו אוסרין ואלו מתירין אלו מטמאין ואלו מטהרין אלו פוסלין ואלו מכשירין [שמא יאמר [ה] לך אדם] אשב ולא אשנה ת"ל נתנו מרועה אחד אל אחד [ו] בראם ופרנם אחד [ז] נתנם רבון כל המעשים אמרם אף אתה עשה אונך כאפרכסת והכנס בהם דברי אוסרין ודברי מתירין דברי מטמאים ודברי מטהרין דברי פוסלין ודברי מכשירין [ח] ולר' יוחנן בן נורי קרא לו קופה של הלכות . ולר' יוסי הגלילי מלקט יפה יפה בלא נפות הרוח [ט] שאחז בה מדת חכמים (מהר סיני והיה משנן בה) [י] כל חכמי ישראל : ד איסי בן יהודה היה קורא לחכמים שמות . לר"מ חכם וסופר . לר' יהודה חכם לכשיורצה . לר"א בן יעקב קב ונקי . לרבי יוסי נמוכן עמו . [כ] ולרבי יוחנן בן נורי קופה של [י] הלכות . לרבי יוסי הגלילי מלקט יפה יפה בלא נפות הרוח . לר' שמעון בן גמליאל חנות [מ] מלא ארגון טב לר"ש שונה הרבה ומשכח קימעא . לאחי"כ מצאו רבי שמעון לאיסי בן יהודה א"ל מפני מה אתה מפטפט דברי בפני ת"ח א"ל וכי אמרתי עליך אלא שאתה שונה הרבה ומשכח קימעא ומה שאתה משכח מוטיב של משנתך :

מאין הוא בא ולאן הוא הולך ומה עתיד להיות ומי הוא דיינו [מאין הוא בא ממקום חושך ולאן הולך למקום חושך ואפילה ומה עתיד להיות עפר רמה ותולעה ומי הוא דיינו] מלך מלכי המלכים הקב"ה : ב רבי שמעון אומר בא ממקום חושך וחוזר למקום חושך בא מטיפה סרוחה ממקום שאין העין יכולה לראות ומה עתיד להיות עפר רמה ותולעה שנא' (איוב כה) אף כי אנוש רמה [ובן אדם תולעה רבי אלעזר בן יעקב אומר רמה] בחייו ובן אדם תולעה במותו איזה רמה בחייו [זה כינים] ובן אדם תולעה במותו זה שמרחיש במותו : ג ר"ש בן אלעזר אומר אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך שבנה פלטרין [ג] גדולים וישב בכולם וביב של בורסקי עוברת בתוכה ונופל על פתחה כל עובר ושב אומר כמה נאה ומשובח פלטין זו [ד] (ב) אלמלא ביב של בורסקי לא היתה עוברת בתוכה . אף כך אדם דומה ומה אם עכשיו שמוציאין ממעיו מעין סרוח כך מתגאה על הבריות אם היה מוציא מעין של שמן טוב אפרסמון ופלייטין על אחת כמה וכמה שיתגאה על הבריות : ד (ג) כשהלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו וישבו לפניו אמרו לו רבינו למדנו [ע] דבר אחד ממה שלמדתנו אמר להם (מה אלמד אתכם) צאו והזהרו איש בכבוד חברו ובשעה שאתם מתפללין דעו לפני מי אתם עומדים להתפלל שמתוך דבר זה תזכו לחיי העוה"ב (ד) אמר רבי אלעזר בן עזריה חמשה דברים למדנו מרבי אליעזר ושמחנו בהן יותר ממה ששמחנו בהן [פ] בחייו אלו הן [כסת] עגולה והכדור והאימום והקמיע והתפלה [צ] שנקרעה אשמרת לנו מה הן אמר להם מסאים הם [ק] והזהרו בהן והטבילו אותן כמה שהן [ר] שהלכות קבועות שנאמרו לו למשה בסיני :

פרק תשעה עשר

א עקביא בן מהללאל אומר כל הנותן ארבעה דברים אל לבו שוב אינו חוטא

הגהות הגרי"ב

(א) תניא דף ג. : (ב) עי' תוס' מגילה דף כח. : (ג) [כרכות דף כח: ועי"ש] : (ד) [מנחות דף סח.] : (ה) ל"ל והגי"ל קוביר : (ו) [עיין גליון דף מז.] :

נוסחת הגר"א ובלא

[א] א"א לבהמ"ד בלא הידוש שבת של מי: [ב] להשמיע : [ג] אי מה מסמר חסר ולא יתיר אף ת"ח כן ת"ל: [ד] נפוצה פרה ורבה אף ת"ח כן בעלי: [ה] אדם היאך אני למד תורה מעתה ת"ל: [ו] נתנם: [ז] אמרם מפי: [ח] א"א אין דין יתום שראב"ע שרוי בתוכו : [ט] שהיה מלקט : [י] ומשנה : [כ] ל"ש גל של אגוזים . [ל] ר"ש אוצר בלום . לראב"ע קופה של בשמים : [מ] מיוחנן : [נ] גדולה ומשובחה בכולה : [ס] אלמלי : [ע] אורחות חיים אמר להם : [פ] בחייו ואלו : [צ] שנקרעו מה : [ק] מטאים הם ומטבילין אותם כמה שהן : [ר] ולהזהיר בהן שהן קבועות : [ש] ונתן על ברזל על צאריך וגו' : [ת] שתואב : [א] ואוריבו : [ב] כיצד שתאבות לשתות : [ג] ואוריבו : [ד] שמבקש ללכוש : [ה] ואוריבו : [ו] והחרב

תומת ישרים. לפועל שנטל קופתו כו' . גירסת רש"י ז"ל לענין שנטל קופתו ויצא לשדה מצא שעורין קצר ונתן בה מצא חמים קצר ונתן בה וכן פולין וכן עדשים. וכשבאו לביתו ברר כל מין ומין לעצמו כך ר"ע כשלמד מרבותיו שמע דבר מקרא מרבותיו ואחריו הלכה ואחריו הגדה נתן לבו לחזור עליהם ולגרסן עד שהיו סדורים בפיו ולא אמר אלמוד מקרא לעצמי ומדרש לעצמו ואגדה לעצמו אבל כשנעשה חכם גדול כל התורה כולה מסבעות מסבעות סדר מדרש ספרי וספרא לבדן ואחריהן סדר משנה לעצמן ולתלמידיו ולחכמות לעצמן . את זה כתבתי מפ"ש רש"י ז"ל שם להיותה גירסא אחרת וצריכה להבנת הברייתא השנויה שם וע"ש בנמ' ופרש"י ז"ל ואז תבין עד סוף הפרק ומאי איכא בין האחד לחבירו : **ובמה** היתה הגדה היום אמרו לו בפרשת כי"ל : יין משיבה [מלות שבבל המדיינות ליתא בדפוס"] . נ"ב נ"א יינות המשובחים שבבל המדיינות : **והבלך** . נ"ב אינו נ"א ונכון כי הוא פסולת חמשי עיין [בפרק] [בעיון ערך] כלך [ובפרק בבא מרליקין (דף כ')] :

הגהות מהריעב"ץ

פרק יח ועשה כל התורה כלעגות בעגות . כ"כ כמו שבעגות כלים שמכלים נעלים על ידיהם כך עשה כ"ש כללות הקופה שים לב לחוזים :

פרק כ הדרהורי' מרב , והכלורי' לעב . כ"כ לחנת : **הדרהורי** יפ"ר . כ"כ שהסופרים היו מבלין הי' מ' מוטב לכתיר' ולכלות וקיום ע"מ ולרחב"ם היה מרבי לעיבורים שאומר כלבון קלרה ולכלות וקיום . וזה קר בקלנס . ומקי בלשון הוא . וכלון הוא . וכפ"ע דכלורות דף ס"ג ע"ב פרק"ח קר ומקי מעט שלא הוזכר אלא במקומות מועטין ומה שאומר מקי הוא שהלכה כמותו : **נמוקו** עמו . פיוהו"ו עמו נתת מעט כל דבריו שהוא מייצג את דבריו. רש"י. ופפ"ר דכלורות דף ס"ג כתב ר"ש. נמוקו קטנות שהוא כד

ובלא סכין ובלא שלחן. דבר אחר בחוסר כל בלא חומץ ובלא מלח זו היא קלקלה שמקללין בני אדם אל יהא לך חומץ ומלח בתוך ביתך. הוא היה אומר (שה"ש א) אל תראוני שאני שחרחורת שישופתני השמש [א] אלו (א) כל בנות שביהודה שפרקו עולו של הקדוש ברוך הוא מעליהם והמליכו עליהם מלך בשר ודם. דבר אחר [ב] בני אמי נחרו בי זה משה שהרג את המצרי שנא' (שמות ב) ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם [וגו'] ויפן כה וכה וירא כי אין איש מה ת"ל כי אין איש מלמד שהרשיב לו משה סנהדראות של מלאכי השרת ואמר להם אהרגו את זה אמרו לו הרוג וכי בחרב הרגו והלא במאמר הרגו שנא' (שם) הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי מלמד שהרגו בשם. (ד"א) בני אמי נחרו בי זה [ג] משה שברח למדין שנא' (שם) וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מדין וישב על הבאר ויבאו הרועים ויגרשום ויקם משה ויושיען וישק את צאנם בא משה וישב עליהם בדין אמר להם מנהגו של עולם אנשים (ב) ממלאין ונשים משקות כאן נשים דולות ואנשים משקין עוות הדין יש כאן [ד] (חייבין בדין חייבין לשעה) ויש אומרים כל זמן שהיה משה עומד על שפת הבאר היו הכמים צפין ועולין לקראתו וכיון שחזר חזרו הכמים לאחוריהם באותה שעה אמר אוי לי שהנחתי את עמי ובאתי לדור עם כותים. ד"א בני אמי נחרו בי אלו ישראל שעשו את העגל שבתחילה אמרו (שם כו) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע חזרו ואמרו אלה אלהיך ישראל (שם לב) דבר אחר בני אמי נחרו בי אלו מרגלים שהוציאו דבת הארץ וגרמו להם לישראל שיפלו פגריהם במדבר שנאמר (במדבר יד) במדבר הזה יפלו פגריכם. (שה"ש א) שמוני נוטרה את הכרמים [ה] אמר הקב"ה מי גרם לי להיטיב לכותים אלא ישראל (שכל זמן) שכותים שרויין [ו] (ג) בטוב הם החופים ונזופים ומטולטלים. דבר אחר שמוני נוטרה את הכרמים אלו ישראל שלכל לבבל עמדו עליהם שבניהם וגיזבריהם ואמרו להם הפריישו תרומות ומעשרות אמרו להם כל עצמינו לא גלינו מארצנו אלא (ז) עד שלא הפרשנו תרומות ומעשרות [ז] ועכשיו [ח] אתם אומרים לנו שנפריש תרומות ומעשרות [ט] [לכך נאמר שמוני נוטרה את הכרמים] [י] :

פרק אחד ועשרים

א רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית ויין של צהרים כו'. שינה של שחרית ביציד מלמד שלא יתכוון אדם לישן עד שתעבור עליו [ב] התורה זמן ק"ש שאם ישן עד שתעבור עליו זמן ק"ש נמצא בטל מן [ב] התורה שנאמר (משלי כו) (הדלת תסוב על ציריה ועצל על מטתו) אמר עצל שהל בדרך ארי בין הרחובות [ל] . יין של צהרים כיצד מלמד שלא יתכוון אדם לשתות יין בצהרים שבל זמן שאדם שותה יין בצהרים נמצא בטל [מ] מכל

(א) כני אמי נחרו בי : [ב] ששופתני השמש זה משה: [ג] דתן ואבירם שנא': [ד] עמד והושיעו : [ה] כרמי שלי לא נטרתי: [ו] בשלוה הם החופים : [ז] בא"י : [ח] אנו צריכים להפרישׁ תרומות : [ט] בבבל : [י] כרמי שלי לא נטרתי : [כ] הק"ש : [ל] הדלת תסוב על ציריה ועצל על מטתו : [מ] מדברי תורה שנאמר : [נ] ושריר בעת יאבלו : [ס] ובדרך חפאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב : [ע] וקרקפיאות שלהן : [פ] ומהו פורענותן לעתיד לבא שנאמר (מהלים לז) כי מרעים יכרתון ואין מרעים אלא רשעים שנאמר : [צ] ואומר כי הנה

תומת ישרים. שישופתני וגו' כצ"ל **כל** בנות. נ"ב נ"א בלאות ובערוך ערך בל כתב בויקרא רבה פ"ם ויגל את מסך ידיהת גלי בלאות נ"א דוכסייא ע"כ נראה שבולאות היינו כסיא ענין אחר והם שרים או שרות כנ"ל. הגיה: **[בני** אמי נחרו בי] זה משה כנ"ל . נ"ב ופי' הפסוק לפי זה שהרה אפו של משה על המצרי בי שבניו ובעבורו: **וישב** על הבאר ולבתן מדין שקבע בנות [וגו'] ומתקוחיסם ולכן נשבעו על יהיהם. שלין מתקניין לוֹלת בשבת כמלחם: **מלמד** שהרגו נפש. ל"ב ומ"ם ודלמתמם בתנא חלף היינו לעוך עלמו ולהנהנתו :

ויבאו הרועים כצ"ל: **נמצא** בטל מכל . נ"א מן : **כולה.** לגיהסחת הספר נמחק תיבת כולה ולע"א לא : **בן** הורים ושריך בעת יאבלו. ואיזו כצ"ל: **לעשות** לחם נאולה. נ"א ליתן נאולה: **שלא** יתכוין אדם בשעה שהוא שונה בביתו לשוח. עם אשתו עם בניו. נ"א שלא להיות ישוב ושונה בתוך ביתו ומשיח עם בניו :

כסא רחמים

שהרגו נפש . כזה מפקר לפרש ויעמוד פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג אח משה דיש לתקון דמשה כתן לכתיב יקר מאד בעיני המלכות לוך תקף בעבור הדיוקן ע' לשה להזהיר תקף בני עזות שלא. תמיד דתן ואבירם כתיב ויגזור פרעה ויעמד פרעה את הדבר הזה ל"ל כעבדות הרגו ולכן ויבקש כו' :

פרק א נמצא בטל מן התורה . נקע נמצא שלשון הוה עומד ומשתין עם כניו ומעשך והוא לא יודע ואח"כ נמצא בטל מן התורה שלא מילמה תורה ביטול תורה שלא מדעתו :

פרק כב אומן וכלי אומנתו ביזו . לכליהה מוטעו מלחמתו ומתוך ירלה יבא לידי לעוד וחזו אומן ול"ת ביזו ואח"כ נמצא בטל מן התורה . ל"ת אם אין לו אומנות אחרת ומתוך שהוא עוסק באומנתו נמצא בטל מן התורה ואח"כ נמצא בטל מן התורה שנא' (יהושע א) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה . וישיבה בתי כנסיות של עמי הארץ כיצד מלמד שלא ישב אדם עם ישובי קרנות בשוק ונמצא בטל מן התורה שנאמר (תהלים א) אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים [פ] [כי אם בתורת ה' חפצו] רבי מאיר אומר ומה תלמוד לומר ובמושב לצים [לא ישב] אלו תרטיאות [ע] של לצים (שבהן דנין דיני נפשות להטית) . [צ] (ואין מרעים אלא רשעים שנא' כי מרעים יכרתון ומה הוא פורענותן לעתיד לבא שנאמר (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש. ואין זדים אלא לצים שנא' (משלי כא) זד יהיר לץ שמו : **ב** מעשה ברבי עקיבא שהיה יושב ושונה לתלמידיו ונזכר לו מה שעשה בילדותו אמר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מישבי קרנות בשוק :

פרק שנים ועשרים

א רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת שנא' (תהלים קיא) ראשית חכמה יראת ה'. הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין לנו' שנא' ונעשה ונשמע. אמרו לפני רבן יוחנן בן זכאי חכם וירא חטא מה הוא אמר להם הרי זה אומן ולכלי אומנתו בידו חכם ואין ירא חטא מהו אמר להם הרי זה אומן ואין לכלי אומנתו בידו. ירא חטא ואין חכם מהו אמר להם אין זה אומן אבל כלי אומנתו בידו. ראב"ע אומר אם אין תורה אין דרך ארץ וכו' הוא היה אומר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה לאילן שעומד על המים ענפיו מועטין ושרשיו מרובין אפי' ארבע רוחות העולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו שנאמר (תהלים א) (ירמיה יז) והיה כעץ שתול על (פלגי) מים וגו' . אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה לאילן שעומד במדבר ענפיו מרובין ושרשיו מועטין שאפי' ארבע רוחות העולם באות ונושבות בו עוקרין אותו ומהפכות על פניו שנא' (ירמיה יז) והיה כערער בערבה וגו' . רבן גמליאל אומר עשה לך רב וקנה לך חבר . רב לחכמה וחבר ללמוד והסתלק מן הספיקות ואל תרבה לעשר

(א) כ"ת והגר"ת [בולאות] : (ב) כ"ת והגר"ת דולים : (ג) כ"ת בישלוה : (ד) כ"ת והגר"ת בשבע :

הגהות מהריעב"ץ

שהרגו נפש . כזה מפקר לפרש ויעמוד פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה דיש לתקון דמשה כתן לכתיב יקר מאד בעיני המלכות לוך תקף בעבור הדיוקן ע' לשה להזהיר תקף בני עזות שלא. תמיד דתן ואבירם כתיב ויגזור פרעה ויעמד פרעה את הדבר הזה ל"ל כעבדות הרגו ולכן ויבקש כו' :

פרק א נמצא בטל מן התורה . נקע נמצא שלשון הוה עומד ומשתין עם כניו ומעשך והוא לא יודע ואח"כ נמצא בטל מן התורה שנא' (יהושע א) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה . וישיבה בתי כנסיות של עמי הארץ כיצד מלמד שלא ישב אדם עם ישובי קרנות בשוק ונמצא בטל מן התורה שנאמר (תהלים א) אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים [פ] [כי אם בתורת ה' חפצו] רבי מאיר אומר ומה תלמוד לומר ובמושב לצים [לא ישב] אלו תרטיאות [ע] של לצים (שבהן דנין דיני נפשות להטית) . [צ] (ואין מרעים אלא רשעים שנא' כי מרעים יכרתון ומה הוא פורענותן לעתיד לבא שנאמר (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש. ואין זדים אלא לצים שנא' (משלי כא) זד יהיר לץ שמו : **ב** מעשה ברבי עקיבא שהיה יושב ושונה לתלמידיו ונזכר לו מה שעשה בילדותו אמר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מישבי קרנות בשוק :

פרק שנים ועשרים

א רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת שנא' (תהלים קיא) ראשית חכמה יראת ה'. הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין לנו' שנא' ונעשה ונשמע. אמרו לפני רבן יוחנן בן זכאי חכם וירא חטא מה הוא אמר להם הרי זה אומן ולכלי אומנתו בידו חכם ואין ירא חטא מהו אמר להם הרי זה אומן ואין לכלי אומנתו בידו. ירא חטא ואין חכם מהו אמר להם אין זה אומן אבל כלי אומנתו בידו. ראב"ע אומר אם אין תורה אין דרך ארץ וכו' הוא היה אומר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה לאילן שעומד על המים ענפיו מועטין ושרשיו מרובין אפי' ארבע רוחות העולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו שנאמר (תהלים א) (ירמיה יז) והיה כעץ שתול על (פלגי) מים וגו' . אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה לאילן שעומד במדבר ענפיו מרובין ושרשיו מועטין שאפי' ארבע רוחות העולם באות ונושבות בו עוקרין אותו והופכות על פניו שנא' (ירמיה יז) והיה כערער בערבה וגו' . רבן גמליאל אומר עשה לך רב וקנה לך חבר . רב לחכמה וחבר ללמוד והסתלק מן הספיקות ואל תרבה לעשר

בנין

והכלך מיני מגי כדתימה בשבת רפ"ב דף כ': **הוא** היה אומר. רבי מנחם בן הכתיבה: **אל** תתמוך וגו'. סיפיה דקרא בני תמי מתרו בי: **בולאות** שביהודה. בגיתיון דף נ"ו ע"ת ליתא בולי אלו עשבים דכתיב (ויקרא כו) ובשבתי את גאון עזכם ותני רב יוסף אלו גולגלות (עשבים שביהודה) וסיפיה דקרא כרמי שלי לא נטרתי פרש"י מלינו שנקטים בקרבת בני כרמים שנאמר (שופט ג' טו) ותתי לה בת כרמים משם ומהכרמיזין ותמני לה פרסאות בקרבת בני יפנה כדאי (שופט כד מ"ו): **סנהדראות** של מה"ש. למגלחים המלפים פותח שלא לה לקוי להכנו (מלכים ד ב כ) ויאמר זה בכם הוא תומר בכם. ילקוט: **אמרו** לי הכוו. בתניתא בסם יהרגנו וזה מחכה על פיפ"ח. שם: **עוות** הזין. ומתחכה שהניח את עמו וכא לכלל. שם: **שהבותים** ברוין בטוהב שם. שהרגילים לחפוש וכו' כד"ה (בהלחים כה) ולמה מלמד יתמן לו ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל וכה"ל (ישמקלל כו) ממנלה מחכה לו ממלמה לוד מלוחכים של ירושלים כלומר בסמים כסחים דף מג ע"ב: **שנפריש** בגולה בחוכר כל הכרם מבלאנו: **את** הכלכיים. כמה כמוכיחים וכמוזרים לשון כחובת כחבר כיב ב"ש:

פרק אחד ועשרים רבי דוסא בן הרכינס וכו' שינה של שחרית.

שחרית הזה"ר למה שיעור בחרית שבחו זמן ילדותו וכו' ויין של צהרים הוא זמן שעמידה ושיחת הילדים נגד זמן היכידה שהן מקוקה הזקן כ"ל לשון וכו' וכל הבל פיו של אדם עולה לרקיע ועושה רושם למעלה מה טוב וכמה נה בפסוק רים מעות לך יחל דברו וגו' כלומר כל שעשה בהיכוי חוזק ולא יפלו מפיו רק דברים של קדושה וזה לפי שבכל היומא מפיו יעשה כלומר בכל היומא מפיו בזה העולם לא יעשה מעשה בשביל מעשה עכ"ל ע"ש ובשעתו שזה הכלמו ג' כ"ב פ"ש ד"ה עד שם מעשה ממך כ"ל מה שעשה למעלה הוא ממעשיך למטה: **נמצא** בטל מ"ת. ביקוש רים הכלים מיחה ובמוכחות יקבה יומם ולילה וגו' ממר ל' יהושע זה ק"ש שחרית וערבית ומעלה עליהם ככתוב כאילו הן יגעים בתורה כתוב ע"ש. וכעין זה במתות דף נו ע"ב וע"ש במכלה"ש ולעיל בתלמיד"ע ספ"י: **אמר** עגל. הכה לשוחה בפעל בגד ילדה בשחר ד"ה ולא בשחר בגמרא מביחו: **שוחל** בדבך. ילחומר עילה ובוחה כדי שלא יפלו מביחו אל שחל בדבך מבר יל"ך בם: **ארי** בין בהלמוכות. שיעלקוחו: **הדלת** תסוב על ציריה. בכה אמר שהדלת תסוב על ציריה ואינה נפרלת ממנו כן דבוק בעגל אל מטתו לרוב אהבו שיהא כן עגלה מפיל הבדמה. ל"ב ג. והרחק"ע כתב הדלת תסוב על ציריה שיתפתח בהלכות נ"ת ופ"ם ולמלכתו ועניין העגל על מטתו: יין של צהרים. מוכר לבו של אדם ביותר כי בשחרית בהתם יום עלל מעמת הסיום. ובערב כבר הוא יגע ומנקך לנוח. ובלכרים הלדם בכתו ביותר על שהול שמח בגמרי בדבתיב (קהלת ב) למשול ביין לבי בשבי. יקוי כפ"ת ותוי"ט) **שלמלכך** בנקך יחלבו: **ושדיך** בנקך יחלבו. פ"י וכדבריך עד דלא יקרבון תמידך לנסבה ויהלבו לחמא. ול"ל שהולבו ושותן קודם התפלה: **שלמלכך** בן תורין. ופ"י בתר דמקרבין תמידך מהלבו לחמא דמזמן ד' שנין מן עמל דיהון בגבורתא תוריהא ולא בחלבות וכסמיות עינא ר"ל מי שעשוק כחומם נקרא בן תורין כדחיתא בפ"ק פ"ו בן ד' ר"ת ולא ב' ר"ת ושנין זה שיהא בהמה ד' ע"ם ע"ש ובמכלה"ש והבחתי בזה ד' ע"ם ב' מורין בהמה ב' ע"ם ב' ר"ת לא ידעתי עד ד' שנות: **ואיזון** חוזו עת. דסיפיה דקרא למעני ושעין לי ל"ת בשבת דף ל"ב ע"ב: **שנא'** בעתה תחמיכם. זה קלי מה שבגולה ממלא תיכף בעת יהלבו מחזון לניהם בעתה תחמיכם ושעין ע"ז בכוח שהקדושה בפ"ד: **בעת** יאמר ליעקב. מבית ג"כ לניהם שהות לכח שעיהיו ישכחו בפיהם ושעין ע"ז בכוח שהקדושה בפ"ד ד"ה ואמיתכן לפניהם ממה"כ ויהלבו מה פעל לו ואימתי בהתתיב כלשיחת בתורה מפיו של הקב"ה ומתו

אבות דרבי נתן פרק שנים ועשרים

לעשר אומדות : **ב** שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה [א] . (א) אם לחכמים יפה שתיקה קל וחומר לטיפשים : **ג** לא חכמה מביא דברים ולא דברים מביא חכמה אלא מעשה . כל המרבה דברים מביא חטא שנא' (משלי י) ברוב דברים לא יחדל פשע ואומר (שם יז) גם אויל מחריש חכם וגו' [ב] :

פרק שלשה ועשרים

א בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנא' (תהלים קיט) מכל מלמדי השכלתי איזו עלוב שבעלובים זה שהוא עלוב כמשה רבינו שנאמר (במדבר יב) והאיש משה עניו מאד . איזו עשיר שבעשירים זה ששמח בחלקו שנאמר (תהלים קכח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך . איזו גבור שבגבורים זהו שכובש את יצרו שנאמר (משלי טז) טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר . וכל הכובש את יצרו מעלין עליו כאילו כבש עיר מלאה גבורים שנאמר (שם כא) עיר גבורים עלה חכם [ג] ואין גבורים אלא גבורי תורה שנא' (תהלים קג) גבורי כח עושי דברו . ויש"א מלאכי השרת שנאמר (שם) ברכו ה' מלאכיו [גבורי כח וגו'] ויש אומרים מי שעושה שנוא אוהבו : **ב** (רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה וכו') הוא היה אומר אל תהי בו לבל אדם ([ואל תהי בו לבל אדם]) שנאמר (משלי יג) בז לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא ישלם [ד] הוא היה אומר הלומד תורה בילדותו למה הוא דומה לעגלה שכבשוה שכבשוה קטנה שנאמר (הושע י) ואפרים עגלה מלומדה אוהבתי לדוש . והלומד תורה בזקנותו דומה לפרה שלא כבשוה אלא בזקנותה שנא' (שם ד) כי כפרה סוררה סרר ישראל . הוא היה אומר הלומד תורה בילדותו דומה [ה] לאשה שהיא לשה בחמין והלומד תורה בזקנותו [ו] למה הוא דומה לאשה שהיא לשה בצונן : **ג** ר' אליעזר בן יעקב אומר הלומד תורה בילדותו דומה לכתב שנכתב על נייר חדש והלומד תורה בזקנותו דומה לכתב שנכתב על נייר ישן : **ד** רבן שמעון בן גמליאל מוסיף על דבריו הלומד תורה בילדותו דומה לבהור ששנא בתולה שהיא הוגנת לו והוא הגון לה והיא מתנפלת עליו והוא מתנפל עליה הלומד תורה בזקנותו למה הוא דומה לזקן ששנא בתולה היא הוגנת לו והוא אינו הגון לה היא מתנפלת עליו והוא מתרחק ממנה שנא' (תהלים קכז) כחצים ביד גבור כן בני הנעורים וכתיב בתריה אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם . שונה ומשכח (ב) דומה לאשה שילדת בנים וקוברת שנאמר (הושע ט) כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים מאדם בלי תקרי ושכלתים אלא ושכחתים [ז] (רבי שמעון בן אלעזר אומר הלומד תורה בילדותו דומה לרופא שהביאו לפניו מכה ויש לו אימה לתחוך ומסני רפואות לרפאות הלומד תורה בזקנותו דומה לרופא שהביאו לפניו מכה ויש לו אימה לתחוך ואין לו

*) הגר"ש גורס זה בס"פ הקודם

(א) [פסחים דף נמ"ג] . (ב) [סנהדרין דף נמ"ג] . (ג) ל"פ והגר"מ מרובים אינו נפוח : (ד) ל"פ נימוח והולך לו : (ה) ל"פ לוגנם : (ו) [מגיהה דף עו"ז] :

אומר הלומד ילד כו' : [ה] דומה לעיסה שהיא לישה בחמין : [ו] בזקנותו דומה לעיסה שהיא לישה בצונן : [ז] ושכחתים ונאבר [דברים יז] ושפחתם את דברי וגו' שיהיו ת"ח מצויינים : [ח] אבנים : [ם] רמן בלבלום ואדום : [י] לוחב ולוכוכית : [כ] וכוכבית : [ל] אף ת"ח אע"פ שפרח י"ל הקנה : [מ] שכל :

תומת ישרים. כלים נאים. בספר כתיבת יד כתוב כלונם וכ"כ בערוך כלנם ולא פירשו אבל לפי ענינו נראה שהוא מתג או רסן : **רמן** לבלום צ"ל כלונם [וכ"כ בערוך] :

הגהות מהריעב"ץ

פרק כד ואח"כ לנגיס . כ"כ נלפי הכופוס : **זורקן** בכח מחת . כ"כ נ"ל לגרום בכח לחם : לגמוד : **לא** תכמה מביא לבריס . שחם היה קוכח ושוחה כרכה בפלגלת עפוח לו יחמר היוח עיימני הכרכה ואני עיין ויגע בן מעה מלדבה ויכוח ל"פ [ובמ"ש בחמחה] לקוח מקמני סבי [עי' בכרכות דף כח ע"ב.] ולו דבריס מביא חכמה. אף אחמרו בעיס [קו]. שבח [ב] דרכה מקמי דפחה לחמר מלחה בדבימוחה ובדחו רבנן ואח"כ פחה בחמעחה. מ"מ אין לדבר דבריס בעלמס קודס לגימוד . דמילי דבדיחוחה דרכה הייחו לברי מגדה בעיס ר"ח בהקדמוחו ע"ש :

פרק כד מ"ט . פי' בגנין יהושע עניו כו' . וא"ל דא"כ הל"ל מדות טובות . ונהשבוח הוא מלות מעשיות לפקה גמ"ח שמיכה שבח זכוי בק"ש ותפלה וכיוצא. והמדות טובות הכללות בעשיו ובלחיו ובמלות והלכה בדרכיו:

פרק שלשה ועשרים בן זומא

ר"ש קדושין דף כ"ב ופ"ד דסיבוחין וסוס' ניטין דף ל"ג : **שמעון** בנו . וסוס היה מכהניו מלכות. רש"י : ולא מלמחי לגוף טוב . היינו בעניני גוף שמוטע מהפכוח וזוחק לכל דבריס המוגעיס לו הכמוע כחיב וחבית בם : **לא** תכמה מביא דבריס . כי סיינ לחכמה שחוקה ותיקה מגילה דף י"ח מלה בלחה שלומה שיוקומה בחקיו : **ולא** דבריס מביא חכמה . כי חלבבה בדוב דבריס וגו' : **אלא** מעשה . במע"ו ובוכה ומלות הדבור כלה לבלימה בירושלמי סוף מס' ברכות כי פיקעיה בישן ופיקעיה לחוליימה עבין בר בסיקוחא ופשיקוחא לחוליימה בישן ואפשר לגרסו בס"ק פ"ו מ"ק כל הקופן בחוכם זוכה לדבריס הרבה כ"ל סיכול לדבר מה שרואה בחוכה ואינו מבין בחוכה ועיין ליקוט ף"ב בהעלוחך פ"ב על פסוק והדבר מריס וגו' מעשה נאה מהוסיפוח בין בשחיקה והדבור :

פרק שלשה ועשרים בן זומא.

ע"ב מיושבים לפני חכמים שמעון כ"ע ושמעון כ"ז ושמעון החימני. רש"י : **הלומד** מכל אדם . ומפיהו מי שהיו גדול ממנו בחכמה הולך ולומד ודוחק וכוכם בכל מקום שהם שם מוכח ומיהו מחביים. רש"י : **מכל** מלמדי וכו' . כל מי שבא ללמדני הייחי משכיל ולומע לדבריו שלא כוחכי : **השכלתני** . כלומר הייחי לומד חורה מכל מלמדי דאיון לפרש ברי"ע שעשה משכיל יוחר מן מלמדיו שאין זה מזה שלחה שלמד החורה מלומדיו שהוא מהחכם ומשכיל יוחר ממה שהשכילו מלמדיו. וקיי בד"ת ומו"ש : **איזו** עושה שעושעים . שיש עוסקין שהחמה לך בדבר ס' עושה ולא בכל הדברים . אבל אם הוא עושה כמה דביעו ע"ה שהיה עיני מלד בדעתו בכל דרכיו הוא עושה בכל דבר ודבר ביקוש ומו"ש ר"ע ד"ש ד"ה והש"י משה : **איזה** עשיר שבעשירים . שיעמיד בשבלו המיד ויהיה עשיר בעיניהם : **זהו** שנאמר במקרו . במקך שהקב"ה ממיין לו בכל ומקל בעין יפה ויש לו מיהות בעיר ולב טוב בחוכו מלך שהקב"ה . ממיין לו בין טוב ובין רע בין בעין ומעט ולעין מלמעלה בלחיו בדוף ולכוכו ללמוד ולקוח יוחר ממלכו ואילו לה היה ממחה מיניע כפו שהוא חוכל מלי שבלי ליהא. אפי' עשיר בעשיריס ודוחק, ועלה במקרו הכי הוא כעני שבעניים ל"ו בחוכלו כשמחה קלחר ומקרמכחה ליה קרא הכי קלחר בעיר קרי ליה. רש"י : **שנאי** אחביך וכו' . בעוכו"ע שלא קלקלך לבריות. ולעכו"ע דיה שהוא בכלל מיניעו לו בדא לידי גזל ומומל שני עוממים. רש"י. לחפוקי אם הוא לוחב אחר חון רב מסחמא מוחן עיניו ממנו אחביה ל"פ שלא יהיה מעורב בו פרוטה ל' של גזל וכחיב (ירמיה יז) עושה עושר ולא במשפע בחצי ימיו יעזבנו . וכשהוא שמח במקרו חון מכבל בפרוטה של גזל וזוכה לדעה מיכוד ל"ב מוחו מעה עושה לו לו יחוה לעולם לכן יאות לקרוח לו עושר . מפרש : **איזהו** גבור שבגבורים . כלומר שיהבל בעבדוחו. רש"י : **את** יצרו . יל"ב מקרא יל"ב פרק לפי שקרא ושלוט בגבור הוא נלבד. מד"ש בשם הי"ר קלבו . וכחב עוד לפי שרוב העולם הולכים אחרי מרירות בשם הרע כי בעבעו נעוי מלין יוחר מ' יל"ב הוא פרק ומכל וכחב ואין עוזר לו ואולין לחוי ילבו על שלחם בי בעבעו נעוי מלין יל"ב הוא פרק ומכל וכחב ואין עוזר לו ואולין לחוי **שנאי** עוב לחר לחפים מעבור . כלי הוי פרושו לקרא עוב לחר לחפים בבח מלד הגבורה לו בבוח הילר לו ולא יעבור לחפים בבח מלד הגבורה לכוכות עם מלכי עיר ומן הכלך לבחוח בבוכה לח בעיר וכלו ולילו לחפים המולדים לכוכות עם מלכי עיר ומן הכלך לבחוח בבוכה לח בעיר וכלו ולילו לחפים המולדים בו מועב בכוחו ולוחכים מקיימים לחוח בלילחת ביקוע ע"ש : **גבורי** כח . רש"י : **כלאם** בגוליס . בלחיהח בו לבלוח בלח בלבלים בלח בלבלים בלח בלבלים

מסכתותו וראשי פרקיו סוף שושב ודומם ועליו אמר שלמה (משלי כו) על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה. וכיון שנפל כותלו של כרם מיד חרב כל הכרם כולו: ז הוא היה אומר כל (א) העושה מצוה בחבירו מעלה עליו הכתוב כאילו לא עשאו אלא בגופו. [א] משל למה הדבר דומה (ב) למלך בשר ודם שצד צפור ונתנו לאחד מעבדיו ואומר לו הוי זהיר בצפור זה שאם אתה נוהר בו טוב ואם לאו אני נוטל נשמתך תחתיו. כך אמר הקב"ה לישראל דברי תורה שנתתי לכם אם אתם משמרים אותן טוב ואם לאו אני נוטל נפשכם תחתיה שנא' (דברים ד) (רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח[ב] את הדברים אשר ראו עיניך) (שם לב) כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם:

פרק חמשה ועשרים

א בן עזאי אומר כל שדעתו נוחה מפני חכמתו סימן יפה הוא לו. ושאין דעתו נוחה מפני חכמתו סימן רע הוא לו. כל שדעתו נוחה מפני (ג) יצרו סימן יפה הוא לו. ושאין דעתו נוחה מפני (ד) יצרו סימן רע הוא לו. כל שרוח חכמים נוחה הימנו (בשעת מיתה) סימן יפה הוא לו. שאין רוח חכמים נוחה הימנו סימן רע הוא לו. (ה) כל שפניו זקופות [ג] למעלה סימן יפה הוא לו. וכל שפניו כבושות למטה סימן רע הוא לו. נתן עיניו בבני אדם סימן יפה הוא לו (ו) לא נתן עיניו בבני אדם סימן רע הוא לו. כל שפניו מצחיבות סימן יפה הוא לו. כל שפניו משחירות סימן רע הוא לו. (ז) בשעת פטירתו של רבן יוחנן בן זכאי היה מנביה קולו ובוכה אמרו לו תלמידיו רבי עמוד [ד] הגבוה גר עולם פטיש החזק מפנימה אתה בוכה אמר להם וכי פני מלך בשר ודם אני הולך להקביל שאם יכעוס עלי אין כעסו אלא בעוה"ז ואם אסורני אין אסורי אלא בעוה"ז אם ממיתני אין מיתתי אלא בעוה"ז ועוד אחר שאני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון. הא איני הולך להקביל אלא פני מלך מלכי המלכים הקב"ה שאם יכעוס עלי כעסו בעוה"ז ועולם הבא [ד] ועוד שאיני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון. ועוד שיש [ה] לי שתי דרכים אחת לגן עדן ואחת לגיהנם ואיני יודע אם יכרעני לגיהנם או אם יכניסני לגן עדן. [ו] ועליו הכתוב אומר (תהלים כב) לפניו יכרעו כל יורדי עפר וגו' (במשה הוא אומר ויגוע וימת ויאסף אל עמיו) ואומר (שמות לג) והסירותי את כפי [ז] ואומר (יחזקאל ב) ויפרוש אותה לפני והנה כתובה פנים ואחור וכו' פנים בעוה"ז ואחור לעולם הבא. דבר אחר פנים יסורין של צדיקים בעוה"ז ושלותן של רשעים בעוה"ז. ואחור מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא ופורענותן של רשעים בגיהנם. [ח] (ח) וכתוב אליה קינים והנה והי. קינים זו פורענותן של רשעים בעוה"ז שנא' (שם לב) קינה היא וקוננוה בנות הגוים תקוננה אותה. והנה זה מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא שנאמר (תהלים צב) עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור. והי זה פורענותן של רשעים לעולם הבא שנא' (יחזקאל ז) הוות אל הווה תבא ושמועה על שמועה תהיה. (ט) הוא היה אומר פנו הבית מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיה מלך יהודה: ב הוא היה אומר מת מתוך החיישוש סימן יפה לו. מתוך הפיזרון סימן רע לו. מתוך הדיבור סימן יפה לו. מתוך דבר מחורה סימן רע לו. מתוך דבר מצוה סימן יפה לו. מתוך דבר בטלה סימן רע לו. מתוך שמחה סימן יפה לו. מתוך עצבות סימן רע לו. (י) מתוך השחוק סימן יפה לו. מתוך בכיה סימן רע לו. מת בע"ש סימן יפה לו. במוצאי שבת סימן רע לו. מת בערב יום הכפורים סימן רע לו. במוצאי יום הכפורים סימן יפה לו: ג כשהלך רבי אליעזר (אמרו) אותו היום ערב שבת היה נכנס רבי עקיבא וחביריו לבקרו (כ) [ט] והיה ישן בתוך חדרו והם יושבין בטרקלין שלו נכנס הורקנוס בנו להלין תפילין שלו ולא הניחו והיה בוכה ויצא הורקנוס ואמר לחכמים רבותי דומה לי שנטרפה דעתו של אבא. אמר לו בני לא דעתי נטרפה אבל דעתך נטרפה שהנחת הדלקת הנר שנתחייבת עליה מיתה לשמים והיית מתעסק בתפילין שאין אתה מתחייב עליהן אלא משום שבות. כיון שראו החכמים שדעתו מיושבת עליו (נכנסו) ישבו לפניו ברחוק ד' אמות אמרו לו רבי כסת עגולה והכידור והאיטום והקמיע ותפילין שנקרעו מהו (מקבלין טומאה) אמר להם מקבלין טומאה והטבילו אותן כמו שהן והזהרו בהן שהן הלכות גדולות שנאמרו למשה בסיני. והיו שואלים לו בטהרות בטומאות במקוואות. אמרו לו רבי מה הוא זה אמר להם טמא. מה הוא זה אמר להם טהור. והיה משיב על טמא טמא ועל טהור טהור. אח"כ אמר ר' אליעזר לחכמים תמה אני על תלמידי הדור שמא יענשו מיתה לשמים אמרו לו רבי מפני מה. אמר להם מפני שלא באו ושמשו אותי. ואח"כ אמר לעקיבא בן יוסף עקיבא מפני מה לא באת לפני ושתשת אותי א"ל רבי לא נפניתני. אמר לו תמה אני עליך אם תמות מיתת עצמך וי"א לא אמר לו כלום אלא כיון שאמר רבי אליעזר לתלמידיו כך מיד נמס דמו בקרבו אמר לו רבי עקיבא רבי מיתתי במה אמר לו (ר') עקיבא שלך קשה (י) מבולן נכנס ר"ע וישב לפניו ואמר לו רבי מעתה שנה לי פתח ושנה לו ש' הלכות בבהרת באותה שעה הגביה רבי אליעזר שתי זרועותיו והניחן על הזוג שלו ואמר אוי לי על שתי זרועות אלה ב' ספרי תורות שנפטרין מן העולם שם יהיו כל הימים דיו וכל (כ) קנים קולמוסים וכל בני אדם בלבדין אינן יכולין לכתוב כל מה שקיבלתי ושניתי ומה ששמשתי לחכמים בישיבה ולא חסרתי [י] (נ) (מכל אשר עיני) אלא כאדם שטובל אצבעו בים ולא [ב] חסרתי מתלמודי אלא כדי שיכחול המכחול מן השפופרת ועוד אני שונה ג' מאות הלכות במבשפה לא תחיה וי"א שלשת אלפים (משל) הלכות ולא שאלני אדם בהם דבר מעולם חוץ ממעקיבא בן יוסף שפעם אחת אמר לי רבי למדני איך נוטעים קישואין (ואיך עוקרין אותן) אמרתי דבר אחד נתמלא כל השדה קישואין. אמר לי רבי למדתני נטיעתן למדני עקירתן. אמרתי דבר אחד נתכנסו כל הקישואין כולם למקום אחד. א"ל ר"א בן עזריה רבי מנעל שעל גבי האימום. אמר לו טהור. [ל] והיה משיב על טמא טמא ועל טהור טהור עד שיצתה נשמתו בטהרה. מיד קרע ר"א בן עזריה את בגדיו ובכה ויצא ואמר לחכמים רבותי בואו וראו ברבי אליעזר שטהור הוא לעוה"ב (לפי) שיצתה נשמתו בטהרה. לאחר שבת בא ר"ע ומצאו [מ] באריסרטי שבא מקברי ללוד מיד קרע את בגדיו ותלש בשערו והיה דמו שותת ונופל לארץ והיה צועק ובוכה ואומר אללי [נ] רבי עליך אללי [פ] רבי עליך מרי שהנחת כל הדור יתום. פתח עליו בשורה ואמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו [ע] מעות יש [פ] לך עלי ואין לי שולחני לרצותן: **ד בן עזאי** אומר

הגהות הגרי"ב

(א) כ"ש וכו"ל המעשה את חבירו לעשות מצוה מעלה כו' כאילו עשה הוא בגופו (וכ"כ בסנהדרין דף נט.): (ב) [עיין מהות דף נט.]: (ג) כ"ל יצערו: (ד) כ"ל יצרו: (ה) [כתוספות דף קי.]: (ו) כ"ש נתן עיניו בבהמ"ד: (ז) נכרות דף כח.: (ח) [עיינהו דף כח.]: (ט) וכיוצ"ז מטמא ע"מ]: (י) [כתוספות דף קי.]: (כ) כ"ל והוא יושב בקנוקנ דף סח.: (ל) כ"ל משלהן]: (מ) כ"ל וכו"ל אנפשי: (נ) כ"ל מן התורה (וכו') [ונ"מ] מרבותיו וכ"כ בי הגר"ח:

סי'

תומת ישרים, חכמתו. ב"כ נ"א הכמים וכן בפעם השני: **משחירות.** ב"כ נ"א קדרות [לזוי ל"ל ונ"מ דכתובות לימת ירוקות]: **ואומר** ויפרוש אותה. ב"כ כל זה הפסוק אינו בנ"א וכתוב למטה קודם וכתוב אליה קינים [וכ"כ בגיכת הגר"ח] : [לאחר] שבת. צ"ל השבת: **והיה** בוכה ושותק ואומר כצ"ל:

יהושע בנין

קבוצה ובטבריה וס"ט עמי מעוך הדגור: **כתוך** השמוק וכו'. ע"ד ותשחק ליוסף לתמוך ופי' ס"א דהקב"ה מלמד שכבר נתייקרו קודם מותן כדאיתא במדלש כל"ר ופי' שם שמש שמחים בכתותן גודל שכבר מצוותן שם ס"ט כי לא יעלו כלתם ומי תבל ר"ל כאותה שכתיב ולא ילינו מי מרחבי ים ומי שהתרבה ביניהם כאותה שכתיב ויתרבו המים ויגברו מאד על הארץ ויכסו כל ההרים הגבוהים תחת כל השמים: **אלא** בגופו: ר"ל בגופו אל תכינו שמעלה עליו ככתוב כאילו עשה בגופו: **אלא** בגופו.

אומר הוי רץ למצוה קלה . הוא היה אומר אם עשית מצוה אחת ואין אתה דואג ממנה מאותה מצוה טוף שהיא גוררת מצות הרבה . העובר עבירה אחת ואינו דואג מאותה עבירה טוף שהיא גוררת עבירות הרבה . שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה . ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה . הוא היה אומר (א) הפסק מאליך ויהא שכר להפסקך ואל תפסיקוך אחרים ויהא שכר להפסיקם . הוא היה אומר רד ממקומך שתים ושלש מעלות ושב . טוב שיאמרו לך עלה משיאמרו לך רד שנאמר (משלי כה) כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב אשר ראו עיניך : ה (ב) שלשה חייהם אינן חיים אלו הן המצפה לשלחן חבירו בעלייה וכל שאשתו מושלת עליו וי"א שיטורין מושלין בגופו . הוא היה אומר נוה (ג) (א) למלוך על כל העולם כולו מלישב (ולשנות) בפני בני אדם המטופים בסדרינין (פי' שאינם תוכו כברו עיין בסוטה כב ע"ב פרש"י על דחפו גובדא) : מכילתא פ"ו

פרק ששה ועשרים

א (י) רבי עקיבא אומר סייג לבבוד שחוק . סייג לחכמה שתיקה . סייג לנדרים פרישות . סייג לטהרה קדושה . סייג לענוה יראת חטא . ב הוא היה אומר אל תבא לבין הלצים שבא תלמד ממעשיהם . אל תאכל לחם עם כהן ע"ה שמא תמעול בקדשים . (ה) אל תפריע בנדרים (ב) שמא תמעול בשבועות . אל (ג) תרגיל עצמך לאכול מן המעודה (ד) שמא יהא סופך לאכול (ה) מן (ח) הקנים . ואל תבא לידי ספק (ו) שמא תבא לידי ודאי ואל תצא חוצה לארץ (ז) שמא תעבוד עבודת כוכבים (ט) שכן דוד הוא אומר (ש"א כו) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי תעלה על דעתך שדוד המלך עובד עבודת כוכבים היה . אלא כך אמר דוד כל המניח א"י ויוצא חו"ל מעלה עליו הכתוב כאילו עובד עבודת כוכבים . הוא היה אומר כל הקבור בשאר ארצות כאילו קבור בבבל . כל הקבור בבבל כאילו קבור בא"י . כל הקבור בא"י כאילו קבור תחת המזבח . לפי שכל א"י ראויה למזבח . וכל הקבור (ח) תחת המזבח כאילו קבור תחת כסא הכבוד שנאמר (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו : ג הוא היה אומר אין ע"ה חסיד ולא בוש"א ס"ב ע"ב

הגהות הגרי"ב

(א) פי' לנקטה : (ב) (ביצה דף נ"ב ע"ש) : (ג) [ע"י להלך על כל העולם פי' לחזר תמיד כי נחוץ לו] : (ד) כ"ה וכ"ה בגי"ר : (ה) שלא : (ו) שלא לפרישות מהרה סייג לקדושה עצומה סייג לירא חטא סייג לחכמה שתיקה : (ח) [מלים דף ב.] : (ו) [כתוספות דף קי"] : (ז) [ע"ז דף ח. ע"ש] : (ח) כ"ה בריטבא של אברהם אבינו : (ט) כ"ה בגי"ר ואם היה אומר את היקרים אלא הוי וכו' :

תומת ישרים , רד ממקומך ב' וג' מעלות . נ"א הרחק ממקומך ב' וג' מקומות : בשבועה . צ"ל בשבועות : מן הקנים . נ"ב נ"א מן הקנים : [ראויה] למזכורות [לפנינו למזבח] . נ"ב נ"א לבנות מזבח : ונמצא מבטל מפריה [כ"ה בדפו"י] . צ"ל ומבטל פריה . שאינו מברך . נ"ב נ"א שאינן עולין על גופו : עליהן . נמחק [וז"ל בגי"ר ולא כלל כהנים זו שם מ"ם למעלה נגליון . מפני שבדפוס שלפנינו נדפס מלות שלום מוכך בסוף המעודה ומלת עליהן בכאם עמוד אחר . ובדפוס ספד"מ שנו כמה וכמיעו מלת עליהן [אלא מהגה בסוף המעודה] שלא נכלבה בהגהות מהריעב"ץ

פרק כה הוא היה אומר בספק . נ"ב מעבדה : פרק בן שבע מ"י לחיוב למזבח . נ"ב בשבת סאר כמאות : כפני מה מ"ת מתים כשהם קטנים . נ"ב כשהם מתים קטנים מ"ע ן' בדבר :

פרק ששה ועשרים

פרק כו סייג לעשה ל"ת . דבשים ולחם שלא נבי ויבא עמלק בקשה דכתיב כפרידים על בקב"ה ות"ש כי נחלוש מן המקומים פי' ממנוחה שהיה מנוחה לישראל ממדבר סיני עד ארבה . ואחר כך נחלו ממנו ויבא עמלק ויכה בנו ויבא עמלק בקשה דכתיב כפרידים על בקב"ה ות"ש כי נחלוש מן המקומים פי' ממנוחה שהיה מנוחה לישראל ממדבר סיני עד ארבה . ואחר כך נחלו ממנו ויבא עמלק ויכה בנו ויבא עמלק בקשה דכתיב כפרידים על בקב"ה ות"ש כי נחלוש מן המקומים פי' ממנוחה שהיה מנוחה לישראל ממדבר סיני עד ארבה . ואחר כך נחלו ממנו ויבא עמלק ויכה בנו

פרק כז שנאמר כי מכבדי אכבד . פי' כי התורה כולה שמותיו של הקב"ה וה"ק כי מכבדי על כבוד שלמדוני תורה ועוסקים בדברי שיחה . ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים : ד ר' שמעון בן אלעזר אומר (ז) ישראל שבהוצה לארץ עובדים עבודת כוכבים במהרה . הא כיצד כותי שעשה משתה לבנו שלח וזימן לו היהודים שבעירו אע"פ שהן אוכלין ושותין [ח] ושמש שלהן עומד ומשקה עליהן מעלה עליהם כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר (שמות לד) וקרא לך ואכלת מזבחו רבי אלעזר המודעי אומר המחלל שבתות והמבזה את המועדות והמפר את (ח) הברית בבשר והמגלה פנים בתורה אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא . ור"ע אומר כל הנושא אשה שאינה מהוגנת לו עובר משום חמשה [י] לאוין משום לא תקום (ויקרא יט) ומשום לא תטור (שם) ומשום לא תשנא את אחיך בלבבך (שם) ומשום ואהבת לרעך כמוך (שם) ומשום וחי אחיך עמך (שם כה) מתוך ששונא אותה רוצה הוא שתמות [כ] ונמצא מבטל פריה ורביה מן העולם : ה הוא היה אומר האוכל אוכלין [ג] [שאינם עולים על גופו] (שאינו מברך עליהן) עובר משום ג' [ל] לאוין שביזה את עצמו וביזה את האוכלין ומברך ברכה שאינה כתיקונה : ו רבי יהודה בן אילעי אומר אדם [פ] שמת והניח בן לא למד תורה מאביו והלך ולמד תורה מאחרים [נ] הרי חנופה מבקש . ר"א הקפר אומר אל תהא כמשקין העליון שאין יד בני אדם יכולה ליגע בה . ולא כאסקופה העליונה (ט) [ג] שמבלעת פרצופות . ולא כאסקופה האמצעית שמנגפת הרגלים . אלא הוי באסקופה תחתונה שהכל חבישין למד ולא הקפדן מלמד . הוא היה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים כשהן קטנים לא מפני שהן מנאפים ולא מפני שהן נוולין אלא שפוסקין מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה . ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים : ד ר' שמעון בן אלעזר אומר (ז) ישראל שבהוצה לארץ עובדים עבודת כוכבים במהרה . הא כיצד כותי שעשה משתה לבנו שלח וזימן לו היהודים שבעירו אע"פ שהן אוכלין ושותין [ח] ושמש שלהן עומד ומשקה עליהן מעלה עליהם כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר (שמות לד) וקרא לך ואכלת מזבחו רבי אלעזר המודעי אומר המחלל שבתות והמבזה את המועדות והמפר את (ח) הברית בבשר והמגלה פנים בתורה אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא . ור"ע אומר כל הנושא אשה שאינה מהוגנת לו עובר משום חמשה [י] לאוין משום לא תקום (ויקרא יט) ומשום לא תטור (שם) ומשום לא תשנא את אחיך בלבבך (שם) ומשום ואהבת לרעך כמוך (שם) ומשום וחי אחיך עמך (שם כה) מתוך ששונא אותה רוצה הוא שתמות [כ] ונמצא מבטל פריה ורביה מן העולם : ה הוא היה אומר האוכל אוכלין [ג] [שאינם עולים על גופו] (שאינו מברך עליהן) עובר משום ג' [ל] לאוין שביזה את עצמו וביזה את האוכלין ומברך ברכה שאינה כתיקונה : ו רבי יהודה בן אילעי אומר אדם [פ] שמת והניח בן לא למד תורה מאביו והלך ולמד תורה מאחרים [נ] הרי חנופה מבקש . ר"א הקפר אומר אל תהא כמשקין העליון שאין יד בני אדם יכולה ליגע בה . ולא כאסקופה העליונה (ט) [ג] שמבלעת פרצופות . ולא כאסקופה האמצעית שמנגפת הרגלים . אלא הוי באסקופה תחתונה שהכל חבישין למד ולא הקפדן מלמד . הוא היה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים כשהן קטנים לא מפני שהן מנאפים ולא מפני שהן נוולין אלא שפוסקין מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה . ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים :

פרק שבעה ועשרים

א רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות שנא' (ש"א ב) כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו [פ] כי מכבדי אכבד זו פרישה מלך מצרים [ע] שנוהג כבוד לפני מי שאמר והיה העולם שיצא בראש פמליא שלו ואמרו לו עבדיו מנהג שבעולם כל המלכים אינם יוצאים אלא אחר פמליא שלהם ואתה יוצא בראש פמליא שלך . אמר להם וכי פני מלך

נוסחת הגר"א

(א) להלוך : (ב) שסופך למעול : (ג) אל תאכל מן : (ד) שסופך : (ה) הצקנין : (ו) שלא : (ז) שלא : (ח) בירושלים כאילו : (ט) משלחת : (י) דברים : (כ) שתמות ומבטל פר"ה : (ל) ג' דברים : (מ) שיש לו בן : (נ) שמבלות : (ס) ד"א : (ע) שנהג

פרק שבעה ועשרים

א רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות שנא' (ש"א ב) כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו [פ] כי מכבדי אכבד זו פרישה מלך מצרים [ע] שנוהג כבוד לפני מי שאמר והיה העולם שיצא בראש פמליא שלו ואמרו לו עבדיו מנהג שבעולם כל המלכים אינם יוצאים אלא אחר פמליא שלהם ואתה יוצא בראש פמליא שלך . אמר להם וכי פני

פרק שבעה ועשרים

פרק כז שנאמר כי מכבדי אכבד . פי' כי התורה כולה שמותיו של הקב"ה וה"ק כי מכבדי על כבוד שלמדוני תורה ועוסקים בדברי שיחה . ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים : ד ר' שמעון בן אלעזר אומר (ז) ישראל שבהוצה לארץ עובדים עבודת כוכבים במהרה . הא כיצד כותי שעשה משתה לבנו שלח וזימן לו היהודים שבעירו אע"פ שהן אוכלין ושותין [ח] ושמש שלהן עומד ומשקה עליהן מעלה עליהם כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר (שמות לד) וקרא לך ואכלת מזבחו רבי אלעזר המודעי אומר המחלל שבתות והמבזה את המועדות והמפר את (ח) הברית בבשר והמגלה פנים בתורה אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא . ור"ע אומר כל הנושא אשה שאינה מהוגנת לו עובר משום חמשה [י] לאוין משום לא תקום (ויקרא יט) ומשום לא תטור (שם) ומשום לא תשנא את אחיך בלבבך (שם) ומשום ואהבת לרעך כמוך (שם) ומשום וחי אחיך עמך (שם כה) מתוך ששונא אותה רוצה הוא שתמות [כ] ונמצא מבטל פריה ורביה מן העולם : ה הוא היה אומר האוכל אוכלין [ג] [שאינם עולים על גופו] (שאינו מברך עליהן) עובר משום ג' [ל] לאוין שביזה את עצמו וביזה את האוכלין ומברך ברכה שאינה כתיקונה : ו רבי יהודה בן אילעי אומר אדם [פ] שמת והניח בן לא למד תורה מאביו והלך ולמד תורה מאחרים [נ] הרי חנופה מבקש . ר"א הקפר אומר אל תהא כמשקין העליון שאין יד בני אדם יכולה ליגע בה . ולא כאסקופה העליונה (ט) [ג] שמבלעת פרצופות . ולא כאסקופה האמצעית שמנגפת הרגלים . אלא הוי באסקופה תחתונה שהכל חבישין למד ולא הקפדן מלמד . הוא היה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים כשהן קטנים לא מפני שהן מנאפים ולא מפני שהן נוולין אלא שפוסקין מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה . ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים :

הגהות מהריעב"ץ

פרק כה הוא היה אומר בספק . נ"ב מעבדה : פרק בן שבע מ"י לחיוב למזבח . נ"ב בשבת סאר כמאות : כפני מה מ"ת מתים כשהם קטנים . נ"ב כשהם מתים קטנים מ"ע ן' בדבר :

בנין יהושע

על פסיקיו ככל הנזכר ע"כ : למצוה קלה . כ"ל הנראות בעיניך קלה . כ"ש ועיין במפרשים על פ"ק פ"ד מ"ב ומה ללמך תמן ונזכור מן העבירה בקלה מכוח שכל העבירות הם קלות על הסדר לעסוקנן וכולם הם בכלל לחדדים כ"ב זקיני הגמ' מפרק בב' ד"ה : ואין לפחד דוקא ממנה על הבתמהך מן חיכוך מחון לפחד מחון למנוח לו מהלמעגלע עלין : העובר עבירה אחת . שלא לשמה מן העבירה כמוהו : שמצוה גוררת מצוה . שכל מצוה מצוה שהכל לשמה מסייעין אותו ולו מקיים מצות הרבה ע"י סיבה של זו תבא לידך מצוה אחרת . ולהיפך עבירה גוררת וכו' דמתוך שעשתה לא יוכל לו להחזיר ומקום לו לחזור בתשובה זו היה כלה מלבך סופה לה ופרש"י לפרישות מהרה סייג לקדושה עצומה סייג לירא חטא סייג לחכמה שתיקה : (ה) [מלים דף ב.] : (ו) [כתוספות דף קי"] : (ז) [ע"ז דף ח. ע"ש] : (ח) כ"ה בריטבא של אברהם אבינו : (ט) כ"ה בגי"ר ואם היה אומר את היקרים אלא הוי וכו' :

תומת ישרים , רד ממקומך ב' וג' מעלות . נ"א הרחק ממקומך ב' וג' מקומות : בשבועה . צ"ל בשבועות : מן הקנים . נ"ב נ"א מן הקנים : [ראויה] למזכורות [לפנינו למזבח] . נ"ב נ"א לבנות מזבח : ונמצא מבטל מפריה [כ"ה בדפו"י] . צ"ל ומבטל פריה . שאינו מברך . נ"ב נ"א שאינן עולין על גופו : עליהן . נמחק [וז"ל בגי"ר ולא כלל כהנים זו שם מ"ם למעלה נגליון . מפני שבדפוס שלפנינו נדפס מלות שלום מוכך בסוף המעודה ומלת עליהן בכאם עמוד אחר . ובדפוס ספד"מ שנו כמה וכמיעו מלת עליהן [אלא מהגה בסוף המעודה] שלא נכלבה בהגהות מהריעב"ץ

פרק כה הוא היה אומר בספק . נ"כ מעבדה : פרק בן שבע מ"י לחיוב למזבח . נ"ב בשבת סאר כמאות : כפני מה מ"ת מתים כשהם קטנים . נ"ב כשהם מתים קטנים מ"ע ן' בדבר :

פרק ששה ועשרים

פרק כו סייג לעשה ל"ת . דבשים ולחם שלא נבי ויבא עמלק בקשה דכתיב כפרידים על בקב"ה ות"ש כי נחלוש מן המקומים פי' ממנוחה שהיה מנוחה לישראל ממדבר סיני עד ארבה . ואחר כך נחלו ממנו ויבא עמלק ויכה בנו ויבא עמלק בקשה דכתיב כפרידים על בקב"ה ות"ש כי נחלוש מן המקומים פי' ממנוחה שהיה מנוחה לישראל ממדבר סיני עד ארבה . ואחר כך נחלו ממנו ויבא עמלק ויכה בנו ויבא עמלק בקשה דכתיב כפרידים על בקב"ה ות"ש כי נחלוש מן המקומים פי' ממנוחה שהיה מנוחה לישראל ממדבר סיני עד ארבה . ואחר כך נחלו ממנו ויבא עמלק ויכה בנו

פרק כז שנאמר כי מכבדי אכבד . פי' כי התורה כולה שמותיו של הקב"ה וה"ק כי מכבדי על כבוד שלמדוני תורה ועוסקים בדברי שיחה . ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים : ד ר' שמעון בן אלעזר אומר (ז) ישראל שבהוצה לארץ עובדים עבודת כוכבים במהרה . הא כיצד כותי שעשה משתה לבנו שלח וזימן לו היהודים שבעירו אע"פ שהן אוכלין ושותין [ח] ושמש שלהן עומד ומשקה עליהן מעלה עליהם כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר (שמות לד) וקרא לך ואכלת מזבחו רבי אלעזר המודעי אומר המחלל שבתות והמבזה את המועדות והמפר את (ח) הברית בבשר והמגלה פנים בתורה אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא . ור"ע אומר כל הנושא אשה שאינה מהוגנת לו עובר משום חמשה [י] לאוין משום לא תקום (ויקרא יט) ומשום לא תטור (שם) ומשום לא תשנא את אחיך בלבבך (שם) ומשום ואהבת לרעך כמוך (שם) ומשום וחי אחיך עמך (שם כה) מתוך ששונא אותה רוצה הוא שתמות [כ] ונמצא מבטל פריה ורביה מן העולם : ה הוא היה אומר האוכל אוכלין [ג] [שאינם עולים על גופו] (שאינו מברך עליהן) עובר משום ג' [ל] לאוין שביזה את עצמו וביזה את האוכלין ומברך ברכה שאינה כתיקונה : ו רבי יהודה בן אילעי אומר אדם [פ] שמת והניח בן לא למד תורה מאביו והלך ולמד תורה מאחרים [נ] הרי חנופה מבקש . ר"א הקפר אומר אל תהא כמשקין העליון שאין יד בני אדם יכולה ליגע בה . ולא כאסקופה העליונה (ט) [ג] שמבלעת פרצופות . ולא כאסקופה האמצעית שמנגפת הרגלים . אלא הוי באסקופה תחתונה שהכל חבישין למד ולא הקפדן מלמד . הוא היה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים כשהן קטנים לא מפני שהן מנאפים ולא מפני שהן נוולין אלא שפוסקין מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה . ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים :

כסא רחמים

פרק כו סייג לעשה ל"ת . דבשים ולחם שלא נבי ויבא עמלק בקשה דכתיב כפרידים על בקב"ה ות"ש כי נחלוש מן המקומים פי' ממנוחה שהיה מנוחה לישראל ממדבר סיני עד ארבה . ואחר כך נחלו ממנו ויבא עמלק ויכה בנו ויבא עמלק בקשה דכתיב כפרידים על בקב"ה ות"ש כי נחלוש מן המקומים פי' ממנוחה שהיה מנוחה לישראל ממדבר סיני עד ארבה . ואחר כך נחלו ממנו ויבא עמלק ויכה בנו ויבא עמלק בקשה דכתיב כפרידים על בקב"ה ות"ש כי נחלוש מן המקומים פי' ממנוחה שהיה מנוחה לישראל ממדבר סיני עד ארבה . ואחר כך נחלו ממנו ויבא עמלק ויכה בנו

פרק כז שנאמר כי מכבדי אכבד . פי' כי התורה כולה שמותיו של הקב"ה וה"ק כי מכבדי על כבוד שלמדוני תורה ועוסקים בדברי שיחה . ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים : ד ר' שמעון בן אלעזר אומר (ז) ישראל שבהוצה לארץ עובדים עבודת כוכבים במהרה . הא כיצד כותי שעשה משתה לבנו שלח וזימן לו היהודים שבעירו אע"פ שהן אוכלין ושותין [ח] ושמש שלהן עומד ומשקה עליהן מעלה עליהם כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר (שמות לד) וקרא לך ואכלת מזבחו רבי אלעזר המודעי אומר המחלל שבתות והמבזה את המועדות והמפר את (ח) הברית בבשר והמגלה פנים בתורה אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא . ור"ע אומר כל הנושא אשה שאינה מהוגנת לו עובר משום חמשה [י] לאוין משום לא תקום (ויקרא יט) ומשום לא תטור (שם) ומשום לא תשנא את אחיך בלבבך (שם) ומשום ואהבת לרעך כמוך (שם) ומשום וחי אחיך עמך (שם כה) מתוך ששונא אותה רוצה הוא שתמות [כ] ונמצא מבטל פריה ורביה מן העולם : ה הוא היה אומר האוכל אוכלין [ג] [שאינם עולים על גופו] (שאינו מברך עליהן) עובר משום ג' [ל] לאוין שביזה את עצמו וביזה את האוכלין ומברך ברכה שאינה כתיקונה : ו רבי יהודה בן אילעי אומר אדם [פ] שמת והניח בן לא למד תורה מאביו והלך ולמד תורה מאחרים [נ] הרי חנופה מבקש . ר"א הקפר אומר אל תהא כמשקין העליון שאין יד בני אדם יכולה ליגע בה . ולא כאסקופה העליונה (ט) [ג] שמבלעת פרצופות . ולא כאסקופה האמצעית שמנגפת הרגלים . אלא הוי באסקופה תחתונה שהכל חבישין למד ולא הקפדן מלמד . הוא היה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים כשהן קטנים לא מפני שהן מנאפים ולא מפני שהן נוולין אלא שפוסקין מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה . ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים :

פרק שבעה ועשרים

א רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות שנא' (ש"א ב) כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו [פ] כי מכבדי אכבד זו פרישה מלך מצרים [ע] שנוהג כבוד לפני מי שאמר והיה העולם שיצא בראש פמליא שלו ואמרו לו עבדיו מנהג שבעולם כל המלכים אינם יוצאים אלא אחר פמליא שלהם ואתה יוצא בראש פמליא שלך . אמר להם וכי פני

נוסחת הגר"א

(א) להלוך : (ב) שסופך למעול : (ג) אל תאכל מן : (ד) שסופך : (ה) הצקנין : (ו) שלא : (ז) שלא : (ח) בירושלים כאילו : (ט) משלחת : (י) דברים : (כ) שתמות ומבטל פר"ה : (ל) ג' דברים : (מ) שיש לו בן : (נ) שמבלות : (ס) ד"א : (ע) שנהג

בנין יהושע

על פסיקיו ככל הנזכר ע"כ : למצוה קלה . כ"ל הנראות בעיניך קלה . כ"ש ועיין במפרשים על פ"ק פ"ד מ"ב ומה ללמך תמן ונזכור מן העבירה בקלה מכוח שכל העבירות הם קלות על הסדר לעסוקנן וכולם הם בכלל לחדדים כ"ב זקיני הגמ' מפרק בב' ד"ה : ואין לפחד דוקא ממנה על הבתמהך מן חיכוך מחון לפחד מחון למנוח לו מהלמעגלע עלין : העובר עבירה אחת . שלא לשמה מן העבירה כמוהו : שמצוה גוררת מצוה . שכל מצוה מצוה שהכל לשמה מסייעין אותו ולו מקיים מצות הרבה ע"י סיבה של זו תבא לידך מצוה אחרת . ולהיפך עבירה גוררת וכו' דמתוך שעשתה לא יוכל לו להחזיר ומקום לו לחזור בתשובה זו היה כלה מלבך סופה לה ופרש"י לפרישות מהרה סייג לקדושה עצומה סייג לירא חטא סייג לחכמה שתיקה : (ה) [מלים דף ב.] : (ו) [כתוספות דף קי"] : (ז) [ע"ז דף ח. ע"ש] : (ח) כ"ה בריטבא של אברהם אבינו : (ט) כ"ה בגי"ר ואם היה אומר את היקרים אלא הוי וכו' :

תומת ישרים , רד ממקומך ב' וג' מעלות . נ"א הרחק ממקומך ב' וג' מקומות : בשבועה . צ"ל בשבועות : מן הקנים . נ"ב נ"א מן הקנים : [ראויה] למזכורות [לפנינו למזבח] . נ"ב נ"א לבנות מזבח : ונמצא מבטל מפריה [כ"ה בדפו"י] . צ"ל ומבטל פריה . שאינו מברך . נ"ב נ"א שאינן עולין על גופו : עליהן . נמחק [וז"ל בגי"ר ולא כלל כהנים זו שם מ"ם למעלה נגליון . מפני שבדפוס שלפנינו נדפס מלות שלום מוכך בסוף המעודה ומלת עליהן בכאם עמוד אחר . ובדפוס ספד"מ שנו כמה וכמיעו מלת עליהן [אלא מהגה בסוף המעודה] שלא נכלבה בהגהות מהריעב"ץ

פרק כה הוא היה אומר בספק . נ"כ מעבדה : פרק בן שבע מ"י לחיוב למזבח . נ"ב בשבת סאר כמאות : כפני מה מ"ת מתים כשהם קטנים . נ"ב כשהם מתים קטנים מ"ע ן' בדבר :

פרק ששה ועשרים

פרק כו סייג לעשה ל"ת . דבשים ולחם שלא נבי ויבא עמלק בקשה דכתיב כפרידים על בקב"ה ות"ש כי נחלוש מן המקומים פי' ממנוחה שהיה מנוחה לישראל ממדבר סיני עד ארבה . ואחר כך נחלו ממנו ויבא עמלק ויכה בנו ויבא עמלק בקשה דכתיב כפרידים על בקב"ה ות"ש כי נחלוש מן המקומים פי' ממנוחה שהיה מנוחה לישראל ממדבר סיני עד ארבה . ואחר כך נחלו ממנו ויבא עמלק ויכה בנו ויבא עמלק בקשה דכתיב כפרידים על בקב"ה ות"ש כי נחלוש מן המקומים פי' ממנוחה שהיה מנוחה לישראל ממדבר סיני עד ארבה . ואחר כך נחלו ממנו ויבא עמלק ויכה בנו

פרק כז שנאמר כי מכבדי אכבד . פי' כי התורה כולה שמותיו של הקב"ה וה"ק כי מכבדי על כבוד שלמדוני תורה ועוסקים בדברי שיחה . ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים : ד ר' שמעון בן אלעזר אומר (ז) ישראל שבהוצה לארץ עובדים עבודת כוכבים במהרה . הא כיצד כותי שעשה משתה לבנו שלח וזימן לו היהודים שבעירו אע"פ שהן אוכלין ושותין [ח] ושמש שלהן עומד ומשקה עליהן מעלה עליהם כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר (שמות לד) וקרא לך ואכלת מזבחו רבי אלעזר המודעי אומר המחלל שבתות והמבזה את המועדות והמפר את (ח) הברית בבשר והמגלה פנים בתורה אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא . ור"ע אומר כל הנושא אשה שאינה מהוגנת לו עובר משום חמשה [י] לאוין משום לא תקום (ויקרא יט) ומשום לא תטור (שם) ומשום לא תשנא את אחיך בלבבך (שם) ומשום ואהבת לרעך כמוך (שם) ומשום וחי אחיך עמך (שם כה) מתוך ששונא אותה רוצה הוא שתמות [כ] ונמצא מבטל פריה ורביה מן העולם : ה הוא היה אומר האוכל אוכלין [ג] [שאינם עולים על גופו] (שאינו מברך עליהן) עובר משום ג' [ל] לאוין שביזה את עצמו וביזה את האוכלין ומברך ברכה שאינה כתיקונה : ו רבי יהודה בן אילעי אומר אדם [פ] שמת והניח בן לא למד תורה מאביו והלך ולמד תורה מאחרים [נ] הרי חנופה מבקש . ר"א הקפר אומר אל תהא כמשקין העליון שאין יד בני אדם יכולה ליגע בה . ולא כאסקופה העליונה (ט) [ג] שמבלעת פרצופות . ולא כאסקופה האמצעית שמנגפת הרגלים . אלא הוי באסקופה תחתונה שהכל חבישין למד ולא הקפדן מלמד . הוא היה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים כשהן קטנים לא מפני שהן מנאפים ולא מפני שהן נוולין אלא שפוסקין מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה . ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים :

פרק שבעה ועשרים

א רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות שנא' (ש"א ב) כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו [פ] כי מכבדי אכבד זו פרישה מלך מצרים [ע] שנוהג כבוד לפני מי שאמר והיה העולם שיצא בראש פמליא שלו ואמרו לו עבדיו מנהג שבעולם כל המלכים אינם יוצאים אלא אחר פמליא שלהם ואתה יוצא בראש פמליא שלך . אמר להם וכי פני

נוסחת הגר"א

(א) להלוך : (ב) שסופך למעול : (ג) אל תאכל מן : (ד) שסופך : (ה) הצקנין : (ו) שלא : (ז) שלא : (ח) בירושלים כאילו : (ט) משלחת : (י) דברים : (כ) שתמות ומבטל פר"ה : (ל) ג' דברים : (מ) שיש לו בן : (נ) שמבלות : (ס) ד"א : (ע) שנהג

ראשון לציון , [פ] יש גורסים נחלו מן הקופה וי"ל שלא הסה נגיע כשעורה אלו ומחמת שהיה נגיע כסה ומחמת כ"ש נחלוש מן המקומים פי' ממנוחה שהיה מפסקת לנשמעים ופ"ז שפיר דמי לסבר דלעיל דע"י הסבר יגיע נידי עניות : [כ] פי' שהיה נבריחות גופו ה"ק לו שהיה מן הראוי לו מחמת כ"ש דמדיחה לית מנך מנוחה ואפי' לו מחמת כ"ש דמדיחה לית מנך מנוחה למזוך שם בגליון [ג] פי' הרי מנוסה מכוח ללמוד מכוחו ואפי' לו מחמת כ"ש דמדיחה לית מנך מנוחה למזוך שם בגליון :

מלך בשר ודם אני הולך להקביל איני הולך להקביל אלא פני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא לפיכך נהג בו הקב"ה כבוד ולא נפרע ממנו אלא הוא בעצמו (שנא' (שיר א) למוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי: ב רבי פפיים[נוסחא ב' מ"ן] אומר כנסת ישראל היתה משבחת על סוס רכב פרעה) שנא' (חבקוק ג) דרכת בים סוסיך. רבי יהושע בן קרחה אומר כשבא פרעה (א) לים [א] בא על סוס זכר ונגלה עליו הקב"ה במוסיא נקיבה שנא' למוסתי ברכבי פרעה. והלא לא רכב אלא על כרוב שנא' (תהלים יח) וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח אלא נדמה הכרוב למוסי פרעה כנקבה ונכנסו כולם לים. (ש"א ב') ובוזי יקלו זה סנחריב שנהג בזיון לפני מי שאמר והיה העולם (לפיכך ביזהו הקב"ה) שנא' (ישעיה לז) ביד עבדיך חרפת (את) אדני ותאמר ברוב רכבי אני עליתי מרום הרים ירכתי לבנון ואכרות קומת ארזיו מבחר ברושיו ואבא [ב] מלון קיצו יעד כרמילו (ואמר) אני קרתי ושתיתי מים ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור. [נוסחא ב' מ"ן] לפיכך פרע הקב"ה ממנו ע"י מלאך וגילה ראשו וזקנו וחזר בבושת פנים אל ארצו (רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר הלומד ע"מ ללמד וכו') [נוסחא ב' מ"ן] שבא הוא היה אומר לא כל התורה כולה אתה מקבל עליך לגומרה ואי אתה בן חורין לפרוש הימנה אלא כל המרבה ומוסיף מוסיף שכר הרבה. ר' אלעזר בן חסמא אומר קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות רבי יוחנן בן נורי אומר ההלכות והטהרות (ב) והנדות והקינין הן הן גופי תורה. הוא היה אומר [ג] סדרו של שלחן [נדול] ועשיית ב"ד וקיומיהן מביאין טובה לעולם: ג ר' יוחנן בן דהבאי אומר חאומר אין הלכה זאת [ג] נבראת אין לו חלק לעוה"ב. הוא היה אומר אל תרחק עצמך ממדה שאין לה קצבה וממלאכה שאין לה גמירא. משל למה הדבר דומה לאחד שהיה נוטל מי הים ומטיל ליבשה ים אינו חסר ויבשה אינה מתמלאה היה מקצר בדעתו אמר לו ריקה מפני מה אתה מקצר בדעתך בכל יום טול שכרך דינר של זהב: ד ר"א בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים. (ד) מלמד שהיה בהר תלמידו חביב עליו [ד] ככבוד חבירו ילמדו כל אדם ממשה רבינו שאמר ליהושע (שמות יז) בחר לנו אנשים בחר לי לא נאמר אלא בחר לנו מלמד שעשאהו כמותו אע"פ שהוא רבו ויהושע תלמידו. ומניין שכבוד חבירו יהא חביב עליו כרבו שנא' (במדבר יב) ויאמר אהרן אל משה בי אדוני והלא אחיו קטן ממנו היה אלא עשאו רבו ומניין שכבוד רבו [יהא] חביב עליו ככבוד שמים שנא' (שם יא) ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר אדוני משה כלאם. שוקלו כנגד שכינה

נוסחת הגר"א

[א] לא בא אלא על: [ב] מרום קצוי: [ג] פסוק של ת"ח: [ד] כנכבודו: [ה] בראשונה: [ו] משובח. ויצא: [ז] לפרוע: [ח] לך בגלוי:

(ה) ל"ת וכן"ל ארץ ישראל: (ו) כ"ל הלד כה בקביעות ואינו יוצא מתוכה משנה הוא ממנו וזה שיטת תס"ע ובזמן שבית המקדש קיים ל"ה וכן מצינו בירושלמי ובמכילתא ובספרי ובתוספתא ובתנחומא ובמדרש תהלים ובמדרש שכל טוב ובמדרש אגדה ובמדרש שמואל ובמדרש משלי ובמדרש שוחר טוב ובמדרש תנחומא

משים שלום בגופו . רבי אלעזר בן שמוע אומר שלש מדות בתלמידי חכמים אבן גזית אבן פינה אבן פיספס . אבן גזית כיצד זה תלמיד ששנה מדרש בזמן שתלמיד חכם נכנס אצלו שואלו במדרש אומר לו זהו אבן גזית שאין לה אלא פה אחת . אבן פינה כיצד זה תלמיד ששנה מדרש והלכות בזמן שתלמיד חכם נכנס אצלו שואלו במדרש אומר לו בהלכות אומר לו זהו אבן פינה שיש לו שתי פיות בלבד . אבן פיספס כיצד זה תלמיד ששנה מדרש והלכות ואגדות ותוספתות כשת"ח נכנס אצלו שואלו במדרש אומר לו בהלכות אומר לו בתוספתות אומר לו באגדות אומר לו וזהו אבן פיספס שיש לה ארבע פיות מד' רוחותיה : ר' רבי יהודה בן אילעי אומר כל העושה דברי תורה עיקר וד"א מפל עושין אותו עיקר בעולם (הזה) . דרך ארץ עיקר ודברי תורה מפל עושין אותו מפל בעולם (הזה). משלו משל למה הדבר דומה לאיסטרטיא שהיא עוברת בין שני דרכים אחת של אור ואחת של שלג אם מהלך בנגד האור הרי נכווה באור ואם מהלך נגד שלג הרי הוא נהנה בשלג אלא מהלך בנגד האור ונכווה באור ואם מהלך נגד השלג הרי הוא נהנה בשלג לוקח בציונה כיצד יעשה ילך בינתיים ויהיה בעצמו שלא יכווה באור ושלא ילקח בציונה (רבי שמעון בן אלעזר אומר אל תרצה את חבירך וכו') :

תורה סימן יפה לו. מתוך דברי (ג) שיחה סימן רע לו ר' יעקב בן חנניה אומר הניעור בלילה ואינו פותח פיו בדברי תורה ראוי לו ומוטב לו שנהפכה לו שליריתו של אמו על פניו ולא יצא לאויר העולם ולא ראה את העולם : ך ר"א הקפר אומר כל המכבד חבירו [ז] לשום ממון סוף שנפטר ממנו בקלון . וכל הבוזה את חבירו לשום מצוה סוף שנפטר ממנו בבבוז . ומניין שכל המכבד חבירו [ח] לשום ממון סוף שנפטר ממנו בקלון שנ' ומציונו בבלעם הרשע שכבד [ט] בלק לשם ממון שנא' (במדבר כב) ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב . ומניין שנפטר ממנו בקלון שנא' (שם כד) ועתה ברח לך אל מקומך וגו' והנה מנעך ה' מכבוד . ומניין שכל הבוזה את חבירו לשם מצוה סוף שנפטר ממנו בבבוז שכן מציונו במשה רבינו שביזה פרעה לשום מצוה שנא' (שמות יא) ויורדו כל עבדיך אלה אלי והשתחוו לי לאמר . וכי [י] פרעה עומד על הגג ומשה עומד על האויר אלא כך אמר משה לפרעה אפי' כל עבדיך שומדין (ומשתחוים) לפניך על במה שלך יעמדו ויבקשו ממני איני שומע להם . ומניין שנפטר ממנו בבבוז שנא' (שם יב) ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמרו קומו צאו מתוך עמי וגו' ומניין שכל הבוזה את חבירו לשם מצוה סוף שנפטר ממנו בבבוז שכן מציונו במלכות בית דוד שנא' (שמואל ב טו) ויאמר המלך אל אתי לא תלכו אתנו כי גולה אתה ונם כי מקומך . כלומר מקומך גלוי לפני שאתה גולה ממנו ואין לך מקום לחזור לשם . ומניין שכל הבוזה את חבירו לשם מצוה סוף שנפטר ממנו בבבוז שכן מציונו בשאול (שמואל א יא) ויהי כחדש ויום השלישי והנה עם הולך אחרי שאול השדה ויאמר מה לעם כי תבכינה ויספרו לו את דברי אנשי יבש . ומניין שכל הבוזה את חבירו לשם מצוה סוף שנפטר ממנו בבבוז שכן מציונו בדוד (שמואל ב ו) ותאמר מיכל בת שאול מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הריקים . ומניין שכל הבוזה את חבירו לשם מצוה סוף שנפטר ממנו בבבוז שכן מציונו בשמעי (מלכים א ב) ויאמר המלך אל שמעי אתה ידעת את כל הרעה אשר ידעה לבך אשר עשית לדוד אבי ושב ה' את רעתך בראשך . ומניין שכל הבוזה את חבירו לשם מצוה סוף שנפטר ממנו בבבוז שכן מציונו בגחזי (מלכים ב ה) ויאמר אליו אלישע הלא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך . ומניין שכל הבוזה את חבירו לשם מצוה סוף שנפטר ממנו בבבוז שכן מציונו בשאול (שמואל ב ו) ותצא מיכל בת שאול לקראת דוד ותאמר מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדי

פרק שלשים

א רבי [א] נתן בן יוסף אומר כל המבטל דברי תורה מעושר סופו לבטלה מעוני. וכל המקיים ד"ת מעוני סופו לקיימה מעושר. הוא היה אומר תנחומי אבלים וביקור חולים וגמ"ח מביאין טובה לעולם: **ב** ר"מ אומר כל העובר עבירה אחת בספק מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו בודאי. כיצד אדם חוטא ונודע לו חטאו מביא חטאת בטלע ועשירית האיפה בפונדיון. ספק חטא ספק לא חטא מביא (מעילה וחומשה ומביא) אשם בשתי סלעים. וכי איזה אדם מרובה מדה טובה או מדת פורענות הוי אומר מדה טובה והרי דברים ק"ו אם מדת פורענות מטעמה העובר עבירה בספק מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה בודאי ק"ו לעשה מהטובה מרובה. רבי נתן בן יוסף אומר כל העובר עבירה בשוגג מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה במזיד כיצד שוגג שהרג את הנפש וגולה לעיר מקלטו ומצאו גואל הדם והרגו הרי זה פטור. הרגו במזיד ומצאו גואל הדם והרגו [ב] גולה על ידו] וכי איזו מדה מרובה מדת החוטא או מדת פורענות הוי אומר מדת החוטא ואם מדת פורענות מטעמה העובר עבירה בשוגג מעלין עליו כאילו עשאה במזיד ק"ו למדת החוטא מרובה: **ג** רבי עקיבא אומר כל המדבק בעוברי עבירה אע"פ שלא עשה כמעשיהם הרי זה מקבל פורענות כיוצא בהן וכל המדבק בעושי מצוה אע"פ שלא עשה כמעשיהם הרי זה מקבל שכר כיוצא בהן (א) כיצד שנים מעידים באחד ואומרים אדם זה הרג את הנפש [ב] ונמצאו זוממין ונגמר דינם ליהרג וכשהן מוציאין אותן לבית הסקילה אחד ריץ (ובא) אחריהם ואומר יודע אני בעדות זו אומרים לו בא והעד עדותך [ר]. אף הוא נמצא זומם ונגמר דינו ליהרג כשהן מוציאין אותו לבית הסקילה אומר אוי לי שאילו לא באתי אני כבר לא נגמר דיני ליהרג עכשיו שבאתי עמהן [ה] נגמר דיני ליהרג. (אומרים לו ריקה אפי' מאה בני אדם באין אחריך ונמצאו זוממין כולן נהרגין). וכי איזהו מדה מרובה מדת החוטא או מדת פורענות הוי אומר מדת החוטא אם פורענות מטעמה המדבק בעוברי עבירה אע"פ שלא עשה כמעשיהם הרי זה מקבל פורענות כיוצא בהן. ק"ו למדת החוטא מרובה: **ד** ר' שמעון אומר (ב) כך ענש של בדאי שאפי' דובר אמת אין שומעין לו שכן מצינו בבניו של יעקב שכיזבו לאביהן בתחלה האמין להם שנאמר (בראשית לז) ויקחו את כתונת יוסף וישחטו שעיר עזים וכתיב (שם) ויכירה ויאמר כתונת בני אבל באחרונה אע"פ שדברו אמת לפניו לא האמין להם שנאמר (שם מה) ([ויפג לבו כי לא האמין להם]) ויגידו לו[ג] לאמר עוד יוסף חי [ו] ולא האמין להם [ז]. ויש אומרים רוח הקודש שנסתלקה מיעקב אבינו שרתה עליו באותה שעה שנא' (שם) ותחי רוח יעקב אביהם:

פרק אחד ושלשים

א רבי אחאי בן יאשיה אומר הלוקח הלוקח מן השוק למה הוא דומה לתינוק

[א] יונתן: [ב] נהרג: [ג] ועד שלא נגמר דינו אחד רץ אחריהם: [ד] ונמצאו זוממין ונגמר דינם ליהרג: [ה] מפני מה: [ו] חי ויפג לבו כי לא האמין: [ז] עד וירא אי העגלות וגו': [ח] מעלין עליו: [ט] בזיום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו: [י] ביום שעשה ה' אלהים ארץ ושמים: [כ] ומצויר צורות רבה אף כך כו': [ל] קוצין: [מ] קוצין: [נ] מי רגלי של אדם. שערים בעולם שערים באדם וכו':

תומת ישרים, כיצד שוגג כו'. נ"ב נ"א כיצד שוגג שהרג את הנפש מצאו גואל הדם והרגו ה"ז גולה על ידו וכו' [והוסמחא היכא דליכא גולה וכפיפה לגמרא ומתבעל ממנלכתו מדי לעסוק בתורה. ר"ש. ועי"ש ועי"ת] **קופו** לקיומם משובר. נ"ם ביום נסיון שמעים רמות ויום מלוח ב' בו פעמים ביום ומעודד ה"ל בן פדת בתעניות יוכית מי בעו למחרתיו מלמד כתב יקוני ד"ה דמתני' כציונו ממלו ועוד כדי שבשובר לא יבטלו. עיין תו"ש ועוד בתוי' במירון קוטיל כו' ממד"ש וכתב שכרמו ב"כ המקיים את התורה מעוני בעושר] קופו לקיים משובר בעושר] כו' ד"ה להמתיל מוהבי ים וכו' ד"ל המקיים וכו' מעוני שן ומפרנס לומדיים ולמלמדיים מעוני מלוחו מעט עים ים וכו' יקויים בו עץ חיים ה"ל למחזיקים בה דומיה מלוכר מעוני סופו לקיימה מעושר וכו'. ומו"ב מלמיך כתב שבשורה ים אם מלד הכרע מעוני עלמו למוד מלך ממוך דהתם כיזיע שאם משובר לבטוף ילמד ב"כ וגם בעושר ועי"ל רים פ' ל"ל שייך ב"כ להכיל: **תנחומי** אבלים ובקור חולים. הוא ב"ח שבעמוד: **מביאים** טובה לעולם. שעל ג"ח העולם עומד כד"א עולם חסד יבנה. ועי"ל פ"ד ב"ח על ג"ח כיוב' וכו'. והמ"ל כתב רים פלה ומפלה עובה בעולה: כ"ה ועי"ל פ"ק מכלא דעולה בין ב"ש וכו' ומשתקעי לקמן רים פ"מ ע"ב: **בספק** נזכל וכו' מעלה עליו הכתוב. וכל יכיו ומשם עמוד עמוד (ויקרא ה) אישה הספק הוא יכלה לה (במדבר ג) כלומיתא מה בתריכות בניר דף ב"ב ע"ב ע"ש: **כיצד** כו'. נלמה ספ"ג ועוד בתמיהו יותר בספק כיוב' וכו'. **ועשיריית** האיפה. כ"ל לו עשיריים האיפה ובוכי דהכוי כדיון קרבן מנחה ויותר מעט ויותר. ובפ"ב כי כי מעמת לימה עשוה נכבים בהלתיתא דף פ' ע"ב. **בפונדיון**. בכריתות דף י' ע"ב מוכח שהוא כן בתוס' ע"ש בתוס' הנדפס בן הלד. גם שם כתוס' ד"ה מכלל הא שמע' על מעמת בסלע ובממעות דף ק"ו ע"ב ד"ה בכך. **מביא** מעולה. היינו היכא דהתם בספק בן מהקרבן ולכאורי ר"ש פ' כי' מ"ב בתוס' ספק בספק בקרבן יותר מבשהו בספק ודלי כ' יותר מתמהני בשיודע שעשה סוף סוף מלי כ"ל ר"ש בתוס' ספק בספק בקרבן יותר מבשהו בספק ודלי כ' יותר מתמהני בשיודע שעשה בשוגה הוא מומר מוכר מבל מלוי הוכר בשוגה מבשהו. **הוי** אומר מדה טובה. שמיגו במדה בשוגה הוא מומר מוכר מבל מלוי הוכר בשוגה מבשהו. **ר' יהושע** אומר בן קרחה אומר הרי הוא אומר (תהלים קלט) נלמי ראו עיניך ועל ספרך וגו' מלמד (ו) שהראהו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו דור דור ומנהיגיו דור דור ובניאיו דור דור ובוריו דור דור ופושעיו דור דור וחסידיו בדור פלוני עתיד להיות מלך פלוני בדור פלוני עתיד להיות חכם פלוני. ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי אומר (ו) תשע מאות (ח) ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם היתה תורה כתובה ומונחת בחיקו של הקב"ה ואומרת שיר עם מלאכי השרת שנא' (משלי ח) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום משחקת בתבל ארצו. משלו משל למה הדבר דומה לאחד שנטל את העץ ומבקש לצור צורות הרבה ואין לו מקום לצור ויש לו צור אבל מצייר בארץ והולך [ב] ומבדיל הרבה הרבה. אף כך הקב"ה יהא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים בחכמתו ובתבונתו ברא את כל העולם כולו וברא את השמים ואת הארץ שליונים ותחתונים. ויצר באדם כל מה שברא בעולמו. ברא חורשים בעולם וברא חורשים באדם זה שערות של אדם. ברא חיה רעה בעולם ברא חיה רעה באדם זה (ט) (בני מעיו) של אדם. (ברא [ל] קוצין בעולם וברא [מ] קוצין באדם זה אזנים של אדם). ברא ריח בעולם ברא ריח באדם זה חוטמו של אדם. חמה בעולם חמה באדם זה (י) אורו של אדם. מים סרוחים בעולם מים סרוחים באדם זה (כ) מימי חוטמו של אדם. מים מלוחים בעולם מים מלוחים באדם זה דמעות של עינים. נחלים בעולם נחלים באדם אלו [נ] דמעות (ל) חומות בעולם חומות באדם

(א) [עי' במשנה מכות דף ה.]: (ב) [סנהדרין דף פט:]: (ג) [עי' מגמות דף קנ: דלים ואל תממין בחייך]. (ד) [סנהדרין דף לג.]: (ה) [ל"ל ומג"ל ג"ב]: (ו) [סנהדרין דף לח: ע"ש ס.]: (ז) כן ליתא בתנ"ך יג. וכן ליתא בזמנים קנו. וכן בשבת פח. ועיין ביקוט קהלת ד"ה עבד מי מנלחתי: (ח) ל"ת תשעים: (ט) [ל"ם וסג"ל הבנים]: (י) ל"ת פרהתו: (כ) ל"ת מי רגלים: (ל) ל"ת חוחמות:

פרק אחד ושלשים

פיסקא כיצד תחלי כן יהיה עד בשביה מחמרות שייך שוד לסיום פ"ל זה ס"ם לקמן בתחילת בס"ד: **רבי** תחלי כן יהיה חומר לעיקה תבואה מן השוק וכו' עד הפיסקא בשביה מחמרות נגרה השוק. לה ידעתי לחי שייך הכא בשביל זה לפקדמה על בשביה מחמרות כי לולי זה לחתחיל בפקד בשביה מחמרות מלבד זה פ"ל פ"ה לכן נלעד"ז שבתחת דאי לחביא שבביה כי תחלי כן יהיה שייכים שוד לעיל סוף פ' בתחיל בה כן יוסף וכו' לכן בתחילת ב"ב מעוני וכו' ומפרש ג"כ כי תחלי כן יהיה לחי נקראת מקיים הדומה מעוני היינו מי שלא נרוץ בתורה ומצות ומפרש דף ק"נ ע"ב מביא כי יאמר כי נכסי וכו' לישפוך ל"ל כי יהי זרוקה ע"ג לה קל מהכי אחר מי ל"ל

פרק ל כל המבטל ד"ת כו'. [עי' יומא לה:] ממרו בחמת דבי אליהו כל המבטלות וכל הסרוגות הכתוב לכלל יאמר לו לפרטי שכל נעון ניקוד הוא שנאמר (מיכה ו) בפקבץ שעקר כל אחת [ועיין בפת בחמת דף ח ג' אין פורעות בת כו']: **שנאמר** ויפג לבו כי לא האמין להם. פי' דאל"ל ולא האמין להם ל"ל שנאמר ויפג לבו כי לא האמין להם ל"ל שנאמר ויפג לבו כי לא האמין להם ל"ל שנאמר ויפג לבו כי ל

אבות דרבי נתן פרק אחד ושלשים

באדם אלו שפתותיו של אדם. דלתות בעולם דלתות באדם זה שיניו של אדם. (רקיעים בעולם רקיעים באדם זה לשונו של אדם). מים מתוקים בעולם מים מתוקים באדם זה רוקו של אדם. [א] לסתות בעולם לסתות באדם זה לחייו של אדם. מגדלים בעולם מגדלים באדם זה צוארו של אדם. סתידראות בעולם סתידראות באדם זה זרועותיו של אדם. יתידות בעולם יתידות באדם זה אצבעותיו של אדם. מלך בעולם מלך באדם ראשו. (אכשולות בעולם אכשולות באדם רמז). יועצים בעולם יועצים באדם כליותיו. ריחים בעולם ריחים באדם זה קרקבנו. נימסים בעולם נימסים באדם זה טוחלו של אדם. אשפתות בעולם אשפתות באדם זה כריסו של אדם. בורות בעולם בורות באדם זה מיבורו של אדם. מים חיים בעולם מים חיים באדם זה (מי רגליו של אדם חיים בעולם חיים באדם זה) דמו של אדם. עצים בעולם עצים באדם זה עצמותיו של אדם. גבעות בעולם גבעות באדם זה עגבותיו של אדם. עלי ומכתשת בעולם עלי ומכתשת באדם זה ארכבותיו של אדם. [ב] סוסים בעולם סוסים באדם זה [ג] שוקיו של אדם. (מלאך המות בעולם מלאך המות באדם זה עקביו של אדם). הרים בעולם הרים בעולם הרים ובגבעות באדם עומד דומה לחר נופל דומה לבקעה. הא למדת שכל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא באדם:

פרק שנים ושלשים

א עשרה דורות מאדם ועד נח וכי מה הוצרך לבאי עולם לכך אלא ללמדך שכל הדורות היו מכעיסין ובאין ולא הביא הקב"ה עליהם את מי המבול שבשביל צדיקים וחסידים שהיו בהם. [ד] ויא כל זמן שהיה מתושלח (א) חי לא ירד מבול לעולם ובשמת מתושלח עוד נתלה להם שבעת ימים לאחר מיתתו שנא' (בראשית ז) ויהי לשבעת הימים מה מיבן של שבעת הימים הללו אלו ימי אבלו של צדיק שעיכוב את הפורענות. לפיכך נאמר ויהי לשבעת הימים. ד"א ויהי לשבעת הימים מלמד שקבע הקב"ה להם זמן לאחר ק"כ שנה שמא יעשו תשובה ולא עשו ולכך נאמר ויהי לשבעת הימים. ד"א מלמד ששינה עליהם הקב"ה סידורו של עולם והיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח שמא יבינו ויתיראו ויעשו תשובה ולא עשו לבך נאמר ויהי. [ה] אמר לוה שבידו המנה תן המנה להבירך ואם לאו אמר להם חילקו (מה שעליכם) והפטרו לשלום אבל (ו) דוד המלך לא עשה כן אלא עושה משפט תחלה ואח"כ עושה צדקה שנא' (ש"ב ח) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו בזמן שבעלי דינין באין לדין לפני דוד המלך אומר הא' זה נתחייב לי מנה אמר להם סדרונו דיינכם וסדרו דינם כיון שנתחייב אחד מהם לחבירו מנה היה מוציא מנה משלו ונותן לו ואם לאו אמר להם (חלקו טה שעליכם ו) תפטרו בשלום: **ב** עשר נסיונות נתנסה אברהם אבינו לפני הקב"ה ובכולן נמצא שלם אלו הן שנים בלך לך [ז] ב' בשתי בניו ב' [ז] בשתי נשיו אחד עם המלכים ואחד בין הבתרים

הגהות הגרי"ב

(א) [עניין זה כסנהדרין דף קמ:]: (ב) ג"כ ובגי"ת דן: (ג) [כעניין זה בכבכות דף כח:]: (ד) ג"כ אף אני לא אושיב לכם: (ה) ג"כ ובגי"ת תורה אחת לא כתב כאן אלא תורות הרבה מעניין לו אלא: (ו) [סנהדרין דף ו:]:

נוסחת הגר"א

[א] כוכבים בעולם כוכבים באדם זהו לסתות של אדם [ב] חומות בעולם חומות באדם: [ב] צבאים בעולם צבאים באדם זה שוקיו של אדם: [ג] רגליו: [ד] וכל זמן: [ה] עם: [ו] ורעבון: [ז] באשתו:

תומת ישרים, סתידראות כו' סתידראות. נ"א פרדיסות ופי' בערוך שרים ממונים לעשות דין מהריטות: **שוקיו** של אדם. נ"א עקביו של אדם שצבים בעולם צבאים באדם שוקיו: **עקיבין** ג"א רגל שעיבב. ל"ל שעבוה: **שנים** מלך לך בל"ל ג"ב עי' בפירוש הרב דון יצחק אברבנאל ז"ל למסכת אבות פ"ה משנת עשר נסיונות בו' דף קנד ע"ב כי הוא ז"ל פי' שם ברייתא זו:

כסא רחמים

פרק לג ולא היה ה' מסב שיהלך בדרכי הקב"ה כו'. לפי דוקא דהשיכה סם ועבר. ומשיקרא היה גם חי עד שהיה למלכותם ס"ה שנה וכמ"ש מלכותם בן ס"ה בשמת גת. ס"ה דשם ועבר קבלו ממה. וגם קבל ממתושלח ודעמיה אבל אברהם בחמתו אלו ה' היו כלם עד"ו והוא ומעמו נתעוללו. וכונת לה' **תמה** שהיהלך בדרכי הקב"ה היינו מעמעמו בלי פלגה. וס"ה כמ"ש כבן יהושע וז"ל בדרכי הקב"ה ר"ל בכל דרכי הקב"ה כתמיים וכי תאמר כי

הבתרים). וכל כך למה כדי שכשיבא אברהם אבינו ליטול שכרו שיהיו (א) המלאכים אומרים יותר [ב] מכולנו יותר מכל שוה אברהם אבינו ליטול שכרו שנא' (קהלת ט) לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך. כנגד עשר נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ובכולן נמצא שלם וכנגדן עשה הקב"ה י' נסים לבניו במצרים כנגדן הביא עשר מכות כנגדן נעשו לישראל עשרה נסים על הים כנגדן הביא עשר מכות על המצריים בים. מצריים הרעיבו עליהם בקולם אף הקב"ה הרעים עליהם [ג] בקול על הים שנא' (איוב לז) ירעם אל בקולו נפלאות. מצריים באו על הים בקשת ובחצים וה"ה נגלה עליהם בקשת ובחצים שנאמר (חבקוק ג) עריה תעור קשתך ואומר (תהלים יח) וישלח חציו ויפיצם. מצריים באו על הים בחרבות אף הקב"ה בא עליהם בחרבות (ורמחים) שנא' וישלח חציו ויפיצם [ד] ברק ויהם ואין ברק אלא חרב שנא' (יחזקאל כא) חרב חרב הוחדה וגם מרוטה למען טבוח טבוח הוחדה למען היה לה ברק מורטה. מצריים נתגאו בכמן וצנה והקב"ה עשה כמו כן שנא' (תהלים לה) החזק מגן וצנה וקומה בעזרתי. מצריים באו [ה] בחנית וכך הקב"ה [ו] שנא' [ז] (חבקוק ג) לנוגה ברק חניתך. מצריים באו באבנים [ח] בקלעים והקב"ה נתגאה עליהם באבני אלגביש שנאמר (תהלים יח) (מנוגה נגדו) עביו עברו ברד ונחלי אש. בשעה שעמדו אבותינו על הים אמר להם משה קומו עברו אמרו לו לא נעבור עד שנראה הים נקבים נקבים נטל משה מטהו והכה על הים ונעשה הים נקבים נקבים שנא' (חבקוק ג) נקבת במטיו ראש פרזיו. אמר להם משה קומו עברו אמרו לו לא נעבור עד שנעשה הים בקעה לפנינו הכה משה על הים ונעשה בקעה לפניהם שנאמר (תהלים עח) בקע ים ויעבירם ונאמר (ישעיה סג) כבהמה בבקעה תרד. אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שנעשה לפנינו גזרים גזרים שנא' (תהלים קלו) לגוזר ים סוף לגזרים. אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שנעשה על הים כמו בר שנא' (תהלים קלו) לגוזר ים סוף לגזרים. אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שנעשה לפניהם [ט] טיט שנא' (חבקוק ג) דרכת בים סוסיך חומר מים רבים. אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לפנינו מדבר נטל משה את המטה והכה על הים [י] שנא' (תהלים קו) ויוליכם בתהומות כמדבר. אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לפנינו פירודים פירודים נטל משה את המטה והכה על הים [כ] שנא' (שם עח) אתה פורת בעוך ים. אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לפנינו פלעים פלעים נטל המטה והכה על הים [ל] שנא' (שם) שברת ראשי תנינים על המים הוי אומר ראשי תנינים אין משתברין אלא על הסלעים אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לנו יבשה נטל משה את המטה והכה על הים [מ] שנא' (שם סו) הפך ים ליבשה ואומר (שמות יד) ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים. אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לפנינו חומות נטל משה את המטה והכה על הים [נ] שנאמר (שם יד) והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשו לפנינו נאדות נטל משה את המטה והכה על הים [ס] שנא' (שם סו) נצבו כמו נד נוזלים. (ומנין שבין הנזרים ירדה אש וליחבתן שנאמר (ישעיה סד) כקדוח אש המסים מים תבעה אש להודיע שמך לצריך) והיו הנודות מושכין שמן ודבש לתוך פיהן של תינוקות והן יונקין מהם שנא' (דברים לב) ויניקהו דבש [ע] ממלע. וי"א (ב) היה יוצא להם מים חיים מן הים ושותין בתוך הנזרים לפי שמימי הים מלוחים הם שנא' נוזלים ואין נוזלים אלא מתוקים שנא' (שיר ד) באר מים חיים ונוזלים מן לבנון וענני כבוד למעלה מהם שלא ישלוט בהם חשמש ועברו ישראל כן כדי שלא יצטערו. רבי אליעזר אומר תהום כפה עליהם מלמעלה ועברו בו ישראל כדי שלא יצטערו. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים מים העליונים והתחתונים היו מנערין את המצריים שנא' (שמות יד) וינער ה' את מצרים בתוך הים [פ]:

פרק ארבעה ושלשים

א עשרה נסיונות ניסה הקב"ה את אבותינו ובכולן לא נמצאו שלימים ואלו הן במדבר בערבה מול סוף [בין פארן ובין תפל ולבן וחצירות ודי זהב] (דברים א) במדבר [ג] שעשו את העגל שנא' (שמות לב) עשו להם עגל מסכה בערבה על המים שנא' (שם יז) ויצמא שם העם למים. מול סוף על שהמרו בים שנא' (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף. רבי יהודה אומר המרו על הים המרו בתוך הים שנא' (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף. בין פארן במרגלים שתפלו בי"ג [ד] המן. ולבן זה מחלוקתו של קרח. וחצירות על (ג) [ר] השליו הרי שבעה ובמקום אחר הוא אומר (דברים ט) ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה. ודי זהב אמר להם (אהרן) דייכם חמא [ו] זהב שהבאתם לעגל. ורבי אליעזר בן יעקב אומר די הוא עון זה שלקו בו מכאן ועד שיחיו המתים [ח]:

ב עשרה שבטות של שבח נקרא הקב"ה. אלו הן שם אל"ף דל"ת ויו"ד ה"א י"ה אלהי"ם אלו"ה [א] אלה"ך אלהיכם אל אהי"ה אש"ר אהי"ה שד"י צבאות. אמר רבי יוסי (ד) חלקנו של צבאות שנא' (שם ס) ופקדי שרי צבא"ו בראש העם: **ג** עשרה שמות נקראו לעכו"ם שם גנאי אלו הן שקוצים גלולים מסכות פסילים אלילים אשירים חמנים עצבים (ה) און ותרפים: **ד** שני סמניות אמורות בתורה בפרשה קטנה ואיזו פרשה קטנה ויהי בנסוע הארון וכו' רבן שמעון בן גמליאל אומר (ו) ראויה היתה פרשה זו שתעקר ממקומה ותכתב במקום אחר

נוסחת הגר"א

(א) הכל: [ב] מכולם שוה: [ג] בקולו על המים שנא' (תהלים יח) ויעערם יתן קולו ואומר ירעם אל: [ד] ברקים ויהומם: [ה] בחניתים אף: [ו] בא עליהם בחניתים: [ז] (שם יח) מנגה נגדו וגו' ונאמר לנוגה: [ח] ורמנמין ונפש ואף הקב"ה בא עליהם כמו כן שנאמר: [ט] חומר: [י] ונעשה מדבר: [כ] ונעשה פירודים: [ל] ונעשה פלעים: [מ] ונעשה יבשה: [נ] ונעשה חומות: [ס] ונעשה נאדות: [ע] מסלע והיה יוצא: [פ] ומנין שבין הנזרים ירדה אש והתפתן שנאמר (ישעיה סד) כקדוח אש המסים מים תבעה אש להודיע שמך לצריך: [צ] במדבר זה כלל כל מה שעשו במדבר שנאמר (תהלים עח) כמה ימרוהו במדבר וגו'. בערבה מה שעשו בערבה על המים שנאמר (שמות יז) ויתום העם על משה וגו' מול סוף: [ק] השליו ראשון ולבן במן וחצירות: [ר] על השבת ודי זהב: [ש] זה: [ת] הרי שבעה ובמקום אחר הוא אומר ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה הרי עשרה: [א] אלהי אל כו':

הגהות הגר"ב

(א) נ"ל אר"ה: (ב) נ"ל המקניע: (ג) נ"ל העריות: (ד) [ע' שנועות עוף לה: מ"ס פ"ד]: (ה) נ"ל מלאים [לחוני מ"ל נעלים. ישב"ן]: (ו) [שבת דף קמו.]:

אחר

תומת ישרים. שיהיו המלאכים כו'. נ"ב נ"א יהיו אומות העולם אומרים יותר מכן ויותר מכן יש לאברהם ליטול שנאמר כו': **וישלח** חציו ויפיצם וכו' שנאמר וישלח חצים כצ"ל ונ"ב בשמואל [ב כב]: **הדר** אומר ראשי כו' על המלעים. נ"ב נ"א והיכן משברים ראשי תנינים הוי אומר על המלעות: **וליחבתן.** נ"ל ולייחבתן יפו' שליחבה האש הנחרות: **ולבן** זה מחלוקתו. נ"ב האמת שהיה נ"ל להיות ובין תופל ולבן אלו דברים שתפלו את המן כמ"ש רש"י ז"ל בפ' על הפסוק הזה וכתב עוד על ע"ב. ובזה היה מתישב דקשה לי איך דריש מלבן מחלוקתו של קרח דבשלמא על המן ניחא שהוא לבן כדפרש"י ז"ל אבל מה אעשה לשון הברייתא אינו מניח לי להניח כן דריש מהאי קרא ז' נסיונות ואמר בפי' וחצירות על השלו או על העריות בנ"א הרי שבעה ולפי דבריהם שיהא לבד לבן נגלה להניח העניין כמו שהוא ולישב דרשת בן זה מחלוקתו של קרח אפשר לישב על דרך שאמרו ר"ל על קרח [כוונת בנ"ש ריש פ' קרח] מה עשה סדר וכנס ר"נ ראשי סנהדראות וכו' והלבישן פליחות שכלן תכלת באו ועמדו לפני משה ואמרו לו מלית שכלה תכלת [מיימן וכו' תוס' פ' שלח תכלת] פותרת זו שכלה תכלת לא תספור את עצמה: [א"ר יוסי] חלקנו: נ"א חלוק אני: **רשב"ג** אומר עתידה פרשה [כ"ם בדפו"ר] נ"ב נ"א ראויה היתה:

כמא דחמים

שנו קמקר דמע"ג דנח ובניו היו בעולם היו נעולם ולו נמחקת קרא: א"ר יוסי כו'. כ"ת ומכדי כתיב ויבחר בהם מכל בני כו'. כלומר מתחר דהקב"ה יודע מעלותם וכבר נתבחרו בעולם שנומר בהם ויבחר בהם מכל בני כו' ומכאי הוה ליה למכתב ובחר בהם ולמה לי למכתב הכא ומאי קמ"ל דמשום הכי כתב ביה

אחר כיוצא בו (שופטים יח) ויהונתן בן גרשום בן מנשה (א) וכי בן מנשה היה והלא בן משה היה אלא לפי שלא נדמו מעשיו למשה אביו לפיכך תולין במנשה (א) כיוצא בו (זכריה ד) אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ זה מ"ג מונטרתה והיא נממאה (והיא לא נתפשה). או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה: ח עשר ירידות ירדה שכינה על העולם אחת בנן עדן שנא' (בראשית ג) וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן [ב] ואחת בדור המגדל שנא' (שם יא) וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל ואחת בסדום שנא' (שם יח) ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי ואחת במצרים שנאמר (שמות ג) וארד להצילו מיד מצרים ואחת על הים שנאמר (תהלים יח) ויט שמים וירד [ל] ואחת בסיני שנא' (שמות יט) וירד ה' על הר סיני [מ] לעיני כל העם ואחת במקדש שנאמר (יחזקאל מד) ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה לא יפתח וגו' כי ה' אלהי ישראל בא בו ואחת (י) בעמוד הענן שנאמר (במדבר יא) וירד ה' בענן [נ] ואחת שעתידה להיות בימי גוג ומגוג שנא' (זכריה יד) ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים: ו עשרה [ס] מעלות נסתלקה שכינה ממקום למקום מכפורת לכרוב ומכרוב למפתן הבית ומפתן הבית [ע] לשני כרובים ומשני כרובים לגג ההיכל ומגג ההיכל לחומת עזרה ומחומת עזרה למזבח ומזבח לעיר ומעיר להר (הבית) ומהר (הבית) למדבר [פ]. מכפורת לכרוב דכתיב [צ] (ש"ב כב) וירכב על כרוב ויעוף. מכרוב למפתן דכתיב (יחזקאל ט) (פ) (ויעל כבוד ה'). מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית. וממפתן הבית [ק] לשני כרובים דכתיב (שם י) ויצא כבוד ה' מעל מפתן הבית ויעמוד על הכרובים. מכרוב לגג ההיכל דכתיב (משלי כא) טוב לשבת על פנת גג. מגג לחומת העזרה דכתיב (עמוס ז) והנה ה' נצב על חומת אנך. ומחומת העזרה למזבח שנאמר (שם ט) וראיתי את ה' נצב על המזבח. ומעיר להר שנא' (מיכה ו) קול ה' לעיר יקרא. ומעיר להר דכתיב (יחזקאל יא) ויעל כבוד ה' מעל תוך העיר ויעמוד על ההר וגו'. מהר למדבר דכתיב (משלי כא) טוב שבת באריץ מדבר. ואחת שנסתלקה [ר] כלפי מעלה שנאמר (הושע ה) אלך אשובה אל מקומי: ז עשרה שמות נקרא נביא. אלו הן ציר. נאמן. עבד. שליח. חוזה. צופה רואה [ש] חולם. נביא. איש האלהים: ח עשרה שמות נקרא רוח הקדש. אלו הן משל. מליצה. חידה. דיבור. אמירה. [ת] (י) תפארת. ציווי. משא. נבואה. חזיון: ט עשרה שמות נקרא שמחה. אלו הן ששון. שמחה. גילה. רינה. ציצה. צהלה. עליזה. חדוה [א] תפארת. עליצה: י עשרה נקראו חיים. הקב"ה (ירמיה י) הוא אלהים אמת הוא אלהים חיים. תורה נקראת חיים שנא' (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. ישראל נקראו חיים שנא' (דברים ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. [ב] צדיק נקרא חיים שנא' (משלי יא) פרי צדיק עץ חיים. הלא הוא אמר לי אחותי הוא והיא גם הוא אמרה אחי הוא. הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר. וכי יתומת מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה. והיא הפכה שער לבן. ואם יראנה הכהן [וגו'] והיא כהה. [י] והיא תראה את עירותו. את אביה היא מחללת. (בקנאות). אשתו והיא לא נטמאה: ח עשר ירידות ירדה שכינה על העולם אחת בנן עדן שנא' (בראשית ג) וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן [ב] ואחת בדור המגדל שנא' (שם יא) וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל ואחת בסדום שנא' (שם יח) ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי ואחת במצרים שנאמר (שמות ג) וארד להצילו מיד מצרים ואחת על הים שנאמר (תהלים יח) ויט שמים וירד [ל] ואחת בסיני שנא' (שמות יט) וירד ה' על הר סיני [מ] לעיני כל העם ואחת במקדש שנאמר (יחזקאל מד) ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה לא יפתח וגו' כי ה' אלהי ישראל בא בו ואחת (י) בעמוד הענן שנאמר (במדבר יא) וירד ה' בענן [נ] ואחת שעתידה להיות בימי גוג ומגוג שנא' (זכריה יד) ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים: ו עשרה [ס] מעלות נסתלקה שכינה ממקום למקום מכפורת לכרוב ומכרוב למפתן הבית ומפתן הבית [ע] לשני כרובים ומשני כרובים לגג ההיכל ומגג ההיכל לחומת עזרה ומחומת עזרה למזבח ומזבח לעיר ומעיר להר (הבית) ומהר (הבית) למדבר [פ]. מכפורת לכרוב דכתיב [צ] (ש"ב כב) וירכב על כרוב ויעוף. מכרוב למפתן דכתיב (יחזקאל ט) (פ) (ויעל כבוד ה'). מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית. וממפתן הבית [ק] לשני כרובים דכתיב (שם י) ויצא כבוד ה' מעל מפתן הבית ויעמוד על הכרובים. מכרוב לגג ההיכל דכתיב (משלי כא) טוב לשבת על פנת גג. מגג לחומת העזרה דכתיב (עמוס ז) והנה ה' נצב על חומת אנך. ומחומת העזרה למזבח שנאמר (שם ט) וראיתי את ה' נצב על המזבח. ומעיר להר שנא' (מיכה ו) קול ה' לעיר יקרא. ומעיר להר דכתיב (יחזקאל יא) ויעל כבוד ה' מעל תוך העיר ויעמוד על ההר וגו'. מהר למדבר דכתיב (משלי כא) טוב שבת באריץ מדבר. ואחת שנסתלקה [ר] כלפי מעלה שנאמר (הושע ה) אלך אשובה אל מקומי: ז עשרה שמות נקרא נביא. אלו הן ציר. נאמן. עבד. שליח. חוזה. צופה רואה [ש] חולם. נביא. איש האלהים: ח עשרה שמות נקרא רוח הקדש. אלו הן משל. מליצה. חידה. דיבור. אמירה. [ת] (י) תפארת. ציווי. משא. נבואה. חזיון: ט עשרה שמות נקרא שמחה. אלו הן ששון. שמחה. גילה. רינה. ציצה. צהלה. עליזה. חדוה [א] תפארת. עליצה: י עשרה נקראו חיים. הקב"ה (ירמיה י) הוא אלהים אמת הוא אלהים חיים. תורה נקראת חיים שנא' (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. ישראל נקראו חיים שנא' (דברים ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. [ב] צדיק נקרא חיים שנא' (משלי יא) פרי צדיק עץ חיים. הלא הוא אמר לי אחותי הוא והיא גם הוא אמרה אחי הוא. הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר. וכי יתומת

הגהות הגרי"ב

(א) [ב"ב קנ"ט:] (ב) [מ"ם פ"ו] (ג) [כתובות ד'.] (ד) [פסחים ד"ע:] (ה) [מגמות דפ"ו:] (ו) [עי' סנהדרין דמז:] (ז) [ל' באהל מועד] (ח) [ר"ה ל"ת ע"ש] (ט) [וכבוד אלהי ישראל נעלה:] (י) [ל' סוכה:]

האומות והמדינות מכאן ולהלאה החריבו האומות ולא המדינות ועשרתי [ח] וי"ו שבעשרון: [ח] מלמד שלא עשק ולא גזל: [ט] ומפרבר עליהם למקומה: [צ] ונעשרתי לך שם והדברתי אתך מעט על הספרת (ממות כה) וכתיב: [ק] לכרובים: [ר] למעלה: [ש] מלאך: [ת] קריאה: [א] עליזה: [ב] מעשים טובים:

תומת ישרים. מיאור כתיב. נ"ב פי' שעיון תוכיח מיאור והיא אחד מר' אותיות תלויות בהפסק ואיתנות בן כו' וכן בסדרש תלים על הפסוק עצמו מיער העיון תלויה אם זכית מיאור כו'. **עשר** נקודות. נ"ב בן ג"ב בסברה מנאם בסדר במדבר רבה ס"פ ג' דף קפ"א ע"א: **שלא** נשקו באמת. נ"ב שם בסדרש כתוב בכל לבו וכן בפרש"י ל"ל מלשון ספרי: **רשב"א** אומר כו'. נ"ב אולי כוון לט"ש רש"י ל"ל בשם רשב"א ל"ל בשם רשב"ג ל"ל ומה שנשקו בכל לבו ו"ש נשיקה זו של אמת ר"ל זו של אמת היתה שנכמרו רחמיו ולכן אינן לאמת [כ"ם בדפו"י וכוונה בדפו"ח של אמת] ר"ל שבשאר נשיקות שנכמרו רחמיו ולפיכך הוא נקרי לחודיע השנוי ובנ"א ולכלן אין אין לאמת ולא הבנתי: **כלמר** שהחריבו האומות כו'. נ"ב בספר ב"כ כתוב מלמד שלא החריבו את [ישעיהו] וכו' ובמדרש נקוד על ריש שבאשר שאף מלהלן היה כן ויש אומרים מלמד שלא החריבו האומות אלא המדינות ע"כ וז"ל בעל התוספות כתב אשר ריש נקודה ושאר ריש בלא נקוד ואפ"ה שוה מסכים למדרש שערשפות באש והחריבו המדינות לא האומות אלא ראש שלהן: **עשרון** הכתוב ביו"ם כצ"ל: **ואחת** שעתידה כו'. נ"ב כשבאתי לבצא השכון העשר יורידות לא מצאתי אלא ט' כאשר הראה כאשר המנה פרטן. האמנם נ"ל שהאחד שחסרה מן המנין היא שאמינו שבאחל מועד ירד ב' פעמים כאשר תראה בפרשת בחלעלותך סימן י"א כתיב ויאמר ה' פתאום וגו' ויאמר ה' תחנתי וגו' ויעמד אותם סביבות האהל וירד ה' וגו' הרי ירידה א' לאהל מועד עוד בפרשה עצמה סימן י"ב ותרבר מרים ואחרן במשה וגו' ויאמר ה' פתאום וגו' ויאמר ה' בעמוד ענן וגו' [ס פ"ב] מסעות נסעה: [ע] לכרובים: [פ] ומפרבר עליהם למקומה: [צ] ונעשרתי לך שם והדברתי אתך מעט על הספרת (ממות כה) וכתיב: [ק] לכרובים: [ר] למעלה: [ש] מלאך: [ת] קריאה: [א] עליזה: [ב] מעשים טובים:

ראשון לציון [ל] (עי' כ"מ פו. ועי"ש כתוב שנקשו על ר"ש ומהכלו סיוע לזה ע"ש) [ג] (ועי' סיל נג: דשם ליתא בנמצאות פרק ב' מהלכות סיוע ל"ג) [ד] (ועי' סיל נג: דשם ליתא בנמצאות פרק ב' מהלכות סיוע ל"ג) [ה] (עי' סנהדרין דמז: ועי"ש בתוס' ד"ה ואי) [ו] (ועי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [ז] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [ח] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [ט] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [י] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [כ] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [ל] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [מ] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [נ] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [ס] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [ע] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [פ] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [צ] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [ק] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [ר] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [ש] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [ת] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [א] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי) [ב] (עי' ב"ב קנ"ט ע"ב ד"ה ואי)

נוסחת הגר"א

(א) וכן הוא אומר (תהלים קו) אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק וכי דוד כהן הוא אלא לפי שנמשח בשמן המשחה קראו כהן וכן הוא אומר אלה: [ב] כהן צדק: [ג] כיוצא בו כתיב יכרסמנה: [ד] וכתיב יכרסמנה: [ה] שהרגיש בעמידתה: [ו] שאין דרך: [ז] שאף מכאן ולהלאה החריבו אלא שעד כאן החריבו

הגהות הגר"א

(א) [ב"ב קנ"ט:] (ב) [מ"ם פ"ו] (ג) [כתובות ד'.] (ד) [פסחים ד"ע:] (ה) [מגמות דפ"ו:] (ו) [עי' סנהדרין דמז:] (ז) [ל' באהל מועד] (ח) [ר"ה ל"ת ע"ש] (ט) [וכבוד אלהי ישראל נעלה:] (י) [ל' סוכה:]

האומות והמדינות מכאן ולהלאה החריבו האומות ולא המדינות ועשרתי [ח] וי"ו שבעשרון: [ח] מלמד שלא עשק ולא גזל: [ט] ומפרבר עליהם למקומה: [צ] ונעשרתי לך שם והדברתי אתך מעט על הספרת (ממות כה) וכתיב: [ק] לכרובים: [ר] למעלה: [ש] מלאך: [ת] קריאה: [א] עליזה: [ב] מעשים טובים:

תומת ישרים. מיאור כתיב. נ"ב פי' שעיון תוכיח מיאור והיא אחד מר' אותיות תלויות בהפסק ואיתנות בן כו' וכן בסדרש תלים על הפסוק עצמו מיער העיון תלויה אם זכית מיאור כו'. **עשר** נקודות. נ"ב בן ג"ב בסברה מנאם בסדר במדבר רבה ס"פ ג' דף קפ"א ע"א: **שלא** נשקו באמת. נ"ב שם בסדרש כתוב בכל לבו וכן בפרש"י ל"ל מלשון ספרי: **רשב"א** אומר כו'. נ"ב אולי כוון לט"ש רש"י ל"ל בשם רשב"א ל"ל בשם רשב"ג ל"ל ומה שנשקו בכל לבו ו"ש נשיקה זו של אמת ר"ל זו של אמת היתה שנכמרו רחמיו ולכן אינן לאמת [כ"ם בדפו"י וכוונה בדפו"ח של אמת] ר"ל שבשאר נשיקות שנכמרו רחמיו ולפיכך הוא נקרי לחודיע השנוי ובנ"א ולכלן אין אין לאמת ולא הבנתי: **כלמר** שהחריבו האומות כו'. נ"ב בספר ב"כ כתוב מלמד שלא החריבו את [ישעיהו] וכו' ובמדרש נקוד על ריש שבאשר שאף מלהלן היה כן ויש אומרים מלמד שלא החריבו האומות אלא המדינות ע"כ וז"ל בעל התוספות כתב אשר ריש נקודה ושאר ריש בלא נקוד ואפ"ה שוה מסכים למדרש שערשפות באש והחריבו המדינות לא האומות אלא ראש שלהן: **עשרון** הכתוב ביו"ם כצ"ל: **ואחת** שעתידה כו'. נ"ב כשבאתי לבצא השכון העשר יורידות לא מצאתי אלא ט' כאשר הראה כאשר המנה פרטן. האמנם נ"ל שהאחד שחסרה מן המנין היא שאמינו שבאחל מועד ירד ב' פעמים כאשר תראה בפרשת בחלעלותך סימן י"א כתיב ויאמר ה' פתאום וגו' ויאמר ה' תחנתי וגו' ויעמד אותם סביבות האהל וירד ה' וגו' הרי ירידה א' לאהל מועד עוד בפרשה עצמה סימן י"ב ותרבר מרים ואחרן במשה וגו' ויאמר ה' פתאום וגו' ויאמר ה' בעמוד ענן וגו' [ס פ"ב] מסעות נסעה: [ע] לכרובים: [פ] ומפרבר עליהם למקומה: [צ] ונעשרתי לך שם והדברתי אתך מעט על הספרת (ממות כה) וכתיב: [ק] לכרובים: [ר] למעלה: [ש] מלאך: [ת] קריאה: [א] עליזה: [ב] מעשים טובים:

כסא רחמים

רשב"א אומר כשיקה זו של אמת. פירש הרב מהר"ל יעקב דיקוד לומר שלא נא לנשקו בתחלה אלא לנשקו ואחר כך בשיקות של עבו לישקה חיון אמת זה ס"ד. ויש לכשיב דיהון דבא למעבד אחר בשיקות זה. ש"ב לנשק עצמו כדמוכח בסנהדרין דזוכה היה רוצה לנשקו ומה שמיעבו אחר בשיקות עבו הכוונה שהכתוב

בנין יהושע

כ' אמות מחיקפוקפת העזרה שלפני' היו רחוק אלף ס"ת כלבד כפוף בעת הקריבת הקרבן נהיו כדרך רחוקה. ובירושלמי פיק היו רחוק ואין דרך רחוקה כ"כ [ופרכ"י עיתים כ"כ מהלכים אחר פי רוצה לומר שלא היה נא שלוש אלפים ס"ת אלא שהיו רחוקים כדרך רחוקה] ועכ"פ אין לומר שהיו רחוקים כ"כ. ועוד שבכ"ם דפוס של ס"ת אחר שורות: **נקוד** על ירם. ממלת יטהר רק אם בא שלוש אלפים ס"ת אלא שהיו רחוקים כדרך רחוקה] ועכ"פ אין לומר שהיו רחוקים כ"כ. ועוד שבכ"ם דפוס של ס"ת אחר שורות: **שהחריבו** האומות. כלומר כי אם לפרש שם שיטהר לא נקוד אלא שהיו רחוקים כדרך רחוקה] ועכ"פ אין לומר שהיו רחוקים כ"כ. ועוד שבכ"ם דפוס של ס"ת אחר שורות: **שלא** החריבו כ"ל שלא כפיקוד אלא שהיו רחוקים כדרך רחוקה] ועכ"פ אין לומר שהיו רחוקים כ"כ. ועוד שבכ"ם דפוס של ס"ת אחר שורות: **ואחת** שעתידה כו'. נ"ב כשבאתי לבצא השכון העשר יורידות לא מצאתי אלא ט' כאשר הראה כאשר המנה פרטן. האמנם נ"ל שהאחד שחסרה מן המנין היא שאמינו שבאחל מועד ירד ב' פעמים כאשר תראה בפרשת בחלעלותך סימן י"א כתיב ויאמר ה' פתאום וגו' ויאמר ה' תחנתי וגו' ויעמד אותם סביבות האהל וירד ה' וגו' הרי ירידה א' לאהל מועד עוד בפרשה עצמה סימן י"ב ותרבר מרים ואחרן במשה וגו' ויאמר ה' פתאום וגו' ויאמר ה' בעמוד ענן וגו' [ס פ"ב] מסעות נסעה: [ע] לכרובים: [פ] ומפרבר עליהם למקומה: [צ] ונעשרתי לך שם והדברתי אתך מעט על הספרת (ממות כה) וכתיב: [ק] לכרובים: [ר] למעלה: [ש] מלאך: [ת] קריאה: [א] עליזה: [ב] מעשים טובים:

תומת ישרים. מיאור כתיב. נ"ב פי' שעיון תוכיח מיאור והיא אחד מר' אותיות תלויות בהפסק ואיתנות בן כו' וכן בסדרש תלים על הפסוק עצמו מיער העיון תלויה אם זכית מיאור כו'. **עשר** נקודות. נ"ב בן ג"ב בסברה מנאם בסדר במדבר רבה ס"פ ג' דף קפ"א ע"א: **שלא** נשקו באמת. נ"ב שם בסדרש כתוב בכל לבו וכן בפרש"י ל"ל מלשון ספרי: **רשב"א** אומר כו'. נ"ב אולי כוון לט"ש רש"י ל"ל בשם רשב"א ל"ל בשם רשב"ג ל"ל ומה שנשקו בכל לבו ו"ש נשיקה זו של אמת ר"ל זו של אמת היתה שנכמרו רחמיו ולכן אינן לאמת [כ"ם בדפו"י וכוונה בדפו"ח של אמת] ר"ל שבשאר נשיקות שנכמרו רחמיו ולפיכך הוא נקרי לחודיע השנוי ובנ"א ולכלן אין אין לאמת ולא הבנתי: **כלמר** שהחריבו האומות כו'. נ"ב בספר ב"כ כתוב מלמד שלא החריבו את [ישעיהו] וכו' ובמדרש נקוד על ריש שבאשר שאף מלהלן היה כן ויש אומרים מלמד שלא החריבו האומות אלא המדינות ע"כ וז"ל בעל התוספות כתב אשר ריש נקודה ושאר ריש בלא נקוד ואפ"ה שוה מסכים למדרש שערשפות באש והחריבו המדינות לא האומות אלא ראש שלהן: **עשרון** הכתוב ביו"ם כצ"ל: **ואחת** שעתידה כו'. נ"ב כשבאתי לבצא השכון העשר יורידות לא מצאתי אלא ט' כאשר הראה כאשר המנה פרטן. האמנם נ"ל שהאחד שחסרה מן המנין היא שאמינו שבאחל מועד ירד ב' פעמים כאשר תראה בפרשת בחלעלותך סימן י"א כתיב ויאמר ה' פתאום וגו' ויאמר ה' תחנתי וגו' ויעמד אותם סביבות האהל וירד ה' וגו' הרי ירידה א' לאהל מועד עוד בפרשה עצמה סימן י"ב ותרבר מרים ואחרן במשה וגו' ויאמר ה' פתאום וגו' ויאמר ה' בעמוד ענן וגו' [ס פ"ב] מסעות נסעה: [ע] לכרובים: [פ] ומפרבר עליהם למקומה: [צ] ונעשרתי לך שם והדברתי אתך מעט על הספרת (ממות כה) וכתיב: [ק] לכרובים: [ר] למעלה: [ש] מלאך: [ת] קריאה: [א] עליזה: [ב] מעשים טובים:

הנן . ארץ ישראל נקראת חיים שנא' (יחזקאל כו) ונתתי צבי בארץ חיים . (א) (ירושלים נקראת חיים שנא' [א] (תהלים סג) אתהלך לפני ה' בארצות החיים). נפילות חסדים נקרא חיים שנא' [ב] (תהלים סג) כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך . חכם נקרא חיים שנא' (משלי יג) תורת חכם מקור חיים . [ג] מים נקרא חיים שנא' [ד] (זכריה יד) ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים :

פרק חמשה ושלשים

א עשרה נסים נעשו לאבותינו [ה] בבהמ"ק [ב] (מעולם לא הסריח בשר הקדש) ולא הפילה אשה מריח בשר הקודש ([עשרה נסים נעשו לאבותינו בירושלים]) לא ניזוק אדם בירושלים מעולם] ולא נפגע אדם בירושלים ולא נכשל אדם בירושלים מעולם ולא נפלה דליקה בירושלים מעולם לא היתה מפולת בירושלים מעולם לא אמר אדם לחבירו לא מצאתי תנור לצלות פסחים בירושלים. מעולם לא אמר אדם לחבירו לא מצאתי מיטה שאישן עליה בירושלים. מעולם לא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים : **ב** (ג) אין ירושלים מטמאה בנגעים. ואין נידונית בעיר הנדחת . ואין מוציאין בה זיזין וגזוזטראות ולרשות הרבים מפני אהל (המת ו) המוטאה . ואין מלינין בה את המת . ואין מעבירין בתוכה עצמות אדם . ואין עושין בה מקום לגר [ו] ותושב . ואין מקיימין בה אשפתות מפני השומאה. קברות חוץ מקברי בית דוד והולדה הנביאה שהיו שם מימות נביאים הראשונים (וכשפינו את הקברות מפני מה לא פינום) אמרו מחילה היתה שם שהיתה מוציאה הטומאה לנחל קדרון . ואין נוטעים בה נטיעות . ואין עושין בה גנות ופרדסין חוץ מגנות ווירדים שהיו שם מימות נביאים הראשונים . ואין מגדלין בה (אווזין ו) תרנגולין ואין צ"ל חזירים. אין מקיימין בה אשפתות מפני השומאה. ואין [ז] מקיימין בה סורר ומורה דברי רבי נתן שנאמר (דברים כא) ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו ואין זה עירו ואין זה מקומו . אין מוכרין בה בתים [אלא] מן הקרקעות ולמעלה . ואין [ח] מוכרין הבית לצמיתות] בתוכה לאחר י"ב חדש . (ד) ואין לוקחין בה שכר [ט] מטות ומצעות. רבי יהודה אומר אף שכר המטות והמצעות (ה) [לא היו לוקחין בה]. עורות היו שרויים מבפנים ובעלי אושפיזין מבחוץ . אכסניים היו מעריסין [ו] ונוטלין (ו) בכשים המצויירין שעורותיהן יפה בד' וה' סלעים ונותנין (ז) לבעלי אנשי ירושלים ובה [בעלי בתים] היו משתברין : **ג** כתוב אחד אומר (דברים יב) באחד שבטיך ובתוב אחד אומר (שם) מכל שבטיכם באחד שבטיך זו שבט יהודה ובנימין מכל שבטיכם (זו ירושלים) שכל ישראל שותפין בה . (ח) מה היה בחלקן של יהודה הר הבית והלשכות והעזרות ומה היה בחלקן של בנימין ההיכל והאולם ובית קדשי הקדשים וכראש תור היה יוצא ובנכם והיה חוזר לאחוריו [ועליו מזבח בנוי] [ב] זכה בנימין ונעשה אושפיזכנא לגבורה שנא' (שם לג) ובין כתפיו שכן : **ד** [ג] א"ר [ל] יהושע בן לוי באותה שעה [מ] שיודע אני שבית הבחירה עתידה ליקבע בין [נ] תחומו של יהודה לבנימין [ס] אלך ואתקן דושנה של ירחו. ומי אכל כל אותן השנים בני קיני חותן משה [ע]. שנא' (שופטים א) ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים וגו' [פ] אמר כשיגלה הקב"ה את שכינתו עתיד לשלם שכר טוב ליתרו ולבניו . [צ] (ומנין) הם מתפרנסין בניו של יתרו מן (ם) הצדקה שנאמר (ד"ה א ב) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ [ק] ואומר (שם ד) ואלה היוצרים ויושבי נטעים וגו' . (בני אדם גדולים היו ובעלי בתים ובעלי שדות וכרמים היו ובשביל מלאכתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה (י) ישבו שם) עם המלך [ר] במלכותו ישבו שם להיכן הלכו אצל יעבץ ללמוד תורה ונעשו עם למקום (באותה שעה היה) יעבץ [ש] איש טוב וכשר ואיש אמת ויחסיד ויושב ודורש בתורה [ת] שנאמר (דה"א ד) ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר [אם] ברך תברכני וגו' ויבא אלהים את אשר שאל] : **ה** עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש מעולם לא נראה זוב בבית המטבחים ולא אירע [א] קרי להכן גדול ביום הכפורים חוץ (כ) מרבי ישמעאל בן קמחית שיצא להסיח עם שר אחד ונתנה ציצורא מפיו ונפל על בגדיו ונכנס אחיו ושמש בכהונה גדולה תחתיו וראתה אותן אמן בו ביום שני כהנים גדולים . ראוה חכמים ואמרו מה זכות היה ביד זה ואמרה מעולם לא ראו נכשל במקדש מעולם) לא הפילה אשה מריח בשר הקודש מעולם . ולא פיגלו הכהנים בקדשים מעולם [ב] ונכשחיו מרבים לאכול בשר הקדשים היו שותים מכוסות של זהב ושל כסף .

נוסחת הגר"א

(א) (ישעיה ד) כל הכתוב לחיים בירושלים.עזה"ב נקרא חיים שנא' (דניאל יב) אלה לחיי עולם.צדקה נקרא: (ב) (משלי יב) באורח צדקה חיים. חכמה נקרא : (ג) אור נקרא : (ד) (חוב לג) באור החיים: [ה] בירושלים: (ו) דגין בה בן : [ח] נחלה: [ם] בתים אבל לוקחין בה שכר : [י] ולוקחין: [כ] החזיק בבנימין הצריך מצפעה עליה שנאמר (שם לג) חופף עליו כל היום לפיכך : [ל] יהודה באותה:[מ] שורעו שבי:[נ] תחום שבין : [ס] תחום דושנה : [ע] שנא' (במדבר י) והיה החום הוא אשר יעשה ה' עמנו והטבנו לך ובמדבר סיני הוא מתפרנסים מן הצדקה אמרו כשינולה: [צ] שנאמר (במדבר י) כי ה' דבר טוב על ישראל וגו' . ר"ש אומר בית אדם גדולים היו ובעלי בתים ובעלי שדות וכרמים היו ובשביל מלאכתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה הניחו הכל והלכו משם שנא': [ק] וגו': [ר] במלאכתו: [ש] היה : [ת] הלכו חסידים אצל חסיד : [א] מטמאה : [ב] ולא אירע נזהר מעולם :

נוסחת הגרי"ב שותים

(א) ס"ת ג"כ מן יושלים עד נמ"ח : (ב) (יומא דף כא.) : (ג) [ס"ק דף סכ:] : (ד) (מגילה דף טו.) : (ה) ס"ת לוקחין : (ו) ס"ת בבשי מצרים: (ז) ס"ת לבני וכ"ב הגר"ח: (ח) (יומא דף יב. מגילה דף כו. זבחים דף נב: קיתו:) : (ט) ס"ת היצירה : (י) ס"ת הניחו הכל והלכו : (כ) (יומא דף מז.) :

כסא רחמים

פרק לה ולא נכשל אדם בירושלים . פי' הכי בין יהושע לא נכשל בעביזה וכו' ולדבריו ר"ל שלא עבר עבירה כשונא לאכל אדם במזיד בכהוכה היה בין אדם . ומ"מ יותר מלהה כפשוטו דלא נכשל כזה ע"ד לא תהרוג לא תכשל בהו בעון ולא נחוב . ולא נפגע . שלא הוזק אבריו ולא נפרצה דעתו : **לא** היתה מפולת בירושלים . פירש מהריע"ן ז"ל בב"י נרעש : **אלא** מן הקרקעות ולמעלה . הוא הבנין הקרוב עמנו לא יוכל למכור להן ולכסף הס מתפרנסים בניו של יתרו מן הלישכה כנ"ל . והיינו דלכתיב המה היושבים ופו' המפרכים לחומני כלי חרס ולחרס לא היה דחנן לחנוב את המלאכה ובצל את המלאכה ופירשו שלא תהיה מלאכתה לצורך זכר וכסף ומפלפלת וביוצא שים במלאכתו אלו הזומיות לכסת ובצל כדחנן תחומיו של יהודה המזבח נתון עליו : **ליקבע** בין חתומו של יהודה לבנימין . נ"ב נ"א לבנות בשבט יהודה ובנימין :

הגהות מהריעב"ן

פרק לה עד שמגיע לנקיע . נ"ב שמזכח העולה לא היה עליו גם ומקבה : **יוצא** ממזבח הזהב כו' . נ"ב שהוא בהיכל ושם יש קרני ועליות . לכן היה עון עומד בקעורת ונכפף (לא עלה במקל) וחכו

הגהות הגר"א

פרק לה ולא נכשל אדם בירושלים . פי' הכי בין יהושע לא נכשל בעביזה וכו' ולדבריו ר"ל שלא עבר עבירה כשונא לאכל אדם במזיד בכהוכה היה בין אדם . ומ"מ יותר מלהה כפשוטו דלא נכשל כזה ע"ד לא תהרוג לא תכשל בהו בעון ולא נחוב . ולא נפגע . שלא הוזק אבריו ולא נפרצה דעתו : **לא** היתה מפולת בירושלים . פירש מהריע"ן ז"ל בב"י נרעש : **אלא** מן הקרקעות ולמעלה . הוא הבנין הקרוב עמנו לא יוכל למכור להן ולכסף הס מתפרנסים בניו של יתרו מן הלישכה כנ"ל . והיינו דלכתיב המה היושבים ופו' המפרכים לחומני כלי חרס ולחרס לא היה דחנן לחנוב את המלאכה ובצל את המלאכה ופירשו שלא תהיה מלאכתה לצורך זכר וכסף ומפלפלת וביוצא שים במלאכתו אלו הזומיות לכסת ובצל כדחנן תחומיו של יהודה המזבח נתון עליו : **ליקבע** בין חתומו של יהודה לבנימין . נ"ב נ"א לבנות בשבט יהודה ובנימין :

בנין יהושע

ואין נוקפין אבן שכר מעות . מפורש אף שעה פלוגתתן : **עורות** קדשים . של שלמי תגיגה ושמחה שעולו לרגלים שותפין ואוכלים. שם ר"ש : **נותנין** לחומן . שם ליתא היו נותנין לחומן בזוזים ובאכו החומ' במגילה מתמת מעלמעלה של ב"ב שבשלים לתבשיל : **מערימון** . בת אחין במתני' ר"ש ואחיו ואמן ואמה כה מתפרנסים בניו של יתרו מן הלישכה כנ"ל . והכי גרסינן : **אלא** מן הקרקעות ולמעלה . הוא הבנין הקרוב עמנו לא יוכל למכור להן ולכסף הס

שותים את מי השילוח ומתעבל במיעיהן כדרך שהמזון מתעכל: ן (א) כלי חרס שנשבר במקומו נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ולחם הפנים: ז (ב) אלו קטנים בני [ז] רשע שנתגיירו [עמורא] ואלו גדולים שנתגיירו [הקטורת]. ובזמן שיצא [ובזמן שעמוד הקטורת יוצא ממזבח הזהב היה נכנס בדרכו לבית קדשי קדשים]: ח (עומדין צפופין ומשתחוין רוחים בזמן שישראל עולין להשתחוות לאביהן שבשמים כשהן יושבין ישבין דחוקים אין כל בריה יכולה להושיט אצבע ביניהם [ובשהם משתחוים משתחוים רווחים]) נס גדול מכולם אפילו ק' בני אדם (א) ננפפים בבת אחת אין חזן הכנסת מבריו ואומר פנו מקום לאחיכם. נס גדול מכולם (נסים נעשו בעזרה שאפי' כל ישראל נכנסין בעזרה עזרה מחזקתן). נס גדול מכולם (ב) כשישראל עומדים בתפלה דחוקים ואין כל בריה יכול להושיט אצבעו ביניהם (כמלא קומתו) וכשהן משתחוין נעשה ריוח ביניהם כמלא קומת אדם: ט רשב"ג אומר עתידה ירושלים שיתקבצו בתוכה כל האומות וכל הממלכות שנאמר (ירמיה ג) ונקוו אליה כל הגוים לשם ה' ולהלן הוא אומר ויהי בראשית למקום (בראשית א) יקוו המים מה [קוו האמור להלן ליכנס] כל מימי בראשית למקום אחד אף קוי האמור כאן לקבץ כל האומות והמלכות לתוכה שנא' ונקוו אליה כל הגוים:

פרק ששה ושלשים

א (ב) אנשי סדום לא חיין ולא נידונין שנא' (שם יג) ואנשי סדום רעים וחטאים וגו'. רעים זה עם זה. וחטאים בגלוי עריות. לה' זה [ג] חלול השם. מאד שהיו מתבוננין לעבירות [ד] דברי ר"א רבי יהושע אומר באין הן לדין שנא' (תהלים א) על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים) בעדת צדיקים בעדת צדיקים אינן עומדין אבל עומדין הן בעדת רשעים. ר' נחמיה אומר אפילו בעדת רשעים אינן באים שנא' (שם קד) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם. קטנים בני רשעים לא חיין ולא נידונים שנא' (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור [וגו'] [אשר לא יעזוב להם שורש וענף] דברי ר"א. רבי יהושע אומר (אינם) באים [ה] ועליהם הוא אומר (דניאל ד) קרי בחיל וכן אמר גודו אילנא וקציצו ענפוהי אתרו ובדרו איניה ואומר (שם) ברם עיקר שרשוותיה. ר' אלעזר המודעי אומר בראשונה שבזקו ואבאסו די פרזל ונחש נאמר כאן שרשיו ונאמר להלן שרשיו מה שרשיו האמור להלן בגופו של אילן אף שורש האמור כאן בגופו של אדם הכתוב מדבר א"כ מה[ו]אני מקיים (מלאכי ג) אשר לא יעזוב להם שורש וענף שלא תמצא להם זכות שיסמכו עליה. ואחרים אומרים באים הם ועליהם הכתוב הוא אומר (ישעיה מר) זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה. זה יאמר לה' אני אלו צדיקים גמורים. וזה יקרא בשם יעקב אלו קטנים בני [ז] רשע וזה יכתוב ידו לה' אלו רשעים שפירשו מדרכיהם וחזרו בהם ועשו תשובה. ובשם ישראל יכנה אלו גרי אומות העולם: ב קרח ועדתו לא חיין ולא נידונין שנאמר (במדבר טז) ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל דברי ר' אליעזר. רבי יהושע אומר באין הן ועליהם הוא אומר (ש"א ב) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל נאמר כאן שאול (במדבר טז) וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה ונאמר להלן שאול מה שאול שנאמר להלן מוריד ומעלה אף שאול האמור כאן ירדו ועתידין לעלות אמר לו ר"א מה [ח] אני מקיים ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל אמר לו מתוך הקהל אבדו מן העולם ב לא אבדו: ג דור המדבר לא חיין ולא נידונין שנא' (שם יד) במדבר הזה יתמו ושם יומתו ואומר (תהלים צה) אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דברי ר"א. רבי יהושע אומר באין הן ועליהן הוא אומר (שם ג) אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח. אמר לו (ג) קבל דברי מה אתה מקיים אשר נשבעתי באפי אמר לו אלו מרגלים [ט] כל רשעי הדור (כולן). אמר לו רבי יהושע ומה אתה מקיים אספו לי חסידי אמר לו זה משה ואהרן וכל חסידי הדור [י] משבט לוי [כ] משיון על דברי רשעים נאמר בהם שם וצדיקים לא נאמר בהם שם והלא כבר (בראשית מט) שנה קברו את אברהם ואת שרה אשתו ואומר נאמר (שם ג) בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני ואומר (במדבר ה) ותמת שם מרים ותקבר שם [ל] [והלא כבר נאמר (שם לג) ויעל אהרן ההכהן וגו' ויבמת שם] ואומר (דברים לד) ויבמת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה' [מ]. רבי יוסי הגלילי אומר אינן באין שנא' (במדבר יב) במדבר הזה יתמו ושם יומתו ואומר (דברים כב) וערפו שם את העגלה בנחל. מה שם האמור להלן בעגלה ערופה שתמות ולא תזון ממקומה אף שם האמור כאן יתמו ולא יזונו ממקומן. (ואחרים אומרים באים הן ועליהן הוא אומר (ירמיה ב) הלוך ואינו חוזר אף הם אינם לאמר [וגו' זכרתי לך חסד נעוריך] וגו': ד עשרת השבטים לא חיין ולא נידונין שנ' (דברים כט) ויתשם מעל אדמתם [וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה]. רשב"ג אומר מה היום [הזה אשר מרדו בו] הולך ואינו חוזר אף הם אינם לאמר [וגו' זכרתי לך חסד נעוריך] וגו'. ר"ע אומר מה היום מאפיל ומאיר אף אפילה שלהן עתידה להאיר. (ר"ג אומר הרי הוא אומר (דברים יא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם זכות שיסמכו [ו]אני מקיים (מלאכי ג) אשר לא יעזוב להם שורש וענף שלא תמצא להם זכות שיסמכו עליה. ואחרים אומרים באים הם ועליהם הכתוב הוא אומר (ישעיה מג) ונקוו כל הגוים ויאספו לאמים מי בהם ויגידו זאת וישמיעונו את הראשונות יתנו עדיהם וייצדקו ויאמרו שמוע ואמת. אתם עדי נאם ה' ועבדי אשר בחרתי למען תדעו והאמינו לי ותבינו כי אני הוא לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה. אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע. אני הגדתי והושעתי והשמעתי ואין בכם זר ואתם עדי נאם ה' ואני אל. גם מיום אני הוא ואין מידי מציל פועל ומי ישיב. כה אמר ה' גואלכם קדוש ישראל למענכם שלחתי בבליה והורדתי כל בריחיהם והכשדים בספינות רנתם. אני ה' קדושכם בורא ישראל מלככם. כה אמר ה' נותן בים דרך ובמים עזים נתיבה. המוציא רכב וסוס חיל ועוז יחדו יקמו בל יקומו דעכו כפשתה כבו. אל תזכרו ראשנות וקדמוניות אל תתבוננו. הנני עושה חדשה עתה תצמח הלא תדעוה אף אשים במדבר דרך במו ישימון נהרות. תכבדני חיה השדי תנים ובנות יענה כי נתתי במדבר מים נהרות לשקות עמי בחירי. עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. ואתה לא קראתני יעקב כי לא יגעת בי ישראל. לא הבאת לי שה עולותיך ולא כבדתני בזבחיך לא העבדתיך במנחה ולא הלאיתיך בלבונה. לא קנית לי בכסף קנה וחלב זבחיך לא הרויתני אך הטרחתני בחטאותיך הלאיתני בעונותיך. אנכי אנכי הוא מחה פשעיך למעני ואת חטאתיך לא אזכור. הזכירני נשפטה יחד ספר אתה למען תצדק. אבותיך החוטאים לי ופשעו בי ואחיליך לחללי קדש ואתן לחרם יעקב וישראל לגדופים. ואתה לא כן עשית אלא אני אני הוא מו

שברופאין ודיין לעירו [א] וקוסם חזן ומבה: ח שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעוה"ב: ג' מלכים ירבעם אחאב מנשה. ד' הדיוטות בלעם דואג ואחיתופל וגיחזי. רבי יהודה אומר מנשה כבר שב שנא' (ד"ה ב ל"ג) ויתפלל אליו ויעתר לו [ב] אמר לו אילו כתיב ויושיבהו לירושלים ושתק היינו [אומרים] כדבריך כשהוא אומר למלכותו למלכותו השיבו ולא השיבו לחיי העוה"ב. ר"מ אומר אבשלום אין לו חלק לעוה"ב. רשב"א אומר [ג] ירבעם אחאב מנשה בעשא ואוזיה וכל מלכי ישראל שהרשיעו אין להן חלק לעוה"ב. רבי יוחנן בן נורי אומר אף ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעוה"ב. הוא היה אומר המנענע קולו בשיר השירים (והלוחש על המכה) והרוקק [ד] על המכה ואומר כל המחלה וגו' אין לו חלק לעוה"ב. וחכמים אומרים כל תלמיד חכם ששנה ופירש אין לו חלק לעוה"ב שנא' (במדבר טו) כי דבר ה' בזה ואומר (ירמיה ג) מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי. ר"מ אומר כל שיש לו בית המדרש בעירו ואינו הולך לשם אין לו חלק לעוה"ב. ור"ע אומר אף מי שאינו משמש לתלמידי חכמים אין לו חלק לעולם הבא:

פרק שבעה ושלשים

א שבעה בריות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו. למעלה מכולם ברא רקיע. למעלה מן הרקיע ברא כוכבים שמאירין לעולם. למעלה מכוכבים ברא אילנות שאילנות עושין פירות וכוכבים אינם עושין פירות. ולמעלה מן האילנות ברא רוחות רעות שרוחות רעות הולכות לכאן ולכאן ואילנות אינם זזים ממקומן. למעלה מרוחות רעות ברא בהמה שבהמה עושה ואובלת ורוחות רעות לא עושות ולא אובלות. למעלה מן הבהמה ברא אדם שבאדם יש בו דעה ובבהמה אין בה דעה. למעלה מן האדם ברא מלאכי השרת שמלאכי השרת הולכין ממוקם העולם ועד סופו ובני אדם אינן כן: **ב** (א) ששה דברים נאמרו בבני אדם שלשה בבהמה ושלשה כמלאכי השרת. שלשה בבהמה אוכלין ושותין בבהמה פרין ורבין בבהמה ומוציאין ריעי בבהמה. שלשה כמלאכי השרת יש בהן בינה כמלאכי השרת ומהלכין בקומה זקופה כמלאכי השרת ומספרין בלשון הקודש כמלאכי השרת: **ג** (ב) ששה דברים נאמרו בשדים שלשה כבני אדם וג' כמלאכי השרת. ג' כבני אדם אוכלין ושותין כבני אדם פרין ורבין כבני אדם ומתים כבני אדם. ג' כמלאכי השרת יש להם כנפיים כמלאכי השרת ויודעים מה עתיד להיות כמלאכי השרת. וי"א אף הופכין פניהן [לכל דמות שירצו] וריאין ואינם נראין: **ד** (ג) [ד] ח' פרושין לה. פרוש שכמי. פרוש [ו] נכפאי. פרוש [ז] מקצואי. פרוש (ד) מכוואי. פרוש [ח] מלאכה היתה לו. פרוש [ט] מחופתו עשאני. ופרוש מן היראה: **ה** [ט] (ה) ח' דברים רובן ומיעוטן קשה ומיעוטן יפה. יין מלאכה שינה ועושר ודרך ארץ ומים חמין (ותשמיש) והקפת דם: **ו** בז' דברים ברא הקב"ה את עולמו אלו הן [י] בדיעה בבינה (הושע ב) וארצתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וארשתיך לי באמונה וידעת את ה'. [ם] (ר"ם אומר מה ת"ל וידעת את ה' אלא) מלמד שכל אדם שיש בו כל מדות הללו יודע דעתו של מקום: **ז** מדורות הן אלו הן מדור עליון ומדור תחתון ואויר העולם וד' [ע] עליונים רבי מאיר אומר שבע רקיעין הן אלו הן וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות. *כנגדן קרא לארץ ז' שמות אלו הן ארץ אדמה ארקא חרבה יבשה תבל חלד למה נקרא שמה תבל על שם שהיא מתובלת בכל. ד"א [פ] שדרכה מהלכים ואינה דרכה להוציא. *(ז' מעלות בין צדיק לצדיק אשתו נאה משל חבירו בניו נאים משל חבירו שנים שובעים ביורה אחת זה עולה ונאה ולזה מעשיו נאה טובים לפי מעשיו שנים שובעים ביורה אחת זה עולה ונאה ולזה עולה כיוצר. בחכמתו ובתבונתו ובדעתו (ובקומתו) שנא' (משלי יב) יתר מרעהו צדיק וגו': **ח** ז' מדות דרש חילל החזק לפני בני בתירה אלו הן ק"ו וגזרה שוה בנין

הגהות הגר"א

(א) [תגיגה טז.]: (ב) שם: (ג) סוטה כב.: (ד) ל"ת [מרוביא] (מדוביא) וכ"ה ג' הגר"ח: (ה) [גיטין ע.]:

תומת ישרים. ח' פרושין הם. נ"א שבעה פרושין הם פרוש שכמי פרוש נקפי פרוש (מרוביא) פרוש מה חובתי ואשנאנה פרוש מן היראה פרוש מן היציעה (מסכ' עוד פרוש מהר) ע"כ בנ"א ועי' בסוטה (דף כב) בגמ' ופרש"י ועיין בערוך ערך פרש: **ח** דברים רובן כו'. נ"א ב"ב שבעה ולא מנה משמיש כי היא דרך ארץ האמורה:

הגהות מהריעב"ץ

פרק לז למעלה מן מהדס כרת מלמכי השבת כו'. ב"ב ויש מעלה נמדס על מלמכים שעושה פירות ומכלה ישוב על מהדס שנומעה ומוסיף במעט מחדש כעין בריות נאכלו ולא עוד אלא שקובע את מלגלך כמ"ש ויבר אל מלגך ויוכל (סוטע יב) כי שניה וגו' (בראשית נב) . וכופף יבר הרע ומשורגו למוקב

בנין

אחד מחבר ת' ו' מייחר חות ת' ממלא מחביב את כל העולם כולו. ופי' ת"י מחבר חות ת' וה' ולהיות אחד עם מחביר אלף הרי אחד מחביב ויודבר ה' עם מוסיף חות ומכתוב ויוכרו אז בריאת כרחו ולהיות נמלא מחביר. ועוד לימת אחד בגמ' כמה תשבים שכתוב בספר שמ"ח לנוח על הדבר ע"ש: **ומופר** . מלמד מעינותי כלמימה סוף קדושין לה' ילמד ויוקן שפרים שעוסקין מלאכת ה' בריאת כלימה בב"ב דף ק"ח ע"ב. ומספרם של כוכבים ומזלות נקרא בשם כל אחד ואחד שנא' (תהלים קמז) מוציא במספר לכוכבים כולם קרא להם בשמות שנאמר (ישעיה מ) משלח במספר צבאם לכולם לשם יקרא מרוב אונים ואמיצי כח איש לא נעדר. ואומרו במספר לא שיהיה לו מספר ידוע ולא יוכל לעבור עליו אלא שהוא יתברך יודע מספרם ומכירם ומנהיגם כרצונו ומחפצו ומשמרם מלעבור על גבול שקבע להם ולא ישנו ולא יעברו מסדר מהלכם ומנהגם ומשמרתם ומעמדם ומשמרתם ומעמדם ומהלכם ומנהגם כרצונו ומחפצו ומשמרם מלעבור על גבול שקבע להם ולא ישנו ולא יעברו מסדר מהלכם ומנהג

בנין אב (מכתוב אחד ובנין אב משני כתובים) מכלל ופרט ומפרט וכלל: (שם ג) אחרי כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו ואמר יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה נבר. יאבד [ה] יום שבא אבי אצל אמי ואמרה לו אני הרה. ומניין שלא ענו בערבוביא שנאמר ויען איוב ויאמר. ויען אליפז התימני ויאמר. ויען בלדד השוחי ויאמר. ויען צופר הנעמתי ויאמר. ויען אליהוא בן ברכאל הבוזי ויאמר מדרן הכתוב אחד אחד (אלא) להודיע לכל באי עולם שאין חכם מדבר לפני מי שגדול הימנו בחכמה. ואינו נכנס לתוך דברי חבירו. ואינו נבהל להשיב. שואל בענין זה יהודה שנא' (בראשית מג) אנכי אערבנו. שואל שלא בענין זה ראובן שנא' (שמ"ב) ואיאמר ראובן אל אביו את שני בני תמית. ואומר על ראשון ראשון [ט] זה יעקב וי"א זו [י] שרה ועל אחרון אחרון אלו אנשי חרן [כ]. ומודה על האמת מה משה [ל] שנא' (דברים ה) ויאמר ה' אלי (וגו') חשיבו (את) [כל] אשר דברו. [מ] וכן הקב"ה הודה על האמת שנא' (במדבר כו) כן בנות צלפחד דוברות:

פרק שמונה ושלשים

א שבעה מיני פורעניות באות לעולם וכו'. מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין רעב של בצורת באה. מקצתן [ב] תורמים ומקצתן [ם] אינן תורמים רעב של מהומה באה. מקצתן [ע] מקצתן מפרישין חלה ומקצתן אינן מפרישין חלה רעב של כליה בא. [פ] גמרו שלא לעשר עדיו חשמים להוריד טל ומטר ובני אדם (ה) יגיעים ואין מסתפקין רבי יאשיה אמר) בעון חלה וכשהוא קוצף אינו קוצף אלא על הקמן שנא' (איכה ד) יקבצו עולליה ויונקיה ברחבות קמן. [ק] ואומר כלמה נכנס בפירות [ר] ובני אדם (ו) יגיעים ואינן מסתפקין. [ק]. (בעון תרומות ומעשרות נעצרו השמים להוריד טל ומטר והעם נמסרות לאויביהם):

ב דבר בא לעולם בעון לקט שכחה ופאה ומעשר עני. מעשה באשה אחת שהיתה יושבת בשכונה של בעל השדה ויצאו שני בניה ללקט ולא הניחן בעל השדה. אמן היתה אומרת מתי יבואו בני מן השדה שמא אמצא בידם כלום לאכול והם היו אומרים מתי נלך אל אמנו שמא נמצא בידה כלום לאכול היא לא מצאה בידם כלום והם לא מצאו כלום לאכול. והניחו ראשונה בין [ר] גובין ראשונה ושניה בין [ש] גובין שניה. היכם אף אני אגבה מכם נפשותיכם וכן הוא אומר (משלי כב) אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש: **ג** חרב בא לעולם על [ש] עיני הדין ועל עיוות הדין [ת] ומפני המורין בתורה שלא כהלכה [א] (ז) וכשתפשו את רשב"ג ואת רבי ישמעאל ליהרג

נוסחת הגר"א

(א) [זכמיס קל.] (ב) [ב"ב ח.] (ג) [ב"ב ט.] (ד) [ב"ב ט:] (ה) [ב"ב יא.] (ו) [ב"ב יב.] (ז) [ב"ב יג.] (ח) [ב"ב יד.] (ט) [ב"ב טו.] (י) [ב"ב טז.] (כ) [ב"ב יז.] (ל) [ב"ב יז:] (מ) [ב"ב יח.] (נ) [ב"ב יח:] (ס) [ב"ב יט.] (ע) [ב"ב כ.] (פ) [ב"ב כא.] (צ) [ב"ב כא:] (ק) [ב"ב כב.] (ר) [ב"ב כב:] (ש) [ב"ב כג.] (ת) [ב"ב כג:] (א) [ב"ב כד.]

(ב) [ב"ב כד:] (ג) [ב"ב כה.] (ד) [ב"ב כה:] (ה) [ב"ב כו.] (ו) [ב"ב כו:] (ז) [ב"ב כז.] (ח) [ב"ב כז:] (ט) [ב"ב כח.] (י) [ב"ב כח:] (כ) [ב"ב כט.] (ל) [ב"ב כט:] (מ) [ב"ב ל.] (נ) [ב"ב ל:] (ס) [ב"ב לא.] (ע) [ב"ב לא:] (פ) [ב"ב לב.] (צ) [ב"ב לב:] (ק) [ב"ב לג.] (ר) [ב"ב לג:] (ש) [ב"ב לד.] (ת) [ב"ב לד:] (א) [ב"ב לה.]

*) הגר"ח גורס זה בס"פ הקודם

הגהות הגרי"ב

עומד בפרץ לא נרם הפא לגדב ואביהוא ואינו: [ר] ויקצוף על אליעזר ועל איתמר בני אהרן מכאן אמרו שכשאדם שונה פרקיו שונה קצוף אלא על הקמן שנא' ויקצוף על אליעזר ואיתמר ומה ת"ל בני אהרן שאף אהרן היה בקצפן וכתיב ויזבד אהרן על משה הין הדיים הקריבו את מחאתם ואת עולתם ואת שלמיהם וגו' שתף על משה: [ה] שאפי' ד' אי אה ד' צדיקים: [ו] היו בסדום אלא: [ז] ואחר שכיים כל דבריו כביכול אמר לו הריני נפסד שנא': [ח] לילה: [ם] ועל אהרן אחרון: [י] רבקה וי"א אלי אנשי: [כ] (במדבר ט) ויאמרו האנשים ההמה וגו' ויאמר אליהם אני שמא יהיה עפוי ושבשעה וגו': [ל] שנא' (ויקרא י) וישמע משה ויטב בעיניו. וכן דברים: [מ] שנא' (שמות ד) ויחר אף ה' בלעם: [נ] ויעשיבו שאין מפרישין: [ס] ר' יוסי אומר בשעה ה': [ע] והעם נסער לאויביהם שנ' (ויקרא כו) והרעתם לריק זרעכם ואכלוהו אויביכם. בעון תרומות ומעשרות הושמים נעצרין מלהוריד טל ומטר: [פ] ונשלין: [צ] עיוני יהוה ואלמנה ועל: [ת] על האמירה: [א] שנא' (שמות כג) והרה אפי והרגתי אתכם בחרב אינו יודע שאחכם בחרב אינו יודע שהחכמים ובניהם ובניהם יהומים אלא אלמנות ואלא אלמנות שלא ימצאו להן עדים להתירן להנשא בעל כרחה שלא נשלט ממנה נשמה להתיר אשת איש יתומים ואינם יהומים שיהיו נכנסים עומדים בחוקת אבותם ולא יהיו מניחים אותם לירש

תומת ישרים, עד שמיים משה את דברו. נ"ב פי' כשקבץ משה על אליעזר ואיתמר בני הנותרים על שעיר החטאת ואמר משה להם מדוע לא אכלתם וכו' הן לא הובא וכו' והאריך בתוכחות והשיב אהרן בעבור בניו והסתיר עד שמיים משה הוכחתו ואז וידבר אהרן אל משה וכו' כי יכול היה להשיבו מיד ולקבר דבריו על משה אלא ששתק כדי שלא לכיכנו לתוך דברי חבירו. ומה שדרשו חיש אומרים שאהרן משכו למשה חוץ לצבור כו' ל"ל שרשאו בן מיתורא דוידבר אהרן אל משה שהיה יד שיאשר ויאמר אהרן שפיכשא שאל משה אל משה דבר ומדקאמר אל משה משמע אל משה לבדו אמר כן ולא לכל העדה וזה כשמשכו מתוך הצבור: **אמר** להן [כוללו ואין. כ"ם נדפוי"]. נ"ב נ"א אמר הקב"ה:

כמא רחמים

פרק לז חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה וכמניין זה ממה שנאמר וידבר להרן כו'. פיכוח ממנה היה גדול מאהרן בחכמה. ועכ"ז לביזתו גדול ממנו בשנים לפיכך לא דיבר ומפני לגמוד קו"ח אלא לדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה וכמניין. ותיכוף סם ממנה לומר אלי משה אלי אהרן ואיתמר בח"ב ס"ם שמתלא כתוב מ"מ תוד"י לי מיתת שתין אלי לדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה וכמניין: **וייטב** בעיניו וכעיני הגכוחה. כלפי מ"ם אהרן כיישב בעיני ס' לכן מפרש וייטב בעיניו דעולה לכאן ולכאן וייטב בעיניו וכעיני הכבוחה ומה שפי' כך כנין יהוסב לה שמיע לי וכוב לפיהי כהכב מהב פי' ולא כפיהי:

פרק לח על עיני הדין. עוות הדין. לכאורה ס"ל כ' ותל"ע ו. וי"ל ס"ם על עיני הדין שמביר הדין והבע"ד כדבר ודאי ולא כן דהוה התעה סניכר לדיין ולבע"ד שלא ילכו לדין אחר ולא כ"ע דיוקא נמי דאיכא עיוות הדין ולא כ"ע דיוקא נמי דאיכא עיוות הדין ולא כ"ע דיוקא נמי דאיכא עיוות הדין

[א] ליהרג היה רשב"ג יושב ותוהה בדעתו ואומר אוי לנו שאנו נהרגין כמחללי שבתות וכעובדי כוכבים וכמגלי עריות וכשופכי דמים. אמר לו רבי ישמעאל בן אלישע רצונך שאומר לפניך דבר אחד אמר לו אפור אמר לו שמא כשהיית מסיח בסעודה באו עניים ועמדו על פתחך (א) ולא [ב] הנחתם שיכנסו ויאכלו אמר לו חשמים אם עשיתי כן אלא שומרים היו לי ישובין על הפתח כשהיו עניים באים היו מכניסין אותן אצלי ואוכלין ושותין אצלי ומברכין לשם שמים. אמר לו שמא כשהיית יושב ודורש בהר הבית והיו כל (ב) אוכלוסי ישראל יושבין לפניך וחה דעתך עליך. אמר לו ישמעאל אחי [ג] (ג) מוכן אדם שיקבל את פנעו. והיו מתחננין לאספקלטור זה אמר אני כהן בן כהן גדול הרגני תחלה ואל אראה במיתת חבירי [וזה אמר לו אני נשיא בן נשיא הרגוני תחלה ואל אראה במיתת חבירי] אמר להם הפילו גורלות והפילו ונפל הפור על רשב"ג. מיד נטל החרב וחתך את ראשו. נטלו רבי ישמעאל בן אלישע והניחו בחיקו והיה בוכה ויצוקץ פה קדוש פה נאמן פה קדוש פה נאמן פה שמוציא סנדלפונין טובות ואבנים טובות ומרגליות מי התטעון בעפר ומי מילא לשונך עפר ואפר. עליך הכתוב אומר (זכריה יג) חרב עורי על רועי ועל גבר עמיתי. לא הספיק לגמור הדבר עד שנטלו החרב וחתכו את ראשו. ועליהם אמר הכתוב (שמות כב) והרה אפי [ד] ממשמע שנאמר והרגתי אתכם בחרב] איני יודע שהנשים נעשו אלמנות ובנים יתומים. אלא אלמנות ולא אלמנות כגון שלא ימצאו להן עדים להתירם להנשא כגון ביתר שלא נטלט ממנה נשמה להתיר אשה איש ומשמע שנאמר והיו נשיכם אלמנות אני יודע שהבנים יתומים אלא יתומים ושאינן יתומים שהיו כבתחלה עומדים בחזקת אבותם ולא היו מניחין אותן לירש ולישא וליתן בהן: ד גלות בא לעולם על עבודת כוכבים ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל שמיטת הארץ. על עבודת כוכבים שנא' (ויקרא כו) והשמדתי את במותיכם [ד]. אמר הקב"ה הואיל ואתם רוצין בעבודת כוכבים אף אני מגלה אתכם למקום שיש שם עבודת כוכבים [ה] לכך נאמר והשמדתי את במותיכם. על שמיטת הארץ מנין שנא' (שם) אז תרצה הארץ את שבתותיה אמר להן הקדוש ברוך הוא הואיל ואין אתם משמיטין אותה היא תשמט אתכם ומספר ירחים שאי אתם משמיטין אותה היא תשמט אותה לכך נאמר אז (ה) תרצה הארץ כל ימי השמה. (על גילוי עריות כיצד [ו] ד ששה שמות נקרא שלמה. בן יקה. אגור. למואל: אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי (ו) כל זמן שישראל פרוצים בעריות שכינה מסתלקת מביניהם שנאמר (דברים כג) ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך):

פרק תשעה ושלשים

א [ז] חמשה אין להם סליחה הטרפה (לשוב ומרפה) לחטוא. (ז) והחוטא (בדור זכאי. וחוטא) ע"מ לשוב. [ח] וכל שיש בידו חלול חשם (בעונו. אין ספק לאדם לידע מה דמות למעלה) ואלמלא [ט] כן היו מוסרין לו מפתחות ויודע במה נבראו שמים וארץ. (ז) (הוא היה אומר הכל צפוי והכל גלוי והכל לפי דעתו של אדם. הוא היה אומר הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים וכו'). (ז) תשובת רשעים מעכבת [י] וגזר דינם מחותם. ושלות רשעים טופה רעה. והרשות קוברת את בעליה. [כ] תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. תשובה מכפרת על זה המיתה. ויום המיתה (בתשובה) [ממרק]. משלמין לרשעים ומקיפין לצדיקים. משלמין לרשעים [בעוה"ז] בבני אדם שעשו את התורה בעין רעה ולא נמצא בהם דבר טוב מעולם. ומקיפין [יא] לצדיקים בבני אדם שעשו את התורה בעין יפה ולא נמצא בהם דבר רע והרגתי אתכם בחרב [(ד) ממשמע שנאמר והרגתי אתכם בחרב] איני יודע שהנשים נעשו אלמנות ובנים יתומים. אלא אלמנות ולא אלמנות כגון שלא ימצאו להן עדים להתירם להנשא כגון ביתר שלא נטלט ממנה נשמה להתיר אשה איש ומשמע שנאמר והיו נשיכם אלמנות אני יודע שהבנים יתומים אלא יתומים ושאינן יתומים שהיו כבתחלה עומדים בחזקת אבותם ולא היו מניחין אותן לירש ולישא וליתן בהן: ד גלות בא לעולם על עבודת כוכבים ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל שמיטת הארץ. על עבודת כוכבים שנא' (ויקרא כו) והשמדתי את במותיכם [ד]. אמר הקב"ה הואיל ואתם רוצין בעבודת כוכבים אף אני מגלה אתכם למקום שיש שם עבודת כוכבים [ה] לכך נאמר והשמדתי את במותיכם. על שמיטת הארץ מנין שנא' (שם) אז תרצה הארץ את שבתותיה אמר להן הקדוש ברוך הוא הואיל ואין אתם משמיטין אותה היא תשמט אתכם ומספר ירחים שאי אתם משמיטין אותה היא תשמט אותה לכך נאמר אז (ה) תרצה הארץ כל ימי השמה. (על גילוי עריות כיצד [ו] ד ששה שמות נקרא שלמה. בן יקה. אגור. למואל: ארבעה (בדור זכאי. וחוטא) ע"מ לשוב. [ח] וכל שיש בידו חלול חשם (בעונו. אין ספק לאדם לידע מה דמות למעלה) ואלמלא [ט] כן היו מוסרין לו מפתחות ויודע במה נבראו שמים וארץ. (ז) (הוא היה אומר הכל צפוי והכל גלוי והכל לפי דעתו של אדם. הוא היה אומר הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים וכו'). (ז) תשובת רשעים מעכבת [י] וגזר דינם מחותם. ושלות רשעים טופה רעה. והרשות קוברת את בעליה. [כ] תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. תשובה מכפרת על זה המיתה. ויום המיתה (בתשובה) [ממרק]. משלמין לרשעים ומקיפין לצדיקים. משלמין לרשעים [בעוה"ז] בבני אדם שעשו את התורה בעין רעה ולא נמצא בהם דבר טוב מעולם. ומקיפין [יא] לצדיקים בבני אדם שעשו את התורה בעין יפה ולא נמצא בהם דבר רע והרגתי אתכם בחרב [(ד) ממשמע שנאמר והרגתי אתכם בחרב] איני יודע שהנשים נעשו אלמנות ובנים יתומים. אלא אלמנות ולא אלמנות כגון שלא ימצאו להן עדים להתירם להנשא כגון ביתר שלא נטלט ממנה נשמה להתיר אשה איש ומשמע שנאמר והיו נשיכם אלמנות אני יודע שהבנים יתומים אלא יתומים ושאינן יתומים שהיו כבתחלה עומדים בחזקת אבותם ולא היו מניחין אותן לירש ולישא וליתן בהן: ד גלות בא לעולם על עבודת כוכבים ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל שמיטת הארץ. על עבודת כוכבים שנא' (ויקרא כו) והשמדתי את במותיכם [ד]. אמר הקב"ה הואיל ואתם רוצין בעבודת כוכבים אף אני מגלה אתכם למקום שיש שם עבודת כוכבים [ה] לכך נאמר והשמדתי את במותיכם. על שמיטת הארץ מנין שנא' (שם) אז תרצה הארץ את שבתותיה אמר להן הקדוש ברוך הוא הואיל ואין אתם משמיטין אותה היא תשמט אתכם ומספר ירחים שאי אתם משמיטין אותה היא תשמט אותה לכך נאמר אז (ה) תרצה הארץ כל ימי השמה. (על גילוי עריות כיצד [ו] ד ששה שמות נקרא שלמה. בן יקה. אגור. למואל:

פרק תשעה ושלשים

א [ז] חמשה אין להם סליחה הטרפה (לשוב ומרפה) לחטוא. (ז) והחוטא (בדור זכאי. וחוטא) ע"מ לשוב. [ח] וכל שיש בידו חלול חשם (בעונו. אין ספק לאדם לידע מה דמות למעלה) ואלמלא [ט] כן היו מוסרין לו מפתחות ויודע במה נבראו שמים וארץ. (ז) (הוא היה אומר הכל צפוי והכל גלוי והכל לפי דעתו של אדם. הוא היה אומר הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים וכו'). (ז) תשובת רשעים מעכבת [י] וגזר דינם מחותם. ושלות רשעים טופה רעה. והרשות קוברת את בעליה. [כ] תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. תשובה מכפרת על זה המיתה. ויום המיתה (בתשובה) [ממרק]. משלמין לרשעים ומקיפין לצדיקים. משלמין לרשעים [בעוה"ז] בבני אדם שעשו את התורה בעין רעה ולא נמצא בהם דבר טוב מעולם. ומקיפין [יא] לצדיקים בבני אדם שעשו את התורה בעין יפה ולא נמצא בהם דבר רע והרגתי אתכם בחרב [(ד) ממשמע שנאמר והרגתי אתכם בחרב] איני יודע שהנשים נעשו אלמנות ובנים יתומים. אלא אלמנות ולא אלמנות כגון שלא ימצאו להן עדים להתירם להנשא כגון ביתר שלא נטלט ממנה נשמה להתיר אשה איש ומשמע שנאמר והיו נשיכם אלמנות אני יודע שהבנים יתומים אלא יתומים ושאינן יתומים שהיו כבתחלה עומדים בחזקת אבותם ולא היו מניחין אותן לירש ולישא וליתן בהן: ד גלות בא לעולם על עבודת כוכבים ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל שמיטת הארץ. על עבודת כוכבים שנא' (ויקרא כו) והשמדתי את במותיכם [ד]. אמר הקב"ה הואיל ואתם רוצין בעבודת כוכבים אף אני מגלה אתכם למקום שיש שם עבודת כוכבים [ה] לכך נאמר והשמדתי את במותיכם. על שמיטת הארץ מנין שנא' (שם) אז תרצה הארץ את שבתותיה אמר להן הקדוש ברוך הוא הואיל ואין אתם משמיטין אותה היא תשמט אתכם ומספר ירחים שאי אתם משמיטין אותה היא תשמט אותה לכך נאמר אז (ה) תרצה הארץ כל ימי השמה. (על גילוי עריות כיצד [ו] ד ששה שמות נקרא שלמה. בן יקה. אגור. למואל:

נוסחת הגר"א

ולישא וליתן בהם: [א] בן אלישע כת"ב: [ב] הניחם השמש: [ג] לא אלא מוכן: [ד] וגו' ואתכם אזרה בגוים ואורוק (דברים ד) כי תוליד בנים וגו' והפיץ ה' אתכם וגו' ועבדתם שם וגו': [ה] ועל ב"ש שנאמר (ויקרא יח) ולא תקיא הארץ אתכם וגו' אשר לפניכם ועל ב"ה שנאמר בר' יחזי ב' ישמעאל פרוצים בעריות שכינה מסתלקת מביניהם שנאמר ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. ועל ש"ד שנאמר (במדבר לה) ולא תחנפו את הארץ אשר אתם יושבים בה ועוד ועל שמיטת: [ו] ששה: [ז] והחמרבה לשוב: [ח] והחוטא ע"מ שיוה"כ מכפר. והמחמיא את הרבים. ומי שיש: [ט] אדם חוטא היו: [י] והיה אדם יודע מה דמות למעלה: [כ] אע"פ שגור דינם נחתם: [ל] עדום נכנס ועדום יוצא ממנה ולהלאי שתהא יציאה כביאה. ועל הלול השם אין תשובה תולה ואין יוה"כ מכפר: [מ] ואכלה אפי ואמית אתכם בחרב ונהיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים כגון ביתר שלא נטלה נשמה ממנה להתיר אשה לאיש ואיש לאשה ונהיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים שהיו כבתחלה עומדים בחזקת אבותם ולא היו מניחין אותן לירש ולישא וליתן בהן: [נ] נותנין לאלו ואלו קמעה [ס] והשאר מונה להם (מרובה. הוא היה אומר הכל מניחין אותן לירש ולישא וליתן בהן: [ע] יוצא והולך ערום והלואי שתהא יציאה כביאה. ר"מ אומר חביב אדם שנברא בצלם אלהים שנא' (בראשית ט) כי בצלם אלהים עשה את האדם. חביבין ישראל שנקראו בנים למקום שנא' (דברים יד) בנים אתם ליי' אלהיכם. חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם שנא' (משלי ד) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו). (ה) ר"א בר צדוק אומר למה הצדיקים דומים בעולם הזה לאילן שעומד במקום מטרה (ט) [נ] וסוכה יוצא ממנו למקום ממא מה הם אומרים קוצו (י) [פ] סוכה זו מן האילן ויהיה כולו מהור כדרכו. למה רשעים דומים בעוה"ז לאילן שעומד במקום ממא [ע] וסוכה יוצא ממנו למקום מהור מה הן אומרים קוצו (כ) [פ] סוכה זו מן האילן ויהא האילן כולו כדרכו ממא: ב (ל) ששה שמות נקרא האריה. אריה כפיר לביא ליש שחל שחין: ג ששה שמות נקרא נחש. [נחש]. שרף. תנין. צפעוני. אפעה. עכשוב: [ס] ד ששה שמות נקרא אז (ה) תרצה הארץ כל ימי השמה. (על גילוי עריות כיצד [ו] ד ידידיה. קהלת. בן יקה. אגור. למואל

הגהות הגרי"ב

(א) ל"ת ולא הניחם השמש לישכם: (ב) ל"ת חכמי: (ג) ל"ת אחי לא אלא מכאן לאדם: (ד) [ב"מ נ"ת]: (ה) ל"ת תשבת הארץ והרצת את שבתותיה כל ימי השמה וגו': (ו) [סוטה ג: ע"ש]: (ז) [יומא פו: ע"ש]: (ח) [קידושין מ:]: (ט) ל"ת וגופו נופה: (י) ל"ת וגופו של אילן: (כ) ל"ת נופו אין לו ענף: (ל) [סנהדרין קח ס.]:

ארבעה

כמא רחמים

פרק לט משלמין לרשעים

משלמין לרשעים. משלם זכיות שיש להם בעוה"ז. וזהו שם שקמתי מדוע לא ישלמו לרשעים קלת מצות בעוה"ב ואמתי משלמין להם מיעוט זכיות בעוה"ז. וכן תהיללוהו בתופים ומחילות. ר' דהכא בתופים ומחילות ומכוי קלתם. ר' דהכל לכי הגעין ומדות הללו בו כרשע שהוא רוצה עוה"ז וכל ישעו בלבלה ושמחים ומבוטלים לתי וכיוצא.

בנין יהושע

דף יג. כ"כ. ר"ת הרשות נקרא היסה"ע כמ"ש הממ"ש במשנה כ"ל הכל נתון בערבון ממנו ממפרשים לשתות על פיכה"ע וכיוצא אבר שם לשתות ומתוזות לנוד בך כתוב ומתוזות לנוד בך כ"ל וע"ש והוה היסה"ע הוה כמלך גמות לכך נאמר והרשות מקבלת את בעליה: עד יום. עם יום כל"ל וכ"ו מפרש לעיל ס"ע וביומא שם: משלמין לרשעים. בעוה"ז שנאמר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו (ס"פ ותתמן): ומקיפין לצדיקים. לשון תוגי המקיף וקפי מלעיל כתוגי שתוגי פתוחה והמגיד מקיף ומקיפו בעיניהן לך כך יפה לשונאים אבל מקיפו לצדיקים כמוגי כתוגי לצדיקים כמוגים וכיוצא לתיני"ע וכו' היום לעשותן ולמחר לעשותם ס"ע ויעול שככן: משלמין לרשעים וכו'. כ"ל בחיה רשע לתמרי כתוגן שעשו את התורה בעין רעה שלא קיימו מה שלמדו ושמעו ושיעם רעה בהתורה ובמצות שבה ולא נמצא בהם דבר טוב כ"ש בעוה"ב ומקבלים שכר כנגד עולמם על מעוט טובה שעשו בחייהם: ומקיפין לצדיקים וכו'. בהתן צדיקים שעשו את התורה בעין יפה שלומדים ס"ש לשמור ולעשות ולקיים ולא נמצא בהם דבר רע ס"ש מתאבד ע"י שלומדים לתרי שזה יגדו לתרי זה יגדו לשני ושלשה דורות וכו' ולכלוחה ולעוה"ב ולא כן ר"ש בן לעיש ובכ"ג ידעו כבל ולא בסכסך מהרגו וכו' מוכח לקמן דקמ"ל דלומא כגון ביתר כ"ל וע"ש לא קלי מעיקרא שהם מתאבדים ע"י שלומדים לתרי שזה יגדו לתרי וכו' ולכלוחה ולעוה"ב ולא כן ר"ש בן לעיש ובכ"ג ידעו כבל ולא בסכסך מהרגו וכו' מוכח לקמן דקמ"ל דלומא כגון ביתר

פרק ארבעים

א (א) **ארבעה** דברים אדם העושה אותן אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא. אלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ולמוד תורה כנגד כולם. ד' דברים אדם העושה אותן נפרעין ממנו בעולם הזה ולעולם הבא. עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ולה"ר (ב) יותר מכולם: ב (ג) זכות יש לה קרן ויש לה פירות שנאמר (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. עבירה יש לה קרן ואין לה פירות שנא' (שם) אוי לרשע רע וגו'. וי"א יש להם לעבירות פירות שנאמר (משלי א) ויאכלו מפרי דרכם וממועצותיהם ישבעו: ג (ד) כל המזכה את הרבים אין מנגלגלין עבירה על ידו שלא יהא תלמידיו נוחלין העולם הבא והוא יורד לשאול שנאמר (תהלים סו) כי לא תעזוב נפשי לשאול. וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה כדי שלא יהיו תלמידיו יורדים לשאול והוא נוחל העולם הבא שנא' (משלי כח) אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס: ד (ה) האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר. אחטא ויום המיתה (ו) ממרק אין יום המיתה (ו) ממרק: ה רבי אלעזר ברבי יוסי אומר החטיא ושב והולך לתומו אינו זז ממקומו עד שמוחלין לו והאומר אחטא ואשוב מוחלין לו עד שלשה פעמים ולא יותר: ו ארבע מדות באדם. האומר שלי שלך ושלך שלי וכו'). ארבע מדות בתלמידים הרוצה [א] שילמוד וילמדו אחרים עין טובה. [ב] ילמוד ולא ילמדו אחרים עין רעה. ילמדו אחרים והוא לא [ג] ילמוד זו מדה בינונית וי"א זו מדת סדום. לא [ד] ילמוד ולא ילמדו אחרים ה"ז רשע גמור. ארבע מדות [ה] בהולכי לבהמ"ד. מתקרב ויושב יש לו חלק. מתקרב ויושב אין לו חלק. מתרחק ויושב יש לו חלק ומתרחק [ו] ואינו יושב אין לו חלק. מתרחק ויושב אין לו חלק מתרחק [ז] ואינו יושב אין לו חלק: ז [ח] שואל ומשיב יש לו חלק [ט]. (י) יושב ושותק אין לו חלק. מתקרב ויושב בשביל שישמע וילמוד יש לו חלק. מתקרב ויושב מפני שיאמרו איש פלוני מתקרב ויושב לפני חכם אין לו חלק. מתרחק ויושב בשביל שיאמרו איש פלוני כבוד במי שהוא גדול יש לו חלק. מתרחק ויושב בשביל שיאמרו איש פלוני אין צריך לחכם זה אין לו חלק. (ח) יושב ושואל בשביל [י] שיאמרו איש פלוני [כ] יושב ושואל ומשמש לפני חכמים (זה) אין לו חלק (ח) יושב ושואל בשביל שישמע וילמוד יש לו חלק. יושב ושותק בשביל שישמע וילמוד יש לו חלק. יושב ושותק בשביל שיאמרו איש פלוני יושב ושותק לפני חכמים

הגהות הגרי"ב

(א) [פלה ס"ת מ"א שכת דף קכו. קידושין דף לג: מ.]. (ב) ל"ת בגנבי כולם: (ג) קידושין דף מ. ס: (ד) [יומא דף פו.]. (ה) [יומא פה:]: (ו) ל"ת מכפר: (ז) ל"ת שואל (ואינו) משיב אין לו חלק יושב ושותק יש לו חלק: (ח) ל"ת שואל ומשיב: (ט) ל"ת והגר"א כירון: (י) [כרכות דף מז: ומס כל המעון]: (כ) ל"ת מהופך:

תומת ישרים. קורא אותו קרן נקוד קיטורא. נ"ב [נ"א] היה קורא אותו קרא נקוד וקפוץ: **קיטורא**

פרק כ ספירותיהן.

כולם. לפסוד לומר משום דפ"א התורה מבטל ה"ה"ר ולא עוד אלא שעושה היפ"ך טוב דז"ס [קדושין דף

לשכר עוה"ב ומכ"ש משלם להם הוכיחו בעוה"ר. ד' כמה מתקנו דשכר מצות כמלי עלמא ניכא ומאלי והניחא לן מדין ומיתת לכו לנהגן דכירלי בידו לא לחם וכמתקיים מצות ניכא ס' שהיא שלו לומן קוטב בשבת כלי בל תנין ומיתת לכו לנהגן דכירלי בידו לא לחם וכמתקיים מצות ניכא ס' שהיא שלו לומן קוטב בשבת כלי ולכיכא בל תנין. מכל מכשא שתין לו ילחם לו לא קנה ולניך לשלם שכרו בעוה"ר. מלו התירוצים מילו המפרשים ולתי בעניי מלכרכתי בה בקונדוסים בכמה מקומות בס"ד:

פרק כ ספירותיהן. ס"ג דכניו מכל"ת ג"ל בלא בל מפירות מוכל בעוה"ר כך מקל פירות: **ות"ת** כנגד כולם. לפסוד לומר משום דפ"א התורה מבטל ה"ה"ר ולא עוד אלא שעושה היפ"ך טוב דז"ס [קדושין דף

פרק ארבעים

ארבעה דברים אדם העושה אותן אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא. אלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ולמוד תורה כנגד כולם. ד' דברים אדם העושה אותן נפרעין ממנו בעולם הזה ולעולם הבא. עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ולה"ר (ב) יותר מכולם: **ב** (ג) זכות יש לה קרן ויש לה פירות שנאמר (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. עבירה יש לה קרן ואין לה פירות שנא' (שם) אוי לרשע רע וגו'. וי"א יש להם לעבירות פירות שנאמר (משלי א) ויאכלו מפרי דרכם וממועצותיהם ישבעו: **ג** (ד) כל המזכה את הרבים אין מנגלגלין עבירה על ידו שלא יהא תלמידיו נוחלין העולם הבא והוא יורד לשאול שנאמר (תהלים סו) כי לא תעזוב נפשי לשאול. וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה כדי שלא יהיו תלמידיו יורדים לשאול והוא נוחל העולם הבא שנא' (משלי כח) אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס: **ד** (ה) האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר. אחטא ויום המיתה (ו) ממרק אין יום המיתה (ו) ממרק: **ה** רבי אלעזר ברבי יוסי אומר החטיא ושב והולך לתומו אינו זז ממקומו עד שמוחלין לו והאומר אחטא ואשוב מוחלין לו עד שלשה פעמים ולא יותר: **ו** ארבע מדות באדם. האומר שלי שלך ושלך שלי וכו'). ארבע מדות בתלמידים הרוצה [א] שילמוד וילמדו אחרים עין טובה. [ב] ילמוד ולא ילמדו אחרים עין רעה. ילמדו אחרים והוא לא [ג] ילמוד זו מדה בינונית וי"א זו מדת סדום. לא [ד] ילמוד ולא ילמדו אחרים ה"ז רשע גמור. ארבע מדות [ה] בהולכי לבהמ"ד. מתקרב ויושב יש לו חלק. מתקרב ויושב אין לו חלק. מתרחק ויושב יש לו חלק ומתרחק [ו] ואינו יושב אין לו חלק. מתרחק ויושב אין לו חלק מתרחק [ז] ואינו יושב אין לו חלק: **ז** [ח] שואל ומשיב יש לו חלק [ט]. (י) יושב ושותק אין לו חלק. מתקרב ויושב בשביל שישמע וילמוד יש לו חלק. מתקרב ויושב מפני שיאמרו איש פלוני מתקרב ויושב לפני חכם אין לו חלק. מתרחק ויושב בשביל שיאמרו איש פלוני כבוד במי שהוא גדול יש לו חלק. מתרחק ויושב בשביל שיאמרו איש פלוני אין צריך לחכם זה אין לו חלק. (ח) יושב ושואל בשביל [י] שיאמרו איש פלוני [כ] יושב ושואל ומשמש לפני חכמים (זה) אין לו חלק (ח) יושב ושואל בשביל שישמע וילמוד יש לו חלק. יושב ושותק בשביל שישמע וילמוד יש לו חלק. יושב ושותק בשביל שיאמרו איש פלוני יושב ושותק לפני חכמים

נוסחת הגר"א מיתה

[א] שילמד: [ב] ילמד: [ג] ילמד: [ד] ילמד: [ה] בישיבי בית: [ו] ויושב: [ז] ויושב: [ח] ישאל ושואל יש: [ט] ושואל ושואל אין לו חלק. יושב ושותק יש לו חלק: [י] בתחלת צ"ל בבא ד"ל חלק ואח"כ בבא דא"ל חלק רומיא דאידך ג' בבי: [כ] ל"ת שואל ומשיב: [ל] קרן קיטורא. קטוע: [מ] מבות: [נ] לתחירות:

כמא רחמים

ב: כבל בתכת דף מו.]. כתלתי יהב"ר כ"ת בתלתי כי תורה מבלין לו דייקא מבלין שמכשיהו לטיות טוב. וזה עשם מ"ש [קדושין דף מ: וס"מ] תלמוד גדול שמביא לידי מעשה שהוא מבטל מיכר הרע ומיכול לקיים המצות: **והאומר** מחתא ומשוב מוחלין לו עד ג' ולא יותר: זה הלשון קשה ומ"ש הרב תהכת מכר יש בעתנב. ול"ב להגיה. מעת ומזר ומחתא מוחלין לו ג"פ ולא יותר כ"ל: ל"ל בתלי מחתיב כ"ל. ופי' שתחכיה יאמרו תלמידיו והוא לא יאמר לכך הוא לומד לעלמו זו מדה ביומיות כיון שהוא לומד ומיזה שתחכיה יאמרו תלמידיו. והרב בנין שהוא מתקשה בזה לך הרב תהכת תפר פי' כתוכן ע"ש:

יהושע

ע"ב ומכוה"ב כ"ש ע"ב לעולם יאמוד אדם אלא לעשות ולא לעשה וכו' מתלקי' מתום' שם בין פיאת שלומד לקנעור לו לקיבול פרס ולילאת עונש לו לתקבל ולקנות שם ע"ש): **ביושבים** שם ע"ש): בעלין אמכרת ומכ"ש לפני מכמים. פתחת מייני כתכן שהוא גדל על פי פיו מקלף שקפת את הכל. לנפה כיצד ת"ח פוקח שיושב לפני סופג את הכל כך הוא סופג את הכל. לנפה כיצד ת"ח פוקח שיושב לפני (תלמידו) חכמים ושמע מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות כשם שנפה מוציאה את הקמח וקולסת את הסולת כך הוא מוציא את הרע וקולט את היפה. למשפך כיצד זה תלמיד מיפש שיושב לפני ת"ח שמע מקרא ומשנה הלכות ואגדות כשם שהמשפך מטיל מכאן ויוצא מכאן כך הוא כל דבר ודבר שמטילין באזניו נכנסים מכאן ויוצאין מכאן ראשון ראשון נשמט והולך לו. למשמרת כיצד זה תלמיד רשע שיושב לפני חכם ושמע מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות כשם שהמשמרת מוציאה היין וקולטת השמרים כך הוא מוציא את היפה וקולט את הרע. ר' אליעזר בן יעקב קורא אותו קרן נקוב [ל] קיטוניה. קטוניה כיצד זה תיגוק שנותנין בו מרגלית או מרגלית וחוזרין ונותנין לו פת צורק את המרגלית ונוטל את הפת חוזרין ונותנין לו כלי חרס צורק את הפת ונוטל את החרס לא נמצא בידו כי אם כלי חרס בלבד: **ח** לענין תלמידים דרש רבן גמליאל חזקן ארבעה דברים דג טמא דג טהור דג מן הים הירדן דג מן הים הגדול. דג טמא כיצד בן עניים שלמד מקרא ומשנה הלכות ואגדות ואין בו דעה. דג טהור כיצד זה בן עשירים שלמד מקרא ומשנה הלכות ואגדות ויש בו דעה. דג מן הירדן כיצד זה תלמיד חכם שלמד מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות ואין בו דעת להשיב. דג מן הים הגדול כיצד זה ת"ח שלמד מקרא ומשנ"ה מדרש הלכות ואגדות ויש בו דעת להשיב: **ט** ד' [מ] מדות הם. יש רואה ונראה נראה ואינו רואה רואה ואינו נראה אינו רואה ואינו נראה. רואה בגון הואב והארי והנמר והדוב הברדלס והנחש והליסטין והגיסות אלו רואין ונראין. נראה ואינו רואה כגון הסייף והקשת והרומח והסכין ומקל (ס) וקינוקנות נראין ואינן רואין. רואה ואינו נראה זו מכת רוח רע. אינו נראה ולא רואה זה מכת חולי מעיים: **יא** (י) ארבעה חכמים הם. הרואה רבי יוחנן בן נורי בחלום יצפה ליראת חטא. ר"א בן עזריה יצפה לגדולה ולעשירות. ר' ישמעאל יצפה לחכמה. ר"ע ידאג מן הפורענות: **יב** שלשה ת"ח הם. הרואה בן עזאי בחלום יצפה (כ) לחסידות. בן זומא יצפה לחכמה. אלישע בן אבויה ידאג מן הפורענות: **יג** שלשה נביאים הם. הרואה ספר מלכים בחלום יצפה לגדולה ולעשירות. ישעיה יצפה לנחמה. ירמיה ידאג מן הפורענות: **יד** שלש בתובים הם. הרואה ספר תהלים בחלום יצפה [נ] לענות. משלי יצפה לחכמה. איוב ידאג מן הפורענות:

(זה) אין לו חלק: **ח** ארבע מדות ביושבים לפני חכמים. יש דומה לספוג יש דומה לנפה יש דומה למשפך יש דומה למשמרת. דומה לספוג כיצד זה תלמיד חכם שיושב לפני חכמים ולמד מקרא ומשנה ומדרש הלכות ואגדות כשם שספוג סופג את הכל כך הוא סופג את הכל. לנפה כיצד ת"ח פוקח שיושב לפני (תלמידו) חכמים ושמע מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות כשם שנפה מוציאה את הקמח וקולסת את הסולת כך הוא מוציא את הרע וקולט את היפה. למשפך כיצד זה תלמיד מיפש שיושב לפני ת"ח שמע מקרא ומשנה הלכות ואגדות כשם שהמשפך מטיל מכאן ויוצא מכאן כך הוא כל דבר ודבר שמטילין באזניו נכנסים מכאן ויוצאין מכאן ראשון ראשון נשמט והולך לו. למשמרת כיצד זה תלמיד רשע שיושב לפני חכם ושמע מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות כשם שהמשמרת מוציאה היין וקולטת השמרים כך הוא מוציא את היפה וקולט את הרע. ר' אליעזר בן יעקב קורא אותו קרן נקוב [ל] קיטוניה. קטוניה כיצד זה תיגוק שנותנין בו מרגלית או מרגלית וחוזרין ונותנין לו פת צורק את המרגלית ונוטל את הפת חוזרין ונותנין לו כלי חרס צורק את הפת ונוטל את החרס לא נמצא בידו כי אם כלי חרס בלבד: **ט** לענין תלמידים דרש רבן גמליאל חזקן ארבעה דברים דג טמא דג טהור דג מן הים הירדן דג מן הים הגדול. דג טמא כיצד בן עניים שלמד מקרא ומשנה הלכות ואגדות ואין בו דעה. דג טהור כיצד זה בן עשירים שלמד מקרא ומשנה הלכות ואגדות ויש בו דעה. דג מן הירדן כיצד זה תלמיד חכם שלמד מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות ואין בו דעת להשיב. דג מן הים הגדול כיצד זה ת"ח שלמד מקרא ומשנ"ה מדרש הלכות ואגדות ויש בו דעת להשיב: **י** ד' [מ] מדות הם. יש רואה ונראה נראה ואינו רואה רואה ואינו נראה אינו רואה ואינו נראה. רואה בגון הואב והארי והנמר והדוב הברדלס והנחש והליסטין והגיסות אלו רואין ונראין. נראה ואינו רואה כגון הסייף והקשת והרומח והסכין ומקל (ס) וקינוקנות נראין ואינן רואין. רואה ואינו נראה זו מכת רוח רע. אינו נראה ולא רואה זה מכת חולי מעיים: **יא** (י) ארבעה חכמים הם. הרואה רבי יוחנן בן נורי בחלום יצפה ליראת חטא. ר"א בן עזריה יצפה לגדולה ולעשירות. ר' ישמעאל יצפה לחכמה. ר"ע ידאג מן הפורענות: **יב** שלשה ת"ח הם. הרואה בן עזאי בחלום יצפה (כ) לחסידות. בן זומא יצפה לחכמה. אלישע בן אבויה ידאג מן הפורענות: **יג** שלשה נביאים הם. הרואה ספר מלכים בחלום יצפה לגדולה ולעשירות. ישעיה יצפה לנחמה. ירמיה ידאג מן הפורענות: **יד** שלש בתובים הם. הרואה ספר תהלים בחלום יצפה [נ] לענות. משלי יצפה לחכמה. איוב ידאג מן הפורענות:

ח (א) מיתה לרשעים נאה להם ונאה לעולם. לצדיקים רע להם ורע לעולם. [ב] שקט לרשעים רע להם ורע לעולם לצדיקים טוב להם וטוב לעולם [ג]. אל יעמוד אדם ערום כנגד בית קדשי הקדשים: ח (ב) הנכנס לבית הכסא לא יהזיר פניו לא למזרח ולא למערב (ג) אלא לצדדין (ד) לא יפרע עצמו מעומד אלא מיושב. ולא יקנה אדם עצמו בימין אלא בשמאל ומפני מה אמרו לא יקנה אדם עצמו ביטין אלא בשמאל רבי אליעזר אומר מפני שמראין בה דברי תורה. ר' יהושע אומר מפני שאוכל ושותה בה: ו כל אהבה שהיא תלויה בדבר וכו' איזו היא אהבה שהיא תלויה בדבר כו'. כל מחלוקת שהיא לשם שמים כו'. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים כו' כל כנסיה שהיא לשם מצוה כו' כל כנסיה שהיתה לשם מצוה זו (ה) כנסת אנשי [ד] הגדולה ושלא לשם מצוה זו כנסת אנשי דור הפלגה:

פרק אחד וארבעים

א רבי שמעון אומר ג' כתרים הם אלו הן כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן. כתר כהונה כיצד אפילו נותן (לו) כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר כהונה שנא' (במדבר כה) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. כתר מלכות אפילו נותן כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר מלכות שנאמר (יחזקאל לז) ודוד עבדי נשיא להם לעולם אבל כתר תורה אינו כן עמלה של תורה כל הרוצה ליטול יבא ויטול שנאמר (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים הוי עמל בדברי תורה ואל תתעסק בדברי בטילה. מעשה בר"ש בן יוחאי שהיה מבקר את החולים ומצא אדם אחד שתפוח ומוטל בחולי מעיים ואומר גידופין לפני הקב"ה א"ל ריקה היה לך [ה] שתבקש רחמים על עצמך ואתה אומר גידופין. א"ל הקב"ה ילמלקנו [ו] ואינו מגדל בהמה דקה [אינו נותן תרומה לכהן] אינו נותן תרומה מן הארץ אינו עושה תחרות אצל עם הארץ אוכל חולין בטהרה: ט (ו) בר"ש בן אלעזר שבא ממגדל עדר מבית רבו והיה רוכב על החמור ומטייל על שפת הים ראה אדם אחד שהיה מבזה ביותר א"ל ריקה כמה מבזה אתה שבא לבני עירך מכוערים כמותך. א"ל מה אעשה לך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מבזה כלי זה שעשית. כיון שידע (ז) ר"ש שחטא ירד מן החמור והיה משתחוה לפניו א"ל נעניתי לך מחול לי א"ל איני מוחל לך עד שתאמר לאומן שעשאני כמה מבזה כלי זה שעשית

[ז] רץ אחריו ג' מילין. יצאו אנשי העיר לקראתו אמרו לו שלום עליך רבי אמר להם למי אתם קוראים רבי אמרו למי שמטייל אחריך אמר להם אם רבי זה אל ירבו כמותו בישראל. אמרו לו ה"ו מה עשה לך אמר להם כך וכך עשה לי אמרו לו אעפ"כ מחול לו. אמר להם הריני מוחל [לו] ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. אותו היום נכנס ר"ש לבית המדרש גדול שלו ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ולא יהא קשה כארז מה קנה זה כל הרוחות באות ונושבות בו הולך ובא שמהם ממשו הרוחות חזור הקנה עומד במקומו (ח) לפיכך זכה קנה ליטול הימנו קולמוס לכתוב ספר תורה. אבל ארז אינו עומד במקומו אלא כיון שנשבה רוח (ט) דרוסיית עוקרתו והופכתו על פניו. ומה תופי של ארז [באים עליו סתתין ומסתתין אותו (י) ומסבבין ממנו בתים והשאר] משליכין אותו לאור מכאן אמרו יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז:

ב ושלשה דברים נאמרו [יא] בבני אדם הנותן צדקה תבא עליו ברכה. והמלוה טוב ממנו. הנותן (כ) [יב] מחצה מטותר זהו למעלה מכולן: ג שלש מדות בתלמיד חכם. שואל ומשיב חכם. שואל ואינו משיב למטה הימנו. אינו שואל ואינו משיב זהו למטה מכולם: ד שלש זיעות הן יפות לגוף זיעת חולי זיעת מרחץ זיעת מלאכה. זיעת חולי מרפא. זיעת מרחץ אין לך ביוצא בו: ה (ל) שש דמעות הן שלש יפות ושלש רעות. של בכי ושל עשן ושל בית הכסא רעות (מ) של סם ושל שחוק ושל פירות יפות: ו שלשה דברים בכלי חרס בולע ואינו פולט ואינו מבאיש כל מה שבתוכו. (נ) שלשה דברים בכלי זכוכית אינו בולע (ואינו פולט) ומראה כל מה שבתוכו בפנים חם מבחוץ צונן צונן: ז [יג] ארבעה דברים קשין לתשמיש המטה. הבא מן הדרך והעומד מלפני אחד שתפוח ומוטל בחולי מעיים ואומר גידופין לפני הקב"ה א"ל ריקה היה [והעומד מלפני החולי]) והיוצא מבית האסורין: ח כל המקבל לך [ה] שתבקש רחמים על עצמך ואתה אומר גידופין. א"ל הקב"ה ילמלקנו [ו] ואינו מגדל בהמה דקה [אינו נותן תרומה לכהן] אינו נותן תרומה מן הארץ אינו עושה תחרות אצל עם הארץ אוכל חולין בטהרה: ט (ו) בר"ש בן אלעזר שבא ממגדל עדר מבית רבו והיה רוכב על החמור ומטייל על שפת הים ראה אדם אחד שהיה מבזה ביותר א"ל ריקה כמה מבזה אתה שבא לבני עירך מכוערים כמותך. א"ל מה אעשה לך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מבזה כלי זה שעשית. כיון שידע (ז) ר"ש שחטא ירד מן החמור והיה משתחוה לפניו א"ל נעניתי לך מחול לי א"ל איני מוחל לך עד שתאמר לאומן שעשאני כמה מבזה כלי זה שעשית

פרק אחד וארבעים

א רבי שמעון אומר ג' כתרים הם אלו הן כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן. כתר כהונה כיצד אפילו נותן (לו) כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר כהונה שנא' (במדבר כה) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. כתר מלכות אפילו נותן כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר מלכות שנאמר (יחזקאל לז) ודוד עבדי נשיא להם לעולם אבל כתר תורה אינו כן עמלה של תורה כל הרוצה ליטול יבא ויטול שנאמר (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים הוי עמל בדברי תורה ואל תתעסק בדברי בטילה. מעשה בר"ש בן יוחאי שהיה מבקר את החולים ומצא אדם אחד שתפוח ומוטל בחולי מעיים ואומר גידופין לפני הקב"ה א"ל ריקה היה שבא לבני עירך מכוערים כמותך. א"ל מה אעשה לך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מבזה כלי זה שעשית. כיון שידע (ז) ר"ש שחטא ירד מן החמור והיה משתחוה לפניו א"ל נעניתי לך מחול לי א"ל איני מוחל לך עד שתאמר לאומן שעשאני כמה מבזה כלי זה שעשית

[א] שלש דברים אמרו: [ב] יין ושנה לרשעים נאה להם ונאה לעולם לצדיקים רע להם ורע לעולם. פור לרשעים נאה להם ונאה לעולם לצדיקים רע להם ורע לעולם. ג' דברים אמרו חיים: [ג] שקט לרשעים רע להם ורע לעולם לצדיקים נאה להם ונאה לעולם לצדיקים רע להם ורע לעולם: [ד] כנסת הגדולה: [ה] לבקש: [ו] והיה משיל אחריו: [ז] ולא עוד שוכה: [ח] בנותני צדקה: [ט] למחצית שכר: [י] שלש: [כ] הקנה: [ל] שלש: [מ] הוי חורו למקומן ישראל בסף מצרים וכתב שמים. ישראל שנאמר (ירמיה כז) בבלה יובאו וגו':

תומת ישרים, אלא כיון שנשבעה בו דוה כצ"ל: **אובל** חולין בפחרה. כאן חסר בהעתק והיה כתוב עוד שם זה הלשון אמרה לו בתו של פלוני אהיבכן אמר הסלך לעבדיו השפיטו כליה והלבישו כלי מילת והשיבוה על מפוח כסף ושחב הלכו עבדיו ועשו כן ליתום פתחה הנערה על הסלך אמר הסלך אינו מכה אותה ואינו תורגה אלא סלו מה שעליה והלבישוה כליה והלך לבית אביה לקיים את שנאמר ועמה הגלי מגדל בהמה דקה: **כסף** מצרים חזר למקומה וכו'. ולי אני הם ו' יהיה הפניה נראה שמה שחסר מהחלת מאמר זה הוא מה שאמרו חז"ל במסכת סופרים דף פ"ו ע"ב וחביאו הילקום במלכים סימן ר"כ במעם לבבל בעורא סימן ה': **כסף** מצרים חזר למקומה וכו'. ולי אני הם ו' יהיה מאי דכתיב אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה יודע הקב"ה שאין ישראל יכולין למבול אכזריות של אדומיים לפיכך הגלה אותן לבבל כו' ר"ח אמר כו' ר' יוחנן אמר מפני ששברן לבית אמן שבעם של לאדם שכעם של אשתו להיכן משנרה למעמן. ישראל וכסף מצרים וכתב להחות. ישראל הא דאמרן ב"ב [כ"ח] בגמרא אבל הילקום הוסיף וי"ל ישראל דכתיב בהיהשע סימן כ"ב בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם. וכתיב בעורא סימן ה' ביהות הגלי לבבל. כסף מצרים דכתיב ויהי בשנה וכו' כתב הילקום דלכתיב ואשבדם לעיניכם הנא לאדות ואותיות פרדוה עכ"ל המאמר. ופרש"י ל' כסף מצרים שבזזו ישראל בצאתם ממצרים כדכתיב ויצלו את מצרים. ובימי רחבעם עלה שישק מלך מצרים ונשל את כל האוצרות עכ"ל רש"י ז"ל. וזה שכתב רש"י ז"ל הוא מבואר יותר באורך בפ' ערבי פסחים דף קי"ט ע"א ע"ש: והנה אף שפסוק אצלי שכך היה תחלת המאמר בפ' כה הוא טונה הדברים של שלשה שלשה והיה מתחיל שלשה חזרו למקומן ישראל וכסף מצרים וכתב להחות. והסרה הלקוח ישראל ובקל יוכל המעיין לראות כי המשל שהמשילה בגמרא מפני ששברן לבית אמן שאמר על בבל הוא מה שנוכר בזה אמר הסלך אינו מכה אותה כו' והלך לבית אביה. ושני המאמרים מקרא אחד דרשו. עם שיש לדקדק איך אביא האבים מקרא אחד דרשו. ועוד איך הכל בו יעשה בלשון ארמי הוא כמו שהם בלשון הקדש ואי"כ איך היא דורש שהעם היה הולכו מבבל ועשאם לגמרא דירן דמייתי ראיה מפסוק בעבר הנהר ניחא אבל למאמר שלנו ולפי גירסת הילקום היכי מוכח לה מהאי קרא והגראה לי דוה כי אם כוונת הפסוק היתה לומר והעם הגלה לבבל היה ראוי להכהב ועשא באילף בסוף התיבה ומדכתב ועמה בה"א מורה שרוצה לומר עמה של בבל הגלה לבבל והוא הדקדוק נכון: **את** אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית

כמא רחמים

פרק מא שנאמר טוי כל נמת לכו למים. מם מים בוול וסם חיות לעולם כך בתורה חורם מוחמת נקבן זוית כל בהוקם ליעול יבא ויעול ויוא בזול כמו המים ותיות לעולם: **לעולם** יהא מדם כך בקנם

[כ"ב ז"ח]: לין מדם נחפם בל נעבו ולביא מחיוב. לכן היו דברי מוכחתו לעני הדעת ממקוללן כדמי יסודיו נחמצים בעלים. כ"ב מעבר על מ"ם [משלי כב] בחזיר נשמע מחתו מוטל לפניו לחם ומיוב. **והעומד** מלפני המלך. כ"ב כמגלה: **והעומד** מלפני המלך. כ"ב מעבר על מ"ם [משלי כב] בחזיר

הנהות מהריעב"ץ

פרק מא אמר יפה כו', כ"ב רשב"י: **והיתי** מתעסק בדברים בעלים. כ"ב מעבר על מ"ם [משלי כב] בחזיר בעשה שמתו מוטל לפניו לחם ומיוב בעשה קלקלתו ותמרו [עי' עירובין מח]: סיסורין מעניינין כו' ומד"ה ותמרו

הנהות הגרי"ב

(א) [סנהדרין דף עח]: (ב) [בכורות דף סח]: (ג) כ"ה אלא לצפון ולדרום: (ד) [בכורות סב]: (ה) כ"ל נכון כנסת ישראל לפני הר סיני: (ו) [ובנמ' תענית כ]. רבי אלעזר ברבי שמעון]: (ז) כ"ל ר"א: (ח) כ"ל ומה סופו של קנה זה וכה: (ט) כ"ל צפונית: (י) כ"ל [ומסתכבין וכן גלם הגר"ח]: (כ) כ"ל למחצה למחצה: (ל) [שבת דף קנח]: (מ) כ"ל דמעות של בכי יפות מדמעות הדדל יפה לעינים של שוחק יפה מכולם: (נ) עי' בעור תורת חיים סימן תנא ועיין בכ"ח פרק כ"ט: (ס) [פסחים דף מז]: (ע) כ"ל וכתיב (פ) [עי' פסחים שם]:

ורין

בנין יהושע

שבלמה מכם גדול סים. ומם קמציץ עוד מן הקבוציס הרבם ע"ם: **כיתה** לרבעים נמה לסם. שמין מוסיפין מתעסק בדברים בעלים. מע"ם בעבר"י: **והיתי** מתעסק בדברים בעלים. כ"ב מעבר על מ"ם [משלי כב] בחזיר

נואה לעולם. שקטים כל הארן: **לצדיקים** רע להם. שכיו מוסיפין זעזוים: **ורע** לעולם שכיו מגיעין על דוכם ומוכיחין עמ סדור. כל מה שמפ"ע: **שקט** לרשעים וכו'. מתון כך מוכיח ומוסיפין עמ סדור. כל מה שמפ"ע: **שקט** לרשעים וכו'. מתון כך כתוב ומפלות לעולם. שם סם עמי לצדיקים טוב להם. שם סם עמי לעומת **לצדיקים** טוב להם. שם סם עמי לעומת שבעולם אין נותנין לו כתר כהונה שנא' (במדבר כה) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. כתר מלכות אפילו נותן כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר מלכות שנאמר (יחזקאל לז) ודוד עבדי נשיא להם לעולם אבל כתר תורה אינו כן עמלה של תורה כל הרוצה ליטול יבא ויטול שנאמר (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים הוי עמל בדברי תורה ואל תתעסק בדברי בטילה. מעשה בר"ש בן יוחאי שהיה מבקר את החולים ומצא אדם אחד שתפוח ומוטל בחולי מעיים ואומר גידופין לפני הקב"ה א"ל ריקה היה שבא לבני עירך מכוערים כמותך. א"ל מה אעשה לך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מבזה כלי זה שעשית. כיון שידע (ז) ר"ש שחטא ירד מן החמור והיה משתחוה לפניו א"ל נעניתי לך מחול לי א"ל איני מוחל לך עד שתאמר לאומן שעשאני כמה מבזה כלי זה שעשית

[א] שלש דברים אמרו: [ב] יין ושנה לרשעים נאה להם ונאה לעולם לצדיקים רע להם ורע לעולם. פור לרשעים נאה להם ונאה לעולם לצדיקים רע להם ורע לעולם. ג' דברים אמרו חיים: [ג] שקט לרשעים רע להם ורע לעולם לצדיקים נאה להם ונאה לעולם לצדיקים רע להם ורע לעולם: [ד] כנסת הגדולה: [ה] לבקש: [ו] והיה משיל אחריו: [ז] ולא עוד שוכה: [ח] בנותני צדקה: [ט] למחצית שכר: [י] שלש: [כ] הקנה: [ל] שלש: [מ] הוי חורו למקומן ישראל בסף מצרים וכתב שמים. ישראל שנאמר (ירמיה כז) בבלה יובאו וגו':

תומת ישרים, אלא כיון שנשבעה בו דוה כצ"ל: **אובל** חולין בפחרה. כאן חסר בהעתק והיה כתוב עוד שם זה הלשון אמרה לו בתו של פלוני אהיבכן אמר הסלך לעבדיו השפיטו כליה והלבישו כלי מילת והשיבוה על מפוח כסף ושחב הלכו עבדיו ועשו כן ליתום פתחה הנערה על הסלך אמר הסלך אינו מכה אותה ואינו תורגה אלא סלו מה שעליה והלבישוה כליה והלך לבית אביה. כיון שראה אביה לקיים את שנאמר ועמה הגלי מגדל בהמה דקה: **כסף** מצרים חזר למקומה וכו'. ולי אני הם ו' יהיה הפניה נראה שמה שחסר מהחלת מאמר זה הוא מה שאמרו חז"ל במסכת סופרים דף פ"ו ע"ב וחביאו הילקום במלכים סימן ר"כ במעם לבבל בעורא סימן ה': **כסף** מצרים חזר למקומה וכו'. ולי אני הם ו' יהיה מאי דכתיב אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה יודע הקב"ה שאין ישראל יכולין למבול אכזריות של אדומיים לפיכך הגלה אותן לבבל כו' ר"ח אמר כו' ר' יוחנן אמר מפני ששברן לבית אמן שבעם של לאדם שכעם של אשתו להיכן משנרה למעמן. ישראל וכסף מצרים וכתב להחות. ישראל הא דאמרן ב"ב [כ"ח] בגמרא אבל הילקום הוסיף וי"ל ישראל דכתיב בהיהשע סימן כ"ב בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם. וכתיב בעורא סימן ה' ביהות הגלי לבבל. כסף מצרים דכתיב ויהי בשנה וכו' כתב הילקום דלכתיב ואשבדם לעיניכם הנא לאדות ואותיות פרדוה עכ"ל המאמר. ופרש"י ל' כסף מצרים שבזזו ישראל בצאתם ממצרים כדכתיב ויצלו את מצרים. ובימי רחבעם עלה שישק מלך מצרים ונשל את כל האוצרות עכ"ל רש"י ז"ל. וזה שכתב רש"י ז"ל הוא מבואר יותר באורך בפ' ערבי פסחים דף קי"ט ע"א ע"ש: והנה אף שפסוק אצלי שכך היה תחלת המאמר בפ' כה הוא טונה הדברים של שלשה שלשה והיה מתחיל שלשה חזרו למקומן ישראל וכסף מצרים וכתב להחות. והסרה הלקוח ישראל ובקל יוכל המעיין לראות כי המשל שהמשילה בגמרא מפני ששברן לבית אמן שאמר על בבל הוא מה שנוכר בזה אמר הסלך אינו מכה אותה כו' והלך לבית אביה. ושני המאמרים מקרא אחד דרשו. עם שיש לדקדק איך אביא האבים מקרא אחד דרשו. ועוד איך הכל בו יעשה בלשון ארמי הוא כמו שהם בלשון הקדש ואי"כ איך היא דורש שהעם היה הולכו מבבל ועשאם לגמרא דירן דמייתי ראיה מפסוק בעבר הנהר ניחא אבל למאמר שלנו ולפי גירסת הילקום היכי מוכח לה מהאי קרא והגראה לי דוה כי אם כוונת הפסוק היתה לומר והעם הגלה לבבל היה ראוי להכהב ועשא באילף בסוף התיבה ומדכתב ועמה בה"א מורה שרוצה לומר עמה של בבל הגלה לבבל והוא הדקדוק נכון: **את** אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית

כמא רחמים

פרק מא שנאמר טוי כל נמת לכו למים. מם מים בוול וסם חיות לעולם כך בתורה חורם מוחמת נקבן זוית כל בהוקם ליעול יבא ויעול ויוא בזול כמו המים ותיות לעולם: **לעולם** יהא מדם כך בקנם

[כ"ב ז"ח]: לין מדם נחפם בל נעבו ולביא מחיוב. לכן היו דברי מוכחתו לעני הדעת ממקוללן כדמי יסודיו נחמצים בעלים. כ"ב מעבר על מ"ם [משלי כב] בחזיר בעשה שמתו מוטל לפניו לחם ומיוב בעשה קלקלתו ותמרו [עי' עירובין מח]: סיסורין מעניינין כו' ומד"ה ותמרו

הנהות מהריעב"ץ

פרק מא אמר יפה כו', כ"ב רשב"י: **והיתי** מתעסק בדברים בעלים. כ"ב מעבר על מ"ם [משלי כב] בחזיר בעשה שמתו מוטל לפניו לחם ומיוב בעשה קלקלתו ותמרו [עי' עירובין מח]: סיסורין מעניינין כו' ומד"ה ותמרו

הנהות הגרי"ב

(א) [סנהדרין דף עח]: (ב) [בכורות דף סח]: (ג) כ"ה אלא לצפון ולדרום: (ד) [בכורות סב]: (ה) כ"ל נכון כנסת ישראל לפני הר סיני: (ו) [ובנמ' תענית כ]. רבי אלעזר ברבי שמעון]: (ז) כ"ל ר"א: (ח) כ"ל ומה סופו של קנה זה וכה: (ט) כ"ל צפונית: (י) כ"ל [ומסתכבין וכן גלם הגר"ח]: (כ) כ"ל למחצה למחצה: (ל) [שבת דף קנח]: (מ) כ"ל דמעות של בכי יפות מדמעות הדדל יפה לעינים של שוחק יפה מכולם: (נ) עי' בעור תורת חיים סימן תנא ועיין בכ"ח פרק כ"ט: (ס) [פסחים דף מז]: (ע) כ"ל וכתיב (פ) [עי' פסחים שם]:

ורין

אבות דרבי נתן פרק אחד וארבעים

הין כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים: יא הוא היה אומר אהוב (א) (מן) השמים (ב) הדרוש של כל המצות. ואם עשית לחברך רע קימעא יהא בעיניך הרבה. ואם עשית לחברך טובה הרבה יהא בעיניך מעט. ואם עשה לך חברך טובה קימעא יהא בעיניך הרבה [אם עשה לך רעה רבה יהא בעיניך קימעא]. ספוג וקנקנה זפותה אלו ת"ח. משפך ושפופרת אלו הרשעים. הוי כנוד שאין בו פתח להכנים את הרוח. הוי למוד לקבל את הצער. והוי מרוחל על עלבונך: יב (א) דברים העשויין וגנוזין אלו הן אהל מועד וכלים שבו וארון ושברי לוחות וצנצנת המן והמטה [צלוחית של שמן המשחה] ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה ובגדי כהונה ובגדי כהן משיח אבל מכתשת של בית אבטינס שלחן ומנורה ופרוכת וציץ עדיין מונחין ברומי: יג (ג) (מעשה בר) ה' יאמלך לעולם ועד: יד אלו ([שתקנו חכמים]) שאין להם חלק לעולם הבא (ב) [ד] חמשה מלכים ([מבקשי גדולה]) הדיוטות קין וקרח ובלעם ואחיתופל ודואג וגיחזי: טז רבי יוסי אומר צדיקים גמורים אין [ה] מצטרפין אותם רשעים גמורים אין [ה] מצטרפין אותם את מי הן [ה] מצטרפין בינונים. [ו] אנה ה' מלמה נפשתי שהשלו את בניהם (ג) שמא אם יוררין לתוכה ומסתפסכין ועולין ממנו ומסתפסכין שנא' (זכריה יג) (ד) והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב [ז]. בית הלל אומרים אין רואין אותה כל עיקר שנא' [ח] (תהלים סג) כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך ואומר (נחמיה יג) וחוסה עלי (הם) כרוב חסדיך (כדי שינצלו מדינה של גיהנם):

טז כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו שנא' (ישעיה מג) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר (שמות טו) ה' ימלוך לעולם ועד: יז א"ר חנניא בן עקשיא רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנא' (ישעיה מב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: **סליק מסכת אבות דרבי נתן**

הגהות הגרי"ב

(א) [סוכות דף יג. וש"נ כיוצא דף ה:] (ב) [סנהדרין דף ה. וקף חציו שלפנינו מלכים ד' סדיוטות] (ג) ל"ל בית שמאי אומרים יורדים לתוכה ומצפצפין בה ומבצבצים ועולים ממנה: (ד) [ל"ה דף ת"ו]:

נוסחת הגר"א

(א) את: [ב] ואהוב את כל המצות: [ג] מעשה רבי (מתק ומוכח זה בשל"ה דף ש"ר): [ד] שלשה: [ה] מצטרפין: [ו] הן יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולין שנאמר והבאתי: [ז] כדברי ב"ש: [ח] אנא ה' מלמה נפשתי חנון הוא רחמיו (הכלים קנין) וחסד (שמות לד) ממה כלפי חסד שיצעקו מגיהנם. ואומר כי טוב:

תומת ישרים, המלך הגו'. כצ"ל: **ובלעם** ודואג ואחיתופל כצ"ל: **אין** מצרפים אותם רשעים גמורים אין מצרפין אותם את מי מצרפין בינונים כו', של גיהנם בית שמאי אומרים יורדים לתוכה ונצרפין בה ומבצבצים ועולים ממנה שנאמר והבאתי וגו' ולכבודי בראתיו וגו' וכפרט קלי: **אדוב** מ"ם הדגוש של כל המצות. כלפי שתמרן את המלכים הוא העיקר אלא שנת **נרננה לה'** התורות ותשבחות לשמו הגדול אמן כן יהי רצון:

ספר בתיבת יד ישן נרשן ונשלפתיו ההבהה בשלחי אלפל שנת **נרננה לה'** התורות ותשבחות לשמו הגדול אמן כן יהי רצון:

הגהות מהריעב"ץ

אלו שחקו מכמים. ל"ל שבט: **חמשה** מלכים. ל"ב כ"ל המפיק מנחה ומעיל לחו ותחתיים חמון: **אין** מצטרפין כו'. כ"ב ולקרא ודוכתיה וגו' ולפרפים קלי. ולכלה מלרפין נלסיון:

כסא רחמים

כקנה. שלא יהבו נגד שום מלם כמו שהבט הוא לאומו מלם ניקה כמה מעובר כו'. ולמר לעולם בין שהוא בחר מעמ מגמרפין כו'. כ"ב ולקרא ודוכתיה וגו' ולפרפים קלי. ולכלה מלרפין נלסיון: **אהוב** מ"ם הדגוש של כל המצות. כלפי שתמרן את המלכים הוא העיקר שלא נאמרו בהם אלא שנת **נרננה לה'** התורות ותשבחות לשמו הגדול אמן כן יהי רצון:

מז קן כן גמור לעשות רצון אביך שבשמים בכלן שהוא דלעון שמים שהוא דרוש של כל המצות שנאמר והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב ואומר ה' אלהי אני אומר עמי והן אומרים אלהי ואומר ה' אלהי אני אומר עמי והן אומרים אלהי ואומר ה' אלהי אני אומר עמי והן אומרים אלהי

מסכת סופרים

פרק ראשון

הלכה א **אין** כותבין ספרים [א] (א) לא על עורות בהמה טמאה ולא על עורות חיה טמאה ולא נתפרין בגידין ולא נכרכין בשערן והלכה (ב) למשה מסיני שכותבין על עורות בהמה טהורה ועל עורות חיה טהורה ותופרין [בגידן] וכורכן בשערן. (ג) הלכה למשה מסיני שמסרגלין בקנה וכותבין בדיו על העור [ד] שהוא סמוך לו מן המקרא (ירמיה לו) ואני כותב על הספר בדיו: **הלכה ב** שאל אחד את רבי יהושע הגרסי (ו) מפני מה כותבין על עורות נבלות וטרפות. אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לב' בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות אחד הרגו ואחד הרגו אפפקלמור איזה מהן חשוב לא שהרגו מלך. אמר לו א"כ יהא מותר באכילה. אמר לו הוי הוא אומר (דברים יד) לא תאכל כל נבלה הכתוב אסרה ואני מה אעשה לך (מכאן הגב' מ"ע שכותבים על עורות נבלה ועל עורות טריפה ואין חוששין שמא עורות לבובין הן): **הלכה ג** לוקחין עורות מכל מקום לספרים לתפילין ומזוזות ואין חוששין שמא עורות לבובין הן: **הלכה ד** (ה) כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שער ואינו רשאי לשנות. הלכה למשה מסיני שאם שינה בזה ובזה אין קורין בו: **הלכה ה** אין כותבין לא על דיפתרא ולא על גבי נייר [ג] מחוק לא בשחור ולא בשיחור ולא בקומוס ולא בקנקנתום ולא במי טריא ואין נותנין קנקנתום בדיו: **הלכה ו** אין כותבין לא בעברית ולא ארמית ולא מדית ולא יונית. כתב בכל לשון בכל כתבים לא יקרא בו עד שתהא כתובה אשורית: **הלכה ז** מעשה בה' זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית

והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה: **הלכה ח** (ו) שוב מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים והושיבם בשבעים ושנים בתים ולא גלה להם על מה כנסם נכנס לכל אחד ואחד מהם אמר להם כתבו לי תורת משה רבכם. נתן המקום עצה בלב כל אחד ואחד והסכימה דעתן לדעת אחת וכתבו לו [ד] תורה בפני עצמה: וי"ג דבר שינו בה. ואלו הן אלהים ברא בראשית (בראשית א) ויאמר אלהים אעשה אדם בצלמובדמות (שם) ויכל בששי וישבות בשביעי (שם ב) זכר ונקבה בראו (שם ה) הבה ארדה ואבלה שם (שם יא) [ה] ותשחק בקרוביה לאמר (שם יח) כי באפם הרגו [ו] איש וברצונם עקרו אבוס (שם מט) ויקח משה את עצמות יוסף אתו ואת בניו וירכיבם על נושאי אדם (שמות ד) ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים ובארבע כנען שלשים שנה וארבע מאות שנה (שם יב) [ז] ואל ואמותיו בני ישראל לא שלח ידו (שם כד) לא חמד אחד מהם נשאתי (במדבר טז) את עצירת הרגלים (ויקרא יא דברים יד) אשר חלק ה' אלהיך אתם להאיר לכל העמים תחת כל השמים (דברים ד) אשר לא צויתי לעבדם (שם יז): **הלכה ט** (ז) אין כותבין בזהב. מעשה בתורתו של אלכסנדרוס שהיו כל אזכרותיה כתובות בזהב ובא מעשה לפני חכמים ואמרו תנגו: **הלכה י** כל התורה כולה עברית היא אלא שיש [ח] דברים תרגום של עברית אל יכתוב תרגום ודברים של תרגום אל יהפכם כגון יגר שהדותא וגלעד (בראשית לא) ויקר אומרים לא דברו אלא יגר [ויגר] שהדותא ועל גלעד שהן שתי לשונות של עברית ותרגום. עברית שכתבו תרגום ותרגום שכתבו עברית אל יקרא בו. ואיזהו תרגום כגון יגר שהדותא שהם שתי לשונות של עברית ותרגום שהם יהפכם. האזינו השמים שעשאה שירה שירה שעשאה האזינו רצוף שעשאה מסורג מסורג שעשאה רצוף

נוסחת הגר"א

[א] תפילין ומזוזות: [ב] ומפך לו: [ג] מחוק ל"ג (וכ"כ התוספות במגמתם דף לג: ד"ה הת ועי' ש"ך יו"ד סימן רע"ט ס"ק י"): [ד] כל אחד ואחד תורה בפני עצמו: [ה] ותצחק שרה בקרוביה (וכ"ה בכ"י): [ו] שור (וכ"ה בכ"י): [ז] וישלח את ואמותיו בני ישראל: [ח] בה דברים של תרגום. עברית שכתבו תרגום ותרגום שכתבו עברית אל יקרא בו ואיזהו תרגום יגר שהדותא וחבריו ויש אומרים לא דברו אלא על יגר שהדותא ונלעד שהם שתי לשונות של עברית ותרגום שהם יהפכם. האזינו וכו':

נוסחאות כ"י פ"א (הל"א) **חיה** טמאה ולא תופרין אותן בגידין לא כורכין בשערן (וכו') ותופרין בגידין מהודים וכורכין בשערות מהודין וכותבין בדיו שהרי יש לו ספק מן: (הל"ב) (שלא כו' עד מכאן שכותבין ניתק וכו'): (הל"ד) **שער** ואם שינה בזה ובזה אל יקרא בו: (הל"ה) **דיפתרא** ולא ע"ג פינקס ולא (וכו') בקנקנתום ולא נותנין קנקנתום בדיו אמר ר' יעקב משום ר"מ נותנין קנקנתום בדיו אמר ר' יהודה היה ר"מ אומר כותבין תורה בקנקנתום אבל אינו חוץ מפרשת סוטה אא"ר יעקב לא היה אומר כן אלא חוץ מפרשת סוטה שבמקדש מפני שהיא נמחקת א"ר שמעון בן אלעזר משום ר"מ שאמר משום ר' ישמעאל שנותנין קנקנתום בדיו (ר"מ כנ"ל עד) לא היה אומר חוץ מפ' סוטה אלא שבמקדש מפני שהיא נמחקת א"ר שמעון על ידי משום ר"מ משום ר' ישמעאל שנותנין קנקנתום בדיו (ופפר' שבדפוס שלנו כאמע מן קנקנתום נתין את קנקנתום בדיו. ונו' ועיכוין דף ג' סוף ד"ה כ'): (הל"ו) לשון בכל הכתובים: (ל"ח) אין כותבין עברית ולא מדית ולא עילמת ולא יונית שבעים זקנים כתבו התורה ליתלמי המלך כתיבה יונית והיה אותו היום קשה לישראל כיום ששעו את העגל שלא היתה תורה יכולה להתרגם כל צרכה: **ז"ג** דברים שינו (וכו') ואנכנחים ניתק): (הל"ח) **ואבלה** שם (ניתק בכ"י זכן ניתק ביהילמוד פ"ג דמגילה וכ"כ בתוס' הרא"ש בפ' המוכר פרטא גם ומכוון ד"ג דבריהם): (הל"ט) **בתורתן** של אלכסנדריס: (ל"ט) **בתורתן** של ירושלים בכתב ולשון יונית: (ל"ט) **עברית** שכתבו תרגום תרגום שכתבו עברית האזינו ששעו רצוף או ששעו את המסורג (ומ"ש בתחלת הכלכה כו' לתחזה בו' עד עבריית שכתבו

רצוף או שעשה את הממורג שלא כהלכתו אל יקרא בו : הלכה יא יבין תיבה לתיבה כמלא אות ובין אות לאות כמלא שער (ובין דף לדף כמלא אגודל). [ב] עשה סוף הדף [ג] לתחלתו פסול. ערוב את האותיות או שהפסיק באמצע [ד] השם אל יקרא בו : הלכה ג [ה] מניחין בין דף לדף שם בן ארבע אותיות. לא יכתוב [ו] שנים בסוף הדף ושתים בין דף לדף אבל לא משם קטן ואם היה שם קטן בפני עצמו של [ז] שלש אותיות אסור : הלכה ד (ח) מניחין בין דף לדף בתורה ריוח שתי אצבעות ריוח ובנביאים ובחומשין ריוח גדול אחד. מניחין מלמטה בתורה ריוח טפח ולמעלה [ט] שני חלקים בטפח. ובנביאים ובחומשין שלש אצבעות מלמטן ושתים מלמעלן. כאן וכאן אם רצה להוסיף מוסיף ובלבד שלא יהו הרוחות מרובין מן הכתב. (י) מניחין בין ספר לספר בתורה ארבעה שיטין ובנביאים שלש שיטין : הלכה ה [יא] גמר כל הספרים ושייר בו דף אחד עושה אותו יריעה אחת קטנה ואינו נמנע. (יב) מניחין [אותו] בסוף הדף כדי להקיפו עושה עמוד בסוף הספר ומכאן ואילך להקיפך גוללין הספר לתחלתו להקיפו וא"צ לעשות כן בתחלתו ובתורה מכאן ואילך להקיפך גוללין הספר לתחלתו ובתורה כמלא שיעור שמנה. אבל בשיטין נותנין טעם [יב] במסעות ארבעים ושנים וברבבות של ישראל ששים ובזקנים של ישראל שבעים ושנים ובתוכחות של משנה תורה

תשעים

פרק שני

הלכה א (מניחין בין שם לשם כדי שיהיו ניכרין ובאותיות כדי שלא יהא מעורבבין אם עירב את האותיות או שהפסיק באמצע השם אל יקרא בו) : הלכה ב (ב) מניחין בין שיטה לשיטה כמלא שיטה

נוסחאות הגר"א

(א) עיין ג'יטין דף מה : (ב) [ממחת דף ל.] : (ג) [שם] : (ד) [שם] : (ה) [ב"ב דף יג:] : (ו) [שם] : (ז) ג"פ והתורה לאמצעיתה : (ח) עי"ש איזו היא פתוחה כדי שתתחיל מראש השיטה . וכמה יניח בסוף השיטה ויתחיל בראש השיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שלש שלש אותיות. גמר הפרשה בסוף השיטה משייר שיטה אחת . גמר בסוף הדף מניחת שיטה אחת בתחלת הדף ואם נשארה שיטה בסוף הדף מתחיל מתחלתו . ואיזו היא פתוחה כל שהניח בראש השיטה וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה שלש תיבות שלש שלש אותיות (ועמ"ש רבינו בתו"מ סימן ל"ב ס"ק ל"ג) : (ט) שוה (ל"ב ס"ק ל"ג) : (י) נזדמן : (יא) [כ"מ במהר"ן ובמ"ב] ומ"ש מהכלי כתן שם פירושו תיכף : (יב) [כ"מ במהר"ן ובי' הדף אלא] : (יג) שתי : (כ) שלשה (ועי' בסג"ר ס"ס ל"ג) : (ל) מניחין בסוף הספר כדי להקיף עמוד שהוא עמוד בסופו וצריך לעשות עמוד מבאן ומכאן ולפיכך גוללין הספר לתחלתו ובתורה כמלא שיעור שמנה . אבל בשיטין נותנין טעם במסעות ארבעים ושנים וברבבות של ישראל ששים ובזקנים של ישראל שבעים ושנים ובתוכחות של משנה תורה את התורה סב' יריעות (וכ"ה בירושלמי פ"ג דמגילה) וארוכה : (מ) במסעות (כו') וברבבות (כו') ובתוכחות (כו') ובזקנים (כו') בשפעם הטעי כ"ל הכל כ"פ) :

נוסחאות כ"י (הל"א) כל הספר ישייר בו פחות כדף מפרנו (וכו') קמן ואינו נמנע : (הל"ב) שלשה ואינו ראשי לכתוב בשם ב"ם כוס"ל ובתוס' ממחת [ממחק] כ"ג ס"ם וברמ"ם ס"ל כתן בקול ולא כשנוסחת שלנו כתן בקמ"ץ תחת ת"ס ובתי' כתוב כתן תיבה ל"ת) : (הל"ג) מבור אשה מבור או גר או עבד או חרש או שוטה וקטן : (הל"ד) כל המוציא את הרבים יד"ח אם כתבו מוציא בו הרבים י"ח : (ל"מ) כל המוציא את הרבים יד"ח אם כתבו מוציא בו הרבים : (ל"מ) כל המוציא את הרבים יד"ח אם כתבו מוציא בו הרבים : (הל"ה) שלא יהיו מעורבין ערוב : (הל"ו) שלא יהיו מעורבין ערוב : (הל"ז) מבואין בין דפין ב' אותיות משם גדול אבל לא משם קטן ואם היה שם קטן בפ"ע אסור : (הל"ד) מניחין בתורה (וכו') הגהלד מניחין (וכו') ובנביאים של שנים עשר ב' שיטין : (הל"ה) מניחין בסוף הספר ובתחלתו כדי להקיפו בתורה לא נתנו שיעור אלא עושה עמוד בסוף הספר ובתחלתו כדי להקיפו ואינו צריך לעשות כן אלא בתחלתן (והטעה כשנדפוס ליתמ) : (הל"ו) דפים ואין מוסיפין על שמנה ובלבלים לא נתנו שיעור אלא מוסיף כל מה שהוא רוצה ובלבד שלא יפחות מג' דפין גמר כל הספר וישייר בו דף אחד עושה אותו יריעה קטנה בפני עצמה ואינו

כמא רחמים

נחלת יעקב

פרק שני ה"א מניחין בין שם לשם כדי שיהיו ניכרין

תשעים

נוסחת הגר"א

(א) התורה וישייר בה פחות מדף עושה : (ב) שלא : (ג) אשה : (ד) שאינו מוציא רבים ע"ח אינו ראשי לכתוב : (ה) [סוף ספרק] : (ו) ל' טוב גיכסת התוספות והל"ם תכל גיכסת הרמב"ם כניה סב"ר ביו"ד סימן ע"ט) איזו היא פתוחה כל שתתחיל מראש השיטה . וכמה יניח בסוף השיטה ויתחיל בראש השיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שלש שלש אותיות (ועמ"ש רבינו בתו"מ סימן ל"ב ס"ק ל"ג) . ואיזהו היא פתוחה כל שהניח בראש השיטה וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה שלש תיבות שלש שלש אותיות . גמר הפרשה בסוף השיטה משייר שיטה אחת . גמר בסוף הדף מניחת שיטה אחת בתחלת הדף ואם נשארה שיטה בסוף הדף מתחיל מתחלתו . ואיזו היא פתוחה כל שהניח בראש השיטה וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה שלש תיבות שלש שלש אותיות . וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שם של שלש אותיות . גמר כל הספרים ושייר בו דף אחד עושה אותו יריעה אחת קטנה ואינו נמנע . (ז) מניחין בין דף לדף בתורה ריוח שתי אצבעות ריוח ובנביאים ובחומשין ריוח גדול אחד . מניחין מלמטה בתורה ריוח טפח ולמעלה [ח] שני חלקים בטפח . ובנביאים ובחומשין שלש אצבעות מלמטן ושתים מלמעלן . כאן וכאן אם רצה להוסיף מוסיף ובלבד שלא יהו הרוחות מרובין מן הכתב . (ט) מניחין בין ספר לספר בתורה ארבעה שיטין ובנביאים שלש שיטין : הלכה ה [י] גמר כל הספרים ושייר בו דף אחד עושה אותו יריעה אחת קטנה ואינו נמנע . (יא) מניחין [אותו] בסוף הדף כדי להקיפו עושה עמוד בסוף הספר ומכאן ואילך להקיפך גוללין הספר לתחלתו להקיפו וא"צ לעשות כן בתחלתו ובתורה מכאן ומכאן להקיפך גוללין הספר לתחלתו (יא) ולתורה [אמצעית ואין פותחין את התורה ביריעה ואורכו של ס"ת ששה

(א) עיין ג'יטין דף מה : (ב) [ממחת דף ל.] : (ג) [שם] : (ד) [שם] : (ה) [ב"ב דף יג:] : (ו) [שם] : (ז) ג"פ והתורה לאמצעיתה : (ח) עי"ש איזו היא פתוחה כל שתתחיל מראש השיטה . וכמה יניח בסוף השיטה ויתחיל בראש השיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שלש שלש אותיות (ועמ"ש רבינו בתו"מ סימן ל"ב ס"ק ל"ג) . ואיזהו היא פתוחה כל שהניח בראש השיטה וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה שלש תיבות שלש שלש אותיות . גמר הפרשה בסוף השיטה משייר שיטה אחת . גמר בסוף הדף מניחת שיטה אחת בתחלת הדף ואם נשארה שיטה בסוף הדף מתחיל מתחלתו . ואיזו היא פתוחה כל שהניח בראש השיטה וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שלש שלש אותיות . וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שם של שלש אותיות . גמר כל הפרשה בסוף הדף ישייר שיטה אחת למעלה ואם שייר שלמטה כדי לכתוב שם של שלש אותיות מתחיל מלמעלה [ח] :

פרק שני

הלכה א (מניחין בין שם לשם כדי שיהיו ניכרין ובאותיות כדי שלא יהא מעורבבין אם עירב את האותיות או שהפסיק באמצע השם אל יקרא בו) : הלכה ב (ב) מניחין בין שיטה לשיטה כמלא שיטה

הגהות הגרי"ב

(א) עיין ג'יטין דף מה : (ב) [ממחת דף ל.] : (ג) [שם] : (ד) [שם] : (ה) [ב"ב דף יג:] : (ו) [שם] : (ז) ג"פ והתורה לאמצעיתה : (ח) עי"ש איזו היא פתוחה כל שתתחיל מראש השיטה . וכמה יניח בסוף השיטה ויתחיל בראש השיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שלש שלש אותיות (ועמ"ש רבינו בתו"מ סימן ל"ב ס"ק ל"ג) . ואיזהו היא פתוחה כל שהניח בראש השיטה וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה שלש תיבות שלש שלש אותיות . גמר הפרשה בסוף השיטה משייר שיטה אחת . גמר בסוף הדף מניחת שיטה אחת בתחלת הדף ואם נשארה שיטה בסוף הדף מתחיל מתחלתו . ואיזו היא פתוחה כל שהניח בראש השיטה וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה שלש תיבות שלש שלש אותיות . וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שם של שלש אותיות . גמר כל הפרשה בסוף הדף ישייר שיטה אחת למעלה ואם שייר שלמטה כדי לכתוב שם של שלש אותיות מתחיל מלמעלה [ח] :

פרק שני

הלכה א (מניחין בין שם לשם כדי שיהיו ניכרין ובאותיות כדי שלא יהא מעורבבין אם עירב את האותיות או שהפסיק באמצע השם אל יקרא בו) : הלכה ב (ב) מניחין בין שיטה לשיטה כמלא שיטה

(א) התורה וישייר בה פחות מדף עושה : (ב) שלא : (ג) אשה : (ד) שאינו מוציא רבים ע"ח אינו ראשי לכתוב : (ה) [סוף ספרק] : (ו) ל' טוב גיכסת התוספות והל"ם תכל גיכסת הרמב"ם כניה סב"ר ביו"ד סימן ע"ט) איזו היא פתוחה כל שתתחיל מראש השיטה . וכמה יניח בסוף השיטה ויתחיל בראש השיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שלש שלש אותיות (ועמ"ש רבינו בתו"מ סימן ל"ב ס"ק ל"ג) . ואיזהו היא פתוחה כל שהניח בראש השיטה וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה שלש תיבות שלש שלש אותיות . גמר הפרשה בסוף השיטה משייר שיטה אחת . גמר בסוף הדף מניחת שיטה אחת בתחלת הדף ואם נשארה שיטה בסוף הדף מתחיל מתחלתו . ואיזו היא פתוחה כל שהניח בראש השיטה וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שלש שלש אותיות (ועמ"ש רבינו בתו"מ סימן ל"ב ס"ק ל"ג) . ואיזהו היא פתוחה כל שהניח בראש השיטה וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה שלש תיבות שלש שלש אותיות . גמר הפרשה בסוף השיטה משייר שיטה אחת . גמר בסוף הדף מניחת שיטה אחת בתחלת הדף ואם נשארה שיטה בסוף הדף מתחיל מתחלתו . ואיזו היא פתוחה כל שהניח בראש השיטה וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה שלש תיבות שלש שלש אותיות . וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שם של שלש אותיות . גמר כל הפרשה בסוף הדף ישייר שיטה אחת למעלה ואם שייר שלמטה כדי לכתוב שם של שלש אותיות מתחיל מלמעלה [ח] :

פרק שני ה"א מניחין בין שם לשם כדי שיהיו ניכרין

תשעים

נוסחת הגר"א

(א) התורה וישייר בה פחות מדף עושה : (ב) שלא : (ג) אשה : (ד) שאינו מוציא רבים ע"ח אינו ראשי לכתוב : (ה) [סוף ספרק] : (ו) ל' טוב גיכסת התוספות והל"ם תכל גיכסת הרמב"ם כניה סב"ר ביו"ד סימן ע"ט)

פרק שני ה"א מניחין בין שם לשם כדי שיהיו ניכרין

תשעים

נוסחת הגר"א

(א) התורה וישייר בה פחות מדף עושה : (ב) שלא : (ג) אשה : (ד) שאינו מוציא רבים ע"ח אינו ראשי לכתוב : (ה) [סוף ספרק] : (ו) ל' טוב גיכסת התוספות והל"ם תכל גיכסת הרמב"ם כניה סב"ר ביו"ד סימן ע"ט)

ראשון לציון , [ה] [פי' הן תוקעין תוקה תפי' ניקח התלך הממתך לתפילין ומזוזות דממ"ע יעשה כו'] : [ו] [פי' שהתיבה שממתיך למעלה כתיב ב"ב ולמטה לכי' כמו שעושין בספרים הנדפסים עכ"ל עד שיתקן ג"ח] :

תשעים ושמנה הכל לפי הכתב . במסעות שנאמר (במדבר לג) ויכתב משה את מוצאיהם . ברבבות ישראל שנאמר (שמות לד) כתב לך [וגו'] ואת ישראל מה ישראל בששים ריבוא אף שיטה של תורה בששים (ריבוא) . בזקנים שבעים ושנים שנא' (במדבר יא) אספה לי שבעים איש וגו' . וישארו שני אנשים במחנה [וגו'] והמה בכתובים שבעים ושנים . ובתוכחות תשעים ושמנה שנאמר (דברים כח) אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת [וגו'] ובלקפים לא נתנו שיעור אלא כל שרוצה [א] מוסיף ובלבד שלא יפחות משלשה דפין [ב] :

הלכה ז ירושלמי יריעה לא יפחות ולא יעלה על שנים ויחיר שנים אלא נוטל ג' ויחזיר ג' ומה שהוא מחזיר כמדת כתב ראשון : **הלכה ח** שיעור הדף כדי שיהא רואהו ובקטן לא יפחות ממפה . ר' יוסי בר יהודה אומר לא יפחות משלש אצבעות :

הלכה ט ולא יעשה חצי ארכו [יתר] על רחבו ולא דחבו יותר על חצי ארכו אלא *מאמצעו הוא ועושה אותו מן המובחר : **הלכה י** לא יעשה חציו גויל וחציו קלפים אבל עושה חציו גויל וחציו צבאים [ג] קלפים מפני שאינו מן המובחר : **הלכה יא** אין דיובקין בדבק ואין כותבין על גבי מטלית [א] ואין תופרין במקום הכתב . אמר ר' שמעון בן אלעזר משום ר' מאיר דיובקין בדבק וכותבין על גבי מטלית אבל אין [ד] (ב) כותבין במקום הכתב מבפנים אלא מבחוץ . צריך שיהא משייר מלמעלן ומלמטן שלא יקרע ומחו לה אמותא מלמטה למעלה ומלמעלה למטה (ג) . **הלכה** למשה מסיני ספר תורה שנקרע ממלה עליו מטלית מבחוץ . כל האותיות הכפולות באל"ף בי"ת כותב את הראשונות בתחילת התיבה ובאמצע התיבה והאחרונים בסוף (ד) ואם שינה פסול . (ספר[ג] שנקרע ממלה עליו מבפנים אבל לא מבחוץ) :

פרק שלישי

הלכה א (ה) **עושה** תורה ונביאים [ה] כאחת דברי ר' יהודה וחב"א תורה בפני עצמו ונביאים בפני עצמן : **הלכה ב** לא יניח בין נביא לנביא [ו] כשם שמנית בין ספר לספר בתורה אבל נותן [ז] לזה ריוח בפני עצמו [ולזה ריוח בפני עצמו] ומתחיל מלמעלה : **הלכה ג** אין עושין תורה חומשין כשהן מפוזרין תורה חומשין מקובצין שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה אבל עושה חומשין תורה אימתי בזמן שמתחז' ושיטתן שוין : **הלכה ד** אין עושין שני חומשין כאחת ולא חומש ומחצה כאחת אבל אם עתיד הוא להוסיף עליהן מותר : **הלכה ה** (ו) מעשה בבייתוס בן זונן שהיו לו שמנה נביאים מדובקין באחת ע"פ ר"א בן עזריה וי"א לא היו לו כי אם כל אחד ואחד בפני עצמו ושוב מעשה באדם אחד שהביא לפני חכמים תורה נביאים וכתובים כאחת : **הלכה ו** בד"א בדיעתרי אבל בנילון תורה בפני עצמו ונביאים בפני עצמן : **הלכה ז** ספר [ח] שפסקו ושנוקד ראשי פסוקים שבה אל יקרא בו גורפו או שעירב בו את האות אל יקרא בו : **הלכה ח** ספר שנמחק או [ט] יכתוב בו ר"ש בן אלעזר אומר אם היה בבואה שלו נכרת הרי זה מותר : **הלכה ט** ספר שנמחק בו שיטה אחת על פני כולו אסור נמחק בו רובו ומיעוטו קיים מותר . (ז) ספר שיש בו טעות אל יקרא בו וכמה יהא אחד בדף דברי רבי יהודה רשב"ג אומר אפילו [י] שלשה בדף אל יקרא בו :

הלכה י אין [כ] פותחין בתורה פחות מג' דפין אבל קורין באחד ואין נמנעין (ח) ומצות בגדול לגללו הגולל ס"ת גוללו כנגד התפר אבל לא כנגד היריעה ס"ת[ל] לא יהדקנו

נוסחת הגר"א

[א] עושה : [ב] נמר כל הספרים וישיר בו דף אחר עושה אותו יריעה קסנה ואינו נמנע : [ג] אע"פ שאינו מן המובחר : [ד] תופרין במקום הכתב ואין תופרין מבפנים אלא מבחוץ . הלכה למשה מסיני שיהא משייר מלמעלן ומלמטן ומחו לה אמותא שלא יקרע וס"ת שנקרע ממלה עליו מטלית מבחוץ אבל לא מבפנים

[ה] האותיות : [ה] וכתובים כאחת דברי ר"מ ור' יהודה אומר תורה בפני עצמו ונביאים בפני עצמן ובמ"ע . אמר ר' יהודה מעשה בביתוס בן זונן שהיו לו ח' נביאים מדובקים כא' ע"פ ראב"ע . ו"א לא היו לו כי אם כל אחד ואחד בפני עצמו . אמר ר' מעשה באחד שהביא לפנינו תורה נביאים וכתובים כאחת והשבשרו . במה דברים אמורים בקלף אבל בנייל תורה בפ"ע ונביאים בפ"ע וכתובים בפ"ע לא יניח : [ו] ריוח באמצע (ובכ"ע בכ"י) : [ז] לי ריוח מלמטה ומתחיל מלמעלה : [ח] שנקרו או שפסקו : [ט] יקרא : [י] א' בשלשה דפין אל : [כ] פותחין : [ל] גוללו מבחוץ אבל מהדקו מבפנים :

נוסחאות כ"י נמנע (ה"ל"ד) ג' ומחזיר (וכו') הראשון : (ה"ל"ח) **כדי** שהוא רואהו : (ה"ל"ט) **לא** יעשה ארכו יתר על רחבו ולא רחבו יתר על ארכו אבל ממציעו : (ה"ל"א) **אבל** אין כותבין במקום הכתב ופסר שנקרע מולה עליו מטלית מבחוץ : (ה"ל"ב) **פ"ג** (ה"ל"א) **עושה** אדם : (ה"ל"ד) **עתיד** להוסיף : (ה"ל"ה) **עצמו** א"ר מעשה בא' **שהביא** לפנינו תורה נביאים מדובקים כאחת והשבשרו : (ה"ל"ו) **ספר** שנפסק או שנקרע ר"פ או יקרא בו גלפו או שעירב אותיותיו (כ"פ מות בתות) א"י בו : (ה"ל"ט) **בו** אות אחת (וכו') נמחק רובו ומיעוטו קיים מותר (והסמר ניתק) : (כ"מ) **אסור** לקרות בו נמחק (והסמר ניתק) : (כ"ל) **אין** פותחין בתורה פחות מג' דפין אבל קורין אפילו עשרה כאחת ואין נמנעין (והסמר ניתק) : (כ"מ) **אין** פותחין בתורה יותר מד' (וכו') ההיריעה והמחדק פ"ת (וכו') מברוחץ כלפי פנים והגוללו

כמא רחמים

כהגבוה אבל כתב פי' שלמעלו כ"ל כגון שכתוב הן ולמעלו כ"ל (מ"ק כח ומ"ם) בלשון יוני אחד מם כתב מ' במקום הן פסול וכן מ"ם במעמות הם ל"ד טע בכתפי שתים מם בלמ"ד שתים מם כתב במקום לעוסקות למ"ד בפסול וכיוצא בזה ופיוצא .

פרק ב כמדת כתב לחשון . אפשר דלחתא לגמעיגן דכל הקפיפיה טוח שיטה כמדת כתב לחשון כגם דיש שיטי במהות שכתב כל שטיי מעות לחשון בגם שיטי מהלי דעות כתיבתן שבעים ושנים . כ"ל לחיתא' במכתב אשר כתב ר"ש ז"ל למעט בו שבעים ושנים לשון קדושה כי אם שיטה מדה כנגד מדה . **שעיון** כו' . פי' שעור אורך שהיה כל שיטה כמדת כתב לחשון . ואפשר לומר כל קדושי כי אם שיטה מדה כנגד מדה . ובקצרן אם כת לשטוחו קצן

פרק שני

פרק ג מעשה בשיטיגיות כו' . ס"ק דף י"ב תיכא מ' ר' יהודה מעשה כו' : **לפני** חכמים . פי' רבי ובית דינו כדמוסח בב"ב פ' : **כאחת** והכיוצרות כב"ל . **ושנוקד** . פי' או שנוקד ולאפי פסוקים שלא עשה בפסק בין בפסוקים לגת עשה נקודה בלחבי בפסוקים לסימן : **מורה** . לקרות כי כגון שנמחק בשעת הקריאה אם יישמוט ויכל ר"ש ל"ל לשנות פ"ת אלא שמחק בו לאחוז' אחרת ומ"ל יקרן לאחיותיו שנמחק תקון יפה : **אבל** קורין בלחד . דדי לקרות בדף לחד ובספר לאחרות בגרים לחד קורין ע"ד בחת פ' דפני בשפחת ג' דפין לכבוד ס"ת ויכולים לקרות שלשה בחת בזה לחת זה (וכפ' רבי יוסה פ' ו"ל אין פותחין בי' דפני

יעקב

כפ"ע ומכ"ת אל לחד ולחד בפ"ע ופרש"י כל ספר של נביאים וכתובים לריך לסיות בפ"ע . ותוס' שם כתבו טעמא דמ"ד כל לחד ולחד בפ"ע שלא יהא [כלאים הכל כמו גבית לחד ונטמא דל"ל שלא יהא] כתוב לו הכל נביאים ע"כ בד"א ר' : **ה"ר לא** יניח כו' . ר"ל שכתב כיצד וכיוצא אין לריך להניח ד' שיטין כמו בין ספר לספר כתוב כדלקמן לעיל פ"ב לגבי ג' שיטין מלא כמדת כתב לחשון ומ"ש

יהדקנו מתוכו אבל מהדקו מבחוץ והנותן ס"ת לחבירו לא יתנהו אלא בימין והמקבל לא יקבלנו אלא בימין שכן נתינתו מהר סיני שנאמר (דברים ל) מימינו אש דת למו (א) א"ר שפטאי א"ר יוחנן הקורא בלא נעימה והשונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר (יחזקאל ב) וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים : הלכה יא לא [א] יניח כותבין דיו בקולמוס על גבי הכתב ולא יאחזו בכפליים ויתירים ולא יאחזו ויוציא הכתב מבחוץ ולא יוציאנו מתוכו ולחלצנו וכולן במניחי ספרים מותר לא ישמט אדם ס"ת מחיקו ויחלצנו (בו) שנותנו בו דרך בזיון ולא יתננו ע"ג ארכבותיו ויתן אצילו עליו ויהא קורא כדברי ר' נחמיה : הלכה יב לא יתננו על גבי הכסא ויהא תלוי וקורא כשם שקורין בשמורות שאין נוהגין בזיון בספרים אלא אוחז בידיו באימה וקורא בו (ב) אין זורקין ספרים ממקום למקום ואין נוהגין בהן דרך בזיון : הלכה יג לא יתננה על גבי מטה (לא) במרגלות המטה ולא תחת המטה (ג) ולא ישב אדם על גבי המטה שם"ת עליה מעשה ברבי אלעזר שישב לו על גבי המטה וספר עליה ועמדה דומה כמי שנשבו נחש (ד) שנאמר (ויקרא יט) את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו לא מן השבתות אני ירא אלא ממי שפקד עליו [ולא] מן המקדש אני ירא אלא ממי שפקד עליו (שנא' את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו). (ה) חייב אדם לעשות ציצית נאים ומזוזות נאות ולכתוב ס"ת נאה בדיו נאה וקולמוס נאה ולבלרין נאים ובקלפים נאים ועורות [ב] צבועים ויעטפנו בשיראין נאין שנאמר (שמות טו) זה אלי ואנוהו עשה לפניו מצות נאות כדברי ר' ישמעאל . ר"ע אומר הרבות בנאות שלו אבא שאול אומר הדמה לו מה הוא נהנין וחנין אף אתה רחום וחנון : הלכה יד (ו) אין נוהגין בזיון באוכלין ואין זורקין אוכלין ממקום למקום לא יישב אדם על גבי קופה מלאה תמרים או גרוגרות אבל יושב הוא על גבי קופה מלאה קיטניות או ע"ג עגול של דבילה מפני שנוהגו כן . אין סומכין ואין מבטין באוכלין (ז) (ואין אוכלין אוכלין באוכלין אלא אם כן ראויין לאכילה ר' אליעזר בן יעקב אומר כל שיש לו יד ועוקץ מותר לכסות בו ר' שמעון בן גמליאל אומר כל אוכל שגומרו בידי אחרים מותר לכסות ר' שמעון בן גמליאל אומר כל אוכל שיש לו שומר מותר לכסות (ח) והכותב בספרים לא יהפוך מגילה עליה שנוהגין בהן דרך בזיון : הלכה טו אם סיים כל הספר ושייר בה דף א' עושה אותו יריעה קשנה ואינו נמנע אין מבטין באוכלין) ר"מ אומר כל שיש לו קליפה מותר לכסות בו ר' יהודה אומר כל שיש לו עוקץ או יד מותר לכסות בו : הלכה טז אין אוכלין באוכלין אלא אם כן היה אוכל בבת אחת [ג] וספר שאין עליו מפה הופכו על הכתב (ט) אמר רבי יוחנן כל האוחז ספר תורה עירום נקבר עירום עירום ס"ד אלא נקבר עירום בלא אותה מצוה :

פרק רביעי

הלכה א (י) **אלו** שמות שאין נמחקין הכותב אל"ף למ"ד אל"ף דל"ת יו"ד ה"א שדי צבאות אהיה אשר אהיה רבי יוסי אומר צבאות חול אמר ר"ש בן אלעזר בית [ד] אגודה היו כותבין [ה] בירושלים והיו מוחקין צבאות שהיו נוהגין בו חול שנאמר (דברים ב) ופקדו שרי צבאות בראש העם : הלכה ב הכותב אל"ף למ"ד [ו] מארבע אותיות אי"ד ה"א מד' אותיות אינן נמחקין מפני שיש שמות כיוצא בהן שי"ן דל"ת משדי צבא מצבאות א' ה' מאהי' הרי אלו נמחקין מפני שאין שמות כיוצא בהן : הלכה ג כל האותיות המשמשות לשם בין מלפניו בין מלאחריו הרי אלו נמחקין בה' [ז] בה' לה' וה' בכל"ו הרי אלו נמחקין וכיוצא בהן ומלאחריו אלהינו אלהיהם אלהיהם נ"ו כ"ם ה"ם הרי אלו נמחקין וכיוצא בהן ויש אומרים [ח] כ"ם מאלהיכם אינו נמחק : הלכה ד וכל שמות הדיוטות שאותיותיהם אותיות השם הרי אלו נמחקין כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים (בראשית ג) הראשון קודש והשני חול כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים (דברים י) הראשון קודש והשני חול : הלכה ה ואדני האדנים (שם) הראשון קודש והשני חול [ט] אלהי אברהם (בראשית לא) קודש ואלהי נחור (שם) חול אלהי אביהם (שם) חול אלהים לא תקלל (שמות כב) [י] (כ) משמע קודש וחול ר"ש אומר קודש (שנאמר) (בראשית לג) כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים הרי זה חול מחנה אלהים (שם לב) הרי זה קודש : הלכה ו כל השמות האמורים באברהם קודש חוץ מאחד שהוא חול שנא' (שם יח) ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך וי"א [כ] (קודש) (שם כב) ויהי כאשר התעו אותי אלהים [ל] ר' חנינא אחיו של ר' יהושע אומר קודש שאלולי אלהים כבר התעו אותי : הלכה ז כל השמות האמורים בלוט חול חוץ מהאחרון (שם יט) ויאמר לוט אליהם אל נא אדני . כל השמות האמורים במיכה חול ר' יוסי אומר ביו"ד ה"א קודש באל"ף למ"ד חול חוץ מבית האלהים (אשר) בשילה (שופטים יח) וכל השמות האמורים בנבות קודש חוץ מברך נבות אלהים ומלך (מלכים כא) וכל השמות האמורים בנבעת בניימין ר' אליעזר אומר חול ר' יהושע אומר קודש אמר לו ר' אליעזר וכי חייבת אומה (יכול) אפשר שהמקום מבטיח ואינו עושה אמר לו ר' יהושע (ל) המקום (כבר)

הגהות הגרי"ב

(א) מגילה דף לב. : (ב) [עיכובין דף לא.] : (ג) [מכות דף לב.] : (ד) [יומות דף ו. ע"ש] : (ה) [שבת דף קלג ע"ב] : (ו) [כלכות דף כ:] : (ז) [עיין שם בתוס' ד"ה כמלן ובמכ"מ שם] : (ח) [עיכובין דף לח:] : (ט) [שבת דף יד. מגילה דף לב.] : (י) [בשנות דף לה. ושם וכו' עיני' שם בספרן] : (כ) ל"ל משמש : (ל) [שם בשנות מנחור טיבון] :

הגהות הגרי"ן

פרק ד הל"ה מוד ס"ב ני לית ליה הלחם ומי :

פי' מלבד שאין מהגיון ניזון מלבד גיד שבכנף ביניהם . דכל התוכה שמוציא אל הקבים וכתיב ויכלה המים מעל הארץ ויבש ואינו ניזון מהן אלא מלבד גיד שבכנף ומלבד מה שמוציא אל הקבים ומה הוא מוציא אל הקבים מה הוא מלבד גיד שבכנף : **אין** מהגיון ניזון בתוכון . לפי שלא יהגו ניזון גמור בתוכון ולא יהגו ניזון גמור בתוכון משום דמקום לא מיזי דלית ליה ממש [ליתא בפת דוקא אלא אפי' תולשים דוקא בממש] דנמלה שכח בזיום בעיניו . ועוד זו זו כעת שהוקר ביכר המזון שנמצר מזה אל"כ כי שמעתי מזה אל"כ כי שמעתי מזה אל"כ כי שמעתי

סבסיח ועושה [א] : הלכה ח אספרה אל חוק (תהלים ב) מעכב את הראשון ומקיים את האחרון שני שמות של חול הרי [זה] חול אל אלהים בציון (שם סה) הראשון חול והשני קודש עמנואל (ישעיה ז) ועכשו אל אל במשפט (איוב לד) הראשון חול והשני קודש עמנואל (ישעיה ז) ועכשו אל (שם ח) הראשון (נחלק) [חול] והשני קודש הראשון [אינו] נחלק והשני (אינו) נחלק : הלכה ט [ב] ויהי כאשר התעו אותי אלהים (בראשית כ) ומי אל כמוך (מיכה ז) הראשון חול והאחרון קודש תאשם שוטרון כי מרתה באלהיה (הושע יב) הרי זה קודש רבי נתן אומר [ג] בבית אלהיו (שם ט) הרי זה קודש ואתה באלהיך תשוב (שם יב) הרי זה קודש אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט (תהלים פב) משמש קודש וחול יסגירני אל אל עויל (איוב סז) הראשון קודש והשני חול כי אל אל (העמוד) [האמר] נשאתי (שם לו) הראשון חול והשני קודש ואמר ר"א בנו של ר"י הגלילי ואל יהי מקום (לשועתי) [לועקתי] (שם סז) יש לאל ידי (בראשית לא) ואין לאל ידך (דברים כח) בהיות לאל ידך (משלי ג) אל (מותי) [מות] (שם ב) [ד] כולם חול (א) ואלהים אמר להלהני (יהו"ב לח) קודש חדל לך מאלהים אשר (עמדי) [עמי] (שם) קודש כדברי ר' יוסי בר יהודה אלהים זדים קמו עלי (תהלים סו) קודש אלא שהקורא צריך שיהא מפסיק בקריאתו אלהים. זדים קמו עלי. אבל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד מלך מלכים מרומם גדול עליון צדיק וישר חסיד תמים גבור הרי אלו נמחקין (ב) והמקלל בהן עצמו וחבירו חייב [ה] גוים ומתים [ו] אחד חייב דיין ונשיא חייב שתים וי"א על הנשיא חייב שלש המקלל (בהן) אביו [ואמו] בשם המיוחד הרי זה מעון סקילה ועל הכינויים הרי הוא באזהרה :

פרק חמישי

הלכה א הכותב שם של שני שמות של קודש מקיים את הראשון [ז] (ג) ומעכב את האחרון ר' יהודה אומר אם הראשון מותר) : הלכה י אלו שמות שהנחלקין ביה' אם בית או באר שבע צפנת פענח

נוסחת הגר"א

[א] חם לא הבינו : [ב] מי כמוכה באלים ה' (שמות טו) הראשון : [ג] מבית אלהיך (נחום ג') הרי : [ד] אל הלקח ארון (שמואל ד') : [ה] אחת (וכ"ה בס"ק ה) : [ו] פשוט : [ז] ומחבב : [ח] מחבב : [ט] בפוף : [י] נתבירו לכתוב את השם וכתב : [כ] שכתב בו ד"ל"ת מחשבו (וכ"ה שכתב בס"ק) : [ל] השוועה בשם נורד שכתב ותלה את שנורד וכתב את השם של מקום הגרר דברי ר' יהודה ר"ש (נמצא סגיכלא כ' יתק) אומר מורק וכותב ר' יוסי אומר אף תלין את השם ר"ש שוורי אומר כי השם תולין מקצתן את השם לא על מחק ולא על גרר ואין תולין אותו אלא מסלק את הדיריעה טולה וגוזנה (וכ"ה בגמרא ומ"ש דברי מ"ד מוחק קודם דברי ר' יוסי כ"ה בירו"ש וע"ש ומ"ש בתוספתי ו"ק) : [מ] אל : [נ] ומחבב : [ס] תולה בנגד מקום : [ע] (פי' מלא יגלוו ג' ויכתוב ג') : [פ] ואם עתיד הוא להוסיף עליו מותר : (ר"י כו' . ומשמע בגיטין שם דלר"י כותבין מגילה בתיתין) :

פוטי

(א) [עיין תענית דף ככ.] : (ב) [סנהדרין דף סו.] : (ג) [פי' קדיר את האחרות] : (ד) [שבת דף קה. גיטין דף כ. נד.] : (ה) [ומנחות דף ג.] : (ו) [ל"ג גרד] : (ז) [ר"ל שקידש שניהם] : (ח) [מכות דף כב. (ט) ל"ג ישמעאל] : (י) [גיטין דף ס.] :

הגהות הגרי"ב

נוסחאות כ"י . (ה"ש) אלהים נצב (וכו') האמר הראשון חול והשני קדש ואל יהי מקום לועקתי קורא ומפסיק (וסמאר כ"ף) : (ל"ת) מלך מלכי המלכים מרומם גדול ונורא עליון : פ"ה (ה"א) הכותב שני (וכו') אם היה האחרון בראש : (ה"ב) אע"פ שנתן בו דלת מחשיבו : (ה"ג) ונתכוין לכתוב יהודה : (ה"ד) ופעה אות א' יהלו מלמעלה פעה את השם כולו יהלו בין השיטין כדברי ר' יהודה ר' יוסי אומר מוחק מה שלפניו וכותב את השם ר' חנניה בן עקשיא אומר צריך לגנוז את כל היריעה (ה"ח) השוועה בשיטה שלימה אינו תולה מנגד (כ"א כל הסלטה ליתק) : (ל"ת) אין עושין מגילה והלל לתינוקות (וכו') ואם עתיד לתוספת עליהם מותר :

כספא רחמים

התעו אותי אלהים חול מי אל כמוך קדש כ"ג : פ"ה את השם וכתב יהודה כ"ג . פי' שהיה צריך לכתוב כשם ושעה וכתב יהודה לפיכך אם היה בדעתו שכותב שם ומכוונו לקדשו אף שעה וכתב יהודה לבכי שעה מלת כו' : ונתכוון וכתב את השם אע"פ שכ' בו דלת כ"ג פי' שהיה צריך לכתוב יהודה ושעה ומכוונו לכתוב השם ומוון לקדשו

נחלת יעקב

יאמר וכבי אינם השם . ג"ל ר"י מה שהעתיק עושה וסם לא ניתנו אם לנגוח אם לנגח בתחלתה שבתחו שבתחו כשבימה על ידן . פרש"י שם לא שהלו מלת כאלך ולא תמרו התחתנו ותחתם כבי קי"ל כשמהדרין דף ו ודף סו דהמקלל חבירו ותמו שוד נתלה למלמחה שם בני ניניתן אל תמלך . הסכימנו לדבריהם ושבין ותימר ס' עלו כי מאר תחמנו בידך . וכתב כתב כרמב"ם פ"ב מהלכות עבודת כוכבים ופ"ט מהלכות מעירים . ופ"ב מיניהן לפרש הא דקאמר במקלל בהן חבין וכו' תרגם קלי דהיינו בשמות המיוחדין חייב בקיום . ויותר נלמה לפרש וכ"ל במקלל חבין ותמו בשם מיוחד ואינו בשם מיוחד בשם ולא בשם מיוחד

פרק חמישי א"א הכותב

סמ"ג נסי' רמו וסה מלבון קדיבה מתנם היה שהתחיל בה"א ומפסיק בה"ה ומשי"ן ומתמלפן בתותיות אלהי"ם ומתמלא בתי"ת [ניתם הסמיל מתמלא בתי"ת ומתמלא בתי"ת כמ"ש בתמכבה] . תמכם הסוסקים מתולקים כזה כי מוחר לקדוש בשם ושיין בכ"ה פי' כ"ל וכבי"ת בשם ובתשובה מהלם נתיקון כו' ס' ובתשובה מהלם נתיקון סי' מ : הראשון בשוב הכה כו' . שבשם מקיים הכתוב לפי שכתב כתיבתו כתיב וכתיב וכן בירושלמי ס"ג ובתוספתא פ"ד ובמדרש ויק"ר ומתמלא בתי"ת [ניתם הסמיל מתמלא בתי"ת ומתמלא בתי"ת כמ"ש בתמכבה] . תמכם הסוסקים מתולקים כזה כי מוחר לקדוש בשם ושיין בכ"ה פי' כ"ל וכבי"ת בשם

פומי׳ פרע בן אוני ירידּ יה הללו יה (והרה אף והרת אפי) רבי יוסי אומר אין נחלקין אבל הכל שוין שאין נחלקין ישראל נעתם פומיפר נבוכדנצר (עמיאל) צוריאל צוריישדי: הלכה יא אלו שמות שאין נחלקין ישראל נעתם פומיפר נבוכדנצר (עמיאל) צוריאל צוריישדי: הלכה יב (א) הכותב את השם לא בשרו לא ירחוץ ולא יסוך ר׳ יוסי מתיר ובלבד שלא ישפשף: הלכה יג על קרן הפרה (ב) ועל כריעי המיטה (ר) גוררו וגונזה על האבן שומטה וגונזה: הלכה יד ספר [ג] שהותך התפר שלו את חוזר ויתבור שנית חוזר ויתפור שלישית לא יתפור המחתך בספרים חדשים מותר בישנים [אמור] מקק הספרים מקק התפילין מקק מטפחות הספרים הרי אלו יגנזו: הלכה טו (ה) מעשה בר׳ חלפתא שהלך לפני רבן גמליאל ומצאו יושב על שולחנו ובידו תרגום של איוב והיה קורא בו א״ל רבי תרשיני לומר מה שראו עיני אמר לו אמור צופה הייתי ברבן גמליאל הזקן אבי (אמך) [אביך] שהיה יושב על גב הבנין בהר הבית והביאו לפניו תרגום של איוב (לבניו) [לבנאי] פלק את השורה ושקע זה תחתיו [ג] ר׳ אומר ב׳ תשובות בדבר אחד טיט בהר הבית מנין [ועוד] שאינו רשאי לאבדן ביד אבל לא יניחן במקום הטינוף אלא במקום התורפה והן מרקיבין מאליהן: הלכה טז (ו) המשאיל ספר תורה לחבירו אינו רשאי להשאילה לאחר [ד] אם יודע לקרות בו קורא אם [ה] בשביל לפתחו הרי זה אסור סומכוס אומר חדש גוללו אחד לשלשים יום [ו] (ז) א׳ חדש וא׳ ישן אחד לשנים עשר חדש: הלכה יז (ח) כל השלמות האמורים בשיר השירים כולם קודש מעונה חול ואיזהו (ש״הנ) הנה מטתו שלשלמה וי״א (שם ח) האלף לך שלמה: הלכה יח כל מלכיא האמורין בדניאל כולהו חול חוץ מאחד שהוא קודש ואיזהו זה (דניאל ב) מלכא מלך מלכיא די אלה שמיא מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יהב לך וי״א (שם ז) [מרי] חלמא לשנאך ופשריה לעדך: (ט) אמר (לו) הרבית צרתם יקמלני אחריש בצפור מרעהו זרובבל יצרו דעו יאספך שם

פרק ששי

(א) ציריך לעשות [ו] שיעור בפתיחה של (במדבר י) ויהי בנסוע הארון (י) מלמעלה ומלמטה שהוא ספר בפני עצמו

(ב) שמקומו בסטיות דגלים: הלכה ב (הכותב צריך לעשות שיעור בפתיחה של ויהי העם כמתאוננים מלמעלה ומלמטה שהוא ספר בפני עצמו וי״א שמקומו בסטיות דגלים): הלכה ג (כ) עשר נקודות בתורה (בראשית טז) שיפוש ה׳ ביני וביניך וי״ד [ח] שביניך נקוד (שם יח) ויאמרו אליו אי״ך נקוד (שם יט) ולא ידע בשכבה ובקומה וי״ו [ט] נקוד שבקומה (שם לג) ויפול על צוארו וישקהו כולו נקוד (שם לד) וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם את נקוד (במדבר ג) אשר פקד משה ואהרן אהרן נקוד (שם ט) או בדרך רחוקה ה״ו נקוד (שם כא) ונשים עד נפח אשר רי״ש נקוד (שם כמ) ועשרון עשרון שבחג בי״ם הראשון וי״ך שבעשרון השני נקוד (דברים כח) הנסתרות [לה׳ אלהינו] והנגלות לנו ולבנינו עד עולם [י] עיין שבעד נקוד: הלכה ד א״ר שמעון בן לקיש שלשה ספרים נמצאו בעזרה ספר [כ] מעונה ספר אזאמיתי ספר היא באחד מצאו כתוב מעון ובשנים כתוב מעונה אלהי קדם (שם לג) וקיימו שנים ובטלו אחד באחד מצאו כתוב וישלח אל אזאמיתי בני ישראל ובשנים מצאו כתוב וישלח את נערי בני ישראל (שמות כד) וקיימו שנים ובטלו א׳ באחד כתוב (ל) אחד עשר הוא ובשנים מצאו כתוב אחד עשר היא וקיימו שנים ובטלו אחד: הלכה ה שלשה לא כותבים בלט״ד אל״ף וקוראים בלט״ד וי״ו ואלו הן אשר לא כרעים ממעל לרגליו (ויקרא יא) אשר לא חומה (שם כה) אשר לא (יגיד) [יעדה] (שמות כא): הלכה ו ואלו הן שלא בניאם בתי כולו נקוד: (לו) הרבית צרתם יקמלני אחריש בצפור מרעהו זרובבל יצרו דעו יאספך שם

פרק ששי

(א) הלכה א הכותב (ב) צריך לעשות [ו] שיעור בפתיחה של (במדבר י) ויהי בנסוע הארון (י) מלמעלה ומלמטה שהוא ספר בפני עצמו

(ב) שמקומו בסטיות דגלים: הלכה ב (הכותב צריך לעשות שיעור בפתיחה של ויהי העם כמתאוננים מלמעלה ומלמטה שהוא ספר בפני עצמו וי״א שמקומו בסטיות דגלים): הלכה ג (כ) עשר נקודות בתורה (בראשית טז) שיפוש ה׳ ביני וביניך וי״ד [ח] שביניך נקוד (שם יח) ויאמרו אליו אי״ך נקוד (שם יט) ולא ידע בשכבה ובקומה וי״ו [ט] נקוד שבקומה (שם לג) ויפול על צוארו וישקהו כולו נקוד (שם לד) וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם את נקוד (במדבר ג) אשר פקד משה ואהרן אהרן נקוד (שם ט) או בדרך רחוקה ה״ו נקוד (שם כא) ונשים עד נפח אשר רי״ש נקוד (שם כמ) ועשרון עשרון שבחג בי״ם הראשון וי״ך שבעשרון השני נקוד (דברים כח) הנסתרות [לה׳ אלהינו] והנגלות לנו ולבנינו עד עולם [י] עיין שבעד נקוד: הלכה ד א״ר שמעון בן לקיש שלשה ספרים נמצאו בעזרה ספר [כ] מעונה ספר אזאמיתי ספר היא באחד מצאו כתוב מעון ובשנים כתוב מעונה אלהי קדם (שם לג) וקיימו שנים ובטלו אחד באחד מצאו כתוב וישלח אל אזאמיתי בני ישראל ובשנים מצאו כתוב וישלח את נערי בני ישראל (שמות כד) וקיימו שנים ובטלו א׳ באחד כתוב (ל) אחד עשר הוא ובשנים מצאו כתוב אחד עשר היא וקיימו שנים ובטלו אחד: הלכה ה שלשה לא כותבים בלט״ד אל״ף וקוראים בלט״ד וי״ו ואלו הן אשר לא כרעים ממעל לרגליו (ויקרא יא) אשר לא חומה (שם כה) אשר לא (יגיד) [יעדה] (שמות כא): הלכה ו ואלו הן שלא בניאם בתי כולו נקוד: (לו) הרבית צרתם יקמלני אחריש בצפור מרעהו זרובבל יצרו דעו יאספך שם

הגהות הגרי״ב

(א) ל״נ שהיה שם כתוב על בשרו ה״ו לא ירחוץ ולא יסוך ולא יעמור במקום המיוחד נזדמנה לו סבילה של מצוה כורך עליו גבי ויורד ושובל ר׳ יוסי אומר לעולם יורד ושובל כדרכו ובלבד ובלבד: (ב) שנתחך (פי׳ שנתקלף עד כדי שיעור ע״כ אם כן בין ג׳ שיעורין לד׳ יתפור): (ג) ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר עריבה של טיט כפה עליו אמר ר׳ ב׳ תשובות בדבר א׳ טיט בהר הבית מנין ועוד וכי מותר לאבדן ביד אלא מניחו במקום התורפה ותו: [ד] והמשקיף ס״ת ביד חבירו גולל אחד לי״ב חדש: [ה] בשביל שלא נקרוע: [ו] לנו ולבנינו עד: [ז] מעון: [ח] עשר היא (ואולי מ״ם בסוף טיח ל״ל וטו): [ט] ב׳ של וביניך: [י] ב׳ שובקומה

הגהות מהריעב״ץ

פרק ה ידידי׳ סלגו׳. ל״ב בתלמודין נמי פליגי בסוי מכתיב ואיכא דס״ל מוקף ולא קתני ליה ואיכא דס״ל מפוסק ולא קתני ליה כדלעומר ס״ת שיש בו ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות ס״ת פסול ואם כתבו כשר ואם כתבו ג׳ פרשיות בלא ג׳ פסוקים ביניהם ס״ת פסול ואם כתבו כשר ואם כתבו ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. כ״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. כ״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. כ״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. כ״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. כ״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. כ״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. כ״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. כ״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ל׳ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ל״א ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ל״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ל״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ל״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ל״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ל״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ל״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ל״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ל״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. מ׳ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. מ״א ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. מ״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. מ״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. מ״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. מ״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. מ״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. מ״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. מ״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. מ״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. נ׳ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. נ״א ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. נ״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. נ״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. נ״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. נ״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. נ״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. נ״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. נ״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. נ״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ס׳ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ס״א ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ס״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ס״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ס״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ס״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ס״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ס״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ס״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ס״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ע׳ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ע״א ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ע״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ע״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ע״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ע״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ע״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ע״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ע״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ע״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. פ׳ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. פ״א ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. פ״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. פ״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. פ״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. פ״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. פ״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. פ״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. פ״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. פ״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. צ׳ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. צ״א ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. צ״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. צ״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. צ״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. צ״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. צ״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. צ״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. צ״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. צ״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ק׳ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ק״א ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ק״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ק״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ק״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ק״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ק״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ק״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ק״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ק״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קי׳ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קי״א ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קי״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קי״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קי״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קי״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קי״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קי״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קי״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קי״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ק״כ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קכ״א ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קכ״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קכ״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קכ״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קכ״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קכ״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קכ״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קכ״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קכ״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קל׳ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קל״א ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קל״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קל״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קל״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קל״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קל״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קל״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קל״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קל״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ק״מ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קמ״א ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קמ״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קמ״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קמ״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קמ״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קמ״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קמ״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קמ״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קמ״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ק״נ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קנ״א ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קנ״ב ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קנ״ג ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קנ״ד ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קנ״ה ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קנ״ו ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קנ״ז ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קנ״ח ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. קנ״ט ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. ר׳ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג׳ ואין ביניהם ג׳ פרשיות כשר כלם כל שהן ג׳ פסוקים. רא׳ ג׳ פסוקי ג׳ פרשיות. ג׳ פסוקים ג׳ ג

שם [א] (א) ודברו: הלכה ז ענאל יניאל ובנרעון אלישמע השושר*) : (ב) אלו קוראין ולא כותבין בני. פרת. איש. בן. בניו. צבאות. באים. (לא) [לה]. אלי. אלי: הלכה ח וחילוף כתובים ולא קוראים אמנון. בארשר. במקום. גואל. [ב] ידרך. חמש:

פרק שביעי

הלכה א אלן כתובין חסרון ו״י וקוראין בו״י [ג] ויעלהו אמרו ויאמרו וידברו (ויקהו) [יקהו] ויתנהו ואכלו יהדיו (יהללו) (ג) [והללהו] מ״ג ויעלו (שמו) [שויו] וקבלו [ד] מלכיה וחילופיהן רגלי שממוה ויצוה נכחו שער העין ויקראו לו [ה] ויקהל תפס: הלכה ב אלו כותבין (בה״א) ולא קוראין וארא ואביא האזי דשמואל (מוצא) [נמצא] ותרא האות רע הרע בא ובא [ו] וקו וקו [ז] (הרע) אוהבי ורע יעש פקח [ח] אריאל (צור) [ציד] וחלופן (וארכה הגונה) (וארכה הגנה) והמה [ט] יהיה והיתה (ונראה) (והמה יהיה) [הנה] שתול גדליהו ותענגה המדה ואבבדה שלשה (דממה) [זממה] מעטה קומי זכור השיבנו

הנדתה קללת (שמתה) [שתה] עשית נבהלה פתוחיה תזנותיה שבנה (אבלה) [אגלה] (שקטה) [שכת] ויראה: הלכה ג אלו כותבין דבר אחד וקוראין שנים בא נד [י] אש דת (אשתונן) [מאש תם] מה לכם (והנה הוא (באנת) מה הם בני מן לבן ימיני חל כאים (כי שימות) [ישי מות] לגאיונים מן המערה מן מערה (מן) [הם] פרוצים וחילופיהן כמוב (מן בניימן) [מבניימן] למרבה מהמערה מאתי בחרבותיהם מבת כיעים: הלכה ד אלו כותבין ו״י וקוראין ו״ד (אסורים) [אמורי] אבוגיל אנעוך אולי אושר ארוצם [כ] בעוני (ביד) [בור] בהליכתם התפשות (דרכי) התעיף (המכעיסנו) [הכעסוני] חישר הנתינים המבינים ברוזת גול דהיא היצא החרסית הלחות המביא הבציר (אילנו ושה עיניה) [וילונו ושחצומה] ורנינף ואליל ותרמית וסום ואתיקיהא ותילון (ויחיאל) [ל] והכינו חוקך יציעו [מ] יעיר יעבור [נ] (ועיאל) יניעון יכסימו יכשילו לדוב לשור ליש לדיגים לסיג למשיסה למעניתם מיפעת מניות [ס] נשוות נוב נובי נפישסים שום עשיות עיפי (עברים) [ע] עתודים תעיינה צעיריהם צעיריה (צעיפי) [צפיעי] [פ] :

נוסחאות חגר״א

[א] דברי ענאל יניאל וב׳ נרעון אלישמע השופר (עי׳ מנחת שי ושיינו פוגמ״ה דענאל יניאל ס״א מיהו ענאל ס״ב) : [ב] את (ירמיה לט) נא (ירמיה לח) : (ג) ויצוו (שופטים כא) : [ד] חנניה (נחמיה ג) מלכיה (סם) וחילופיהן (נכתבים כז) וישתחוו (סם מג) וישתחו (מ״ש ה) : [ה] ויקהל וחילופיהן ויאסור : [ו] הרב (תהלים פח) : [ז] ארי (מיכה ג) אל (עזרא ח) : [ח] [שמח] (ס״ב כח כתיב שם וקרי שמה) : [ט] והיתה (ס״ב כח כתיב שם וקרי שמה) : [י] ויחיאל (ס״ב כח) ויחיאל (ס״ב כח) ויאשיהו (ס״ב כח) ויואל (ס״ב כח) ויחזקיהו (ס״ב כח) ויואל (ס״ב כח) ויעואל (ס״ב כח) ויעיאל (ס״ב כח) ויחזיאל (ס״ב כח) ויחיאל (ס״ב כח) ויעואל (ס״ב כח) ויעיאל (ס״ב כח) : [כ] ויעניים (תהלים ט) עניים (יחזקאל ז) קרואי (כמדבר כו) שרשם (ס״ב כח) ויעיים (ס״ב כח) : [ל] ויחיאל (ס״ב כח) ויחזיאל (ס״ב כח) ויעואל (ס״ב כח) ויעיאל (ס״ב כח) : [מ] ויעיר (ס״ב כח) ויעואל (ס״ב כח) ויעיאל (ס״ב כח) : [נ] ויעיאל (ס״ב כח) ויעואל (ס״ב כח) ויעיאל (ס״ב כח) : [ס] ויכשילו (ס״ב כח) ויכסימו (ס״ב כח) : [ע] ויעיר (ס״ב כח) ויעואל (ס״ב כח) ויעיאל (ס״ב כח) : [פ] ויעיאל (ס״ב כח) ויעואל (ס״ב כח) ויעיאל (ס״ב כח) : [צ] ויעיאל (ס״ב כח) ויעואל (ס״ב כח) ויעיאל (ס״ב כח) :

הגהות הגרי״ב

(א) [ל׳ דדברי ור׳ל דדכרי חיתים] : (ב) נדריש דף לה: (ג) ויעין בסמ״ג :

נוסחאות כ״י פ״ז (הל״א) וקבלו חגיגה מלבויה

נחלת יעקב

ח״ל וקרי׳ והיתה: **ונראה** י שעיה מ״א הכידנו המתוחות לאמור וכתיב וקרי׳ ונלכה: **והמה** כ״ל והכה כ״ל ד״ה ומי וכתיב וקרי׳ הכה ופיכה שם מיותר וכתיב כתיב קמיצה לעיל: **שתול** י׳ ירמיה י״ז ופיכה כעץ שתול כעץ שתול כי וכתיב וקרי׳ ולא ראה: **גדליו** שם ס״ת ויתמר גדליו כ׳ ול׳ תעש וקרי׳ תעשה: **ותענגה** י׳ ישעיה נ״ח ותענג עלי למכלה וקרי׳ ותענגה: **המרה** שם מ״ם ומן המדה נהוגה ממנ וקרי׳ ממנה: **ואבבדה** ח׳ ירמיה ז׳ ואבדה מן הארץ ול׳ ואבדה מעל פני האדמה וכתיב וקרי׳ ואכלכה: **שלשה** משלי ל׳ שלשה המה נפלאו ממני ולא הבינה וקרי׳ ולא לבינה: **דממה** כ״ל ואמת וכ״ה בתהלים ושלמי ל״ם ומן המדה נהוגה ממנ וקרי׳ ממנה: **שטמה** שם עטמה כי עוב כי לו יכבה ביל וקרי׳ ליה: **קומי** ה׳ מיכה ד׳ קומי כי קומי ור׳ מ׳ מרדוני ביל וקרי׳ ביליה: **זכור** שם ס׳ זכור כי סכון וקרי׳ סכיוה: **השיבנו** שם ס׳ השיבנו כי לנין וכוכו וקרי׳ וכוכנה: **הגדת** שמות ל׳ כ״ד ותת הגדת וקרינן ותתה: **קללת** י׳ קהלת י׳ תאב גם תת קללת וקרינן שתה: **שמתה** כ״ל שתה תהליס ד׳ תת עוונותינו וקרי׳ תשת: **עשית** י׳ תהל׳ פ׳ עשית ותת וכוונתו על תת תמיינה בפסוק זה: **נבהלה** י׳ תהלים ד׳ ובפני נבהלה כי וחת מ׳ וקרי׳ וחתה: **פתוחיה** שם ע״ד ותת פתוחים יחד וקרי׳ ותתה: **תזנותיה** י׳ יחזקאל כ״ג ותזנה בנעלה כי עת יזנה מזנותיה וקרי׳ עתה: **שבנה** כ״ל לכנה רות ג׳ לכן ותת שבנה וקרינן לכנה: **אבלה** כ״ל אבלה רות ג׳ אבלה ותת ל׳ אבלה תוניך וקרי׳ שקטה: **שקטה** כ״ל שכתה תוניך מ׳ הלא תת שכתה בעדו וקרינן תתה: **ויראה** שם מ״ב ויראו ותת לו נעין כי: **הי״ב** אלן כותבין דכר אחד ו״ו כי לפיטה: **בגר** כ״ל כתיב בגידה תחת וקרינן ב׳ תיבות: **בגר** כתיבתיה ג׳ ותמחר נתת בגר וקרי׳ לא נד: **אשרת** זכריה י״ג ימיתו לאשרת וקרי׳ תת זת: **אשתונן** כ״ל כ״ל ומתמה ימיתו ו מחר מפות ומתמה וקרי׳ מתם מם ס״ת כמס״ג ד״ה מ׳ כ״ו: **מה** לכם. ישעיה ג׳ מלכם תדכאו עמי וקרינן **והנה** הוא ד״ה מ׳ ואתר ביח סיולר ומכאו וקרינן והנה הוא: **באנתה** כ״ל כ״ל ומתמה לכן ימיתי והוא כ״ל ד״ה מ׳ כ״ו ומתמה בכימיתי וקרי׳ לכן ימתי. ומיכה לכן ימתי לנקמן שיך בכת לניכה בעמנות: **מה** בם. יחזקאל ח׳ ויאמר אלי כי כהוקם לאתם מכם עושים וקרינן מן בם: **בניתני** ד״ה מ׳ עוזי בן עמיטוד ול׳ בנתני וקרי׳ בנתי: **חלכאים** מכלים ה׳ ומכל מלכאים וקרי׳ חל כאים: **כי** שימות. כ״ל ישי מות כ״ה ומתם ואוה מכלים ס״ם שימות וקרינן ישי מות: **לגאיונים** מכלים כ״ג הכוח לגאיונים וקרינן לגאי יונים: **מן** כשערה. מיכה ז׳ מן ויונן ה׳ מן מיוכ מנכשערה וקרינן מן כשערה: **מן** שמה. ס׳ מן ויונן ה׳ מן מיוכ מנכשערה וקרינן מן שמה: **מן** פרוזים. כ״ל מן פרוזים מתמיס ד׳ מחר המפרזונים וקרינן מן פרוזים. ומכמ״ק מחר מחר מחר בידך (שמות ח) וקרי׳ מן בידך: **וחילופיהן** מעמה קמציי כיכא דכתיבא ג׳ תיבות וחלקלים כלולו לה מיכה לחמ ולאו מן כעוב. שופטים ח׳ ויהי כי עוב להם וקרי׳ כעוב: **מן** כעוב. כ״ל מן ביניון. כ״ל מן ויונן ה׳ מן מחר מחר מן ויון ה׳ מן מכניוון: **למרבה** ישעיה מ״ו כתיב למרבה מן ס״ם מהומה כמתיב מהומה ול״ב לפי מכתיב אם כמתיב תיכוח ולא מיכוח מ״ם מהומה רק כמוף המיכה ומכמת מקרא כתיכה מחת כלילו כתיב למרבה מ״ם פתוחה: **מהמערה**. מהומה ל׳ כ״ד ויקם דוד מחרי כן מן המערה וקרי׳ מהמערה: **מאתי**. ישעיה מ״ד לוקח החלמן מי מחר וקרי׳ מאתי: **בחרבותיהם** ד״ה ב׳ כ״ד ובעדי מבכה כי כחר כחיכתם וקרי׳ מכרכותיכם: **מבחר**. מיכה ה׳ ויקח מן בת ומיכ מנת: **כי** שעיה. שם ל״ד בת עיני לאמר כי עיני וקרי׳ ויעיני: **הי״ד** אלן כותבין ו״ו כו׳. כ״ל כתמלע תיכה כתיב ו״ו וקרינן ביו״ד ול״ב כמקרה דכתיב מערכת תוא ת״ד: **אבורים** כ״ל כתורי כתיכת ר״ת אסורים. כ״ל אבוגיל. יחזקאל ח׳ ויאמר אלי כ״ם ותמחר אבוגיל וקרי׳ אבוגיל: **אנעוך** ב׳ ש״ת תמוך אנעוך ותוסיף ותוסיף תמוך כך תניעך: **אולי**. מלכים ב׳ כ״ד ותת אולי מחרך וקרי׳ אולי: **אושר** ישעיה מ״ם והזהירים תושר וקרי׳ תישר: **אריצם**. ירמיה ל״ו תרוס מעלים וקרי׳ מרוס: **בעונו** ב׳ שמואל ב׳ מ״ז תוני ירפה מ׳ בעוני וקרי׳ בעוני: **ביד**. כ״ל בוד ירמיה ו׳ כהקיר בוד וקרי׳ ביד: **בהליכתם**. מחוס ב׳ יכאו בהליכתם וקרי׳ בהליכתה: **החפשות**. ד״ה ב׳ ויאב בכית החפשות וקרי׳ החפשית. **דרכי** כתב בס ל״ת דקתי אל פסוק ואתי תמיס דרכו וקרי׳ דרכי תל תן ומן כמון ההמס כתיב כקרי כסוף תיכה והכתיב תחכיב הכתיב הכתיב הכת

פרק שמיני

הלכה א **אלו** הן חלופי שירות תהלים בשירות שמואל וידבר [א] ומפלמי לי אלי צורי משגבי ומנוסי ומאויבי כי אפפוני משברי נחלי סבבוני אקרא וישמע ויתנגש מוסדות השמים. וירא. וישת [ב] מוכות. חשרת. [ג] בערו נחלי. ירעם מן שמים [ד] חצים ויהום אפיקי מים ויגלו בגערת אפו משנאי משען ויוצא אותי בצדקתי אמור ממנה ואהיה לו ואשתמרה כצדקתי כבורי נגבר תתבר תתפל ואת ועיניך על רמים [ה] תשפיל ואלדי באלדי. מי אל מבלעדי. מעוזי. ויתר ונחת וענותך תתחני. ארדפה. ואשמידם. ואכלם ואמחצם. יקומון ויפלו. ותזרני. תחתני. [ו] משנאי ואצמיתם ישעו אל ה'. כעפר ארץ. אדיקם ארקעם ותפלטני. עמי [תשימני] [תשמרני] יתכחשו לי. לשמוע. [ז] ויחגרו [ממסגרותיהם] [ממגורותם] צור. ומוריד. תחתני. ומוציאני. ומקמי. חמסים. ה' ראשון. אומר מגדול. הלכה ב **אלו** הם חלופי ישעיה (הקוראים) במלכים ובארבע [ח] חזקיה רב סרים אל המלך ירושלים (ויעלך) ויבואו (ירושלים) ויעלו (ויבואו) ויעמדו (ירושלים) [ט] ויקראו (אלהים) [אל המלך] אלהם [י] אמרת עתה לך תאמרון בירושלים את מלך עתה על המקום (הזה) להשחיתו אל הארץ בן חלקיהו עמנו אליהם העל [כ] וידבר דבר ואל תשמעו כי יסית (החיכל הנעונעה) [ההצל הצילו הנע ועוה] כי הצילו הארצות והחרישו העם [ל] דברי רבשקה ושבנא הנביא קדמיה' את כל דברי להם ישעיה לארצו אל תרהקה הנה יצא (יצא) וישב את אשר [מ] ה' אלהי שמעתי (אמר לקדוש) [אל קדוש] מלאכיך [נ] מבחור ואבואה מלון [ס] זרים למימי להשות (ויחבישו) [ויבשו] ושדפה סחיש [ע] יבא אל העיר ויהי בלילה (ההוא) ויך שמונים [פ] את פניו לאמר אנא ובלבב [צ] שוב נגיד עמי רופא לך [ק] והספתי למעני [ר] קחו ויקחו וישימו ויהי אל ישעיהו כי ירפא זה לך כי יעשה את הדבר הלך [ש] (בארץ) [בראדך] כי שמע חזקיהו וישמע את כל שמן בית כליו באו דבר ה' בבלה [ת] הלא אם [א] :

פרק תשיעי

הלכה א **ב'** דבראשית צריך ארבע תנין ופשוטין אותיותיו של תיבה מן כל האותיות שהיא [א] תקום לעולם: הלכה ב (א) וי"ו דנחון (ויקרא יא) צריך להיות זקוף שהיא חצי אותיות של תורה דרש דרש (שם י) חצי תיבות של תורה דרש בסוף שיטה דרש בראש שיטה: הלכה ג וישחט (שם ח) צריך להיות פשוט שהוא חצי הפסוקים של תורה: הלכה ד שמע ישראל (דברים ו) צריך לכתבו בראש השיטה וכל אותיותיו פשוטין ואחד צריך שיהא בסוף השיטה: הלכה ה למד דוישליכם (שם כט) צריך שיהא ארוך: הלכה ז ו"ד של תשי (שם) צריך להיות קטן מכל וי"ד שבמקרא [וי"ד של ינבל] (במדבר יד) צריך להיות גדול [ג] שהוא אותיות שבמקרא ישראל שבסוף התורה צריך להיות פשוט ולמ"ד שלו צריך להיות זקוף מכל [ד] הלמ"ד: הלכה ח (ב) אלו דברים כתובים (שעיה יג) [ה] ולא נקראים כתיב (דברים ט) בעפלים וקינן בטחרים כתיב (שעיה יג) תשגלנה וקרי תשכבנה כתיב (ס"ב ו) ורובץ (דביונים) [הקב חריוניים] וקרי ורובוץ הקב דביונים כתיב (שם יח) שניהם וקרי מימי רגליהם כתיב את חוריהם ולקרי את צואתם כתיב (שם י) וישיטהו (למחריהם) [למחראות] ולקרי למוצאות (מניין שאין מכנים לעריות) (ג) המכנה [ו] לעריות משתקין אותו א"ר יונה

הגהות הגרי"ב

(א) [קדושין דף ל.]: (ב) [מגילה דף כה:]: (ג) [שם כה.]:

נוסחת הגר"א

[א] דוד לה' (ובמכלים למגלת עבד כ' לדוד תמר דבר לס'). ומכף (ובמכלים ומיד). (ויאמר ה' (מלעי ובמכלים ומאויבי. כי. משברי. נחלי. סבוני (כ"ה בס"פ). אקרא. וישמע. (ישועתי באוניו (ובמכלים ושועתי לפניו תבוא בהיכלו). ותגעש (ובמכלים חגר מתני סביבותיו]: [ב] (חשך סביבותיו (ובמכלים חגר מתני סביבותיו]: [ג] (מגנה נגדו. ובמכלים מגנה עגדו עניו עניהו): [ד] [קולו וישלח (ובמכלים קולו כלך ונחלי אם ויגלם). חצים. ברק וירהם (ובמכלים ויבריקם בק ויהמם). אפיקי. ה' (כ"ה בס"פ) יגלו: [ה] [אחת נירי (ובמכלים אחת תפלה נרי). ה': [בכה (ובמכלים בן). באלהי. אל. מבלעדי (ובמכלים זולתי). מעוזי. ויתר. [דרכו רגליו (ובמכלים דרכי רגלי)]. תחת. [ישקר] תעניך (ובמכלים יסעד ויסיך תפמדעי ועמוקך): [ו] תחה (ובמכלים ותחה): [ז] (וגם במכלים סלי קבל מהופך דמקמת למטע לחן יעמעו לי ומל"ב כני כו'): [ח] וישלח בו' (ובמכלים ולזקיהו כיעציו) חזקיה (הוא סימן דבסכך ג' פסוקים דכתיב בהו חזקיו ולא חזקיהו ממה כתוכים כן במלכים). את תרתן ואת רב סרים ואת (ובמכלים כן לת). מן לכיש (ובמכלים מלכיש): [ט] אשר (ובמכלים ובמכלים): [י] ושבנה (ובמכלים ובנבנה): [כ] חריתם (ובמכלים ובמכלים): [ם] מידו (ובמכלים). ולא (ובמכלים לנ). את (ובמכלים לת). מלך (ובמכלים ממלך). ארץ את יצחר ודבש וחיו לא תחמתו ואל תשמעו אל חזקיהו (ובמכלים ויסית): [ל] אתכם (ובמכלים ותכלה חזקיהו]: [ג] חלקת (ובמכלים חזקיהו]: [ס] ושבנה (ובמכלים ושבנא). (זכרי לבקשה. ובמכלים ובמכלים). בתלאשר (ובמכלים איו (ובמכלים איה). [ם] שתחוו (ובמכלים ותשתחוו). [ע] ויקראהם (ובמכלים ויקראהו). לפני (ובמכלים לאלהי). ויאמר (ובמכלים ואמר). ה' אלקי (ובמכלים ה' כל ה' כל דכרי). את דברי (ובמכלים כל דכרי). שלחו (ובמכלים ויתן): [פ] אלהים (ובמכלים ה' כל ה' כל ה' כל

(המכנה בעריות) בעריות דאבוה ובעריות דאימיה (א) האומר (ויקרא יח) מהם ואין מוסיפין עליהם [ג] זה הכלל כל שיש בו מוסף ואין בו חיסרון חוזר לא תתן למעברה בארמית׳ משתקין אותו בנזיפה: הלכה ט (ב) מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם [מעשה תמר (א)] לא נקרא ולא מתרגם (ג) מעשה ענל הראשון נקרא ולא מתרגם השני נקרא ולא מתרגם: הלכה י מהיכא הוא מתחיל [שמות לב] מאנא חטא העם הזה [ב] (ד) ברכת כהנים מעשה דוד ואמנון (לא) נקרין ולא מתרגמין: הלכה יא (ה) אין מפטירין במרכבה ר׳ [יהודה] מתיר ר״א אומר אין מפטירין (יחזקאל טז) בהודע את ירושלים ומעשה באחד שהפטיר בהודע את ירושלים א״ל ר״א ילך האיש ההוא ויודע בתעבותיה של אמו בדקו אחריו ונמצא ממזר:

פרק עשירי

הלכה א (ו)משׁה [הקנא והתרה (ז) כדתנן (ח) המקנא לאשתו ר׳ אליעזר אומר מקנא על פי שנים ומשקה ע״פ אחד שאין התראה פחות משנים שאינה יכולה לומר לא התריתי אבל באחד תעיז ותאמר לא התריתי] הקנאה להם לישראל שיהו קורין בתורה בשבתות ויום טובים ובראשי חדשים ובחולו של מועד שנאמר (ויקרא כג) וידבר משה את מועדי ה׳ אל בני ישראל: הלכה ב (ט) עורא תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה: הלכה ג (י) אין בין י״ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד אין בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהכרת: הלכה ד (כ) א״ר יהודה מקום שמפסיקין שבת שחרית שם קורין במנחה בשני ובחמישי ובשבת הבאה: הלכה ה (ל) בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין ג׳ אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהם ואין מפטירין בנביא הפותח בתורה מברך לפניה ולאחריה בר״ח ובחולו של מועד קורין ארבעה אין פוחתין

נוסחת הגר״א

[א] נקרא ומתרגם (ובדפו״י ליתא כלל נהך בגוא ונסמע מן מלת מעשה אך מלת מעשה נכתוב פד״ם תקנו כו׳ נמנמ״ק בעטרות): [ב] (אבל בגמ׳ אתמרין מן ויתמר משם עד ויולד משם וכ״ל גם בפסוק ויולד משה וכ״ה בירושלמי להדיא כ״כ תוס׳ ושוד מוסיף בתוספתא וירושלמי לעצבי בניסם בעלי ויגוף וכ״ה בפסוקיהן): [ג] ואין מפטירין בנביא הפותח בתורה מברך לפניה ולאחריה (וכ״ה בפ״ם): [ד] ומפטיר בנביא הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה י״ם שאיפור לאו חמשה יוה״כ שאיפור כרת שאוכל שאינו אוכל נפש בלבד אין בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהכרת: [ה] בישיבה אלא בעמידה ואין פורסין על שבע ואין שוברין: [ו] ואין צריך ליתר לנשים (שלחן כו׳. פלג׳ לתמרת ד״ש ופ״ה ופ״ו ופ״ח ופ״ט ופ״י ופ״יא ופ״יב ופ״יג ופ״יד ופ״טו ופ״טז ופ״יז ופ״יח ופ״יט ופ״כ ופ״כא ופ״כב ופ״כג ופ״כד ופ״כה ופ״כו ופ״כז ופ״כח ופ״כט ופ״ל ופ״לא ופ״לב ופ״לג ופ״לד ופ״לה ופ״לו ופ״לז ופ״לח ופ״לט ופ״מ ופ״מא ופ״מב ופ״מג ופ״מד ופ״מה ופ״מו ופ״מז ופ״מח ופ״מט ופ״נ ופ״נא ופ״נב ופ״נג ופ״נד ופ״נה ופ״נו ופ״נז ופ״נח ופ״נט ופ״ס ופ״סא ופ״סב ופ״סג ופ״סד ופ״סה ופ״סו ופ״סז ופ״סח ופ״סט ופ״ע ופ״עא ופ״עב ופ״עג ופ״עד ופ״עה ופ״עו ופ״עז ופ״עח ופ״עט ופ״פ ופ״פא ופ״פב ופ״פג ופ״פד ופ״פה ופ״פו ופ״פז ופ״פח ופ״פט ופ״צ ופ״צא ופ״צב ופ״צג ופ״צד ופ״צה ופ״צו ופ״צז ופ״צח ופ״צט ופ״ק ופ״קא ופ״קב ופ״קג ופ״קד ופ״קה ופ״קו ופ״קז ופ״קח ופ״קט ופ״קי ופ״קיא ופ״קיב ופ״קיג ופ״קיד ופ״קטו ופ״קטז ופ״קיז ופ״קיח ופ״קיט ופ״קכ ופ״קכא ופ״קכב ופ״קכג ופ״קכד ופ״קכה ופ״קכו ופ״קכז ופ״קכח ופ״קכט ופ״קל ופ״קלא ופ״קלב ופ״קלג ופ״קלד ופ״קלה ופ״קלו ופ״קלז ופ״קלח ופ״קלט ופ״קמ ופ״קמא ופ״קמב ופ״קמג ופ״קמד ופ״קמה ופ״קמו ופ״קמז ופ״קמח ופ״קמט ופ״קנ ופ״קנא ופ״קנב ופ״קנג ופ״קנד ופ״קנה ופ״קנו ופ״קנז ופ״קנח ופ״קנט ופ״קס ופ״קסא ופ״קסב ופ״קסג ופ״קסד ופ״קסה ופ״קסו ופ״קסז ופ״קסח ופ״קסט ופ״קע ופ״קעא ופ״קעב ופ״קעג ופ״קעד ופ״קעה ופ״קעו ופ״קעז ופ״קעח ופ״קעט ופ״קפ ופ״קפא ופ״קפב ופ״קפג ופ״קפד ופ״קפה ופ״קפו ופ״קפז ופ״קפח ופ״קפט ופ״קצ ופ״קצא ופ״קצב ופ״קצג ופ״קצד ופ״קצה ופ״קצו ופ״קצז ופ״קצח ופ״קצט ופ״קק ופ״קקא ופ״קקב ופ״קקג ופ״קקד ופ״קקה ופ״קקו ופ״קקז ופ״קקח ופ״קקט ופ״קקי ופ״קקיא ופ״קקיב ופ״קקיג ופ״קקיד ופ״קקטו ופ״קקטז ופ״קקיז ופ״קקיח ופ״קקיט ופ״קקכ ופ״קקכא ופ״קקכב ופ״קקכג ופ״קקכד ופ״קקכה ופ״קקכו ופ״קקכז ופ״קקכח ופ״קקכט ופ״קקל ופ״קקלא ופ״קקלב ופ״קקלג ופ״קקלד ופ״קקלה ופ״קקלו ופ״קקלז ופ״קקלח ופ״קקלט ופ״קקמ ופ״קקמא ופ״קקמב ופ״קקמג ופ״קקמד ופ״קקמה ופ״קקמו ופ״קקמז ופ״קקמח ופ״קקמט ופ״קקנ ופ״קקנא ופ״קקנב ופ״קקנג ופ״קקנד ופ״קקנה ופ״קקנו ופ״קקנז ופ״קקנח ופ״קקנט ופ״קקס ופ״קקסא ופ״קקסב ופ״קקסג ופ״קקסד ופ״קקסה ופ״קקסו ופ״קקסז ופ״קקסח ופ״קקסט ופ״קקע ופ״קקעא ופ״קקעב ופ״קקעג ופ״קקעד ופ״קקעה ופ״קקעו ופ״קקעז ופ״קקעח ופ״קקעט ופ״קקפ ופ״קקפא ופ״קקפב ופ״קקפג ופ״קקפד ופ״קקפה ופ״קקפו ופ״קקפז ופ״קקפח ופ״קקפט ופ״קקצ ופ״קקצא ופ״קקצב ופ״קקצג ופ״קקצד ופ״קקצה ופ״קקצו ופ״קקצז ופ״קקצח ופ״קקצט ופ״קקק ופ״קקקא ופ״קקקב ופ״קקקג ופ״קקקד ופ״קקקה ופ״קקקו ופ״קקקז ופ״קקקח ופ״קקקט ופ״קקקי ופ״קקקיא ופ״קקקיב ופ״קקקיג ופ״קקקיד ופ״קקקטו ופ״קקקטז ופ״קקקיז ופ״קקקיח ופ״קקקיט ופ״קקקכ ופ״קקקכא ופ״קקקכב ופ״קקקכג ופ״קקקכד ופ״קקקכה ופ״קקקכו ופ״קקקכז ופ״קקקכח ופ״קקקכט ופ״קקקל ופ״קקקלא ופ״קקקלב ופ״קקקלג ופ״קקקלד ופ״קקקלה ופ״קקקלו ופ״קקקלז ופ״קקקלח ופ״קקקלט ופ״קקקמ ופ״קקקמא ופ״קקקמב ופ״קקקמג ופ״קקקמד ופ״קקקמה ופ״קקקמו ופ״קקקמז ופ״קקקמח ופ״קקקמט ופ״קקקנ ופ״קקקנא ופ״קקקנב ופ״קקקנג ופ״קקקנד ופ״קקקנה ופ״קקקנו ופ״קקקנז ופ״קקקנח ופ״קקקנט ופ״קקקס ופ״קקקסא ופ״קקקסב ופ״קקקסג ופ״קקקסד ופ״קקקסה ופ״קקקסו ופ״קקקסז ופ״קקקסח ופ״קקקסט ופ״קקקע ופ״קקקעא ופ״קקקעב ופ״קקקעג ופ״קקקעד ופ״קקקעה ופ״קקקעו ופ״קקקעז ופ״קקקעח ופ״קקקעט ופ״קקקפ ופ״קקקפא ופ״קקקפב ופ״קקקפג ופ״קקקפד ופ״קקקפה ופ״קקקפו ופ״קקקפז ופ״קקקפח ופ״קקקפט ופ״קקקצ ופ״קקקצא ופ״קקקצב ופ״קקקצג ופ״קקקצד ופ״קקקצה ופ״קקקצו ופ״קקקצז ופ״קקקצח ופ״קקקצט ופ״קקקק ופ״קקקקא ופ״קקקקב ופ״קקקקג ופ״קקקקד ופ״קקקקה ופ״קקקקו ופ״קקקקז ופ״קקקקח ופ״קקקקט ופ״קקקקי ופ״קקקקיא ופ״קקקקיב ופ״קקקקיג ופ״קקקקיד ופ״קקקקטו ופ״קקקקטז ופ״קקקקיז ופ״קקקקיח ופ״קק

כה אמר ה' [אלהים] מצרים ירד עמי בראשונה (וכנון) [וגו'] יעתה מה לי פה נאם ה'. עיר שאין בה קורא אלא אחד קורא הוא [א]הקריות (א)ובלבד שישב בין קריאה לקריאה: הלכה ב (ב) מלינין בנביא ואין מדלגין בתורה לפי שגולין נביא ואין גולין ספר תורה ברבים וכן אמר ר' ירמיה בשם ר"ש בן לקיש אין גולין ספר תורה ברבים ר' יוסי [ב] פתר לה בגון שהיתה הפרשה קטנה כדי שישמעו ישראל את התורה על הסדר והא תנינן קורא באחרי מות ואך בעשור שניו' היא שהוא סדרו של (עולם) [יום] ותדע לך דר' שמעון בן לקיש אומר בכל מקום אינו קורא על פה וכאן הוא קורא על פה: הלכה ג רבי יוסי הוה מפקיד לרב עולא חזנא דכנישתא דבבלא כד (היה קורא) [היא חדא] אורייתא [ג] תהא גיוליא אחורי פרוכתא וכד אינון תרתי תהא מוביל חדא ואמיתי חדא עד היכא א"ר יוסי בגון פרשת [ג] יהוידע הכהן: הלכה ד החזן שהוא קורא בתורה בשבת פחות משבע קריות ושכח כסבור שקרא י' יחזור ויקרא ויטלא שבע קריות ויפטיר (שמיני) ובלבד שיהא בסדר-ג"מ עשרים ואחד פסוקים ליתן לכל קורא וקורא ג' ואם פחות יוסיף על הסדר הזה מפרשה אחרת [ד]: הלכה ה ואם היתה הפרשה של ארבעה חמשה פסוקים קורא את כולה אבל פרשה של ששה פסוקים קורא ומפסיק לפי שיש בה שיעור שתי קריות ואם קרא בשני ובחמישי ובשבת במנחה ובמנחה של י"ם פחות מי' פסוקים יחזור ויקרא עד שישלים עשרה פסוקים ובמה קורין [ד] במנחה של י"ט בסדר שפסק לפני הרגל: הלכה ו ואם קרא ודילג על פסוק (ג) ולא קראו אם קרא עשרה [ה] מן הפסוק המדולג ביניהם אינו חוזר ואם בתוך עשרה הוא יחזור ויקרא עשר כראוי [ו] על שתעז שאין מדלג זו בחול ובמנחה בשבת ובמנחה של יום טוב אבל בשבת אם שכח ועבר על פסוק ואח"כ נודע לו

[ז] חזור וקרא אפי' לאחר שהפטיר בנביא ותפלל מוסף מפסיק מיד וקורא [ח] שאין מעמידין [ג] תפילת המוספין פעם שנייה:

פרק שנים עשר

הלכה א (ד) **מפסיקין** בברכות ואין מפסיקין בקללות א"ר חייא בר גמדא מה טעם דכתיב (משלי ג) ואל תקוץ בתוכחתו אל תעשם קוצים קוצים: **הלכה ב** א"ר לוי אמר הקב"ה אינו דין שיהיו בני מתקללין ואני מתברך אמר ר' יוסי בר אבין לא ממעט הזה אלא זה שהוא עומד לקרות בתורה פותח בדבר טוב וחותם בדבר טוב: **הלכה ג** לוי בר [ט] פאטי שאל לר' חנינא אילין אורויה מאי יקרינון חד ויכרך לפניהן ולאחריהן אמר ליה אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא קללות שבתורת כהנים ושבמשנה תורה: **הלכה ד** ר' יונתן ספרא דגופרא נהירי לחכא חמא לרבי אבונא ספרא קרא לשירת הבאר ובירך לפניה ולאחריה א"ל ועבדין כן א"ל עד כדון את לוז [י] צריך כל השירות טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם: **הלכה ה** [ב] אשאלת לרבי סימון אמר לון בשם ר' יהושע בן לוי אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא שירת הים ועשרת הדברות וקללות [ל] שבמשנה תורה: **הלכה ו** א"ר [מ] אבי אבי לא שמעתי אלא נראין הדברים בעשרת הדברות ריבי יוסי בר אבין בשם רבי בתומנתא פסוקייא [נ] (ה) אחריה ובמשנה תורה טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם: **הלכה ז** ר' יצחק סחורה שאל את ר' יצחק נפחא (ו) ר"ח טבת שחל להיות בשבת במה קורין [ס] לענין כלות ותהמפטיר בשל שבת ור"ח. (שחל) [חל] להיות בחול קורין ביום ראשון שלשה בשל ר"ח והרביעי בשל חנוכה שכל תדיר מחבירו קודם לחבירו והואיל וקרא תחילה (בכל) [בשל] ר"ח [ע]

נוסחת הגר"א ביום

(א) כל (וכ"ק קורא כן): (ב) בעי הגע עצמך שהיתה פרשה קטנה אלא כדי: (ג) כהן גדול (ר"ל ופ"ו דיומא ס"ו דסוטה ומ"ק ס"ג ס"ו): [ד] דתפסיר בנביא בשבת לא יפחות מ"א פסוקים כנגד ל' שקראו בתורה ואם היה בשבת תורגם בנביא או ג' פסוקים אי או' ואינו תושש לכ"א פסוקים (וע"ל פ"ב ס"ב ופ"ד ס"ב ופ"ג ס"ב ופ"ד ס"ג ופ"ה ס"ב ופ"ו ס"ב ופ"ז ס"ב ופ"ח ס"ב ופ"ט ס"ב ופ"י ס"ב ופ"יא ס"ב ופ"יב ס"ב ופ"יג ס"ב ופ"יד ס"ב ופ"טו ס"ב ופ"טז ס"ב ופ"יז ס"ב ופ"יח ס"ב ופ"יט ס"ב ופ"כ ס"ב ופ"כא ס"ב ופ"כב ס"ב ופ"כג ס"ב ופ"כד ס"ב ופ"כה ס"ב ופ"כו ס"ב ופ"כז ס"ב ופ"כח ס"ב ופ"כט ס"ב ופ"ל ס"ב ופ"לא ס"ב ופ"לב ס"ב ופ"לג ס"ב ופ"לד ס"ב ופ"לה ס"ב ופ"לו ס"ב ופ"לז ס"ב ופ"לח ס"ב ופ"לט ס"ב ופ"מ ס"ב ופ"מא ס"ב ופ"מב ס"ב ופ"מג ס"ב ופ"מד ס"ב ופ"מה ס"ב ופ"מו ס"ב ופ"מז ס"ב ופ"מח ס"ב ופ"מט ס"ב ופ"נ ס"ב ופ"נא ס"ב ופ"נב ס"ב ופ"נג ס"ב ופ"נד ס"ב ופ"נה ס"ב ופ"נו ס"ב ופ"נז ס"ב ופ"נח ס"ב ופ"נט ס"ב ופ"ס ס"ב ופ"סא ס"ב ופ"סב ס"ב ופ"סג ס"ב ופ"סד ס"ב ופ"סה ס"ב ופ"סו ס"ב ופ"סז ס"ב ופ"סח ס"ב ופ"סט ס"ב ופ"ע ס"ב ופ"עא ס"ב ופ"עב ס"ב ופ"עג ס"ב ופ"עד ס"ב ופ"עה ס"ב ופ"עו ס"ב ופ"עז ס"ב ופ"עח ס"ב ופ"עט ס"ב ופ"פ ס"ב ופ"פא ס"ב ופ"פב ס"ב ופ"פג ס"ב ופ"פד ס"ב ופ"פה ס"ב ופ"פו ס"ב ופ"פז ס"ב ופ"פח ס"ב ופ"פט ס"ב ופ"צ ס"ב ופ"צא ס"ב ופ"צב ס"ב ופ"צג ס"ב ופ"צד ס"ב ופ"צה ס"ב ופ"צו ס"ב ופ"צז ס"ב ופ"צח ס"ב ופ"צט ס"ב ופ"ק ס"ב ופ"קא ס"ב ופ"קב ס"ב ופ"קג ס"ב ופ"קד ס"ב ופ"קה ס"ב ופ"קו ס"ב ופ"קז ס"ב ופ"קח ס"ב ופ"קט ס"ב ופ"קי ס"ב ופ"קיא ס"ב ופ"קיב ס"ב ופ"קיג ס"ב ופ"קיד ס"ב ופ"קטו ס"ב ופ"קטז ס"ב ופ"קיז ס"ב ופ"קיח ס"ב ופ"קיט ס"ב ופ"קכ ס"ב ופ"קכא ס"ב ופ"קכב ס"ב ופ"קכג ס"ב ופ"קכד ס"ב ופ"קכה ס"ב ופ"קכו ס"ב ופ"קכז ס"ב ופ"קכח ס"ב ופ"קכט ס"ב ופ"קל ס"ב ופ"קלא ס"ב ופ"קלב ס"ב ופ"קלג ס"ב ופ"קלד ס"ב ופ"קלה ס"ב ופ"קלו ס"ב ופ"קלז ס"ב ופ"קלח ס"ב ופ"קלט ס"ב ופ"קמ ס"ב ופ"קמא ס"ב ופ"קמב ס"ב ופ"קמג ס"ב ופ"קמד ס"ב ופ"קמה ס"ב ופ"קמו ס"ב ופ"קמז ס"ב ופ"קמח ס"ב ופ"קמט ס"ב ופ"קנ ס"ב ופ"קנא ס"ב ופ"קנב ס"ב ופ"קנג ס"ב ופ"קנד ס"ב ופ"קנה ס"ב ופ"קנו ס"ב ופ"קנז ס"ב ופ"קנח ס"ב ופ"קנט ס"ב ופ"קס ס"ב ופ"קסא ס"ב ופ"קסב ס"ב ופ"קסג ס"ב ופ"קסד ס"ב ופ"קסה ס"ב ופ"קסו ס"ב ופ"קסז ס"ב ופ"קסח ס"ב ופ"קסט ס"ב ופ"קע ס"ב ופ"קעא ס"ב ופ"קעב ס"ב ופ"קעג ס"ב ופ"קעד ס"ב ופ"קעה ס"ב ופ"קעו ס"ב ופ"קעז ס"ב ופ"קעח ס"ב ופ"קעט ס"ב ופ"קפ ס"ב ופ"קפא ס"ב ופ"קפב ס"ב ופ"קפג ס"ב ופ"קפד ס"ב ופ"קפה ס"ב ופ"קפו ס"ב ופ"קפז ס"ב ופ"קפח ס"ב ופ"קפט ס"ב ופ"קצ ס"ב ופ"קצא ס"ב ופ"קצב ס"ב ופ"קצג ס"ב ופ"קצד ס"ב ופ"קצה ס"ב ופ"קצו ס"ב ופ"קצז ס"ב ופ"קצח ס"ב ופ"קצט ס"ב ופ"קצי ס"ב ופ"קציא ס"ב ופ"קציב ס"ב ופ"קציג ס"ב ופ"קציד ס"ב ופ"קציה ס"ב ופ"קציו ס"ב ופ"קציז ס"ב ופ"קציח ס"ב ופ"קציט ס"ב ופ"קצכ ס"ב ופ"קצכא ס"ב ופ"קצכב ס"ב ופ"קצכג ס"ב ופ"קצכד ס"ב ופ"קצכה ס"ב ופ"קצכו ס"ב ופ"קצכז ס"ב ופ"קצכח ס"ב ופ"קצכט ס"ב ופ"קצל ס"ב ופ"קצלא ס"ב ופ"קצלב ס"ב ופ"קצלג ס"ב ופ"קצלד ס"ב ופ"קצלה ס"ב ופ"קצלו ס"ב ופ"קצלז ס"ב ופ"קצלח ס"ב ופ"קצלט ס"ב ופ"קצמ ס"ב ופ"קצמא ס"ב ופ"קצמב ס"ב ופ"קצמג ס"ב ופ"קצמד ס"ב ופ"קצמה ס"ב ופ"קצמו ס"ב ופ"קצמז ס"ב ופ"קצמח ס"ב ופ"קצמט ס"ב ופ"קצנ ס"ב ופ"קצנא ס"ב ופ"קצנב ס"ב ופ"קצנג ס"ב ופ"קצנד ס"ב ופ"קצנה ס"ב ופ"קצנו ס"ב ופ"קצנז ס"ב ופ"קצנח ס"ב ופ"קצנט ס"ב ופ"קצס ס"ב ופ"קצסא ס"ב ופ"קצסב ס"ב ופ"קצסג ס"ב ופ"קצסד ס"ב ופ"קצסה ס"ב ופ"קצסו ס"ב ופ"קצסז ס"ב ופ"קצסח ס"ב ופ"קצסט ס"ב ופ"קצע ס"ב ופ"קצעא ס"ב ופ"קצעב ס"ב ופ"קצעג ס"ב ופ"קצעד ס"ב ופ"קצעה ס"ב ופ"קצעו ס"ב ופ"קצעז ס"ב ופ"קצעח ס"ב ופ"קצעט ס"ב ופ"קצפ ס"ב ופ"קצפא ס"ב ופ"קצפב ס"ב ופ"קצפג ס"ב ופ"קצפד ס"ב ופ"קצפה ס"ב ופ"קצפו ס"ב ופ"קצפז ס"ב ופ"קצפח ס"ב ופ"קצפט ס"ב ופ"קצצ ס"ב ופ"קצצא ס"ב ופ"קצצב ס"ב ופ"קצצג ס"ב ופ"קצצד ס"ב ופ"קצצה ס"ב ופ"קצצו ס"ב ופ"קצצז ס"ב ופ"קצצח ס"ב ופ"קצצט ס"ב ופ"קצק ס"ב ופ"קצקא ס"ב ופ"קצקב ס"ב ופ"קצקג ס"ב ופ"קצקד ס"ב ופ"קצקה ס"ב ופ"קצקו ס"ב ופ"קצקז ס"ב ופ"קצקח ס"ב ופ"קצקט ס"ב ופ"קצקי ס"ב ופ"קצקיא ס"ב ופ"קצקיב ס"ב ופ"קצקיג ס"ב ופ"קצקיד ס"ב ופ"קצקטו ס"ב ופ"קצקטז ס"ב ופ"קצקיז ס"ב ופ"קצקיח ס"ב ופ"קצקיט ס"ב ופ"קצקכ ס"ב ופ"קצקכא ס"ב ופ"קצקכב ס"ב ופ"קצקכג ס"ב ופ"קצקכד ס"ב ופ"קצקכה ס"ב ופ"קצקכו ס"ב ופ"קצקכז ס"ב ופ"קצקכח ס"ב ופ"קצקכט ס"ב ופ"קצקל ס"ב ופ"קצקלא ס"ב ופ"קצקלב ס"ב ופ"קצקלג ס"ב ופ"קצקלד ס"ב ופ"קצקלה ס"ב ופ"קצקלו ס"ב ופ"קצקלז ס"ב ופ"קצקלח ס"ב ופ"קצקלט ס"ב ופ"קצקמ ס"ב ופ"קצקמא ס"ב ופ"קצקמב ס"ב ופ"קצקמג ס"ב ופ"קצקמד ס"ב ופ"קצקמה ס"ב ופ"קצקמו ס"ב ופ"קצקמז ס"ב ופ"קצקמח ס"ב ופ"קצקמט ס"ב ופ"קצקנ ס"ב ופ"קצקנא ס"ב ופ"קצקנב ס"ב ופ"קצקנג ס"ב ופ"קצקנד ס"ב ופ"קצקנה ס"ב ופ"קצקנו ס"ב ופ"קצקנז ס"ב ופ"קצקנח ס"ב ופ"קצקנט ס"ב ופ"קצקס ס"ב ופ"קצקסא ס"ב ופ"קצקסב ס"ב ופ"קצקסג ס"ב ופ"קצקסד ס"ב ופ"קצקסה ס"ב ופ"קצקסו ס"ב ופ"קצקסז ס"ב ופ"קצקסח ס"ב ופ"קצקסט ס"ב ופ"קצקע ס"ב ופ"קצקעא ס"ב ופ"קצקעב ס"ב ופ"קצקעג ס"ב ופ"קצקעד ס"ב ופ"קצקעה ס"ב ופ"קצקעו ס"ב ופ"קצקעז ס"ב ופ"קצקעח ס"ב ופ"קצקעט ס"ב ופ"קצקפ ס"ב ופ"קצקפא ס"ב ופ"קצקפב ס"ב ופ"קצקפג ס"ב ופ"קצקפד ס"ב ופ"קצקפה ס"ב ופ"קצקפו ס"ב ופ"קצקפז ס"ב ופ"קצקפח ס"ב ופ"קצקפט ס"ב ופ"קצקצ ס"ב ופ"קצקצא ס"ב ופ"קצקצב ס"ב ופ"קצקצג ס"ב ופ"קצקצד ס"ב ופ"קצקצה ס"ב ופ"קצקצו ס"ב ופ"קצקצז ס"ב ופ"קצקצח ס"ב ופ"קצקצט ס"ב ופ"קצקק ס"ב ופ"קצקקא ס"ב ופ"קצקקב ס"ב ופ"קצקקג ס"ב ופ"קצקקד ס"ב ופ"קצקקה ס"ב ופ"קצקקו ס"ב ופ"קצקקז ס"ב ופ"קצקקח ס"ב ופ"קצקקט ס"ב ופ"קצקקי ס"ב ופ"קצקקיא ס"ב ופ"קצקקיב ס"ב ופ"קצקקיג ס"ב ופ"קצקקיד ס"ב ופ"קצקקטו ס"ב ופ"קצקקטז ס"ב ופ"קצקקיז ס"ב ופ"קצקקיח ס"ב ופ"קצקקיט ס"ב ופ"קצקקכ ס"ב ופ"קצקקכא ס"ב ופ"קצקקכב ס"ב ופ"קצקקכג ס"ב ופ"קצקקכד ס"ב ופ"קצקקכה ס"ב ופ"קצקקכו ס"ב ופ"קצקקכז ס"ב ופ"קצקקכח ס"ב ופ"קצקקכט ס"ב ופ"קצקקל ס"ב ופ"קצקקלא ס"ב ופ"קצקקלב ס"ב ופ"קצקקלג ס"ב ופ"קצקקלד ס"ב ופ"קצקקלה ס"ב ופ"קצקקלו ס"ב ופ"קצקקלז ס"ב ופ"קצקקלח ס"ב ופ"קצקקלט ס"ב ופ"קצקקמ ס"ב ופ"קצקקמא ס"ב ופ"קצקקמב ס"ב ופ"קצקקמג ס"ב ופ"קצקקמד ס"ב ופ"קצקקמה ס"ב ופ"קצקקמו ס"ב ופ"קצקקמז ס"ב ופ"קצקקמח ס"ב ופ"קצקקמט ס"ב ופ"קצקקנ ס"ב ופ"קצקקנא ס"ב ופ"קצקקנב ס"ב ופ"קצקקנג ס"ב ופ"קצקקנד ס"ב ופ"קצקקנה ס"ב ופ"קצקקנו ס"ב ופ"קצקקנז ס"ב ופ"קצקקנח ס"ב ופ"קצקקנט ס"ב ופ"קצקקס ס"ב ופ"קצקקסא ס"ב ופ"קצקקסב ס"ב ופ"קצקקסג ס"ב ופ"קצקקסד ס"ב ופ"קצקקסה ס"ב ופ"קצקקסו ס"ב ופ"קצקקסז ס"ב ופ"קצקקסח ס"ב ופ"קצקקסט ס"ב ופ"קצקקע ס"ב ופ"קצקקעא ס"ב ופ"קצקקעב ס"ב ופ"קצקקעג ס"ב ופ"קצקקעד ס"ב ופ"קצקקעה ס"ב ופ"קצקקעו ס"ב ופ"קצקקעז ס"ב ופ"קצקקעח ס"ב ופ"קצקקעט ס"ב ופ"קצקקפ ס"ב ופ"קצקקפא ס"ב ופ"קצקקפב ס"ב ופ"קצקקפג ס"ב ופ"קצקקפד ס"ב ופ"קצקקפה ס"ב ופ"קצקקפו ס"ב ופ"קצקקפז ס"ב ופ"קצקקפח ס"ב ופ"קצקקפט ס"ב ופ"קצקקצ ס"ב ופ"קצקקצא ס"ב ופ"קצקקצב ס"ב ופ"קצקקצג ס"ב ופ"קצקקצד ס"ב ופ"קצקקצה ס"ב ופ"קצקקצו ס"ב ופ"קצקקצז ס"ב ופ"קצקקצח ס"ב ופ"קצקקצט ס"ב ופ"קצקקק ס"ב ופ"קצקקקא ס"ב ופ"קצקקקב ס"ב ופ"קצקקקג ס"ב ופ"קצקקקד ס"ב ופ"קצקקקה ס"ב ופ"קצקקקו ס"ב ופ"קצקקקז ס"ב ופ"קצקקקח ס"ב ופ"קצקקקט ס"ב ופ"קצקקקי ס"ב ופ"קצקקקיא ס"ב ופ"קצקקקיב ס"ב ופ"קצקקקיג ס"ב ופ"קצקקקיד ס"ב ופ"קצקקקטו ס"ב ופ"קצקקקטז ס"ב ופ"קצקקקיז ס"ב ופ"קצקקקיח ס"ב ופ"קצק

מסכת סופרים פרק שנים עשר

ביום שני יקרא ג׳ לתנוכה והרביעי של ר״ח ובראשי חדשיכם עד שישלים (כל) [ג״ק] השיטה ולמה כן שלא בא הרביעי אלא מחמת מוסף ראש חדש (א) (ואם היה בשבת תורגמן או דרוש מפטירין בנביא או שלשה פסוקים או חמשה או שבעה ואינו חוששין לעשרים ואחד פסוקים): הלכה ח אמר ר׳ יוסי בר אבין שירת [א] הלוים לא יפחתו (ב) לו משמה קריויות (ג) וסימנך הזי״ו ל״ך ואלו הן האזינו. זכור. ירכיבהו. וישמן. לו. כי ידין ה׳ עמו. ויש לה [ב] פסוק שיטה מלאה מלמעלה ושיטה מלאה מלמטה כנגד כך נהגו לעשות שיטותיה של תורה [ג]: הלכה ט וסימן תחלת השיטים האזינו. יערוף. כשעירים. כי (שם ה׳ אקרא). [הצור.] אל. שחת (לו בניו). הלה׳. הלא (הוא). זכור. שאל. בהנחל. יצב. כי (חלק). ימצאהו. יסובבנהו. כנשר. יפרוש. ה׳ (בדד). ירכיבהו. ויניקהו. חמאת. ואילים. ודם (ענב). שמנת. וינבל. ברתועצת. אלהים. לא (שערום). ותשכח. מכעם. אראה. בנים. כעסוני. בגוי (נבל). ותיקוד. ותלתם (מוסדי). חצי. וקטב. עם (חמת). ומחדרים. יונק. אשביתה. פן (ינכרו). ולא (ה׳). ואין (בהם). יבינו. ישנים. וה׳ (הסגירם). ואויבינו ומשדמות. אשכלות. וראש. חתום (באוצרותי). לעת. וחש. ועל (עבדיו). ואפס. צור. ישתו. יהי (עליכם). ואין (אלהים עמדי). מחצתי. כי (אשא). אם (שנותי). אשיב. אשכיר. מרם (חלל). הרנינו. ונקם: הלכה י׳ ר׳ יוסי בר אבין ר׳ ירמיה בשם רב אמר (ד) שירת הים ושירת דבורה נכתבות אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח: הלכה יא שירת הים שלשים שיטין. אז. לאמר. ורכבו. לישועה. אבי. שמו. שלשיו. אבן. ה׳. קמיך. אפיך. נוזלו. אויב. נפשי. ברוחך. אדיריים. כמוכה. פלא. בחסדך. קדשיך. אחז. אדום. כל. ופחד. יעבור. קנית. לשבתך. ידיך. בא. מי [ו]: הלכה יב סימן שירת דבורה (ה) ששים וחמשה [ה] שיטין ותשר (ו) (דבורה). לאמר. [ו] ברכו. רוזנים. לה׳. משעיר. רעשה. מים. סיני. ענת. נתיבות. חדלו. אם. חדשים. אם. בישראל. בעם. צחורות. על. משאבים. פרזונו. [ה׳.] עורי. אבינועם. ירד. בעמלק. מכיר. [ספר]. כן. ברגליו. חקקי לב. המשפתים. ראובן. שכן. ישב. ישכון. על. נלחמו. על. לקחו. ממלולותם. גרפם. נפשי. סום. מרוץ. ישביה. ה׳. יעל. באהל. נתנה. ליתד. עמלים [ז] ראשו. שדוד. סיסרא. לבוא. שרותיה. רחמתים. לסיסרא. רקמתים. אויבין. הארץ:

פרק שלשה עשר

הלכה א **אבל** בשירת דוד שבשמואל ובתהלים לא נתנו חכמים שיעור אבל לבלר מובהק מרצפן [ח] (ז) במפתחות באותיות וסוף וכן תהלים כולו ואיוב ומשלי: הלכה ב (ח) מגלת אסתר צריכה שירטוט כאסתה של תורה [ט] ספר נקרא: הלכה ג (ט) עשרת בני המן ומלבי כנענן

נוסחת הגר״א

[א] האזינו: [ב] הפסק: [ג] שבעים ושנים: [ד] (והכומ״ס כתב תת ות״ת כתב כיס): [ה] (כשלנו ליח מלח ס״ד): [ו] עם. רוזנים: [ז] והלפה. שבב. כרע. ותיבב. בשש. מרכבותיו. היא. שלל. צבעים. רקמה. יאבדו. בנבורתו (כ״ה בשלנו): [ח] (כסי״ס כ״ל): [ט] מפני שקוראת ספר: [י] לר׳ חנינא בר אחוה של ר׳ הושעי׳ נהיר את כר הוינן קיימין קדם חנוחא דר׳ הרשעיא חביבך עבר ר׳ בא בר זבדא ושאלינן ליה ואמר: [כ] באחד עשר שיטין עשרת בסוף דפא שליף ונחית בהדין קנקרה דר׳: [ל] בר אחדתא אנניא בר מרה בר בוזא בר אפלאם בה פדום בר מעדי בר בעלקן בר אנתפוניס בר חרום בר הדורם: [מ] ר׳ יוצרא אבא בר ירמיה רב מתנא בשם שמואל הלכה כמני אשתר פותח ורואה ומברך (כ״ה ניכולנאני פ״ג דמגילה): [ע] גידל: [פ] רב מתנא אמר בברכה גדלו (כ״ל בגדולו הגבור ומהודר כמ״ש בגאות ובכ״מ בגמרת וכ״ה ניכולנאני): [צ] ומלוך: [ק] לתלמידים הלכה למעשה הלכה כדברי המחמיר שנאמר: [ר] רחם ה׳ אלהינו על ציון כי:

הגהות הגרי״ב

(א) (מגילה כג׳): (ב) כ״ל לה: (ג) (כ״ה בלה׳): (ד) (מגילה לא׳): (ה) ע״ם וחיבו רק ס״ב שיטין: (ו) כ״ל ליתא: (ז) ס״ל כפירוש בתפארת ישראל ועוד ר׳ [ח] (מגילה עז׳): (ט) [שם]: (י) [שם]: [כ] לפי הנראה בשל מנחת שי (תוספת ד) כ״ל במדרש ילכנהו כי הם לתמרוני בה כ״ם כיס ס׳ בשורב תת קטנים ת״ל בגיכל וי״ו כי מורידין דלנהו ע״ם כ״ם וכעורך ערך מרדיו: (ל) (מגילה לב׳): (מ) (יומא סט: ס״ם): (נ) כ״ל אחור:

נוסחאות כ״י. **פ״נ** (ה״א) מובהק מצרפן: (ה״ח) המפורש ור יוחנן אמר (וכו׳) חיי העולמים במחומים: (ה״י) ומקיים שכל דבריו (וכו׳) אלהינו ונאמנים (וכו׳) תמיד תמלוך (וכו׳) שהדבר תלוי: כמא רחמים

פרק יג בברכה נגלו שבירך על ס״ת ותע״ש לתיכה רבוותתא דסבורי דברכת התורה מדתורייתא הכא קאי בברכה על ס״ת בלבוש שקנו עזרא ותבעי כמה׳ כמו שתקנו על הברכות והתפלות: **התאמרים** בתפלת **נחלת יעקב**

ר״ת: **כל** בשיטה. ר״ל כל הענין כלומר כל הספרים אל ובכולהי מדשיכם [וכדי״ת תיכת כל ליתא]: **ואם** היה בשבת כו׳. מלמד בתפיס נפשים הוא וקאי לענין הפטרה בה״ג ואין כאן מקומו ובשיטה לקמן ס״ק ו״ח הלכה ב׳ ושם תפרשה ח״ש כי כס ביום ועי״ש: **ה״ח** שירת מלוים. פירוש שירת הלוים בבית המקדש כל שבת כמוסף פרק אחד מפורש בה: **משמה** קריות. שבשבה שבתות ר״ה ויו״כ ושלוחי ציבורא בשיטין ומזכיעים מזכירין לומר מפטירה מגילה בתפלה וכי מיכל בשיטין ז׳ ר״ל כשיהו ז׳ בשיטין ז׳ ר״ל כשיהו ז׳ בשיטין ז׳ ר״ל כשיהו ז׳

ברוך אתה ה' (א) משמח ציון בבניה: הלכה יג שמחנו יי' אלהינו כו' שלא תכבה נרו לעולם בימיו תושע יהודה וישראל וישכון לבטח וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו (ירמיה כג) ברוך אתה ה' מצמיח קרן ישועה לעמו ישראל [א]: הלכה יד על התורה ועל הנביאים ועל יום פלוני הקדוש הזה אשר נתת לנו יי' אלהינו לקדושה ולמנוחה לכבוד ולתפארת על הכל ה' אלהינו אנו מודים לך ומברכים את שמך תמיד אלהי ישענו ברוך אתה ה' מקדש ישראל ויום פלוני חוץ ממשבת שאינו מזכיר בתחיתה ישראל אלא מקדש השבת בלבד שהשבת קדמה לישראל כדכתיב (שמות לא) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש ואומר (שם לד) ראו כי ה' נתן לכם (את) [מ"מ] השבת שהיתה בבר:

פרק ארבעה עשר

הלכה א ולמה אמרו כולן כדי לקיים ברכת שבע כנגד ז' קוראים [ב] וכן אתה אומר בכ"ב פסוקים בנביא כ"א כנגד ז' קוראים מג' ג' [מ"מ] ואמרו אמן: הלכה ב (ב) בד"א בשלא תרגמו ושלא דרשו אבל תרגמו ודרשו המפטיר מפטיר (ג) שלשה או חמשה או ששה בנביא ויהי: הלכה ג ברות ובשיר השירים [ד] באיכה ובמגלת אסתר צריך לומר על מקרא מגילה ואע"פ שכתובה [ה] בכתובים: הלכה ד הקורא בכתובים צריך לומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות בכתבי הקדש: הלכה ה במגלת אסתר אמרו שצריך להזכיר בו זמן ולאחר קריאתה צריך הקורא לומר בא"י אמ"ה (ד) האל הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתנו [ה] והנואלנו והמושיענו מכף כל עריצים ברוך אתה ה' האל [ו] העושה. כנגד עלבונה של (ו) תורה מברכין ויא כנגד עלבונם [מ"מ] של ישראל מברכין: הלכה ו ועוד אמרו שכן צריך ליתן שבח והודאה על הנאולה ועל הפדות וחותם בא"י האל הנקמות המשלם גמול לאויבים ומגן לצדיקים ומושיע עמו (ז) מיד שונאיהם ואחר כך מקלס לצדיקים ברוך מרדכי ברוכה אסתר ברוכים כל ישראל ורב אמר צריך לומר ארור המן וארורים בניו אמר רבי פנחס צ"ל חברונה זכור לטוב: הלכה ז ר' בריכיה רבי יהושיה רבי חייא בשם רבי יוחנן כד הוה מטי (יוחנן) [יונתן] לההיך פסוקא (אסתר ב) אשר הגלה נבוכדנצר הוה אמר נבוכדנצר רשיעא [ז] שחיט שמוי (ז) למזגא לשבא שבתאי ולביש בישתיה שנא' (משלי י) זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב: הלכה ח (ח) המפטיר בנביא הוא פורס על שמע באיזה שמע אמרו בשמע של ספר תורה [ח] היכי (ט) פתח אשרי יושבי ביתך ואח"כ עומד המפטיר ואומר (תהלים פו) אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך (שמות טו) מי כמוך באלים ה' מי כמוך נאדר בקדש נורא תהלות עושה פלא (תהלים קמה) מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור. ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד (ישעיה מב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר (תהלים כח) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (נחמיה ט) אתה הוא ה' [ה'] לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כולם וצבא השמים לך משתחוים: הלכה ט מיד נכנס [מ"מ] יוסף בביתו יוזמרך כבוד בלילה ולא יהום ביום (לפיכך נהגו לקרותה במוצאי שבת שתים המפטיר ואוחז את התורה ואומר שמע ישראל פסוק הראשון בנעימה ואף העם עונין אותו אחריו: הלכה י (מ) וחוזר ואומר אחד אלהינו גדול אדוננו קדוש [י] אחד אלהינו גדול אדוננו קדוש ונורא שמו כנגד שלשה אבות ויש אומרים כנגד שלש קדושות: הלכה יא (תהלים צא) ונצדקתך אלהים עד מרום אשר עשית גדולות אלהים מי כמוך (שם קלו) ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור הכל תנו עוז לאלהים ותנו כבוד לתורה (שם לו) גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו. וצריך את התורה בשבע ישראל ובאלו ייחודין שלשה [כ] גדלו לה' אתי: הלכה יב ועוד צריך [לומר] על הכל יתגדל [ל] וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתעלה ויתהדר ויתקלס (הנכבד והנורא) שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה [ם] בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא כרצונו וכרצון כל עמו בית ישראל תגלה ותראה מלכותו עלינו במהרה ובזמן קרוב והוא יבנה ביתו בימינו ויחן פלטתנו ופלטת עמו ישראל ברחמיו וברוב חסדיו בשלום ובחן ובחסד וברחמים המקום (הוא) יעשה עמנו בעבור שמו הגדול אדוננו קדוש ונורא שמו לעולם ועד ומתחיל בנעימה ואומר אל ה' הוא האלהים ה' שמו ואחריו עונין אותו העם וחוזר וכופלו ועונין אותו פעמים: הלכה יד מיד גולל ספר תורה עד שלשה דפין ומגביהו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפנינו ולאחריו שמצוה לכל האנשים ולנשים לראות הכתב ולכרוע ולומר (דברים ד) וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל (או) (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש והשפטיה נותנו לחזן הכנסת והוא חוזר התורה [ג] לכסות ראשי הקרואים שאין כבוד לחיות התורה יחידה וכויצא בו אינו מן המובחר שיעמוד החזן יחידי לפני התיבה אלא שיעמדו עמו אחד לימינו ואחד לשמאלו כנגד אבות (ויש אומרים פורס את שמע שיאשר יוצר אור וקדוש ושבח לדבר על הברכה שמברך על התורה ועל העבודה) כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין כשהיו מוציאין את התורה ומחזירין היו הולכין אחריה מפני כבודה [ם]: הלכה טו (י) קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס את שמע לומר יוצר אור ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו: פוחה הנראים כרעיו או בגדיו פרומין או מי שראשו מגולה פורס את שמע ויש אומרים בכרעיו ובגדיו פרומים פורס אבל לא בראשו מגולה [ע] אינו רשאי להוציא אזכרה מפיו בין כך ובין כך מתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו: הלכה טז (כ) סומא פורס את שמע ומתרגם רבי יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס את שמע: הלכה יז קטן [פ] שאמרו מבן שתים עשרה שנה ולמעלה פורס את שמע [צ] והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו עד שיהיה בן עשרים שנה ובעל זקן אבל אין לו זקן והוא בן עשרים [ק] אע"פ שנראה כסרים וי"א אפילו סרים עצמו מותר אבל אם [ר] עלה זקנו אפילו מבן י"ח מותר לעבור לפני התיבה ולישא את כפיו: הלכה יח (ל) במגילה הכל בשוין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן ר' יהודה מכשיר בקטן. (ם) א"ר לוי מגלת אסתר צריך לקרותה בלילה ולשנותה ביום שנאמר (תהלים ל) למען יזמרך כבוד ולא ידום ביום

הנהות הגרי"ב

(א) ג"ל מנחם: (ב) [מגילה דף כג.]: (ג) ג"ל ג' הגמ' ה' או ו' או י': (ד) ג"ל ליתא: (ה) ג"ל שכתובים: (ו) ג"ל חברונה: (ז) ג' סעיון למגי' [וכ"כ] מקום סי' ש"ע סי' תכ' הוי ואזרוע למיגו למבא מיבותיה ולבש בישותיה]: (ח) [מגילה דף כד.]: (ט) ג"ל פותח: (י) [שם]: (כ) [שם]: (ל) [מגילה דף יג.]: (מ) [שם ד.]:

נוסחת הגר"א

(א) ג"ל מנחם: (ב) [מגילה דף קי"ז ב' ליתא מן דוד]: (ג) בתורה: (ד) ובהלתלת (ועמ"ש רבינו כתי"ם ס"ם ת"ל) [ר] בין הכתובים: [ה] הנפרע לנו מצדינו המושיענו מכף כל הערינים (כ"כ בס"ח הערינים.ובגמ' ג"כ ממושיענו כו' אלא המלבם גומל לכל מויני בפינו): [ו] (בגמ' שנתפתה הפקנע לשבתל מכ"ל כתל המוינע): [ז] שחיק מבוא [ח] (ר"ל בשמע שלומים בפתיחת המלון קודם קריאה והמפטיר לתרו) היכן פותח (ר"ל כתון): [ם] ואח"כ מגביה את התורה ואומר אחר אלהינו גדול אדוננו קדוש ונורא שמו לעולם ועד וחוזר: [י] היא: [כ] אחר שאומר יוצר אור וקדוש: [ע] שאינו: [פ] מבן י"ג שנה (ועי' אור זרוע סימן תמ"ב): [צ] ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא: [ק] אסור שנראה: [ר] נתפלא

אחד אחד ובגדלו לה' אתי ומתחיל בנעימה ואומר ה' הוא האלהים ה' שמו ואחריו עונין אותו העם וחוזר וכופלו ועונין אותו פעמים: [ל] ויתקדש: [ם] הנכבד והנורא: [נ] לראש הקרואים: [ס] ויש אומרים פורס את שמע

נספחות כ"י

נוספחאות כ"י שלא יכבה נרו לעולם ועד **פ"י** (הל"ג) צריך לברך ברוך (וכו') לקרוא: (הל"ז) ר"ב בשם ר' (וכו') רשיעא שחיק גרסי לסוגא: (הל"א) עוז לאלהינו (וכו') שלשה ובגדלו: (הל"ב) **וכרצון** יראיו וכרצון (וכו') ופליטת ע"י בהמון רחמיו ובחוב חסדיו ולשלום והוא ירחם עלינו ועל כל עמו בית ישראל בעבור: (הל"ג) **התורה** למעלה ואומר: (הל"ד) **האנשים** והנשים (וכו') ישראל ועוד אמר ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו תורת (וכו') נפש וגו' כל הפסוקים והמפטיר (הלמ"ו) **אור** בצבור ואינו (וכו') אבל בראשו: (הל"ח) לוי צריך (וכו') משום יומרך כבוד ולא ידום ושבקתן (וכו') עצרת קורין עד חציו ומשליטין

כמא רחמים

פרק יד ועוד ממרו כו'. לין כן מהגנו: **ברוך** מרדכי כו'. וכ"כ בירושלמי פרק בני העיר ומהגנו לומר כמ"ש בעור שו"ע סימן תכ"ט פסוק ט"ו [וע"ש בהגר"ח]: אע"ר לוי כו'. כרים מגילה היה מיומת ביה"ל לך למיתי קרא לאהי תהוה ושבחו לה' יומם כו'. כיון דדכרינן מהאי קרא לאיך למזור ולקרותה היה האי קרא למען יזמרך כו': **לפיכך** נהגו לקרותה כו'. כיון דדכרינן מהאי קרא לאיך למזור ולקרותה היה

יעקב

נחלת

לפנים כי כמה מוסת בכרכת המפטיר ועיין מזה בתוס' פ' ע"ם דף ק"ד ע"ב: **ה"יד השבת** קדמה לישראל. כ"ל מה שהזכיר קודם המפטיר ישראל בקדושת כתורה ומה שהזכיר בתפלת נעמ"ה ליתא בתפלת ע"ש: **משמח** ציון בבניה. וכ"כ בסמ"ק סי' ת"ל ומה שכתב מהרי"ו דלא כסמ"ק ס"ת מהרי"ו ליתא בתפלת שחרית ומוסף ומנחה ע"ש: **ביומיו** תושע כו'. בגמרא אמר רבי יוחנן וגם מן דוד כגמ' דילן והא דמה תליא ד"ל מעין המחתימה]:

נחלת יעקב

לפנים כי כמה מוסת בכרכת המפטיר ועיין מזה בתוס' פ' ע"ם דף ק"ד ע"ב: **ה"יד השבת** קדמה לישראל. כ"ל מה שהזכיר קודם המפטיר ישראל בקדושת כתורה ומה שהזכיר בתפלת נעמ"ה ליתא בתפלת ע"ש: **משמח** ציון בבניה. וכ"כ בסמ"ק סי' ת"ל ומה שכתב מהרי"ו דלא כסמ"ק ס"ת מהרי"ו ליתא בתפלת שחרית ומוסף ומנחה ע"ש: **ביומיו** תושע כו'. בגמרא אמר רבי יוחנן וגם מן דוד כגמ' דילן והא דמה תליא ד"ל מעין המחתימה]:

פרק ארבעה עשר א"א ולמה ממרו כולן. לפרקין דלעיל קאי קחני שהמפטיר מברך כל הברכות כולן ומהני דקחקשינ כפ' שלפנינו וע"ש שוחל ולמה מברך המפטיר כל הברכות כולן ומהני כדי לקיים ברכות שבעה עבד שבעה פסוקים כתורה מה"ב מברך המפטיר שבע ברכות ושיהו שבעה בתורה מחת לפניה ואחת לאחריה וה"ל לפני שהפטרה ואברכה לאחר הפטרה וכ"ב פוס' ופסקינהו דף ק"ד ע"ב: **וכן** לחה אומר. כ"ל מה"ם מפטיר ובגמ' כ"ב פסוקים. כ"ל בגמ' ג' קרואים כל אחד לא יפחות מג"פ ותי"ב הם כ"ל ושוד פחד קורא מפטיר נעד מן הנביאים. תכל במסכת מגילה דף כ"ג. ואיתא במפטיר בגמרא ג' פסוקים ג' פסוקים ואם אינו יודע לקרות אלא שבעה פסוקים קורא ולא יפחות מהם ואם אינו יודע אלא ג' פסוקים קורא ג' פסוקים בשלא תרגמו כו'. כ"ל בד"א שלא יפחות המפטיר מג"פ פסוקים בשלא תרגמו אבל אם יש שם מתורגמן מותר לפחות מג"פ פסוקים. וכתי איתא להדיא בגמ' ואם תימא הניחא למ"ד מתורגמן מותר אבל למ"ד אסור מאי איכא למימר ומי לא אמרינן מתורגמן כמותו כמו שמותר לקרות בתורה ג' פסוקים ג' פסוקים פעמים הכי נמי מתורגמן מותר לפחות מג"פ פסוקים. וכתי איתא להדיא בגמ' ואם תימא הניחא למ"ד

ר"ם כי החליף בכנשתא שמע קליהון דמדרא אמר עד מתי אתם עושים את התורה קרויות אמרו ליה משום יומרך כבוד ושבקן ונהגו העם [א] לומר בן לאומרה במוצאי שבתות של אדר עד שיעברו חמשה עשר באדר ומקרי היכי קרי בשבת ראשונה של אדר קורין העם ביחד עד בלילה ההוא ובמוצאי שבת שניה קורין מבלילה ההוא עד ודובר שלום לכל זרעו : בשיר השירים קורין אותו בלילי ימים טובים של גליות האחרונים חציו בלילה אחד וחציו בלילה השני . רות במוצאי יום טוב ראשון של עצרת עד חציו ומשלים במוצאי יום טוב האחרון . ויש אומרים בכולן מתחילין במוצאי שבת שלפניהם ונהגו העם כך שאין הלכה נקבעת עד [ב] (א) שיהא מנהג וזה שאמרו מנהג מבטל הלכה מנהג ותיקין אבל מנהג שאין לו ראיה מן התורה אינו אלא כמוצה בשכול הרעת : הלכה יט וכשם שקורין בתורה ומפטיר בנביא ביום כך חייב במגילה לקרותה ביום שנאמר (אסתר ט) ביום אשר שברו אויבי היהודים ותני עלה במשלה המקרא כמים ומתשנה כיון והש"ס בקונדיטון אי אפשר לעולם בלא מים ואי אפשר לעולם בלא יין ואי אפשר לעולם בלא קונדיטון ואיש עשיר מתבלבל בשלשתן כך אי אפשר לעולם בלא מקרא ובלא משנה ואי אפשר בלא הש"ס לעולם : הלכה ח ועוד נמשלה התורה כמלח ומתשנה כפילפלין והש"ס בכשמים וא"א לעולם בלא מלח וא"א לעולם בלא פילפלין וא"א לעולם בלא בשמים ואיש עשיר מתבלבל בשלשתן כך אי אפשר לעולם בלא מקרא ואי אפשר לעולם בלא משנה ואי אפשר לעולם בלא הש"ס : הלכה ט אבל אשרי אדם [ח] שיש עמלן בהש"ס ולא שיהא דולג במקרא ובמשנה ויבא להש"ס [ט] על מנת שילמד מקרא ומשנה ויבא להש"ס על זה נאמר (משלי יח) הון עשיר קריית עוזו וכחומה נשגבה במשביתו : הלכה י (ג) אבא גוריון [י] אומר איש צדיון משום אבא גוריון לא ילמד את בנו חמר ספן קדר רועה וחנוני לפי שאומנותם [כ] למטות רבי יהודה אומר משמו החמרין רובן רשעים והספנים רובן חסידים טוב שברופאים לגיהנם והכשר שבטבחים שותפו של עמלק רובן של ממזרין פקחין רובן של עבדים רובן נאים רובן של בני אבות ביישנים רובן של בנים דומין לאחי האם תני ר"ש בן יוחי חטוב שבעובדי כוכבים (ס) בשעת מלחמה הרוג הטוב שבנחשים רצוץ את מוחו הכשירה שבנשים בעלת כשפים אשרי מי שהוא עושה רצונו של המקום :

(א) בד"ק הגי' עד שיעשה וכו' : (ב) [מגילה תו:] : (ג) [מגילה תו:] [מנחות דף לב. שבת דף ענו:] : (ד) [מגילה דף תו:] : (ה) [שבת דף קטו:] : (ו) ב"ק בר' בנאלאש : (ז) [שבת דף קטו:] : (ח) [שבת דף קטו:] : (ט) [שבת דף קטו:] : (י) [שם קטו.] : (כ) [שם] : (ל) [ב"מ נו ע"ב ב"ק דף נ.] : (מ) [שם] : (נ) [קידושין דף כב] : (ס) [ס' מוס' ע"ז דף כו: ד"ה ונח] :

הגהות הגר"א

[ל] לקרותה במוצאי שבתות שתים של : [ב] עד שיקבע המנהג : [ג] תפלה שבלתה אין עושין אותה ומזוזה שבלתה עושין אותה תפילין לפי שמעלין בקדש ולא מורידין : [ד] אמר ר' שמעון בן נגליאל מעשה ברבן נמליאל שהיה עומד ע"ג מעלה בהר ואף חכמים : [ה] לו (כ"ה בס"ת) : [ו] אמרו לו מפני מה אמר להם מפני ענינות של תורה שכתובין בהן תני : [ז] ר' : [ח] שישים : [ט] אלא (כ"ה בס"ת) : [י] איש צדיון אומר משום אבא גוריא : [כ] אומנות למטים : [ל] גאים :

נוסחאות כ"י (הל"ט) שברו וגו' ותני : פט"ן (הל"ז) אמר הרא דתיטר עד : (הל"ז) משנה ובלא תלמוד (תמ"ז מתמיל הלכה מ') : (הל"י) חמר גמל ספן ספר :

כמא רחמים

פרק טו ברכות

וכן קמיעות שכתוב כהן מניעות הרבה על תורה כ"ל : נמל טיומה של נרכות וזרקן כ"ל . וכ"ל קנון של נרכות שכתב [וכ"ה בגיטין] כתן מכניף של נרכות] : טוב שכתוב[פוס גיטין. כתב הרמב"ן ז"ל בספר תורת האדם מין ברפואות מלא סכנה שם שכתב בזה מניעם זה ה"ם טוב שכתוב[פוס כו' לגנות דרכן של רופאים בפשעות וזדונות שלהם ולמה מלא מהל בה שיהיה חסם לפיום בדבר כדרך שלמדנו כשר שכתבנום כו' וחם הם כשורם כ"ם שהוסיף זכות לעצמו ע"כ : והכשר שכתבנום שם"ע. במדרש דרים שם ל"ק שהיה נהוג בחר שכתב לחבירו ולא חתם שכנגה. לכך מדמה לעיבת שחם על בהמותיו להכשיר בגלגל . חום' קדושין ל"י חזקן ל"י כ"ה :

נחלת יעקב

מפסח ליל. ר"י פרק כ"ב : כשורפי תורה . פרש"י לפי שנה יגיעות בשבת מפני הדליקה והוי כשורפי תורה : לבורקן . ליתר לא מחת הרבה : הי"ה מפני מה אמרו ו. ר"ל שכ"ע מ"מ מ"ל . וקמי אל רבי שמעתא מ"מ אמר לו גדול עונש המתרגון מן הכלשון ומכאי מפני עניותו של תורה שכתוב בהן ומבור לאמרן כיצים והוא שם מלבד חומן כיצים ולכן גדול עונש מהמרגן : דתני רבי' כו' . ביצלמנני פ' כ"ב חיוב על דתני מפני מה לא חזרו חומן בן חזרין בהן מפני ביטול בכנ"ד . הדת אמרה שהמשנה קודם למקרא . פי' הוחיל שלמדו לקרות בכתובים משום ביטול בכנ"ד ש"מ דמשנה עדיף ממקרא . ודע מכיוע להניח דתני דבר"י השוקד במקרא מדה ושוה מדה כו' ע"כ ביצלמנני ע"ג יותן בלבבה כיצים זו וקה לחיים פרקין בלבבה כ' דקתני ומפני מה לא קורין בהן מפני ביטול בכנ"ד ע"ג קתני דתני כ"ן בן יוחאי כו' ובזיון ממש בשוקת מתחת לשוקת : על ממש שקרא ושנה . הכתו ד' תיבות ליתה ביצלמנני ומפקר לייבב לחיתה לקמן בלבבה ע' ולא שיהא דולג כו' . והיינו דקתני כלן לא אמרו אלא ע"כ ביצלמנני ע"ג יותן בלבבה

פרק ששה עשר

הלכה א (א) **רבי** נהוראי אומר מניח אני כל האומניות שבעולם [א] ואני מלמד את בני תורה שאדם אוכל משכרה בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ושאר אומניות אינן כן [ב] יכנס אדם לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעשות במלאכתו הרי זה מת ברעב אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנעוריותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו בנעוריו מהו אומר (ישעיה מ) וקווי ה' יחליפו כח [בזקנותו מהו אומר (תהלים צב) עוד ינובון בשיבה] : הלכה ב א"ר יהושע ב"ל הדא אגדתא [ב] כתוב בה הכותבה אין לו חלק לעולם הבא והדורשה מתברך ומתעשר מן [ה] ושומעה אינו מקבל שכר [ג] והתני ר' חנינא בר פפא (דברים ה) פנים בפנים דבר ה' פנים תרי בפנים תרי תרי הא ארבעה אפין [ד] פנים של אימה למקרא פנים בינוניות למשנה פנים [ה] שוחקות להש"ס פנים[ו]מסבירות לאגדה : הלכה ג (ג)ר' נחמיה בשמר' יעקב בר יגאי (משלי כו) כמים הפנים לפנים בנוהג שבעולם יש לך רב רוצה ללמד ותלמיד (ז) שאינו רוצה ללמוד תלמיד רוצה ללמוד והרב אינו רוצה ללמדו ברם הכא הרב רוצה ללמד והתלמיד רוצה ללמוד (מקרא ומשנה גמרא ואגדה) : הלכה ד ר' יצחק נפחא פתח (ש"ה ב) [ז] סמכוני באשישות אלו הלכות המאוששות רפדוני בתפוחים [ח] שריחן יפה כתפוחים כי חולת אהבה אני אמר ר' יצחק לשעבר כשהיתה הפרוטה מצויה היתה נפש אדם מתאוה לשמוע דבר הלכה [ט] ודבר אגדה : הלכה ה (י) א"ר תנחום בר חנילאי אילו נתנה התורה חתוכה לא היתה (יא) עומדת רגלים למורה שיורה [כ] שאם טמא יש מטמאין כיוצא בו ואם טהר יש מטהרין כיוצא בו : הלכה ו א"ר יוחנן בן זכאי שנתן הקב"ה למשה נתנה לו בארבעים ותשע פנים טמא ומ"ט פנים טהור שנאמר (שם) ודגל"ץ בגימטריא מ"ט הוא: הלכה ז ר' אבהו בשם ר' יוחנן (יז) תלמיד ותיק היה לו לר"ע והיה יודע לדרוש את התורה במ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור [ל] שלא מאותו השעה שאם כן רבו המטמאין טמא רבו המטהרין טהור כל אלו מנין אלא שהיה חכם במקרא ובקי במשנה וותיק בתלמוד וסבר בהגדה : הלכה ח (יז) אמרו עליו על ר' יוחנן בן זכאי שלא הניח פרשה אחת מן התורה שלא למדה ולמד במקרא ותרגום מדרש הלכות ואגדות (ומשלות) הכל למד וכן אמרו עליו שאמר אם יהיו כל הששים יריעות וכל האילנות קולמוסין וכל הימים דיו אין כדי לכתוב את חכמתי שלמדתי מרבי ולא אצלתי מחכמת חכמים אלא כשם שזובט הזו הטובלת בים הגדול ומשהו מחסרו :

הגהות הגרי"ב

(א) [קידושין דף פב.] : (ב) ל"ק יבוא : (ג) וכיוקנום הגי' ד"ת פיס בפנים כמוהב כו' : (ד) ל"ק אינו : (ה) ל"ק עמידה : (ו) [עיין יומא יג:] : (ז) [עי' סוכה דף כח. וע"ב דף קלי.] : (ח) [תמוה פ"ב] : (ט) ר"ל דתלמיד חכים ומלמד רבינו תרע כדלקמיה דף ט: ולמעלה על מות לבן ולמה ב"ל תלמיד כדס"ד דתוב"ה מגילה דף יז: ומזמור לדד קלה ג"כ כהדין יחבב כדמסמע ובסוף פסחים דף קיא : (י) ויכיקוט הגי' ירמו לת ס' קדושי זה מחבן שנקרא קדוש שנאי' ולתברן קדוש ס: : (כ) [תניא ג:] : (ל) [מגילה דף ב.] :

לאלתי: [ק] שחל להיות בשבת: [ר] בר"ח והוא קורא: [ש] פרשיות וחנוכה שחל : [ת] בענין שבת (וכ"ה כס"ת) : [א] פורים כיוצר פורים שחל להיות בשבת קודין שבעה בענין של שבת וחשמיני קורא ויבא עפלק. שלשה :

נוסחאות כ"י **פט"ז** (הל"ו) ודגלו עלי, אהבה ודגלי : (הל"ח) **ומשלות** שועלים הכל (וכו') דיו אינם (וכו') מרובאי ולא אצלתי מחכמותם כשם שזובט הזו מובלת : (הל"ט) **דברי** חכמה (וכו') ומשלות כיבסין ומשלות שועלים הכל : (הל"א) **יעקב** אבינו (וכו') אבינו שנאמר : (הל"ב) **אינו** לו חלק לעוה"ב ואינו נתון (וכו') ולא עשרה שנה ויום אחד : **פ"ין** (הל"א) **כדרבונות** וגו' (ובדפוס ג"כ) והוס כמו וגו' (וכו') ליכתב מציילן : (הל"ג) **מפסיקין** לר"ח ולחנוכה :

פרק שבעה עשר

הלכה א **א דברי** חכמים כדרבונות (כולם) [כו'] נתנו מרועה אחד (קהלת יב) (כ) ורועה אחד אמרן וכולן מציילין אותן מפני הדליקה וספר אגדתא אע"פ שלא ניתן ליכתב אפ"ה מצילין אותו מפני הדליקה מה טעם (תהלים קיט) עת לעשות לה' הפרו תורתך : הלכה ב (ל) מפסיקין לראשי חדשים לחנוכה ולפורים לתענית ולמעמדות וליום הכפורים : הלכה ג כיצד מפסיקין ראש חדש [כא] ויומי חנוכה שחלו להיות בשבת קורין שבעה בענין שבת ושמיני [ר] לר"ח שלא מאחרו פחים ולפי כן [כב] מה טעם [ג] מה טעם : [ס] כסדרן (כ"ל לפי שהתחיל לומר כיכו יכול לומר קדוש של יוכך) (ועפ"ז רבינו כתו' כן ס"ק ס') : [ע] יכול : [פ] לברכו וקריאה : [צ] נבדקין ראשון להיות בשבת קורין שבעה [ת] לשבת וחשמיני קורא ויהי (בכולת) [ביום כולת] משה עד [כן] עשה את המנורה : הלכה ד [א] לפורים שלשה ימי הצום

נוסחת הגר"א

[א] ואיני מלמד את בני אלא תורה : [ב] כתובה הכותבה אין לו : [ג] תני : [ד] מקרא משנה הלכות ואגדות : [ה] מסבירות (וכ"ה כס"ת) : [ו] שחוקות (וכ"ה כס"ת) : [ז] סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים : [ח] אלי אגדות : [ט] עכשיו שאין הפרוטה מצויה נפש האדם מתאוה לשמוע דבר : [י] (כל מ"ם כתן כ"ל בס"ג וכל מ"ם שם כ"ל כתן) : [כ] אבל עכשיו מעמדות רגלים למורה : [ל] כל אחד ואחד ממעם אחר שלא מאחרו פחים ולפי כן : [כב] מה טעם : [ג] כסדרן (כ"ל לפי שהתחיל לומר כיכו יכול לומר קדוש של יוכך) (ועפ"ז רבינו כתו' כן ס"ק ס') : [ע] יכול : [פ] לברכו וקריאה : [צ] נבדקין ראשון להיות בשבת קורין שבעה [ת] לשבת וחשמיני קורא ויהי (בכולת) [ביום כולת] משה עד [כן] עשה את המנורה : הלכה ד [א] לפורים שלשה ימי הצום

הלכה ט (ח) וממי קבל תורה מהלל ומשמאי אמרו עליו על הלל שלא עזב דברי חכמים שלא למדה אפילו כל הלשונות אפילו שיחת חרים וגבעות ובקעות שיחת עצים ועשבים שיחת חיות ובהמות שיחת שדים ומשלות כל כך למה משום שנאמר (ישעיה מב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר : הלכה י א"ר יהושע בן לוי אנא מימי לא הסתכלתי גו ספר דאגדתא אלא חד זמן אסתכלת ואשתכחת כתיב מאה ושבעים וחמשה פרשיות שכתוב בתורה דבור ודבור אמירה וציווי כנגד שנותיו של אברהם אבינו דכתיב (תהלים סח) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם וכתיב (יהושע יד) האדם הגדול בענקים הוא הלכך קבעו מאה ושבעים וחמשה סדרים בתורה בכל שבת ושבת עולת תמיד : הלכה יא מאה וארבעים ושבעה מזמורים (ט) שכתוב בספר תהלים כנגד שנותיו של יעקב ללמדך שכל קילוסין שישראל מקלסין להקב"ה כנגד שנותיו של יעקב אבינו [מ] (תהלים כב) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: הלכה יב מאה וכ"ג פעמים שישראל עונין הללויה כנגד שנותיו של אהרן [נ] (שם קג) הלוויה (י) הללו אל בקדשו לקדישו לאהרן קדוש ה' אפי' כן חוינא מיבעת בלילה(ותלמיד ותיק של ר"ע שהיה דורש מ"ט פנים טמא מ"ט פנים טהור כל אחד ואחד ממעם אחר שלא מאותו טעם וא"ב רבו המטמאין טמא רבו המטהרין טהור). וקבן שאינו פורס שמע אין יכול לומר קדוש (כיוצא) [ביוצר] ביחיד אבל בצבור עונה עמהן וגדול פורס את שמע יכול לומר קדוש לפי שהוא [ס] במודר אבל קדוש של עמידה כיון שצריך לומר בעריצך ונקדישך אינו [ע] הדין לאומרו פחות מי' ואין קטן עולה מן המנין [פ] ברכו קריאת התורה וקדיש עד שיהא בן שלש עשרה ואין [צ] נדבקין באלו :

פרק שבעה עשר

הלכה א **א דברי** חכמים כדרבונות (כולם) [כו'] נתנו מרועה אחד (קהלת יב) (כ) ורועה אחד אמרן וכולן מציילין אותן מפני הדליקה וספר אגדתא אע"פ שלא ניתן ליכתב אפ"ה מצילין אותו מפני הדליקה מה טעם (תהלים קיט) עת לעשות לה' הפרו תורתך : הלכה ב (ל) מפסיקין לראשי חדשים לחנוכה ולפורים לתעניות ולמעמדות וליום הכפורים : הלכה ג כיצד מפסיקין ראש חדש [כא] ויומי חנוכה שחלו להיות בשבת קורין שבעה בענין שבת ושמיני [ר] לר"ח שלא מאחרו פחים ולפי כן [כב] מה טעם [ג] מה טעם : [ס] כסדרן (כ"ל לפי שהתחיל לומר כיכו יכול לומר קדוש של יוכך) (ועפ"ז רבינו כתו' כן ס"ק ס') : [ע] יכול : [פ] לברכו וקריאה : [צ] נבדקין ראשון להיות בשבת קורין שבעה [ת] לשבת וחשמיני קורא ויהי (בכולת) [ביום כולת] משה עד [כן] עשה את המנורה : הלכה ד [א] לפורים שלשה ימי הצום

פרק שבעה עשר

הלכה ט (ח) וממי קבל תורה מהלל ומשמאי אמרו עליו על הלל שלא עזב דברי חכמים שלא למדה אפילו כל הלשונות אפילו שיחת חרים וגבעות ובקעות שיחת עצים ועשבים שיחת חיות ובהמות שיחת שדים ומשלות כל כך למה משום שנאמר (ישעיה מב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר : הלכה י א"ר יהושע בן לוי אנא מימי לא הסתכלתי גו ספר דאגדתא אלא חד זמן אסתכלת ואשתכחת כתיב מאה ושבעים וחמשה פרשיות שכתוב בתורה דבור ודבור אמירה וציווי כנגד שנותיו של אברהם אבינו דכתיב (תהלים סח) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם וכתיב (יהושע יד) האדם הגדול בענקים הוא הלכך קבעו מאה ושבעים וחמשה סדרים בתורה בכל שבת ושבת עולת תמיד : הלכה יא מאה וארבעים ושבעה מזמורים (ט) שכתוב בספר תהלים כנגד שנותיו של יעקב ללמדך שכל קילוסין שישראל מקלסין להקב"ה כנגד שנותיו של יעקב אבינו [מ] (תהלים כב) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: הלכה יב מאה וכ"ג פעמים שישראל עונין הללויה כנגד שנותיו של אהרן [נ] (שם קג) הללויה (י) הללו אל בקדשו לקדישו לאהרן קדוש ה' אפי' כן חוינא מיבעת בלילה(ותלמיד ותיק של ר"ע שהיה דורש מ"ט פנים טמא מ"ט פנים טהור כל אחד ואחד ממעם אחר שלא מאותו טעם וא"ב רבו המטמאין טמא רבו המטהרין טהור). וקבן שאינו פורס שמע אין יכול לומר קדוש (כיוצא) [ביוצר] ביחיד אבל בצבור עונה עמהן וגדול פורס את שמע יכול לומר קדוש לפי שהוא [ס] במודר אבל קדוש של עמידה כיון שצריך לומר בעריצך ונקדישך אינו [ע] הדין לאומרו פחות מי' ואין קטן עולה מן המנין [פ] ברכו קריאת התורה וקדיש עד שיהא בן שלש עשרה ואין [צ] נדבקין באלו :

פרק שבעה עשר

הלכה א **א דברי** חכמים כדרבונות (כולם) [כו'] נתנו מרועה אחד (קהלת יב) (כ) ורועה אחד אמרן וכולן מציילין אותן מפני הדליקה וספר אגדתא אע"פ שלא ניתן ליכתב אפ"ה מצילין אותו מפני הדליקה מה טעם (תהלים קיט) עת לעשות לה' הפרו תורתך : הלכה ב (ל) מפסיקין לראשי חדשים לחנוכה ולפורים לתעניות ולמעמדות וליום הכפורים : הלכה ג כיצד מפסיקין ראש חדש [כא] ויומי חנוכה שחלו להיות בשבת קורין שבעה בענין שבת ושמיני [ר] לר"ח שלא מאחרו פחים ולפי כן [כב] מה טעם [ג] מה טעם : [ס] כסדרן (כ"ל לפי שהתחיל לומר כיכו יכול לומר קדוש של יוכך) (ועפ"ז רבינו כתו' כן ס"ק ס') : [ע] יכול : [פ] לברכו וקריאה : [צ] נבדקין ראשון להיות בשבת קורין שבעה [ת] לשבת וחשמיני קורא ויהי (בכולת) [ביום כולת] משה עד [כן] עשה את המנורה : הלכה ד [א] לפורים שלשה ימי הצום

כמא רחמים

פרק טז והדורשה . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבירות ותם לא יהיה פה לא פה פנים בפנים הין כתן פנים מסבירות . ודב"ז ס"ב : **פנים** בפנים כל חיתה לשונה. וכל הכתוב שמותיו הוי בלא"ב ושבחות עומד בתימה לכבוד התורה תהיה זכיה גדולה בתורה : **פנים** שוחקות לת"ס . דלריך יעוב דעת להבין עומק הלכות וע"י השמחה מרחיב דעתו על מדה : **פנים** מסבירות לתגדה . דהכל רמיזים ומשלים ולריכים שכל ר"ג כו' . לידיד דהיים פיום בפנים . ופקו הלי דהכל בפי' כמיש בפנים דהכל רוצה לומר ולמוד ולהבין הכל : **חכם** במקרא . שהיה בתחה והיה תכם לדרוש במקרא : **ובקי** במשנה . שהיה בקי מאד בע"פ :

פרק יז שהרבה . ועיי"ש שהיה ותיק בכולן עניו לכן היה מכוון לל בתחה . **וסבר** בתגדה . כמ"ש הלכה ג' פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק יח אע"פ שלא ניתן ליכתב . דהדברים שבע"פ אסור לכתבן ומ"מ מותר לומר בהם ומ"מ הלריכו חכמים לכתבן ומעיין ומיזמן וגו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק יט אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק כ אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק כא אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק כב אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק כג אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק כד אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק כה אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק כו אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק כז אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק כח אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק כט אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק ל אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק לא אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק לב אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק לג אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק לד אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק לה אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק לו אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית בן כ' . שנה והיה קונה כל ספר תהלים שנאמר ותתה קדוש יושב תהלות ישראל ושכחל ישראל כמה ומתחר שהיה קונה כמה שנים תהלים לזה היו מחוברים כנגד שנותיו ע"ש :

פרק לז אע"פ שאין . כרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש בפשטה דוכשה אפילו בע"פ שעיקר התגדה היה שודון נעלמים וכפי פשוטה השומע יעשה ורץ למוכסה עומדת לתה לף פה ע"פ בתוך : **והקונה** בימותה ומייתי ביוירא לירי"ד דלא ניתנה לכתוב משום דבעית פיום מסבילות לתגדה כהדבר רמון ולריך שכנה . **שנאה** כ' תחן לתו . כנמי' לא תשנא לתיכי יש ונו' . ולפי שהתחנו לתפסר ד"ס ותן לנדול תורה . **כנגד** שנותיו של יעקב . תפסר בתשוב כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב חי ס"ז שנה בניית ב

מסכת סופרים פרק שבעה עשר

אין מתענין אותם ריצופין אלא פרודין שני וחמישי ושני רבותינו שבא"י נהגו להתענות אחר ימי הפורים מפני ניקבור וחביריו ועוד שמאחרין בפורענות ואין מקדימין : הלכה ה מעמדות דתניא (א) אנשי מעמדות (ואנשי משמר) היו מתענין בכל יום בשני על מפרשי הים דכתיב (בראשית א) ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים בשלישי על מהלכי דרכים דכתיב (שם) ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים ברביעי על התינוקות שלא תעלה בהן אסבירה (וימותו) דכתיב (שם) ויאמר אלהים יהי מאורות מארת כתיב בחמישי מתענין על עוברות ומניקות שלא יפילו את בניהן שנאמר (שם) ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ וגו' בערב שבת ובטוצאי שבת לא היו מתענין מפני בבוד השבת ו"א בין הששות בערב שבת ניתוספת נשמה יתירה לישראל ולאחר [השבת] נוטלין אותה הימנו ד"א מפני העובדי כוכבים שלא יאמרו על כי אנו שמחין בראשון הם מתענים בו אבל אמרו חכמים בזמן המעמדות לא היו חוששין לאיבת העובדי כוכבים אלא משום דכתיב (שמות לא) וינפש ויי על נפש : הלכה ו (ב) בפסח קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים . ובעצרת שבעה שבועות . בראש השנה בחודש השביעי באחד לחודש . ביום הכפורים אחרי מות . ביום טוב הראשון של חג קורין בפרשת המועדות שבת"כ . ושאר כל ימות החג קורין בקרבנות החג : הלכה ז (ג) בחנוכה בנשיאים . בפורים ויבא עמלק . בראשי חדשים ובראשי חדשיכם . במעמדות במעשה בראשית . ובתעניות של ט' באב וי' אחרונות של עצירת [גשמים] ברכות וקללות אבל תעניות אחרות ויהל משה ומפטי' (ישעיה נה) דרשו ה' ויש אומרים שאין מפטירין [א] נהגו בו העם (ד) ואין מפסיקין בקללות לפי שאינו מן המובחר להפסיק בקללות ולהתחיל בקללות : הלכה ח (ה) בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין בסדרן ואין עולה להם מן החשבון שנאמר (ויקרא כג) וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מצותן שיהו קורין כל אחד ואחד בזמנו מכאן אמרו לכל מפסיקין לראשי חדשים לחנוכה לפורים ולתעניות ולמעמדות וליום הכפורים שיובאו אלו בין בשבת בין בשני בין בחמישי שהן קורין בסדרן ומפסיקין סדרן וקורין באלו אבל אי אתה יכול לומר בתעניות ובמעמדות (ובפורים) שיובאו בשבת כדי להפסיק מסדר שבת שעליהם אלא בשני ובחמישי : הלכה ט ובזמן שחל ר"ח להיות בשבת השמיני שצריך לקרות ובימים השבת ובראשי חדשיכם הוא מפטיר (יחזקאל מו) בכה אמר [ה"א] שער החצר הפנימית הפונה קדים חל להיות באחד בשבת [ב] מלפני החודש ויאמר [ש"א כ] ויאמר לו יהונתן מחר חודש ובחודש עצמו קורין ג' בקרבן תמיד הראשון קורא שלשה ויודבר צו ואמרת השני קורא את הכבש אחד ועשירית עולת ונסכו [ג] והשלישי חזור למעלה וקורא [עולת] ונסכו ואת הכבש [ד] מפני שאמרו (ו) אין קורין בפרשה פחות משלשה פסוקים [ה] וי"א אין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים : הלכה י בד"א בספר של פסוקים אינו יכול לפסוק עד שקרא ממנה ג' פסוקים ומכין שהוא קורא ונסכו ואת הכבש וביום השבת ועולת שבת נמצא שלישי שהוא קורא ד' פסוקים ואחד קורא בשל ראש חודש ובראשי חדשיכם כל הפסוקים : הלכה יא [ז] אבל צריכין לומר אחר יהי כבוד ה' מלך ומזמור שירו לה' (תהלים צו) מדברי סופרים ואחריו (ר"ח א מז) הודו לה' קראו בשמו וששת המזמורים של כל יום וא"ר יוסי יהי חלקי עם המתפללים בכל יום ששת המזמורים הללו ואמרו למה הזכיר דוד במזמור הודו לה' קראו בשמו [ז] כהנים ליום וישראלים להיות אומרים אותו בכל יום :

פרק שמונה עשר

הלכה א למה אמרו שיהא אומרין בכל חודש וחודש [ח] כרשב"ל בעא קמיה רבי יוחנן מהו לומר שיר בלא נסכים אמר ליה נשמעיניה מן הדא בזה ובזה הלוים עומדין על הדוכן ואומרים (תהלים צו) וישב עליהם את אונם א"ל רשב"ל מזמור ומוסף מי קודם [ט] מחורתא מילתא שהמזמור קודם לפיכך נהגו העם לומר מזמורים בעונתן (כלומר בעתן) התניגן תמן (ז) שיר שהלוים אומרים (ח) בבית המקדש ביום הראשון היו אומרים (שם כד) לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה כו' : בשני היו אומרים (שם מח) גדול ה' ומהולל מאד כו' : בשלישי היו אומרים (שם פב) אלהים נצב בעדת אל כו' : ברביעי היו אומרים (שם צד) אל נקמות ה' כו' : בחמישי היו אומרים (שם פא) הרנינו לאלהים עוזנו כו' : בששי היו אומרים (שם צג) ה' מלך גאות לבש כו' : בשבת היו אומרים (שם צב) מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים שכל המזכיר פסוק בעונתו מעלה עליו כאילו בונה מזבח חדש ומקריב עליו קרבן : הלכה ב בחנוכה (שם ל) ארוממך ה' בפורים (שם ז) שגיון לדוד [י] ביום הראשון שעליו של פסח (שם קלה) הללו את שם ה' (וי"א (שם פג) אלהים אל דמי לך) וכן חולו של מועד אלא בימים הראשונים של פסח הוא צריך לומר יהי כבוד ה' וכל העם בעמידה [כ] עד וברוך שם כבודו לעולם ויושבין ואומרים כל עניין של מזמורות ובי"ט האחרון של פסח הלל הגדול ואיזהו הלל הגדול (שם קלו) הודו לה'

נוסחת הגר"א

[א] ונהגו בו העם להפסיק : [ב] שבת שלפני החדש מפסיר ויאמר : [ג] ואת הכבש : [ד] וביום השבת עולת שבת (ומס"ק רכינו מלר"ם סימן תכ"ג) : [ה] ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים קרא שני פסוקים והתחיל באחרת אינו יכול לפסוק עד שקרא ממנה ג' פסוקים ומכין שהוא קורא עולת ונסכו ואת הכבש ביום השבת ועולת שבת נמצא שלישי שהוא קורא ד' פסוקים : [ו] ואחריו יאמר לה' שיר חדש ואחריו : [ז] אברהם יצחק ויעקב להיות (וכל הסשה כתוב כאילו בנה מובח חדש והקריב כפ"ז זו בתלים (קה) ודוד ממנן) : [ח] דרשב"ל: [ט] א"ל: [י] וי"א אלהים אל דמי לך (ועי' תוס' מגילה ד"ה ע"א סד"ה פסק וכגליון שם) : [כ] וישובים ואומרים כל הענין של מזמורות עד וברוך שם כבודו לעולם ובי"ט :

נוסחאות כ"י . (הל"ד) דתנינן (וכו') מתענין בשני (וכו') שלא תפול בהן (וכו') שלא יסותו בניהן (וכו') באחד בשבת מפסיר בשבת שלפני (וכו') אין קורין ומתחילין בפ' : (הל"י) ד' פסוקים והרביעי קורא (וכו') כל הפרשה : פרק יח (הל"א) אומרין מזמור . בכל (וכו') עליו הכתוב כאילו בנה מובח חדש והקריב : (הל"ב) ארוממך ה' כי דליתני :

כמא רחמים

כפסח דתנינן בשבת ובפ' לא ניתן לכתוב אלא כיון דלא תפסר עם לעשות כו' ופרש"י דלא תפסר מלמתחיל משמע מפסחת אלא דהוה משמע מפסחת ואין סם וכיון דעתה אתה לכתוב מניין וכן כתב הרמ"ם בריש כל כתבי ע"ש : ולהתחיל בקללות . פי' לו להתחיל בקללות כמו"ל בפ"ב זה שהוא עומד לקרות בתורה פותח בד"ת ומותם בד"ת :

נחלת יעקב

מלמד שם בקרא הלוי . ולפ"ז לימא דלימיתי ליזקאין דהא הלוי משייר שני פסוקים מן המפרשה ולימא למיתני דהיזקאין יאמרו דשני פסוקים אלו יקראו לשלישי ול"ל דת"ק דהכא ס"ל כדתימא במגילה דס"ד דיזקאין לא שכיח והאי תנא סבר כתמת מכי היזקאין לא שכיחי משמע מוסף מותר לשייר ב"פ סמוך לפרפה . אבל קשה כיון דהאי תנא סבר כתמת מותר לשייר למה ליה למיקרי כלל נלע לקרות שלישי ב"פ משפרפה ויחזר ופרפה ביום השבת . ונלמ"ל במסכת סופרים שלפנינו דלא קתני שם אלא ס"ד דת"ק מי משייר אבל לשלישי ס"ל לעמוד ב"פ . ול"ל ע"פ מ"ש הרמ"ם בת"ת סימן ק"ן בשם תוספות הדשן וז"ל פרפה ב' פסוקים מותר לשייר בתחלה ולפסוק שם ע"כ ול"ל דהאי תנא דהכא סבר לה כפרפה של שני פסוקים מיישיון לכנסיון וז"ש ל"ת לעובדי הכי ולפיים עם השלישי ס' ביום השבת דהכנסיון בשבת שייש ס' ביום השבת ליכא קלקול שם השלישי אלא ד"ה של שבת משום הכי ס"ל דהשלישי מדלא ידקוק על ביום השבת ולכדביני קורא ביום השבת ולכדביני מדשיכח . ו"א מין משיירין כו' . נלפמ ד"ה פליגי ת"ק וחכמי דאין לעשות כן דאין משיירין בפרפה פחות מג' פסוקים משום חשש יוצאין אלא דקולקין אנשי לפני אחר וכמו שאפרש לקמן : ר"ת ב"ה ו"א . ולפי ד"ה קלמדי ס"ד לעיל ופליגי ת"ק במילתא דתניא ס"ל ת"ק לאין לפיים עם פרפה וביום השבת משום חשש שכנסין ולכדאמרינן בהלכה ע' סימן ד' ע"ז פליגי ס"ל ותמרי בד"א בספר של פסוקים אינו יכול לפסוק על שקרא ממנו ג"פ . ר"ל בפרפה של פסוקים פרפה אחת בהלכה אחת לפי שאין ס"ת כדי שלא יאמרו הכהכשין שאומנו שבמסכת שבת (קיח). ממר רבי יוסי יהי חלקי מעומדי הלל בכל יום ויהי האחמר מר הקורא הלל בכל יום ס"ז מתוך ומנדף כי קלמרינן בפסוקי דזמרה ופי' ר"ש בפי מעומדים של הלוים קורא הלל ה' מן המיים והלוי הלל ה' מקדוש ול"ב קשה למה נקט בכאן שבת משומדים ומשבר דר"ש כתב כן לייטב הלשון גומרים הלל ובכהב שני משומדים מחלוקים שבת הגמור אבל בלמת שבת הן ובמוף"ה שמין ר"ש בת"ת שלומרים משבת לדוד עד סוף שהן בלמת שבת משומדים . ואמרו למה הזכיר כו' . ולכאון למוך ול"ל שב"ל למה הזכיר דוד במזמור זה לייטוח לפני המלון וכ"ב בעור בסימן ל"ח מעור כו' ל"ל דהכי מפורש בדברי הימים

ת' מ"ו שקתיב בה הלוים המשוררים ובהכתיב שהיו לומרים הודו לה' : **סליק פרק שבעה עשר**

פרק שמונה עשר הא למה אמרו

לקמן בבבל ר"ח ובבל המעמדות לומרים שיר מעין המתוקנ ולמה לומר בשלמת בזמן שבהמ"ק קיים היו לומרים בשיר של בקרבן אבל עבשיו שאין קרבן למה יאמרו שיר . ועי' משיב בלר"ל דמזה מוכח דלומרים שיר בלא קרבן : **מהו** לומר שיר כו' . לבהן הלכה זו אינש ל' סירובלמי פרק ד' דתענית הלכה ט' ופיהו בהן הלוים עומדין ע"ג הדוכן ואומרים שיר בלא קרבן . וז"ל סירובלמי מי כר' יוסי לומר שיר בלא קרבן ומי כר' יוסי דאמר אין אומרים שיר בלא קרבן אפי' בשבת ויו"ט ואפי' בר"ה ויוה"כ ומי כר' יוסי דאמר אומרים שיר בלא קרבן אפי' בחול וא

לה' כי טוב הודו לאלהי האלהים ונהגו העם לומר הלל הגדול אף ע"פ שאינו מן המובחר: הלכה ג ובחג השבועות (תהלים כט) הבו לה' בני אלים בט' באב בארבע פסוקים משל ירמיה (י) המאום מאסת את (דבר ה') [יהודה] עד כי אתה עשית [את] כל אלה. ושני מזמורים הללו אלהים באו גוים בנחלתך (תהלים עט) ועל נהרות בבל קבלה בזה דברי קבלה מקדימין לדברי קדושה: הלכה ד יש שקורין ספר קינות בערב ויש מאחרין עד הבקר לאחר קריאת תורה שלאחר קריאת תורה עומד [א] וראשו מתפלש באפר ובנדיו מפולשין וקורא בבכיה ובילולה אם יודע הוא לתרגמו מוטב ואם לאו נותנו למי שיודע לתרגם בטוב ומתרגם לפי שיבינו בו שאר העם והנשים ותינוקות שהנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים וכ"ש זכרים וכן המה חייבות (ג) (בקריאת שמע) בתפלה ובברכת המזון ובמזוזה ואם אינן יודעות בלשון הקדש מלמדין אותן בכל לשון שהן יכולות לשמוע (ב) וללמד מכאן אמרו המברך צריך שיניביה קולו משום בניו הקטנים ואשתו ובנותיו ומן הדין הוא לתרגם לעם לנשים ותינוקות כל סדר ונביא של שבת לאחר קריאת התורה וזו היא שאמרו (ג) בשבת מקדימין לבוא ומאחרין לצאת מקדימין לבא כדי לקרות ק"ש כוותיקין עם הנץ החמה ומאחרין לצאת כדי שישמעו פירוש של הסדר אבל בי"ט מאחרין לבא שהן צריכין לתקן מאכל של יום וממהרין לצאת שאינו מן הדין לפרש להן דאמרי' רב (ד) לא סוכי אסורא מימא טבא לחבריה: הלכה ה וכן היה מנהג מוב בירושלים [ה] להתענות בניהם ובנותיהם הקטנים ביום צום בן [י"א] שנה עד עצם היום בן שתים עשר' להשלים [ו] ואח"כ סבלו ומקרבו לפני כל זקן וזקן כדי לברכו לחזקו ולהתפלל עליו שיזכה בתורה ובמעשים טובים [ד] וכל מי שהיה לו גדול ממנו בעיר היה עומד ממקומו והולך לפניו ולא היה משתהה לו להתפלל בעדו ללמד שהן נאין ומעשיהם נאים ולבן לשמים ולא היו מניחין בניהּ קטנים אחריהם אלא היו מוליכן אותן לבתי כנסיות כדי לזרם במצות: הלכה ו (ה)ביום שהושיבו ר' אלעזר בן עזריה בישיבה פתח ואמר (דברים כט) אתם נצבים היום כלכם מפכם נשיכם אנשים באין לשמוע נשים כדי לקבל שכר פסיעות תף למה בא כדי ליתן שכר למביאיהן מכאן נהגו בנות ישראל קטנות לבא לבתי כנסיות כדי ליתן שכר למביאיהן והן לקבל שכר: הלכה ז והקורא אומר ברוך דיין האמת ויש שמניחין את התורה על הקרקע (באבילות)[בעמיקה] שחורה ואומר נפלה עטרת ראשנו וקורין ומספידין כאדם שמתו מוטל לפניו ויש שמשנין את מקומן ויש שיורדין מספסליהם למטה וכולן מתפלשין באפר ואין אומרים שלום זה לזה כל הלילה וכל היום עד שישלימו העם קינותיהם בשעת הקינות אמור לספר דבר ולצאת לחוץ כדי שלא יפסיק לבו מן האבלות (וכן כל) [וכל] שכן לשוח עם הנכרי: הלכה ח בתפלת ערבית אין אדם שומע לחבירו מפני שהן מתפללין בלחישה ואין אומרים לא ברכו ולא יהי שם:

פרק תשעה עשר

הלכה א **אבל** בתפלת שחרית אחר המזמורים והפסוקים אלו אומר ביוצר ברכו בקול נמוך ואין מזכירין קדוש ואף לא קדיש אבל בתפלת המנחה אומר קדוש וקדיש: הלכה ב ובראש השנה אומר כל העמים תקעו כף (תהלים מז) ביום הכפורים ברכי נפשי (שם קד) [ה] וממעמקים קראתיך ה' (שם קל) בחג הסוכות נודע ביהודה (שם עו) ביום השמיני למנצח על השמינית (שם ו) ואם אינו בקי בהן אומר אודה ה' בכל לבי (שם מ) ודיו: הלכה ג בפסח בין בתפלה בין בכוס [צריך] להזכיר ביום טוב מקרא קודש הזה ביום חג המצות הזה ובחולו של מועד חג [ו] פלוני הזה בשביעי אומר ביום שביעי העצרת הזה ואין מזכיר בו חג לפי שאינו חג בפני עצמו: הלכה ד בחג שבועות אומר ביום טוב מקרא קודש הזה וביום חג השבועות הזה וערבית שחרית ומנחה שוין בתפלות: הלכה ה בר"ח (ניסן) צריך להזכיר ביום ראש החדש הזה ובראש השנה ביו"ט מקרא קודש [ז] הוא ובראש החודש הזה ביום ראש השנה הזה וביום תקיעת שופר הזכרון הזה: הלכה ו ביום הכפורים אין מזכירין בו ביום טוב שאין יום טוב ביום צום אלא אומר ביום מקרא קודש הזה ביום צום העשור הזה ביום מחילת העון הזה וחותם מוחל וסולח לעוונותינו ולעונות עמו ישראל ברחמים ומכפר על פשעיהם מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום צום הכפורים והזמנים ומקרא קודש ואין מזכירין בו לא מועד ולא שמחה שאין שמחה בלא אכילה: הלכה ז וכשם שמקלמין יום ראשון וחולו של מועד [ח] כך מקלמין ימים טובים בתפלה ביוצר במנחה בערבית והיכן קילוסו אלהינו ואלהי אבותינו גלה כבוד קריאת תורה עומד [א] וראשו מתפלש באפר ובנדיו מפולשין וקורא בבכיה ובילולה אם יודע הוא לתרגמו מוטב ואם לאו נותנו למי שיודע לתרגם בטוב ומתרגם לפי שיבינו בו שאר העם והנשים ותינוקות שהנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים וכ"ש זכרים וכן המה חייבות (ג) (בקריאת שמע) בתפלה ובברכת המזון ובמזוזה ואם אינן יודעות בלשון הקדש מלמדין אותן בכל לשון שהן יכולות לשמוע (ב) וללמד מכאן אמרו המברך צריך שיניביה קולו משום בניו הקטנים ואשתו ובנותיו ומן הדין הוא לתרגם לעם לנשים ותינוקות כל סדר ונביא של שבת לאחר קריאת התורה וזו היא שאמרו (ג) בשבת מקדימין לבוא ומאחרין לצאת מקדימין לבא כדי לקרות ק"ש כוותיקין עם הנץ החמה ומאחרין לצאת כדי שישמעו פירוש של הסדר אבל בי"ט מאחרין לבא שהן צריכין לתקן מאכל של יום וממהרין לצאת שאינו מן הדין לפרש להן דאמרי' רב (ד) לא סוכי אסורא מימא טבא לחבריה: הלכה ה וכן היה מנהג מוב בירושלים [ה] להתענות בניהם ובנותיהם הקטנים ביום צום בן [י"א] שנה עד עצם היום בן שתים עשר' להשלים [ו] ואח"כ סבלו ומקרבו לפני כל זקן וזקן כדי לברכו לחזקו ולהתפלל עליו שיזכה בתורה ובמעשים טובים [ד] וכל מי שהיה לו גדול ממנו בעיר היה עומד ממקומו והולך לפניו ולא היה משתהה לו להתפלל בעדו ללמד שהן נאין ומעשיהם נאים ולבן לשמים ולא היו מניחין בניהּ קטנים אחריהם אלא היו מוליכן אותן לבתי כנסיות כדי לזרם במצות: הלכה ו (ה)ביום שהושיבו ר' אלעזר בן עזריה בישיבה פתח ואמר (דברים כט) אתם נצבים היום כלכם מפכם נשיכם אנשים באין לשמוע נשים כדי לקבל שכר פסיעות תף למה בא כדי ליתן שכר למביאיהן מכאן נהגו בנות ישראל קטנות לבא לבתי כנסיות כדי ליתן שכר למביאיהן והן לקבל שכר: הלכה ז והקורא אומר ברוך דיין האמת ויש שמניחין את התורה על הקרקע (באבילות)[בעמיקה] שחורה ואומר נפלה עטרת ראשנו וקורין ומספידין כאדם שמתו מוטל לפניו ויש שמשנין את מקומן ויש שיורדין מספסליהם למטה וכולן מתפלשין באפר ואין אומרים שלום זה לזה כל הלילה וכל היום עד שישלימו העם קינותיהם בשעת הקינות אמור לספר דבר ולצאת לחוץ כדי שלא יפסיק לבו מן האבלות (וכן כל) [וכל] שכן לשוח עם הנכרי: הלכה ח בתפלת ערבית אין אדם שומע לחבירו מפני שהן מתפללין בלחישה ואין אומרים לא ברכו ולא יהי שם:

פרק תשעה עשר

הלכה א **אבל** בתפלת שחרית אחר המזמורים והפסוקים אלו אומר ביוצר ברכו בקול נמוך ואין מזכירין קדוש ואף לא קדיש אבל בתפלת המנחה אומר קדוש וקדיש: הלכה ב ובראש השנה אומר כל העמים תקעו כף (תהלים מז) ביום הכפורים ברכי נפשי (שם קד) [ה] וממעמקים קראתיך ה' (שם קל) בחג הסוכות נודע ביהודה (שם עו) ביום השמיני למנצח על השמינית (שם ו) ואם אינו בקי בהן אומר אודה ה' בכל לבי (שם מ) ודיו: הלכה ג בפסח בין בתפלה בין בכוס [צריך] להזכיר ביום טוב מקרא קודש הזה ביום חג המצות הזה ובחולו של מועד חג [ו] פלוני הזה בשביעי אומר ביום שביעי העצרת הזה ואין מזכיר בו חג לפי שאינו חג בפני עצמו: הלכה ד בחג שבועות אומר ביום טוב מקרא קודש הזה וביום חג השבועות הזה וערבית שחרית ומנחה שוין בתפלות: הלכה ה בר"ח (ניסן) צריך להזכיר ביום ראש החדש הזה ובראש השנה ביו"ט מקרא קודש [ז] הוא ובראש החודש הזה ביום ראש השנה הזה וביום תקיעת שופר הזכרון הזה: הלכה ו ביום הכפורים אין מזכירין בו ביום טוב שאין יום טוב ביום צום אלא אומר ביום מקרא קודש הזה ביום צום העשור הזה ביום מחילת העון הזה וחותם מוחל וסולח לעוונותינו ולעונות עמו ישראל ברחמים ומכפר על פשעיהם מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים והזמנים ומקרא קודש ואין מזכירין בו לא מועד ולא שמחה שאין שמחה בלא אכילה: הלכה ז וכשם שמקלמין יום ראשון וחולו של מועד [ח] כך מקלמין ימים טובים בתפלה ביוצר במנחה בערבית והיכן קילוסו אלהינו ואלהי אבותינו גלה כבוד

שופר הזכרון הזה: הלכה ו ביום הכפורים אין מזכירין בו ביום טוב שאין יום טוב ביום צום אלא אומר ביום מקרא קודש הזה ביום צום העשור הזה ביום מחילת העון הזה וחותם מוחל וסולח לעוונותינו ולעונות עמו ישראל ברחמים ומכפר על פשעיהם מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים והזמנים ומקרא קודש ואין מזכירין בו לא מועד ולא שמחה שאין שמחה בלא אכילה: הלכה ז וכשם שמקלמין יום ראשון וחולו של מועד [ח] כך מקלמין ימים טובים בתפלה ביוצר במנחה בערבית והיכן קילוסו אלהינו ואלהי אבותינו גלה כבוד

פרק עשרים

הלכה א **ואין** מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובבלים

נוסחת הגר"א

נאים

(א) החון: (ב) לחנך בניהם ובנותיהם הקטנים להתענות ביום: (ג) בן י"ג מעילה דף ט' ומגילה דף כ': (ד) וכן כל: (ה) מפעמקים: (ו) המצות הזה: (ז)הזה את יום ראש השנה הזה יום הזכרון הזה יום תרועה והודם החמה ויראה הירח בלילה וצריך לומר בברכת חיין בא"י: (ח) גלה סוד חידוש הירח הזרם ולמדם ומנים

הגהות מהריעב"ץ

וכתיב ביה נמי כור כבה ויתפרכו ויסול בתחת יפעל דקלי לחמלן שמעלה על העץ לחבר הכין ו: מתקן מותם. ס"ב כ"ל ע"ל מותם כמותו וסיו למותם וגו':

הגהות הגרי"ב

(א) [עי' בכתות דף כ.]: (ב) [עי' מגילה כג ועי' בס"א ח"ת סי' רפ"ח ורפ"ט]: (ד) [בילה ד. זצמיט יח. בכיתות יב.]: (ה) כעין זה מגיבה ג.: (ו) [נמן בחיים עי' יומא מג.]: (ו) [ע"ל דורשי: (ח) [עי' בדפוסי זמיכה יח. בכיתות יב.]: (ט) [ע"ל תיקן וכ"ה בס"ח.]: (י) [ע"ל ואחור: (כ) [פסחים קב.]: (ל) [פרקי ר"א פ' יג.]:

נוסחאות כ"י

(הל"ג) **מאסת** את יהודה אם בציון געלה נפשך: (הל"ז) והקורא בס' באב אומר: **פי"ת** (הל"ז) **אנא** השם אלהינו יעלה, (וכו') והחותם ברוך: (הל"ח) ימים כך: (הל"ט) **אמן** ירבו שמחות בישראל ירבו שמחות (וכו') תלמידי חכמים בישראל (וכו') טוב וגו' כולכם ברוכים ועל: (הל"י) **שבטים** ושנים עשר חדשים: (הלי"א) **ונבר** על הכוס ברכת המזון (וכו') בבקר ברכת החנים על:

בסא רחמים

פרק יח לפני כל זקן וזקן לברכו. דמלבד מ"ש [בכתות דף ו' מגילה דף מ"ו] אל תני ברכת הדיוט קלה כשיעור תמרו ד"ל ברוח רבה למלמד בלבבן של זקנות לרות מקבלתה ביום מלכות בית דוד ביומי עתיד יהו למלמד ברכת זקנים מכבוד שם: **פתח** ותחתם [דברים ה] מקבל את שם התפשט והכשיר הנמנם לפי שהוא מ

נאם ותלה עיניו כנגדה ומישר את רגליו ומברך (א) אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם [א] פועלי אמת שפעולתו אמת וללבנה אמר שתתחדש באור יקר ועטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה [ב] לפאר יוצרם על כבוד מלכותו בא"י מקדש ראשי חדשים: הלכה ב ואומר ג"פ סימן טוב סימן מזב(ב) [והויה] לכל ישראל ברוך ויוצרך ברוך עושך ברוך קונך ברוך בוראך ברוך ורוקד ג' רקידות כנגדה ואומר ג"פ כשם שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע ביך כך אם ירקדו אחרים כנגדי [להזיקני] לא יגעו בי תפול עליהם אימתה ופחד ולמפרע אמן אמן סלה הללויה ואומר לחבירו ג"פ שלום ויולך לביתו בלב טוב והדא היא לכל מפסיקין לראשי חדשים: הלכה ג כיצד מפסיקין לחנוכה אמרו בעשרים וחמשה בכסליו מ"ש מדליקין נר חנוכה ואמור להדליק בנר ישן ואם אין לו אלא ישן מלבנו באור יפה יפה ואין מגביהין אותו ממקומו עד שיכבה: הלכה ד (ג) מצות הדלקתו משקיעת החמה עד שיכלה הרגל מן השוק ואע"פ שאין רואיה לדבר זכר לדבר (שמות יג) לא ימיש עמוד הענן יומם [ג] ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו ואי' מברכין עליו שכך אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו ואין חוששין לפתילתו להחליפו עד שיכלה: הלכה ה (ד) נר חנוכה מצוה להניחו בפתח הסמוך לרה"ר [ד] שהיא מזוזה בימין ונר חנוכה משמאל לקיים מה שנאמר (ש"ה ז) מה יפית ומה נעמת מה יפית במזוזה ומה נעמת בנר חנוכה [ה] ונרות בב"ה משום מעלין בקדש ולא מורידין [ו] כעין ימים היוצאין: הלכה ו (ה) וכיצד מברכין ביום ראשון להדליק נר ואומר הנרות האלו אנו מדליקין על הישועות ועל הניסים ועל הנפלאות אשר עשית לאבותינו ע"י כהניך הקדושים וכל (מצות) שמונת ימי חנוכה הנרות האלו קודש ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסיך ועל ישועתך בא"י שהחיינו ואומר שעשה נסים לאבותינו אלו למדליק אבל לרואה אינו אומר ביום ראשון אלא שתים שהחיינו ושעשה מכאן ואילך [המדליק] מברך להדליק ושעשה והרואה אומר (אשר עשה) [שעשה] נסים: הלכה ז החזן צריך לומר אתה קדוש בשמונה [ח] עשר של חנוכה וכן בראשי חדשים וכן בחולו של מועד מפני שכתוב בהן [ט] עולת תמיד ותני רבי חייא כל יום שאין בו מוסף אין בו קדוש חוץ מן החנוכה שאע"פ שאין בה מוסף יש בה קדוש מפני (מה) שיש בה הלל וי"א אף בפורים מפני שיש בה מגילה: הלכה ח ואומרים בהודייה והודאת פלאות ותשועת (י) כהנים אשר עשית בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול וחשמונאי ובניו (יא) וכן עשה עמנו ה' אלהינו ואלהי אבותינו נסים ונפלאות ונודה לשמך לנצח בא"י המוב נוסים מרדכי ואסתר מזכירין אותן בהודייה ושניהן נזכרין בברכת המזון: הלכה ט וגומרין את הלל כל שמנת ימי חנוכה [יב] בג' פרקים הראשונים אין משיבין ואין צ"ל לשאול בשנים האחרונים שואלין מפני היראה [כ] (ח)[ומשיבין] מפני השלום ומפני הכבוד ואלו הן [ל] שלשה ראשונים הללו עבדי ה' בצאת ישראל [מ] אהבתי שנים האחרונים הללו את ה' הודו לה' וצריך לברך בתחילתן ולקרותן בנעימה [נ] (ט) דתני ר' שמעון בן יהודצדק ימים שמנה עשרה ולילה אחד יחיד גומר בהן את ההלל ואלו הן שמנת ימי חנוכה [ס] וי"ט של עצרת וי"ט הראשון של פסח ולילו ובנולתה עשרים ואחד יום ושתי לילות מצוה מן המובחר לקרות הלל בשני לילות של גליות [ע] ולברך עליהן ולאומרן בנעימה לקיים מה שנאמר (תהלים לד) ורוממה שמו יחדיו ובשהוא קורא אותו בביתו אינו צריך לברך שכבר בירך ברבים: הלכה י ואחר כך מוציאין (י) ספר וקורין בשניאים ויהי המקריב ביום הראשון וכן לכל יום יומו עד יום השמיני ובשבת שבתוכו קוראו ויהי ביום כלות משה עד כן עשה את המנורה [פ] וכן ביום השמיני עד ויה"י מעשה המנורה כל הפסוק ומפטיר בותשלם כל המלאכה (מ"א ז): הלכה יא (אין) מקדימין בשמנת ימי חנוכה לומר ביום השני ביום השלישי ביום הרביעי ביום החמישי ביום השישי ביום השביעי ביום השמיני כדי לגמור עשרה פסוקים: הלכה יב בזמן שהל"ר ח"ח טעת להיות באחד בשבת בזמן ראשון קורין בענין ר"ח תחלה שלשה והרביעי [צ] של חנוכה שכל התדיר מחבירו תדיר קודם והוא קודם את חבירו אבל ביום שני אינו כן אלא קורים שלשה בשל חנוכה והרביעי בשל ר"ח [ק] שאין חשבון חודש מיום שני אלא בזמן שהשנים כסדרן דר' יצחק סחורה שאל את ר' (כ) יהושע נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת במה קורין [ר] לענין כלות שלמה והמפטיר בשל שבת ור"ח חל להיות בחול קורין ביום הראשון שלשה [בשל] ר"ח [והרביעי] בשל חנוכה [שכל] התדיר מחבירו (תדיר) קודם את חבירו והואיל וקרא תחלה בשל ר"ח ביום השני קורא ג' לחנוכה והרביעי בשל ר"ח ובראשי חדשים עד שישלים (כל השיטה) ולמה כן שלא בא הרביעי אלא מחמת מוסף של ר"ח הרי מפסיקין לחנוכה:

פרק אחד ועשרים

הלכה א **מפסיקים** לפורים [ש] כמנהג רבותינו שבמערב להתענות שלשה ימי צום מרדכי ואסתר פרודות ולאחר פורים שני והמישי ושני: הלכה ב ולמה אין מתענין אותן בחדש ניסן מפני שבאחד בניסן הוקם המשכן ור"ב נשיאים הקריבו קרבנם לי"ב יום יום לכל שבט ושבט וכל א' היה עושה ביומו י"פ וכן לעתיד לבא עתיד המקדש להתנטת בניסן לקיים מה שנאמר (קהלת א) אין כל חדש תחת השמש: הלכה ג לפיכך אין אומרין תחנונים כל ימי ניסן ואין מתענין עד שיעבור ניסן אלא תבבורות שמתענין בערב הפסח והצנועין בשביל המצה כדי שיכנסו בה בתאוה והתלמידים מתענין בו שני וחמישי מפני היולו השם ומפני כבוד (ל) ההיכל שנשרף: הלכה ד בד"א בצנעה אבל להוכיר בציבור אסור עד שיעבור ניסן. ובאחד באדר משמיעין על השקלים (מ) ולמה באחד באדר שהיה צפוי וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שיהיה המן עתיד לשקול על ישראל לפיכך הקדים ואמר למשה [ת] (נ) (שהיו ק') שקלי ישראל קודמין להמן וצריכין ישראל לתת שקליהם לפני מפסיקין לחנוכה:

פרק אחד ועשרים

הלכה א **מפסיקים** לפורים [ש] כמנהג רבותינו שבמערב להתענות שלשה ימי צום מרדכי ואסתר פרודות ולאחר פורים שני והמישי ושני: הלכה ב ולמה אין מתענין אותן בחדש ניסן מפני שבאחד בניסן הוקם המשכן וי"ב נשיאים הקריבו קרבנם לי"ב יום יום לכל שבט ושבט וכל א' היה עושה ביומו י"פ וכן לעתיד לבא עתיד המקדש להתנטת בניסן לקיים מה שנאמר (קהלת א) אין כל חדש תחת השמש: הלכה ג לפיכך אין אומרין תחנונים כל ימי ניסן ואין מתענין עד שיעבור ניסן אלא תבבורות שמתענין בערב הפסח והצנועין בשביל המצה כדי שיכנסו בה בתאוה והתלמידים מתענין בו שני וחמישי מפני היולו השם ומפני כבוד (ל) ההיכל שנשרף: הלכה ד בד"א בצנעה אבל להוכיר בציבור אסור עד שיעבור ניסן. ובאחד באדר משמיעין על השקלים (מ) ולמה באחד באדר שהיה צפוי וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שיהיה המן עתיד לשקול על ישראל לפיכך הקדים ואמר למשה [ת] (נ) (שהיו ק') שקלי ישראל קודמין להמן וצריכין ישראל לתת שקליהם לפני

הגהות הגר"א

(א) (כמסדרין דף מב.): (ב) וכן ג' בטע"ה פ' תכו: (ג) [בבת דף כח:]: (ד) [סם]: (ה) [סם כג.]. (ו) כדפו"י בהגיר': (ז) ס"ת כן יעשה וכו': (ח) ס"ת: (ט) [תענית דף כתי עליהן דף ע.]: (י) ל"ת ס"ת: (כ) ס"ת יצחק: (ל) ל"ת התורה: (מ) [מגילה דף יג.]: (נ) [שיטו קורין]:

נוסחת הגר"א

דלתות של בהכ"נ בפני: [א] ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתן: [ב] ולפאר ליוצרם ועטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה [ג] לפאר יוצרם על כבוד מלכותו ברוך אתה ה' מחדש חדשים: [ד] ועשרה האש לילה: [ה] משמאל: [ו] ומנין ברוח ה' [ז] וכעין: [ח] המדליק אומר: [ט] ימים אם ל"ת כם ס"ת): [י] על: [יא] בב': [יב] בב': [כ] אמצעיים מפני: [ל] שנים הראשונים: [מ] ב' אמצעיים לא לנו: [נ] דאמר: [ס] ושמנת ימי החנ (וכ"ץ כתן הגירסא מקום שפיפא דף ע"ש הגיה הגיר'): [ע] בבית הכנסת (וכ"ה בכ"ץ שם) [פ] וביום השמיני קורא מביום השמיני כל המרשיות עד כן עשה את המנורה ובשבת הגיר'כא כתן ר"ש ופ"ז ופ"ו ס"ב: [צ] בשל חנוכה שכל התדיר מחבירו קודם את: [ק] שבבר קרא אתשל בר"ח תחלה דר' יצחק: [ר] א"ל ביום כלות משה והמפטיר: [ש] מנהג: [ת] שיהיו שקלי:

נוסחאות כ"י • פ"כ (הל"א) ולפאר ליוצרם: (הל"ו) שלש בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של חנוכה ואומר ברוך: (וכו') ישועתך ואומר ברוך: (הל"ח) בהודייה וכנסי פלאות (וכו') בן (וכו') ינסי (וכו') בברכת הארץ: (הל"מ) ומשיבין מפני הכבוד (וכו') פסח ולילו וח' ימי החג ובנולתה: (הלי"א) ביום הראשון ביום השני: (הלי"ב) קודם לחבירו אבל: **פכ"א** (הל"ד) **אבל** להפריש צבור (וכו') לשקול כבראשונה על (וכו') קודמין לשקלי המן:

כסא רחמים

פרק כ פועלי אמת. פ"ב רס"ו מצוה שנוהגת להתעסק בהלוך הקופותיהם. **פועלי** אמת. כן שאין מעניין את סדרם: **וללבנה** אמר. סקודש כהן הוא שמתחדש כמותה וכ"כ בספר הממנון וכ"כ גילכת גוזי סהר"י ז"ל וכן ומנהג: **וללבנה** אמר שמתחדש כמותה עטרת תפארת. כ"כ המפסיק ס' פ' הוא נזדקן וכ"כ כה"פ וכמ"כ ס"ת ומ"ש ועטרת תפארת. כמו שהוא בגירסא כאן כמ"ש: **בא"י** מחדש חדשים. כ"כ בסתם ס"ם וכ"כ ס"ת וכמ"כ ס"ת ועוד וכן ומנהג. ועי' בלב שנוהגין לומר מקדש חדשים. כ"כ בסתם ס"ם וכ"כ ס"ת וכמ"כ ס"ת ועוד וכן ומנהג. [וכ"כ מגילת סתרים ס"ת ס"ת] מלוי מסכתת סופרים פרק ה' מיתות בית דין שהי מיתות נזקקין כמוך מתני' זו היא מלות המקלקלין ואח"כ מפרש דין שהי מיתות בית דין ר"ע: **ה"ר בנר** חנ. כ"כ בסתם ס"ם וכ"כ ס"ת וכמ"כ ס"ת ועוד וכן ומנהג. ועי' בלב שנוהגין לומר מקדש חדשים. כ"כ בסתם ס"ם וכ"כ ס"ת וכמ"כ ס"ת ועוד וכן ומנהג. [וכ"כ מגילת סתרים ס"ת ס"ת] מלוי מסכתת סופרים פרק ה' מיתות בית דין שהי מיתות נזקקין כמוך מתני' זו היא מלות המקלקלין ואח"כ מפרש דין שהי מיתות בית דין ר"ע: **ה"ר בנר** חנ

שבת זכור ואסור לומר עליהם לשם כופר אלא לשם נדבה [א] צריכין להספיק מים ומזון לאהיהם עניים [ב] משום קובלין ותרנות לאבינים ויש שמספיקין לחם ויין ויש שמספיקים לחם ודגים ום"ט לא יפחות משתי מתנות אפילו חמים ופולים: הלכה ה [ג] בי"ד ובט"ו יושבין שולחנות של חבירים בכפרים בי"ד ובכרכים בט"ו בו: הלכה ו קורין בויבא עמלק ואע"פ שאין בה [אלא] תשעה פסוקין אין מתחילין בויהשמע יתרו אלא ראשון קורא שלשה פסוקים ויבא עמלק ויאמר משה ויעש יהושע. ושני קורא והיה כאשר ירים משה וידי משה ויחלש יהושע שלישי קורא ויאמר ה' ויבן משה ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' ומניחין ספר תורה במקומו ואומר (תהלים קיג) יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם וקדיש (שאין לך קריאה שטעון קדיש עד שיחזור אלא של שבת בלבד [ד] מפני המפטיר ועל הנביא לאחר שמניחין ס"ת במקומו אומר קדיש וקדיש למה אלא ללמד) שאין אומרי' קדיש לא בראשי חדשים ולא בתעניות ולא בשני ובחמישי ולא בחולו של מועד ולא בשמונת ימי חנוכה ולא בפורים עד שמחזירים ספר תורה למקומו בשעה שהעם עומדים והן עונין אמן יהא שמיה רבה בכוונה בעמידה [ה]: הלכה ז רב הונא אמר שלש קריות שבתורה לא יפחתו להם מעשרה פסוקים חזקה אמר כנגד עשרת הדברות והתנינן (א) ביום הראשון [בראשית] ויהי רקיע דהא לית בהון אלא תמניא רב אידי אמר איתפלגין בה כהנא ואשי חד אמר חזר וחד אמר חותך מאן דאמר חזר חזר לשני פסוקים ומאן דאמר חותך ויהי ערב ויהי בקר פסוק בפני עצמו הוא והתנינן בשני יהי רקיע ויקוו המים מאן דאמר חזר חזר לשני פסוקים ומאן דאמר חותך אפילו חותך לית בהון [ו] התיב רבי פוליפא בר רבי פריש קמית ר' יונה הרי פרשת עמלק אמר [ז] לא שנויה היא היא מדרה של יום התיב רבי אליעזר ברבי מקום (ב) המפטיר בנביא לא יפחות מעשרים ואחד פסוקים [ז] (מדלנין בנביא ואין מדלנין בתורה שאפילו אם דלג פסוק אחד ולא קראו) וחזרו את התורה ואמר קדיש חזור ופותח ומברך וקורא הוא ושנים אחרים): הלכה ח מקום שנהגו לקרות את המגילה שני ימים קורין לילה ויום קורין הכל כמנהג המדינה וחייבין כל ישראל לקרותה בלשון הקודש: הלכה ט האדם הגדול בענקים (הגדול היה אברהם אבינו גבוה יותר מענק) בענקים זה אברהם אבינו שהיה גבוה קומתו כנגד שבעים ואربעה אנשים ואכילתו ושתייתו כך היה כנגד שבעים וארבעה אנשים וכוחו כן מה עשה נמל [ח] שבעה עשר בני קטורה ובנה להן כרך של ברזל והכניסן לתוכה והשמש מעולם לא נכנס בתוכה מפני שהיא גבוה הרבה ומסר להן דיסקרין של אבנים טובות ומרגליות [ט] ומשתמשין לעתיד לבא כשעתיד הקב"ה להחפיר תמה ולבנה כמה דכתיב (ישעיה כד) וחפרה הלבנה ובושה החמה שמהן עתידין לשמש: עוג הוא אליעזר ופרסות רגליו [י] אברהם אבינו היה מוטנו בכף ידו ופעם אחת נער בו ומיראתו נפל ממנו שינו ונמלו אברהם אבינו ועשאו מטות שהן של שן והיה ישן שם ויש אומרים כמא עשאו וישב בו כל ימיו ומי נתנו לאברהם נמרוד והלך עוג ובנה ששים עיירות והקטן שבהן היה גובהן ששים מיל שנאמר (דברים ג) ששים עיר כל חבל ארגוב ומה היה אכילתו אלף שורים וכן כל מין חיה ושתייתו אלף מידות [כ] ומה שהיתה טיפת זריעתו שלשים ושנה ליפרין (וכן לכל דורות). תני מה עשה יעקב אבינו כשהביאו בניו את הכתונת בדם לא האמין להן כל עיקר מנין דכתיב (בראשית לו) ויאמן להתנחם לפי שאין מקבלין תנחומין על חי אבל [ל] שמת הדיא מה עצמו משתכח מן הלב שנאמר (תהלים לא) נשכחתי כמת מלב ומה עשה [מ] הלך בהרים וחצב שנים עשר אבנים והעמידן שורה וכתב על כל אחת ואחת שם שבטו ושם מזלו ושם ירחו היאך (אלא) הוא על (האחת) האבן [האחת] ראובן מלה ניסן וכן לכל אבן ואבן התחיל משמעון ואמר להו גוזרני עליכם שתעמדו לראובן ולא עמדו לשמעון ולא עמדו לכל שבט ושבט ולא עמדו האבנים וכיון שהזכיר להם שם יוסף מיד עמדו וכרעו לפני אבן יוסף ועדיין לא ברור הדבר לו שהוא חי ועוד הלך ובחן באלומות כדעת הראשון וכתב עליהן שטות השבטים והמזולות והחדשים ואמר להן גוזרני עליכם שתשתחוו ללוי שהוא לבוש אורים ותומים [ולא] עמדו ליהודה שהוא מלך ולא עמדו ולכשהזכיר להן יוסף עמדו וכרעו כולן ליוסף ועדיין לא נתברר [נ] כל עיקר שהוא חי אלא מן המשמרות אלישב כהן אלקנה שקנה פוטיפר (בראשית לט) ויוסף הורד מצרימה וינקנהו פוטיפר וגו' (שם מא) (ויקרא פוטיפר) פרעה שם יוסף צפנת פענח וגו'). בת שלש שנים (ושלשה ימים) היתה רבקה בשיצאת מבית אביה שכן דרכן של מלכים בשתוליד להן בת מנהגן לשטוע לאחר ג' ימים ולפי שלא שמע אביה [ס] ולכך נעשה לה נס שלא תטמא שכך היה מנהגן של ארמיים לשכוב עם בנותיהם בתולות [ע] ואחר כך משיאן אותן (על שם כתיבי (שם כה) ואיש לא ידעה ואין איש אלא אביה). בת שש שנים (ושלשה ימים) היתה רבקה כשהולידה את אסנת משכם מבן שש שנים של שכר הצאן שעבד יעקב אבינו ללבן [פ] והוסיף עשרים שנה שמת מכאן ואילך יוסיף המבין דעת וירד מיכאל והוליכה לבית פוטיפר:

סליק מסכת סופרים

חגהות הגרי"ב

(א) [תענית דף כז] [מגילה דף כח]: (ב) [מגילה דף כג:]:

נוסחת הגר"א

[א] וצריכין מתנו להספיק: [ב] במקום קרבן ומחנות: [ג] בכפרים ובעיירות גדולות קורין בי"ד ובכרכים: [ד] שאין לך קריאה ששטון קדיש קודם שיחזיר אלא שבת ור"ח בלבד מלפני המפטיר בנביא: [ה] ואין שעורה: [ו] ששה עשר: [ז] ואם איתא צריך עשרים ושלשה תלתא עשרה ותלתא עשרה וחד תלתא: [ח] שמשתמשין: [ט] מיפא ורעיתו היתה שלשים: [י] המת: [כ] הלך וחזרו באלומות וכתב עליהן שמות: [ל] שהוא חי הלך בהרים וחצב שנים עשר אבנים והעמידן בשורה ובחב על כל אחת ואחת שם שבטו ושם מולו ושם ירחו על אבן אחת ראובן (וכו' כמ"ש בפנים למעלה עד) אבן יוסף לפיכך נכתבו כל השבטים על אבן יוסף ועל שם יוסף שנאמר (תהלים פ) נוהג כצאן יוסף וכן בלעם אלישב על שם לחשיבו אל אבוי אלקנה שקנהו: [ם] לא שמא אותה עד עתה ועתה נעשה לה נס ומת אביה שלא ימצא אותה דכתיב ואיש לא ידעה ואין איש אלא אביה שכך היה: [ע] לאחר ג' שנים: [פ] עד עשרים שנה ששמש וירד מיכאל והוליכה לבית פוטיפר מכאן ואילך יוסיף המבין דעת:

נוסחאות כ"י. (ה"ז) רבה מברך בעמידה: (ה"ש) שבעים אנשים (וכו') שבעים אנשים מה:

כמא דחמים

לכתוב ומה גם ל"ד [מגילה ד"ד עכרין י"ד וכ"ה בכמכ"ס פ"ג מכלי מגילה ה"ג] קריאתה זו הלילה: **פרק כא** מקום שנהגו לקרות המגילה שני ימים קורין לילה ויום הכל כמנהג המדינה כל"ל וכ"ל שנהגו לקרותה ב' ימים ו"ד ועו"ו ומקבל אף שאין דרכי להפריך מהדוסים מכן מידי דאתפ מדרשא מניכה עלי ואקבוש בסיוס של מס' סופרים מה שהדקדק בזה דלתת במס' מגילה דף ט"ו ע"ב על מה דתמר תנן לקרותה בי"ד ובכרכים בט"ו ואין אנו יודע

(שמות יב) **ויהי** בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ מצרים וגו' וכתיב (במדבר ח) כי לי כל בכור [וגו'] ביום הכותי כל בכור וגו' *(ואתה תשיב) א"ר יוחנן א"פ שהכה אותם מכת מות [א] מחצי הלילה היתה נפשם מפרפרת בהם עד הבוקר משל הדיוט אומר נתת פת לנער תודע את אמו [ב] אף הקדוש ברוך הוא אמר אודיע לבני המיתה המשתקת הזאת ששונאיהם היאך מתים בה אלא תשמור נפשותם עד הבוקר כדי שיראו בני בשונאיהם: *הגר"א מ"ז

פרק ראשון

הלכה א הנוסם הרי הוא כחי לכל דבר לעולם (זקוק) [זוקק] ליבום ופוטר מן היבום ומאכיל בתרומה ופוסל בתרומה (א) ונוחל ומנחיל פרש ממנו אבר כאבר מן החי אבר בשר כבשר מן החי וזורקין על ידו דם תמאתו ודם אשמו עד שימות: **הלכה ב** אין קושרין את לחייו *ואין פוקקין את נקביו ואין נותנין כלי של מתכות ודבר שהוא מיקר על מיבורו עד שעה שימות שנאמר (קהלת יב) עד אשר לא ירתק חבל הכסף: **הלכה ג** אין מזיזין אותו ואין מטלילין אותו על גבי החול ולא על [ג] המלח עד שעה שימות: **הלכה ד** (ב) אין (מעמידין) [מעמצין] את עיני הנוסם הנוגע בו ומזיזו הרי זה שופך דמים שהיה רבי מאיר אומר משל לנר שהוא מספסף כיון שנגע בו אדם מכבהו כך כל המעמץ את עיני הנוסם מעלין עליו כאילו הוא נוטל נשמתו: **הלכה ה** קורעין ואין חולצין ואין מכניסין ארון עמו בבית עד שעה שימות: **הלכה ו** אין משמעין עליו ואין משננין עליו את מעשיו רבי יהודה אומר אם חכם הוא משננין [עליו] את מעשיו: **הלכה ז** אין שואלין בעיר זה את זה בד"א בכפר קטן אבל בעיר גדול מותר מחותך מסורס נפלים ובן שמונה חי בן תשעה מת אין מתעסקין עמו בכל דבר: **הלכה ח** מ נכרי ועבד אין מתעסקין עמו לכל דבר אבל קורין עליו הוי ארי ארי הוי גבור רבי יהודה אומר (ג) הוי [ד] מבי הוי נאמן אוכל מעמלו אמרו לו [ה] מה הנחת לכשרים אמר להן אם הוא כשר מפני מה אין קורין עליו: (ד) אין מקבלין תנחומין על העבדים ועל השפחות: **הלכה י** (ה) ומעשה ששפחתו של ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לנחמו נכנס מפניהם לחצר נכנסו אחריו נכנס לביתו נכנסו אחריו אמר להם כמדומה היתי שאתם נכנסין בפושרין והלא אין אתם נכנסין אפילו ברותחין (ו) הלא אמרו שאין מקבלין תנחומין על העבדים שהעבדים חשובים כבהמה: **הלכה יא** (ז) וכשמת מבי עבדו של רבן גמליאל קבל עליו תנחומים אמרו לו לא למדתנו רבינו שאין מקבלין על העבדים אמר להן אין מבי עבדי כשאר כל העבדים כשר היה: **הלכה יב** אף הוא הניח לו להניח תפלין אמרו לו לא למדתנו רבינו שהעבדים פטורין מן התפלין אמר להן אין מבי עבדי כשאר כל העבדים כשר הוא: **הלכה יג** (ח) אין קורין לעבדים ולשפחות אבא פלוני ואימא פלונית של בית רבן גמליאל היו קורין [ו] לאבא מבי ולאימא מביתא: **הלכה יד** (ט) אין קורין לאבות אבינו אלא לשלשה האבות ולא לאימהות אמנו אלא לארבע האימהות:

נוספת הגר"א

(א) בחצי: [ב] כך הקב"ה אמר מי מודיע לבני במיתה המשתקת: [ג] כלי המיקר עד: [ד] איש טוב הוי: [ה] אם כן: [ו] אבא מבי אמא מביתא: [ז] נחלה הוי נחלה: [ח] וראו: [ט] שלא בחוקת מאבד עצמו לדעת ואין: [י] בבור (וכ"כ בתפ"ח וכ"ה ס"ת פ"ק ק"ע ומ"ק ומנחמי סם פ' תקצ"ו): [כ] כלומר שאין בלבנו עליכם כלום (ומלת כלומר חיתה ג"כ במתני' דסנהדרין מ"ו ובתפ"ח וכ"ה וכ"ה ס"ת פ"ק ק"ע מ"ז)

הגהות הגרי"ב

(א) [עי' תוס' קדושין עח: ד"ה לא ופ"ע]: (ב) [שבת קנה:]: (ג) [נדרים נו: ע"ש]: (ד) [שם]: (ה) [שם]: (ו) ס"ת לא כך שניהו לכם: (ז) [שם]: (ח) [שם]: (ט) [שם]: (י) [שהש"ר מז. בראשית רבתי]: (כ) [סנהדרין קו:]: (כא) [סנהדרין מו.]: (ל) [שם סב.]: (מ) [שם ומו"ק יד:]: (נ) [סנהדרין מג.]: (ס) [שם].

שני

סוף מ"ק כשם מכלתין: [ל] שהרגו לא היו פוחמין: [מ] רק שלא לשהות:

לב חכמים

פרק א לכל דבר. פי' לספסל וללנות. מלת מלכיכים למעט וקבורה מתעסקין בעבדים דמה שייכי במתים. (תוספת תאבדם): הוי עוב ונאמן לוקל ממעמו ל"ל ח"כ וכו'. (גירסת תפ"ח).

נחלת

ויהי נתני שלום כו'. יש לדקדק למאי הכיא דין דרשה דמסכת אבל זו כיון דאין בזה פרטים נשקולה לענין דינה. וי"ל דייהב דעתה זאת כי סמך ונ"מ לסתמות מסכת זו. והוא ע"פ גמ"ק דסנהדרין דף ל"ט ע"א אבל הפי מינה לי' שכבו כהן הוא דכתיב ויקמו לי תרומה כי קבר למשה מעלי עובד ל"ע במיתו כתיב ויקבר אותו בגיא דכתיב כי כבה מ' בתם יבא ומי שלקח עבירות ל"ל מדכתיב עיקר עבירותיו כמות שהוא דכתיב כי אחר בם יבא בתם מעבירו בתים ע"ש פרש"י. ובתו' תוספות פ' לא תקשה ליה כתיב נמות דיהושע נקרא למקום ע"ש. ולפ"ז יש לתקשות בני מכת כתיב כי אחר בם יבא בתם ומי שלקח עבירות ל"ל כמו דכתיב אחר בם יבא בתם כדלעיל מינה מכ"ש ולא קשה ל"ק כאן בשאול תוס' ואין מיתת תוספות כדרשת מסכת אבל כמו שכתוב בתו' ס"ת ומ"ש בתו' ס"ת דגוסם מי שהוא כחי לכל דבר ל"ק כאן דמכת מיתה דומיא דכני קרלי מוכת הקב"ה שוי' גוססים ל"ב ל"ק קושית תוספות דכאן לא נימא לן כמותן. ומעתה מקובר ומחובר הלך היעב דכתיב זו דמתה המסכת כיון דהמסכת במסכת זו הגוסם הני הוא כמי לכל דבר וקבה ממ"ל הא לכן הקדיש דרשה זו דמוכח מהמיתה דקרלי דהקב"ה שוי' גוססים ל"ב מוכח דגוסם הוי כמי דמה לן לא תקשה קושית תוס' הא"ר ניחא לן דגוסם הוי כמי:

פרק ראשון הא"א כחי לכל דבר. עלכה זו כבית סה"ד פרק הלו מגלגלין והעור (ל"ז ד' ס' ש"ע). והא דקתני גוסם הוי כמי לכל דבר מפרש בה"ג דכיון דעיניו נעין גו דמה רמו ליתן גט שמא יתקן ונמצא מתה ונעין שכמן מוכר לכותי בעיר שיש בו גוסם ע"ל. ממנה במסכת קדושין דף ע"א ע"ב מתולין דף כ"א והוס' בגוסם לענין מתנה והעור מ"ש ס' קכ"ח בבית מתולקות. וכן לענין כהן לי מוכר לכותי בעיר הגוסם לגוי בתולין בתולות נפלטות בתם' מיר דף מ"א ע"ב וכ"ה בתוס' בפוסקים הכשרות לתלות בכותי בעיר שיש בו גוסם ועיין בכה"ג ס"ק ל"ב ובתו' ס"ת ס"ק ל"ב ובתו' ישנות ומ"ש בכה"ג ס"ק ל"ב דזקן ליכוס. ל"ל ע"ל זוקן ליכוס. פי' אם מת תחיו בכשהוא גוסם ואין ל"ל אחר מת אבל מת מעומד ומשמע דזקן ליכוס. כל זמן שהוא גוסם. וכן פוסר מן היכום אם מת תחיו בכשהוא גוסם ואין ל"ל אחר מת אפילו מן היכום דהוה נמצא מת ואין ל"ל אחר מת. ובמ"ש בקושיא ממנה כמו מיכום בן יום אחר דשוטר מן היכום כלולתה במסכת כלה דף ס"ב ע"ב. **ובמאביל** בתרומה. אם היתה תחו מה יהיה אם יתחלל לכהן לוכלת בתרומה בטבילו בן זמן שהוא גוסם. **ופוסל** בתרומה. אם היתה תחו מה בת כהן שנשואה לישראל לוכלת בתרומה בת לויה בן זמן שהוא גוסם דמחזקה בת כהן ומעמא דגוסם הוי כמת ולא חיישינן שמא נתרפא ונמצא בת ישראל ואינה ראויה לאכול בתרומה. ובכי' לויה בן יום אחד שהוא גוסם ואינה ראויה לאכול בתרומה. ובכי' ליתה ממי דמסכת כלה דף ס"ב ע"ב ממתני' דיכום

שני פעמים אנכי חטאתי אנכי ולא ביתי אנכי ולא בני מלמד שהתורה באמונה ומניין שכיפר לו וידוין שנאמר ויאמר יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' ביום הזה ביום הזה אתה עכור ולא אתה עכור לעולם הבא ואומר (דה"א ב) ובני זרח זמרי ואיתן [והימן] וכלכל ודרע כלן חמשה בן אין אני יודעים שכולם ה' אלא מלמד שאף עכן עמהם לעולם הבא (כיוצא בו הגונב את המכס ואת החרם הרי זה שופך דמים ולא שופך דמים בלבד אלא כאילו עובד עבודת כוכבים ומגלה עריות ומחלל שבתות): **הלכה י** כל הפורש מדרכי צבור אין מתעסקין עמו בכל דבר אחיהם וקרוביהן לובשין לבנים ומתעטפין לבנים ואוכלין ושותין ושמחים שנאבד שונאו של מקום שנא' (תהלים קלט) הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטם (מפני מה ש) תבלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי: **הלכה יא** הרוגי מלכות אין מונעין מהן כל דבר מאימתי מתחילין למנות להם משעה שנתייאשו מלשאול אבל לא מלגנוז שכל הגונב הרי זה שופך דמים ולא שופך דמים בלבד אלא כאילו עובד עבודת כוכבים [א] וכו': **הלכה יב** מי שנפל לים מי ששטפו נהר מי שאכלתו חיה רעה אין מונעין מהן כל דבר מאימתי מתחילין למנות להם משעה שנתייאשו לבקש מצאוהו אברים אברים אין מונין לו עד שימצא ראשו ורובו רבי יהודה אומר השדרה והגלגולת [ב] הן רובו: **הלכה יג** מי שהיה בעלה צלוב עמה בעיר אשתו צלובה עמו בעיר ואמו צלובין עמו בעיר לא ישרה לא ישרה באותה העיר אע"פ היתה עיר גדולה כאנטוכיא לא ישרה בצד זה אלא ישרה בצד זה עד מתי הוא אומר עד שיכלה הבשר כולו [ג] ואין הצורה נזכרת בעצמות: **הלכה יד** (ב"ש אומרים) (א) המגרש את אשתו לא ישרה עמה לא במבוי ולא בחצר אם היה מבוי של שניהם הופך פתחו לצד אחר ואם היתה חצר של שניהם מפנה זה מפני זה ומפנה אשה מפני איש בד"א בזמן [ד] שנשאו והכהנת אע"ג שלא נשאו בד"א מן הנשואין אבל מן האירוסין לא וכן החולץ ליבמתו לא יפנה מפני שאין לבו גס בה:

פרק שלישי

הלכה א (א) **בן** יומו שמת הרי הוא לאביו ולאמו כחתן שלם לא סוף דבר בן יומו חי אלא אפי' יוצא ראשו ורובו בחיים אלא שדברו חכמים בהווה: **הלכה ב** (ב) ויוצא בחיק נקבר באשה אחת ובשני אנשים [ה] אבא שאול אומר באיש א' ובשתי נשים אמרו לו אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים ואין איש אחד מתייחד עם שתי נשים (ג) אין עומדין עליו בשורה ואין אומרין עליו ברכת אבלים עד שיהא בן שלשים יום ובן שלשים יום יוצא באנשים ובנשים ובדלוסקמא [ו] ובאגפים עד בן שנים עשר חדש יוצא באנשים ובנשים ובדלוסקמא [ז] ובכתף עד בן שלש שנים רבי יהודה אומר אם רצה אביו לכבדו מוציאין לו ארון לבית הקברות [ח] עד בן שלש שנים: **הלכה ג** בן שלש שנים יוצא במטה רבי עקיבא אומר הוא בן שלש שנים ואיבריו כבן שתים (אינו יוצא במטה) הוא בן שתים ואיבריו כבן שלש יוצא במטה [ט] שמעון בן אחי עזריה אומר (י) כל היוצא במטה מקלסין לפניו רבי מאיר אומר משום רבי אלעזר בן עזריה כל שהרבים מכירין אותו מתעסקין עמו וכל שאין הרבים מכירין אותו אין הרבים מתעסקין עמו [יא]: **הלכה ד** [ב] (ה) רבי יהודה משום רבי אלעזר בן עזריה אומר אף שכינתו (ו) לענין הספד מספידין לעניים בני שלש ולעשירים בני ארבע רבי עקיבא אומר לעניים בני שש ולעשירים בני שבע בני עשירים כבני חכמים בני חכמים כבני מלכים (מתעסקין עמהם): **הלכה ה** תינוק שיודע לישא וליתן יוצא במעשה עצמו אם אין לו מעשים יוצא במעשה אבותיו ואם אין לאבותיו מעשים יוצא במעשה קרוביו הכלה יוצאת בין בכבוד אביה בין בכבוד חמיה של מת אלא [ל] דברי של מת וביהודה היו אומרים דברים שיש בו ודברים שאין בו המהלכין אחר המטה לא היו עונין אחריהם ואומרים אלא דברים שיש בו (ודברים שאין בו). מבן שלש ועד בן שלשים יוצא כחתן מבן שלשים עד בן ארבעים יוצא כאה מבן ארבעים ועד בן חמשים יוצא כאב: **הלכה ז** רשב"א אומר מבן שלשים ועד בן ארבעים אם יש לו בנים או לרוב

פרק רביעי

הלכה א [א] (א) על כל האמור בתורה כהן שמטמא על אביו ועל אמו על בנו ועל בתו על אחיו ועל [ב] אשתו ועל אחותו רבי מאיר אומר אף על עקיבא אומר שניים להם מתאבל ואונן ולא ממטא : הלכה ב (ב) רשב"א אומר [ג] אבי אביו ובן בנו וחכמים אומרים כל מי שמתאבל עליו מתאבלין עמו וכל שאין מתאבל עליו אין מתאבלין עמו ספק שהוא אחיו ספק אחיו ספק שאינו אחיו ספק שהוא בנו ספק שאינו בנו מתאבל ואונן ואינו ממטא : הלכה ג אשתו ארוסה לא מתאבל [ד] ולא ממטא נרושה אע"פ שיש לו היכנה בנים לא מתאבל ולא אונן ולא ממטא : הלכה ד [ה] אומר ממטא רבי יהודה מיתה ועד יום קבורה כדברי רבי מאיר וחכמים אומרים אין לך אסור באנינה אלא יום אחד בלבד]) אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט מתאבלת ואונן ואינו ממטא ואונן ולא ממטא : הלכה ה אחותו ארוסה ר"מ [ה] אומר ממטא רבי יהודה וחייש ור"ש אומרים לא ממטא ולא אונן ולא ממטא : הלכה ו [ו] ר"י אומר ימטא ור"מ ור"ש אומרים לא ימטא באונסה ומפותה הכל מודים שלא ימטא בבוגרת הכל מודים שיטמא : הלכה ז כללו של דבר [ז] שהיה רבי שמעון אומר כל שהיא כשירה לכהן גדול ממטא לה כל שאינה כשרה לכהן גדול לא ימטא : הלכה ח על כל [ח] אלה שאמרו כהן ממטא אינו רשות אלא חובה [ט] (ג) רבי שמעון אומר רשות רבי יהושע אומר חובה : הלכה ט (ד) מעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערבי פסחים ולא רצה לימטא לה ודהפוהו חבריו ומטאוהו על כרחו אמרו לו אינה רשות אלא חובה : הלכה י עד אימתי ממטא לה ר"מ אומר כל אותו היום [י] רבי יהודה אומר עד שלש רבי יהודה אומר משום רבי טרפון עד שיסתם הנולל : הלכה יא מעשה שמת שמעון בן יהוצדק בלוד ובא יוחנן אחיו מן הגליל [כ] (לממא לו) מאחר שנטמא הגולל לממא (לאחריהם) ובאו ושאלו לחכמים ואמרו אל יטמא פתחו לו [ל] על הקבר ויראה : הלכה יב (ה) מעשה בתינוק אחד שכתב נכסיו לאחרים והניח את משפחתו והיו בני משפחתו מעוררין ואומרים יבדק ובאו ושאלו לחכמים ואמרו אל יבדק מאחר שנסתם הגולל אין מזיזין את המת ממקומו [מ] ודבר אחר כיון שמת שערו נשתנה : הלכה יג (ו) כהן שהיה מטמא לקרוביו אל יטמא לאחרים אפילו בו ביום בד"א בזמן שיש בו כדי נושאי המטה וקבריה אבל אין שם כדי נושאי המטה וקבריה ה"ז ימטא נמטא ובאו כדי נושאי המטה וקבריה פורש למקום טהרה : הלכה יד היו שם שני דרכים אחת קרובה ומטמאה ואחת רחוקה ומטהרה אם היה העם הולך לו ברחוקה ילך עמהם ואי לאו ילך בטמאה מפני [נ] כבוד השם : הלכה טו היה עומד וקובר את מתו עד שהוא עומד בתוך הקבר מקבל מאחרים וקובר פירש הרי זה לא ימטא : הלכה טז (ז) נמטא בו ביום רבי טרפון מחייב ורבי עקיבא פוטר נמטא לאחר אותו היום הכל מודים שהוא חייב מפני שהוא סותר יום אחד : הלכה יז מי ממטא כהן על הקרובים אפילו הן פסולין בנו ובתו נתינים ומטמרים אחיו ואחותו נתינין או ממזרין חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית (וחוץ ממי שיש לו ממקום אחר) : הלכה יח ספק אחיו ספק שאינו אחיו ספק שהוא בנו ספק שאינו בנו מתאבל ואונן ואינו ממטא : הלכה יט (ח) איזהו אחיו ספק שהוא בנו ספק שאינו בנו מתאבל ואונן ואינו ממטא : הלכה כ (ט) כהן גדול שהוא ממטא למתים או שפרע או שפרם הרי זה לוקה ארבעים : הלכה כא כל טומאה מן המת שהנשוי מגלח עליה סופג את הארבעים ושאין הנזיר מגלח עליה אין לוקה ארבעים : הלכה כב (ט) (כהן גדול שהוא ממטא או שנכנס לבית הקברות הרי זה לוקה ארבעים) : הלכה כג [ע] (אע"פ) שנכנסו למדור הנכרים או לארץ עממים ולבית הפרס או שיצא חוץ לארץ מלקין אותו מכת מרדות : הלכה כד נכנס לשדה שאבד קבר לתוכה פטור עד שיהלך את כולה : הלכה כה (י) ממטא כהן ויוצא ח"ל לדיני ממונות ולדיני נפשות לקדש את החדש ולעבר את השנה ולהציל את שדהו מנכרי [פ] ואפילו יוצא ועורר עליה : הלכה כו [צ] (כ) ללמד תורה ולישא אשה רבי יהודה אומר אם אין [ק] לו מאין ללמד ימטא [ואם לאו אל ימטא פתחו לו [ל] על הקבר ויראה : [שיש] לו מאין ללמוד ימטא] שלא מכל אדם זכאי ללמוד בתורה מעשה ביוסי הבבלי שנטמא ויצא חוץ לארץ אצל רבי יוסי בציידין : הלכה כז (ל) ממטא כהן [ק] על עצם כשעורה מאביו ורבי יהודה אומר בתחלה אין אדם ממטא על עצם כשעורה מאביו (אבל חוזר הוא על עצם כשעורה מאביו אמרו לו) לא ימטא כהן על אבר מן החי אפילו מאביו : הלכה כח מעשה ביוסף בפקס שעלתה נימא ברגליו ונכנס הרופא לחתכה [ר] אמרו לו כשתניח לו כחוש השערה חתכה והניח בה כחוש השערה והודיעו קרא לנחוני בנו אמר לו בני ע"כ אתה חייב ליטפל [ש] מכאן ואילך צא לך שאמרו חכמים אין אדם ממטא על אבר מן החי (ואפילו) מאביו כשבא הדבר אצל חכמים אמרו על זה נאמר (תהלים קיט) נפשי בכפי תמיד ותורתך לא שכחתיו (קהלת ז) יש צדיק אובד בצדקו (ויש רשע מאריך ברעתו) : הלכה כט מצא מת מצוה הרי זה ממטא בו וקוברו (מ) אפילו מת מצוה כל שהוא צווח ואין בני העיר שומעין את קולו אבל בני העיר שומעין את קולו אין זה מת מצוה : הלכה ל לעולם הוא מת מצוה עד שיהא שם כדי נושאי המטה וקובריה אבל יש שם כדי נושאי המטה וקובריה אין זה מת מצוה : הלכה לא [ת] על הכל ממטא כהן גדול

הגהות הגרי"ב

(א) [מ"ק כ:] : (ב) [שם] : (ג) [פוסה ב. זכחים ק.] : (ד) [זכחים שם] : (ה) [עיין ב"ב קנד:] : (ו) [מיר מכ] : (ז) [עי' פוס' שבועות ו. ד"ה מיד] : (ח) [זכחים ק:] : (ט) [עיין כתוס' מיר כה: ד"ה ומכני וכוס' ברכות יב: ד"ה מלנין] וכוס' שבת קכ: ד"ה על ועי' כוס' כתוכות ה: ד"ה עד] : (י) [ע"ז יג. ע"ש] : (כ) [שם] : (ל) [מיר מג.] : (מ) [עיכוכין יז: ימטא פט: מיר מג.] :

הגהות הגרי"א

[א] האמור בתורה שכהן ממטא להן אבל מתאבל עליהן על : [ב]אחותו ועל אשתו : [ג] אין מתאבל אלא על : [ד] ולא אונן ולא ממטא : [ה] ור' יהודה אומרים ממטא ר' יוסי ור"ש : [ו] ר"מ ור' יהודה ור' יוסי אומרים ימטא ר"ש אומר : [ז] היה : [ח] אלו : [ט] ר' ישמעאל אומר רשות ר"ע אומר : [י] ר' יוסי אומר עד ג' ימים : [כ] אחר שנסתם הגולל לממא לו : [ל] את : [מ] דבר : [נ] בבודו : [ס] כהן שהוא ממטא או שנכנס לבה"ק הו"ל ארבעים כ"ג שממטא למת : [ע] נכנס למדורות העובד כוכבים ולבית : [פ] הדשים ומעלה בערבאות שלו ואפ"ו יוצא מעזרה עליה : [צ] ויוצא ללמוד תורה ולישא אשה אמר ר' יהודה איפתי לימא רישא ר' יוסי אומר אפי' יש לו ממי ללמוד ימטא שלא מכל אדם וזכה ללמוד מעשה ביוסף הבבלי שהלך אצל רבי ללמוד תורה ויצא : [ק] לעצם כשעורה מאביו אמר בתחילה אין ממטא על אבר מן המת מאביו אבל (וגריאה ד"ש) מן אמרו לו עד סוף ההלכה) : [ר] אמר לו כשתניח את הדוניעי תחתכה : [ש] בי : [ת] כה"ג ונגיר ר"א ג' :

לב חכמים

פרק ד כתיאבל ואונן . מכלן סיוע לדעת הנהוגים דתכנות דתורייתא ביום לחכנן שכרי כהלן ספק תכנות להמתיר אלמא ספק תוסה הוא ולא דמי לאה דמקילון בוגד שלא שהה כי יום שכל ספק כן קיימא לין נכו של מדם דוה עליו ולא מקיים ביה ותמריכה כיום מר . תס"ק ועי"ש שהתיר כ"ו ב' כד"ה כן וס"מ ועי' יבמות כ"ו ב' תוס' יבמות כ"ג ב' ד"ה כיצד ומיר לק"מ ימטא כ"ג ולא ימטא כ"ג ולא ימטא כ"ג ולא

גדול נזיר ונשיא רבי אליעזר אומר (א) יטמא כהן ואל יטמא נזיר שזה מביא קרבן טומאה על טומאתו וזה אין מביא קרבן על טומאתו וחכ"א יטמא נזיר ויביא מאה קרבנות ואל יטמא כהן הדיוט שזה קדושתו מרחם וזה אין קדושתו מרחם (מפני מ) זה קדושתו לשעה וזה קדושתו קדושת עולם: הלכה לב (ב) הכל מ"מ כנ"ל הכל מביאין קרבן חוץ מן הנזיר ומן המצורע ומן היולדת ומן הזב ומן הזבה בנגדים ימטא טומאה מרובה בנגדים ומטומאה יטמא הממונה[ממונה ומי שעבר יטמא מי שעבר]מי שעבר ומשוח מלחמה יטמא משוח מלחמה משוח מלחמה וכהן הדיוט מטמא כהן הדיוט ולוי מטמא לוי ולוי וישראל מטמא וישראל ואם היו שניהן שוין מטמא הזורז שבהם ואם היו שניהם זריזין מטמא איזה מהן שירצה: הלכה לג (ג) מציאותו בין שדה ניר לשדה בור קוברו לשדה בור בין שדה ניר לשדה זרע קוברו לשדה ניר בין שדה זרע לשדה אילן קוברו לשדה זרע בין שדה אילן לשדה [ד] פרס קוברו בשדה אילן ואם היו שתיהן שוות קוברו (ה) בקרובה שבהן ואם לא היו שתיהן שוות קוברו באיזה מהן שירצה: הלכה לד (ה) אמר ר' עקיבא זו היתה תחלת זכותי לפני חכמים השכמתי ומצאתי הרוג א' והייתי מטפל בו בג' תחומי שבת עד שהבאתיו למקום קבורה וקברתיו וכשבאתי והרצתי דברי לפני חכמים אמרו לי אל לך פסיעה ופסיעה שהייית פוסע מעליך כאילו שפכת דמים דתני קל וחומר בעצמי ומה אם עכשיו שנתכוונתי לזכות חבאתי [ה] לרבות מעונותי אלו נתכוונתי על אחת כמה וכמה וכשהיה אדם מדבר זה לפני רבי עקיבא היה אומר זה היתה תחלת זכותי:

פרק חמישי

הלכה א (ו) אבל כל שבעה ימים אסור לעשות מלאכה הוא ובניו ובנותיו ועבדיו ושפחותיו ובהמתו כשם [ד] שהם והוא אסור לעשות כך אחרים אסורים לעשות לו: הלכה ב עושין לו מלאכה שהיא אובדת (לו) כונסין לו גרנו ובועטין לו גתו גורפין לו את חביותיו (ז) זיתיו הפוכין רבי יהודה אומר טוען קורה הראשונה לאחר [ה] אבל גוטר אמר לו רבי יוסי והלא אובדין הן אלא יגמור: הלכה ג (ח) פשתנו [ו] לעלות מן המשרה צמרו לעלות מן היורה אם יש שם אחרים משלקין [ז] עמו אם לאו [ח] משלקין בצנעא: הלכה ד בדו לגוף רבי יהודה אומר (למדין לאחר האבל ומריח) [עושין לו למורין ולאחר אביותיו יגמור] (ט) אמר לו רבי יוסי והלא אובדים הם אלא [ט] יגמורו: הלכה ה מרביצין שדה לבן (י) [י] שלא לזורעה. זורעין לו פס פשתן ברביעית כדברי ר"א וחכמים אומרים לא זרעה פשתן זרעונה מין אחר לא זרעה [כ] בשבת זה יזרענה בשבת אחרת: הלכה ו היה נחתום בעיר ואין שם אלא הוא עושה בצנעא מפני [ל] כבוד העם: הלכה ז (כ) רבי שמעון בן [מ] יוחי אומר והרי שהיה ספר או בלן לרבים והגיע זמן הרגל [נ] עושה בצנעא מפני כבוד העם: הלכה ח היה יושב ומספר ובאו ואמרו לו מת אביך חיר זה יגמור אחד המספר ואחד המסתפר. (ל) הפועלים שקבלו מלאכה לעשות לאבל בתוך ביתו אסור בתוך בתיהם מותר רבי שמעון בן [ס] יוחי אומר שכר יום בין כך ובין כך אסור [שכר הקיבולת בביתו אסור בבתיהם מותר [ע] במחובר לקרקע בין כך ובין כך אסור] בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר: הלכה ט (פ) אבל שתכפוהו אביליו הרי זה מיקל בסבין [פ] ובמספרת אבל לא בסמפרים ואם היו בנדיו צואין מדיחן בצונן אבל לא במי רגלים: הלכה י (צ) אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל וכיון שהגיעו לעיר יחלוצו וכן בתשעה באב וכן בתענית צבור: הלכה יא (ק) מנודה שמת הרי זה טעון קבילה לא [צ] שהעמידו עליו גל אבנים גדול כעכן אלא שליח בית דין נוטל את האבן ונותנה על ארונו לקיים בו מצות קבילה: הלכה יב (ע) מנודה [ק] לא קורא ולא קורין עמו לא שונה ולא שונין עמו אבל קורא הוא ושונה לעצמו בשביל שלא ישכח את למודו: הלכה יג (פ) שוכרין אותו ומשתכרין לו לא בשביל הנאת עצמן אלא כדי [ר] שינעול הדלת לפניו: הלכה יד (צ) מנודה לעירו *(לא) מנודה לעיר אחרת

*כנ"ל מ"מ

הגהות הגרי"ב

(א) (מיר מז.): (ב) [סם]: (ג) [ב"ק פח.]: (ד) [ר"ה ל"ד בשקים בקורדה: (ה) [עיין תוס' כתובות י"ג. ד"ה מצעלין]: (ו) [עיין תוס' מ"ק כח.]: (ז) [מ"ק יח.]: (ח) [סם]: (ט) [מ"ק סם.]: (י) [סם]: (כ) [סם]: (ל) [סם]: (מ) [מ"ק י"ז תענית יג.]: (נ) [מ"ק טו תענית יג.]: (ס) [מ"ק טו]: (ע) [סם]: (פ) [סם]: (צ) [סם]: (ק) [סם]:

כדברי ר' יהודה: [כ] ברביעה זו יזרענה ברביעה אחרת: [ל] צורך: [מ] נחליאל: [נ] ואין שום אומן אלא הוא הרי זה יעשה מפני (ועד' כש"ה כמ"ק שם שכתב להדיא דל"ג כאן בגמ'): [ס] אלעזר: [ע] בגידולי קרקע: [פ] ובחצר: [צ] שיעמידו (וכ"ה בהגהות מרדכי סוף מ"ק): [ק] קורא וקורין לו שונה ושונין לו מותרים לא קורא ולא קורין לו ולא שונה ולא שונין לו: [ר] שלא יגעל:

נוסחת הגר"א

[א] בבהן משוח ומרובה בגדים יטמא מרובה בגדים. מרובה בגדים ומשוח שעבר יטמא מי שעבר. מי שעבר והממונה יטמא הממונה. הממונה ומשוח מלחמה: [ב] כרם: [ג] לרבואות עונות בשעה שלא נתכוונתי אעכ"פ כשהיה ר"ע יוכרו היה: [ד] שהוא והם אסורים: [ה] אבלות: [ו] להעלות מן המשרה צמרו להעלות: [ז] אותו: [ח] מסלקן: [ט] יגמור: [י] אבל לא יזרענו ויזרענו לו שדה פשתן ברביעה שתחוב כל הפשתן בתוכה אבל עשוי יגמור ולא י

[א] מנודה לתלמידים לא מנודה לחכמים מנודה לחכמים מנודה לתלמידים מנודה לכל העם לא מנודה לנשיא מנודה לנשיא מנודה לכל העם: הלכה טו מת א' מהמנדים אם נתן רשות לחבריו מתירים לו ואם לאו אין מתירים לו: הלכה טז [ב] אין נדוי פחות משלשים יום ואין נזיפה פחות משבעה ימים: הלכה יז ר"ג אומר כל שפשפו בו ב"ד [ג] אע"פ שחזרו וקרבו אותו אין יוצא בשלום מן העולם:

פרק ששי

הלכה א (ג) **אבל** אסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ואסור לשנות במשנה ובתלמוד בהלכות ובאגדות ואסור ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה וחייב [ד] בכיסוי הראש ובכפיית המטה (ה) מעשה שמתה אשתו של ר"ג ורחץ לילה הראשונה שמתה אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו [שאבל אסור לרחוץ א"ל אני כשאר כל בני אדם איסטניס אני] (כל ההלכה) [ו] (ז) שאלו בשלומו (ואמר) [ויאמר] להם אבל ביום הראשון וביום השני (ואמר) [ויאמר] להם אבל הוא בשלישי משיבו בשפה רפה והוא אינו שואל ביום הראשון אינו (נושא) [נותן] תפילין בשני נותן תפילין (בשלישי) באו אחרים לנחמו חולצן דברי [ח] ר"א רבי יהושע אומר ביום הראשון וביום השני אין נותן תפילין בשלישי נותן תפילין באו אחרים לנחמו ח"ז [ו] חולצן. מת באותה העיר (ה) ביום הראשון וביום השני אין יוצא עמהן בשלישי יוצא ועומד בשורה להתנחם אבל לא לנחם אחרים במה דברים אמורים בזמן שיש שם כדי נושאי המטה וקבריה אבל אין שם כדי נושאי המטה וקבריה יוצא עמהן אפילו ביום הראשון. (ו) בא אצל קרוביו ממקום אחר בשני ובשלישי משלים עמהם [ז] ברביעי ובחמישי מונה לעצמו ורבי שמעון בן אלעזר אומר מצאן שישבין אפילו ביום השלישי מונה לעצמו לא מצאן ישבין אפילו בשני מונה לעצמו ביום הראשון ביום השני אינו עושה מלאכה אפילו נוטל מן התמחוי בשלישי [ח] יוצא ועושה בציניעא אינו עושה לא בשדה שהיא סמוכה לעיר ולא בשדה שהיא סמוכה לדרך אבל עושה הוא בתוך גינתו בציניעא וכן האשה לא תעשה בראש הגג ולא בתוך החצר אבל עושה היא בתוך ביתה בציניעא ובלבד שלא תראה לחבירותיה: (ז) שלשה ימים לכלה שאבל בשר המת ונכנס לבית [ט] מחור פחות מכאן טמא ח) שלשה ימים לזרע מחמשת המינים לפני הפסח (אסור לאחר הפסח) מותר [י] אין יוצאין לשיירא פחות משלשה ימים קודם לשבת (ט) אין מוציאין למלחמת הרשות פחות משלשה ימים קודם לשבת (י) אין מפליגין בספינה בים פחות משלשה ימים קודם לשבת: ביום ראשון וביום שני אין נכנס להר חבית ובשלישי נכנס ומקיף בדרך שמאל (כ) אלו שמקיפין דרך שמאל אבל ומנודה (ב)(בה) ומי שיש לו חולה בתוך ביתו ומי שאבד לו אבדה [ג] מהלך מקיף על שמאל אבל שהוא אומר לו השוכן בבית הזה ינחמך שאני מנודה השוכן בבית הזה יתן בלבם ויקרבוך דברי רבי מאיר אמר לו רבי יוסי עשית כאילו עברו עליו את הדין אלא השוכן בבית הזה יתן בלבך (ותשמח) [ותשמע] את דברי חבירך ויקרבוך מי שיש לו חולה בתוך ביתו אומר לו השוכן בבית הזה ירחם עליו (ואם היה בן של קיימא ירחם עליו) מיד מעשה באשה אחת שחלתה ובתה מתה ועלתה (זו) והקיפה ולא זזה משם עד שבאו ואמרו לה נתרפתה מי שאבד אבדה אומר לו השוכן בבית הזה יתן בלב מי שמצאה ויחזירה לך מיד מעשה באלעזר [ל] ובחנניה ובחזקיה בן גרון שאבד לו ספר תורה שלו לקוחה במאה מנה ועלה והקיף ולא [מ] זזו משם עד שבאו ואמרו לו נמצא הספר תורה שמתחלה [נ] לא בנאו שלמה אלא על תנאי שכל מי שיש לו צרה יבא ויתפלל עליה [ס] (מ"א ח) רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה (בארץ) שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה כי יצר (לאויביו) [לו אויבו] בארץ שעריו כל נגע (ומחלה כלתה) [כל מחלה] כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם אשר לו אלא ליחיד לצבור מנין תלמוד לומר [ע] וגם אל הנכרי אשר (יבא) וגו' אשר תהיה לכל האדם יכול אפילו מבקש בנים אפילו מבקש נכסים ולא טוב לו את לבב [כל] בני האדם [פ] ומנין שלא יחזיקו במרדין שנא' (שם) אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה [צ]:

פרק שביעי

(ל) **שבת** עולה אבילות מן המנין ואינה מפסקת רגלים מפסיקין ואין עולין ר"א אומר [משחרב בהמ"ק] עצרת כשבת [ק] רשב"ג א' ר"ח ויוה"כ ברגלים וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא עצרת ברגלים ר"ח ויום הכיפורים כשבת מי שמת לו מת יום אחד קודם הרגל הרי זה מפסיק את כל הרגל ומונה שלשה לאחר הרגל שלשה ימים קודם הרגל א"צ כפירת ת"ל אשר תדע את לבבו (וגו' מה שטוב לו תן לו) כי אתה ידעת לבדך את לבב [כל] בני האדם [פ] ומנין שלא יחזיקו במרדין שנא' (שם) אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה [צ]:

נוסחת הגר"א

[א] מנודה לעיר אחרת לא מנודה לעירו: [ב] יד: [ג] בשמיטה: [ד] וכשמת מבי עברו קבל עליו תנחומין אמרו לו למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים א"ל אין מבי עבדי כשאר עבדים בשר היה. שאלו בשלומו ביום הראשון יאמר להם אבל אני ביום השלישי יאמר להם אבל אני ביום השלישי יאמר להם אבל אני מרביעי ואילך משיבן (ועמ"ש רבינו ביו"ד סי' ש"ם ס"ק ו' וסי' שצ"ג ס"ק כ'): [ה] ר' יהושע ראמ"א: [ו] אינו: [ז] מרביעי ואילך מונה לעצמו ר"ש אומר מצאן שיושבין אפי' ביום השביעי עשוין לעמוד: [ח] יוצא ועושה בציניעא אינו עושה לא בשדה שהיא סמוכה לעיר ולא בשדה שהיא סמוכה לדרך אבל עושה הוא בתוך גינתו בציניעא וכן האשה לא תעשה בראש הגג ולא בתוך החצר אבל עושה היא בתוך ביתה בציניעא ובלבד שלא תראה לחבירותיה: (ז) שלשה ימים לכלה שאבל בשר המת ונכנס לבית: [ט] מחור פחות מכאן טמא (ח) שלשה ימים לזרע מחמשת המינים לפני הפסח (אסור לאחר הפסח) מותר [י] אין יוצאין לשיירא פחות משלשה ימים קודם לשבת (ט) אין מפליגין בספינה בים פחות משלשה ימים קודם לשבת: ביום ראשון וביום שני אין נכנס להר חבית ובשלישי נכנס ומקיף בדרך שמאל (כ) אלו שמקיפין דרך שמאל אבל ומנודה (ב)(בה) ומי שיש לו חולה בתוך ביתו ומי שאבד לו אבדה [ג] מהלך מקיף על שמאל אבל שהוא אומר לו השוכן בבית הזה ינחמך שאני מנודה השוכן בבית זה יתן בלבם ויקרבוך דברי רבי מאיר אמר לו רבי יוסי עשית כאילו עברו עליו את הדין אלא השוכן בבית הזה יתן בלבך (ותשמח) [ותשמע] את דברי חבירך ויקרבוך מי שיש לו חולה בתוך ביתו אומר לו השוכן בבית הזה ירחם עליו (ואם היה בן של קיימא ירחם עליו) מיד מעשה באשה אחת שחלתה ובתה מתה ועלתה (זו) והקיפה ולא זזה משם עד שבאו ואמרו לה נתרפתה מי שאבד אבדה אומר לו השוכן בבית הזה יתן בלב מי שמצאה ויחזירה לך מיד מעשה באלעזר [ל] ובחנניה ובחזקיה בן גרון שאבד לו ספר תורה שלו לקוחה במאה מנה ועלה והקיף ולא [מ] זזו משם עד שבאו ואמרו לו נמצא הספר תורה שמתחלה [נ] לא בנאו שלמה אלא על תנאי שכל מי שיש לו צרה יבא ויתפלל עליה [ס] (מ"א ח) רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה (בארץ) שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה כי יצר (לאויביו) [לו אויבו] בארץ שעריו כל נגע (ומחלה כלתה) [כל מחלה] כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם אשר לו אלא ליחיד לצבור מנין תלמוד לומר [ע] וגם אל הנכרי אשר (יבא) וגו' אשר תהיה לכל האדם יכול אפילו מבקש בנים אפילו מבקש נכסים ולא טוב לו את לבב [כל] בני האדם [פ] ומנין שלא יחזיקו במרדין שנא' (שם) אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה [צ]:

פרק שביעי

(ל) **שבת** עולה אבילות מן המנין ואינה מפסקת רגלים מפסיקין ואין עולין ר"א אומר [משחרב בהמ"ק] עצרת כשבת [ק] רשב"ג א' ר"ח ויוה"כ ברגלים וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא עצרת ברגלים ר"ח ויום הכיפורים כשבת מי שמת לו מת יום אחד קודם הרגל הרי זה מפסיק את כל הרגל ומונה שלשה לאחר הרגל שלשה ימים קודם הרגל א"צ כפירת ת"ל אשר תדע את לבבו (וגו' מה שטוב לו תן לו) כי אתה ידעת לבדך את לבב [כל] בני האדם [פ] ומנין שלא יחזיקו במרדין שנא' (שם) אשר ידעון

הגהות הגרי"ב

(א) (מ"ק טז:): (ב) (שם כח:): (ג) (נכרכות עז:): (ד) (מ"ק כח:): (ה) (שם:): (ו) (שם:): (ז) (מגלה פ"ש ב:): (ח) (שבת קנה:): (ט) (ר"ה י.): (י) (שבת יט:): (כ) (מדות פ"ב מ"ו): (ל) (מ"ק יט:):

הגהות הגר"א

[א] מנודה לעיר אחרת לא מנודה לעירו: [ב] יד: [ג] בשמיטה: [ד] וכשמת מבי עברו קבל עליו תנחומין אמרו לו למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים א"ל אין מבי עבדי כשאר עבדים בשר היה. שאלו בשלומו ביום הראשון יאמר להם אבל אני ביום השלישי יאמר להם אבל אני ביום השלישי יאמר להם אבל אני מרביעי ואילך משיבן (ועמ"ש רבינו ביו"ד סי' ש"ם ס"ק ו' וסי' שצ"ג ס"ק כ'): [ה] ר' יהושע ראמ"א: [ו] אינו: [ז] מרביעי ואילך מונה לעצמו ר"ש אומר מצאן שיושבין אפי' ביום השביעי עשוין לעמוד: [ח] יוצא ועושה בציניעא אינו עושה לא בשדה שהיא סמוכה לעיר ולא בשדה שהיא סמוכה לדרך אבל עושה הוא בתוך גינתו בציניעא וכן האשה לא תעשה בראש הגג ולא בתוך החצר אבל עושה היא בתוך ביתה בציניעא ובלבד שלא תראה לחבירותיה: (ז) שלשה ימים לכלה שאבל בשר המת ונכנס לבית: [ט] מחור פחות מכאן טמא (ח) שלשה ימים לזרע מחמשת המינים לפני הפסח (אסור לאחר הפסח) מותר [י] אין יוצאין לשיירא פחות משלשה ימים קודם לשבת (ט) אין מפליגין בספינה בים פחות משלשה ימים קודם לשבת: ביום ראשון וביום שני אין נכנס להר חבית ובשלישי נכנס ומקיף בדרך שמאל (כ) אלו שמקיפין דרך שמאל אבל ומנודה (ב)(בה) ומי שיש לו חולה בתוך ביתו ומי שאבד לו אבדה [ג] מהלך מקיף על שמאל אבל שהוא אומר לו השוכן בבית הזה ינחמך שאני מנודה השוכן בבית זה יתן בלבם ויקרבוך דברי רבי מאיר אמר לו רבי יוסי עשית כאילו עברו עליו את הדין אלא השוכן בבית הזה יתן בלבך (ותשמח) [ותשמע] את דברי חבירך ויקרבוך מי שיש לו חולה בתוך ביתו אומר לו השוכן בבית הזה ירחם עליו (ואם היה בן של קיימא ירחם עליו) מיד מעשה באשה אחת שחלתה ובתה מתה ועלתה (זו) והקיפה ולא זזה משם עד שבאו ואמרו לה נתרפתה מי שאבד אבדה אומר לו השוכן בבית הזה יתן בלב מי שמצאה ויחזירה לך מיד מעשה באלעזר [ל] ובחנניה ובחזקיה בן גרון שאבד לו ספר תורה שלו לקוחה במאה מנה ועלה והקיף ולא [מ] זזו משם עד שבאו ואמרו לו נמצא הספר תורה שמתחלה [נ] לא בנאו שלמה אלא על תנאי שכל מי שיש לו צרה יבא ויתפלל עליה [ס] (מ"א ח) רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה (בארץ) שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה כי יצר (לאויביו) [לו אויבו] בארץ שעריו כל נגע (ומחלה כלתה) [כל מחלה] כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם אשר לו אלא ליחיד לצבור מנין תלמוד לומר [ע] וגם אל הנכרי אשר (יבא) וגו' אשר תהיה לכל האדם יכול אפילו מבקש בנים אפילו מבקש נכסים ולא טוב לו את לבב [כל] בני האדם [פ] ומנין שלא יחזיקו במרדין שנא' (שם) אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה [צ]:

לב חכמים

פרק ו באו חמרים לגתמו מוליך. כל שבעה. כ"ה בירושלמי פ"ג דמ"ק (וכ"ה בגמ' דמ"ק דלעו דוקא ביום ג' לחול מדלעיבעיא לה בגמ' ופ"ש) וע"ש לדידן דלפ נמי פ"ח אימו מניח לכתפלה עד שילכו [לפני מנחה דמ"ש ס' תקל"ד כתב דבשלישי לפי ש' יש פ"ח מינקן] ועי' פ"ח סי' ו' ס"ק ס' וכשכ"מ שם. מיהו ביום ו' נ"ל דמ"מ יכתפלה לפני תשעה כ"א לפני ט' פ"ח ועי' בשע"ת סי' שצ"ח ס"ק ג': **דברי** ר"ש ר"י כו'. כ"ה ב"כ בירושלמי ריש פ"ב דבכורות ופ"ב דמ"ק ואיתמ' בגמ' ריש פ"ב דמ"ק מהו שיעשה כר"י שלא לתלוץ (ובכתבמ"ק נמצא' ר"י) ע"ש ובמ"ש בשו"ת חכם צבי סי' ע"ב: **החמץ** מת אחד כו'. בגמ' איתמ' אחד שהם שלשה שיולוהו לאחד לתן הסנים יכולים להתירו אחד כו' ע"ש ובמ"ש בשו"ת חכם צבי סי' ע"ב: **ואין** נעשה כו'. ומ"ש הוא לא מצינו בגמ' ופוסקים אלא ביום השלישי יאמר להם אבל אני ביום השלישי יאמר להם בשלישי דוקא. ומ"ש בשם הרמב"ם דוקא בשלישי ולא ברביעי ובחמישי מונה לעצמו וכ"ש ברביעי ובחמישי ולא בשלישי ובשני ובראשון ולא ביום השלישי יאמר להם אבל אני מרביעי ואילך משיבן (ועמ"ש רבינו ביו"ד סי' ש"ם ס"ק ו' וסי' שצ"ג ס"ק כ'): [ה] ר' יהושע ראמ"א: [ו] אינו: [ז] מרביעי ואילך מונה לעצמו ר"ש אומר מצאן שיושבין אפי' ביום השביעי עשוין לעמוד: [ח] יוצא ועושה בציניעא אינו עושה לא בשדה שהיא סמוכה לעיר ולא בשדה שהיא סמוכה לדרך אבל עושה הוא בתוך גינתו בציניעא וכן האשה לא תעשה בראש הגג ולא בתוך החצר אבל עושה היא בתוך ביתה בציניעא ובלבד שלא תראה לחבירותיה: (ז) שלשה ימים לכלה שאבל בשר המת ונכנס לבית: [ט] מחור פחות מכאן טמא (ח) שלשה ימים לזרע מחמשת המינים לפני הפסח (אסור לאחר הפסח) מותר [י] אין יוצאין לשיירא פחות משלשה ימים קודם לשבת (ט) אין מפליגין בספינה בים פחות משלשה ימים קודם לשבת: ביום ראשון וביום שני אין נכנס להר חבית ובשלישי נכנס ומקיף בדרך שמאל (כ) אלו שמקיפין דרך שמאל אבל ומנודה (ב)(בה) ומי שיש לו חולה בתוך ביתו ומי שאבד לו אבדה [ג] מהלך מקיף על שמאל אבל שהוא אומר לו השוכן בבית הזה ינחמך שאני מנודה השוכן בבית זה יתן בלבם ויקרבוך דברי רבי מאיר אמר לו רבי יוסי עשית כאילו עברו עליו את הדין אלא השוכן בבית הזה יתן בלבך (ותשמח) [ותשמע] את דברי חבירך ויקרבוך מי שיש לו חולה בתוך ביתו אומר לו השוכן בבית הזה ירחם עליו (ואם היה בן של קיימא ירחם עליו) מיד מעשה באשה אחת שחלתה ובתה מתה ועלתה (זו) והקיפה ולא זזה משם עד שבאו ואמרו לה נתרפתה מי שאבד אבדה אומר לו השוכן בבית הזה יתן בלב מי שמצאה ויחזירה לך מיד מעשה באלעזר [ל] ובחנניה ובחזקיה בן גרון שאבד לו ספר תורה שלו לקוחה במאה מנה ועלה והקיף ולא [מ] זזו משם עד שבאו ואמרו לו נמצא הספר תורה שמתחלה [נ] לא בנאו שלמה אלא על תנאי שכל מי שיש לו צרה יבא ויתפלל עליה [ס] (מ"א ח) רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה (בארץ) שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה כי יצר (לאויביו) [לו אויבו] בארץ שעריו כל נגע (ומחלה כלתה) [כל מחלה] כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם אשר לו אלא ליחיד לצבור מנין תלמוד לומר [ע] וגם אל הנכרי אשר (יבא) וגו' אשר תהיה לכל האדם יכול אפילו מבקש בנים אפילו מבקש נכסים ולא טוב לו את לבב [כל] בני האדם [פ] ומנין שלא יחזיקו במרדין שנא' (שם) אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה [צ]:

כמוצ"ש כתב תוכה"ק ס"ת בג' ימים כו'. **סליק פרק חמישי**

פרק ששי ה"א אבל אסור כו'.

שכבר הע"ל פרק חמישי.ולפיכה נכתת הפיון וכפיכה נכ"ל נקמן.מכ"ל הטור בסי' ש"ם ס"ק ס"ה כהבדי ולא נזכר לנו בגמ' אלו דבריס שאסור לאבל כבר נתבארו בפרק ג' ובפרק ד' ובפרק ה' ובפרק ו' ובפרק ז' ובפרק ח' ובפרק ט' ובפרק י' ובפרק יא' ובפרק יב' ובפרק יג' ובפרק יד' ובפרק טו' ובפרק טז' ובפרק יז' ובפרק יח' ובפרק יט' ובפרק כ' ובפרק כא' ובפרק כב' ובפרק כג' ובפרק כד' ובפרק כה' ובפרק כו' ובפרק כז' ובפרק כח' ובפרק כט' ובפרק ל' ובפרק לא' ובפרק לב' ובפרק לג' ובפרק לד' ובפרק לה' ובפרק לו' ובפרק לז' ובפרק לח' ובפרק לט' ובפרק מ' ובפרק מא' ובפרק מב' ובפרק מג' ובפרק מד' ובפרק מה' ובפרק מו' ובפרק מז' ובפרק מח' ובפרק מט' ובפרק נ' ובפרק נא' ובפרק נב' ובפרק נג' ובפרק נד' ובפרק נה' ובפרק נו' ובפרק נז' ובפרק נח' ובפרק נט' ובפרק ס' ובפרק סא' ובפרק סב' ובפרק סג' ובפרק סד' ובפרק סה' ובפרק סו' ובפרק סז' ובפרק סח' ובפרק סט' ובפרק ע' ובפרק עא' ובפרק עב' ובפרק עג' ובפרק עד' ובפרק עה' ובפרק עו' ובפרק עז' ובפרק עח' ובפרק עט' ובפרק פ' ובפרק פא' ובפרק פב' ובפרק פג' ובפרק פד' ובפרק פה' ובפרק פו' ובפרק פז' ובפרק פח' ובפרק פט' ובפרק צ' ובפרק צא' ובפרק צב' ובפרק צג' ובפרק צד' ובפרק צה' ובפרק צו' ובפרק צז' ובפרק צח' ובפרק צט' ובפרק ק' ובפרק קא' ובפרק קב' ובפרק קג' ובפרק קד' ובפרק קה' ובפרק קו' ובפרק קז' ובפרק קח' ובפרק קט' ובפרק קי' ובפרק קיא' ובפרק קיב' ובפרק קיג' ובפרק קיד' ובפרק קטו' ובפרק קטז' ובפרק קיז' ובפרק קיח' ובפרק קיט' ובפרק קכ' ובפרק קכא' ובפרק קכב' ובפרק קכג' ובפרק קכד' ובפרק קכה' ובפרק קכו' ובפרק קכז' ובפרק קכח' ובפרק קכט' ובפרק קל' ובפרק קלא' ובפרק קלב' ובפרק קלג' ובפרק קלד' ובפרק קלה' ובפרק קלו' ובפרק קלז' ובפרק קלח' ובפרק קלט' ובפרק קמ' ובפרק קמא' ובפרק קמב' ובפרק קמג' ובפרק קמד' ובפרק קמה' ובפרק קמו' ובפרק קמז' ובפרק קמח' ובפרק קמט' ובפרק קנ' ובפרק קנא' ובפרק קנב' ובפרק קנג' ובפרק קנד' ובפרק קנה' ובפרק קנו' ובפרק קנז' ובפרק קנח' ובפרק קנט' ובפרק קס' ובפרק קסא' ובפרק קסב' ובפרק קסג' ובפרק קסד' ובפרק קסה' ובפרק קסו' ובפרק קסז' ובפרק קסח' ובפרק קסט' ובפרק קע' ובפרק קעא' ובפרק קעב' ובפרק קעג' ובפרק קעד' ובפרק קעה' ובפרק קעו' ובפרק קעז' ובפרק קעח' ובפרק קעט' ובפרק קפ' ובפרק קפא' ובפרק קפב' ובפרק קפג' ובפרק קפד' ובפרק קפה' ובפרק קפו' ובפרק קפז' ובפרק קפח' ובפרק קפט' ובפרק קצ' ובפרק קצא' ובפרק קצב' ובפרק קצג' ובפרק קצד' ובפרק קצה' ובפרק קצו' ובפרק קצז' ובפרק קצח' ובפרק קצט' ובפרק ר' ובפרק רא' ובפרק רב' ובפרק רג' ובפרק רד' ובפרק רה' ובפרק רו' ובפרק רז' ובפרק רח' ובפרק רט' ובפרק ש' ובפרק שא' ובפרק שב' ובפרק שג' ובפרק שד' ובפרק שה' ובפרק שו' ובפרק שז' ובפרק שח' ובפרק שט' ובפרק ת' ובפרק תא' ובפרק תב' ובפרק תג' ובפרק תד' ובפרק תה' ובפרק תו' ובפרק תז' ובפרק תח' ובפרק תט' ובפרק תי' ובפרק תיא' ובפרק תיב' ובפרק תיג' ובפרק תיד' ובפרק תטו' ובפרק תטז' ובפרק תיז' ובפרק תיח' ובפרק תיט' ובפרק תכ' ובפרק תכא' ובפרק תכב' ובפרק תכג' ובפרק תכד' ובפרק תכה' ובפרק תכו' ובפרק תכז' ובפרק תכח' ובפרק תכט' ובפרק תל' ובפרק תלא' ובפרק תלב' ובפרק תלג' ובפרק תלד' ובפרק תלה' ובפרק תלו' ובפרק תלז' ובפרק תלח' ובפרק תלט' ובפרק תמ' ובפרק תמא' ובפרק תמב' ובפרק תמג' ובפרק תמד' ובפרק תמה' ובפרק תמו' ובפרק תמז' ובפרק תמח' ובפרק תמט' ובפרק תנ' ובפרק תנא' ובפרק תנב' ובפרק תנג' ובפרק תנד' ובפרק תנה' ובפרק תנו' ובפרק תנז' ובפרק תנח' ובפרק תנט' ובפרק תס' ובפרק תסא' ובפרק תסב' ובפרק תסג' ובפרק תסד' ובפרק תסה' ובפרק תסו' ובפרק תסז' ובפרק תסח' ובפרק תסט' ובפרק תע' ובפרק תעא' ובפרק תעב' ובפרק תעג' ובפרק תעד' ובפרק תעה' ובפרק תעו' ובפרק תעז' ובפרק תעח' ובפרק תעט' ובפרק תפ' ובפרק תפא' ובפרק תפב' ובפרק תפג' ובפרק תפד' ובפרק תפה' ובפרק תפו' ובפרק תפז' ובפרק תפח' ובפרק תפט' ובפרק תצ' ובפרק תצא' ובפרק תצב' ובפרק תצג' ובפרק תצד' ובפרק תצה' ובפרק תצו' ובפרק תצז' ובפרק תצח' ובפרק תצט' ובפרק תק' ובפרק תקא' ובפרק תקב' ובפרק תקג' ובפרק תקד' ובפרק תקה' ובפרק תקו' ובפרק תקז' ובפרק תקח' ובפרק תקט' ובפרק תקי' ובפרק תקיא' ובפרק תקיב' ובפרק תקיג' ובפרק תקיד' ובפרק תקטו' ובפרק תקטז' ובפרק תקיז' ובפרק תקיח' ובפרק תקיט' ובפרק תקכ' ובפרק תקכא' ובפרק תקכב' ובפרק תקכג' ובפרק תקכד' ובפרק תקכה' ובפרק תקכו' ובפרק תקכז' ובפרק תקכח' ובפרק תקכט' ובפרק תקל' ובפרק תקלא' ובפרק תקלב' ובפרק תקלג' ובפרק תקלד' ובפרק תקלה' ובפרק תקלו' ובפרק תקלז' ובפרק תקלח' ובפרק תקלט' ובפרק תקמ' ובפרק תקמא' ובפרק תקמב' ובפרק תקמג' ובפרק תקמד' ובפרק תקמה' ובפרק תקמו' ובפרק תקמז' ובפרק תקמח' ובפרק תקמט' ובפרק תקנ' ובפרק תקנא' ובפרק תקנב' ובפרק תקנג' ובפרק תקנד' ובפרק תקנה' ובפרק תקנו' ובפרק תקנז' ובפרק תקנח' ובפרק תקנט' ובפרק תקס' ובפרק תקסא' ובפרק תקסב' ובפרק תקסג' ובפרק תקסד' ובפרק תקסה' ובפרק תקסו' ובפרק תקסז' ובפרק תקסח' ובפרק תקסט' ובפרק תקע' ובפרק תקעא' ובפרק תקעב' ובפרק תקעג' ובפרק תקעד' ובפרק תקעה' ובפרק תקעו' ובפרק תקעז' ובפרק תקעח' ובפרק תקעט' ובפרק תקפ' ובפרק תקפא' ובפרק תקפב' ובפרק תקפג' ובפרק תקפד' ובפרק תקפה' ובפרק תקפו' ובפרק תקפז' ובפרק תקפח' ובפרק תקפט' ובפרק תקצ' ובפרק תקצא' ובפרק תקצב' ובפרק תקצג' ובפרק תקצד' ובפרק תקצה' ובפרק תקצו' ובפרק תקצז' ובפרק תקצח' ובפרק תקצט' ובפרק תר' ובפרק תרא' ובפרק תרב' ובפרק תרג' ובפרק תרד' ובפרק תרה' ובפרק תרו' ובפרק תרז' ובפרק תרח' ובפרק תרט' ובפרק תרי' ובפרק תריא' ובפרק תריב' ובפרק תריג' ובפרק תריד' ובפרק תרטו' ובפרק תרטז' ובפרק תריז' ובפרק תריח' ובפרק תריט' ובפרק תרכ' ובפרק תרכא' ובפרק תרכב' ובפרק תרכג' ובפרק תרכד' ובפרק תרכה' ובפרק תרכו' ובפרק תרכז' ובפרק תרכח' ובפרק תרכט' ובפרק תרל' ובפרק תרלא' ובפרק תרלב' ובפרק תרלג' ובפרק תרלד' ובפרק תרלה' ובפרק תרלו' ובפרק תרלז' ובפרק תרלח' ובפרק תרלט' ובפרק תרמ' ובפרק תרמא' ובפרק תרמב' ובפרק תרמג' ובפרק תרמד' ובפרק תרמה' ובפרק תרמו' ובפרק תרמז' ובפרק תרמח' ובפרק תרמט' ובפרק תרנ' ובפרק תרנא' ובפרק תרנב' ובפרק תרנג' ובפרק תרנד' ובפרק תרנה' ובפרק תרנו' ובפרק תרנז' ובפרק תרנח' ובפרק תרנט' ובפרק תרס' ובפרק תרסא' ובפרק תרסב' ובפרק תרסג' ובפרק תרסד' ובפרק תרסה' ובפרק תרסו' ובפרק תרסז' ובפרק תרסח' ובפרק תרסט' ובפרק תרע' ובפרק תרעא' ובפרק תרעב' ובפרק תרעג' ובפרק תרעד' ובפרק תרעה' ובפרק תרעו' ובפרק תרעז' ובפרק תרעח' ובפרק תרעט' ובפרק תרפ' ובפרק תרפא' ובפרק תרפב' ובפרק תרפג' ובפרק תרפד' ובפרק תרפה' ובפרק תרפו' ובפרק תרפז' ובפרק תרפח' ובפרק תרפט' ובפרק תרצ' ובפרק תרצא' ובפרק תרצב' ובפרק תרצג' ובפרק תרצד' ובפרק תרצה' ובפרק תרצו' ובפרק תרצז' ובפרק תרצח' ובפרק תרצט' ובפרק תרק' ובפרק תרקא' ובפרק תרקב' ובפרק תרקג' ובפרק תרקד' ובפרק תרקה' ובפרק תרקו' ובפרק תרקז' ובפרק תרקח' ובפרק תרקט' ובפרק תרקי' ובפרק תרקיא' ובפרק תרקיב' ובפרק תרקיג' ובפרק תרקיד' ובפרק תרקטו' ובפרק תרקטז' ובפרק תרקיז' ובפרק תרקיח' ובפרק תרקי

שעה אחת אבא שאול אומר הקובר את מתו שלשה ימים קודם הרגל בטל ממנו גזירת שבעה שמנה ימים קודם הרגל בטל ממנו גזירת ל׳ (והלכה כדבריו) (דברים כא) והסירה את שמלת שביה היו עליה שמנה ימים קודם לרגל אם רצה לספר (ולכבס) בערב הרגל הראשון בידו לא בגדים לבנים [ד] והן נאים לה שהורים והן נאין לה שירים וגזמים ושבעלין מעבירין סיפר (ולא כיבס) בערב הרגל לא יספר (ולא יכבס) עד שישלמו לו שלשים אותן הימנה כדי [ה] שתהא יושבת ורואה בניוולה [וישבה בביתך כדי שתהא יום [א] (א) שני ימים בתוך הרגל הרי זה מפסיק את (כל) הרגל ומונה שבעה ישובת בתוך ביתו נכנם ורואה בניוולה] ובבתה את אביה ואת אמה [ג] ודאי לאחר הרגל [ומתעסקין עמו ה׳ ימים לאחר הרגל] [ד] ז׳ ימים בתוך הרגל הרי דברי ר״א ר״ע אומר אין אביה ואמה אלא עבודת כוכבים שנא׳ (ירמיה ב) אומרים זה מפסיק את כל הרגל ומונה לאחר הרגל] ואין הרבים מתעסקין בו כלום לעין אבי אתה ולאבן את לאחר הרגל] [ו] זה ירח ושאר כל הנשים ג׳ חדשים לאחר הרגל (ב) ימים שהוא [ג] מונה לאחר הרגל לא עבדו ולא בהמתו דברי רבי ר״ע אומר ובכתה את אביה ואת אמה ירח הרי ג׳ ימים הרי זה ב׳ בטלים עמו אלא הוא [ד] וקרובין נוהגין באבלים הרגל עולה לאבל ולמנין שלשים חדשים ואם [ז] בר״א בזמן שאינה רוצה ואין עולה לו למנין שבעה אבל במועד כאילו אינו אבל ונוהג בצנעא (ג) כללו להתגייר אבא אם רוצה להתגייר מטבילה ומשחררה ומותר בה מיד רשב״א אומר של דבר כל שעקרן עם הרבים הרגל עולה לו למנין שבעה וכל שאין עקרן [ע] בתחלה מטבילה לשם שפחה ומשחררה ומותר בה מיד וכל כך למה [כדי שלא עם הרבים אין הרגל עולה לו למנין : שלשים יום לאבל שלשים יום לגיהוץ [ח] מותר בשיתות יתערב זרע הקודש בעמי הארצות) [ל׳ יום לגיבוי ל׳ יום לתספורת (ל׳ יום לתואר) ל׳ יום לאירוסין] ל׳ יום לנשואין ל׳ יום [ה] לבתולות ל׳ יום לאלמנה ל׳ יום ליבמה [ו] המדיר את אשתו שלשים יום [ז] סתם גזירות ל׳ יום. כיצד לאיבול שנאמר (דברים לד) ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב ל׳ יום. (ד) שלשים יום לגיהוץ כיצד אפור לבן אפור ללכת בכלים מגוהצין אלו הן כלים מגוהצין כלי היוצא מתחת המכבש [ח] כדברי רבי וחכ״א צבועים ולא לבנים ר״מ אומר לבנים אבל לא צבועים חדשים אבל לא שחקים מותר בפונדא ובפסיקיא ובאפיליא ובכובע של ראש מותר לחוליץ כלים לגהץ בתוך ל׳ יום. לתספורת כיצד אסור בנטילת שער אחד ראשו וא׳ שפתו ואחד זקנו ואחד כל שער שבו [ט] כשם שהוא אסור בנטילת שער הראש לאחר שבעה: (ה) המלוה את חבירו סתם אסור לגבות ממנו עד שישלמו שלשים יום. כיצד ליפת תואר (ו) (דברים כא) וחשוקת בה ולקחת לך לאשה [ו] מגלחת ראשה ומעברת צפרניה דברי [ב] רבי מאיר ר״ע אומר מגדלת את ראשה ומגדלת את צפרניה ר״א אומר נאמר מעשה בראש ונאמר מעשה בצפרנים נטילת צפרנים ר״ע אומר נאמר מעשה בראש ונאמר מעשה בצפרנים מה מעשה האמור בראש נטילה שער אף מעשה האמור בצפרנים נטילת צפרנים ר״ע אומר נאמר מעשה בראש ונאמר מעשה בצפרנים מה מעשה האמור בראש נטילה שער אף מעשה האמור בצפרנים נטילת צפרנים מה מעשה האמור בצפרנים נטילה. ראיה לר״א (ש״ב יט) ומפיבושת בן שאול ירד לקראת המלך לא עשה רגליו ולא עשה שפמו ראיה לר״ע (דניאל ד) שעריה כנשרין [רבה] ושפרוחיו כצפרין. (דברים כא) והסירה את שמלת שביה היו עליה

הגהות הגרי״ב

(א) [מ״ק כפ״]: (ב) [שם]: (ג) [שם]: (ד) [שם כע״ב]: (ה) [שם ג:]: (ו) [ירמות ממ׳]: (ז) [שם מנ׳]: (ח) [קדושין כלפ׳]: (ט) [כתובות ד:]: (י) [מ״ק כע׳]: (כ) [ירמות קיח׳]: (ל) [כתובות מז:]: (מ) [שם ע׳]: (נ) [מיר ה׳]: (ס) [שם יע עדיות פ״ד]:

אינו אבל . אבל נוהג בצנעא . הרגל עולה למנין שלשים ואין עולה למנין ז׳. ל׳ יום לאיבול : [ה] לבתולות : [ו] ר׳ אומר לבנים אבל לא צבועים ר״א בר׳ שמעון אומר לבנים אבל לא שחקים : [ם] ואשה מתחרת בשלח שער לאחר שבעה . כיצד לאירוסין (ישבנתיים שייך לקמן כמו שיתבאר) : [י] וגו׳ : [כ] ר״א ר״ע מגלחת : [ל] אר שחורים והם נאים לה שירים : [מ] לגוולה ויישבה בביתך שתהא : [נ] אביה ואמה : [ס] ימים שלשים יום רשב״א אומר ר׳ חדשים שנאמר ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים הרי חדשים ואחרי כן לרצות את השלישי כדי שלא יתערב זרע קדש בעמי הארצות בד״א : [ע] אפי׳ אינה רוצה : [פ] תמותות שתותות ולא בשר תמותות נבילות . סתם גזירות (ובכתניים ל״ל למעלה כ״ל) : [צ] תמותו : [ק] עד : [ר] תמותו : [ש] הכנסי : [ת] תבעה והיא מעכבתו נותנין לה ל׳ יום לפרנס את עצמה וכשם שנותנין לה כשנתגרשה נותנין לה כשמתו אחד מהן ונעבלתה נותנין לה ל׳ יום לפרנס את עצמה : [א] מבקשין עמה את עצמה וכשם שנותנין לאשה לפרנס את עצמה : [ב] לו : [ג] כיצד לגיבוי הסלוח את חבירו סתם אינו יכול לגבות ממנו עד שישלמו לו שלשים יום. כיצד ליפת תואר (וכו׳ כמ״ם למעלה מדע מתומות נטילות) : [ד] סתם בן שאמר הריני נזיר עד שיגדל אדם גדול ויגלח ויביא קרבנותיו :

הגהות מהריעב״ץ

פרק ז שחורים וטן נמין לה . כ״ב כגון שיש בהם נקבי ביזחר :

דניין אירוסין בין נשואין כלפ׳ שמודה אמורין כל ל׳. ונמחק משום סיפא דתקני אבל אם היה עכשו ומת אחר ל׳ ימים אינה יורשתו ומה שכתב אחר כך ומת בתוך ל׳ ואח״כ בא לאחר ל׳ יום סתם נזירות ל׳ יום והרי (ס) שהשלים נזירות בחו״ל ואח״כ בא לארץ

נוסחת הגר״א

[א] אבא שאול אומר מותר למספר אחר הרגל שתי שעות שלשה מבטלת נזירת שבעה שבעה מבטלת נזירת שבעה ימים כל מצות שבעה [ב] בתחלת הרביעי ה״ז מספיק את כל הרגל [ג] בתחלת הרביעי ה״ז מספיק את כל הרגל [ד] (משלים : [ה] והמתאבלים עמו נוהגים כאבלים כללו של דבר כל דבר שהוא משום עסקי הרבים רגל עולה לו למנין ז׳ וכל שהוא משום אישות אין רגל עולה לו למנין ז׳ . אבל במועד כאילו

מסכת שמחות פרק שביעי

יעקב

ניימות לימאבל קיפי פניני ל״ג ז״ח מתו למספר אחר ומתו לו מתניהן : **ירח** זה ירח כו׳. מכאן עד בד״א גזירת ל׳. מוקי׳ אחתאל׳ עוה לחד מינהי למבעי לכלום לאחד מהן כרבל דין אבעים לגלח מוהר לגלחו בתספורת וגיהוץ וכיכוסו : **לא** סיפר כו׳. זהו דעת ת״ק בגמרא דף יט דתקמר סתם לסדיא שמנה ימים קודם לרגל אבל מעט מותר בגזירת ל׳ ומעלה ערב הרגל לם בו גילח ערב הרגל לסור לגלח לאחר הרגל ופי׳ רש״י דכי מעט בגזירת ל׳ ולפיכך ליכ לגלוחי ערב הרגל ולא גילח לסור לגלח לאחר הרגל אבל אם גילח ערב הרגל מותר לגלח לאחר הרגל . וע״ל אבל״ל כתן לדפי אבל לגלח אחול פניי לחד אחול מידי ומפי שייך אחול אלא לכלה כדכיתיי ע״כ כלפ דגרסי׳ כתי לגלח מותר ביכסה לגלח לא מתו כו׳ ואם לא גילח ערב הרגל מותר לגלח לאחר הרגל ואם לא לסור לגלח לאחר הרגל וע״ז שייך שפיר לומר ולכלה כו״ם וכתי קיל׳ : **שני** ימים כתוך הרגל . כ״ל אם קבר מתו אחי שני ימים בתוך הרגל ומפסיק בגמ׳ ומונה כל השבעה לאחר הרגל כדלמרינן בגיים פרקין ד״ש אינו עולה : **והתעסקין** עמו ה׳ ימים לאחר הרגל . אינן לריכין לנמתו לאחר הרגל כל תמצה ימים שכבר נתמנו אני ימים כתוך הרגל וכתי אינה מיחה בנמתו דף כא כל שאינו מתעסק עמו אינו לריך לנמתו לאחר הרגל ומתעסקין עמו כלום לאחר הרגל אלא ז׳ ימים כתוך הרגל : **ז׳ ימים** כתוך הרגל . לקמן בגמ׳ מתני׳ מתחלת הרגל לא יספר אבל מותר בתחלת הרגל לא יספר ולא יכבס אבל מותר בתחלת הרגל ומתעסקין עמו כלום לאחר הרגל ואין הרבים מתעסקין בו כלום ואין עולה לו למנין שבעה אבל במועד כאילו אינו אבל ונוהג בצנעא (ג) כללו של דבר כל שעקרן עם הרבים הרגל עולה לו למנין שבעה וכל שאין עקרן עם הרבים אין הרגל עולה לו למנין : **שלשים** יום לאבל שלשים יום לגיהוץ [ח] מותר בשיתות לאחר הרגל (ב) ימים שהוא [ג] מונה לאחר הרגל לא עבדו ולא בהמתו בטלים עמו אלא הוא [ד] וקרובין נוהגין באבלים הרגל עולה לאבל ולמנין שלשים ואין עולה לו למנין שבעה אבל במועד כאילו אינו אבל ונוהג בצנעא (ג) כללו של דבר כל שעקרן עם הרבים הרגל עולה לו למנין שבעה וכל שאין עקרן עם הרבים אין הרגל עולה לו למנין : שלשים יום שהוא לאבל שלשים יום לגיהוץ [ח] מותר בשיתות לאחר הרגל (ב) ימים שהוא [ג] מונה לאחר הרגל לא עבדו ולא בהמתו בטלים עמו אלא הוא [ד] וקרובין נוהגין באבלים הרגל עולה לאבל ולמנין שלשים ואין עולה לו למנין שבעה אבל במועד כאילו אינו אבל ונוהג בצנעא (ג) כללו של דבר כל שעקרן עם הרבים הרגל עולה לו למנין שבעה וכל שאין עקרן עם הרבים אין הרגל עולה לו למנין : שלשים יום שהוא לאבל שלשים יום לגיהוץ [ח] מותר בשיתות לאחר הרגל (ב) ימים שהוא [ג] מונה לאחר הרגל לא עבדו ולא בהמתו בטלים עמו אלא הוא [ד] וקרובין נוהגין באבלים הרגל עולה לאבל ולמנין שלשים ואין עולה לו למנין שבעה אבל במועד כאילו אינו אבל ונוהג בצנעא (ג) כללו של דבר כל שעקרן עם הרבים הרגל עולה לו למנין שבעה וכל שאין עקרן עם הרבים אין הרגל עולה לו למנין : שלשים יום שהוא לאבל שלשים יום לגיהוץ [ח] מותר בשיתות

פרק ז שחורים וטן נמין לה . כ״ב כגון שיש בהם נקבי ביזחר : **בטל** ממנו כ״ם הן הן דברי ב״ש ב״ה שומרים שלשה ימים וכ״ה לפי׳ יום אחד . וכ״ה בפ״ק דף ב ע״ש : **בטל** ממנו גזירת ל׳. מוקי׳ אחתאל׳ עוה לחד מינהי למבעי לכלום לאחד מהן כרבל דין אבעים לגלח מוהר לגלחו בתספורת וגיהוץ וכיכוסו : **לא** סיפר כו׳. זהו דעת ת״ק בגמרא דף יט דתקמר סתם לסדיא שמנה ימים קודם לרגל אבל מעט מותר בגזירת ל׳ ומעלה ערב הרגל לם בו גילח ערב הרגל לסור לגלח לאחר הרגל ופי׳ רש״י דכי מעט בגזירת ל׳ ולפיכך ליכ לגלוחי ערב הרגל ולא גילח לסור לגלח לאחר הרגל אבל אם גילח ערב הרגל מותר לגלח לאחר הרגל . וע״ל אבל״ל כתן לדפי אבל לגלח אחול פניי לחד אחול מידי ומפי שייך אחול אלא לכלה כדכיתיי ע״כ כלפ דגרסי׳ כתי לגלח מותר ביכסה לגלח לא מתו כו׳ ואם לא גילח ערב הרגל מותר לגלח לאחר הרגל ואם לא לסור לגלח לאחר הרגל וע״ז שייך שפיר לומר ולכלה כו״ם וכתי קיל׳ : **שני** ימים כתוך הרגל . כ״ל אם קבר מתו אחי שני ימים בתוך הרגל ומפסיק בגמ׳ ומונה כל השבעה לאחר הרגל כדלמרינן בגיים פרקין ד״ש אינו עולה : **והתעסקין** עמו ה׳ ימים לאחר הרגל . אינן לריכין לנמתו לאחר הרגל כל תמצה ימים שכבר נתמנו אני ימים כתוך הרגל וכתי אינה מיחה בנמתו דף כא כל שאינו מתעסק עמו אינו לריך לנמתו לאחר הרגל ומתעסקין עמו כלום לאחר הרגל אלא ז׳ ימים כתוך הרגל : **ז׳ ימים** כתוך הרגל . לקמן בגמ׳ מתני׳ מתחלת הרגל לא יספר אבל מותר בתחלת הרגל לא יספר ולא יכבס אבל מותר בתחלת הרגל ומתעסקין עמו כלום לאחר הרגל ואין הרבים מתעסקין בו כלום ואין עולה לו למנין שבעה אבל במועד כאילו אינו אבל ונוהג בצנעא (ג) כללו של דבר כל שעקרן עם הרבים הרגל עולה לו למנין שבעה וכל שאין עקרן עם הרבים אין הרגל עולה לו למנין : שלשים יום שהוא לאבל שלשים יום לגיהוץ [ח] מותר בשיתות

ולכבס כו׳ ולא כיכס כו׳ ולא יכבס . עי׳ תוס׳ פ״ק כ״ב ע׳ ד״ה כל : [והגר״א מ״ז כשיטת הפוסקים] :

ביצד למיתון אמור לעשות שמודה ב׳ כיצד למיתון אמור לעשות שמודה ב׳ מחן כו׳ למיתון אמור לעשות פיכוז : וקפה דסיפא ומוכ׳ ומשמרכה כתוך ל׳ מוכח דגזירתו ל׳ ומ״ש בגמ׳ כ׳ ומ״ש בגמ׳ כ׳ ל׳ ד״ה כל [והגר״א מ״ז כשיטת הפוסקים] : **ואת** ממה ונלפ׳. לכותר לחיים ממה וממה ממה ול״ע סכר דאין לחיים וממה מתמוניה כאן לגלח עבודת כוכבים וכתבו תוס׳ [ועיין בהגר״א ו״ל סי׳ שי״ב ס״ק ס׳] :

דניין אירוסין בין נשואין כלפ׳ שמודה אמורין כל ל׳. ונמחק משום סיפא דתקני אבל אם היה עכשו ומת אחר ל׳ ימים אינה יורשתו ומה שכתב אחר כך ומת בתוך ל׳ ואח״כ בא לאחר ל׳ יום סתם נזירות ל׳ יום והרי (ס) שהשלים נזירות בחו״ל ואח״כ בא לארץ

לארץ ב"ש אומרים נזיר ל' יום וב"ה אומרים נזיר בתחלה (א) הדר בא"י ל' יום חייב במזוזה והשוכר מיד הדר בחו"ל פטור השוכר [א] ג' יום והדר בבורגן ל' יום חייב במזוזה. [ב] (ב) הלוקח בהמה מחבירו להניק בדקה ל' יום ובנסה ג' יום רבי יוסי אומר בדקה שלשה חדשים מפני שהדקה מיפליה מרובין [ג] מיפולי הבבור בדקה ל' יום ובנסה ג' יום ר' יוסי אומר בדקה ג' חדשים מפני שהדקה מיפליה מרובין. (ד) כוכה חישנה ב"ש פוסלין [ג] וב"ה מכשירין (עד שיחדש בה דבר) איזו היא כוכה חישנה שעשאה קודם לחג ל' יום אבל אם עשאה לשם חג אפילו מתחילת השנה כשרה (ה) האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה רבי שמעון אומר פורפ המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיוצא בו רבי שמעון אומר פוליין גומלנין כיוצא בהן ר"א אומר פוליין גומלנין (שנתגמלו) לפני ר"ה: (ו) בצלים פריסים ופול הנקע"ח המצרי שמנע מהן [מים] ל' יום לפני ר"ה (אם) עלתה להם שנה ומותר לקיימן בשביעית [פחות מכאן לא עלתה להם שנה ואסור לקיימן בשביעית]. (ז) הנומט והמבריך והמרכיב ל' יום לפני ר"ה עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית [ח] רבי יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת לג' ימים שוב אינה קולטת ר"ש ור' יוסי אומרים כל הרכבה שאינה קולטת לשתי שבתות אינה [ח] הרכבה פירותי' של נמטיעה זו אסורין עד חמשה עשר בשבט:

פרק שמיני

יוצאין לבית הקברות ופוקדין על המתים עד ג' ימים ואין חוששין משום דרכי האמורי מעשה שפקדו אחד וחיה עשרים וחמשה שנים ואח"כ מת. אחר והוליד ה' בנים ואח"כ מת. עושים חופה לחתנים ולכלות ותולין בהן אחד דברים שחביאו אוכל ואחד דברים שלא הביאו אוכל דברי ר"מ [ו] רבי יהודה אומר אין תולין בהן אלא דברי אוכל [שלא הביאו אוכל] אלו דברים שתולין בהן אגוזים שלא הביאו אוכל [ז] גלוסקאות שלא הביאו אוכל ולשונות של ארגמן צלוחית של שמן שעל ערב ואלו דברים שאין תולין בהן אגוזים שהביאו אוכל רימונים שהביאו אוכל גלוסקאות [ח] שהביא אוכל צלוחית של שמן מתוק (כללו של דבר) התלוי בחופה אסור בהנאה מבזבזין לפני חתנים ולפני הכלות מחרוזות של דגים ותתיכות של בשר [ט] בימות החמה אבל לא בימות הגשמים אבל לא תתיכות של דגים מבושלים ולא כמהים ופטריות ולא שומשמין בין בימות החמה בין בימות הגשמים אבל קליות ואגוזים נוטל [י] הוא בתוך חורק כללו של דבר כל שהוא אבד אין מבזבזין לפניהן. (יא) ממשיכין לפני חתנים ולפני הכלות צינורות של יין וצינורות של שמן ואין חוששין משום דרכי האמורי ואין חוששין משום [כ] איסורין שם איסורין בתורה והלל בני ר"ג שנכנסו (ט) לבן זכאי לבבל והמשיכו אנשי העיר לפניהם צינורות של יין וצינורות של שמן. (כ) שורפין ומעקרין לפני מלכים ואין חוששין משום דרכי האמורי [ל]. כל עיקור שיש בו טריפה [אסור באכילה ומותר בהנאה וכל עיקור שאין בו טריפה] מותר באכילה ואצ"ל בהנאה ואיזו היא טריפה מן הארכובה ולמעלה [מ] שורפין שריפה למלכים ואין שורפין שריפה לנשיאים (ל) וכשמת ר"ג הזקן שרף אונקלוס הגר תורה משמנים מנה [נ] אמרו לו מה ראית אמר להם כתיב (ירמיה לד) בשלום תמות ובמשרפות אבותיך וגו' ואין ר"ג יפה יותר ממה מלכים שאין בהם צורך. סותרים שערות של כלות ומגלים פניהן של חתנים [ס] ונותנין [ם] בריחו וקולמסו בצידו ואין חוששין משום דרכי האמורי (ם) וכשנכנס ר"ג הזקן מצא שמנה אמר מי הוא זה שנכנס שלא ברשות עמד לו שמואל הקטן ועמד ואמר כל הרכבה שאינה קולטת לג' ימים שוב אינה קולטת ר"ש ור' יוסי אומרים כל הרכבה שאינה קולטת לשתי שבתות אינה [ח] הרכבה פירותי' של נמטיעה זו אסורין עד חמשה עשר בשבט:

פרק שמיני

יוצאין לבית הקברות ופוקדין על המתים עד ג' ימים ואין חוששין משום דרכי האמורי מעשה שפקדו אחד וחיה עשרים וחמשה שנים ואח"כ מת. אחר והוליד ה' בנים ואח"כ מת. עושים חופה לחתנים ולכלות ותולין בהן אחד דברים שחביאו אוכל ואחד דברים שלא הביאו אוכל דברי ר"מ [ו] רבי יהודה אומר אין תולין בהן אלא דברי אוכל [שלא הביאו אוכל] אלו דברים שתולין בהן אגוזים שלא הביאו אוכל [ז] גלוסקאות שלא הביאו אוכל ולשונות של ארגמן צלוחית של שמן שעל ערב ואלו דברים שאין תולין בהן אגוזים שהביאו אוכל רימונים שהביאו אוכל גלוסקאות [ח] שהביא אוכל צלוחית של שמן מתוק (כללו של דבר) התלוי בחופה אסור בהנאה מבזבזין לפני חתנים ולפני הכלות מחרוזות של דגים ותתיכות של בשר [ט] בימות החמה אבל לא בימות הגשמים אבל לא תתיכות של דגים מבושלים ולא כמהים ופטריות ולא שומשמין בין בימות החמה בין בימות הגשמים אבל קליות ואגוזים נוטל [י] הוא בתוך חורק כללו של דבר כל שהוא אבד אין מבזבזין לפניהן. (יא) ממשיכין לפני חתנים ולפני הכלות צינורות של יין וצינורות של שמן ואין חוששין משום דרכי האמורי ואין חוששין משום [כ] איסורין שם איסורין בתורה והלל בני ר"ג שנכנסו (ט) לבן זכאי לבבל והמשיכו אנשי העיר לפניהם צינורות של יין וצינורות של שמן. (כ) שורפין ומעקרין לפני מלכים ואין חוששין משום דרכי האמורי [ל]. כל עיקור שיש בו טריפה [אסור באכילה ומותר בהנאה וכל עיקור שאין בו טריפה] מותר באכילה ואצ"ל בהנאה ואיזו היא טריפה מן הארכובה ולמעלה [מ] שורפין שריפה למלכים ואין שורפין שריפה לנשיאים (ל) וכשמת ר"ג הזקן שרף אונקלוס הגר תורה משמנים מנה [נ] אמרו לו מה ראית אמר להם כתיב (ירמיה לד) בשלום תמות ובמשרפות אבותיך וגו' ואין ר"ג יפה יותר ממה מלכים שאין בהם צורך. סותרים שערות של כלות ומגלים פניהן של חתנים [ס] ונותנין [ם] בריחו וקולמסו בצידו ואין חוששין משום דרכי האמורי (ם) וכשנכנס ר"ג הזקן מצא שמנה אמר מי הוא זה שנכנס שלא ברשות עמד לו שמואל הקטן ועמד ואמר כל הרכבה שאינה קולטת לג' ימים שוב אינה קולטת ר"ש ור' יוסי אומרים כל הרכבה שאינה קולטת לשתי שבתות אינה [ח] הרכבה פירותי' של נמטיעה זו אסורין עד חמשה עשר בשבט:

נוסחת הגר"א

(א) ל' יום: [ב] השם בהמה מחבירו חייב לספל בולדה בדקה ל' יום: [ג] עד שיחדש בה דבר: [ד] ואפור לקיימן: [ה] קולמוס. ופירוש: [ו] והכי"א את אין תולין בהן אלא דברים שלא: [ז] רסוגים: [ח] של אוכלין: [ט] חיים וקליות ואגוזים בימות: [י] את שבתוך חורק בין בימות החמה בין בימות הגשמים כללו: [כ] בזיון: [ל] שנאמר בשלום תמות ובמשרפות אבותיך וגו': [מ] וכשם ששורפין למלכים כך שורפין לנשיאים: [נ] מנה אמר אין ר"ג מתרחים: [ס] דיו: [ע] ועל זה נאמר (מלכי ט) יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך: [פ] ייתתן על עלמא ובלשון ארמית אמר. וכשנורו על רשב"ג ועל ר' ישמעאל בהן גדול שיהרגו היה ר' ישמעאל בוכה א"ל ר"ש אבדך: [צ] אחר עיניו גדול ואחד עיניו קמן מה כתיב אחריו והתרגי:

לב חכמים

פרק ח שורפין שריפה כו'. מכל לג על הדיוטות. מוספתא פ"ח דשבת וי"ד דסנהדרין:

נחלת

דמיר וסוף פ"ד דעדיות מי שהבליט מיכתו ולמ"ל בא למדן בפ"ג מיר שלשים יום ובפ"ג מיר בתחלה. פירוש במדין סימים שקבל עליו לירך למעות ובי"ם וכל סימים שמחה במו"ל אין מתפדין אפילו בסחורות מוב דק בפ"ג מכל לא במו"ל מפני עומתת מדן שעמים ובי"ם מכדי למיגו לחול עם דבדי ר"מ ומב"ח אין מן שלשים יום שמין סחם מיכתו מיכות: הדר בפ"ג כו'. כל מלכה זו מסובבת ומ"ג ממנחת דף מד ע"ב מד מגל פסוקת בפ"ג ומ"ב ובשבר בית במו"ל בין מלכה לחבירתה ומ"ב

רשב"ג היה בוכה ורבי ישמעאל השיבו כדברים אלו [וכשנהרג ר"ש ור"י באתה השמועה אצל ר"ע וריב"ב עמדו והגרו מתניהם שק וקרעו בגדיהם ואמרו אחינו ישראל אלו טובה היתה לעולם תחלה לא היו מקבלים אלא ר"ש ור"י ועכשיו גלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שסוף פורענות גדול עתיד לבוא לעולם ולפיכך נסתלקו אלו מן העולם (ישעיה נז) הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואומר (שם) יבא שלום ינוחו על משכבותם] (א) וכשנהרג ר"ע בקיסרי באתה שמועה אצל רבי יהודה בן בבא ואצל רבי חנניה בן תרדיון עמדו והגרו שקים את מתניהם וקרעו את בגדיהם ואמרו אחינו שמעונו לא נהרג ר"ע (לא נהרג ר"ע שנחשד) על הגזל ולא על שלא עמל בתורה בכל כחו לא נהרג ר"ע אלא למופת שאמר (יחזקאל כו) והיה יחזקאל לכם למופת ככל אשר עשה וגו' וידעתם כי אני ה' מכאן ועד ימים מועטים לא יסיצא מקום בא"י שלא יהיו [ב] שם מושלבין בו שנאמר (ירמיה ט) דבר [בה] נאם ה' (והיתה) [ונפלה] נבלת האדם כדומן וגו'. ראויה היתה [ג] עברו ימים עד שבא בולמוס ועירבב את העולם מכאן ועד י"ב חדש [פסקן בולאות שביהודה שנאמר (ישעיה לב) חרדו שאננות רגזה בוטחות שאננות אלו בולאות שביהודה בוטחות אלו קורקסיאות] לא היה בו לשון בוטחות אלא מרכסיו אמר לא באו י"ב חדש עד שנתקעים להם מה שאמר שהיה ר"מ מושלו משל למה הדבר דומה (א) למלך שעשה סעודה ומינן אורחים ולא קבע להם זמן מתי יכנסו [ד] הפקחין שבהן עמדו בתשעה שעות ביום ונכנסו לבתיהם ועלו למטותיהם באורה האחרים עמדו בשקיעת החמה [ה] והניחו חניות פתוחות ונרות דולקות ונכנסו לבתיהן ועלו למטותיהן בנרות האחרים עמדו בשתים ושלשה שעות בלילה [ו] הניחו מקצתן חניות פתוחות ומקצתן נעולות מקצתן נרות דולקות ומקצתן כבו' ונכנסו לבתיהן ועלו למטותיהן (באפילה) המשוירים שבסעודה נכנס בהן יין ופצעו זה את זה והרגו זה את זה [ז] שנאמר (עמוס ט) ראיתי את ה' נצב על המזבח ויאמר הך הכפתור וירעשו הסיפים ובצעם בראש כולם [ח] (ב) וכשנכנס רבי חנניא בן תרדיון למינות גזרו עליו שריפה ועל אשתו הריגה ועל בתו לישב בקופה אמר להם מה גזרו על אותה עניה אמרו לו הריגה קרא עליה המקרא הזה (תהלים קמה) צדיק ה' בכל דרכיו. אמרה להם מה גזרו על אותו רבי אמרו לה שריפה קראה עליו המקרא הזה (ירמיה לב) גדול העצה ורב העלילה וכששרפו אותו כרכוהו בס"ת ושרפוהו והיתה בתו צועקת ובוכה ומתחבטת לפניו אמר לה בתי אם עלי את בוכה אם עלי את מתחבטת מוטב שתאכלני אש שנופחה ולא אש שלא נופחה שנא' (איוב כ) אש לא נופח ואם על ס"ת את מתחבטת הרי התורה אש ואין אש אוכלת אש הרי אותיות פורחות ואין האש אוכלת אלא [י] על הנייר שאף כל עבדי המלך גדולים לוקין על ידי קמנים [ב] על כן הצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי (הושע ו) רבי עקיבא אומר ד' בנים [ג] למלך אחד לוקה ושותק ואחד לוקה ומבעט ואחד לוקה ומתחנן ואחד לוקה ואומר לאביו הלקני. אברהם לוקה ושותק שנא' (בראשית כב) קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק והעלהו לעולה היה לו לומר אתמול אמרת לי (שם כא) כי ביצחק יקרא לך זרע [ד] שנאמר (שם כב) וישכם אברהם בבקר וגו' איוב לוקה ומבעט שנאמר (איוב י) אומר אל אלוה אל (תריבני) [תרשיעני] הודיעני על מה תריבני. חזקיה לוקה ומתחנן שנאמר (מלכים ב כ) ויתפלל (חזקיה) אל ה' וגו' ויי"א חזקיה לוקה ומבעט [ג] אח"כ היה לו לומר והשוב בעיניך עשיתי. דוד אמר לאביו הלקני שנאמר (תהלים נא) הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני: אין מבטלין תלמוד תורה עד שתצא נשמתו של מת וכשהיה ר"ש בנו של ר"ע חולה לא ביטל בית מדרשו אלא פקדו ביד שלוחו בא הראשון ואמר לו נטען אמר להם שאלו עד שבא השני [ה] ואומר לו הכביד החזירן לתלמוד תורה בא השלישי ואמר לו גוסס אמר להם שאלו בא הרביעי ואמר לו השלים עמוד והלך תפילין וקרע את בגדיו ואמר להם אחינו ישראל שמעו עד כאן היינו חייבים בת"ת מכאן ואילך אנו חייבים בכבודו של מת נתקבצו קהל גדול לקבור את בנו של ר"ע אמר להם הוציאו לי בספל לבית הקברות [ע] ישב ודרש ואמר (ג) אחינו ישראל שמעו לא שאני הכם [ה] ויש כאן חכמים ממני לא שאני עשיר [ז] ויש עשירים ממני אנשי דרום מכירין את ר"ע אנשי גליל מאין מכירין האנשים מכירין את ר"ע הנשים והטף מאין [ח] אלא יודע אני ששכרכם מרובה שלא נצטערתם ובאתם אלא לכבוד תורה ולשם מצוה מנחם אני שאילו היה לי שבעה בנים קברתים ולא שאדם רוצה לקבור את בניו אלא יודע אני שהוא בן העולם הבא שזיכה את הרבים שכל המזכה את הרבים [ד] אין חטא בא לידו וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו שנאמר (דברים לג) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל ירבעם חטא והחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו שנאמר (מלכים א טו) על חטאת ירבעם (בן נבט) אשר חטא (והחטיא) (ואשר החטיא) את ישראל ולא עוד אלא [ש] שישב עליו (ר) מנלגלין זכות ע"י זכאין ראויין היו ישראל להנאל ממצרים שאילו לא עמדו משה ואהרן שנאמר (בראשית טו) ואחריו כן יצאו ברכוש גדול. ראויין [ת] הן ישראל לקבל את התורה שאילו לא עמדו משה ואהרן ודור המדבר שנאמר (משלי ב) יצפון לישרים תושיה. ראויה היתה [פרשת שופטים להאמר אילולי עמד יתרו. ראויה היתה] [פרשת פסח קטן להאמר שאילו לא עמדו מטמאים (שנאמר (במדבר ט) למה נגרע לבלתי הקריב וגו'). ראויה היתה פרשת נחלה להאמר שאילו לא עמדו בנות צלפחד. ראוי היה בית המקדש ליבנות שאילו לא עמדו דוד ושלמה שנאמר (שמות טו) מקדש ה' כוננו ידיך. ראוין [א] הם ישראל לינאל ביטי המן שאילו לא עמדו מרדכי ואסתר שנאמר (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים וגו'. ראוין היו ישראל להשתעבד שאילו לא עמד פרעה במצרים שנאמר (בראשית טו) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. ראוין [ב] הן ישראל לעבוד עבודת כוכבים שאילו לא עמד ירבעם בן נבט שנאמר (דברים לא) וקם העם הזה וזנה. ראויה היתה פרשת מקלל להאמר שאילו לא עמד בן ישראלית ומקושש. ראוין [ג] הן ישראל ליפול בחרב שאילו לא עמדו פלוני [ד] ופלונית שנאמר (עמוס ט) בחרב ימותו כל חטאי עמי ואומר (ירמיה יד) בחרב וברעב יתמו. ראויה היתה ירושלים ליחרב שאילו לא עמד נבוכדנצר וחבריו שנאמר (מיכה ג) לכן בגללכם ציון שדה תחרש (ציון תחוללכם מירושלם) [וירושלם עיין תהיה] והר הבית לבמות יער [ה] ולא עוד אלא שמנלגלין זכות ע"י זכאין וחובה ע"י חייבים (ה) וכשהרג טרניאנוס פפוס ואת לוליאנוס אחיו בלודקי' אמר להם אם אתם מעמו של חנניה מישאל ועזריה יבא אליהכם ויציל אתכם מידי [בדרך שהציל חמו"ע] אמרו לו חנניה מישאל ועזריה בשרים היו נבוכדנצר מלך הגוים היה וראוי לעשות נס על [ו] ידן אבל אתה מלך רשע ואין ראוי לעשות נס על ידך ואנו מחוייבין מיתה לשמים ואם אי אתה הורגנו הרבה הורגים יש למקום הרבה מזיקין יש למקום הרבה דובים יש למקום הרבה נמרים יש למקום הרבה נחשים הרבה שרפים הרבה עקרבים יש למקום שיבואו ויפגעו בנו אבל כשנמות תדע שאנו מבני בניהם של חנניה מישאל ועזריה אמרו לא מתו עד שראו מחטטין בעיניו דורשי חמורות אומרים(ו) (דברייס ב)ונתצתם את מזבחותם מה תמאו עצים ואבנים אלא לפי שבא לאדם תקלה על ידיהם אמר הכתוב ונתצתם והרי דברים קל וחומר ומה אם עצים ואבנים שאין בהן לא זכות ולא חובה ולא טובה ולא רעה על שבאה תקלה על ידיהם לאדם אמרה תורה ונתצתם אדם שהוא גורם לחבירו את חבירו ומטהו מדרך חיים לדרך מות על אחת כמה וכמה [ז] (ויקרא כ) והרגת את האשה ואת הבהמה (ז) אם אדם חטא בהמה מה חטאה [אלא לפי שבא לאדם (ח) רעה ע"י] שלא תהא הבהמה עוברת בשוק ואומרים זו בהמה שנסקל פלוני על ידיה והרי דברים קל וחומר ומה אם בהמה שאין בה לא זכות ולא חובה לא טובה ולא רעה ועל שבאה לאדם תקלה על ידה אמרה התורה תסקל האדם שהוא גורם להחטיא את חבירו ומטהו מדרך חיים לדרך מות על אחת כמה וכמה [ח] וכן הוא אומר (באבני מזבח (דברים כז) לא תניף עליהם ברזל ובמקום אחר הוא אומר (שמות כ) כי חרבך הנפת עליה ותחללה מה נשתנה ברזל להיות פסול למזבח מכל מיני מתכות לפי שחרב נתמן קללה ומזבח [ו] נתמן כפרה ומעבירין פימן קללה בשביל דבר כפרה] והרי דברים קל וחומר ומה מזבח שאבנים שאינן לא רואות ולא מדברות ולא אוכלות ולא שותות ועל שממילות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים אמרה תורה לא תניף עליהם ברזל בני תורה שהם כפרה לעולם על אחת כמה וכמה וכן הוא אומר (דברים כו) אבנים שלימות תבנה את מזבח ה' אלהיך אבנים שממילות שלום בעולם והרי דברים קל וחומר ומה אבנים שאינם לא רואות ולא שומעות ולא מדברות ולא אוכלות ולא שותות ועל שממילות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים יהיו שלימות

נוסחת הגר"א

לפני

(א) [פ' שמות קנג·] : (ב) [פ"ז יז:] : (ג) [עי' סוטה מ"ק כח:] : (ד) [שבת לב·] : (ה) [תענית יח:] : (ו) כעין זה סנהדרין נה. : (ז) [סנהדרין נד.] :

הגהות הגר"ב

ר"ב חדש עד שנתקעים להם מה שאמרו . היה ר"מ : [ד] לבתיהם : [ה] ומצאו בתיהם פתוחות : [ו] ומצאו בתיהם נעולות : [ז] וכשנתפס : [ח] ואלכתוה : [י] את הנייר ואף . [כ] שנאמר : [ל] הן : [מ] ונאמר : [נ] לא היה : [ס] ואמר : [ע] עמד : [פ] שיש : [צ] שיש : [ק] מכירין אם בשביל עקיבא באתם כמה עקיבא בשוק אלא יודע אני שלא נצטערתם ובאתם אלא בשביל כבוד תורה אלהיו בלבו ולשם מצוה : [ר] זכות הרבים תלוי בו כמה וכמה זכות הרבים תלוי בו . בנים וקבורתם : [ש] שמנלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב . ראוין : [ת] היו : [א] היו : [ב] היו : [ג] היו : [ד] ופלוני : [ה] דורשי חמורות (וכו' עד סוף הפרק) לפני הקב"ה . וכשהרג טורניינוס את פפוס : [ו] ודו : [ז] כיוצא בו : [ח] תקלה על ידה אמרה תורה תסקל הרי דברים : [פ] ר"ש אלא תהא הבהמה עוברת בשוק ואומרים זו בהמה שנסקל פלוני על ידה . כיוצא בו אומר : [י] דבר כפרה ואין מעבירין פימן קללה על דבר : לב חכמים אמר להם שלו . גף הסני . גירסת מס"ג :

יעקב

תעפ"ב עשם שלמאמר ויסכם לבראשם בכוקר כו' . ומפרש יקוט בחוט מבית נמי מכל זה של ד' כעיס וסביח כל בעניו מוסכת תמכת ה' אל בחוט : כל"ל בחוט מבית . כל"ל בח מעשיני הודיעני כי אתה מרעיני : אתר"ב סיס לו לומר . בלשון תמיה וכי כעון זה שתמר ושטוח בעיניך דמוי כמעית הבריס כלפי מעלה וכן דרשו ר"ל במסכת ברכות מהלך קל דכל המוקה בזכות עלמו קוען לו בזכות תחריס שבאמר ונעותי על טעיר הזה למענו ולמען דוד עבדי ומזקים הלה בזכות עלמו שבאמר זכר לי אל תסב התבלכתי לפניך ואטוה בעיניך ולא עשיתי ומה בתעבוד כלפי המקום ר"ס : פקדתן ביד שלוחו . סיס שולא מחד מלגו להבטית עליו אם יחלה יותר לו אם יחות ולהגיד לו כדי שלא יבטל תורה מת"ת אפי' שעה אחת : נטען . כ"ל שעדיין חליו קשה עליו : השלים . כ"ל שיצא נשמתו : ויש כאן חכמים . כ"ל ים כאן חכמים יותר ממני וכן לקמן ים עשיריס יותר ממני וכן במדבר ויקוט כביח כמ"ש : מנחם מה כו' . כ"ל מומחה יותר מה שהיו לו שבעה בניס קברתים כלומר אפי' אם לקחתי שבעה בניס ממני לא הייתי מתעצב כל כך שאני מאמין שהיו שכולה מדה כנגד מדה ולכן אני מנחם עלי' : ולא עוד אלא כו' . כלומר הוה ולא עוד אלא שיהא בניס מתעסקים בתורה ומקיימים מצות ומעשים טובים שכל אחד ואחד מהם יהיה לו שכר הרבה ולא אבד כלום אלא הרויח הרבה : ולא עוד אלא כו' . כלומר הוה ולא עוד שיהא לי

לפני [א] בני תורה שהם כפרה לעולם ואמרו לו מת אביו וקרע והיא אינו אלא אמו יצא אמו וקרע והוא אינו אלא אביו (לא) יצא מת אביו וקרע והוא אינו אלא אחד מן הקרובים יצא אחד מן הקרובים והוא אינו אלא אביו לא יצא מי שמתו אביו ואמו קורע קרע אחד לשניהם רבי יהודה בן תימא אומר קורע על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמה מי שמתו עשרה בניו כאחת קורע קרע אחד על כולן משקרע בישרו אותו שמת בנו [ם] וקרע הרי זה קורע והולך עד שהוא מניע למיבור הניע למיבור [י] הופך את הקרע לאחוריו מת בנו וקרע הרי זה מבדיל בין הקרע ג' אצבעות וקורע אין קורעין אלא בין שתי הקורע למטה מן הצדדין לא יצא רבי יהודה אומר יצא אמר רבי יהודה מעשה בימי [כ] חרסום שהיו קורעין למטה [ל] מן הצדדין אמרו לו אין שעת הסכנה ראיה. פוחת אינו קורע רבי יהודה אומר קורע [מ] את הברסים ואת הברסים ואת הפלמטו ואת השלל ואת החרוד לא יצא הקורע את המאחוי יצא איזהו מאחוי כל שיאחזהו כל צרכו. [נ] (מ) אלו קרעין שאין מתאחין על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו חכמה ועל שריפת התורה ועל חורבן הבית ועל שמועות רעות ועל קללת השם והרואה את ירושלים [ס] מן הצופים ועל המלך ועל הנשיא ויש אומרים אף על כהן גדול ונביא ועל אב בית דין על שריפת התורה לא ששמע שנשרפה אלא א"ב עומד עליה והיא נשרפת על חרבן הבית אפילו שמע שחרב הבית ועל שמועות הרעות שהן קשין כחרבן הבית. הרואה את ירושלים [ע] מן הצופים חייב לקרוע נכנס בתוכה הרי זה מוסיף על הקרע עלה מוסיף לקרוע עלה להודיעו על פרק ופרק חייב לקרוע עלה וישב בה קורע קרע אחד ויוצא. הלוקח חלוק קרוע [פ] לחבירו [אינו רשאי לאחות אלא אם כן הוא יודע שהוא מן הקרעים המתאחין המוכר חלוק לחבירו] צריך להודיעו שהוא מן הקרעין [המתאחין או] שאין מתאחין (וכן) כל הקרעין שאין מתאחין אסור למכרן לנכרים [צ] לתיפרן ולהכפן מלמטה דברי ר"ש ורבי אליעזר מתיר ר"ג אומר (ג) השואל חלוק מחבירו לילך ולבקר בו את אביו הלך ומצאו שמת הרי זה קורע ומאחהו ומחזיר לו את חלוקו. [ק] לקחו הימנו סתם אינו [ר] יוצא לקרוע היוצא בחלוק קרוע לפני מטתו של מת הרי זה גוזל את המת מרובה גזלת המת מגזילת החי שהגוזל את החי הוא יכול לפייסו ולהחזיר לו את הגזלות [הגוזל את המת אינו יכול לפייסו ולהחזיר לו גזילו] [ש] (ס) הקורע על מתו וחזרה בו נשמה אם לאלתר מת אין יוצא ואם לאחר כמה ימים לא יצא [ביוצא בדבר אתה אומר מכבד אביו ואמו במותן כאילו בבדן בחייהן משום שהמכבדן בחייהן משום יראה ומשום ירושה והמכבדן במותן אין מכבדן אלא לשם שמים] (ע) כל המציל כלים מן המת הרי זה גוזל את המת יש מציל ויש שאינו

הגהות הגרי"ב

(א) [שבת קכ: מ"ק כה:]: (ב) [מ"ק כב:]: (ג) [שבועות סה:]: (ד) [מ"ק כב:]: (ה) [מ"ק כב:]: (ו) [מ"ק כו:]: (ז) [שם קכו:]: (ח) [שם]: (ט) [שם]: (י) [שם]: (יא) [שם]: (יב) [שם]: (יג) [שם]: (יד) [מ"ק טו:]: (טו) [שם]: (טז) [מדניים פ"ו]: (יז) [שבועות סה:]:

הגהות מהריעב"ץ

פרק ט אין קורעין מלוג בין בחי. כ"כ נלפ"ד שהכתב מי' לשבעות: עלה מוסיף. כ"כ פי' עלה בתעלות הכר באילו כמדן בתיכון. כ"כ בלומר אע"פ שסיפ מקום לומר שהיו לו שכר על כך מתחר שאין יודעין מי הוא מרגיעין בכתוב הנעשה להם יכבדו וכיון ולפי זה יש

הגהות הגר"א

[א] הקב"ה: [ב] קורע ועל רבו שלמדו חכמה חכם שמת הכל קרובין הכל קורעין עליו הכל חולצין עליו בשעת מיתתו אין קורעין עליו (הכל חולצים על חכם ועל תלמיד) חכם שמת (ב) חולצין לפניו את היחיד אב ב"ד שמת חולצין לפניו את השמאל נשיא שמת חולצין לפניו ב' ידים מעשה בשמת ר"א חלץ לפניו ר"ע שתי ידיו (ג) והיה מכה על לבו והדם שותת [ד] וכן היה אומר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. (ה) על כל המתים כולן אינו חולצין אלא על אביו ועל אמו ואם אין ראויין לחלוץ אף על אביו ועל אמו לא יחלוץ מעשה בשמת אביו של ר"ע חלצו לפניו והוא לא חלץ. על כל המתים כולן קורע בסכין על אביו ועל אמו אינו קורע בסכין. על כל המתים כולן אינו מגלה לבבו על אביו ועל אמו מגלה. על כל המתים כולן. (ה) אינו מבדיל כמי שפה אל אביו ועל אמו מבדיל כמי שפה [ד] א"ר יהודה כל קרע שאינו מבדיל כמי שפה הרי זה קרע של תיפלה (רבי יהודה אומר (ו) כל קרע שהוא בתחילה קורע שלשה אצבעות ותוספתו כל שהוא. אין קורעין אלא עד המיבור הקטנים אחרים קורעים להם הקורע לשם כבוד הרי זה מאחה מיד. (ז) אפיקרסין אין מעכבין את הקריעה רבי בנימין משום ר"ע אומר קורעין אפיקרסין. (ח) על כל המתים כולם הוא קורע את העליון על אביו ועל אמו אע"פ שיש עליו מאה קורעין. האשה אינה קורעת אלא את העליון רבי יהודה אומר האשה קורעת את הפנימי והופכתו לאחוריה וחוזרת וקורעת את השאר [ה] (ט) [על כל המתים שולל לאחר ז' ומאחה אחר ל' ר"י אומר מאחה לעולם. האשה שוללת לאחר ז' ומאחה אחר ל' ר"י אומר האשה שוללת את מיתי ומאחה אחר [ו] ג' (י) על כל המתים כולם הוא כולן הוא דוחק את המטה ואינו מרבה בעסקן על אביו ועל אמו המרבה בעסקן ואינו דוחק הרי זה משובח אבל אם היתה שעת דוחק או ליל שבת או נשמים יורדין דוחק אף על אביו ועל אמו את המטה ואינו מרבה בעסקן. על כל המתים כולן אסור ללבוש כלים מגוהצים עד שלשים יום על אביו ואמו אסור עד שיגיע הרגל ויגערו בו חבריו. (כ) על כל המתים כולן אסור בתספורת עד שישלמו שלשים יום על אביו ועל אמו [ז] ישלח פרע עד שיגערו בו חבריו. על כל המתים כולן אסור בסחורה עד שישלמו לו שלשים יום על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חבריו [ח] ואמרו לו צא עמנו. (ל) על כל המתים כולן אסור לילך לבית המשתה עד שישלמו לו ל' יום על אביו ועל אמו אסור לו שנים

נוסחת הגר"א

פרק ט האשה שולגת לתחר ז'. כלומר דלף תשב שוה לים כזה ולפעמים מרי' דתחר שתשב שולגת מיד: ומאחה תחר כ'. אפי' על פניה ותמה. וכזה היא תלוקם שהוא: ר"א כ' ואפי' תחר ג'. משמע דל"ל שלשום. ונכון' דיינו שיהא שתעמד דהשתם שולגת מיד ובזיון תימוי שוה לים. בירושלמי סוף מ"ק איתא תני בשם ר' מתן תשתם שולגת מיד ומתחר לתחר ג'. על לביה ועל תמה שיהא מלתם עולמית: עדר שיגיע הרבל. לתחר שלשים ויוגערו בו תבריו לומר לבוש כלים מגוהצים לכבוד הרבל: וא"ת דבעינן רבל ואפילו הכי לא מצינו לומר לבוש כלים מגוהצים לכבוד הרב"ה: יעקב

נחלת

לפי שבת לתחם תקלה על יחד דבר תחר שלח תהא בשמה עוכרת בשוק כו': וכיני איתא נמי במדרש ילקוט ובמ"ק סוף פרשת קדושים וע"ש: סליק פרק שמיני

פרק תשיעי על כל כו'. מכאן ועד על תכם ועל ת"ח שמה שהוא היסך סוגים הם ס"ם דמ"ק דף כ"ה דתקני תכח כל כעומד על כל המתים כולן אינו קורע אלא על אביו ועל אמו ובמ"ק דף כ"ב ת"ר כשהיה תומר כל העומד על המת כשעת מיתה מיד קורע על למה זה דומה לס"ם שהיה מהלך בדרך ופגע בו לסטים ונטלו ממנו כל מה שהיה לו ולא עוד אלא שנטלו ממנו מיד ובמ"ק דף כ"ה ת"ר כל המת מי שהוא מת ואין לו לא אב ולא אם ולא אח ולא אחות ולא בן ולא בת ולא אשה ולא אחיות ולא בנות ולא חתן ולא כלה ולא קרובים ולא מכירים ולא מי שהוא מת ואין לו לא אב ולא אם ולא אח ולא אחות ולא בן ולא בת ולא אשה

מציל אם עד שלא הגיע לארון ונתן רשות לאחר שידבר על ידו מעשה שמת בנו של ר"ע והיה יושב ודורש כל היום [ז] זה מעשה היה ביד רבי והיה הורג כל היום · (י) אבל שבת הראשונה אינו נכנס לבית הכנסת שניה נכנס ואינו יושב במקומו שלישית נכנס ויושב ואינו מדבר רביעית שוה לכל אדם חמישית עומד ואינו יושב ואפילו בשבת ראשונה [ליל שבת בין השמשות מגלה את ראשו במוצ"ש חוזר ומכסה אותו ליל שבת בין השמשות חופך קריעה לאחריו במוצ"ש הופכו לפניו] (כ) כהן שמת בית המדרש שלו [י] משנין את מקומן שאר כל בתי מדרשות משנין את מקומן [אב"ד שמת] [כ] בתי מדרשות שלו בטלין ושאר כל ב"ד ומדרשים משנין את מקומן] נשיא שמת כל בתי מדרשות בטלין ולא היו [ל] בטלין ומתיילין בשוק אלא יושבים ועומדין עגומין ודומין כבני אדם שאין להם פרנס משהגיעה שעת העמדה יעמדו בית הכנסת קורין שבעה וממעטין בעסקן ועומדין (ל) אין אומרים לא הלכה ולא אגדה בבית (מדרשו של) אבל צריך לשאול מתחילין בהלכות אבלים ופורשים לעניינים אחרים וחוזרים וחותמים בהלכות אבלים רבי חנינא בן גמליאל [מ] אומר [אומרים] אגדה בבית מדרשו של אבל ביהודה נותנין שלום בכניסתם ובצאתם ללמדך שאין אבל בשבת ·

פרק עשירי

(ג) **אבל** כל זמן שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפילה ומכל מצות האמורות בתורה ואם רצה להחמיר על עצמו הרי זה לא יחמיר מפני כבוד המת (ג) הגיע זמן קריאת שמע כל העם קורין והוא שותק עמדו להתפלל הכל מתפללים והוא מצדיק עליו את הדין ומה הוא אומר רבון כל העולמים תמאסני לפניך כמעט מחובותי נגביתי והלא הרבה מכן חייתי שוה יהי רצון מלפניך שתגדור פרצותינו ותנחמנו רבי שמעון בן אלעזר אומר אף הוא שואל לכל צורכי המת · (ד) אבל אוכל אצל חבירו ואם אין לו חבר אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר עושה לו מחיצה ואוכל ואם אין יכול לעשות לו מחיצה הופך פניו מן המת ואוכל ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל כל צרכו ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואין מזמנים עליו ואין [ב] אומרים לו ברך בד"א בחול אבל בשבת אוכל כל צרכו ואוכל בשר ושותה יין ומזמנים עליו ר"ג אומר אבל בשבת כאילו שאינו אבל · (ה) אין מוציאין את המת ממוך לקריאת שמע אלא א"ב הקדימו שעה אחת (או שאחרו שעה אחת) הוציאו סבלי המטה (ו) את שלפני המטה את שלאחר המטה את שלפני המטה צורך בהן פטורין מן ק"ש [ז] ומותרין בנעילת הסנדל אלו ואלו פטורין מן התפלה (ומן התפילין) (ז) קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה [ד] עומדין ואחר כך קורין ואם לאו קורין ומתפללין ואחר כך עומדים בשורה · (ח) שורה הפניסית הרואה פני אבלים פטורה והחיצונה חייבת ר"א אומר אפי' אין שם אלא שורה אחת העומדים לשם אבל פטורים לשם כבוד ירדו [ה] לפסגן הרואים פני [האבל] פטורים ושאינם רואים פני האבל חייבין ר"ש בן אלעזר אומר קבר שאולה היתה לר"ג ביבנה שהיו מכניסים את המת לתוכה ונועלין את הדלת לפניו ובאין ועומדים בשורה (ומזמנים) [ומנחמין] ופוטרין את הרבים ואח"כ מעלין אותן לירושלם נסתם הגולל מכסה את הראש [בא לעמוד בשורה מגלה את ראשו ופוטרן יצא חוץ לשורה מכסה] את ראשו נכנס לתוך ביתו באו אחרים מגלה את ראשו ופוטרן ·

(ט) חכם אין מלמיד חכם שמת לו מת באין ויושבין לפניו ונושאין ונותנין בהלכות אבלים ואם טעו משיבן בשפה רפה והוא אינו שואל [ו] אם רצה מדבר ע"י עצמו ואם לאו נותן לאחר רשות ומדבר על ידו · מעשה שמת בנו [של רבי יהודה ונתן רשות לאחר שידבר על ידו מעשה (בבנו) [שמת בנו

של ר' יוסי הגלילי ונתן רשות לאחר שידבר על ידו מעשה שמת בנו של ר"ע והיה יושב ודורש כל היום [ז] זה מעשה היה ביד רבי והיה הורג כל היום · (י) אבל שבת הראשונה אינו נכנס לבית הכנסת שניה נכנס ואינו יושב במקומו שלישית נכנס ויושב ואינו מדבר רביעית שוה לכל אדם חמישית עומד ואינו יושב ואפילו בשבת ראשונה [ליל שבת בין השמשות מגלה את ראשו במוצ"ש חוזר ומכסה אותו ליל שבת בין השמשות חופך קריעה לאחריו במוצ"ש הופכו לפניו] (כ) כהן שמת בית המדרש שלו [י] משנין את מקומן שאר כל בתי מדרשות משנין את מקומן [אב"ד שמת] [כ] בתי מדרשות שלו בטלין ושאר כל ב"ד ומדרשים משנין את מקומן] נשיא שמת כל בתי מדרשות בטלין ולא היו [ל] בטלין ומתיילין בשוק אלא יושבים ועומדין עגומין ודומין כבני אדם שאין להם פרנס משהגיעה שעת העמדה יעמדו בית הכנסת קורין שבעה וממעטין בעסקן ועומדין (ל) אין אומרים לא הלכה ולא אגדה בבית (מדרשו של) אבל צריך לשאול מתחילין בהלכות אבלים ופורשים לעניינים אחרים וחוזרים וחותמים בהלכות אבלים רבי חנינא בן גמליאל [מ] אומר [אומרים] אגדה בבית מדרשו של אבל ביהודה נותנין שלום בכניסתם ובצאתם ללמדך שאין אבל בשבת ·

פרק אחד עשר

עיר שמתו בו שני מתים מוציאין את הראשון [ב] ואין מלינין את הראשון [ם] ומוציאין את השני [ע] מפני שאמרו כל המלין את מתו הרי זה [פ] מנוול אם לחפור לו קבר או להביא לו תכריכין או כדי שיבאו קרובין ממקום אחר מלינו ואין בכך כלום · חכם ותלמיד מוציאין את החכם · תלמיד ועם הארץ מוציאין את התלמיד · היו שניהם חכמים שניהם תלמידים שניהם עמי הארץ מוציאין את הראשון · איש ואשה מוציאין את האשה מפני שהאשה קרובה לינוול · דברים שבין איש לאשה מניחין את האיש ברחוב (ם) ואין מניחין את האשה עולין בחבר עיר על האיש ואין עולין בחבר עיר על האשה (ר' יהודה אומר אם יש לה בנים קטנים מברין על האיש ואין מברין על האשה ר' יהודה אומר אם יש לה בנים קטנים מברין עמהן הוציאו את הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים עד שיוציאו השני הוציאו את השני וקברוהו באין ועומדים בשורה ומנחמין ופוטרין את הרבים (אף על פי שאמרו) אין מנחמין שני אבלים כאחד אלא אם כן כבודם שוה אין מוציאין שני מתים במטה אחת אלא א"ב כבודם וקילונן שוה מעשה באיש אחד באושא שנפל הבית על שני בניו ועל בתו ובאו ושאלו את רבי יהודה

פרק אחד עשר

עיר שמתו בו שני מתים מוציאין את הראשון [ב] ואין מלינין את הראשון [ם] ומוציאין את השני [ע] מפני שאמרו כל המלין את מתו הרי זה [פ] מנוול אם לחפור לו קבר או להביא לו תכריכין או כדי שיבאו קרובין ממקום אחר מלינו ואין בכך כלום · חכם ותלמיד מוציאין את החכם · תלמיד ועם הארץ מוציאין את התלמיד · היו שניהם חכמים שניהם תלמידים שניהם עמי הארץ מוציאין את הראשון · איש ואשה מוציאין את האשה מפני שהאשה קרובה לינוול · דברים שבין איש לאשה מניחין את האיש ברחוב (ם) ואין מניחין את האשה עולין בחבר עיר על האיש ואין עולין בחבר עיר על האשה (ר' יהודה אומר אם יש לה בנים קטנים מברין על האיש ואין מברין על האשה ר' יהודה אומר אם יש לה בנים קטנים מברין עמהן הוציאו את הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים עד שיוציאו השני הוציאו את השני וקברוהו באין ועומדים בשורה ומנחמין ופוטרין את הרבים (אף על פי שאמרו) אין מנחמין שני אבלים כאחד אלא א"ב כבודם שוה אין מוציאין שני מתים במטה אחת אלא א"ב כבודם וקילונן שוה מעשה באיש אחד באושא שנפל הבית על שני בניו ועל בתו ובאו ושאלו את רבי

הגהות הגרי"ב

(א) (פי' כתובות קיח): (ב) (כתוכות יז: מ"ק כג:) : (ג) (כתוכות יט:) : (ד) (שם יז: מ"ק כג:) : (ה) (נדרים יט:) : (ו) (שם יח:) : (ז) (שם יט:) : (ח) (שם יט:) : (ם) (מ"ק כח:) : (י) (שם כג:) : (כ) (שם כג: כה: ע"ש) : (ל) (שם כג:) : (מ) (שם כג:) : (נ) (שם כו:) :

נוסחת הגר"א

(א) וכל המרבה (ויליכתם כריש"ף ורמ"ם פ"ג דמ"ק ועוד מפני שממהרו לא כמלכם) : (ב) מברכים עליו בר"א : (ג) ואסורין בנעילת הסנדל ואת שלאחר המטה צורך בהן חייבין בק"ש ותורתין (ועי' תוס' כתובות י"ז ע"ב ד"ה ס"ג ופ"ק דמ"ק ס"ב ד"ה ג' תפ"ש) וכ"כ בה"ג ועוד כן נ"ל ואולי גם נוסחתו רבינו בפ"ל מהלכות ממנו למטה צורך) : (ד) קורין ואח"כ עומדין ואם לאו עומדין ואח"כ קורין ומתפללין · השומדים בשורה :

(ה) לנחמן : (ו) ואם היו רבים צריכים לו מותר : (ז) בפל ושאר : (ח) יהודה : (ם) היא בשלישית · חמישית שוק : (ם) היא בשלישית · חמישית שוק : (ע) אם רצה : (פ) הולכין ומפיילין בשוק אלא נכנסין ודומין ויושבין עגומין כבני אדם שאין להם פרנס הגיע שעת העמדה יעמדו ומשמעין בעסקן בני הכנסת קורין שבעה ויוצאין : (צ) היה אומר הגדה בבית האבל ביהודה בשבת נותנין שלום בכניסתם ובויצאתם : (ק) ואם : (ר) מוציאין : (ש) אע"פ : (ת) עובר בל"ת :

לב חכמים

פרק י ואינו מוכל כ"ג ולא שותה כ"ג · כ"ם ביזובלמי פ"ג דנכרות ופ"ג דמ"ק · וכתב כה"י כמי"ם דמשיעורו ספוקים כיון דלא נזכר זה בכריתת דגמ' דידן [נכרות ומ"ק] משמע דלא ק"ל ממקום כפטורין דף מ"ח ב"ק ס"ע טעור סימן שמ"ט ופ"ק בטור שכנות כל המלכה זו ושעטה שתוכן כגרים ממקום כאן אלא מהכא ומהכא ומכל מקום אפשר שהוא לחלוטין כמלכה מקום אחרת ומ"מ משמע דלא כמי"ם דמשמע מכאן שמעון מלה מקום אין זה מוכר לכך דכתב מ"ם משרתנות כתב כתוב שיוכל ואין יוכל למקומו · ומתוכה אותו ליל שבת בין השמשות חופך קריעה לאחריו במוצ"ש הופכו לפניו] (כ) כהן שמת בית המדרש שלו [י] משנין את מקומן שאר כל בתי מדרשות משנין את מקומן [אב"ד שמת] [כ] בתי מדרשות שלו בטלין ושאר כל ב"ד ומדרשים משנין את מקומן] נשיא שמת כל בתי מדרשות בטלין ולא היו [ל] בטלין ומתיילין בשוק אלא יושבים ועומדין עגומין ודומין כבני אדם שאין להם פרנס משהגיעה שעת העמדה יעמדו בית הכנסת קורין שבעה וממעטין בעסקן ועומדין (ל) אין אומרים לא הלכה ולא אגדה בבית (מדרשו של) אבל צריך לשאול מתחילין בהלכות אבלים ופורשים לעניינים אחרים וחוזרים וחותמים בהלכות אבלים רבי חנינא בן גמליאל [מ] אומר [אומרים] אגדה בבית מדרשו של אבל ביהודה נותנין שלום בכניסתם ובצאתם ללמדך שאין אבל בשבת ·

פרק י

כלי : **אבל** בשבת מיסב וכ"ג ולא שותה כ"ג · כ"ם ביזובלמי פ"ג דנכרות ופ"ג דמ"ק · וכתב כה"י כמי"ם דמשיעורו ספוקים כיון דלא נזכר זה בכריתת דגמ' דידן [נכרות ומ"ק] משמע דלא ק"ל ממקום כפטורין דף מ"ח ב"ק ס"ע טעור סימן שמ"ט ופ"ק בטור שכנות כל המלכה זו ושעטה שתוכן כגרים ממקום כאן אלא מהכא ומהכא ומכל מקום אפשר שהוא לחלוטין כמלכה מקום אחרת ומ"מ משמע דלא כמי"ם דמשמע מכאן שמעון מלה מקום אין זה מוכר לכך דכתב מ"ם משרתנות כתב כתוב שיוכל ואין יוכל למקומו · ומתוכה אותו ליל שבת בין השמשות חופך קריעה לאחריו במוצ"ש הופכו לפניו] (כ) כהן שמת בית המדרש שלו [י] משנין את מקומן שאר כל בתי מדרשות משנין את מקומן [אב"ד שמת] [כ] בתי מדרשות שלו בטלין ושאר כל ב"ד ומדרשים משנין את מקומן] נשיא שמת כל בתי מדרשות בטלין ולא היו [ל] בטלין ומתיילין בשוק אלא יושבים ועומדין עגומין ודומין כבני אדם שאין להם פרנס משהגיעה שעת העמדה יעמדו בית הכנסת קורין שבעה וממעטין בעסקן ועומדין (ל) אין אומרים לא הלכה ולא אגדה בבית (מדרשו של) אבל צריך לשאול מתחילין בהלכות אבלים ופורשים לעניינים אחרים וחוזרים וחותמים בהלכות אבלים רבי חנינא בן גמליאל [מ] אומר [אומרים] אגדה בבית מדרשו של אבל ביהודה נותנין שלום בכניסתם ובצאתם ללמדך שאין אבל בשבת ·

פרק אחד עשר

עיר שמתו בו שני מתים כו' . מסכ' כלן בכל ל' ומשמעי' מכאן כו' שנין מתים מוציאין את הראשון ל"ל דף ל"ד ע"ב גמ' מלינין עיר שמתו בו שני מתים מוציאין את הראשון ומ"ה מוציאין את השני . פי' אם יש מלינין הכלמון לכבודו כגון לכבוד תלוין ומכריזין בקהלו כמו ב"ש ב"ה ע"ב . פי' אם יש מלינין הכלמון לכבודו כגון לכבוד תלוין ומכריזין בקהלו כמו ב"ש ב"ה ומשמעי' מכאן שאין מוציאין את השני עד שיוציאו את הראשון ומ"ה מוציאין את השני כו' . פי' מתוך שלא יהא הכל מוכנין לו ולא יהא מוכן לו אלא הוא לבדו לפיכך מוציאין את השני עד שיוציאו את הראשון ומ"ה מוציאין את השני כו' . ר"ש אומר בהשמטה כו' . ר"ש פליג אר"מ בכלים ומכריזין ומשמעי' מכאן שאין

יהודה ואמר להם הוציאו שלשתן כאחת ונתנו את התגים בראש אחד ואת הכלה בראש אחד והיו מקלסין לפניהם ואומרים הוי הוי חתנים והוי הוי כלה · אין עושין שני הספידין בעיר אחת אלא א"כ יש שם כדאי לזה וכדאי לזה · אין מקלסין שתי כלות בעיר אלא אם כן יש שם כדי קילוס לזו וכדי קילוס לזו ר"ש בן אלעזר אומר אעפ"כ אסור משום איבה · המת והכלה שהיו מקלסין ובאין זה כנגד זה (א) מעבירין את המת מלפני הכלה מפני שכבוד החי קודם את [א] המתים · המלך והכלה מעבירין את הכלה מפני כבוד המלך אנריפס המלך עבר לפני הכלה ושבחוהו חכמים אמרו לו מה ראית אמר להם אני [ב] כתר נוטל בכל יום וזאת תטול כתריה שעה אחת · אין מבטלין תלמוד תורה מפני המת והכלה אבא שאול אומר המעשה קודם לתלמוד תורה כך היה רבי יהודה עושה בשעה שהיה רואה את המת ואת הכלה שנקלסין ובאין (זה כנגד זה) היה נותן עיניו בתלמידים ואמר המעשה קודם ללימוד · [ב] האשה שמת חמיה או אחד מקרובי בעלה הרי זו לא תכחול ולא תתקשט אלא נוהגת עמו כדרך שהוא נוהג אף הוא שמת חמיו או אחד מקרובי אשתו אינו כופה להתקשט אלא נוהג עמה כדרך שהיא נוהגת · (ג) כיבוד הבית והדחת הכוסות והצעת המטות אין בהם משום מלאכה לאבל · (ד) (דרגש המקפת אינה נכפת רבי שמעון בן אלעזר אומר מוריד קלמטרין שלה ומניחה כמות שהיא) · חמשה אחים שהיו אוכלין על שולחן אביהם ומת אביהם בזמן שכל אחד ואחד הולך ויושן בתוך ביתו כופה בתוך ביתו ואם לאו אינו כופה אלא בבית אביו משמתמשין בכולן כופין אבל אומרים לו בלבד היו [ג] חמשה בתים בזמן שמשתמשים בכולן כופין בתוך כולן ואם לאו אין כופין בתוך כולן אלא בבית שמשתמשים בו בלבד הדר באכסניא אצל חבירו אם לבו גס [ד] כופה ואם לאו אינו כופה היה מהלך בדרך ושמע שמת לו מת אם יכול (לעשאן לאחרים) הוא כופה ואם לאו אינו כופה·כופה אדם מטתו של גבי שתי ספסלים או על גבי ארבעה אבנים אפילו חמשה מצעות מלמעלה אפילו גבוה מן הארץ ד' טפחים ובלבד שיהו רגליה זקופות מלמעלה · אבל כל זמן שמת מוטל לפניו אין ישן לא על גבי מטה ולא על גבי מטה כפויה · (ה) הישן על גבי ספסל או על גבי [ה] מטלתא דכרמא האודיינא חייב במטה כפויה אינו כופה את המטה ואינו יושב על גבי ספסל אין שומעין לו אלא אומרים מצות כפייה היא · (ו) כפיית המטה פעמים ו' פעמים ה' פעמים ד' פעמים ג' לא פחות ולא יותר כיצד מת [ו] בין השמשות כפיית המטה ששה בין השמשות ערב שבת כפיית המטה חמשה יו"ט לאחר השבת כפיית המטה ד' שני ימים טובים של ראש השנה כפיית המטה ג' (לא פחות ולא יותר) · מאימתי כופה אדם מטתו משיצא המת מפתח ביתו כדברי ר"א רבי יהושע אומר [ז] עד שיתם הגולל מעשה בשמת ר"ג הזקן כיון שיצא מפתח [ח] החצר אמר יכפה את המטות [וכיון שנתם הגולל א"ל ר' יהושע כפו את המטות] א"ל כבר כפינו על פי זקן :

פרק שנים עשר

(ז) **יום** שמועה כיום קבורה לקריעה ולאבל למצות ז' ולמצות ל' אבל לאכילת קדשים אינו אלא כמלקט עצמות אלו ואלו לא אוכלין קדשים [ט] ר"א אומר (ח) שמועה קרובה בתוך ל' יום נוהג שבעה ושלשים יתר מכאן אינו נוהג אלא יום א' בלבד *([ר"ע אומר שמועה קרובה כל י"ב חודש נוהג ז' ול')] והחכמים אומרים אחד שמועה קרובה ואחד שמועה רחוקה נוהג שבעה ול' מעשה שמת אביו של ר' צדוק בגנזק של מדי ובאה שמועה לשלש שנים ונהג עליו ז' ול' · כל שקורעים עליו בשעת מיתתו קורעין עליו בשעת ליקוט עצמות כל שאינו מאהה בשעת מיתתו אינו מאהה בשעת ליקוט עצמות : ליקוט עצמות אינו אלא יום אחד בלבד לפיכך אינו מלקטן אלא עם חשכה לקטן כל אותו היום [י] חשכה באותו היום שלאחריו · אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ותנחומי אבלים אבל אומרים עליהן תנחומין לעצמן אין (אומרין) עולין עליהן בחבר עיר אבל מברין עליהן בתוך ביתו של אבל [כ] רשב"א אומר היו מובין מטות כפויות חשיכה הרי זה אינו זוקפן · כך היו חבורות עושין בירושלים אלו לבית האבל ואלו לבית המשתה אלו לשבוע הבן ואלו ללקט עצמות · לבית האבל [ולבית המשתה בית המשתה קודם לשבוע [הבן] ולקט עצמות לשבוע הבן קודם אבל חסידים הראשונים היו מקדימין לבית האבל מלבית המשתה שנאמר (קהלת ז) טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו שכל מי שמהלך אחר המטה צריך לומר אחרי זה אני (ט) מת · אין מפרקין את העצמות ואין מפסיקין את הנידים אלא אם כן נתפרקו עצמות מעצמן ונפסקו הנידין מעצמן · כל העצמות אדם מלקט חוץ מעצמות אביו ואמו דברי רבי יוחנן בן נורי רבי עקיבא אומר ליקוט עצמות אינו עד שיכלה הבשר כלה הבשר אין הצורה ניכרת בעצמות מלקט אדם עצמות שני מתים כאחת ונותן אלו בראש אפיקרסין מבאן

*סנה"פ מ"ז וכן ניתק בדפוי"

נוסחת הגר"א

[א] המת : [ב] נוטל כתר : [ג] לו חמשה בתים בזמן שמשתמש בכולן כופה בתוך כולן ואם לאו אינו כופה אלא בבית שמשתמש בו בלבד · דרגש אי"צ לכפותו רשב"א אומר מהיר קרביטין שלו ומניחה כמות שהיא הדר · [ד] בו : [ה] מטה או ע"ג אודיינא חייב בכפיית המטה האומר איני כופה את המטה והריני יושן ע"ג ספסל אין שומעין לו מפני שמצוותה הוא בכפיית המטה פעמים ששה : [ו] בתול כפיית המטה ששה · ע"ש מן המנחה ולמעלה כפייה : [ז] משיתחם : [ח] ביתו אמר להם ר"א כפו : [ט] ר"ע (ומחכמים יו"ז) : (ב) ([מ"ק כ: כתובות ז]) : (ג) ([מ"ק כו]) : (ד) ([סנ]) : (ה) ([סנ ודף כח]) : (ו) (ירושלמי ס"ג דמ"ק פ"ג) : (ז) (זבחים ק: ע"ש) : (ח) ([מ"ק כ:]) : (ט) ס"ק והגר"ח מהלך :

הגהות הגר"ב

(א) (כתובות יז:) : (ב) ([מ"ק כ: כתובות ז]) : (ג) ([מ"ק כו]) : (ד) ([סנ]) : (ה) ([סנ ודף כח]) : (ו) (ירושלמי ס"ג דמ"ק פ"ג) : (ז) (זבחים ק: ע"ש) : (ח) ([מ"ק כ:]) : (ט) ס"ק והגר"ח מהלך :

פרק יא אבל כ"ז שמתו מוטל כו' ולא ע"ג מטה כפויה · פי' אלא יש ע"ג קרקע וכדמתרינן [לעיל כ"ו] תימה מיכסה · תפ"ק ס: בין השמשות ע"ש · תפסיר דלו לו נקט · בס"ק כפי' כ"ו · ע"ש מן המנחה ולמעלה : וי"ט ע"ש לתמי' הסנהד' · עי' ועדיין קשה דסה"ג לא כסבר עולה למנין ז' וכדמוכח [ע"ש כ"ו] ותוי' מה שנדחק כזה בגמ"ס ירושלמי דמ"ק ס"פ ג' [ועי' מה שנדחק בקרייתא דמ"ק ס"פ ג' ותוי' ד"ה ומ"ש] ותפסיר דמ"ש הוא ע"ל ויוכ"ב לתמי' הסנה ותימה דמכמה דעלי רים פ"ז דכ"ח ויוכ"ב כסבא ועוזיל ותימה מכיון דמ"ש ע"ש מן המנחה ולמעלה : ותפסיר דמ"ש הוא ע"ל ותימה מיכסה כפויה כו' ומ"ש מנחה ולמעלה כפייה : [ח] משיתחם : [ט] ר"ע (ומחכמים יו"ז) : (י) (ירושלמי ס"ג דמ"ק פ"ג) : (כ) ביום שוכב על מטות כפויות חשיכה ה"ז ונוקפן כך היו :

לב חכמים

נחלת

לבני כתוף בת זו מנחמת לזה וכת שניה לבני עכ"ל · ולפסיקתא כתב לניחב ג' דהכא דגרס חמ"ש שתין מנחמין כו' ול"ל בפסיקתא ובכי פי' חמ"ש שתין מנחמין בני אבלים כתחד חמ"ק תין כנגדן ובוקונס שוה מ"מ לחמיין שתין מוניתין שניהם כלתד חלק ות"ו ותח"ק תם קילונן וכנגדן שוה מנחמין שניהם כלתד ולא תיין שוה מנחמין ות"ש ות' ולקן לזו ולתה תלך לזו ול"כ יכה פיכה פי"ש תין מוניתין שתי כלות בעיר אחת ומלקה לחד ומלקה לרבקה"ו לא פליג לבני חלק בכלה לפי שתאבד לעיתם אחד מהן אבל בני כתפידין לא פליג רבי"ו: שהיו מקלסין ובאין · פי' שהיו פוגעין זה בזה ומקבלים זה את זה לשמח הקיומים מכוח כלה ומשמחת כתוכות דף י"ז ע"ש לתחד מכדיי הכי · מ"ר מעבירין המת מלפני הכלה פרש"י כשכלה יוצאה מבית לבית החופה ומשמע מהכא שמעבירין המת מלפני הכלה ואין רוצין להתעכב מעבירין על המת דרך אחת · ומ"ר כשהי סי' ש"ם וכתב עוד שם ות"ש ממי לתקיים שתה תין בעיר כדי לזה וכדי לזה מקדימין ומכניסין הכלה לחופה ותמ"ר מוכיח מתת ותקשה הכמ"ר מכיוהו כסי' נפ' ש"ם ות"ל ואי קשיא ל' מה לחמיין בחלב רבקה (וכוה ליקמן פרק ש"נ) בית מה שמתפה וביח מתפה בית מה בחלב רבקה מכיוה כלה ומוכח מהכא כל ז' שבעת ימי המשתה מהו שיהיו מקיפות ות"ש

מכאן ואלו בראש אפיקרסין מכאן דברי רבי עקיבא רבי יוחנן בן נורי אומר סוף אפיקרסין להתאבל וסוף עצמות להתערב אבל מלקטין [נוטלין] [א] אותו בידים] מרביצין עליהם יין ושמן דברי רבי עקיבא שמעון בן ננס אומר שמן ולא יין מפני שהיין ממרק וחכמים אומרים לא שמן ולא יין מפני [ב] שמברכין עליהן את המיכה אבל נותנין עליהן חפירין יבישין אמר רבי אליעזר בר צדוק כך אמר לי אבא בשעת מיתתי קברני תחילה בבקעה ובסוף לקט עצמי ותנם [ג] בגלוסקמא בראירין ואל תלקוט אתה בידך וכן עשיתי לו נכנס יוחנן וליקט ופרס עליהן אפיקרסין נכנסתי וקרעתי עליהן [ד] ונתתי עליהם חפירין יבישין כשם שעשה לאביו כך עשיתי לו: האיש [ה] מברך ומקשר לאיש אבל לא את האשה האשה [ו] מברכת ומקשרת את האיש ואת האשה האיש משמש את האיש בחולי מעיים אבל לא את האשה האשה משמשת את האיש ואת האשה בחולי מעיים אבא שאול בן [א] קמנים היה אומר לבניו קברוני אותי תחת מרגלותיו של אבא והתירו תכלת מאפלוני · [ב] עם הכל הוא נכנס לבית המרחץ חוץ מאביו וחמיו בעל אמו [ז] ורבו שלמדו חכמה רבי יהודה אומר אם היה אביו זקן או חולה נכנס ומרחיצו שכן הוא בכודו · אין מוציאין את המטה אלא אם היה ראשו ורובו קיים רבי יהודה אומר השדרה והגלגולת הן רובו מעשה בבנו של רבי חנינא בן תרדיון [ח] שיצא לתרבות רעה ותפסוהו ליסטין והרגוהו נמצא תפוח לאחר ג' ימים נתנוהו [ט] בכבודו והניחוהו על גבי המטה והכניסוהו לתוך העיר [י] והיו מקלסין לפניו בכבודו של אביו ושל אמו [אביו] קרא עליו הפסוק (משלי ה) ונחמת באחריתך בכלות בשרך ושאירך ואמרת איך שנאתי מוסר ותוכחת נאץ לבי ולא שמעתי בקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אזני כמעט הייתי בכל רע בתוך קהל ועדה גמר וחזר לראש המקרא ואמו קראת עליו הפסוק הזה (שם יז) כעם לאביו בן כסיל [ומטר] ליולדתו אחותי קראת עליו מקרא זה (שם כ) ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ:

פרק שלשה עשר

המלקט עצמות והמשמר עצמות [ב] פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ואם רצה להחמיר על עצמו לא יחמיר מפני כבוד עצמות רבי יוחנן בן נורי אומר ירחיק ארבע אמות ויקרא [ג] רבי שמעון בן עזריה אומר אם היו אחרים עמו יסלקום למקום וקורא ויצחק רבי אומר של קדובים פטור ושל אחרים חייב ר' שמעון אומר [ד] חייב בשבת ובחול פטור רבי נתן אומר אם יש תפלתו עליו הרי זה פטור שזוקק שמירתו עליו ולא זקת התפילה · (ג) המעביר עצמות [ה] בגב"מ בחייה נקברין עמה במותה · אביה אומר תיקבר אצלי בעלה אומר תיקבר אצלי

על גבי בהמה [ב] ולא ישב עליהן ואם בשביל הניית עצמו או שיגנוב את המכס מאנסים הרי זה מותר (ר) (כיוצא בו הנוגב את החרם הרי זה שופך דמים ולא שופך דמים אלא כעובד עבודת כוכבים ומגלה עריות ומחלל את השבת) היה עובר בין הקברות לא יהיו תפילין עליו ולא כתבי הקדש בידו מפני שהוא דרך בזיון העושה כוך בקבר והגיע זמן המקרא לא יקרא ולא יתפלל אלא [ם] פי' למקום טהרה וקורא ואחר כך נכנס · המוצא מת בקבר לא יזיזנו ממקומו אלא אם כן יודע שהיה מקומו [ע] שאלו המוצא עצמות בקבר הרי זה נותנו במכמורות דברי רבי עקיבא וחכמים אומרים לא יזיזם ממקומן · המוצא בכוך [פ] הן באמתן לא יזיזם ממקומן · אין מפנין לא את המת ולא את העצמות ממקום ליוצי למקום ביזוי ולא ממקום [צ] מכוער למקום מכוער ואין צריך לומר ממקום מכובד למקום ביזוי בתוך שלו אפילו ממקום מכובד למקום ביזוי הרי זה מותר [ק] שכך הוא כבודו · אין קוברין שני מתים זה בצד זה ולא את המת בצד עצמות ולא עצמות בצד המת רבי יהודה אומר כל הישן עמו בחייו נקבר עמו במותו · קבר שפינהו מותר בהנאה לא יעשה ממנו בית התבן בית בקר בית העצים בית האוצרות כוך שפינהו אסור בהנאה (ה) קבר שעשאו לשם חי יסכר לשם מת לא יסכר · אבנים שחצבן לשם חי יסכרו לשם מת לא יסכרו · ארון שפינהו אסור בהנאה ואם היתה של אבן ושל חרס תשבר ושל עץ תשרף [ר] המוציא גסרים לבית הקברות לא יזיזם ממקומן:

פרק ארבעה עשר

אין מוציאין אמת המים [ש] מן הקברות ולא יעשה שם שביל ולא יזרע בהמתו שם ולא [יטייל שם ולא] [ת] ולקט משם עצים ועשבים ואם ליקטן אסור בהנייה ואם בשביל [א] הניית עצמו ליקטן שורפן במקומן (של גרני) הנחלות עוברים ממקום למקום (ואינו נעקר) ונעקרות משמפחה למשפחה הקבר אין עובר ממקום למקום ואין עובר משפחה למשפחה קבר חדש נמדד ונמכר ונחלק ישן לא נמדד ולא נמכר ולא נחלק · יש קבר חדש שהוא כקבר ישן ויש שהוא כקבר חדש ישן [ב] קבר בו עשרה מתים שלא ברשות הבעלים הרי זה כקבר חדש נמדד ונמכר ונחלק [ג] כי נפל אחד מרשות הבעלים הרי זה כקבר ישן לא נמדד ולא נמכר · [ד] קבר גוללין אין להם חזקה בשעת הדבר בשעת המלחמה אין חזקה לקברות רבי שמעון בן גמליאל אומר הנפלין אין קונין את הקבר הנקבר שלא ברשות אין לו חזקה האשה שירשה את הקבר נקברת בו היא ויוצאי יריכה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר היא [ה] וכל יוצאי יריכה מודה רבי יהודה שאנינה הראויין לה

הגהות הגרי"ב

(א) ל"ק והגר"ח בפנים: (ב) [פסחים מ"ו ע"ב]: (ג) [כעין זה בכתובות י"ח]: (ד) ס"ח חיטו וכן הגר"ח ל"ג לה: (ה) [סנהדרין מח.]:

נוסחת הגר"א

[א] אותן בארזים: [ב] שמרבין עליהן את הדרנא אבל (וכ"ה בתפ"ח): [ג] בארזים (וכ"ה בתפ"ח ובכ"ה פ"ח דמ"ק סי' ל"ג וכמוהו) ואל: [ד] ופרפרתי עליהן את המדין (וכ"ה בתפ"ח וכ"ה פ"ח דמ"ק סי' ל"ג וכמוהו) ואל: [ה] מברכת: [ו] ובעל אחותו: [ח] שנתחייב ללסטות והרגוהו בעוד מכר ונמתי כו'): ונתתי: [ח] מכרך: [ט] מברכת: [י] ובעל אחותו: [יא] שנתחייב ללסטות והרגוהו

לב חכמים

פרק י"ב והיו מקלסין לפניו בכבודו של אביו · כלומר חוי ואמרו על בנו של חכם ותפוד שכך ליעג לו וכיוצא בדברים אלו · ותניו קרא · לשון תפ"ח

נגד שתחטון: ר"ש בן נורי כו'. הגי' דהכא משובשת ובל"ל סוף אפיקרסין להתעכל וסוף העצמות להתערב אלא מלקטין וטומנין בחרסים וכ"כ הטור. פירוש אם נותנין לתוך אפיקרסין הלח סוף אפיקרסין להתעכל ומצא עצמות כ' מתים משונים אלו מתנין אותו בחרסים או בדברים: שהיין ממרק. כ"ל שכיון שהכלי ושאור נכנס לעשות בהן כ' **כפני** שמברכין כו'. כ"ל שרואי לברך עליהן בשעת סיכה ומתוך שהכל מוכנים ומזומנים אי אפשר לזלזל עליהן לו יין ולא שמן: **חפירין** יבשין. לחזוק לחמיה: **אר"א** בר לחזק כו'. יש להקשה דכמה עניינים בגמ' בריי"ת דאי כהא דלעיל בר"י ב"ב לחמי לו בר לחמי כו' **אם** יש תפלתו עליו כו'. בשבר קרנו מתוך הלכה זו ובר"ח שם פ' כהלכה זו ובכ"מ שם פיקח הכילוני עליו פטור מפני שיקח שמירתו עליו ולא יקח התפלה ופי' הוא ל"ל חגיגתו שיהו עליו כעומת שבא ולא יקח התפלה ופי' הוא ל"ל חגיגתו שיהו מלאים על עצמות נקרא חבילה ומזה"ק פטור שיקח התבילה עליו לשומרה. ואם בשביל הנאת עצמו כו'. במס' ברכות דף י"ח גרסינן הכי והם מתחילו מפני הנגוע לו ליסטים מותר. ומלה דבר"ח ואם בשביל הנאת עצמן כלומר בשביל הנאת העצמות: **ביוצא** בו כגוגא בו. בקצת ספרים כל זה חיטו ובל"ל דמיותר שהיין שעיניו לנקן ובכך נקטי ליעג בל"ש ושם פרכתי: **דרך** מיין. כלומר שהוא נזיון ובזבוזה דף י"ח ע"ב גרסינן התירא בי הכי לא יהלך אדם בכה"ג והפיון בבתיהו וכ"ה בזוהרו וקורא ואם עושה לרב מכף הכי: **העושה** כוך בקבר. לפי שהיו להן מערות ובתוך המערות היו כוכין הרבה שהיו נותנין הלחיון לתוכו אמו דקתני העושה כוך בקבר: **אלא** פירש לנקוה קבין ויש"א בתוספתא ובכ"מ דקתני מייבי בחד וסיפא דקתני פירש שהיה מקום וקורה והדר תני פירש למקום שהרה וקורה. תמהני לבעל הזה מיתא מי בכרכות דף י"ד ע"ב בתוספ' כוך לעל בל"ש ושם בפרק פטור מק"ש כו' הגיע זמן המקלת שלה ונועל ידיו ומיתי תפילין וקורא ק"ש ומתפלל הא גופא קשיא מתחת פטור וסיפא מייב ל"ק רבא בחד וסיפא בתרי פרכי"ת ור"ח ופי' שם בתוספ' ל"ק ומתפלל ק"ש ומתפלל ע"כ ו"ת כ"ש ל"ל כי ליכא דקתני ל"ש ומתפלל ק"ש ומתפלל ע"כ ו"ת כ"ש ל"ל כי ליכא דקתני ל"ש ומתפלל ומחזר למלכות ומחזיר ועלה ויורד ומיתי תפילין וקורא ק"ש ומקום שהרה וקורה מייבי בתרי: **שהיה** מקומו שלש ס"ה כתה ל"ל כי יודע שהיה שהיה

מסכת שמחות פרק ארבעה עשר

אצלי קוברין אותה אצל אביה ואם יש לה בנים [א] קוברין אותה אצל [בעלה] ואם היא אומרת קברו אותי אצל בני קוברין אותה אצל[ו] בניה אם אביה אומר לא תיקבר אצלי [ובעלה אמר לא תיקבר אצלי] קוברין אותה אצל בעלה מפני שבעלה חייב במזונותיה ובפירקנה ובקבורתה [ב] משה חלילים ומקוננות מקום שמספידין הוא מספיד על אשתו ואם אין בעלה [ג] (משפל לה) משפל בה בקבורתה ומוציאין הימנו בעל כרחו · (א) נמצא אתה אומר כ"מ ר"ת תן לי שכרי ואקרע את מכתך ואני מרפא (אותך מעלין עליו כאילו עורר מכתו) כך כל המזכיר לאבל לאחר שנים עשר חדש מעלין עליו כאילו עורר את מכתו רבי שמעון בן גמליאל אומר אף מי שמתה אשתו ונשא לו אשה אחרת בתוך י"ב חדש מדבר עמו בשוק ואינו מדבר עמו בתוך ביתו · הכל מעלין לבית האבל [ב] קלוסקיום בשר ודגים ובחבר עיר ירק וקטניות ודגים כ"מ רשב"ג אומר (אף) במקום שנהגו אפילו מעשה הקדירה · (ה) עשרה כוסות שותין בבית האבל שנים קודם המזון וחמשה בתוך המזון ג לאחר המזון [ל] ואחד לברכת אבלים ואחד לתנחומי אבלים ואחד לגמילת חסדים חזרו והוסיפו עוד שלשה אחד לראש הכנסת ואחד לחזן הכנסת ואחד לר"ג וכשראו כ"מ בבית דין שהיו משתכרין (ויוצאין) גזרו עליהן והחזירו למקומן · (ו) המברך לחבירו כך שמין לו זקני אב בית דין ארבעה קבין דרך היחיד ארבע אמות דרך הרבים שש עשרה אמה דרך המלך אין לה שיעור דרך הקבר אין לה שיעור [ז] והמספד אין לה שיעור · (ד) הרואה אבל בתוך שלשים יום מדבר עמו ואינו שואל בשלומו לאחר שלשים יום [שואל בשלומו ואינו מדבר עמו] בתוך שנים עשר חדש שואל בשלומו ואחר כך מדבר עמו לאחר שנים עשר חדש מדבר עמו ואחר כך שואל בשלומו רבי מאיר אומר הרואה אבל בתוך שלשים יום מדבר עמו ואחר כך שואל בשלומו לאחר שלשים יום בתוך שנים עשר חדש הרי זה שואל בשלומו ואחר כך מדבר עמו לאחר שנים עשר חדש הרי זה לא יזכור לו כל עיקר שהיה רבי מאיר אומר משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיתה לו סכה ונתרפא ובא רופא אחד ואומר לו כ"מ ר"ת תן לי שכרי ואקרע את מכתך ואני מרפא (אותך מעלין עליו כאילו עורר מכתו) כך כל המזכיר לאבל לאחר שנים עשר חדש מעלין עליו כאילו עורר את מכתו רבי שמעון בן גמליאל אומר אף מי שמתה אשתו ונשא לו אשה אחרת בתוך י"ב חדש מדבר עמו בשוק ואינו מדבר עמו בתוך ביתו · הכל מעלין לבית האבל [ב] קלוסקיום בשר ודגים ובחבר עיר ירק וקטניות ודגים כ"מ רשב"ג אומר (אף) במקום שנהגו אפילו מעשה הקדירה · (ה) עשרה כוסות שותין בבית האבל שנים קודם המזון וחמשה בתוך המזון ג לאחר המזון [ל] ואחד לברכת אבלים ואחד לתנחומי אבלים ואחד לגמילת חסדים חזרו והוסיפו עוד שלשה אחד לראש הכנסת ואחד לחזן הכנסת ואחד לר"ג וכשראו כ"מ בבית דין שהיו משתכרין (ויוצאין) גזרו עליהן והחזירו למקומן · (ו) המברך לחבירו כך שמין לו זקני אב בית דין ארבעה קבין דרך היחיד ארבע אמות דרך הרבים שש עשרה אמה דרך המלך אין לה שיעור דרך הקבר אין לה שיעור [ז] והמספד אין לה שיעור · (ד) הרואה אבל בתוך שלשים יום מדבר עמו ואינו שואל בשלומו לאחר שלשים יום [שואל בשלומו ואינו מדבר עמו] בתוך שנים עשר חדש שואל בשלומו ואחר כך מדבר עמו לאחר שנים

סילק אבל רבתי הנקרא מסכת שמחות

נוסחת הגר"א

(א) והיא אומרת (וכ"ה בתס"ק וכעוה"ר) : [ב] ובצרכי קבורתה : [ג] משפל בה משפלין בה בקבורתה : [ד] טהור ומטהר : [ה] מקומו מטא ואשור בהנאה קבר המוציא : [ו] מקומו מטרא ואשור בהנאה : קבר שהקפידו את העיר משלש רוחותיה או משתי רוחותיה : [ז] אין מספידין אותו אחת מכל מספידין אותו ·

כל הקבורות מפנין הוץ מקבר מלך וגביא אמרו : [ח] מספדו : [ם] המוכר מעמד לחבירו כך שמו זקני ב"ד (וכמ"ש במתני' דכ"ב שם במעמד ד"ני קפורי תמרי כו') : [י] דרך המספד : [כ] גלוסקאות : [ל] אחר (והוס"ו שבפסוק גרם להכי"ת שכתב וכפרע קתניב יומר) : [מ] מה הוא אומר בברכה רביעית המוב והמטיב ר"ע אומר דיין :

הגהות הגרי"ב

(א) (סמהדרין מז: וע"ש) : (ב) (עי' כ"ב ק:) : (ג) (שם ע"ש) : (ד) (עי' מ"ק כח:) : (ה) [כתובות מ: ע"ש] : (ו) (כלכות מו:) : (ז) (שם מד.) :

לב חכמים

פרק י"ד ואם פיטם מקומו עמו ואסור בהנאה קבר חיובו אסור במקומו ואם פיטם מקומו טהור ומותר בהנאה כנ"ל (נדעת כמהכ"ם [טוסא בשו"ע סי' שם"ד ס"ב ועי' כ"י שם] וכ"ה בירושלמי סוף מיר ובתוספתא מסר פרכה · ועי' מ"ק כ"ד ע' תוס' בבא בתרא מאל אסור וכו' ושם כ"ו ב' תוס' ב"ק ל"ח ע"ב ד"ה כל וע"ש) [אך מ"ש בתוספתא כ"ת ע' מעה ב"ק ל"ח ע"ב ד"ה כל וע"ש] ועי' בתוס' ב"ק ל"ח ע"ב ד"ה כל וע"ש ב"ב ל"ט ע"ב ד"ה כל וע"ש ב"ב ל"ט ע"ב ד"ה כל וע"ש ב"ב ל"ט

א כלה בלא ברכה (א) אסורה לבעלה כנדה מה נדה שלא טבלה אסורה לבעלה אף כלה בלא ברכה אסורה לבעלה. ומניין לברכת חתנים שנאמר (ירמיה כד) ויברכו את רבקה. ומנין [א] שאפילו אלמנה לכהן גדול אסורה שנאמר (ויקרא כא) ואותה בתולה מעמיה יקח אשה. ומנין לברכת חתנים שנאמר (ויקרא ד) ויקח (בועז) עשרה אנשים וגו' ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן ה' וגו' ויהי ביתך כבית פרץ וגו'. (ב) כלה שנבעלה יום ראשון אסורה כל שבעה ואסור ליטול הימנה כום של שבעה דברי רבי אליעזר ורבי יהושע אומר עד [ג] שיבדוק הדבר אם היתה נדה בבית אביה אסורה ואם לאו מותרת. שאלו את ר"א מהו לשתות מיד הכלה כל זמן שבעלה מיסב עמה. אמר להם כל השותה מיד כלה כאילו שותה מיד זונה אמרו לו והלא כל [ד] בנות ישראל יש להם דרך ארץ. אמר להם חס ושלום כל מי שאין התורה עובר על פיו אין בו דרך ארץ. הכרין ר"א [ה] בן עזריה) בשלש מאות שופרות ואמר כלה אחת בנות ת"ח ואחת בנות עמי הארץ השותה בכלה כשותה בזונה ועוד [ו] אמרו לו המקבל כוס מיד כלה ושותהו אין לו חלק לעולם הבא (ז) הקורא פסוק משיר השירים ועשאו כמין זמר וכן הקורא פסוק מדברי תורה בבית המשתאות שלא בזמנו מביא [ז] מבול לעולם מפני שהתורה הוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת רבש"ע עשאוני בניך ככנור המנגנים בו לצים. אמר לה בתי בשעה שהן שמחים מה יהיו עושים אמרה [ה] לו רבש"ע אם אמר לה בתי בשעה שהן שמחים מה יהיו עושים אמרה [ה] לו רבש"ע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה ובלימוד ובמעשים טובים ובאגדות ובעלי מקרא במקרא ובעלי משנה במשנה בהלכות הפסח בפסח ושל עצרת בעצרת ושל חג בחג. העיד ר"ש [ו] ואמר כל הקורא פסוק בזמנו מביא עושר לעולם [שנאמר] (משלי טו) ודבר בעתו מה טוב. המשגר כוס של ברכה לאשה שלא מדעת בעלה חייב מיתה מפני שדעתו רבה [ז] עליו. רבי אומר מפני שיצר הרע רבה [ח] עליו. וכן בני חבורה ששגרו כוס של ברכה לאשה שלא מדעת בעלה חייבים מיתה. מפני שדעתן רבה [ט] עליהן. רבי אומר מפני שיצר הרע רבה [י] עליהן. (יא) המרצה מעות לאשה מידו לידה בשביל להתכבד בה אפילו הוא כמשה רבינו שקבל תורה מהר סיני לא ינקה מדינה של גיהנם שנאמר (משלי יא) יד ליד לא ינקה רע. הרי הוא אומר (במדבר לא) ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב אצעדה וגו' אצעדה (ו) זו ביריית. וצמיד אלו השיראים. עגול זה דפוס של (בית) הדדים. כומז זה דפוס של בית הרחם. לכפר על נפשותינו לפני ה' א"ל משה לישראל שמא חזרתם לקלקלכם הראשון. אמרו לו (שם) לא נפקד ממנו איש אמר להם א"כ כפרה זו לכזה. אמרו לו אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו. טבעת למה [ב] לפי שכל המסתכל באשה בכוונה כאילו בא עליה מכאן אמרו חכמים כל הנוגע בציצית קטנה של אשה

הגהות הגרי"ב

(א) עי' תוס' יומות דף לו: ד"ה ולא קתני וכו' | (ב) [גדה דף קה:]. | (ג) ס"ת עד יום שלישי: | (ד) [מנחדרין דף קו:]. | (ה) [נכרות דף סח. מיוחסין דף יח:]. | (ו) [שבת דף סד.]. | (ז) [שם לג:]. | (ח) [נדרים דף כ.]. | (ט) [שם]. | (י) [שם]. | (יא) [שם]. | (יב) [שם ועי' בכ"מ וכ"ש שם]. | (יג) [גיטין דף סט.]. | (יד) [גיטין שם תוספות דף עה: ד"ה יש]. | (טו) [ב"ב דף קמ:]. | (טז) [שם]. | (יז) [שם].

כמ"ש למעה עד) אשר בלה סודו לר"ע בן יוסף א"ר יוחנן בן דהבאי ארבעה: | [ב] תשעה הם כמפורש ואינם: | [ס] חצופה: [ע] מצורעין אלו בועלי: | [פ] אותו (ובמס' כלה רבתי פ"ג) ולא יחזיק בעיניהו ולא יראה בהן דומה כלה רבתי: | [צ] רגליו של הארץ וו' עושה אותה:

נוסחת הגר"א

(א) אף אלמנה שנאמר (ויק' במס' כלה רבתי): | [ב] בני: | [ג] אשר: | [ד] רעה: | [ה] לפניו רבש"ע אם בעלי מקרא הם יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים ואם בעלי משנה הם יעסקו במשנה בהלכות ובאגדות ואם בעלי גמרא הם יעסקו בתלמוד בהלכות פסחה: | [ו] בן אלעזר משום ר' יהושע בן חנניא: | [ז] עליה: | [ח] עליה: | [ט] עליה: | [י] עליה: | [כ] מכאן אמרו חכמים כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל באחרנות מקום וכל הנוגע | [ל] שאינם מהונגנים. ר' נחוראי אומר (ובמדרש ש"ל נקטן כמו שיתבאר): | [מ] ר"א אומר עז פנים לגיהנם (וכו'

א כלה בלא ברכה (א) אסורה לבעלה כנדה מה נדה שלא טבלה אסורה לבעלה אף כלה בלא ברכה אסורה לבעלה. ומניין לברכת חתנים (ב) שאפילו אלמנה לכהן גדול אסורה שנאמר (ויקרא כא) ואותה בתולה מעמיה יקח אשה. ומניין [ג] לבעלי מומין חגרין סומין אלמין חרשין. רבי אליעזר אומר מפני שתבעה למטה ואינה נתבעת. רבי יהושע אומר מפני שאמרה בשעת בעילה אנוסה אני רבי עקיבא אומר מפני שאומרת בשעת שהרחה מטמאה אני. (ד) רבי נחמיה אומר בעון שנאת חנם אשתו מפלת נפלים ומריבה רבה בתוך ביתו ובניו ובנותיו מתים כשהם קטנים. רבי נהוראי אומר כל המבייש פני חבירו סוף הוא מתביישו ולא עוד אלא שמלאכי חבלה דוחפין אותו ומורדין אותו מן העולם ומראין קלונו לכל באי עולם (ה) וכל מי שיש לו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא שנאמר (שמות כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. וכל מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו תחת הר סיני. [ו] אמר רבי יוחנן (ז) ארבעה דברים סחה לי מלאכי השרת ואלו הן חגרים סומים אלמים חרשים. חגרים מפני מה מפני שהופכים את שולחנם ועושים כמעשה בהמות. סומים מפני מה מפני שמסתכלין באותו מקום. חרשים מפני מה מפני שמספרין בשעת שתמשיש. אלמים מפני מה מפני שנושקים באותו מקום. וחכמים אומרים [אין הלכה כרבי יוחנן אלא] כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו [עושה כי אין הדבר דומה אלא למי שלקח בשר ממבת רצה אוכלו צלי רצה אוכלו מבושל רצה אוכלו ע"ג גחלים]: (ח) שאלו את אימא שלום אשתו של רבי אליעזר אחותו של רבן גמליאל אמרו לה מפני מה בניך יפין ובשעת תשמיש מהו אצלך. אמרה להם לא היה מספר עמי לא במשמרה ראשונה ולא במשמרה אחרונה אלא בבינונית מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שבספאו שד. אמרתי לו כל כך למה. אמר לי שלא תעלה על דעתי באשה אחרת ונמצאו בניי באים לידי ממזרות [ג] מכאן אמרו עשרה הם הממזרים ואינם ממזרים ואלו הן (כ) בני אמה בני [ס] שפחה בני שנואה (בני נדה) בני נדוי בני [מ] תמורה בני מריבה בני שכורה בני גרושה הלב בני ערבוביא ויש אף אם בני ישיבה. והבועל ארוסתו בבית חמיו שלא בכתובה חויין לו בנים ויתקרו [ע] חלשות אלו בועלי נדות. מבוערים אלו בני טהרות ספק. (ל) היוצא מבית הכסא ושימש חויין לו בנים נכפים מפני ששד של בית הכסא מלווה [פ] עמו עד כמה ישהה וישמש עד שיעור מהלך חצי מיל (מ) הקיז דם ושימש חויין לו בנים ויתקן חלשות. הקיזו שניהם ושמשו חויין לו בנים בני ראתן אימתי בזמן שלא טעמו כלום [אבל טעמו כלום לית לן בה] (נ) המשמש מטתו מעומד אוחזתו אחילו וזו היא אש שלא עצמות. ואיזו היא רפואתו קמה של עדשים ויין. כל הרפואות כולן אדם עושה אותן כשהוא שבע וזו כשהוא רעב. כל הרפואות כולן אדם עושה אותן [צ] על גבי רגליו וזה עושה אותן רגלו אחת במטה ורגלו אחת בארץ

(כנדה) אף כלה בלא ברכה אסורה לבעלה. ומניין לברכת חתנים שנאמר (בראשית כד) ויברכו את רבקה. ומנין [א] שאפילו אלמנה לכהן גדול אסורה שנאמר (ויקרא כא) ואותה בתולה מעמיה יקח אשה. ומנין [ב] לבעלי מומין חגרין סומין אלמין חרשין. רבי אליעזר אומר מפני שתבעה למטה ואינה נתבעת. רבי יהושע אומר מפני שאמרה בשעת בעילה אנוסה אני רבי עקיבא אומר מפני שאומרת בשעת שהרחה מטמאה אני. (ד) רבי נחמיה אומר בעון שנאת חנם אשתו מפלת נפלים ומריבה רבה בתוך ביתו ובניו ובנותיו מתים כשהם קטנים. רבי נהוראי אומר כל המבייש פני חבירו סוף הוא מתביישו ולא עוד אלא שמלאכי חבלה דוחפין אותו ומורדין אותו מן העולם ומראין קלונו לכל באי עולם (ה) וכל מי שיש לו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא שנאמר (שמות כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. וכל מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו תחת הר סיני. [ו] אמר רבי יוחנן (ז) ארבעה דברים סחה לי מלאכי השרת ואלו הן חגרים סומים אלמים חרשים. חגרים מפני מה מפני שהופכים את שולחנם ועושים כמעשה בהמות. סומים מפני מה מפני שמסתכלין באותו מקום. חרשים מפני מה מפני שמספרין בשעת תשמיש. אלמים מפני מה מפני שנושקים באותו מקום. וחכמים אומרים [אין הלכה כרבי יוחנן אלא] כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו [עושה כי אין הדבר דומה אלא למי שלקח בשר ממבת רצה אוכלו צלי רצה אוכלו מבושל רצה אוכלו ע"ג גחלים]: (ט) שאלו את אימא שלום אשתו של רבי אליעזר אחותו של רבן גמליאל אמרו לה מפני מה בניך יפין ובשעת תשמיש מהו אצלך. אמרה להם לא היה מספר עמי לא במשמרה ראשונה ולא במשמרה אחרונה אלא בבינונית מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שבספאו שד. אמרתי לו כל כך למה. אמר לי שלא תעלה על דעתי באשה אחרת ונמצאו בניי באים לידי ממזרות [ג] מכאן אמרו עשרה הם הממזרים ואינם ממזרים ואלו הן (כ) בני אמה בני [ס] שפחה בני שנואה (בני נדה) בני נדוי בני [מ] תמורה בני מריבה בני שכורה בני גרושה הלב בני ערבוביא ויש אף אם בני ישיבה. והבועל ארוסתו בבית חמיו שלא בכתובה חויין לו בנים ויתקרו [ע] חלשות אלו בועלי נדות. מבוערים אלו בני טהרות ספק. (ל) היוצא מבית הכסא ושימש חויין לו בנים נכפים מפני ששד של בית הכסא מלווה [פ] עמו עד כמה ישהה וישמש עד שיעור מהלך חצי מיל (מ) הקיז דם ושימש חויין לו בנים ויתקן חלשות. הקיזו שניהם ושמשו חויין לו בנים בני ראתן אימתי בזמן שלא טעמו כלום [אבל טעמו כלום לית לן בה] (נ) המשמש מטתו מעומד אוחזתו אחילו וזו היא אש שלא עצמות. ואיזו היא רפואתו קמה של עדשים ויין. כל הרפואות כולן אדם עושה אותן כשהוא שבע וזו כשהוא רעב. כל הרפואות כולן אדם עושה אותן [צ] על גבי רגליו וזה עושה אותן רגלו אחת במטה ורגלו אחת בארץ

פרק א כל מי שאין התורה עוכר על פיו אין בו דרך ארץ. פירוש כי הלך למקום הכי נמי ליתניהו בפ"ק. מ"מ יודעות כמה דיני בלכות ובבא ויי"ע ומחלוקות הלכות ומה ויוצ"ל. למקום הינו מקום ללימוד כי רבו של אדם מכנים ובעליהן ובעליהן דדיין לומר כי שאין התורה עוכר על פיו ר"ל שאינו מייב בד"ת אם ציוהו אבותיו כמה וכמה דיינים: **הבריח** (הלכ"ש בפ') שוכרות. ואם תאמר מי לא הקדימה הוו ולא מצינו שאמרו זה בשאר מקומות יותר ממוריש. וי"ל דהוו העם פרוצים בזה והיו מוכרים דשריותה היא ולהדיבה מצוה ליכא להכנסה על בעלה ונפיק מינה מורכת לפרוץ גדר בעריות לכך הקדימה קרא כאל להקדושי מלפוקות. ובעין זה תמצו בפרקי דר' אליעזר על פסח יינם: **מפני** שדעתו רבה עליו. פי' שהרבותיו ומחבוקותיו בעריות רבות

פרק ראשון כלה נגלת נרכה. פ"ק דיומא ד"ה ולא קתני וכו' (ב) [גדה דף קה:]. (ג) ס"ת עד יום שלישי: (ד) [מנחדרין דף קו:]. (ה) [נכרות דף סח. מיוחסין דף יח:]. (ו) [שבת דף סד.]. (ז) [שם לג:]. (ח) [נדרים דף כ.]. (ט) [שם]. (י) [שם]. (יא) [שם ועי' בכ"מ וכ"ש שם]. (יב) [גיטין דף סט.]. (יג) [גיטין שם תוספות דף עה: ד"ה יש]. (יד) [ב"ב דף קמ:]. (טו) [שם]. (טז) [שם]. (יז) [שם].

פרק א כל מי שאין התורה עוכר על פיו אין בו דרך ארץ. פירוש כי הלך למקום הכי נמי ליתניהו בפ"ק. מ"מ יודעות כמה דיני בלכות ובבא ויי"ע ומחלוקות הלכות ומה ויוצ"ל. למקום הינו מקום ללימוד כי רבו של אדם מכנים ובעליהן ובעליהן דדיין לומר כי שאין התורה עוכר על פיו ר"ל שאינו מייב בד"ת אם ציוהו אבותיו כמה וכמה דיינים: **הבריח** (הלכ"ש בפ') שוכרות. ואם תאמר מי לא הקדימה הוו ולא מצינו שאמרו זה בשאר מקומות יותר ממוריש. וי"ל דהוו העם פרוצים בזה והיו מוכרים דשריותה היא ולהדיבה מצוה ליכא להכנסה על בעלה ונפיק מינה מורכת לפרוץ גדר בעריות לכך הקדימה קרא כאל להקדושי מלפוקות. ובעין זה תמצו בפרקי דר' אליעזר על פסח יינם: **מפני** שדעתו רבה עליו. פי' שהרבותיו ומחבוקותיו בעריות רבות

פרק ראשון כלה נגלת נרכה. פ"ק דיומא ד"ה ולא קתני וכו' (ב) [גדה דף קה:]. (ג) ס"ת עד יום שלישי: (ד) [מנחדרין דף קו:]. (ה) [נכרות דף סח. מיוחסין דף יח:]. (ו) [שבת דף סד.]. (ז) [שם לג:]. (ח) [נדרים דף כ.]. (ט) [שם]. (י) [שם]. (יא) [שם ועי' בכ"מ וכ"ש שם]. (יב) [גיטין דף סט.]. (יג) [גיטין שם תוספות דף עה: ד"ה יש]. (יד) [ב"ב דף קמ:]. (טו) [שם]. (טז) [שם]. (יז) [שם].

פרק ראשון כלה נגלת נרכה. ר"ל לר"ש היום מתנלית כלל ולר"י מתנלית קלת: **בשעת** טהרתה כו'. ר"ל בשעת שמשים תמרה לבעלה שמתה אני כדי לעורו לשעת הפוסה ר"ל שמשכחר מטרם משלול סימן הכ"ל בגם בהגיה שתמרה בשעת שמשים ממתה אני: **שנאת** חנם. פרש"י בשבת דף ל"ב שלא רצה בו דבר עבירה שיכל מוכר לשמוח חוחו ולפ"ש שוחו דמה: **מריבה** רבה. מדה כנגד מדה שלהבדנו ניטל: **יראתן** של פיהם כו'. סיימו הבוחה שיוכלת בפיהם ובחיב כתיבים בגלוחי חחמה: **סרון** לו מגלחי הבחת. בגדיים מפרש לחימר מהן מגלחי הבחת דבגן ולחמי קרי לסו מגלחי הבחת דמעיינ' במגלחי הבחת ופי' הכ"ל שהן מעיינין ומשנדלין ומשחר בה לחם בס"ח וכדלחמרינן בהבדה מגלחי הבחת יכול מגלחין בה כמו שהוא עכשיו ת"ל מגלחי בה בפני עלמן ולא מעבדהו במגלחי: **שהופכין** שולחנן. ולפי שהוא בירך לוקה בירך. ר"ן: **שמספרין** בשעת תשמיש. בגדיים לן בגלחין ובשעת תשמיש מהו אלוך עשו חכמין שהין שומעין ואין מדברין: **בשעת** תשמיש כו'. בגדיים לן בגלחין ובשעת תשמיש מהו אלוך אלא מלוה לח חימה שלוס מפני מה בניך יפין ביותר: **לא** במשמרה ראשונה. שלוס הלחשון של לילה ולא במשמרה אחרונה. שלוס הלחשון של לילה דחיישינן שמא כחמלא מלילה ובעוף הלילה הכעוס שולטת בשוק וירח בן בשעה תשמיש יפן דעתו על לשה לחמה: **מגלה** טפח. פרש"י לן מגלה בן עפה מהשמה ואוחו טפח שהי מיקו מכסה מכסה מחר לחוחו עין. וכ"ן פי' במסכת נדרים דלמרינן בפרק ח"ש שהחירו (לה לחשה) [לו לוחים] בגלות שפחיים לקנים והוא מגלה טפח מלוחן שפחיים ומכסה טפח לעמה לעמה ומפח שני שאר מכוסה: **ורומה** כמי שפחוח דד. פי' ר"ש שבת שלוה בכח ודומה כמי שבר שופחו ולוים למרני משמשה מן שבר. ועי' בעור חורת חיים סימן ר"מ ובעור מגן העזר סימן כ"ה בכרכה פירושים על הא דחמגלה טפח ומכסה טפח והקשה העור לפ"ז שהיה מכוסה כולחו מעין ג"כ לה היה מכסה על הבגון ולחמרי חכמים [בלה דף ע"ח] שבר פרי בבגון בשבר שמשניו עלמן על הבגון עד שיגדל בשר סיכ

בארץ. כל הרפואות כולן אין אדם עושה אותן אלא [א] עד שלש שעות ושלש פעמים וזו עושה אותה עד שיתרפא (א) הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב. [ב]זרע לבטלה חשוב כבהמה מה בהמה אינה מקפדת (ו) ועושה (כן הוא מה בהמה [ג]אינה יודיעתה למיתה) אף הוא כן מה בהמה אינה עומדת אלא לשחיטה ואין [ד]לה חלק לעולם הבא אף הוא אין לו חלק לעולם הבא. עליו אמר שלמה ארבעים ביצים (לבו נעקר) ארבעים אגוזים רביעית דבש לבו נעקר. כיוצא בו [ה]בחכמתו (קהלת ג) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ו[ו] נשמתן של בהמה [ז]צדיקים שאין מחממין עצמן ואין מוציאין שכבת זרע לבטלה. ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ ו[ח] אין נשמתן של רשעים שמחממין עצמן ומוציאין שכבת זרע לבטלה. (ז) ד"א הנחמים באלים כל המחמם עצמו ומוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה שנאמר (בראשית לח) ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה' וימיתהו [ז] ה' וכל המקשה את עצמו הרי זה עבריין שנאמר (שם) ויירע בעיני ה' (את) אשר עשה (ח) ואפילו קטנים מקבלין פני שכינה שנאמר (תהלים כב) זרע יעבדנו יספר לה' לדור [ח]. (ט) בעון מה בניו של אדם מתים ר"א [ט] אומר בעון נדרים שנאמר (קהלת ה) אל תתן את פיך לחטיאה את בשרך וגו' וחבל את מעשה ידיך. רבי נתן אומר בעון מזונות דכתיב (דברים יא) על מזונות ביתך ובשעריך וכתיב אחריו למען ירבו ימיכם וימי בניכם. רבי נהוראי אומר בעון ציצית דכתיב (ירמיה ב) גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים וגו'. רבי [י]צבעון [יא] יהושע אומר בעון ביטול תורה קטנים מתים שנאמר (הושע ד) ותשכח (את) תורת אלהיך אשכח בניך גם אני. [ב] ר"ע אומר כל [מי] שאינו עוסק בתורה נורם עניות לבניו. מה ועשה אדם ויהיו בניו עשירים [ל] ויקיימו יעשה חפצי שמים ויחפצי אשתו. ואלו הן חפצי שמים יפזר מעותיו לעניים שנאמר (תהלים קיב) פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד. אמרו עליו על ר"ט שהיה עשיר גדול ולא היה נותן מתנות לאביונים [מ] פעם אחת מצאו רבי עקיבא אמר לו רבי רצונך שאקח לך עיר אחת או שתים [אמר לו הן] מיד עמד ר"ט ונתן לו ארבעה אלפים דינרי זהב. [נ] נמלו ר"ש חלקו לעניים. לימים מצאו ר"ט א"ל היכן העיירות שלקחת לי תפסו בידו והביאו לבית המדרש. והביא ספר תהלים והניחו בפניהן והיו הולכין וקורין עד שהגיעו לפסוק הזה פזר נתן לאביונים וגו' א"ל זה העיר שקניתי לך. עמד ר"ט ונשקו ואמר לו רבי אלופי רבי בחכמה ואלופי בדרך ארץ והוסיף לו ממון לבזבז שוב מעשה בר"ט שהיה אוכל קציעות מפרדס (שלו) בא האריס שלו ומצאו הכהנו מכה רבה ולא אמר לו שהוא ר"ט עד שעמד אותו אריס והכיר בו כיון שהכירו קרע בגדיו ותלש בשערו היה צועק ובוכה ומתנפל לפני רגליו אמר [נ]לו אדוני מורי מחול לי. וכל כך למה שלא רצה להשתמש בכתר תורה שכל המשתמש בכתר תורה אין לו חלק לעולם הבא. אלו הן חפצי אשתו ר"א אומר יפתה אותה בשעת שתשמיש רבי יהודה אומר ישמחנה בשעת תשמיש בדבר מצוה שנאמר (קהלת ח) שומר מצוה לא ידע דבר רע. הרוצה שיהיו בניו זכרים בעלי תורה [ס] ישמשט במעשיו ויפתה את אשתו בשעת תשמיש. ר"א בן יעקב אומר אין [ע] תלמיד חכם רשאי [למשמש במעשיו] וליתן מעותיו לידי שפיכות דמים. [ו] דבר אחר הנחמים באלים כל המחמם עצמו להוציא [פ]זרע לבטלה חשוב כבהמה מה בהמה אינה מקפדת (ו) ועושה (כן הוא מה בהמה [צ]אינה יודיעתה למיתה) אף הוא כן מה בהמה אינה עומדת אלא לשחיטה ואין [ק]לה חלק לעולם הבא אף הוא אין לו חלק לעולם הבא. עליו אמר שלמה ארבעים ביצים (לבו נעקר) ארבעים אגוזים רביעית דבש לבו נעקר. כיוצא בו [ר]בחכמתו (קהלת ג) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ו[ש] נשמתן של בהמה [ת]צדיקים שאין מחממין עצמן ואין מוציאין שכבת זרע לבטלה. ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ ו[א] אין נשמתן של רשעים שמחממין עצמן ומוציאין שכבת זרע לבטלה. (ז) ד"א הנחמים באלים כל המחמם עצמו ומוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה שנאמר (בראשית לח) ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה' וימיתהו [ז] ה' וכל המקשה את עצמו הרי זה עבריין שנאמר (שם) ויירע בעיני ה' (את) אשר עשה (ח) ואפילו קטנים מקבלין פני שכינה שנאמר (תהלים כב) זרע יעבדנו יספר לה' לדור [ח]. (ט) בעון מה בניו של אדם מתים ר"א [ט] אומר בעון נדרים שנאמר (קהלת ה) אל תתן את פיך לחטיאה את בשרך וגו' וחבל את מעשה ידיך. רבי נתן אומר בעון מזונות דכתיב (דברים יא) על מזונות ביתך ובשעריך וכתיב אחריו למען ירבו ימיכם וימי בניכם. רבי נהוראי אומר בעון ציצית דכתיב (ירמיה ב) גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים וגו'. רבי [י]צבעון [יא] יהושע אומר בעון ביטול תורה קטנים מתים שנאמר (הושע ד) ותשכח (את) תורת אלהיך אשכח בניך גם אני. [ב] ר"ע אומר כל [מי] שאינו עוסק בתורה נורם עניות לבניו. מה ועשה אדם ויהיו בניו עשירים [ל] ויקיימו יעשה חפצי שמים ויחפצי אשתו. ואלו הן חפצי שמים יפזר מעותיו לעניים שנאמר (תהלים קיב) פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד. אמרו עליו על ר"ט שהיה עשיר גדול ולא היה נותן מתנות לאביונים [מ] פעם אחת מצאו רבי עקיבא אמר לו רבי רצונך שאקח לך עיר אחת או שתים [אמר לו הן] מיד עמד ר"ט ונתן לו ארבעה אלפים דינרי זהב. [נ] נמלו ר"ש חלקו לעניים. לימים מצאו ר"ט א"ל היכן העיירות שלקחת לי תפסו בידו והביאו לבית המדרש. והביא ספר תהלים והניחו בפניהן והיו הולכין וקורין עד שהגיעו לפסוק הזה פזר נתן לאביונים וגו' א"ל זה העיר שקניתי לך. עמד ר"ט ונשקו ואמר לו רבי אלופי רבי בחכמה ואלופי בדרך ארץ והוסיף לו ממון לבזבז שוב מעשה בר"ט שהיה אוכל קציעות מפרדס (שלו) בא האריס שלו ומצאו הכהנו מכה רבה ולא אמר לו שהוא ר"ט עד שעמד אותו אריס והכיר בו כיון שהכירו קרע בגדיו ותלש בשערו היה צועק ובוכה ומתנפל לפני רגליו אמר [נ]לו אדוני מורי מחול לי. וכל כך למה שלא רצה להשתמש בכתר תורה שכל המשתמש בכתר תורה אין לו חלק לעולם הבא. אלו הן חפצי אשתו ר"א אומר יפתה אותה בשעת שתשמיש רבי יהודה אומר ישמחנה בשעת תשמיש בדבר מצוה שנאמר (קהלת ח) שומר מצוה לא ידע דבר רע. הרוצה שיהיו בניו זכרים בעלי תורה [ס] ישמשט במעשיו ויפתה את אשתו בשעת תשמיש. ר"א בן יעקב אומר אין [ע] תלמיד חכם רשאי [למשמש במעשיו] וליתן מעותיו

נוסחת הגר"א

(א) שלש פעמים בשלשה ימים וזו : [ב] לבו נעקר : [ג] מוריקא של : [ד] אז"ר אחאי א"ר יאשיה כל המפנה דעתו בנשים סופו [וכנמיתיה ל"ל למעלה כנ"ל] : [ה] רבותיך : [ו] ר' אומר כל : [ז] ואומר וירע בעיני ה' אשר עשה ויפת וגו' ואינו רואה פני שכינה שנא' (תהלים ה) לא יגורך רע ואפילו קפנים : [ח] וכל המקשה עצמו ה"ז עבריין : [ט] בר"ש : [י] יהודה הנשיא : [כ] ר"א אומר מפני שחבעה למטה ואינה נחבעת ר' יהושע אומר מפני שאמרה בשעת אכילה ר' עקיבא אומר מפני שאמרה בשעת שתיה ר' ישמעאל אומר מפני שאמרה בשעת הקרחה ר' אלעזר אומר מפני שאמרה בשעת הקרחה ר' יוסי אומר מפני שאמרה בשעת הקרחה ר' שמעון אומר מפני שאמרה בשעת הקרחה ר' אלעזר בן עזריה אומר מפני שאמרה בשעת הקרחה ר' אלעזר בן חסמא אומר מפני שאמרה בשעת הקרחה ר' יוחנן אומר מפני שאמרה בשעת הקרחה ר' נחוניא בן הקנה אומר מפני שאמרה בשעת הקרחה ר' יוחנן בן נורי אומר מפני שאמרה בשעת הקרחה ר' יוחנן בן ברוקא אומר מפני שאמרה בשעת הקרחה ר' יוחנן בן גודגדא אומר מפני שאמרה בשעת הקרחה ר' יוחנן בן מתיא אומר מפני שאמרה בשעת הקרחה ר' יוחנן בן נורי

בארנקי של צדקה אלא א"כ ממונה עליה כרבי חנינא בן תרדיון . אמרו עליו על רבי חנינא בן תרדיון שפעם אחת נתחלפו לו מעות פורים במעות של צדקה והיה יושב ותמיה ואמר אוי לי שמא נתחייבתי מיתה לשמים . עד שהיה יושב ותמיה בא קסטינר א"ל רבי גזרו עליך לכורכך [א] ולשורפך בתורתך ולישראל עכך ועמד וכרכוהו בתורתו והקיפוהו חבילי זמורות והציץ בו האור והיה אור מצטנן ומתרחק ממנו . עמד קסטינר בבהלה א"ל רבי אתה הוא שגזרו לשורפך א"ל הן.א"ל ולמה האור מכבה א"ל נשבעתיו בשם קוני שלא יגע בי עד שאדע אם גזרו עלי מן השמים המתן לי שעה אחת ואודיעך . היה קסטינר יושב ותמיה אמר הללו שגזרין מיתה וחיים לעצמן למה עוֹ מלכות עליהן . א"ל קום לך וכל מה שמלכות רוצה לעשות בי יעשה אמר לו ריקה הסכימה עלי גזרה מן השמים ואם אין אתה הורגני (א) הרבה הורגים יש למקום שהאויר עיניו במשנתו . (ואם היה סומא לא יאמר לו שקעה החמה אלא יאמר הרבה דובים ונמרים ואריות וזאבים והרבה נחשים ועקרבים שיפגעו בי אלא

סוף שהמקום עתיד ליפרע דמי מידך . וידע קסטינר שכך היא המדה מיד [ב] עמד ונפל על פניו וכיון אבד והשמיע קולו מן האש ואמר באשר תמותי אמות ושם אקבר באשר תחיה אחיה מיד יצתה בת קול ואמרה רבי חנינא בן תרדיון וקסטינירו מזומנין לחיי העולם הבא . ר' אליעזר אומר הנותן שלום לרבו חייב מיתה . בן עזאי אומר כל הנותן שלום לרבו ומחזיר לו שלום והולך על פיו חייב מיתה . [ג] וכל האומר דבר משם חכם שלא אמרו ממנו גורם לשכינה שתסתלק מישראל וכל (ב) האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר (אסתר ב) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי (ג) ואיזהו רבו כל שלמדו משנה ושנ"ם אבל לא מקרא דברי רבי מאיר . רבי יהודה אומר כל שרוב חכמתו ממנו . רבי יוסי אומר כל

סליק מסכת כלה

הגהות הגרי"ב

(א) [תענית דף ימ:] : (ב) [מכות ס"ו מגילה דף טו. תוליז דף קו: נדה דף יט:] : (ג) [בבא מציעא דף נג. תוספתא הוריות פ"ב] :

נוסחת הגר"א

[א] בתורתך ולשורפך עמה ועמד : [ב] קפץ ונפל לתוך האור והשמיע קולו מתוך האש : [ג] ואם היה סומא לא יאמר לו שקעה החמה אלא סליק תפלתך וכל האומר דבר משום רבו שלא אמרו גורם :

נחלת יעקב

מיהם] מן השמיים אם"ס המקום יפרע דמי מקטיגוריה : **ונפל** על פניו . כלומר שנפל על פניו לתוך הים : **וכיון** אבד . ל"ל דהאי תיבת כיון פירושו שהבין כ"ל שבשביל שהכרם כמו שעשה בדפוס ויקבעתה כיון בתמ"י פתמים דף נ"ו ע"ד וכמו ואחר פותח כיון בתמ"י פתמים דף ס"ע מעמוד ו : **מיד** יצתה בת קול כו' . לפי הגרליבוש דהכא נמי יש"מ עם ונמה זכה הקטיגור למיי עולם הבא ומי משום שהפיל עצמו לתוך מתי קעניר שהרבה לתורה טוי מתחבר עצמו לדעת דתמי"ו ס"ע מצוין על תוכל בעצמו . תכן מצוחר יותר בתמ"י ס"ע דהא דיתת שהקטיגוריה הרבה בשלהבת כדי שיכ"ם ס"ע ישרף מהרה ולא יהיה משוה כיוצאין כל כך ותתם עמו מתהלה שתם יכבה בשלהבת יפיתמו למיי עוה"ב וכ"ת בתניתא לו שיכיתמו למיי עוה"ב ול"ב ס"ע שיתי ס"ע ותמר כ"ת וקטיגוריא מזומנין למיי עוה"ב לתמשמעון דצדוקים למיקים שתם מתם הוא שנזכרו עליך כו' : **קום** לך . ל"ל שהקטיגוריא תמר לו כל"ת כיוצאה ומ"ל מן המיתה תמ"ם שעי"ב לתפשר שהמלכות יכרוג הקטיגוריא ע"ז תמר לו וכל מה שהמלכות רוצה לעשות עמי יעשה : **אלא** סוף המקום כו' . כי הן המדה וכן מיונו בפרשה דתמ"ג שתמר הקב"ה לתכרכם יהוי תהא כי יהיה זרוע בתרן לסם תם"ם ממש פרשה דמגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב וס"ע תע"ם שנאר עליו

סליק מסכת כלה. בעזרת האל נורא עלילה. והנערץ בסוד קדושים רבה. יחזקני לפרש מסכת דרך ארץ רבה.

מסכת כלה רבתי והברייתא

פרק ראשון

[ברייתא] כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה שלא טבלה . מה נדה שלא טבלה אסורה לבעלה אף כלה בלא ברכה אסורה לבעלה :

[גמ'] אמר רבא באי זו ברכה אמרו ברכת (ו) שבעה ולא ברכת אירוסין . ואי זו היא ברכת אירוסין (ז) אמר רב יהודה אמר רב אשר קבו על העריות ואמר לנו את הארוסות ותתיר לנו את הנשואות ע"י חופה וקידושין . [בא"י מקדש ישראל ע"י חופה וקידושין] ברכות היכי מברכין אי"ר לוי בורא פרי הגפן (ז) ושהכל ברא לכבודו ברוך אתה ה' יוצר האדם . ברוך אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בנין עדי עד ברוך יוצר האדם . שוש תשיש ותגיל עקרה בקבוץ בניה בתוכה בשמחה . ברוך משמח ציון בבניה . שמח תשמח רעים האהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם . ברוך משמח חתן וכלה . ברוך אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה דיצה רנה אהבה ואחוה שלום ורעיות מהרה ה' אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חפות חתנים ממשתה ונערים מנגינתם ברוך משמח חתן וכלה. (ח) מיתיבי (ט) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כיצד כנון (ו) המברך ברכה שאינה צריכה (לנופה) . והבא כיון דמברך בורא פרי הגפן היכי עביד (ז) דטעים ליה . והא אמר מר (ח) טעמא פגמו. דמוריך (ס) בידיה מכסא ושתי. התינח דאיכא חמרא ליכא חמרא מאי מקדש . בשיכרני . בכפריא מאי . אמיא או אריפתא : איבעיא להו ברך להו לכלהו שלא כסדר או חסר אחת מאי . ת"ש ברכות אין מעכבות זו את זו . (י) לוי איקלע לבי הילולא וברוך שית ש"מ אעפ"י דחסר לא חיישינן . דילמא שאני התם (יא) דאחד יצירה : **ברייתא** מנין לברכת חתנים מן התורה שנא' (יב) ויברכו את רבקה : **[גמ']** מידי בכום ברכוה . אלא אסמכתא הוא ור' יוחנן אמר מהכא (יג) ויברך אותם ואלהים . אלא מעתה בחיות דכתיב (יד) ויברך אותם אלהים מאי אלא משום דכתיב (טו) ויבן ה' אלהים ותנא (טז) שבן בכרכי הים קורים לקלעיתא בניתא : **ברייתא** ומנין אפי' אלמנה צריכה ברכה שנא' (יז) ויקח (בועז) עשרה אנשים וכתיב (יח) ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן ה' וגו' : **[גמ']** ש"מ (יט) ברכת חתנים בעשרה וש"מ (כ) אפי' אלמן שנשא אלמנה מברכים מיתיבי במה מברכין בבחור שנשא בתולה ובחור שנשא אלמנה ואלמן שנשא בתולה אבל אלמן עם אלמנה לא. התם בז' ימים : **ברייתא** כלה כיון שנבעלה יום ראשון אסורה לבעלה כל שבעה דברי ר' אליעזר . ר' יהושע אומר תברק הדבר אם היתה נדה בבית אסורה ואם לאו מותרת : **[גמ']** במאי קא מפלגי ר' אליעזר מסיק אדעתיה דלמא חזיא דם ולא ידעה . ר' יהושע מסיק אדעתיה אפשר למיברק . וכמה זמן ר' יהושע אומר ג' ימים . **[ברייתא]** שאלו תלמידיו את ר' אליעזר מהו לשהות בכלה כל זמן שבעלה מיסב אמר להם כל השותה בכלה כאילו שותה בזוגה . אמרו לו והלא בנות ישראל יש בהן דרך ארץ אמר להם ח"ו כל שאין התורה עוברת על פיו אין בו דרך ארץ . הכריז ר' אלעזר בן עזריה באירבע מאות שופרות של המקבל כום מהבלה אין לו מחילה לעולם : **[גמ']** במאי קא מפלגי רבנן סבורי כיון דבת ת"ח היא מנהגא דאבוה תפסה , ור' אליעזר אומר לך לעולם אשה כבעלה כדתניא (כפ) מעשה באשה אחת שהיתה נשואה לת"ח והיתה קושרת לו קשר של תפילין על יד ו. מת ת"ח ונשאת למוכס היתה מקשרת לו קשר מוכס על יד ו. הכריז ר' אליעזר בן עזריה שמעו מינה הרהור כמעשה דמי היכי' מחמירים ואומרים אין לו מחילה לעולם לעולם אימא לך הרהור לאו כמעשה דכתיב (כנ) און אם ראיתי בלבי לא ישמע (אלהים) [ה'] . ושאני אשת איש דחמירא מפי . דרש רבא מאי דכתיב (כג) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך בוא וראה צדקתו של הב"ה (כד) שכל המעלה בלבו לעשות מצוה ונאנס ולא עשאו מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו וכל המעלה בלבו לעשות חטא עד שעה מעשה לא מחייב דכתיב און

זרעו

הגהות ומראה מקומות פ"א (ו) [בכעל העיטור הכיח הגיגסת נישואין] : (ב) [מכות דף ז"ב ע"ש] : (ג) שם דף ח. : (ד) [מסכת עד סה"ד הוצא בכעל העיטור כשם מכילתין] : (ה) [שמות כ' דברים ה'] : (ו) [ברכות דף נ. : (ז) [עי' בשער התרש על בעל העיטור שכתוב שמסכת ילקוט להתי"ם ממדרשי רים בתוספות ורבינו תמוניין דהכתי"ם מייני בכרכה מחכוזה ע"ש] : (ח) [ברכות דף כ. פסחים דף קו: : (ט) [עי' תוס' פסחים דף קו: ד"ה ש"מ פעמו ו"ע] : (י) [ברכות דף ח. : (יא) שם : (יב) [בראשית כד] : (יג) [שם ל"] : (יד) [שם] : (טו) [שם כ"] : (יז) [רות ד] : (יח) [שם] : (יט) [ברכות דף ז. ח: : (כ) שם ז. : (כא) ע"ז דף לט. : (כב) [תהלים סו] : (כג) [קדושין דף מ. : (כד) [שמות יח] : (כה) [במדבר לו] ועי' שבת סה. : (כו) [שם] : (כז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (כח) [ישעיה ס] : (כט) [מלכי י] : (ל) [משלי ו] : (לא) [ישעיה מ] : (לב) [משלי יח] : (לג) [ברכות דף ח] : (לד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (לה) [ישעיה ס] : (לו) [משלי י] : (לז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (לח) [ישעיה ס] : (לט) [משלי י] : (מ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (מא) [ישעיה ס] : (מב) [משלי י] : (מג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (מד) [ישעיה ס] : (מה) [משלי י] : (מו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (מז) [ישעיה ס] : (מח) [משלי י] : (מט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (נ) [ישעיה ס] : (נא) [משלי י] : (נב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (נג) [משלי י] : (נד) [ישעיה ס] : (נה) [משלי י] : (נו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (נז) [ישעיה ס] : (נח) [משלי י] : (נט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (ס) [ישעיה ס] : (סא) [משלי י] : (סב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (סג) [ישעיה ס] : (סד) [משלי י] : (סה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (סו) [ישעיה ס] : (סז) [משלי י] : (סח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (סט) [ישעיה ס] : (ע) [משלי י] : (עא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (עב) [ישעיה ס] : (עג) [משלי י] : (עד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (עה) [ישעיה ס] : (עו) [משלי י] : (עז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (עח) [ישעיה ס] : (עט) [משלי י] : (פ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (פא) [ישעיה ס] : (פב) [משלי י] : (פג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (פד) [ישעיה ס] : (פה) [משלי י] : (פו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (פז) [ישעיה ס] : (פח) [משלי י] : (פט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (צ) [ישעיה ס] : (צא) [משלי י] : (צב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (צג) [ישעיה ס] : (צד) [משלי י] : (צה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (צו) [ישעיה ס] : (צז) [משלי י] : (צח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (צט) [ישעיה ס] : (ק) [משלי י] : (קא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קב) [ישעיה ס] : (קג) [משלי י] : (קד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קה) [ישעיה ס] : (קו) [משלי י] : (קז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קח) [ישעיה ס] : (קט) [משלי י] : (קי) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קיא) [ישעיה ס] : (קיב) [משלי י] : (קיג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קיד) [ישעיה ס] : (קטו) [משלי י] : (קטז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קיח) [ישעיה ס] : (קיט) [משלי י] : (קכ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קכא) [ישעיה ס] : (קכב) [משלי י] : (קכג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קכד) [ישעיה ס] : (קכה) [משלי י] : (קכו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קכז) [ישעיה ס] : (קכח) [משלי י] : (קכט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קל) [ישעיה ס] : (קלא) [משלי י] : (קלב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קלג) [ישעיה ס] : (קלד) [משלי י] : (קלה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קלו) [ישעיה ס] : (קלז) [משלי י] : (קלח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קלט) [ישעיה ס] : (קמ) [משלי י] : (קמא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קמב) [ישעיה ס] : (קמג) [משלי י] : (קמד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קמה) [ישעיה ס] : (קמו) [משלי י] : (קמז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קמח) [ישעיה ס] : (קמט) [משלי י] : (קנ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קנא) [ישעיה ס] : (קנב) [משלי י] : (קנג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קנד) [ישעיה ס] : (קנה) [משלי י] : (קנו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קנז) [ישעיה ס] : (קנח) [משלי י] : (קנט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קס) [ישעיה ס] : (קסא) [משלי י] : (קסב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קסג) [ישעיה ס] : (קסד) [משלי י] : (קסה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קסו) [ישעיה ס] : (קסז) [משלי י] : (קסח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קסט) [ישעיה ס] : (קע) [משלי י] : (קעא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קעב) [ישעיה ס] : (קעג) [משלי י] : (קעד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קעה) [ישעיה ס] : (קעו) [משלי י] : (קעז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קעח) [ישעיה ס] : (קעט) [משלי י] : (קפ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קפא) [ישעיה ס] : (קפב) [משלי י] : (קפג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קפד) [ישעיה ס] : (קפה) [משלי י] : (קפו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קפז) [ישעיה ס] : (קפח) [משלי י] : (קפט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קצ) [ישעיה ס] : (קצא) [משלי י] : (קצב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קצג) [ישעיה ס] : (קצד) [משלי י] : (קצה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קצו) [ישעיה ס] : (קצז) [משלי י] : (קצח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קצט) [ישעיה ס] : (קק) [משלי י] : (קקא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקב) [ישעיה ס] : (קקג) [משלי י] : (קקד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקה) [ישעיה ס] : (קקו) [משלי י] : (קקז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקח) [ישעיה ס] : (קקט) [משלי י] : (קקי) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקיא) [ישעיה ס] : (קקיב) [משלי י] : (קקיג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקיד) [ישעיה ס] : (קקטו) [משלי י] : (קקטז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקיח) [ישעיה ס] : (קקיט) [משלי י] : (קקכ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקכא) [ישעיה ס] : (קקכב) [משלי י] : (קקכג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקכד) [ישעיה ס] : (קקכה) [משלי י] : (קקכו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקכז) [ישעיה ס] : (קקכח) [משלי י] : (קקכט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקל) [ישעיה ס] : (קקלא) [משלי י] : (קקלב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקלג) [ישעיה ס] : (קקלד) [משלי י] : (קקלה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקלו) [ישעיה ס] : (קקלז) [משלי י] : (קקלח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקלט) [ישעיה ס] : (קקמ) [משלי י] : (קקמא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקמב) [ישעיה ס] : (קקמג) [משלי י] : (קקמד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקמה) [ישעיה ס] : (קקמו) [משלי י] : (קקמז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקמח) [ישעיה ס] : (קקמט) [משלי י] : (קקנ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקנא) [ישעיה ס] : (קקנב) [משלי י] : (קקנג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקנד) [ישעיה ס] : (קקנה) [משלי י] : (קקנו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקנז) [ישעיה ס] : (קקנח) [משלי י] : (קקנט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקס) [ישעיה ס] : (קקסא) [משלי י] : (קקסב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקסג) [ישעיה ס] : (קקסד) [משלי י] : (קקסה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקסו) [ישעיה ס] : (קקסז) [משלי י] : (קקסח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקסט) [ישעיה ס] : (קקע) [משלי י] : (קקעא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקעב) [ישעיה ס] : (קקעג) [משלי י] : (קקעד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקעה) [ישעיה ס] : (קקעו) [משלי י] : (קקעז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקעח) [ישעיה ס] : (קקעט) [משלי י] : (קקפ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקפא) [ישעיה ס] : (קקפב) [משלי י] : (קקפג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקפד) [ישעיה ס] : (קקפה) [משלי י] : (קקפו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקפז) [ישעיה ס] : (קקפח) [משלי י] : (קקפט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקצ) [ישעיה ס] : (קקצא) [משלי י] : (קקצב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקצג) [ישעיה ס] : (קקצד) [משלי י] : (קקצה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקצו) [ישעיה ס] : (קקצז) [משלי י] : (קקצח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקצט) [ישעיה ס] : (קקק) [משלי י] : (קקקא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקב) [ישעיה ס] : (קקקג) [משלי י] : (קקקד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקה) [ישעיה ס] : (קקקו) [משלי י] : (קקקז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקח) [ישעיה ס] : (קקקט) [משלי י] : (קקקי) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקיא) [ישעיה ס] : (קקקיב) [משלי י] : (קקקיג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקיד) [ישעיה ס] : (קקקטו) [משלי י] : (קקקטז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקיח) [ישעיה ס] : (קקקיט) [משלי י] : (קקקכ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקכא) [ישעיה ס] : (קקקכב) [משלי י] : (קקקכג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקכד) [ישעיה ס] : (קקקכה) [משלי י] : (קקקכו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקכז) [ישעיה ס] : (קקקכח) [משלי י] : (קקקכט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקל) [ישעיה ס] : (קקקלא) [משלי י] : (קקקלב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקלג) [ישעיה ס] : (קקקלד) [משלי י] : (קקקלה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקלו) [ישעיה ס] : (קקקלז) [משלי י] : (קקקלח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקלט) [ישעיה ס] : (קקקמ) [משלי י] : (קקקמא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקמב) [ישעיה ס] : (קקקמג) [משלי י] : (קקקמד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקמה) [ישעיה ס] : (קקקמו) [משלי י] : (קקקמז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקמח) [ישעיה ס] : (קקקמט) [משלי י] : (קקקנ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקנא) [ישעיה ס] : (קקקנב) [משלי י] : (קקקנג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקנד) [ישעיה ס] : (קקקנה) [משלי י] : (קקקנו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקנז) [ישעיה ס] : (קקקנח) [משלי י] : (קקקנט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקס) [ישעיה ס] : (קקקסא) [משלי י] : (קקקסב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקסג) [ישעיה ס] : (קקקסד) [משלי י] : (קקקסה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקסו) [ישעיה ס] : (קקקסז) [משלי י] : (קקקסח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקסט) [ישעיה ס] : (קקקע) [משלי י] : (קקקעא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקעב) [ישעיה ס] : (קקקעג) [משלי י] : (קקקעד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקעה) [ישעיה ס] : (קקקעו) [משלי י] : (קקקעז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקעח) [ישעיה ס] : (קקקעט) [משלי י] : (קקקפ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקפא) [ישעיה ס] : (קקקפב) [משלי י] : (קקקפג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקפד) [ישעיה ס] : (קקקפה) [משלי י] : (קקקפו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקפז) [ישעיה ס] : (קקקפח) [משלי י] : (קקקפט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקצ) [ישעיה ס] : (קקקצא) [משלי י] : (קקקצב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקצג) [ישעיה ס] : (קקקצד) [משלי י] : (קקקצה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקצו) [ישעיה ס] : (קקקצז) [משלי י] : (קקקצח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקצט) [ישעיה ס] : (קקקק) [משלי י] : (קקקקא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקב) [ישעיה ס] : (קקקקג) [משלי י] : (קקקקד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקה) [ישעיה ס] : (קקקקו) [משלי י] : (קקקקז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקח) [ישעיה ס] : (קקקקט) [משלי י] : (קקקקי) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקיא) [ישעיה ס] : (קקקקיב) [משלי י] : (קקקקיג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקיד) [ישעיה ס] : (קקקקטו) [משלי י] : (קקקקטז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקיח) [ישעיה ס] : (קקקקיט) [משלי י] : (קקקקכ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקכא) [ישעיה ס] : (קקקקכב) [משלי י] : (קקקקכג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקכד) [ישעיה ס] : (קקקקכה) [משלי י] : (קקקקכו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקכז) [ישעיה ס] : (קקקקכח) [משלי י] : (קקקקכט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקל) [ישעיה ס] : (קקקקלא) [משלי י] : (קקקקלב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקלג) [ישעיה ס] : (קקקקלד) [משלי י] : (קקקקלה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקלו) [ישעיה ס] : (קקקקלז) [משלי י] : (קקקקלח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקלט) [ישעיה ס] : (קקקקמ) [משלי י] : (קקקקמא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקמב) [ישעיה ס] : (קקקקמג) [משלי י] : (קקקקמד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקמה) [ישעיה ס] : (קקקקמו) [משלי י] : (קקקקמז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקמח) [ישעיה ס] : (קקקקמט) [משלי י] : (קקקקנ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקנא) [ישעיה ס] : (קקקקנב) [משלי י] : (קקקקנג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקנד) [ישעיה ס] : (קקקקנה) [משלי י] : (קקקקנו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקנז) [ישעיה ס] : (קקקקנח) [משלי י] : (קקקקנט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקס) [ישעיה ס] : (קקקקסא) [משלי י] : (קקקקסב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקסג) [ישעיה ס] : (קקקקסד) [משלי י] : (קקקקסה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקסו) [ישעיה ס] : (קקקקסז) [משלי י] : (קקקקסח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקסט) [ישעיה ס] : (קקקקע) [משלי י] : (קקקקעא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקעב) [ישעיה ס] : (קקקקעג) [משלי י] : (קקקקעד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקעה) [ישעיה ס] : (קקקקעו) [משלי י] : (קקקקעז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקעח) [ישעיה ס] : (קקקקעט) [משלי י] : (קקקקפ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקפא) [ישעיה ס] : (קקקקפב) [משלי י] : (קקקקפג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקפד) [ישעיה ס] : (קקקקפה) [משלי י] : (קקקקפו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקפז) [ישעיה ס] : (קקקקפח) [משלי י] : (קקקקפט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקצ) [ישעיה ס] : (קקקקצא) [משלי י] : (קקקקצב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקצג) [ישעיה ס] : (קקקקצד) [משלי י] : (קקקקצה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקצו) [ישעיה ס] : (קקקקצז) [משלי י] : (קקקקצח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקצט) [ישעיה ס] : (קקקקק) [משלי י] : (קקקקקא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקב) [ישעיה ס] : (קקקקקג) [משלי י] : (קקקקקד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקה) [ישעיה ס] : (קקקקקו) [משלי י] : (קקקקקז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקח) [ישעיה ס] : (קקקקקט) [משלי י] : (קקקקקי) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקיא) [ישעיה ס] : (קקקקקיב) [משלי י] : (קקקקקיג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקיד) [ישעיה ס] : (קקקקקטו) [משלי י] : (קקקקקטז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקיח) [ישעיה ס] : (קקקקקיט) [משלי י] : (קקקקקכ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקכא) [ישעיה ס] : (קקקקקכב) [משלי י] : (קקקקקכג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקכד) [ישעיה ס] : (קקקקקכה) [משלי י] : (קקקקקכו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקכז) [ישעיה ס] : (קקקקקכח) [משלי י] : (קקקקקכט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקל) [ישעיה ס] : (קקקקקלא) [משלי י] : (קקקקקלב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקלג) [ישעיה ס] : (קקקקקלד) [משלי י] : (קקקקקלה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקלו) [ישעיה ס] : (קקקקקלז) [משלי י] : (קקקקקלח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקלט) [ישעיה ס] : (קקקקקמ) [משלי י] : (קקקקקמא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקמב) [ישעיה ס] : (קקקקקמג) [משלי י] : (קקקקקמד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקמה) [ישעיה ס] : (קקקקקמו) [משלי י] : (קקקקקמז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקמח) [ישעיה ס] : (קקקקקמט) [משלי י] : (קקקקקנ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקנא) [ישעיה ס] : (קקקקקנב) [משלי י] : (קקקקקנג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקנד) [ישעיה ס] : (קקקקקנה) [משלי י] : (קקקקקנו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקנז) [ישעיה ס] : (קקקקקנח) [משלי י] : (קקקקקנט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקס) [ישעיה ס] : (קקקקקסא) [משלי י] : (קקקקקסב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקסג) [ישעיה ס] : (קקקקקסד) [משלי י] : (קקקקקסה) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקסו) [ישעיה ס] : (קקקקקסז) [משלי י] : (קקקקקסח) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקסט) [ישעיה ס] : (קקקקקע) [משלי י] : (קקקקקעא) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקעב) [ישעיה ס] : (קקקקקעג) [משלי י] : (קקקקקעד) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקעה) [ישעיה ס] : (קקקקקעו) [משלי י] : (קקקקקעז) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקעח) [ישעיה ס] : (קקקקקעט) [משלי י] : (קקקקקפ) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקפא) [ישעיה ס] : (קקקקקפב) [משלי י] : (קקקקקפג) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקפד) [ישעיה ס] : (קקקקקפה) [משלי י] : (קקקקקפו) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקפז) [ישעיה ס] : (קקקקקפח) [משלי י] : (קקקקקפט) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקצ) [ישעיה ס] : (קקקקקצא) [משלי י] : (קקקקקצב) [ישעיה ג] ועי' שבת דף נב: : (קקקקקצג) [ישעיה ס] : (קקקקקצד) [משלי י] : (קקקק

זרעו. למה נקרא שמו חרש שהוא חורש דכתיב (לה) והחריש יעקב עד בואם אמר רבא וכולהו הני דאיעברה בהאי ביאה: **ברייתא** ר' יוחנן בן דהבאי אלא כל הרוצה באשתו יעשה למה הדבר דומה לבשר הבא מן השבת רצה לאוכלו על גבי נחלים אוכלו בטלת אוכלו ועוד למ"ד לדג הבא מבית הצייד רצה לאוכלו בטלת אוכלו צלי אוכלו על גבי נחלים אוכלו: [גמ'] מכדי ר' יוחנן בן דהבאי לאו מטעמיה קאמר מ"ט לא אודו ליה רבנן א"ר יוחנן אסורים הם אמרו ליה רבנן כי קאמרת מטעמיה דמלאכי השרת הכי הוא (ו) מיהו אסור אין איסור אמר להו אודי לי דמשום הכי תדע דקא אותביה רצה רצה. למה למיסר לדג הבא מבית הציד. מקמאי אמרו ליה לבשר הבא מבית השבת אמר להו מה לבשר רצה בחלב אין אוכלו. הדר אמרו ליה לדג הבא מבית הציד: **ברייתא** שאלו את אימא שלום אשתו של ר' אליעזר אחותו של ר"ג מפני מה בניך יפים. בשעת תשמיש מהו אצליך. אמרה להם לא היה מספר עמי לא במשמרה ראשונה ולא במשמרה אחרונה אלא באמצעית מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שפשאו שד אמרתי לו ר' כל כך למה אמר לי כדי שלא תעלה על דעתו אשה אחרת ונמצאו בני באים לידי ממזרות: [גמ'] מעיקרא א"ל בניך יפים איכסיפא לא הוה בעיא לימיר להו אמרו תורה אנו צריכים ללמוד ואנו מתביישין. בשעת התשמיש מהו אצליך כיון דחזאי הכי אמרה להו כל עובדיה. לא במשמרה ראשונה ולא במשמרה אחרונה שהם זמן ביאה אלא האמצעית שאין (בם) [בו] זמן ביאה: **ברייתא** מכאן אמרו עשרה (בממזרות) [בממזרים] ואינם (ממזרות) [ממזרים] ואלו הם בני נדה בני נדוי בני אמה בני אנוסה בני שנואה בני פותחה בני גרושת הלב בני תמורה בני שכרות וי"א בני חצופה ובני ישנה והבועל ארוסתו בבית חמיו: [גמ'] בני נדה סופן להצטרע. בני נידוי סופן להגדות מקדל ישראל בני אמה סופן מתרחקין מעיקר קדושה בני שנואה ששונאים את המצות בני אנוסה שהם נאנסים בני מפותחה סופן שמפתין לבן בני גרושת הלב שהוא מגרש כל טוב ומדבק ברע בני תמורה סוף שמסיר את בריתו. בני שכרות שיוצאים בנים באלו שכורים דכתיב (לז) ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין ומתרגמי ומשתטיא. וי"א בני חצופה אלו עזי פנים. בני ישנה אלו העצלנים. והבא על ארוסתו בבית חמיו פלינו בה (לח) רב ושמואל חד אמר הוולד ממזר וחד אמר הוולד שתוקי: **ברייתא** בא מבית הכסא ושמש היין לו בנים נכפין מפני שער של בית הכסא נלוה עמו. עד מתי ישהה עד שיעור (לט) מיל. הקיז דם ושמש היין לו בנים ויתקין. אלו בני נדוי מכוערין. בני טהרות ספק: **ברייתא** הקיזו שניהם ושמשו היין ליה בנים בעלי ראתן אימתי בזמן שלא טעמו טעם כלום. המשמש מטתו שכור סופו נעקר שניהם סופן נעקרים. המשמש מטתו [מעומד] אוחזתו אחילו: [גמ'] מאי אחילו אשא דגרמי. מאי תקנתיה קמהא דטלפחי בחמרא. אמר שמואל כל הרפואות אדם עושה אותם כשהוא ריקן וזה אפילו שבע וכל הרפואות אין נעשין אלא על גבי קרקע וזה אפילו רגלו אחת בארץ ורגלו אחת במטה. וכל הרפואות שלשה ושבעה ושנים עשר וזה עד שתרפא: **ברייתא** הרגיל בקצת אינו בא לידי כאב לב רשב"ג אומר קצת אחת מסימני מות הוא הישן במזרח גרנו דמו בראשו (מ) קשיא דרבנן אדרבנן הא באפאי הא בחי: (**ברייתא**) האוכל משקל דינר קצת לבו נעקר ארבעים אגוזים לבו נעקר (ארבע) [ארבעים] ביצים לבו נעקר רביעית של דבש לבו נעקר: [גמ'] אמר רב יוסף ועל לב ריקן: **ברייתא** האוכל בשר שור בלפת בלילי ארבעה עשר או בלילי חמשה עשר וישן ללבנה אפילו בתקופת תמוז דמו בראשו: [גמ'] מאי טעמא דקריר מעיה וחליש: [**ברייתא**] (מא) העומד לפני הנר עורם נכפה: (**ברייתא**) המשמש מטתו לאור הנר הוויין לו בנים נכפים: [גמ'] איבעיא להו (מב) מהו לכבותה ביו"ט ת"ש אסור לכבות הנר ביו"ט. איפשר לעשות מהיצה או לכפות כלי עליה: **ברייתא** המשמש ממתו מושב אוחזתו דלריא מאי הכנתיה ירק של קוצים. הוא למטה והיא למעלה הרי זה דרך עזות שמא הולד הפכפכן היא למטה והוא למעלה הרי זו דרך ביאה שמשו שניהם כאחת הרי זו דרך עקש: [גמ'] היכי דמי כגון דיתבי לצדדין מתוך כך הולד יצא עקש. אמר רבא תבעה בשעתא דזרע צריך למיחמי זרעיה במפולת יד כראי לפי שהכל מן הזריעה. תנא (מג) המשמש מטתו על המטה שהתינוק ישן עליה אותו תינוק נכפה ולא אסרן אלא דלא (מד) נים אבל נים ליה לן בה:

הדרן עלן כלה:

פרק שני

ר' יהודה אומר עז פנים לניהנם בוש פנים לגן עדן. עז פנים ר' אליעזר אומר ממזר ר' יהושע אומר בן הנדה ר' עקיבא אומר ממזר ובן הנדה: [גמ'] מ"ט דר' יהודה דכתיב (ל) העז איש רשע בפניו, כיון דמעיז פנים נקרא רשע ורשע לניהנם ולר' יהודה עשה תשובה מאי אמר לך אין לעז פנים תשובה בוש פנים לגן עדן תאנא כל מי שיש לו בושת פנים לא בסהרה הוא חוטא שנאמר (ג) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו ר' אליעזר אומר ממזר מאי ממזר (ג) מאום זר: **ברייתא** פעם אחת היו זקנים יושבים ועברו לפניהם שני תינוקות אחד גלה את ראשו ואחד כסה את ראשו זה שגלה ראשו ר' אליעזר אומר ממזר ר' יהושע אומר בן הנדה ר' עקיבא אומר ממזר ובן הנדה אמרו לו עקיבא איך מלאך לבך לעבור על דברי (חבריך) [רבותיך] אמר להם אני אקיימנו הלך אצל אמו של אותו תינוק ומצאה שהיא יושבת ומוכרת קטנית בשוק אמר לה בתי אם תאמר לי דבר זה שאני אומר לך הריני מביאך לחיי העולם הבא א"ל השבע לי היה ר' עקיבא נשבע בשפתותיו ומבטל לו בלבו א"ל בנך זה מה טיבו א"ל כשנכנסתי לחופה נדה היתי ופירש ממני בעלי ובעלני שושביני ועברתי את זה נמצא אותו תינוק ממזר ובן הנדה אמרו גדול היה ר' עקיבא שהכחיש את (רבותיו) [חבריו] באותו שעה אמרו ברוך שגלה סודו לעקיבא בן יוסף: [גמ'] ור' עקיבא מן התורה מנא ליה דכתיב (ד) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו ואין בגדו אלא זנות שנאמר (ס) אכן בגדה אשה מרעה ואין זר [האמור] כאן אלא ממזר: אחד גלה ראשו ש"מ גלוי ראש עזות תקיפא הוא: היה ר' עקיבא נשבע בשפתיו היכי עביד ר' עקיבא הכי. והכתיב (ו) או נפש כי תשבע לבטא בשפתים (ז) ולא בלב ואין צריך הלב אלא דמשתבע לה (ח) כר' יוחנן דאמר לאלהי ישראל מיתינא לך, ואפילו הכי מבטל בלבו. ובעלני שושביני מנא נפל כדתנא בראשונה היו השושבינים ישנים בבית שהתחן והכלה ישנים בו כדי לשמש את התחן ואת הכלה בחופה כך חזא בעל דנדה הוה פירש ממנה. ומי מקמי שושבינין חשודים אלא איהו דסרכא עליה: **אמרו** גדול היה רבי עקיבא וכו'. קרי להו רבותיו וקרי להו חבריו כיון דחזו דקא גבר עלייהו חזו להו חבריו: **ברייתא** א"ר אחי ב"ר ישאיה כל הצופה בנשים סוף בא לידי עבירה כל המפנה עצמו מן העבירה ולא עשאה אפילו ישראל הוא ראוי לעלות עולה ככהן גדול על גבי המזבח שנאמר (פ) וישלח את נערי בני ישראל [וגו'] אבל מי שאם עצמו עצל מן העבירה ולא עשאה ניזון מזיו השכינה שנאמר (י) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו: [גמ'] איבעיא להו עצל תנן או אצל תנן ת"ש (יא) ואל אצילי בני ישראל מאי משמע דהאי אצילי לישנא דנקויי הוא דכתיב (יב) ואצלתי מן הרוח: תניא (יג) עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה. אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה שנאמר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו, מיתיבי (יד) יהי פיסת בר בארץ בראש הרים (טו) אמרו לא בעולם הזה עולם הבא העולם הזה יש צער ולדרוך ולבצור העולם הבא הקב"ה מוציא רוח מאוצרותיו ונופפת עליהם ונושרות אותם בקרקע אדם יוצא לשדה מביא כלא פירותיה ממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו ואי סלקא דעתך כדתניא פרנסה למה להו. ועוד כתיב (טז) הרה ויולדת יחדו (יז) עתידה אשה שתלד בכל יום ק"ו מתרנגולת אלא האי דקתני קודם תחיית המתים והתם לימות המשיח: **ברייתא** ר' אליעזר אומר כל המוציא שכבת זרע לבטלה כאילו הורג נפשות שנאמר (יח) שותחי הילדים בנחלים אל תקרי שוחחי אלא סוחטי: [גמ'] תניא (יט) גרים ומוציאים שכבת זרע לבטלה מעכבים את המשיח בשלמא מוציאים שכבת זרע לבטלה דא"ר יוחנן אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף דכתיב (כ) כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי: גרים מ"ט דתניא קשים גרים לישראל כספחת שנא' (כא) ונספחו על בית יעקב: **ברייתא** וחכ"א כל המוציא שכבת זרע לבטלה והמחליף ברבורו כאילו עובד עבודת כוכבים שנא' (כב) אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע ואין תועלת אלא עבודת כוכבים שנא' (כג) הבל המה מעשה תעתועים. מכאן אמרו חכמים אין אדם רשאי לשלוח יד באמה. שלש ידות הן ושלשתן לקציצה יד לאמה תקצץ מפני שמחממתו. יד לעין תקצץ מפני שממסמת את העין. יד להיסודה (פי' הקנה) תקצץ מפני שמביאתו לידי שפיכת דמים יד מגברת יצר הרע יד ממסא יד מעלה פוליפוס: [גמ'] מאי פוליפוס אביי אמר (כד) ריח הפה רב אסי אמר ריח החוטם: יד לאמה תקצץ מיתיבי (כה) יד המרבה לברוק משובחת הדם בנשים והתניא אף באנשים הדם לענין ויבה: [**ברייתא**] (כו) הנרמים באלים אלו השתממין את עצמן ומוציאין שכבת זרע לבטלה למה הוא חשוב כבהמה מה בהמה זו אינה מקפדת אף זו אינו קפיד ועושה. ד"א מה בהמה זו עומדת לשחיטה ואין לה חלק לעולם הבא אף הוא אין לו חלק לעולם הבא: [גמ'] תנא עובר הוא משום בועל ומשום גבעל וכל כך למה שמעורר יצר הרע עליו: תאנא (כז) יצרו של אדם מתגבר לו בכל יום שנאמר (כח) וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום מכאן דרשו רבותינו הרהור מביא לידי תאוה ותאוה מביא לידי אהבה ואהבה מביא לידי רדיפה ורדיפה מביא לידי מעשה להודיעך כמה קשה חזרתו מזו לזו וכנגדן בתשובה פרישות מביאה לידי זהירות (כט) זהירות מביאה לידי זריזות זריזות לידי נקיות ונקיות לידי טהרה וטהרה לידי חסידות וחסידות לידי ענוה. וענוה גדולה מכולם שנאמר (ל) רוח ה' אלהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים. צדיקים ישראל מטהרים חסידים לא נאמר אלא לבשר ענוים: **ברייתא** ועליו הכתוב אומר (לא) מי יודע רוח בני האדם העולה למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה מי יודע רוח בני האדם אלו צדיקים שאין מחממין עצמם להוציא שכבת זרע ורוח הבהמה אלו הרשעים המחממין עצמם להוציא שכבת זרע לבטלה שכל המחמם עצמו ומוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה שנאמר (לב) וירע בעיני ה' אשר עשה ויומת גם אותו: [גמ'] תאנא דור המבול כלם מוציאים שכבת זרע לבטלה היו באו איצטגנינוי אמרי לא פחות עלמא (מהני שניאותו) [משיתא אלפי שני] לא נוליד ואנן ניהי לעלמא אמר להם הב"ה שמתם את עצמכם עיקר הרעני עוקר את שמכם שלא תעלו בחשבון עולם מנא ה"מ דכתיב באונן (לג) והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה שהיה מחמם את עצמו ומוציא שכבת זרע לבטלה וכתיב בדור המבול (לד) כי השחית כל בשר עד מאי עובדיה (לה) כמעשה אונן והיינו דכתיב ויומת גם אותו. תנא למפרע הוא רע וכיוצא בו נח למפרע חן: **ברייתא** כל המקשה עצמו חייב מיתה: [גמ'] אמר רב אשי (לו) כל המקשה עצמו יהא בנדוי ולימא אסור משום רמגרי יצר הרע אנפשיה ש"מ אסור ליגע בערוה כדתניא (לז) כל הנוגע באמה ומשתין מים כאילו מביא מבול לעולם מ"ט נגיעה מביאה לידי חימום וחימום לידי יצר החשק האנא (לח) גבול יש לה מעטרה מותר מעטרה ולמטה אסור. בד"א בפנוי אבל בנשוי לא חיישי. כיוצא בדבר אתה אומר (לט) כום אחד יפה לאשה, שנים ניוויל הוא לה שלשה תובעת בפה ארבעה אפילו חמור תובע אינה מקפדת בד"א בשאין בעלה עמה אבל בעלה עמה מספקא מיתיבי (מ) ותקם חנה אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה לא נאמר אלא שתה מלמד שאין פוסקין יינות לאשה ואי ס"ד הא בעלה עמה שאני התם דאכסניין הוו. ואכסניין אסורים לשמשי והכא משום דדעתייהו למיהדר: **ברייתא** קמנים מקבלים פני שכינה שנאמר זרע יעבדנו יספר לה' לדור: [גמ'] איבעיא להו מכפרין עון אבות או לא, ת"ש דר' עקיבא נפק להתיה אתרא אשכחיה להתיה גברא דהוי דרי טונא אבתפיה ולא הוה מצי לסגויי ביה והוה צוח ומתאנח, א"ל מאי עבידתיך א"ל לא שבקנא איסורא דלא עבידנא בהתיא עלמא ועבשיו איכא נטורין עילוון ולא שבקין לי דאיעול א"ל רבי עקיבא שבקת ברא א"ל בחייך לא (מא) תשלין דדחילנא ממלאכי דמחו לי בפולסי דנורא ואמרין לי אמאי לא תיתי בפריע א"ל אימא (מב) ליה דקא ניחותך, א"ל שבקית אתתא מעברתא אזל ר' עקיבא שאל להתיא מיניתא, אמר להו בריה דפלוני היכא (ליה) אמרו ליה יעקר זכרו דההוא שחיק עצמות א"ל אמאי אמרו ליה ההוא לסטים אכד אינשי ומצער בריתא ולא עוד אלא שבא על נערה המאורסה ביום הכפורים. אזל לביתיה אשכח אתתיה מעוברתא נטרה עד דילדה, אזל מהליה לכי גדל אוקמי, בבי כנישתא לברוכי בקהלא לימים אזל ר' עקיבא לההוא אתרא איתחזי ליה א"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי: מאי עובדיהו תנא (ולפקור) [ופוקר] עליהם מלאך (מג) ומלמד אותם תורה ומשנה הלכות והגדות שנאמר (מד) את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה נמשלי מחלב עתיקי משדים ועד כמה עד בני חמש ושש שנים שלא טעמו טעם חטא. תאנא בכל יום מלאך יוצא מלפני הב"ה לחבל את העולם ולהפכו לכמות שהיה אלא כיון שהב"ה מסתכל בתינוקות של בית רבן ובתלמידי חכמים שיושבים בבתי מדרשות מיד נחפך כעסו לרחמים. (מה) אמר (רב ספא) [ר"ל משום ר' נשיאה] לא מקים עלמא אלא בהבלא דתינוקות של בית רבן א"ל [ר"פ לאביי] דידי ודידך מאי היא א"ל אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא א"ל עלמא כל דאזל מתפרע דהא (מו) א"ר יוחנן נהירנא בר חוי מטללי (מללי ומלא) [מליא ומלייתא] כבר שית [עשרה] כבר שבע עשרה ערמיון בשוקא ולא

הגהות ומראה מקומות (לה) (בראשית לד): (ו) שבתות דף קיט: (ז) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (ח) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (ט) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (י) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (יא) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (יב) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (יג) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (יד) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (טו) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (טז) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (יז) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (יח) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (יט) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (כ) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (כא) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (כב) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (כג) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (כד) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (כה) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (כו) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (כז) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (כח) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (כט) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (ל) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (לא) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (לב) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (לג) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (לד) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (לה) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (לו) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (לז) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (לח) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (לט) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (מ) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (מא) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (מב) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (מג) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (מד) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (מה) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]: (מו) [שבועות דף כו: ד"ה כמאן]:

פ"ב (א) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (ב) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (ג) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (ד) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (ה) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (ו) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (ז) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (ח) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (ט) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (י) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (יא) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (יב) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (יג) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (יד) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (טו) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (טז) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (יז) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (יח) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (יט) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (כ) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (כא) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (כב) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (כג) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (כד) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (כה) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (כו) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (כז) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (כח) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (כט) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (ל) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (לא) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (לב) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (לג) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (לד) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (לה) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (לו) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (לז) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (לח) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (לט) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (מ) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (מא) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (מב) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (מג) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (מד) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (מה) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]: (מו) [מסכת דרך ארץ פרק ב' ד"ה כל]:

ולא חיישינן לחמאה. אמר ליה משום הכי הוה טבתהון משתניא (מז) דא"ר יוחנן דכירנא כד הוה בציע ינוקא פיתא ונגיד חוטא דמשחא על תרין דרעיהון א"ל מאי קרא חלב (מח) חיטים ישביעך: **ברייתא** בעון מה הם מתים ר' אליעזר אומר בעון נדר שנא' (מט) לשוא הכיתי את בניכם. ר' יהושע אומר בעון תורה שנאמר (נ) ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני: [גמ'] ור' אליעזר האי ותשכח מאי עביד ליה [מיבעי ליה] לכדתניא בשעה שעמדו ישראל על הר סיני אמר להם הב"ה לישראל אתם מקבלים את התורה אמרו לו הן אמר להן הביאו ערבים בדבר אמרו הא מינוקינן והיינו דכתיב (נא) מפי עוללים ויונקים יסדת עוז אמר להם הב"ה הרי אתם מערבים את בניכם אם אתם משמרים את התורה מוטב ואם לאו הרי בניכם מערבין לי שנאמר ותשכח תורת אלהיך [וגו']. ור' יהושע האי דר' אליעזר מאי עביד ליה מיבעי ליה למימר הכי לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו:

ברייתא ר' עקיבא אומר כל שאינו עוסק בתורה גורם עניות לבניו מה יעשה אדם ויהיה לו בנים ר' אליעזר אומר יפזר מעותיו לעניים שנא' (נב) פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד. או יעשה חפצי אשתו (נג) ר' אליעזר אומר יפתה אותה בשעת תשמיש ר' יהודה אומר ישתמנה בדבר מצוה שנא' (נד) שומר מצוה לא ידע דבר רע. והרוצה שיהיו לו בנים בעלי חכמה יפשפש במעשיו: [גמ'] מאי יפתה אילימא לספר עמה והא איכא דר' יוחנן בן דהבאי. אלא לאהבה ולחשקה: **ברייתא** ר' אליעזר אומר אין אדם ראשי ליתן מעותיו לתוך ארנקי של צדקה אלא א"ב תלמיד חכם ממונה עליהם כר' חנינא בן תרדיון: [גמ'] מאי עובדיה דתניא א"ל כלום בא מעשה לידיך א"ל מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים. א"ל מחלקך יהא חלקי ומגורלך יהא גורלי: [ברייתא] אמרו עליו על ר' טרפון עשיר גדול היה ולא היה נותן מתנות רבות לעניים פעם אחת א"ל ר' עקיבא רצונך אקח לך עיר אחת או שתים א"ל הן הלך ר' טרפון הביא לו ארבע אלפים דינרי זהב הלך ר' עקיבא חלקם לעניים לימים מצאו ר' טרפון א"ל היכן עיירות (ששלחת) [שלקחת] לי תפשו בידו והוליכו לבית המרחץ והביא תינוק ובידו ספר תהלים והיה קורא והולך עד שהגיע לפסוק זה פזר נתן לאביונים: [גמ'] ור' טרפון פתוח תפתח לית ליה אין היה יהיב. ור' עקיבא אמאי אכפייה א"ל (נה) לפום גמלא שיחנא. אזל ר' עקיבא יהיב שליש לעניים ושני שלישים חלק למתנין ולעוסקי באורייתא ולספריא כד אשכחיה א"ל היכן (נו) אומנותי א"ל קניתי לך בה א"ל ומאי עסקא כלום טבא היא א"ל טבא היא שפיר עד דלית סוף. עייליה לבי מדרשא א"ל היכן היא א"ל גבי דוד מלכא דישראל דכתיב פזר נתן לאביונים א"ל למה עבדת הכי א"ל ולא ידעת שנקרימון בן גורין (נז) בשעה שהיה יוצא מביתו לבית (נח) המקדש פילכי מילת היו מציינין לו בתחתיו ובאים עניי־ישראל ונוטלים אותו ואפילו הכי משום דלא עביד כדבעיא ליה אעיניש. א"ל הכי קאמינא לך אמאי לא עבדת מרעות נפשאי. א"ל כלום עבידנא או יהיבנא אלא מדידך א"ל שאני אומר (נט) גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר (ס) והיה מעשה הצדקה שלום: **ברייתא** ושוב מעשה בר' טרפון שהיה אוכל קציעות מפרדס שלו מצאו אריסו והיה מכהו מכה גדולה ולא היה אומר לכלום כיון שראה שנפשו יוצאה אמר אוי לך ר' טרפון א"ל אתה הוא ר' טרפון א"ל הן עמד ותלש בשערו צעק ובכה כל כך למה כדי שלא ישתמש בכבוד התורה. מכאן אמרו חכמים כל המשתמש בכתרה של תורה אין לו חלק לעולם הבא: [גמ'] ור' יונתן בן עמרם למדה ממנו דתניא (סא) בשני בצורת ציוה רבינו הקדוש ופתח אוצרות חטים וכל מאכל מה עשה הכריז ואמר יכנסו כל בעלי מקרא ומשנה והלכות והגדות ועמי הארץ אל יכנסו ר' יונתן בן עמרם א"ל כלום יש בידך תורה א"ל לאו א"ל ובמה אפרנסך א"ל ר' פרנסני ככלב וכעורב בתר דיהב ליה היה רבינו הקדוש יושב ומצפצר ומתנחם אמר אוי לי מה עשיתי שנתתי פתי לעם הארץ א"ל ר' שמעון בר' לר' שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאין רצונו להנות בכבוד התורה מימיו ברקו ומצאו שהוא כן באותה שעה אמר יכנסו הכל. אביעיא להו (סב) עם הארץ מהו להתלות עם ת"ח. ת"ש (סג) כי הוא חייך ואורך ימיך על חיין לא חס איך יחום עליך: (סד) ת"ר חמשה דברים נאמרו בעם הארץ אין מקבלין מהן עדות ואין מוסרין להן עדות ואין מתלוין עמהם בדרך ואין ממנים אותם אפוטרופא על היתומים ואין מגלים להם את הסוד: **ברייתא** ר' אליעזר בן יעקב אומר כל הנותן שלום לרבו חייב מיתה, ר' אליעזר בן דהבאי אומר כל הנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו והחולק על ישיבתו של רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל וכל האומר דבר בשם רבו מביא גאולה לעולם שנא' (סה) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי: [גמ'] ת"ר כיצד יכול מרדכי להגיד לאסתר מלמד שנפתחו לו כלם ונכנס לפנים והגיד לה כל הסימנים והלא דברים ק"ו מה בנה של אסתר כתיב (סו) אני לפניך אלך והדורים אישר דלתות נחושה אשבר ובריחי ברזל אגדע מרדכי שהוא מוקני סנהדרין שאני: **ברייתא** (סז) אי זהו רבן כל שלמדו משנה ותלמוד. אבל לא מקרא דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר כל שרוב תלמודו מן ר' יוסי אומר כל שהאיר עינו במשנתו. אם היה רבו סומא אל יאמר לו ר' שקועה חמה אלא יאמר לו סלק תפילך: [גמ'] הלכתא כמאן ת"ש דאיתמר הלכה כר' יוסי דאמר כל שהאיר עיניו במשנתו ולימא (סח) סופא עיקר: אביעיא להו (סט) בפסח מהו שיסב אדם בפני רבו ת"ש עם הכל אדם מסב ואפילו תלמיד בפני רבו, והא אמר (רב יוסף) [אביי] כי הוינן בי מר הוה מנינן אברבי דהדדי (ע) ואמר לן לא צריכתו מורא רבך כמורא שמים אלא האי מוקים לה בשוליא דנגרי: מאימתי צריך תלמיד לזרוע בפני רבו (עא) כמלא עיניו: סליק פרקא.

פרק שלישי

[**ברייתא**] ר' יהודה אומר (א) דרכן של תלמידי חכמים ענו ושפל רוח: [גמ'] מנא ה"מ דכתיב (ב) בקשו את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף ה'. רבינו הקדוש כד (ג) הוה מטי הדין קרא צווח ובכי בקשו צדק בקשו ענוה ואולי. אוי להם לבריות שחוטאים ומבורים שמיתה היא מנוס ואומר כמה עונות יכולים להשמר. א"ר יצחק בר פרנך כל עונות אדם חקוקים לו על עצמותיו, כל זכויותיו כתובים על יד ימינו שלא תאמר שעונותיהם הם הנכתבים וזכויותיהן אין נכתבין ומנין שכן שנאמר (ד) ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך. א"ר יהושע ב"ל צריך ליתן בלבו דברים הללו והוא חוזר מאליו, בא וראה מה כתיב (ה) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו (ו) אפי' שיחה קלה מגידים לו בשעת מיתה. כיצד אדם מת באים עליו שלשה מלאכי השרת אחד שהוא מלאך של מות והשני סופר והשלישי שממונה עליו אמר לו קום הגיע קצך א"ל איני בא ועדיין לא הגיע קצי מיד יושב הסופר ומחשב ימיו ושנותיו מיד פותח בשור ודם את עיניו וראוה את מלאך המות ומזדעזע ונופל על פניו וחכמים אומרים מלאך המות ארכו ממוף העולם ועד סופו מכף רגלו ועד קדקדו (ז) כלו עינים לבושו אש כסותו אש רגליו אש בסכין אש שבידו (ח) טפה של מרה תלוייה בו ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות ואינו מת עד שרואה הב"ה בעצמו שנאמר (ט) כי לא יראני האדם וחי בחייהם אינם רואים אבל במיתתם רואים ונאמר (י) לפניו יכרעו כל יורדי עפר מיד מעיד האדם על עצמו כל מה שעשה בעולם הזה פיו מעיד והב"ה חותם שנאמר (יא) בי נשבעתי (נאם ה') יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב לכך צריך האדם להסתכל באחריתו כדתנן (יב) ר' לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה. לכן שנו רבותינו ענו ושפל רוח: **ברייתא** זריז וממולא [גמ'] איכא דאמרי ממולח איכא דאמר ממלא מקום אבותיו. מ"ד ממולח כתיב (יג) ממולח טהור שצריך ת"ח להיות ערב לכל אדם ולא יהא כקדרה שאין בה מלח: **ברייתא** עלוב ואהוב לכל אדם ושפל רוח לאנשי ביתו [גמ'] (יד) שלא יהיה מטיל אימה יתירה עליהם: **ברייתא** ירא חטא ורודף את האדם לפי מעשיו ואמר על מה שיש לי בעולם הזה אין לי חפץ בהם לפי שאין כל העולם שלי ויושב ומטנף כסותו לפני ת"ח ואין נשבע בדבר שואל בענין ומשיב בהלכה. [גמ'] ת"ר ענו מנין ממשה רבינו שנאמר (טו) והאיש משה עניו מאד ובשבילה נשתבח משה שנאמר (טז) לא כן עבדי משה ושפל רוח מאהרן דכתיב (יז) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא וכתיב (יח) תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון ואין לך שפל רוח יותר מרודף שלום וחשוב בדעתך איך הוא רודף שלום אם אינו שפל רוח. הא כיצד אם אדם מקללהו אומר לו שלום עליך. אדם מריב עמו ושותק ועוד אם רבו שנים הוא משפיל רוחו והולך אצלם ומרצהו על זה ובן לזה שכך היתה אומנותו של אהרן הצדיק היה שומע על שנים שהן מריבים הלך אצל האחד ואומר לו פלוני שלום עליך רבי והוא אומר לו שלום עליך רבי ומורי מה מבקש מורי כאן והוא אומר לו פלוני חברך שגרני אצלך לפייסך מפני שאמר אני סרחתי על חברי מיד אותו איש מהרהר ברעתו וכי כוזה הצדיק בא אלי לפייסני והיה אומר לו ר' סרחתי עליו והלך אצל האחר ואמר לו כן פגעו שניהם בדרך זה אומר לזה ימחול לי מה שאני סרחתי וזה אומר לזה כן. שמע על בעל ואשתו שעשו מריבה הולך אצל הבעל ואומר לו בשביל שלמעתי (יט) שנתרצית עם אשתך אם אתה מגרשה ספק תמצא כמותה ספק לא תמצא ועוד אם אתה מוצא (כ) ממתנת עמה תחלת דבר היא אומרת לך כך עשית לאותה ראשונה. ועל זאת היו כל ישראל אנשים ונשים אוהבים אותו. תדע לך שכן הוא כיון שנפטר משה רבינו מה כתיב ביה (כא) ויבכו בני ישראל את משה ובאהרן כתיב (כב) כל בית ישראל ואפילו נשים ולא נשים בלבד אלא (כג) שהיו מבלשין טיט ועפר למף לקיים מה שנאמר כל. תאנא שמנים אלף בחורים קרואים בשם אהרן יצאו אחרי (כד) מטתו (כה) אמאי מרחמיתיה ומאן דאיהדר ואיתעברה. תנן התם (כו) הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה בשלמא אוהב שלום כדקאמרן אלא רודף שלום היכי דמי כדתניא (כז) בקש שלום ורדפהו ומ"ש כל המצות שאין אדם מחויב אלא א"ב באה לידו דכתיב (כח) כי תפגע שור אויבך (או) (כט) כי תראה חמור שונאך (ל) [כי יקרא] כי תבנה בית חדש. אבל שלום בכל מקום בקש שלום ורדפהו: תנא שלום נתן בשע"ן אותיות (לא) ושע"ן באותיות מלמד שכל הרודף שלום אין תפלתו חוזרת ריקם אלא מעתה דכתיב עשו הכי נמי דשלום הוא התם נמי אמ' ומה בשעה שכתיב בשמו שלום הוא מרעיש את המדינות מפני (לב) ועל תרבך תחיה אם אינו כתוב עאכ"ו אלא מעתה דכתיב (לג) עשו מלחמה מאי התם נמי ומה כשכתוב מנין שלום כך בקשו להחריב את העולם (ולהזדונו) [ולהויק] את אברהם אם אינו כתוב עאכ"ו אלא מעתה דכתיב (לד) אשר עשו את הדבר הרע הזה מאי התם נמי כיון דנסקלין יצא שלום אלא אם אינם נסקלין אלו הורגין אלו. תאנא ארבעה מלכים הללו לא נתכוונו אלא בשביל אברהם דכתיב (לה) וישובו ויבואו אל עין משפט (היא קדש) זה אברהם שהוא עינו של עולם היא קדש הוא שנתקדש עליו שם שמים אלא שבו את לוט שהיו כסבורים שהוא אברהם דכתיב (לו) וישמע אברם כי נשבה אחיו ולא נאמר בן אחיו. תנא ואלו שהיו עם אברם חיבים היו יותר מהם ושמותיהן אתה יודע כיצד שמותיהן ברע ברעה ברשע ברשעה שנאב שנא אביו. שמאבר שם (ברו) [אבר] בלע בולע איבעיא להו מהו ליתן שלום לעובד כוכבים ת"ש (לז) שואלין בשלומם (לח) ואפי' ביום אידם מפני דרכי שלום וחכא נמי מאי איבעיא לך דפשיטא להקרים איבעיא ליה תנא (לט) מוב המקרים לו מהמשיב לו איבעיא להו רוצה נואף וחייבני (מ) בריחות מה ליתן להם שלום להחזיר לא מיבעיא דכיון דקרים לך מהדר אלא ליתן לו מאי ת"ש (מא) דרך שלום לא ידעו ואין משפט במעגלותם נתיבותיהם עקשו להם כל דרך בה לא ידע שלום. ש"מ עומדין להריגה אם נתנו מחזירין ניצולין בזורע לא ולהקרים בין כך ובין כך אסור נואף וחבירו הנותן בין המרובין מחויר בשביל כבוד המרובין וי"א המתחבר לנואף כנואף ואידך דלמא בעל כרחיהו באו לעשות שלום עם מריבתן אין מקבל בלב שלם ואפילו ביום הכפורים כללו של דבר כל העומד ולא חזר בתשובה אסור לישא וליתן עמהם. היכי דמי בלב שלם דאמר נישבק ונשרי לך ושלא בלב שלם רחמנא נישבק מה דעבדת להו אביעיא להו הוא ואחר מאי ליש אומרים לא תבעי לך דאפילו למרובין לאו שרו כי תבעי לך לתנא קמא מאי אמר רבא ובהאי קישיא אומר ליחיד כי קא בעינן דאתו תרי חד ואחרינא אחריהו ולא אמר כלום א"ל מחזיר להם. תנא גדול הוא השלום שהעולם עומד עליו דתנן (מב) (בשלשה) [על שלשה] דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. כתיב בספר בן סירא הוי רחים לשלמא דעליה קם עלמא. רחים לכל עמא ואיודהר מגיאותא דלא יבא (מג) לכל גברא מבערא אפן מעקרא סיפן. ומבניא אילן חלף תופן. יליף ממלכין ואלופין ומעתהן למסגד תורפין וסיפא ביקוד טריפין. רחים עינוותא דלא תיתי לענייתא. דהיא מאיסא ובסירא קדם יקרא לא יאיא אלהין למאן דהוה כדין עבד גבורן דלא מבירן אלפא אלפין מלאכין ושרפיא נקשן גפיא משמעין כמתתפפיא והוא מרישא איתאני כיומיה עשיף גיותא בגלימיה והוא לבושיה כל יומיה ברם למצפצפין בשמיה מכיך רוחיה ומשפי שמיא מטפיל לענייא ויתמיא מה משבח ויאיא הוה נבייא דאיתבח מפום בריא לית בעבדי נבייא מאן בניין מינכו אחסין בתר מלכו ריש חכמה וסברא מדחול מקמא מרא. ולא יימרינך לבך דהא לא כן (או בן) רובך ולא תצית לרובך דשמיר בגובך. אסתכל ואהני נפשך ולא תהני. ת"ר כל יקור גוף ונפש משך: **ברייתא** היה כנד בקוע שאינו נפתח להבנים את הרות. ובערוגה עמוקה שהיא מחזקת את מימיה וכקנקנה זפותה שהיא משמרת את ייגה ובספוג שהיא סופג את הכל. [גמ'] מאי הכל דכתיב (מד) הט אונך ושמע דברי חכמים ואח"כ ולבך תשית לדעתי (מה) לדעתם לא נאמר אלא לדעתי שאפילו חכמים עוברים ועושין דבר שלא כראוי אל תעשה כמותם אלא לדעתי: **ברייתא** אל

תהי

הגהות ומראה מקומות (מז) כ"ג דף ב: ע"ש: (מח) [תהלים קמז]: (מט) [ירמיה ג'] ועי' שבת נ"ב: (נ) [אסא ד']: (נא) [תהלים ח]: (נב) [משלי ז]: (נג) כ"פ דף ב: ע"ש: (נד) [קהלת ח]: (נה) כתובות דף סז. וש"נ: (נו) ל"ל אומנותך ולתו"ל ל"ל מעותיי: (נז) כתובות דף סו: (נח) שם ל"ת המדרש: (נט) [ישעיה נ"ט]: (ס) [משלי כ"ג] ב"ב דף ח. (סא) [דברים כ']: (סב) [תהלים קמה]: (סג) [משלי ג']: (סד) [משלי ל'] ועי' שבועות ל"ט ע"ש: (סה) [אסתר ג']: (סו) [משלי ט"ו] ועי' ב"ב דף נ"ג. ועי"ש: (סז) [משלי כ"ב] ועי' יומא ע"ב ע"ש: (סח) [משלי כ"ז]: (סט) [משלי ג'] ועי' ב"ב דף ח. ועי"ש: (ע) [ברכות ל"ג]: (עא) [ויקרא י"ט]: (עב) [משלי ג'] ועי' ב"ב דף ח. ועי"ש: (עג) [ויקרא כ"ג]: (עד) [תהלים קכ"ז]: (עה) [ישעיה ל"ב]: (עו) [תהלים קכ"ו]: (עז) [ישעיה ל"ג]: (עח) [תהלים קכ"ב]: (עט) [ישעיה מ"ב]: (פ) [ישעיה מ"ב]: (פא) [ישעיה מ"ב]: (פב) [ישעיה מ"ב]: (פג) [ישעיה מ"ב]: (פד) [ישעיה מ"ב]: (פה) [ישעיה מ"ב]: (פו) [ישעיה מ"ב]: (פז) [ישעיה מ"ב]: (פח) [ישעיה מ"ב]: (פט) [ישעיה מ"ב]: (צ) [ישעיה מ"ב]: (צא) [ישעיה מ"ב]: (צב) [ישעיה מ"ב]: (צג) [ישעיה מ"ב]: (צד) [ישעיה מ"ב]: (צה) [ישעיה מ"ב]: (צו) [ישעיה מ"ב]: (צז) [ישעיה מ"ב]: (צח) [ישעיה מ"ב]: (צט) [ישעיה מ"ב]: (ק) [ישעיה מ"ב]: (קא) [ישעיה מ"ב]: (קב) [ישעיה מ"ב]: (קג) [ישעיה מ"ב]: (קד) [ישעיה מ"ב]: (קה) [ישעיה מ"ב]: (קו) [ישעיה מ"ב]: (קז) [ישעיה מ"ב]: (קח) [ישעיה מ"ב]: (קט) [ישעיה מ"ב]: (קי) [ישעיה מ"ב]: (קיא) [ישעיה מ"ב]: (קיב) [ישעיה מ"ב]: (קיג) [ישעיה מ"ב]: (קיד) [ישעיה מ"ב]: (קטו) [ישעיה מ"ב]: (קטז) [ישעיה מ"ב]: (קיז) [ישעיה מ"ב]: (קיח) [ישעיה מ"ב]: (קיט) [ישעיה מ"ב]: (קכ) [ישעיה מ"ב]: (קכא) [ישעיה מ"ב]: (קכב) [ישעיה מ"ב]: (קכג) [ישעיה מ"ב]: (קכד) [ישעיה מ"ב]: (קכה) [ישעיה מ"ב]: (קכו) [ישעיה מ"ב]: (קכז) [ישעיה מ"ב]: (קכח) [ישעיה מ"ב]: (קכט) [ישעיה מ"ב]: (קל) [ישעיה מ"ב]: (קלא) [ישעיה מ"ב]: (קלב) [ישעיה מ"ב]: (קלג) [ישעיה מ"ב]: (קלד) [ישעיה מ"ב]: (קלה) [ישעיה מ"ב]: (קלו) [ישעיה מ"ב]: (קלז) [ישעיה מ"ב]: (קלח) [ישעיה מ"ב]: (קלט) [ישעיה מ"ב]: (קמ) [ישעיה מ"ב]: (קמא) [ישעיה מ"ב]: (קמב) [ישעיה מ"ב]: (קמג) [ישעיה מ"ב]: (קמד) [ישעיה מ"ב]: (קמה) [ישעיה מ"ב]: (קמו) [ישעיה מ"ב]: (קמז) [ישעיה מ"ב]: (קמח) [ישעיה מ"ב]: (קמט) [ישעיה מ"ב]: (קנ) [ישעיה מ"ב]: (קנא) [ישעיה מ"ב]: (קנב) [ישעיה מ"ב]: (קנג) [ישעיה מ"ב]: (קנד) [ישעיה מ"ב]: (קנה) [ישעיה מ"ב]: (קנו) [ישעיה מ"ב]: (קנז) [ישעיה מ"ב]: (קנח) [ישעיה מ"ב]: (קנט) [ישעיה מ"ב]: (קס) [ישעיה מ"ב]: (קסא) [ישעיה מ"ב]: (קסב) [ישעיה מ"ב]: (קסג) [ישעיה מ"ב]: (קסד) [ישעיה מ"ב]: (קסה) [ישעיה מ"ב]: (קסו) [ישעיה מ"ב]: (קסז) [ישעיה מ"ב]: (קסח) [ישעיה מ"ב]: (קסט) [ישעיה מ"ב]: (קע) [ישעיה מ"ב]: (קעא) [ישעיה מ"ב]: (קעב) [ישעיה מ"ב]: (קעג) [ישעיה מ"ב]: (קעד) [ישעיה מ"ב]: (קעה) [ישעיה מ"ב]: (קעו) [ישעיה מ"ב]: (קעז) [ישעיה מ"ב]: (קעח) [ישעיה מ"ב]: (קעט) [ישעיה מ"ב]: (קפ) [ישעיה מ"ב]: (קפא) [ישעיה מ"ב]: (קפב) [ישעיה מ"ב]: (קפג) [ישעיה מ"ב]: (קפד) [ישעיה מ"ב]: (קפה) [ישעיה מ"ב]: (קפו) [ישעיה מ"ב]: (קפז) [ישעיה מ"ב]: (קפח) [ישעיה מ"ב]: (קפט) [ישעיה מ"ב]: (קצ) [ישעיה מ"ב]: (קצא) [ישעיה מ"ב]: (קצב) [ישעיה מ"ב]: (קצג) [ישעיה מ"ב]: (קצד) [ישעיה מ"ב]: (קצה) [ישעיה מ"ב]: (קצו) [ישעיה מ"ב]: (קצז) [ישעיה מ"ב]: (קצח) [ישעיה מ"ב]: (קצט) [ישעיה מ"ב]: (קצי) [ישעיה מ"ב]: (קצי"א) [ישעיה מ"ב]: (קצי"ב) [ישעיה מ"ב]: (קצי"ג) [ישעיה מ"ב]: (קצי"ד) [ישעיה מ"ב]: (קצי"ה) [ישעיה מ"ב]: (קצי"ו) [ישעיה מ"ב]: (קצי"ז) [ישעיה מ"ב]: (קצי"ח) [ישעיה מ"ב]: (קצי"ט) [ישעיה מ"ב]: (קצכ) [ישעיה מ"ב]: (קצכא) [ישעיה מ"ב]: (קצכב) [ישעיה מ"ב]: (קצכג) [ישעיה מ"ב]: (קצכד) [ישעיה מ"ב]: (קצכה) [ישעיה מ"ב]: (קצכו) [ישעיה מ"ב]: (קצכז) [ישעיה מ"ב]: (קצכח) [ישעיה מ"ב]: (קצכט) [ישעיה מ"ב]: (קצל) [ישעיה מ"ב]: (קצלא) [ישעיה מ"ב]: (קצלב) [ישעיה מ"ב]: (קצלג) [ישעיה מ"ב]: (קצלד) [ישעיה מ"ב]: (קצלה) [ישעיה מ"ב]: (קצלו) [ישעיה מ"ב]: (קצלז) [ישעיה מ"ב]: (קצלח) [ישעיה מ"ב]: (קצלט) [ישעיה מ"ב]: (קצמ) [ישעיה מ"ב]: (קצמא) [ישעיה מ"ב]: (קצמב) [ישעיה מ"ב]: (קצמג) [ישעיה מ"ב]: (קצמד) [ישעיה מ"ב]: (קצמה) [ישעיה מ"ב]: (קצמו) [ישעיה מ"ב]: (קצמז) [ישעיה מ"ב]: (קצמח) [ישעיה מ"ב]: (קצמט) [ישעיה מ"ב]: (קצנ) [ישעיה מ"ב]: (קצנא) [ישעיה מ"ב]: (קצנב) [ישעיה מ"ב]: (קצנג) [ישעיה מ"ב]: (קצנד) [ישעיה מ"ב]: (קצנה) [ישעיה מ"ב]: (קצנו) [ישעיה מ"ב]: (קצנז) [ישעיה מ"ב]: (קצנח) [ישעיה מ"ב]: (קצנט) [ישעיה מ"ב]: (קצס) [ישעיה מ"ב]: (קצסא) [ישעיה מ"ב]: (קצסב) [ישעיה מ"ב]: (קצסג) [ישעיה מ"ב]: (קצסד) [ישעיה מ"ב]: (קצסה) [ישעיה מ"ב]: (קצסו) [ישעיה מ"ב]: (קצסז) [ישעיה מ"ב]: (קצסח) [ישעיה מ"ב]: (קצסט) [ישעיה מ"ב]: (קצע) [ישעיה מ"ב]: (קצעא) [ישעיה מ"ב]: (קצעב) [ישעיה מ"ב]: (קצעג) [ישעיה מ"ב]: (קצעד) [ישעיה מ"ב]: (קצעה) [ישעיה מ"ב]: (קצעו) [ישעיה מ"ב]: (קצעז) [ישעיה מ"ב]: (קצעח) [ישעיה מ"ב]: (קצעט) [ישעיה מ"ב]: (קצפ) [ישעיה מ"ב]: (קצפא) [ישעיה מ"ב]: (קצפב) [ישעיה מ"ב]: (קצפג) [ישעיה מ"ב]: (קצפד) [ישעיה מ"ב]: (קצפה) [ישעיה מ"ב]: (קצפו) [ישעיה מ"ב]: (קצפז) [ישעיה מ"ב]: (קצפח) [ישעיה מ"ב]: (קצפט) [ישעיה מ"ב]: (קצצ) [ישעיה מ"ב]: (קצצא) [ישעיה מ"ב]: (קצצב) [ישעיה מ"ב]: (קצצג) [ישעיה מ"ב]: (קצצד) [ישעיה מ"ב]: (קצצה) [ישעיה מ"ב]: (קצצו) [ישעיה מ"ב]: (קצצז) [ישעיה מ"ב]: (קצצח) [ישעיה מ"ב]: (קצצט) [ישעיה מ"ב]: (קצק) [ישעיה מ"ב]: (קצקא) [ישעיה מ"ב]: (קצקב) [ישעיה מ"ב]: (קצקג) [ישעיה מ"ב]: (קצקד) [ישעיה מ"ב]: (קצקה) [ישעיה מ"ב]: (קצקו) [ישעיה מ"ב]: (קצקז) [ישעיה מ"ב]: (קצקח) [ישעיה מ"ב]: (קצקט) [ישעיה מ"ב]: (קצקי) [ישעיה מ"ב]: (קצקי"א) [ישעיה מ"ב]: (קצקי"ב) [ישעיה מ"ב]: (קצקי"ג) [ישעיה מ"ב]: (קצקי"ד) [ישעיה מ"ב]: (קצקי"ה) [ישעיה מ"ב]: (קצקי"ו) [ישעיה מ"ב]: (קצקי"ז) [ישעיה מ"ב]: (קצקי"ח) [ישעיה מ"ב]: (קצקי"ט) [ישעיה מ"ב]: (קצקכ) [ישעיה מ"ב]: (קצקכא) [ישעיה מ"ב]: (קצקכב) [ישעיה מ"ב]: (קצקכג) [ישעיה מ"ב]: (קצקכד) [ישעיה מ"ב]: (קצקכה) [ישעיה מ"ב]: (קצקכו) [ישעיה מ"ב]: (קצקכז) [ישעיה מ"ב]: (קצקכח) [ישעיה מ"ב]: (קצקכט) [ישעיה מ"ב]: (קצקל) [ישעיה מ"ב]: (קצקלא) [ישעיה מ"ב]: (קצקלב) [ישעיה מ"ב]: (קצקלג) [ישעיה מ"ב]: (קצקלד) [ישעיה מ"ב]: (קצקלה) [ישעיה מ"ב]: (קצקלו) [ישעיה מ"ב]: (קצקלז) [ישעיה מ"ב]: (קצקלח) [ישעיה מ"ב]: (קצקלט) [ישעיה מ"ב]: (קצקמ) [ישעיה מ"ב]: (קצקמא) [ישעיה מ"ב]: (קצקמב) [ישעיה מ"ב]: (קצקמג) [ישעיה מ"ב]: (קצקמד) [ישעיה מ"ב]: (קצקמה) [ישעיה מ"ב]: (קצקמו) [ישעיה מ"ב]: (קצקמז) [ישעיה מ"ב]: (קצקמח) [ישעיה מ"ב]: (קצקמט) [ישעיה מ"ב]: (קצקנ) [ישעיה מ"ב]: (קצקנא) [ישעיה מ"ב]: (קצקנב) [ישעיה מ"ב]: (קצקנג) [ישעיה מ"ב]: (קצקנד) [ישעיה מ"ב]: (קצקנה) [ישעיה מ"ב]: (קצקנו) [ישעיה מ"ב]: (קצקנז) [ישעיה מ"ב]: (קצקנח) [ישעיה מ"ב]: (קצקנט) [ישעיה מ"ב]: (קצקס) [ישעיה מ"ב]: (קצקסא) [ישעיה מ"ב]: (קצקסב) [ישעיה מ"ב]: (קצקסג) [ישעיה מ"ב]: (קצקסד) [ישעיה מ"ב]: (קצקסה) [ישעיה מ"ב]: (קצקסו) [ישעיה מ"ב]: (קצקסז) [ישעיה מ"ב]: (קצקסח) [ישעיה מ"ב]: (קצקסט) [ישעיה מ"ב]: (קצקע) [ישעיה מ"ב]: (קצקעא) [ישעיה מ"ב]: (קצקעב) [ישעיה מ"ב]: (קצקעג) [ישעיה מ"ב]: (קצקעד) [ישעיה מ"ב]: (קצקעה) [ישעיה מ"ב]: (קצקעו) [ישעיה מ"ב]: (קצקעז) [ישעיה מ"ב]: (קצקעח) [ישעיה מ"ב]: (קצקעט) [ישעיה מ"ב]: (קצקפ) [ישעיה מ"ב]: (קצקפא) [ישעיה מ"ב]: (קצקפב) [ישעיה מ"ב]: (קצקפג) [ישעיה מ"ב]: (קצקפד) [ישעיה מ"ב]: (קצקפה) [ישעיה מ"ב]: (קצקפו) [ישעיה מ"ב]: (קצקפז) [ישעיה מ"ב]: (קצקפח) [ישעיה מ"ב]: (קצקפט) [ישעיה מ"ב]: (קצקצ) [ישעיה מ"ב]: (קצקצא) [ישעיה מ"ב]: (קצקצב) [ישעיה מ"ב]: (קצקצג) [ישעיה מ"ב]: (קצקצד) [ישעיה מ"ב]: (קצקצה) [ישעיה מ"ב]: (קצקצו) [ישעיה מ"ב]: (קצקצז) [ישעיה מ"ב]: (קצקצח) [ישעיה מ"ב]: (קצקצט) [ישעיה מ"ב]: (קצקק) [ישעיה מ"ב]: (קצקקא) [ישעיה מ"ב]: (קצקקב) [ישעיה מ"ב]: (קצקקג) [ישעיה מ"ב]: (קצקקד) [ישעיה מ"ב]: (קצקקה) [ישעיה מ"ב]: (קצקקו) [ישעיה מ"ב]: (קצקקז) [ישעיה מ"ב]: (קצקקח) [ישעיה מ"ב]: (קצקקט) [ישעיה מ"ב]: (קצקקי) [ישעיה מ"ב]: (קצקקי"א) [ישעיה מ"ב]: (קצקקי"ב) [ישעיה מ"ב]: (קצקקי"ג) [ישעיה מ"ב]: (קצקקי"ד) [ישעיה מ"ב]: (קצקקי"ה) [ישעיה מ"ב]: (קצקקי"ו) [ישעיה מ"ב]: (קצקקי"ז) [ישעיה מ"ב]: (קצקקי"ח) [ישעיה מ"ב]: (קצקקי"ט) [ישעיה מ"ב]: (קצקקכ) [ישעיה מ"ב]: (קצקקכא) [ישעיה מ"ב]: (קצקקכב) [ישעיה מ"ב]: (קצקקכג) [ישעיה מ"ב]: (קצקקכד) [ישעיה מ"ב]: (קצקקכה) [ישעיה מ"ב]: (קצקקכו) [ישעיה מ"ב]: (קצקקכז) [ישעיה מ"ב]: (קצקקכח) [ישעיה מ"ב]: (קצקקכט) [ישעיה מ"ב]: (קצקקל) [ישעיה מ"ב]: (קצקקלא) [ישעיה מ"ב]: (קצקקלב) [ישעיה מ"ב]: (קצקקלג) [ישעיה מ"ב]: (קצקקלד) [ישעיה מ"ב]: (קצקקלה) [ישעיה מ"ב]: (קצקקלו) [ישעיה מ"ב]: (קצקקלז) [ישעיה מ"ב]: (קצקקלח) [ישעיה מ"ב]: (קצקקלט) [ישעיה מ"ב]: (קצקקמ) [ישעיה מ"ב]: (קצקקמא) [ישעיה מ"ב]: (קצקקמב) [ישעיה מ"ב]: (קצקקמג) [ישעיה מ"ב]: (קצקקמד) [ישעיה מ"ב]: (קצקקמה) [ישעיה מ"ב]: (קצקקמו) [ישעיה מ"ב]: (קצקקמז) [ישעיה מ"ב]: (קצקקמח) [ישעיה מ"ב]: (קצקקמט) [ישעיה מ"ב]: (קצקקנ) [ישעיה מ"ב]: (קצקקנא) [ישעיה מ"ב]: (קצקקנב) [ישעיה מ"ב]: (קצקקנג) [ישעיה מ"ב]: (קצקקנד) [ישעיה מ"ב]: (קצקקנה) [ישעיה מ"ב]: (קצקקנו) [ישעיה מ"ב]: (קצקקנז) [ישעיה מ"ב]: (קצקקנח) [ישעיה מ"ב]: (קצקקנט) [ישעיה מ"ב]: (קצקקס) [ישעיה מ"ב]: (קצקקסא) [ישעיה מ"ב]: (קצקקסב) [ישעיה מ"ב]: (קצקקסג) [ישעיה מ"

תהי כפתח גדול שהוא מבנים את הרוח . הוי כאסקופא התחתונה שהכל דשין בה ולא כפתח קטן שלא יהא קצר הלב שהוא מבזה את היקרים דהיא מרחקא לך מן בני אינשא. הוי כאסקופא התחתונה מן הבית הזה אם אין (לך) [לה] אסקופה היא נראית כחסרה כתריבה אף את צריך למהוי לך ענוה . ואפי' את משלים בכל המדות אם אין בך ענוה אתה חסר , דהכי אמרי בני אנשא מה גברא רבא פלניא אילולי נאוה . וללמדך כן אלא (מו) כי יראה אלהים יצא את כולם . רבא אומר כשם שהאסקופא הזו מכוין את הדלתות לנעול ולפתוח כך הענוה סייע להכמה :

ברייתא וכיתר נמוכה שהכל תולין בה (מז) (אל יהי פרקך רע שהיא שבחה של תורה יהא פרקך יפה שכן שבחן של חכמים : [גמ'] שלא תהא קפדן שאין אדם יכול לשאלך לפי שאין אתה יודע איזה יום אסיפתך ואין מוכירין שמך . כתוב בספר בן סירא זכור את יום אסיפתך ואסוף חרפה וקבץ זכיות כי ביום אסיפת האדם אין מלוהו הון ורב כח כי המעשה נכון ילך לפניו וצדקתו תאיר עיניו : **ברייתא** אם לקית בממונך זכור את איוב שלקה בממונו ובגופו ואם לקית בגופך זכור דתן ואבירם שירדו חיים שאולה : [גמ'] הני איוב וקהני דתן ואבירם שמא האמר איוב (מח) מאומות העולם הא דתן ואבירם שלקו (למאן דלא אמר איוב לאו בגופו לקה אלא למ"ד איוב לאו מישראל הוה הא דתן ואבירם שלקו) בממונם ובגופן :

ברייתא אל תכשל בעיניך שאין מכשול אלא בעינים : [גמ'] שכן אתה מוצא עזה ועזאל לא נכשלו אלא בעיניהם שנאמר (מט) ויראו בני האלהים את בנות האדם מאי עובדיהו אמרי מעיקרא קמי רחמנא (היינו דאמרי) (כ) מה אנוש כי תזכרנו א"ל קודשא בריך הוא השתא חזיתון דאסתעתן יתר מנהון . אשלט בהון יצרא ביישא ונחיתו וכי הוו להו יצרא ביישא מאי קא מתהני בדביקה אי הכי האי דכתיב (נא) וילדו להם [וגו'] כיון דמדבקי בהו ומבעלי לגבייהו מדמי בניהו למלאכי : **ברייתא** ואל תבוש משיניך שלא תאכל יותר מדאי : [גמ'] זה יצר הרע וכן הוא אומר (נב) שן רעה ורגל מועדת מבטח בוגד בום צרה ודילמא משום אוכלא וגולה הוא דקא אמר לא פלקא דעתך בעבירה קא עסיק אי הכי ליתני שמא תעבור לשון טהרה קתני לה כדכתיב (נג) אבלה ומחתה פיה : **ברייתא** אל תדרוש מן המיונות [שמא] המשוך לגיהנם : [גמ'] דכיון דרכיבא בהדייהו ומשילי לך ולא אשכחיה מאי דתיהבינהו (לך) בהדיהו שהרי העולם רחב ונהן פתח למדברך ומ"ש הכא דקתני ביה לגיהנם דכתיב ביה מיונות (מה) כל באיה לא ישובון להכי אביעיא לך למידע שגן עדן וגיהנם ברא הקב"ה ג' ע לא סגיא בלא צדיק וגיהנם בלא רשע : **ברייתא** אם יאמרו אחרים עליך דבר רע גדול יהי בעיניך קטן : [גמ'] ואפילו מלה דחשיבא גדול יהיה קטן הא קטן ולא כלום אי הכי לא ליפוק גרמיה מחשיבא והא כתיב (נו) ותען חנה ותאמר לא אדוני וגו' (נז) מכאן לנחשוך שיוציא עצמו מן החשד תנא בעינין קאמר (משמ') (משא"כ) חבירך.[ברייתא] ואם אמרת על אחרים דבר רע קטן יהא בעיניך גדול : [גמ'] הא עסיק ואתי בכשרים דאי בפריצים מאי חייש להו והא תני (נח) מפרסמין את החנפים ואפי' בשבת אי הכי רישא נמי בכשרין הא בפריצין לא והא אמר ר' שמעון (נט) מימי לא עלתה קללת חבירי על מטתי ריישא כדאיתא והא בדאיתא. **ברייתא** עד שתלך ותפיים אותו : [גמ'] (רישא) (ליטא) מסייע ליה לרב המנונא דאמר (ס) ולא עוד אלא שצריך לפייסו [לא] דאילו התם אקראי בעלמא הכא (בהלכה) [בהליכה] ואיכא דאמרי (ליכא) [לימא] פליגי על רב המנונא (סא) דתימא אי לא (אשכחיה) [אשכחה] הוה אויל (בהריה) [בתרה] : **ברייתא** אל יהא פרקך רע שהיא שבחה של תורה : [גמ'] שרתי התורה אמרה (סב) וזכור את בוראך בימי בחורותיך ואומר (סג) על כן על בחוריו לא ישמח ה' ומאי שבח התורה אית דאמרי סבא (דקבא) [רקבא] היכא דלא מצי מימנע ובעולימיתיה הוה מסרח : **ברייתא** יהי פרקך נאה שכן שבחך : [גמ'] מדקאמר אל יהי פרקך רע ש"מ יפה לא סלקא דעתך לא להוי (א)לא בין כשרים ולא פרוצים אלא בינוני : **ברייתא** הוי אוהב את התורה ומכבדה : [גמ'] אהוב התורה מנא לן דכתיב (סד) את לרבות התורה כיוצא בדבר אתה אומר (סה) כבד את אביך (סו) זו אשת איש ואת אמך לרבות בעל אמך וי"ו לרבות הגדול מאי אהבה ומאי כבוד אהבה בלב וכבוד במעשים ובדברים לא והתניא המדבר בתורה ובתלמידי חכמים אין לו חלק לעולם הבא אימא אף בדברים : **ברייתא** העבר רצונך מפני רצון חברך שכך עשתה רחל ללאה ודוד לשאול : [גמ'] דכתיב (סז) ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא (סח) והלא בן אחות אביה [הוא אלא] אמר לה תתקדש לי אמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מיני ומנסיב לה ניהלך משום דרמאי הוא א"ל אנא רמאי כוותיה (סט) עם חסיד תתחסד [וגו'] ועם עקש תתפתל מסר לה סימן ביון דעייליה ללאה אמרה השתא מיכסבא מה עשתה מסרה לה סימנין ומתוך כך (ע) ויהי בבקר והנה היא לאה אמו ער השתא רחל היא . אלא מתוך סימנין שהיו ביניהן לא הכיר בה . ודוד לשאול נמירי (עא) כל הנמשח בפך מלכותו פוסקת וכל הנמשח בקרן מלכותו קיימת והוא ידע דסופיה למימלך ולא אמר למחייה : **ברייתא** העבר רצונך מפני רצון שמים שכן מצינו ליעקב שלא נשק ליוסף : [גמ'] אמאי לא נשק ליה סבר דילמא איידי דגלה אטעיניה נשי אגב שופריה דכתיב (עב) וירא אליו ויפול על צואריו איהו בעי למינשקיה ולא שבקיה דכתיב (עג) ויבך על צואריו עוד היינו דכי נח נפשיה נשקיה דכתיב (עד) ויבך עליו וישק לו אמר תלתין ותשע שנין קמיה ולא נשקניה לפומיה דאבא והשתא קברנא ליה ולא נשיקנה ליה והיינו דכתיב (עה) וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה אטו עד השתא לא ידע מאן אינון אלא דישיילה אם (לא) איתיילדו בכתובה וכיון דחזייה כתובה אתבא דעתיה ונשקינהו בדיל יוסף אמר רבא ש"מ יוסף נתחמם לנגדה דאי ס"ד לא נתחמם כנגדה והתניא (עו) הניח ידו על גבי בני מעיו ואמר שישו בני מעי שישו בני מעי ומה פפקות שלכם כך בוודאות עאכ"ו מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם וקרא על עצמו (עז) אף בשרי ישכון לבטח והוא לא מחשיב בהדיהו. וכ"ש יעקב דמחשיב בהדיהו . הלכך צפה יעקב ברוח הקדש ונמנע מלנשוק ליה . והיכא רמיא דכתיב (עח) ותשב באיתן קשתו וכתיב התם (עט) עריה תעור קשתך ומי גרם לו שניצול לו שבועות ממאי אומר סלה אלהי יעקב (פ) סלה מיתיבי (פא) וירץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו . והלא דברים ק"ו לבן שמנשק ע"ז ומנשק זונות כתיב ביה הכי יוסף לא הוה מנשק לדילמא לא איצטריך קרא לכתבויה אלא קרא אזונותיה דיעקב מקרב וירץ לבן לקראתו בעא לנשוקיה ולא שבקיה חבקיה הדר לנשקיה ונקוף ליה ליסתיה דייקא נמי דכתיב וינשק ולא כתיב וישק ש"מ (והכי) [והכא] כתיב (פב) וישק להם ויחבק להם מאי בין וישק לוינשק וינשק בכל הגוף וישק בפה . ומנא לן הכי דכתיב (פג) שפתים ישק משיב דברים נכוחים כל מקום שנאמר וישק אינו אלא כרושם ומצרף לחשבון . ת"ש (פד) ויריץ עשו לקראתו ויחבקהו [וגו'] וישקהו הא דמיא ללבן א"ל זיל חזי (כמי) [כמה] שיני תרותי עליוה . ומ"ש משום דבעי לנשופי באוותה שעה נעשו שיניו כדונג והכה לחייו בצוארו של יעקב ואיחלש על אותה שעה אמר דוד (פה) קומה ה' השיעינו וגו' שיני רשעים שברת :

ברייתא אהוב את השמא ושנא את המברך ר' חדקא אומרה בלשון אחרת אהוב את השמא ושנא את המברך : [גמ'] הוה רגיל לומר שמא כך היה המברך מה בבך מאי ביניהו איכא בינייהו דברי תורה : [ברייתא] הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו שמא יחשדוך אחרים בדברי עבירה: [גמ'] מנא ה"מ דכתיב (פו) ושמרתם את משמרתי (ס)חקתי אינו אומר אלא משמרתי שמר את המשמרת שר שלא הכנס לחקה : **ברייתא** אל תלשן את חברך שכל המלשין אין לו רפואה : [גמ'] מנא לן כנחש דכתיב (פז) זאב ושלה [וגו'] אמר רבא ש"מ זאב וארי ודוב ונמר תפאו ולהכי עבדינן רחמנא סנו בריייתא והאי דמיתסו משום דלא הוו חבוייתו כרנשא זאב טרף תחלה וארי נגב תחלה ונחש הואיל והלשין לית ליה תקנה : **ברייתא** אל תהי פרוץ בנדרים שהנדרים מביאים לידי שבועות ואל האכל לחם עם הארץ שמא תחלל קדשי שמים : [גמ'] תנן התם (פח) המקבל עליו להיות חבר אינו מתארח אצל עם הארץ ולא מארחו אצלו בכסותו הבא משום דמאי והבא משום תרומה רחק מן התרעומת היכי דמי תרעומת כדרכתי (פט) ושונה בדבר מפירד אלוף וה"ק רחק מהתרעומת עצמך שלא התרעם עם אחרים ותוסיף לחטוא אי תרעומת דעצמך (אי) אתה רשאי תרעומת דחברך מרשאי אתה : **ברייתא** שבעה אבות כרותי ברית אלו הם אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן פינחס ודוד . באברהם מה אומר (צ) ביום ההוא כרת ה' [את אברם] ברית ביצחק מה אומר (צא) ואת בריתי אקים את יצחק . ביעקב מה אומר (צב) ויזכרתי את בריתי יעקב . במשה מה אומר (צג) כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית . באהרן מה אומר (צד) ברית מלח עולם הוא . בפינחס מה אומר (צה) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת גדולה עד עולם . בדוד מה אומר (צו) כרתי ברית לבחירי : [גמ'] תנא אף ישראל כרותי ברית היו מנין שנא' (צז) כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל . ליטא תהי תיובתא (צח) דרבי עקיבא דאמר דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב אמר לך ר"ע אברהם השתא מסייע לן ואת ישראל וכתיב (צט) לא כברית אשר (ק) כרת עם אשר (קא) [וגו' אשר המה הפרו] אלא מאי ואת לרבות עוללים ויונקים. ת"ש כה אמר [ה'] אלהי ישראל אנכי כרתי ברית את אבותיכם קשיא לר"ע אמר לך ר' עקיבא השתא מסייעא לי דכתיב (ק) ולא שמעו [ולא אבו] [אבותיכם] אלי ת"ש (קא) אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח הא ואי אי הוא היא תיובתיה : **ברייתא** שבשה אבות שכבו בכבוד העולם ולא שלטה בהם רמה ותולעה אברהם יצחק ויעקב ועמרם אבי משה ובנימין בן יעקב ויושי וכלאב וי"א אף דוד שנאמר (קב) לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח . שבעה נכנסו בחייהם לגן עדן אלו הם (קג) שרח דכתיב (קד) אנכי שלומי אמוני ישראל אני שהשלמתי מנין הנכנסים לגן עדן . ובתיה בת פרעה דכתיב (קה) ילדה את ירד אמר הקב"ה אינו קורא למשה אלא בשם שקראתו שנאמר (קו) ויקרא אליו אלהים [וגו'] הוא שאמר דוד (קז) ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים. (קח) כי מן המים משיתהו אמר הקב"ה ואביאה ישועה ליישראל והוציאן לחיים הריני מאריך לך בחיים אמר כרתי ברית עם אבותיכם והם בהלכות אבותיהם זו שעובה מלכות ונדבקה בם אינו משלם לה . חירם (קט) מלך צור מאי זכה משום שעשה משכן כמו שעשאו משה דכתיב (קי) את כל הכלים האלה מאי אהל (קיא) זה אהל מועד. ועבד מלך פושי דאסקיה לירמיה דכתיב (קיב) ויאמר עבד מלך הכושי [וגו']. אלעזר על דפלחיה לאברהם אימת כיון דאמר (קיג) הקרה נא לפני היום וכתיב התם (קיד) כי הקרה ה' אלהיך לפני ולהלן מנא לן דכתיב (קמו) ויבא לו יין ואומר (קמז) ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' . ובן בנו של ר' יהודה הנשיא גמרא ור' יהושע בן לוי נמי גמרא ויעבץ מנא לן דכתיב (קיז) ויקרא יעבץ וכתיב (קיח) ויהיתה ידך עמי . ואית דמייתרן לה מהכא (קיט) ועשית מרעה מנא לן דרעה זו מיתה דכתיב (קכ) כי מפני הרעה נאספ הצדיק והאנא אלמלא רעות שבאתו לעולם לא היו צדיקים נאספים בלי זמנן . ויעבץ בקש על עצמו (קכא) לבלתי עצבי ויבא אלהים את אשר שאל : סליק פירקא

פרק רביעי

(א) **יהיו** דבריך לשם שמים היכי דמי דלא ליעביד כי היכי דניסרו עלמא פלן בפרהסיא הוא דקא עביד . אהוב את השמים ירא מן השמים ולא תימא אהבה אלא רדיפה דכתיב (ב) אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי יש לך אדם שיכול ללחוך אחר הקב"ה ותכתיב (ג) אש אוכלה הוא אלא (ד) למהני תלמידי חכמים ולצדיקים . (הדר) [תדר] שיהא לבך שמח להדר למצוה הוי כנאד בקוע והוי כערוגה עמוקה למה לי למימרא תוב הכי איצטריך סר"א ה"מ בדברי תורה אבל במצות ממילא קא ידע לה אדרבה דבי איצטריך : **ברייתא** ושב לפני זקנים והטה אוזך לשמוע דבריהם דכתיב (ה) זקניך ויאמרו לך והוי משתדל על דבריהם להשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון תנן התם (ו) שבעה דברים בגולם מאי אריא בגולם ברישא וליתני חכם ועוד אמר חכם אוידי דקא בעי למיתני חכם אינו וליתני מדבר. תנא שבחי דחכימי קא מסדר אבל למפשאי איפכא אמר ליה [רב] אחא לרבא מנין לראשון ראשון ואחרון מן התורה מנין דרבנן היא וליטעמיך כלהו מנין א"ל אנא אמינא להו חכם אינו מדבר מתוך דכתיב (ז) (דבר) אהבה [דבר] ואינו נכנם לתוך דברי חכמים דכתיב(ח)ויהי ככלות (ט)[שלמה] (ירמיהו] לדבר [וגו'] את כל דברי ה' (אלהים) [אלהיהם וגו'] ואינו נהבל דכתיב (י) אל תבהל על פיך שואל דכתיב (יא) ויושאל ומשיב דכתיב (יב) ויאמרו שלום . אומר על ראשון ראשון דכתיב (יג) ויאמר בת מי את הגידי נא לי היש בית אביך וגו' וכתיב (יד) ותאמר אליו בת בתואל הודד בן תבן בן מספחא רב עמנו (טו) ומשה דכתיב (טז) וישמע משה וייטב בעיניו וכתיב (יז) כי בשם ה' אלהינו דבר (אליו) [אלינו] : **ברייתא** אם חפץ אתה ללמוד אל תאמר על מה שלא שמעת שמעתי ואם שאלך דבר ואי אתה בקי בו אל תבוש לומר איני יודע ואם שנו לך דבר ולא שמעת מנא לן דכתיב (יח) ואדברה בעורותיך נגד סלכים ולא אבוש מלשאול למפיבושת אין אעשה אסור או מותר עשה דבריך לשם פעלם של תעשם עטרה להתעטר בהם שמא תמוט חלקך בעולם . כל המתכבד בכתרה של תורה אין לו חלק [לעוה"ב] ולא בקרדום לחתוך בו שלא להיות מונע בר ההוא מונע בר אפילו

הגהות ומראה מקומות (מו) (קהלת ז): (מז) כל"ר כך מוקף בכוי תפלי ענוים כי זה מוכיר לק': (מח) (בראשית ג): (מט) (בראשית ו): (נ) (מכלי כה): (נא) (בראשית ו): (נב) (מכלי כה): (נג) (שם ל): (נד) כ"ל כתף תאב לחיפה: (נה) (מכלי כ): (נו) (ש"א ל): (נז) כ"ל אשר לך כתי ש"ס: (נח) יומא דף ל: (נט) מגילה דף ל: ש"ס: (ס) בכורות דף ל: (סא) מגילה דף כ: (סב) (קהלת יג): (סג) (ישעיה ט): (סד) (דברים ו): (סה) (שמות כ דברים ה): (סו) כתובות דף ל: (סח) מגילה דף יג: (סט) (מכלי כה): (ע) (בראשית כט): (עא) (בראשית מו): (עב) (שם): (עד) (שם מח): (עו) ב"מ דף פג: (עז) (מכלי כה): (עח) (בראשית מט): (עט) (תהלים ג): (פ) (בראשית מט): (פא) (בראשית לג): (פב) (מכלי כה): (פג) (בראשית לג): (פד) (בראשית לג): (פה) (תהלים ג): (פו) (ויקרא יח): (פז) (ישעיה סה): (פח) דמאי פ"ב מ"ג: (פט) (מכלי יז): (צ) (בראשית מו): (צא) (ויקרא כו): (צב) (שמות לד): (צד) (במדבר כה): (צה) (שם כה ה): (צו) (שמות ג): (צז) (ש"ב כג. תהלים יח): (צח) (ש"ב מצור): (ק) (ש"ב כג. תהלים יח): (קא) (ש"ב מצור): (קב) (ש"ב כג. תהלים יח): (קג) (בראשית ה): (קד) (ש"ב כג. תהלים יח): (קה) (ש"ב כג. תהלים יח): (קו) (שמות ג): (קז) (ש"ב כג. תהלים יח): (קח) (שמות ג): (קט) (בראשית ה): (קי) (בראשית ה): (קיא) (שם): (קיב) (מלכים ב): (קיג) (בראשית יח): (קיד) (ישעיה מה): (קטו) (שמות ג): (קטז) (בראשית כד): (קיז) (בראשית יח): (קיח) (ד"ה ד): (קיט) (שם): (קכ) (ישעיה מז): (קכא) (ד"ה שם): **פ"ד** (א) [פתוב זה פיתח בפ"ד דס"ק שזוכה לס"ש ומאחר ועל"ז לכוון כלומר]: (ב) (דברים יג): (ג) (שם ד): (ד) כתובות דף קיא: ע"ש: (ה) (דברים לא): (ו) תמות פ"ש. (ז) (ש"ב יז): (ח) (ירמיה מג): (ט) [שלמי ג"ל כלומר ירמיהו לדבר אח כל וגו' ושלמה ויכי כלומר ירמיהו לדבר וגו' אח כל דברי ה' אלהיהם וגו' ירמיה כו]: (י) (קהלת ה): (יא) (בראשית מג): (יב) (שם כד): (יג) (שם כד): (יד) (שם): (טו) [מבפר כתף ועוי בתלמ"ש פ"ש ג"י והתי קרא דויאמע מבא לתי למודה וכן קרא דירמיה]: (טז) (ויקרא י): (יז) (ירמיה כו): (יח) (תהלים קיט):

(יט) אפי׳ עוברין מקללין אותו הבא בחנם התם אפי׳ בשכר למוד להיות מקבל׳ עליך כל דברי תורה בצער. תניגא כל המחשיה עצמו בדברי תורה אין התורה מתחברת עמו. התם בתענוג נפש הבא בשינה. ואל תהי מבקש עלבונך היכי דמי פלוני עבד בי כך וכך ביש ולא פרעתיה. חשבון יפה ופרק טוב יש לשבתה. מאי חשבון יפה שלא תעלה בחשבון הפרוצים כדאמרי אינשי כמה פרוצים אית הכא ומחשבי לך בהדיהו ופרק טוב תנא ליה (כ) בפ״ק התם לידידיה הוא דקאמר. הא דלא לגרום לנפשיה. יש הבטחה אית דאמרי בוטחין כדי שתהא התורה נגללת בלבו. אית דאמרי למאן דבעי מינך אבטחיה ומסתברא כלישנא בתרא דקתני ויש אמת דלא להוי מבטח ומשקר. הוי קל לראש זה המלכות ונוח לתשתורת זה אנגריא (כא) כדר׳ אלעזר בן חרסום. תואר טוב מאן יכול לאשפוריי אפיה דכי אתי רב דימי אמר (כב) טוב המלבין שיניו יותר ממשקהו חלב מאי נפקא מינה לכדר׳ ברוקא רחק מן העבירה שכל הלשון מדבר דלא תצטריך לאפוקי נפשיה מחשדא הוי גרתע מחטא הקל שמא יביאך לחטור. הוי זהיר במצוה קלה שתביאך לידי חמורה תנינא (כג) בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה התם ברצון הכא אפילו באונס דקתני גרתע מן חפץ אתה להדבק דכתיב (כד) ואהבת לרעך מתוך שאהבת לרעך הרי הוא כמוך אם חפץ אתה להתרחק מן החטא הוי מחשב (לאין) [ועיין] סופו דכתיב (כה) החכם עיניו בראשו (כו) ועיני כסיל בקצה ארץ מסתכל למה שיש לפניו ומשכח סופו. חשק עצמך במצוה. לנשאת עושי את המצוה. אהוב את נפשך ושמח שנן ורנן בפתחיה במצוה קתני למדרש מעמא. אם המיב לך מעט יהי בעיניך הרבה וצריך אתה ליתן הודאה שמפרוך הטיבו לך מנא לן דכתיב (כו) ואכלת ושבעת מנא לן דאע״ג דלא שבע (לא) [ליה] מחייב דכתיב (כח) תן לקם ויאכלו וכתיב (כט) ויאכלו ויותירו כדבר ד׳ ברכה. מיתיבי (ל) כדבר ה׳ אלהי ישראל אשר דבר ביד [עבדו] יונה (עברו). התם נמי הודאה ת״ש (לא) כדבר ה׳ ה׳. אשר דבר אל אליהו התם נמי אימא ברוך מקים דברו. ת״ש (לב) כדבר ה׳ [וגו׳] השילוני ואי ס״ד כדקאמרת התם כתיב ביד הכא כתמא. אם השיבת הרבה יהי׳ בעיניך מעט אמור לא משלי המטבלי אלא ממה שהשיבו לי. מרוד דכתיב (לג) מי אנכי ה׳ אלהים [ואומר] (לד) ומה יוסיף דוד ואומר (לה) ותקטן עוד זאת בעיניך מאי ואומר וכי תימא דילמא התם משום דא״ל ועשיתי לך שם גדול אמר איהו מי אנכי ת״ש ומה יוסיף דוד עוד וכי תימא התם נמי קאמר מה יכילנא למצלי ת״ש דקאמר ותקטן עוד זאת בעיניך ה׳ אלהים קלילא היא קמך והיא סגי סגיאן עלי. ותדבר גם אל בית אין גם אלא לרבות לא מיבעיא לידידי דקא משבחת לי אלא אף על זרעי אמרת ונאמן ביתך ותדבר למרחוק לא לעתיד לבא מכלל דאיכא אחרינא דלאו לעתיד לבא מנא לן (לו) אשא רעי למרחוק למה שהיה מבראשית אמר רבא ש״מ מאן דידע אימת אתי משיח איהו קאי בשניה. וקאמר לרחוק ודוד נמי קאמר. והאי דקאמר ירמיה מצטרף לחשבון שנתא. (לז) ושאר מספר קשת גבורי בני קדר ימעטו כי ה׳ אלהי ישראל דבר. אם הדעיך הרבה יהי בעיניך מעט. אמור במעט מחובתי הגבתי והלא הרבה הייתי שוה מנא לן מאברהם והשכר יהר מן פועל אם הרעת מעט יהי בעיניך הרבה אמור אוי לי שחטאתי שבא דבר מכשול לידי מנא לן מגבעונים מתקיף לה רבא אטו מגבעונים ילפינן לא ידעינן א״ל רב אחא ומאי טעמא לא ילפינן מניהו ואיבעיא לא איתהלו בישראל כתיב (לח) ויצעקו וכתיב (לט) הצמיד׳תנו שנטלו עמהם צד ואמרו אלו שצדנו מארצנו וקרי נצטייר מרוב הדרך כיון דאמר להו לישראל ידעי מאי אמר טעמא הנם בידכם. מיד ויעש להם יהושע וכתיב ויקחו האנשים מצידם. אמר הקב״ה גרגרני בני גרגני׳ דרחמי מידי דגרגרוותא אבהתיכו נמי הכי הוו (מ) זכרנו את הדגה מיהו דכוליה אוכלא לפומיה קא הדר פומיה לוה מדכרתו ואת פי ה׳ לא שאלו (מא) וקרא לך ואכלת מזבחו ואף יהושע מפני זה נענש אמר הקב״ה בשביל שנתחננו לפניך ועתה הננו בידך כטוב וכישר בעיניך [וגו׳]. הא אנא מפיק לך ברא דצווה להו לישראל כהדין סתרא (מב) [ואני] הנני בידכם עשו לי כטוב וכישר בעיניכם וירמיה (מג) מרחב קאתי: **בריית״א** אם הרעת מעט תני לה ריישא: התם לחבריה התם לידידיה הייתי. יהי חברך מראיתך מאי קאמר הכי קאמר לעולם כשאתה מדבר בחברך יהי מראיתו נגד פניך. ובממון נמי יהי ממון חברך חביב עליך כשלך ובכבוד יהיה כבוד חברך חביב עליך כשלך הוי מכבד את כל האדם. אהוב את המוכיחך ושנא את המכבדך אל תאמר אחניף את זה שאוכלני אחניף את זה שישקני אחניף לזה שילבשני אחניף לזה שיכסני מ״ט דהייניו עובדיהו דניביאי שקר הוו אמרין לדין את ליית דבוותך ואת מימר מירמי לך אמר להם הקב״ה בדיל אוכלין אתון מכבדין עילוי (מד) הנשכות בשיניהם (מה) הנני מאביל אותם לענה מחניפין להן ושבקין לי (מו) כי מאת נביאי (ישראל) [ירושלים] יצאה חנופה. אל יכלימך שפתיך ואל יבוך פיך ואל יקללך לשונך ואל ישיגך שיגיך ואל תתפחה לחברך כדכתיב (מז) נוקשת באמרי פיך. הוי אוהב את התורה. תנא ליה תרא זימנא. התם אפילו שלא בחברים והכא דליבא חברים אמר לך לך לגרמך. ולא תימא תורה לבדה ולא צדקות ולא תימא עבדיהנהו להני מונח לי אפי׳ הכי כל אינש שפיר דמי באפי נפשי׳ ולא תימא היכי דמוכחי לך לשום מילי דעלמא ת״ש ואת המשכים. תדע דהא קתני שלך אינו שלך והכל של הקב״ה ולא ניתנו אלא לנסות את הבריות שיטול לגן עדן ולקה וניתנם חלקה. עלוב ואהוב תניגא באירך פירקן התם לכל יודעיו הכא אף לאנשי ביתו. הוי כנאד בקוע למה ליה למיתנא איצטריך סד״א התם בתורה ובמצוה אבל במילי דרומכסא לא קמ״ל: סליק פירקא:

פרק חמישי

בריית״א (א) **הוי** דן את (חבירך) [דבריך] עד שלא תוציא אותם מפיך. חשוב מעשיך לדרך ארץ ותן שכר לפסיעותיך. והצדק לעולם עליך את הדין והוצא עצמך מן התרעומת ודן את חברך לכף זכות. אל תכריעהו לכף חובה הוי שש בחלקך ונאה במיעוטך ואל תסני את מוכיחך. הוי קטן בעיני עצמך. יהי חלקך ברוך לעולם עין טובה ונפש חשובה ולמדך לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז. אם התרפית במשנה סופך להתרפות באחרת כיוצא בה ואם חלקת את פנריך לחקור בה סופך להקל באחרית כיוצא בו ואין לך שכר בעיברך ואם לקית את שאינו שלך אף שלך יטלו ממך והוי זהיר בקרשים באכילתן ובנתינתן עלוב ואהוב תניגא באירך פירקן התם לכל יודעיו הכא אף לאנשי ביתו. הוי נדרים פתח לאולת תחלת מטאות פתח לעבודת כוכבים קלות ראש בנשים פתח לניאוף. אם ערבת ע״מ לשלם אל תהי ע״מ (לפרוץ) [לפרוע] אם הלוית [ע״מ שלא](כ) לפרוע] והוי ממהר לפסוק וקנה קנה לעצמו אין הבישן למד ואין הקפדן מלמד אין עם הארץ חסיד ואין בור ירא חטא ולא המרבה בסחורה חכם:

(נמ״) **הוי** כדי שיחשוב אדם מהו משיב ומה ישיבוהו. הצדק עליך יפה דן יפה חייב יפה שפט הוצא עצמך תנא ליה. התם ברגרמיה הכא עילויה קושטא בריך הוא. הוי דן את חברך היכי דלא אינלי לך מידי. ואל יכריעך פיך דלא ליקום במליה כד מנצת. שש בחלקך זו אשה. כן הוא [אומר] (נ) ומה חלק אלוה ממעל ואומר (ד) בית והון נחלת אבות [ונו׳] ונח במעטיך מזוני. שנא את המברך תנא ליה באירך פרקין התם במילי דעלמא. הכא דלא ליימא מה בכך שאלולי תהוי בת פלוני פנויה לי. והוי קטן כדכתיב (ה) נבזה בעיניו נמאס. יהיה חלקך כדכתיב (ו) יהי מקורך ברוך. עין טוב דכתיב (ז) טוב עין הוא יברך. ונפש דכתיב (ח) ותפק לרעב נפשך. למד לשונך דכתיב (ט) באחימעץ. אם התרפית כדכתיב (י) התרפית ביום צרה. עלוב ואהוב תנא לה התם ודאי לפני המקום. תהלת גדרים קלות ראש לא נצרכה אלא באשתו. אם ערבת כדכתיב (יא) לקח בנגדו כי ערב זר. כתיב לקח וכתיב (יב) קח. כל הערב ואינו משלם מעלה עליו כלוה שהיתה החובה שאינן משלם. אם לוית ע״מ לפרוע שפיר. אלא אם הלוית ע״מ שלא לפרוע פקע א״כ נמצא ממנו אבד הבא בתלמידי חכמים עסקי׳ שאינו עובר משום (יג) לוה רשע. (אין) הוי זהיר לפסק עצה טובה קמ״ל להו לתלמידי חכמים דהיכא דאית להו עסקא בהדי אינשי דעלמא דלא לישבקיה ומחבל חד על חד. קנה שם טוב דכתיב (יד) אם חכמת מחכמת לך. (טו) אין בור ירא חטא דכיון דלא ידע באורייתא מידי לא ידע למפרש מחטאיה ולא עם הארץ חסיד מ״ט כיון דלא שמע במילי דאורייתא קרי ביה (טז) מסיר אזנו משמוע תורה. לא הבישן למד ולא הקפדן פשיטא לא צריכא דאפילו במילי דדרך ארץ אמר אבא אליהו זכור למוב לעולם אין תורה מתפרשת אלא למי שאינו קפדן. אף אני אינו נגלה אלא למי שאינו קפדן אשרי מי שפגע בו ומי שישב עמו שמובטח לו שהוא בן העוה״ב: סליק פירקא

פרק ששי

(ז) **בן עזאי** אומר כל הנותן ארבעה דברים נגד עיניו שוב אינו חוטא מניז בא ולאן הוא הולך ומה עתיד להיות ומי הוא דינו. מאין בא מליחה סרוחה ממקום (שהעין) [שאין העין] יכולה לראות. ולאן הוא הולך למקום חשך ואפילה. ומה עתיד להיות רמה ותולעה. ומי הוא דינו מלך מלכי המלכים הקב״ה. ר׳ שמעון אומר בא ממקום הטינופת בא ממקום המומאה והולך לטמא את האחרים. בא מליחה סרוחה והולך למקום עפר רמה ותולעה שנא׳ (כ) אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה. ר׳ אליעזר בן יעקב אומר אנוש רמה בחיין אלו כנים. ובן אדם תולעה במותו. ר׳ שמעון בן אלעזר אומר נאה אדם זה ומשובח אלא שמוציא במעיו דבר שאין העין יכולה לראות משלו משל להי״ד למלך בשר ודם שבנה פלטריא גדולה ונאה ומשובחת והיה נהר בורסקי עובר בתוכה כל העובר ושב אומר כמה נאה פלטיא זו חוץ מנהר של בורסקי שהוא עובר בתוכה. כך זה אדם שהוא דומה מה בזמן שהוא מוציא ממעיו דבר מגונה שאין העין יכולה לראות הוא מתנאה לפני המקום. בשעת מיתתו של ר׳ אליעזר נכנסו תלמידיו וישבו לפניו ואמרו לו רבינו למדנו הלכה. אמר להם מה אלמדכם צאו והזהרו איש בכבוד חברו. ובשעה שאתם מתפללים היו יודעים לפני מי אתם עומדים שבשביל דבר זה תכנסו לחיי העולם הבא. א״ר אלעזר בן עזריה המשה דברים למדנו ר׳ אליעזר בשעת מיתתו ושמחנו בהם יותר ממה שלמדנו בחייו. ואלו הם הכדור. והאמום. והקמיע ותפלה וכפת עגלה הזהרו בהם והטבילו כמותן שהן הלכות קבועות שנאמרו לו למשה בסיני:

(נמ״) **בן עזאי** מאי קאמר כל הנותן ארבעה דברים על לבו שוב אינו חוטא אמר רבא מרת הרחמים יש לה ארבעה דברים ואף השמן ארבעה דברים כל הנותן ארבעה דברים על לבו הרי זה חוטא. העושר והאשה ויצר הרע והריב. וצריכא אי אשמעינן. אשה הוה אמינא דילמא אמור אשת איש אי נמי נדה אי נמי עובדת כוכבים. אמר יצר הרע דמשמע איסורי. ואי אשמעי׳ יצה״ר הוה אמינא דלאו אינתיהא. אבל היכא דאית ליה אשה אימא לא קמ״ל דאפילו אית ליה אשה אסור דילמא מקרי ליה אימורא. ואי אשמעי׳ יצר הרע ה״מ ברגופא אבל בממונא לא אמר נמי עושר. ואי אשמעי׳ עושר דממונא [אבל] דלישנא לא צריכא. איבעיא להו ממון פלוני לו לי. לי אשה כאשת פלוני. אשתו בכמטה נדה ישן עמה או לא. אינישי דלא מיתכשר לינציוני מאי ת״ש ושמעינהו לכלהו (נ) לא תחמוד אפילו ממון פלוני לי. האי ממון פלוני לי נגבא ליטפות הוא (אלמא) [אלא] ממון די כפלוני ודאי אסור מבעי אנפשיה אלא לולי יהיב לי פלוני ממוניה בידי דהא קא חמד. אשה כאשת פלוני הא כבר הרהר בה. אבל בת פלוני ודאי מותר פשיטא לא צריכא דאי אמר אקדשית ואמרה (לה) [לא] אתתיה נדה לא תקרב נמי דמצי מיכל בהדה מותר. כל הקרב אל אשתו והיא ישנה כאילו קרב אל ספינה העומדת ליטרף בים כתיב הכא (מקרב) [תקרב] וכתיב התם (ל) ויקרב אליו רב החובל ואיכא דאמרי חייב חטאת דכתיב החטאת איכא דאמרי כאילו קרב את הענל. אינישי דלא מיתכשר דכתיב (ס) וארוב עמם ואקללם: תנן התם (ו) כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו שלא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור משלו לה״ר ולא על הבריות בלבד אמרו אלא אף על קונו הוא מתנאה ומה עכשיו שהוא מטונף באיברו הרי הוא מטרא לקונו אילו היה ריחו נודף בקרבו לא כ״ש הוא שאמר הקב״ה לחירם מלך צור בך הסתכלתי וברואתי נקבים נקבים באדם אביעיא להו מהו להתנאות על פרסיני מעשים שלא להושיבם ולדבר עמם. ת״ש (ז) גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אלא מחזיר אותם בשפה רפה ולא בבדיחות: בשעת פטירתו של ר׳ אליעזר [כו׳] דכתיב (מ) ואהבת לרעך כמוך אני ה׳ ואע״ג דאמרי להו רחומי חבריכו כי קימיתו קמי מריכו דחזי קריתו. איבעיא להו נתן לו שלום מהו להחזיר בתפלה (מ) אפי׳ למלך [ישראל] אסור בק״ש מהדר (י) במשכים לפתחו. חמשת דברים [כו׳] כמת עגלה מ״ט דכתיב (יא) הוי למתפרות כסתות [וגו׳] מקיש כמת למספחת מה מספחת מטהרת דכתיב (יב) ושהרו הכהן מספחת היא אף כמת מטהרת. ת״ר (יג) כשחלה ר׳ אליעזר נכנסו כל חכמי ישראל אצלו אותו היום ערב שבת היה והיו הפיליו עליו נכנס בנו לחלצו ממנו נער בן ושציאו בנויפה אמר להם לחכמים כמדומה אני שרעתו של אבא נטרפה א״ל דעת אשה ודעת אמו נטרפה ודעתי לא נטרפה. בשעת פטיריתו נשק שני אצבעותיו זו בזו ואמר אוי לי על שני ספרי תורות אלו הרבה תורה למדתי והרבה תורה ליפדתי ולא חסרתי מרבותי אלא ככלב המלקק מן הים ולא חסרוני תלמידי כמכחול בשופרת אילמלא נעשים כל האילנות קולמסים וכל הימים דיו לא היו מספיקין לכתוב כל מה שדרשתי ולא עוד אלא שאני שונה שלש [מאות] הלכות בהברת עזה ושלש מאות הלכות פסוקות במכשפה לא תחיה ולא היה אדם ששאלני בהם דבר חוץ מעקיבא בן יוסף. אמר מר כנגד המלקק מן

הנהות ומראה מקומות (יט) סנהדרין נח: (כ) ר״ה נפנק קהנוס: (כא) תמות ס״ד: (כב) כתובות קיג: (כג) תמות ס״ד: (כד) ויקרא יט: (כה) מכשלי יח: (כו) (דברים ח) : (כז) (משלי כג) : (כח) (משלי ג) : (כט) (קהלת ג) : (ל) (ויקרא יט) : (לא) [מסכת כלה פ״ג ופ״ד] : (לב) (יונה ג) : (לג) (ש״ב ז) : (לד) (שם) : (לה) (שם) : (לו) (שם) : (לז) (ישעיה כא) : (לח) (שמות יז) : (לט) (שם) : (מ) (במדבר יא) : (מא) (שמות לד) : (מב) (ירמיה כו) : (מג) (מגילה דף יד: ושם מיתת מכסכה יהושע: (מד) (מיכה ג) : (מה) (משלי ל) : (מו) (משלי כג) : (מז) (משלי ה) : (מח) (ירמיה כג) : (מט) (שם) : (נ) (שם יד) : (נא) (שם א׳) : (נב) (ש״ב יז) : (נג) (ש״ב יח) : (נד) (ישעיה מח) : (נה) (משלי כד) : (נו) (משלי כה) : (נז) (ישעיה כח) : (נח) (שם) : (נט) (שם) : (ס) (משלי ו) : (סא) (יחזקאל יג) : (סב) (ויקרא יט) : (סג) [מסכת כלה פ״ג ופ״ד] : (סד) (משלי כה) : (סה) (ויקרא יט) : (סו) (משלי כה) : (סז) (ויקרא יט) : (סח) (משלי כה) : (סט) (ויקרא יט) : (ע) (ויקרא יט) : (עא) (משלי כה) : (עב) (ויקרא יט) : (עג) (משלי כה) : (עד) (ויקרא יט) : (עה) (משלי כה) : (עו) (ויקרא יט) : (עז) (משלי כה) : (עח) (ויקרא יט) : (עט) (משלי כה) : (פ) (ויקרא יט) : (פא) (משלי כה) : (פב) (ויקרא יט) : (פג) (משלי כה) : (פד) (ויקרא יט) : (פה) (משלי כה) : (פו) (ויקרא יט) : (פז) (משלי כה) : (פח) (ויקרא יט) : (פט) (משלי כה) : (צ) (ויקרא יט) : (צא) (משלי כה) : (צב) (ויקרא יט) : (צג) (משלי כה) : (צד) (ויקרא יט) : (צה) (משלי כה) : (צו) (ויקרא יט) : (צז) (משלי כה) : (צח) (ויקרא יט) : (צט) (משלי כה) : (ק) (ויקרא יט) : (קא) (משלי כה) : (קב) (ויקרא יט) : (קג) (משלי כה) : (קד) (ויקרא יט) : (קה) (משלי כה) : (קו) (ויקרא יט) : (קז) (משלי כה) : (קח) (ויקרא יט) : (קט) (משלי כה) : (קי) (ויקרא יט) : (קיא) (משלי כה) : (קיב) (ויקרא יט) : (קיג) (משלי כה) : (קיד) (ויקרא יט) : (קטו) (משלי כה) : (קטז) (ויקרא יט) : (קיז) (משלי כה) : (קיח) (ויקרא יט) : (קיט) (משלי כה) : (קכ) (ויקרא יט) : (קכא) (משלי כה) : (קכב) (ויקרא יט) : (קכג) (משלי כה) : (קכד) (ויקרא יט) : (קכה) (משלי כה) : (קכו) (ויקרא יט) : (קכז) (משלי כה) : (קכח) (ויקרא יט) : (קכט) (משלי כה) : (קל) (ויקרא יט) : (קלא) (משלי כה) : (קלב) (ויקרא יט) : (קלג) (משלי כה) : (קלד) (ויקרא יט) : (קלה) (משלי כה) : (קלו) (ויקרא יט) : (קלז) (משלי כה) : (קלח) (ויקרא יט) : (קלט) (משלי כה) : (קמ) (ויקרא יט) : (קמא) (משלי כה) : (קמב) (ויקרא יט) : (קמג) (משלי כה) : (קמד) (ויקרא יט) : (קמה) (משלי כה) : (קמו) (ויקרא יט) : (קמז) (משלי כה) : (קמח) (ויקרא יט) : (קמט) (משלי כה) : (קנ) (ויקרא יט) : (קנא) (משלי כה) : (קנב) (ויקרא יט) : (קנג) (משלי כה) : (קנד) (ויקרא יט) : (קנה) (משלי כה) : (קנו) (ויקרא יט) : (קנז) (משלי כה) : (קנח) (ויקרא יט) : (קנט) (משלי כה) : (קס) (ויקרא יט) : (קסא) (משלי כה) : (קסב) (ויקרא יט) : (קסג) (משלי כה) : (קסד) (ויקרא יט) : (קסה) (משלי כה) : (קסו) (ויקרא יט) : (קסז) (משלי כה) : (קסח) (ויקרא יט) : (קסט) (משלי כה) : (קע) (ויקרא יט) : (קעא) (משלי כה) : (קעב) (ויקרא יט) : (קעג) (משלי כה) : (קעד) (ויקרא יט) : (קעה) (משלי כה) : (קעו) (ויקרא יט) : (קעז) (משלי כה) : (קעח) (ויקרא יט) : (קעט) (משלי כה) : (קפ) (ויקרא יט) : (קפא) (משלי כה) : (קפב) (ויקרא יט) : (קפג) (משלי כה) : (קפד) (ויקרא יט) : (קפה) (משלי כה) : (קפו) (ויקרא יט) : (קפז) (משלי כה) : (קפח) (ויקרא יט) : (קפט) (משלי כה) : (קצ) (ויקרא יט) : (קצא) (משלי כה) : (קצב) (ויקרא יט) : (קצג) (משלי כה) : (קצד) (ויקרא יט) : (קצה) (משלי כה) : (קצו) (ויקרא יט) : (קצז) (משלי כה) : (קצח) (ויקרא יט) : (קצט) (משלי כה) : (ר) (ויקרא יט) : (רא) (משלי כה) : (רב) (ויקרא יט) : (רג) (משלי כה) : (רד) (ויקרא יט) : (רה) (משלי כה) : (רו) (ויקרא יט) : (רז) (משלי כה) : (רח) (ויקרא יט) : (רט) (משלי כה) : (ש) (ויקרא יט) : (שא) (משלי כה) : (שב) (ויקרא יט) : (שג) (משלי כה) : (שד) (ויקרא יט) : (שה) (משלי כה) : (שו) (ויקרא יט) : (שז) (משלי כה) : (שח) (ויקרא יט) : (שט) (משלי כה) : (ת) (ויקרא יט) : (תא) (משלי כה) : (תב) (ויקרא יט) : (תג) (משלי כה) : (תד) (ויקרא יט) : (תה) (משלי כה) : (תו) (ויקרא יט) : (תז) (משלי כה) : (תח) (ויקרא יט) : (תט) (משלי כה) : (תי) (ויקרא יט) : (תיא) (משלי כה) : (תיב) (ויקרא יט) : (תיג) (משלי כה) : (תיד) (ויקרא יט) : (תטו) (משלי כה) : (תטז) (ויקרא יט) : (תיז) (משלי כה) : (תיח) (ויקרא יט) : (תיט) (משלי כה) : (תכ) (ויקרא יט) : (תכא) (משלי כה) : (תכב) (ויקרא יט) : (תכג) (משלי כה) : (תכד) (ויקרא יט) : (תכה) (משלי כה) : (תכו) (ויקרא יט) : (תכז) (משלי כה) : (תכח) (ויקרא יט) : (תכט) (משלי כה) : (תל) (ויקרא יט) : (תלא) (משלי כה) : (תלב) (ויקרא יט) : (תלג) (משלי כה) : (תלד) (ויקרא יט) : (תלה) (משלי כה) : (תלו) (ויקרא יט) : (תלז) (משלי כה) : (תלח) (ויקרא יט) : (תלט) (משלי כה) : (תמ) (ויקרא יט) : (תמא) (משלי כה) : (תמב) (ויקרא יט) : (תמג) (משלי כה) : (תמד) (ויקרא יט) : (תמה) (משלי כה) : (תמו) (ויקרא יט) : (תמז) (משלי כה) : (תמח) (ויקרא יט) : (תמט) (משלי כה) : (תנ) (ויקרא יט) : (תנא) (משלי כה) : (תנב) (ויקרא יט) : (תנג) (משלי כה) : (תנד) (ויקרא יט) : (תנה) (משלי כה) : (תנו) (ויקרא יט) : (תנז) (משלי כה) : (תנח) (ויקרא יט) : (תנט) (משלי כה) : (תס) (ויקרא יט) : (תסא) (משלי כה) : (תסב) (ויקרא יט) : (תסג) (משלי כה) : (תסד) (ויקרא יט) : (תסה) (משלי כה) : (תסו) (ויקרא יט) : (תסז) (משלי כה) : (תסח) (ויקרא יט) : (תסט) (משלי כה) : (תע) (ויקרא יט) : (תעא) (משלי כה) : (תעב) (ויקרא יט) : (תעג) (משלי כה) : (תעד) (ויקרא יט) : (תעה) (משלי כה) : (תעו) (ויקרא יט) : (תעז) (משלי כה) : (תעח) (ויקרא יט) : (תעט) (משלי כה) : (תפ) (ויקרא יט) : (תפא) (משלי כה) : (תפב) (ויקרא יט) : (תפג) (משלי כה) : (תפד) (ויקרא יט) : (תפה) (משלי כה) : (תפו) (ויקרא יט) : (תפז) (משלי כה) : (תפח) (ויקרא יט) : (תפט) (משלי כה) : (תצ) (ויקרא יט) : (תצא) (משלי כה) : (תצב) (ויקרא יט) : (תצג) (משלי כה) : (תצד) (ויקרא יט) : (תצה) (משלי כה) : (תצו) (ויקרא יט) : (תצז) (משלי כה) : (תצח) (ויקרא יט) : (תצט) (משלי כה) : (תק) (ויקרא יט) : (תקא) (משלי כה) : (תקב) (ויקרא יט) : (תקג) (משלי כה) : (תקד) (ויקרא יט) : (תקה) (משלי כה) : (תקו) (ויקרא יט) : (תקז) (משלי כה) : (תקח) (ויקרא יט) : (תקט) (משלי כה) : (תקי) (ויקרא יט) : (תקיא) (משלי כה) : (תקיב) (ויקרא יט) : (תקיג) (משלי כה) : (תקיד) (ויקרא יט) : (תקטו) (משלי כה) : (תקטז) (ויקרא יט) : (תקיז) (משלי כה) : (תקיח) (ויקרא יט) : (תקיט) (משלי כה) : (תקכ) (ויקרא יט) : (תקכא) (משלי כה) : (תקכב) (ויקרא יט) : (תקכג) (משלי כה) : (תקכד) (ויקרא יט) : (תקכה) (משלי כה) : (תקכו) (ויקרא יט) : (תקכז) (משלי כה) : (תקכח) (ויקרא יט) : (תקכט) (משלי כה) : (תקל) (ויקרא יט) : (תקלא) (משלי כה) : (תקלב) (ויקרא יט) : (תקלג) (משלי כה) : (תקלד) (ויקרא יט) : (תקלה) (משלי כה) : (תקלו) (ויקרא יט) : (תקלז) (משלי כה) : (תקלח) (ויקרא יט) : (תקלט) (משלי כה) : (תקמ) (ויקרא יט) : (תקמא) (משלי כה) : (תקמב) (ויקרא יט) : (תקמג) (משלי כה) : (תקמד) (ויקרא יט) : (תקמה) (משלי כה) : (תקמו) (ויקרא יט) : (תקמז) (משלי כה) : (תקמח) (ויקרא יט) : (תקמט) (משלי כה) : (תקנ) (ויקרא יט) : (תקנא) (משלי כה) : (תקנב) (ויקרא יט) : (תקנג) (משלי כה) : (תקנד) (ויקרא יט) : (תקנה) (משלי כה) : (תקנו) (ויקרא יט) : (תקנז) (משלי כה) : (תקנח) (ויקרא יט) : (תקנט) (משלי כה) : (תקס) (ויקרא יט) : (תקסא) (משלי כה) : (תקסב) (ויקרא יט) : (תקסג) (משלי כה) : (תקסד) (ויקרא יט) : (תקסה) (משלי כה) : (תקסו) (ויקרא יט) : (תקסז) (משלי כה) : (תקסח) (ויקרא יט) : (תקסט) (משלי כה) : (תקע) (ויקרא יט) : (תקעא) (משלי כה) : (תקעב) (ויקרא יט) : (תקעג) (משלי כה) : (תקעד) (ויקרא יט) : (תקעה) (משלי כה) : (תקעו) (ויקרא יט) : (תקעז) (משלי כה) : (תקעח) (ויקרא יט) : (תקעט) (משלי כה) : (תקפ) (ויקרא יט) : (תקפא) (משלי כה) : (תקפב) (ויקרא יט) : (תקפג) (משלי כה) : (תקפד) (ויקרא יט) : (תקפה) (משלי כה) : (תקפו) (ויקרא יט) : (תקפז) (משלי כה) : (תקפח) (ויקרא יט) : (תקפט) (משלי כה) : (תקצ) (ויקרא יט) : (תקצא) (משלי כה) : (תקצב) (ויקרא יט) : (תקצג) (משלי כה) : (תקצד) (ויקרא יט) : (תקצה) (משלי כה) : (תקצו) (ויקרא יט) : (תקצז) (משלי כה) : (תקצח) (ויקרא יט) : (תקצט) (משלי כה) : (תר) (ויקרא יט) : (תרא) (משלי כה) : (תרב) (ויקרא יט) : (תרג) (משלי כה) : (תרד) (ויקרא יט) : (תרה) (משלי כה) : (תרו) (ויקרא יט) : (תרז) (משלי כה) : (תרח) (ויקרא יט) : (תרט) (משלי כה) : (תרי) (ויקרא יט) : (תריא) (משלי כה) : (תריב) (ויקרא יט) : (תריג) (משלי כה) : (תריד) (ויקרא יט) : (תרטו) (משלי כה) : (תרטז) (ויקרא יט) : (תריז) (משלי כה) : (תריח) (ויקרא יט) : (תריט) (משלי כה) : (תרכ) (ויקרא יט) : (תרכא) (משלי כה) : (תרכב) (ויקרא יט) : (תרכג) (משלי כה) : (תרכד) (ויקרא יט) : (תרכה) (משלי כה) : (תרכו) (ויקרא יט) : (תרכז) (משלי כה) : (תרכח) (ויקרא יט) : (תרכט) (משלי כה) : (תרל) (ויקרא יט) : (תרלא) (משלי כה) : (תרלב) (ויקרא יט) : (תרלג) (משלי כה) : (תרלד) (ויקרא יט) : (תרלה) (משלי כה) : (תרלו) (ויקרא יט) : (תרלז) (משלי כה) : (תרלח) (ויקרא יט) : (תרלט) (משלי כה) : (תרמ) (ויקרא יט) : (תרמא) (משלי כה) : (תרמב) (ויקרא יט) : (תרמג) (משלי כה) : (תרמד) (ויקרא יט) : (תרמה) (משלי כה) : (תרמו) (ויקרא יט) : (תרמז) (משלי כה) : (תרמח) (ויקרא יט) : (תרמט) (משלי כה) : (תרנ) (ויקרא יט) : (תרנא) (משלי כה) : (תרנב) (ויקרא יט) : (תרנג) (משלי כה) : (תרנד) (ויקרא יט) : (תרנה) (משלי כה) : (תרנו) (ויקרא יט) : (תרנז) (משלי כה) : (תרנח) (ויקרא יט) : (תרנט) (משלי כה) : (תרס) (ויקרא יט) : (תרסא) (משלי כה) : (תרסב) (ויקרא יט) : (תרסג) (משלי כה) : (תרסד) (ויקרא יט) : (תרסה) (משלי כה) : (תרסו) (ויקרא יט) : (תרסז) (משלי כה) : (תרסח) (ויקרא יט) : (תרסט) (משלי כה) : (תרע) (ויקרא יט) : (תרעא) (משלי כה) : (תרעב) (ויקרא יט) : (תרעג) (משלי כה) : (תרעד) (ויקרא יט) : (תרעה) (משלי כה) : (תרעו) (ויקרא יט) : (תרעז) (משלי כה) : (תרעח) (ויקרא יט) : (תרעט) (משלי כה) : (תרפ) (ויקרא יט) : (תרפא) (משלי כה) : (תרפב) (ויקרא יט) : (תרפג) (משלי כה) : (תרפד) (ויקרא יט) : (תרפה) (משלי כה) : (תרפו) (ויקרא יט) : (תרפז) (משלי כה) : (תרפח) (ויקרא יט) : (תרפט) (משלי כה) : (תרצ) (ויקרא יט) : (תרצא) (משלי כה) : (תרצב) (ויקרא יט) : (תרצג) (משלי כה) : (תרצד) (ויקרא יט) : (תרצה) (משלי כה) : (תרצו) (ויקרא יט) : (תרצז) (משלי כה) : (תרצח) (ויקרא יט) : (תרצט) (משלי כה) : (תרק) (ויקרא יט) : (תרקא) (משלי כה) : (תרקב) (ויקרא יט) : (תרקג) (משלי כה) : (תרקד) (ויקרא יט) : (תרקה) (משלי כה) : (תרקו) (ויקרא יט) : (תרקז) (משלי כה) : (תרקח) (ויקרא יט) : (תרקט) (משלי כה) : (תרקי) (ויקרא יט) : (תרקיא) (משלי כה) : (תרקיב) (ויקרא יט) : (תרקיג) (משלי כה) : (תרקיד) (ויקרא יט) : (תרקטו) (משלי כה) : (תרקטז) (ויקרא יט) : (תרקיז) (משלי כה) : (תרקיח) (ויקרא יט) : (תרקיט) (משלי כה) : (תרקכ) (ויקרא יט) : (תרקכא) (משלי כה) : (תרקכב) (ויקרא יט) : (תרקכג) (משלי כה) : (תרקכד) (ויקרא יט) : (תרקכה) (משלי כה) : (תרקכו) (ויקרא יט) : (תרקכז) (משלי כה) : (תרקכח) (ויקרא יט) : (תרקכט) (משלי כה) : (תרקל) (ויקרא יט) : (תרקלא) (משלי כה) : (תרקלב) (ויקרא יט) : (תרקלג) (משלי כה) : (תרקלד) (ויקרא יט) : (תרקלה) (משלי כה) : (תרקלו) (ויקרא יט) : (תרקלז) (משלי כה) : (תרקלח) (ויקרא יט) : (תרקלט) (משלי כה) : (תרקמ) (ויקרא יט) : (תרקמא) (משלי כה) : (תרקמב) (ויקרא יט) : (תרקמג) (משלי כה) : (תרקמד) (ויקרא יט) : (תרקמה) (משלי כה) : (תרקמו) (ויקרא יט) : (תרקמז) (משלי כה) : (תרקמח) (ויקרא יט) : (תרקמט) (משלי כה) : (תרקנ) (ויקרא יט) : (תרקנא) (משלי כה) : (תרקנב) (ויקרא יט) : (תרקנג) (משלי כה) : (תרקנד) (ויקרא יט) : (תרקנה) (משלי כה) : (תרקנו) (ויקרא יט) : (תרקנז) (משלי כה) : (תרקנח) (ויקרא יט) : (תרקנט) (משלי כה) : (תרקס) (ויקרא יט) : (תרקסא) (משלי כה) : (תרקסב) (ויקרא יט) : (תרקסג) (

מן הים מרמיה נפשיה לכלב על תלמידיו קאמר ומ"ש אתלמידיו מפני שלא באו בשעת חליו ותניא (יל) אמר להם תמהני אם יכולו מיתה עצמן ת"ר בשעת פטירת חכם כל העם חייבים בהספדו דכתיב (מו) וישמואל מת ויספדו לו כל ישראל וכתיב (מז) וימת שמואל ויקבצו כל ישראל ויספדו לו מדאמר כל ישראל לאו אש"ס דנקבצו אלא דבכולהו בעיירות [אמרו] וכי זה כבודו של שמואל שהוא היה מהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמדנו תורה מה שלא עשה כן נביא ונביא שנאמר (יז) (והיה) [והלך] מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל [וגו'] ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ושם שפט את ישראל. אמר רבא גדול שנתעסקו בשמואל יותר ממשה רבינו דאילו במשה רבינו כתיב (יח) ויבכו בני ישראל ואילו הכא כתיב ויספדו לו כל [ישראל] אפי' נשים ועבדים וקטנים תנן התם (יט) כינום לצדיקים הנייה להם והנייה לעולם. פיזור לצדיקים רעה להם ורעה לעולם [כינום לרשעים רעה להם ורעה לעולם] פיזור לרשעים הנייה להם והנייה לעולם [בזמן שהרשעים נעקרין מן העולם טובה באה לעולם שנאמר (כ) ובאבוד רשעים רנה] בזמן שהצדיקים מסתלקין מן העולם רעה באה לעולם שנאמר (כא) הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואמר רבא ולא תימ' אנשי דריה דידעין ליה לחדו אלא כולי עלמא דכתיב [ואין איש שם על לב וכתיב התם (כב) נאספו כל הארץ בי] אין איש שם על לב ואמר רבא אין הצדיקין נפטרין [מהעולם] אלא בעון ביטול תורה (כג) דכתיב (כד) אשר שם משה. ת"ר מה ראה ישעיה הצדיק לומר הצדיק אבד לומר שהצדיק נתפס בעון הדור (כה) כדר' גוריון דאמר בזמן שהצדיקים בדור הצדיקים נתפסים על הדור ואם אין הצדיקים בדור תינוקות של בית רבן נתפסים על הדור. אמר מר שהצדיק נתפס בעון דורו שבקיה לפירושיה ופסק ליה. ה"ק אמרי בריייהא דבחוביה דידיה הוא דלקה דאע"ג דאבד אין איש שם על לב ואע"ב חזר והניחם ברוח הקודש שנא' (כו) כי מפני הרעה נאספ הצדיק זה אתרן. וכה"א (כז) כאשר נאספ אהרן. מה רעה היתה שם (כח) וישמע הכנעני מלך ערד. ואנשי חסד נאספים זה שמואל ודורו הזקנים שנאספו עמו באין מבין זה שאול ואבנר שנא' (כט) ואין (ל) מבין כי כלם ישנים וכתיב בתריה (לא) ינוחו על משכבותם הולך נכוחו. אמר רבא עובדיא הוה בחד פולמרכא דמרזו עליה פולמר דכותיה הוו ליה חביבין בניוהו מאי עבד שקלינן חד חד ואטמרנה למרחי יתיב בו אינש אמר אפיקו לי בני מרינהא לדין חביש לדין קטל לדין מחה תלת אף הקב"ה כך לכשרואה שהדור תקפה חמאתם הוא מסלק את הצדיק ואח"כ (לב) קרבו הנה בני עוננה זרע מנאף ותזנה מי בהם מכשפים מי בהם מנאפים והוא נפש ליה לדרא ת"ר על ג' דברים נענש על שקראם (לג) זרע מרעים וקראם בני עוננה זרע מנאף שנא' (לד) ואתם קרבו הנה בני עוננה זרע מנאף ותזנה ומפני שנמחל לו שנא' (לה) ויגע על פי ויאמר הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך וחמאתך תכופר: הדרן עלך פרק בן עזאי

פרק שביעי

(ו) [בריייתא] **לעולם** תהיה נאה בבניסתך ותהא נאה ביציאתך ועלוב לאנשי ביתך ותהא ממעט את העסק ועסוק בתורה.

אמרו עליו על ר' שמעון בן אלעזר (שהוא) [שהיה] בא ממגדל גדר מבית רבו והיה רוכב על החמור והיה מטייל על שפת הים ומצא אדם מכוער. א"ל כמה אתה מכוער שמא כל בני עירך מכוערין כמותך. א"ל לך לאומן שעשאני כיון שידע ר"ש שחטא ירד מן החמור והיה משתחוה לפניו א"ל נענתי לך מחול לי א"ל העבודה איני מוחל לך עד שתלך ותאמר לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית. הלך ר' שמעון אחריו תלתא מילין מצאוהו אנשי עירו ויצאו לקראתו ואמרו לו שלום עליך ר' נפנה אליהם לאחוריו אמר להם אי זה הוא ר' אמרו לו זה שהוא בא אחריך אמר להם אם זה ר' אל יהיו כמותו בישראל כזוחו עליו תלמידיו שהיה חביב עליהם אמרו לו מה עשה לך אמר להם כך עשה לי אמרו לו אע"פ כן מחול לו. הוי רך בקנה ואל תהי קשה כארז מה קנה זה יצאו ארבע רוחות השמים והקנה הולך ובא עמהם עמדו ארבע רוחות הקנה עומדת במקומה לפיכך זכה קנה ליטול ממנו קלמוס לכתוב בו דברי תורה אבל ארז אינו כן אלא יצאת רוח צפונית דרומית הופכתו ועוקרתו על פניו ומה סופו של ארז זה באין עליו סרתתין ומסתתין בו ומסככין בו בתים והשאר מסיקין אותו באור. כיצד אדם מכבד את רבו בזמן ששניהם הולכים בדרך נותנו לימינו ואינו נותנו לשמאלו היו שלשה והחכם ביניהם החכם באמצע הגדול מימינו והקטן משמאלו שכך מצינו בשלשה מלאכי השרת שבאו אצל אברהם אבינו. גבריאל מיכאל ורפאל גבריאל באמצע מיכאל מימינו ורפאל משמאלו וכיון שבאו אצל אברהם באתה שכינה ועמדה למעלה מראשו אמר להם רבותי המתינו לי עד שאפסוק מן השכינה שהיא גדולה מכם שנאמר (ויאמר ה') (ג) ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם וכיון שנפסוק אברהם מן השכינה בא והשתחוה להם שנא' (נ) ויראו ויריץ לקראתם והכניסן לתחת האילן אמר להם רבותי יוקח נא מעט מים וגו' ואח"כ (באתה להם השכינה) [ואקחה פת לחם] וסעדו לבבכם אבל לוטי מה אמר להם לינו ורחצו רגליכם והשכמתם וגו' אחרים אומרים לא אמר לוט אלא בהכנסת חכמים אילו רואים אותם כשהם (רוחצים) [רחוצים] פניהם יזדיהם ורגליהם נמצאו הורגים אותו ואת בני ובשיראו אבק על רגליהם יאמרו לא באו אלא עכשיו מן הדרך. מעשה בארבעה זקנים רבן גמליאל ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא שהלכו למלכות פניסית ואמר להם פוליסופוס אחד חבר שם א"ל ר' יהושע לר' גמליאל ר' אלך ואקבל פניו של פוליסופוס חברנו א"ל לאו שוב א"ל ר' אלך ואקביל פניו של פוליסופוס חברנו א"ל לך לשלום לשתרית בקרית הגבר הלכו ועמדו על פתחו של פוליסופוס. והיה ר"ג מופה על הדלת והיה פוליסופוס מחשב בדעתו ואמר אין זה דרך ארץ אלא של חכמים. מה עשה פעם שניה עמד פוליסופוס והדיח ידיו ורגליו שלישית פתח את הדלת וראה את חכמי ישראל אלו באין מכאן ואלו באין מכאן ור"ג באמצע ור' אלעזר בן עזריה מימינו ור' עקיבא משמאלו היה פוליסופוס מחשב בדעתו ואמר איך אתן שלום לחכמי ישראל אם אני אומר שלום עליך ר"ג הריני בזוה חכמי ישראל. ואם אומר שלום עליכם חכמי ישראל הריני בזוה ר"ג כשהגיע אצלם אמר להם שלום עליכם ולר"ג בראש. ולא מרבן גמליאל אלא מהגבורה שנאמר (ז) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד [עליו] מימינו ומשמאלו. ההולך אחר רבו אינו רשאי ליפטר עד שיכנס אחריו ויטול ממנו רשות. היו שני תלמידי חכמים שקולים זה בזה. בעל הבית נכנס תחלה והאורח אחריו וכשיוצאים האורח יוצא תחלה ובעל הבית אחריו. הנפטר מרבו בין כשהוא גדול בין כשהוא קטן יאמר לו הריני נפטר:

(נמ) **לעולם** תהיה נאה [כו' מה קנה זה כו']. א"ר שמואל בר נחמני מאי דכתיב (ס) והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים (ו) טובה קללה שקלל אחיה השלוני את ישראל מברכה שברכם בלעם הרשע אחיה קללם בקנה דכתיב (ז) כארזים עלי מים (מה קנה זו) [לפיכך זכה] וכו'. למה זכו כלבים שיעשו מצואתם ספרים ומזוזות לפי שנאמר (ח) לא יחרץ כלב לשונו. כיוצא בדבר אתה אומר מה זכו החירות אלא וזונות היו וכשראו את ישראל הפכו פניהם לפיכך נקראו חירות: כיצד אדם מכבד וכו' תנא (ט) אם לבשר בא לבשר את שרה. גבריאל להופכה לסדום. רפאל לרפאות את אברהם. ו"א רפאל לבשר את שרה ולרפאות שנאמר (י) וירפא אלהים. מיכאל וגבריאל להפכה לסדום. מ"ט דת"ק (יא) ויהפוך את הערים ומ"ט דיש אומרים (יב) ויבואו שני המלאכים סדומה. מ"ש לאברהם דאמרי כן תעשה ומ"ש ללוט דקאמרי לא כי ברחוב נלין (יג) א"ר אלעזר מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול. ת"ר לא לעתיר לבא (יד) בן דוד באמצע אדם שת פתושלח מימינו. אברהם ומשה ויעקב משמאל. מ"ט דשבקיה ליצחק אמר רבא יצחק עדיפא מיניהו קאתי (טו) דקאמרי ליה כל ישראל (טז) כי אתה אבינו. מעתה עשו לגין עוליה ת"ל כי אתה אבינו (הבאים) [הבנים] כאביהם מה האב שלא כפר בברית אף הבנים שלא כפרו בברית ומנא לן (יז) כי לדם (ימשך) [אעשך] ודם ירדפוך אם לא דם שנאת וכי עשו שונא דם היה והלא כל מעשיו אינם אלא בשפיכות דמים שנאמר (יח) דמיונו כאריה יכסוף לטרוף ובכפיר יושב במסתרים. ומאי משמע דילמא לקפותי לא מדכתיב דמינו ולא כתיב דמיונו ש"מ: הדרן עלך תהיה נאה.

פרק שמיני

[בריייתא] **ר' מאיר** אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו. נקרא ריע [אהוב] אוהב את המקום אוהב את הבריות. משמח את המקום משמח את הבריות מלבשהו ענוה ויראה. מכשרותו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן. מרחקתו מן החטא ומקרבתו לזכות. (ונותנת) [ונהנים] ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר (יט) לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה נותנת לו מלכות וממשלה גדולה חוקר דין ומגלין לו מן הסמים רזי תורה נעשה כמעין שאינו נפסק ונכנר המתגבר והולך לו. הוי צנוע ואורך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים כלם. א"ר יהושע ב"ל בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב מכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו תדיר בתלמוד תורה נקרא נזוף שנאמר (כ) נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם ואומר (כא) והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה וכל הלמד בתלמוד תורה הרי זה מתעלה שנאמר (כב) ומהתנה נחליאל ומנחליאל במות. וכל הלמד מחברו פרק אחד או הלכה אחת ואפי' פסוק אחד ואפילו אות אחת קטנה צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד עשאו רבו ואלופו שני' (כג) ואתה אנוש בערכי אלופי ומיודעי והלא הדברים ק"ו ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים קראו רבו ואלופו הלמד מחברו פרק אחד או הלכה אחת ואפי' פסוק אחד דבר אחד ואפילו אות אחת שאנ"ל שצריך לנהוג בו כבוד ואין כבוד אלא תורה שנאמר (כד) כבוד חכמים ינחלו (כה) והמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר (כו) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. אל תבקש גדולה ולא תחמוד כבוד יותר מלמודך עשה ואל תתאנה לשולחנם של מלכים שולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך. גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות שהמלכות בשלשים מעלות והכהונה בעשרים וארבעה והתורה בארבעים ושמונה דברים. בישיבה במקרא בדרך ארץ במיעוט שינה במיעוט שיחה במיעוט סחורה במיעוט שחוק במיעוט תענוג במיעוט דרך ארץ בארך אפים ולב טוב באמונת חכמים ובקבלת היסורין בתלמוד בשמיעת אזן בעריכת שפתים בבינת הלב. בשקלות הלב. בקימה בריאה בחכמה בענוה בשמוש חכמים ובדקדוק חברים ובפלפול התלמידים המכיר את מקומו השמח בחלקו העושה סיג לדבריו ואין מחזיק טובה לעצמו ואוהב את המקום אוהב את התוכחות אוהב את הצדקות אוהב את המישרים מתרחק מן הכבוד ולא רודף אחר הכבוד ולא מגיס לבו בתלמודו ולא שמח בהוראה הנושא בעול עם חברו ומכריעו לכף זכות מעמידו על האמת מעמידו על השלום מתישב בתלמודו שואל ומשיב שומע ומוסיף המחכם את רבו המבין את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר (כז) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר (כח) כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא ואומר (כט) רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך (ל) [ואומר (לא) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום] ואומר (לב) עץ חיים היא למחזיקים בה והומכיה מאושר ואומר (לג) תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך ואומר (לד) כי ליית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך ואומר (לה) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד. ואומר (לו) כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך: ר' שמעון בר' יהודה משום ר' שמעון אומר הנוי והכח והעושר והחכמה והזקנה והשיבה והכבוד והבנים לצדיקים נאה להם ונאה לעולם שנא' (לז) עטרת תפארת בנים אבותם ואומר (לח) תפארת בחורים כחם והדר זקנים (בבוד) [שיבה] ואומר (מ) ונגד זקני כבוד. ר' שמעון בן מנסיא אומר שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כלם נתקיימו בר' ובניו: (מא) חמשה קנינין קנה הקב"ה בעולמו ואלו הם תורה קנין אחד שמים וארץ קנין אחד אברהם קנין אחד ישראל קנין אחד בית המקדש קנין אחד. תורה מנין שנאמר (מב) ה' קנני ראשית דרכו שמים וארץ מנין שנא' (מג) השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו'. אברהם מנין שנא' (מד) ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ. ישראל מנין שנאמר (מה) עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית ואומר (מו) לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם. ובית המקדש מנין שנאמר (מז) מקדש ה' כוננו ידיך ואומר (מח) ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימיני וכולם לא בראם הקב"ה אלא לכבודו שנאמר (מט) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר (נ) ה' ימלוך לעולם ועד:

[גמ'] **ר' מאיר** אומר. ת"ר מעשה בר' מאיר שהלך למקום אחד שאלו זקן אחד מהו שכתוב ריח ניחוח אשה לה' לא היה בידו נכנס לבית המדרש ושאל אל"א כאן בעוסקים לשמה ובאן בעוסקים שלא לשמה. ולר' מאיר אדרתני כל העוסק בתורה לשמה לית ליה הא דא"ר יוחנן (נא) ויאמר ה' על עזבם את תורתי לא על ע"ז ולא על גילוי עריות ושפיכות דמים אמר הקב"ה לא הגליתי

הנהות ומראה מקומות (יד) סנהדרין דף סח.: (טו) [ש"ב כ"ח]: (טז) סנהדרין דף עח.: (יז) (דברים לג): (יח) (שם שם ז): (יט) (משלי יח): (כ) (ישעיה מ): (כא) (ירמיה יב): (כב) [דברים כח] (שם): (כג) (משלי ח): (כד) (דברים ד): (כה) (שם שם): (כו) (משלי ד): (כז) [אסתר ג]: (כח) (משלי ג): (כט) (שם שם): (ל) [ומשלי ג]: (לא) (ישעיה נד): (לב) (שם שם): (לג) (שם ב): (לד) (שם שם): (לה) (שם ג): (לו) (שם שם): (לז) (משלי ד): (לח) (שם שם): (לט) (שם שם): (מ) (שם שם): (מא) (ישעיה נט): (מב) (שם שם): (מג) (שם ב): (מד) (שם שם): (מה) (שם שם): (מו) (שם שם): (מז) (שם שם): (מח) (שם שם): (מט) (שם שם): (נ) (שם שם): (נא) (שם שם): (נב) (שם שם): (נג) (שם שם): (נד) (שם שם): (נה) (שם שם): (נו) (שם שם): (נז) (שם שם): (נח) (שם שם): (נט) (שם שם): (ס) (שם שם): (סא) (שם שם): (סב) (שם שם): (סג) (שם שם): (סד) (שם שם): (סה) (שם שם): (סו) (שם שם): (סז) (שם שם): (סח) (שם שם): (סט) (שם שם): (ע) (שם שם): (עא) (שם שם): (עב) (שם שם): (עג) (שם שם): (עד) (שם שם): (עה) (שם שם): (עו) (שם שם): (עז) (שם שם): (עח) (שם שם): (עט) (שם שם): (פ) (שם שם): (פא) (שם שם): (פב) (שם שם): (פג) (שם שם): (פד) (שם שם): (פה) (שם שם): (פו) (שם שם): (פז) (שם שם): (פח) (שם שם): (פט) (שם שם): (צ) (שם שם): (צא) (שם שם): (צב) (שם שם): (צג) (שם שם): (צד) (שם שם): (צה) (שם שם): (צו) (שם שם): (צז) (שם שם): (צח) (שם שם): (צט) (שם שם): (ק) (שם שם): (קא) (שם שם): (קב) (שם שם): (קג) (שם שם): (קד) (שם שם): (קה) (שם שם): (קו) (שם שם): (קז) (שם שם): (קח) (שם שם): (קט) (שם שם): (קי) (שם שם): (קיא) (שם שם): (קיב) (שם שם): (קיג) (שם שם): (קיד) (שם שם): (קטו) (שם שם): (קטז) (שם שם): (קיז) (שם שם): (קיח) (שם שם): (קיט) (שם שם): (קכ) (שם שם): (קכא) (שם שם): (קכב) (שם שם): (קכג) (שם שם): (קכד) (שם שם): (קכה) (שם שם): (קכו) (שם שם): (קכז) (שם שם): (קכח) (שם שם): (קכט) (שם שם): (קל) (שם שם): (קלא) (שם שם): (קלב) (שם שם): (קלג) (שם שם): (קלד) (שם שם): (קלה) (שם שם): (קלו) (שם שם): (קלז) (שם שם): (קלח) (שם שם): (קלט) (שם שם): (קמ) (שם שם): (קמא) (שם שם): (קמב) (שם שם): (קמג) (שם שם): (קמד) (שם שם): (קמה) (שם שם): (קמו) (שם שם): (קמז) (שם שם): (קמח) (שם שם): (קמט) (שם שם): (קנ) (שם שם): (קנא) (שם שם): (קנב) (שם שם): (קנג) (שם שם): (קנד) (שם שם): (קנה) (שם שם): (קנו) (שם שם): (קנז) (שם שם): (קנח) (שם שם): (קנט) (שם שם): (קס) (שם שם): (קסא) (שם שם): (קסב) (שם שם): (קסג) (שם שם): (קסד) (שם שם): (קסה) (שם שם): (קסו) (שם שם): (קסז) (שם שם): (קסח) (שם שם): (קסט) (שם שם): (קע) (שם שם): (קעא) (שם שם): (קעב) (שם שם): (קעג) (שם שם): (קעד) (שם שם): (קעה) (שם שם): (קעו) (שם שם): (קעז) (שם שם): (קעח) (שם שם): (קעט) (שם שם): (קפ) (שם שם): (קפא) (שם שם): (קפב) (שם שם): (קפג) (שם שם): (קפד) (שם שם): (קפה) (שם שם): (קפו) (שם שם): (קפז) (שם שם): (קפח) (שם שם): (קפט) (שם שם): (קצ) (שם שם): (קצא) (שם שם): (קצב) (שם שם): (קצג) (שם שם): (קצד) (שם שם): (קצה) (שם שם): (קצו) (שם שם): (קצז) (שם שם): (קצח) (שם שם): (קצט) (שם שם): (קצי

הגליתי את ישראל אלא בשביל שעזבו (נב) את תורתי שנאמר (נג) אותי עזבו ואת תורתי לא שמרו. האותי עזבו למה תורתי לא שמרו מכאן אמרו חכמים (נד) לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. כי קאמר רבי שמעון בן יוחאי ר' עקיבא אומר כל הקורא שלא לשמה (נה) נוח לו שאילו נהפכה שליתו על פניו שנאמר (נו) ושמרתם מצותי ועשיתם אותם כל הקורא לשמה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה עצמו (נז) שנא' ועשיתם אותם. מתיבין תיובתא למילי דר' יוחנן (נח) מפני מה חרבה ירושלם בראשונה מפני ע"ז ובאחרונה מפני שנאת חנם הא לית בה תרתי אמר לך ר' יוחנן האי הקב"ה הוא דקאמר הכי אותי עזבו מה טעם דתורתי לא שמרו. הא אילו תורתי שמרו אותי לא עזבו. ואי משום דקא מקשית בית שני שאני שנאת חנם דחמיר טפי מע"ז ומנא לן דכתיב (נט) חבור עצבים אפרים הנח לו בזמן שהם מתחברין ואפי' לעצביהם הנח להם. (ס) חלק לבם עתה יאשמו. אי הכי בראשון אמאי שאני בית ראשון דהוה מאריך להם מימות רחבעם. ואי בעית אימא ראשון נמי משום חלק חרב. ת"ר כל השונא כאילו הורגו שנאמר (סא) וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו הא אילו היה ספק בידו היה הורגו. נקרא ריע לשכינה דכתיב (סב) למען אחי ורעי. אהוב דכתיב (סג) אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאוני. את המקום ואת הבריות מלמד שצריך אדם לצאת ידי הבריות כדרך שיוצא ידי שמים דכתיב (סד) והייתם נקיים מה' ומישראל. משמת את המקום דכתיב (סה) (הלא) [הן] הוא משוש דרכו. את הבריות דכתיב (סו) ישראל אשר בך אתפאר. מלבשתו ענוה מאן תנא (סז) ר' יהושע בן לוי (אמר) [דאמר] ענוה (לכל) [גדולה מכולן]. הא מדתני סיפא ר' יהושע ב"ל אומר ש"מ דרישא לאו ר' יהושע מיתסרא בריתא ותריץ על המעשים כלם ועוד אמר ר' יהושע ב"ל. ודילמא ר' מאיר היא לא שמעינן ליה לר"ש דאמר יראה עדיפא. מכשרתו להיות צדיק אמר צדיק אתה ומאי חסיד צדיק בעל צדקות חסיד גומל חסדים דהא מדקתני כלילי להני ישר למה לי. ישר ישר דרך נאמן רוח. מרחקתו מן החטא. חטא דאפילו חטא אחרים זכות אפילו זכות אחרים. (ונהנה ממנה) [ונהנים ממנו] מאי תושיה דתניא (סח) ולמה נקראה הושיה שמתשת כחו של אדם. ר"א תושיה שניתנה בחשאי מפני השטן ד"א תושיה דברים של תיהו עולם משותת בהם (ד"א תושיה שדברים של תורה שתת עליהן שנאמר) [ת"ש] (סט) מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה. בשלמא ללישנא בהרא ניחא דהיינו דכתיב לא תעשינה ידיהם מאי דמתחלי אלא ללישנא קמא קשיא (ולקמן) [ללישנא קמא] נמי לא קשיא משום (ע) דמחשבה מועלת אפילו לדברי תורה. ולמ"ד תושיה שניתנה בחשאי מפני השטן קשיא מתרי סטרי דהא לא מתפרש הכי ובהכי קרא לא מנכר לקהל ודאי קשיא: לי עצה ותושיה הכי קאמר שר תורה לי עצה ותושיה ואמרה איהי אני בינה. ואי בעית אימא איהי דקאמרת אע"ג דלא קרוב. מעצי וידעי' היא עצתא דילי היא ומשמיא היא דאסכים דעתייהו אבל גופי בינה ואע"ג דגוברין מנצחין ליה גיבר אלא מאן דקאי בי. ונותנת לו מלכות חוקר דין דיני ממונות. רזי תורה דבר מתוך דבר כמעין מכוון דמתמה לה פסק. וכנהר המתגבר דכל יומא טעם חדש מתחדש לו. היי צנוע דאע"ג דמחכם טפי ואינשי לא חכמין אשיטפיה לא תדונון בנזיפה. ומוחל על עלבונו שלא רודף ריבו. ומגדלתו ומרממתו: ר' יהושע אומר בכל יום ויום מנא לן דכתיב (עא) קול ה' לעיר יקרא ותושיה (יקרא) [יראה] שמך. ודילמא קלא בעלמא נאמר כאן יקרא ונאמר להלן (עב) ויקרא ה' (אל משה) [למשה] מה להלן מסיני אף כאן בסיני. א"נ (עג) כאן יקרא ונאמר באהל מועד (עד) ויקרא אלא נאמר כאן קול ונאמר להלן (עה) והאלהים יעננו בקול. אימא (עו) וישמע את הקול ועוד לעיר קאמרת אלא מהכא (עז) קול קורא במדבר פנו דרך ה' והכא קריאה ומדבר וכתיב (עח) ויחנו במדבר ודילמא לפרקים מאי קורא תדיר דכתיב (עט) קורא אני עליהם יעמדו יחדו. ת"ר חמשה הקב"ה מבריז עליהם בעצמו אלו הם (פ) פרנס רעב ושובע וחרב ושלוי חרב. פרנס דכתיב (פא) ראה קראתי בשם בצלאל. רעב דכתיב (פב) כי קרא ה' לרעב. שובע דכתיב (פג) וקראתי אל הדגן והרביתי אותו. חרב דכתיב (פד) כי חרב אני קורא ושלוי חרב דכתיב (פה) ובשרידים אשר ה' קורא. בשלמא הני תלת שפיר דכתיב בהו שם אלא וקראתי אל הדגן דילמא ע"י שלית דכתיב (פו) וקראתי לעבדי ראי לא תימא הכי התם שכינה קריא ליה. התם דומיא דבצלאל דפרנס הוא: תנן בכל יום ויום כרוז יוצא ואומר בתו של פלוני לפלוני אשתו של פלוני לפלוני ממונו של פלוני לפלוני וי"א אף בית של פלוני לפלוני מנא ה"ם דכתיב (פז) אך הבל בני אדם כזב בני איש. הבל בני אדם שאומר בתו של פלוני לפלוני כזב בני איש שאומר אשתו של פלוני לפלוני במאזנים לעלות שאומר ממונו של פלוני לפלוני ואידך בית היינו ממון. גופא הבל בני אדם כזב בני איש מ"ש הבל באדם וכזב באיש אמר דוד (פח) אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב משום דאדם כתיב ברישא דכתיב (פט) ויאמר את קולך שמעתי בגן ואירא כי ערום אנכי משום הכי משקר. הא עלמא קום ליה מנח דלא משקר דכתיב (צ) איש צדיק תמים היה אפ"ה לא אהני אעיקרא עתיקא אזלי: שכל מי שאינו תדיר בתלמוד תורה הרי זה נזוף. זהב זו תורה וכן הוא אומר (צא) ואתן נזם על אפך ואומר נזם זהב באף חזיר זה שקרא לפרקים אמר הקב"ה למה זו לפני חזיר שהרי תורתי יפה אני נתתיה להגותה והוא אינו הוגה עד שמשכחה ואומר והלוחות מעשה אלהים המה ואומר ומכתבה נחליאל מאי ואומר וכי תימא אע"ג דנזוף הוא מחשב בן חורין ת"ש תרות על הלוחות אין לך בן חורין אלא ההוגה בתורה ואומר ומכתבה נחליאל מאי ואומר וכי תימא בן חורין מתורה לא הוי אלא שכר שקיל. ת"ש ומכתבה נחליאל (צב) לומר מתן שכרה לעושין עצמם בה כנחל שוטף ודילמא אמרת מן פסוק דכתיב (צג) כאפיק נחלים יעבורו. ת"ש דכתיב ומנחליאל במות כאותן הבמות דלאמרו: הלומד מחבירו פרק אחד וכי מאחר דעל אות אחת צריך דבר אחד למה לי ומאחר דדבר אחד הלכה אחת או פרק אחד למה לי אלא אות אחת בתלמוד דבר אחד בפרק פסוק אחד במשנה או הלכה אחת אפילו לא פסוקא פרק אחד אפי' בדרך ארץ. היכי דמי אות אחת כגון מאמצין [אי] מעמצין אי נמי [גראינין או] גרעינין (לגלעינין) אי נמי אוממות או עוממות והוא דאמר ליה סברא. (צד) גרעינין דכתיב (צה) וגרע מערכך. עוממות דכתיב (צו) ארזים לא עממוהו. מעצמין דכתיב (צז) ועוצם עיניו מראות ברע. אבל סבריה בין אלפין לעיינין לא. והא הני אלפין עיינין נינהו כי קאמרי דמפרש ללבא כגון (צח) מסיקין מציקין והא לא דמי אלא כגון הא דתנן (צט) משילין פירות דרך ארובה ואית דתני משחילין ולא משתבש דתנן השחוט והכסול (כל) [שחוט] שנשמטה ירך אחת ואיכא דתנאי (ק) משיירין ולא משתבש דתנן מי שנשר כליו ואיכא דתני משחירין ולא משתבש דתנן השחור והחוור של סופרים והא אות אחת היא דאי אחת היא לא צריכא אלא אסבריה. אמר רבא אפילו וא"ו פשיטא דקא אות אחת היא מהו דתימא כיון דלהוספה לא אתיא אימא לא קמ"ל דיומנין דמתוקם בה מעמא ולא אמרן אלא בדאוקים בה מעמא אמר רבא ובמקרא אע"ג דלא איתוקם בו מעמא דלא קריא. הא אמרת פסוק אחד במקרא לא צריכא דפרשי ליה אגב הילבתא: שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים מאי נינהו אמר רבא מגופיה דקרא לאו שמעת מינה נמתיק סור א"ל דוד למה אתה יושב לבדך ועוסק בתורה. אין דברי תורה מתקיימין אלא בחברים בסוד מה סוד הפר מחשבות באין סוד אף הכא נמי ומנא אסבריה דכתיב (קא) הסכת (קב) עשו עצמכם כתות כתות. ואידך א"ל כי אתיה לצלויי רחום באיניש דאול בתר מלכא ומנא אסבריה דכתיב (קג) אחרי ה' אלהיכם תלכו. ומנין שחור דוד ושבחן דכתיב (קד) אשר יחדיו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש. וכתיב (קה) מכל מלמדי השכלתי וכתיב (קו) דרך מצותיך ארוץ: כך היא דרכה של תורה פת במלח. (קז) חזיה דהוה מפנק נפשיה א"ל לית לך (קח) לא תמצא בארץ החיים (קט) לא תמצא התורה במי שמחיה עצמו עליה א"ל ההוא שנכנס לגוף ואפילו האי נמי א"ל מי לא תניא (קי) שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהם גודגניות וכפניות ופגי תמרה. שלשה אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהם רחיצה וסיכה ותשמיש. א"ל האי עינוי הוא. א"ל אין דכתיב (קיא) טוב לי כי עניתי למען אלמד חוקיך. ותו בר מהני משתכחי והתניא (קיב) לא בשמים היא (קיג) לא תמצא תורה במי שמגביהים דעתם (קיד) ולא מעבר לים היא לא תמצא בסוחרים ובתגרין ופפנין. הנהו תורה לא משתכחא בהו ערמה ודאי משתכחא ומאי משמע דהאי מעבר לים סוחרים הוא דכתיב (קטו) ויעברו אנשים מדינים סוחרים. אל תבקש גדולה לעצמך שלא תאמר הנני קורא בתורה ומה היא גדולתי אם עשית כן נמצאת עוסק בתורה שלא לשמה. גדולה תורה יותר מן המלכות שהמלכות נתנה בשלשים מעלות. מאי ניהו. בכסף בזהב בנשים בעבדים בשפחות בבתים בכרמים. גנות ופרדסים. בני בית בסגלה. במרגליות. בשרים בשרות בתענוגות. בשדה. בשדרה. בסוסים. ברכב בחרב. בשלמות. בנשק. בחיילות. בבשמים. ברכב ביועצים בצופים (בסוסים) במרגלים במשפט ובצדקה שנא' (קטז) כי בצדקה יכון כסא. והכהונה בעשרים וארבע מעלות אלו הם (קיז) עשר במקדש עשר בגבולין וארבע בירושלם עשר במקדש חטאת ואשם. שלמי צבור. חטאת העוף. ואשם תלוי. ולוג שמן של מצורע. ושתי הלחם. ולחם הפנים. ומותר העומר. ושירי מנחות. עשר בגבולין תרומה. ותרומת מעשר. וחלה וראשית הגז. הזרוע והלחיים והקיבה. ופדיון הבן ופדיון פטר חמור. וגזל הגר ותרמים ושדה אחוזה. וארבע בירושלם הבכורות. והביכורים. והמורם מן התודה ומאיל נזיר ומאי ניהו חזה ושוק. תנא (קיח) וכלם נתנו לאהרן מק"ו מנ"ש מבנין אב ומכלל ופרט: והתורה בארבעים ושמונה. נדולה תורה שנותנת חיים מאי ואומר וכ"ת מרפא הוא לבשרו אבל לעצמותיו לא ת"ש ושיקוי לעצמותיך. וכ"ת לעצמות אין ללב לא ת"ש וכל נתיבותיה שלום. וכ"ת שלום הוי חיים לא ת"ש עץ חיים. וכ"ת חיים יהבה יקרא לא יהבא ת"ש כי ליות חן הם לראשך. וכ"ת יקר יהבא ולא מצלא ת"ש תמנך וכי תימא מינא לעולם הוה. אבד שכרו לעולם הבא ת"ש אורך ימים ואומר (קיט) ה' לאורך ימים. וכ"ת ימי הוא דחשיב ליה שני לא ת"ש ושנות חיים: ר"ש בן יהודה אומר אביעיא להו ר' שמעון אחי קאי אריש לא למ"ד ושנות חיים או דילמא למאי דקבעי למימר (קכ) לדקא מני להו שבעה ש"מ לעילאי קאי והתם נמי שבעה. אביעיא להו מאי ונגד זקניו כבוד ת"ש דאמר רב (קכא) אי זהו בן עוה"ב כל שגגד זקניו כבוד: א"ר יוסי בן קסמא פעם אחת. אמאי לא (קכב) אחדר ליה מימי עם הארץ חוא ביה. והא אפילו לעובד כוכבים בשוק מותר אלא דהוה פליג הלכתא ועיין בה ולא אמרין (קכג) לבתר דפרקינהו וידע בה דישראל הוה. וסבר עכשיו מהדרנא. מאי ואומר וכי תימא מאן דייהב לאחר מות מהני כי לא יהיב בחייו מידי ת"ש לו הכסף ולי הזוהב עד דייהבתיה ניהלך הוה לך למעבד. אמר רבא ש"מ מת אנוש אבד ממונו: חמשה קנינים מה שמים וארץ עתידים להתחדש אף ישראל עתידין להתחדש שנאמר (קכד) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה' כן יעמוד זרעכם ושמכם. בכמאי בזכותו של אברהם ובזכות התורה והיכן בבית המקדש: הדרן עלך ר' מאיר אומר

פרק תשיעי

[ברייתא] **לא** יפטר אדם לא מאצל רבו ולא מאצל חברו עד שיטול ממנו רשות ילמדו כל אדם דרך ארץ מן המקום (ה) שנעמר על פתח הגן וקרא לו לאדם שנאמר (ב) ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה. לא יהא אדם פקדן בתוך סעודתו אמרו עליו על הלל שנכנס אצלו אדם אחד לסעודה. ובא עני אחד ועמד על פתחו ואמר לאשתו. אשה אני צריך להכניס היום ואין לי פרנסה נטל אשתו את הסעודה כלה ונתנה לו. אח"כ הלכה ולשה עיסה אחרת ובשלה אלפס אחר ובאת והניחה לפניהם אמר לה בתי למה לא הבאת לנו מיד. הסיחה לו כל הדברים אמר לה בתי אף אני לא דעתיך לכף חובה אלא לכף זכות שכל מעשיך לשם שמים. לעולם יהא כל אדם בעיניך כליסטים והוי מכבדן כרבן גמליאל. מעשה בר' יהושע שהיה אכסניא אצלו בא אדם אחד נתן לו אבילה ושתיה והעלהו לעליה. ונטל סולם מתחתיו מה עשה אדם זה עמד בחצי הלילה פרש סליתו ונטל את הבלים וכרכן בסליתו וביקש לירד ונפל ונשברה מפרקתו לשחרית בא ר' יהושע ומצאו א"ל ריקה כך עושין בני אדם שכמותך אמר לא הייתי יודע שנטלת סולם מתחתי א"ל אין אתה יודע שאנו והיורין בך מאמש. אורחים הנכנסים לבית כל שיגורי עליהם בעל הבית יעשו. מעשה בשמעון בן אנטיפרס שהיו אורחין באים אצלו ונזר עליהם שיאכלו ושישתו והם נודרין בתורה ונשבעין בשעת פסיורתן היה מלקה אותם ארבעים וכששמעו חכמים בדבר והיו (נ) (קונסין) [קונטרין] בדבר אמרו מי מודיענו מה עושה. אמר להם ר' יהושע אני אלך אצל אלך אמר לו לך לשלום והלך ומוצאו יושב על פתחו א"ל שלום עליך א"ל בא בשלום. א"ל כלום אתה צריך א"ל בית לינה ישבו שניהם ועסקו בתורה בערב. א"ל רצונך נלך לבית המרחץ א"ל כרצונך א"ל שב ויושב הגיעה השת היה ר' יהושע מתיירא שמא יקפחנו על שוקיו סוף נפטר ממנו לשלום וא"ל רבי מי מלויני א"ל אני סוף הלך ר' יהושע לשלום והיה ר' יהושע מחשב בדעתו ואומר מה אשיב לחכמים שיגרוני. נפנה לאחוריו א"ל ר' למה

נפנית

הנהות ומראה מקומות (נב) עי' יומא' דף ע"ג ע"ב ירמיה (יג) : (נג) ירמיה (טז) : (נד) סנהדרין דף ק"ה ע"ב : (נה) ברכות דף י"ז. ע"ש ירושל' פ"ק דברכות ופ"ק דתענית : (נו) (ויקרא כו) : (נז) עי' סנהדרין דף נ"ב : (נח) יומא דף ע"ב : (נט) (הושע ד) : (ס) (שם י) : (סא) (דברים יט) : (סב) (מכילתא קכב) : (סג) (מכלי ח) : (סד) (במדבר לג) : (סה) (תיוב ח) : (סו) (ישעיה מט) : (כז) : (סז) (ע"ז כ) : (סח) (סנהדרין ע"ב : (סט) (איוב ה) : (ע) (סנהדרין שם) : (עא) (מיכה ז) : (עב) (שמות יט) : (עג) (ת"א תו"ח ר"פ תו"ח) : (עד) (במדבר ז) : (עה) (ישעיה מ) : (עו) (שמות יט) : (עז) (ישעיה נב) : (עח) (שמות יט) : (עט) (ישעיה מה) : (פ) (ברכות נה) : (פא) (שמות לג) : (פב) (מ"ב ח) : (פג) (ירמיה ב) : (פד) (ירמיה כה) : (פה) (יחזקאל לג) : (פו) (ישעיה כו) : (פז) (תהלים סב) : (פח) (שם קטו) : (פט) (בתלמיד ג) : (צ) (שם ו) : (צא) (יחזקאל מה) : (צב) (ע"ז לט:) : (צג) (חיוב ו) : (צד) (שבת עז:) : (צה) (ויקרא כו) : (צו) (יחזקאל לא) : (צז) (ישעיה לג) : (צח) (ב"ק קטו:) : (צט) (ויקרא כה) : (ק) (תוס' ע"ז שמשירין ח' שמשחט עוד ואיכא דתני הלא משחירין) : (קא) (ישעיה נא) : (קב) (ב"ק קטו:) : (קג) (דברים יג) : (קד) (תהלים סה) : (קה) (שם קיט) : (קו) (תוס' ע"ז כל הויה לרב כהנא ועי' בסנהדרין) : (קח) (תהלים קיט) : (קיב) (דברים ל) : (קיג) (שם) : (קיד) (ע"ז כ"ח) : (קטו) (תהלים ל"ג) : (קטז) (תוס' ע"ז ת"ש מרקא וכו' והוק) : (קיז) (ע"ז שבת קנ. ב"ב יג) : (קיח) (בראשית מט) : (קיט) (מכלי ח) : (קכ) (ע"ז לה ע"ב) : (קכא) (ב"ק יז:ס"ב) : (קכב) (ישעיה סו) : (קכג) (תוס' ע"ז ת"ש מרקא וכו' והוק) : (קכד) (ישעיה סו) : (קכה) (בראשית ג) : (ג) (תוס' ע"ז כועסין) :

פ"ט (ה) (מסכ' כלן ועי' פ"ס למסכת דלך ארץ) : (ב) (בראשית ג) : (ג) (תוס' ע"ז כועסין) :

נפנית א"ל דבר אני צריך לשאול ממך א"ל בני אדם הבאים אצלך אתה מלקה אותם ולי לא הלקית א"ל ר' חבם גדול אתה ודרך ארץ בך. בני אדם הנכנסים אצלי גוזרני עליהם שיאכלו ושישתו והם נודרים בתורה ומנדים אותי ואני שמעתי מהחכמים כל הנודר ומנדה חייב מלקות, א"ל נוזרני עליך שתלקה אותם ארבעים וארבעים ארבעים שלי וארבעים שלך הלך וספר ר' יהושע לחכמים מה שראה בבן אנטיפרס:

[גכ"] **לעולם** יהיו כל אדם חשודים בעיניך כלמטתם אינו והתנן (ד) אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו. לא קשיא כאן במכיר כאן בשאינו מכיר. רבא אמר הכא כל אדם הכא חברך מדקתני חברך כמלל דבידיע לא קאמר והא כל אדם קאמר לאו לאהנויי חבר לא הא כדאיתא והא כדאיתא: אורחין הנכנסין [כו'] אינו והתנן (ה) ר' אליעזר אומר אף הרוצה להדיר את חברו שיאכל אצלו יאמר כל נדר שאני עתיד לידור הרי הם מופרין וניחש דילמא הני בטלי וקא מלקי להו ופפיירי ליה דחש לה להא דר"א בן יעקב ודחם נמי בבעל הבית קא מיירי הכא כל מה שנזר עליו. בשעה פטירתן היה מלקה שמעת מינה הלכה כר' יהודה (ו) דאמר ארבעים שלמות אמר רבא לשון בני אדם קתני ילדידך (ז) ולר' יהודה דאמר ניחוש ללאו וניחוש לבין לית ליה אמר לך בין כתפיו:

פרק עשירי

[ברייתא] (ח) כיצד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומרים כלה כמות שהיא וב"ה אומרים כלה נאה וחסודה אמר להם ב"ש אפילו היא חגרת או סומא הכתיב (ט) מדבר שקר תרחק. א"ל ב"ה מקח רע ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו ישבחנו בעיניו לפיכך ב"ה אומר תהא דעתו שלו של אדם מעורבת עם הבריות: [גכ"] וב"ה נמי ליכא הכא נאה. דלמא נאה במעשיה נאה מבתי אבות וחסידה ברנפשיה דאחזוקי בבישתא לא מחזקינן. וב"ש אומר מי כתיב משקר הרחק מדבר אפילו סתם. וב"ה אומר כי אמר רחמנא מדבר שקר משום (י) ונקי וצדיק הא לקיומי שפיר דמי וב"ה מ"ש דמיתביה ממקח וליתביה מראורייתא דתניא (יא) גדול השלום שאפילו הקב"ה שינה בו דמעיקרא כתיב (יב) [ואדוני זקן ולבסוף כתיב] ויאמר ה' אל אברהם וגו' ואני זקנתי. הכי קאמרי לא מיבעיא דמדאורייתא שפיר דמי אלא אף לבריתא שפיר דמי כלפליא. איפוך. גופא ונקי וצדיק אל תהרוג השתא נקי אמרת לא וצדיק מבעיא נקי מעדים וצדיק מתלמידים. ש"מ נקי מעדים ורשע מתלמידים אל תהרוג. רשע מתלמידים ס"ד אימא מאחד. דרש רבא מאי דכתיב (יג) כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו של צדיקים אי הכי צדיקים מבעיא ליה אלא לכדדריש רבא דאתא (יד) מארבעין ושריא מק"ו דריש לקיש (טו) כל הכתוב לחיים בירושלם: [ברייתא] לא ישמח אדם בין הבוכים ולא יבכה בין השמחים לא יהא ער בין הישנים ולא יהא ישן בין הערים: [גכ"] מאי אריא דתני לא ישמח ברישא ליתני לא יבכה. (טז) חדא דמירי דפורענותא לא קתני ואדרבה דרבים עדיפא אלא כדשלמה נקיט ליה (יז) טוב ללכת אל בית אבל דיקא נמי דקתני לא ישמח ולא קתני לא ישחוק וקתני סוף לא יבכה ולא קתני לא יזעק, לעולם אל יהי אדם קפדן בסעודתייהו הוא דלא להוי הא בדרישא ובישיבה ובדברים אחרים להוי. הא ב"ה קתני לה דקאמרי ליה לשמאי אף ע"ג דכביש לך קפדא להשיל אימא על הבריות בביתא מיהו לא ליקפד מר דלמא נמצע למעבד מצוה. (יח) מעשה בשלשה בני אדם שהמרו זה את זה ואמרו כל מי שילך ויקניט את הלל יטול ארבע מאות זוז ואותו יום ערב שבת היה וכו'. מעשה בר' עקיבא שהיה מהלך בדרך וחד מן אתינא (יט) איקלע לגבי חד עכו"ם פרש לן ארבע ערשון ועבד לן שירו סניא ואשקי לן חמרא אמרי חזיין אנן דהרין חמרא דמייתא הוא אייתי לן בשרא אמרי הדין בשרא דכלבא הוה אייתי להון מורמא אמרי מי רגלים הוה בה אייתי לן חרדלא אמרי חפשושין הוה בה אזל לגבי ההיא קפילא א"ל מאי עובדיה דההוא חמרא א"ל ולא מידי א"ל אשתבענך דתימא לי א"ל כרמא דאבא הוה והוה ביה קבריה. אזל לגבי טבריא וא"ל גדיא הוא דמיתא אימיה ואונקתיה מן כלבא. אזל לגבי מוריסא א"ל ליליא חד הוינא רוי ואחרונה לבבא באנפוי וצריכנא למי רגלים ולא למסתני לי פתחתי לה לדנא ורמאי ליה אזל לגבי חרדלא א"ל ליליא חד שבקתיה מגלי ועלן ביה. אזל ואשרח לן ועבד לן שירו אמרין דין לדין חזיין אנן כריעה דמריה ביתא ככריעה מיטום. שמע מארי ביתא א"ל דילמא קושטא אינון אמרין אזל עבד נפשיה מרע כתבין ליה כולי עלמא א"ל לאימיה אילו אמרת לי שמא דאבא מסתינא אמרה ליה אבר לה משקרת. כיון דחזיתיה מסתער א"ל ברי זימנא חדא אייתי לי בעלי חד זמא ואיתבעלית ליה ועברתך. אזל נפף להון וסניד להן ואמר קושטא אנתון עמא דאלהא קדישא והוא שאבר שלמה (כ) כי ברוב חכמה רב כעס ויוסף דעת יוסיף מכאוב: עובדא הוה בחד גברא דאתא לבי כנשתא א"ל לינוקא סב הדין פריטי ואייתי מה נאכל ונשבע ונוחר וניתי לביתין אייתי ליה מלילא א"ל מרי תיכול ותשבע ותותיר ותובל:

[ברייתא] (כא) **לא** יאכל אדם שום ובצל מראשו אלא מעלין ואם אכל הרי זה גרגרן. לא יאכל אדם בכל אצבעותיו מפני שנראה כנרגרן.

ולא יכנים ידו לתוך פיהו: [גכ"] אמר רבא לא שנו אלא בהוך אכילה אבל לאחר אכילה לא מ"ט משום אסתנים. ולא יתן בכוסו אלא כדי דעתו מ"ט משום שיורין דאמר מר כל שיורי כוסות מטפשין חוץ משיורי הבדלה. האי מאן דשתי שיורי ארבעין לא חיי לא ישול אדם את המקדא לשתות ופיתו מלא חיישינן לאניני הדעת ולא ישול אדם את הכלי ביד ואצבעותיו טלוכלכות ברוטב. לא ינפח בכוס וישתה משום (כב) שותים (כג) ת"ר שלשה חייהם אינם חיין ואלו הם הרחמנים והרחתנין ואניני הדעת אמר רב יוסף וכלהו איתנהו בי. (כד) כל ימי עני רעים (כה) זה שדעתו רעה וטוב לב זה מי שדעתו יפה ד"א כל ימי עני רעים זה [רחמני וטוב לב זה] אכזרי. דרש רבא (כו) כל מי שיש בו שלש מדות הללו בידוע שהוא מזרעו של אברהם [אבינו] רחמן וביישן וגומל חסדים בשלמא גומל חסדים דכתיב (כז) חסד לאברהם בישן נמי כדדריש (כח) רבא (כט) הנה נא ידעתי [כי אשה יפת מראה את] ולא עד עכשיו. אלא רחמן הא אברהם לא רחים על בריה. היינו רבותיה דאברהם לחודיעך חבתו בהקב"ה (ל): **ברייתא** (לא) לא יעבור אדם פרוסה בקערה ולא יקנח את הקערה בפרוסה ולא יאחז אדם מכוסו ויתן להברו ולא ישוך אדם את פתו ויתננו לחברו אלא א"כ מחיש (תוי"ט מכיר) דעתו של חברו חמשה דברים נאמרו בפת אמר רבא אין פורסין לא את הפרוסה על הספר ולא את הספר על הפרוסה ואין סומכין לא את הספר בפרוסה ולא את הפרוסה בספר חישב עליו לקדש אסור לזורקו במקום מטונף: **ברייתא** לא ישלח אדם לחברו חבית של מים לשם שמן [גכ"] מ"ט כל דבר של תקלה אסור לעשות דכתיב (לב) ולפני עור לא תתן מכשול איבעיא להו ירך שנתבשל בה גיד הנשה מהו לשלחו לעובד כוכבים. אבר מן החי לא מבעי לך דאמר מר (לג) בני נוח מצווין על (הסירוס) [אבר מן החי] וקא עבר משום ולפני עור לא תתן מכשול. אבל הכא לא או דילמא לא שנא. ת"ש (לד) שולח [אדם] ירך לנכרי שניד הנשה עמה: **ברייתא** (לה) לא יאמר אדם לחבירו טול שמן מפך ריקן [גכ"] גונב דעת הבריות כגונב דעת המקום שהרי (לו) אמרה תורה על הגזלן לשלם בראשו ועל הגנב פי שנים בכלים ותשלומי ד' בצאן וחמשה בבקר מ"ט דחש רחמנא אטרחיה: **ברייתא** (לז) לא יאכל אדם עד שארבע שעות ולא ישתה עד ארבע שעות: [גכ"] איני והא אמר ליה (לח) רבא לרבה בר מרי מנא הא דאמרי אינשי שיתין רהוטי רהוט ולא דוריה לגברא דמצפרא כרך ואמרו רבנן השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה. התם דפת שחרית הבא במאי עסקינן באכילה מרובה רוחץ אדם לארבע שעות (לט) לא צריך: **ברייתא** (מ) מזגו לו את הכוס ישהה וישתהו וכמה ישהה בחמין ג' פעמים ובצונן ארבעה כדי ארבעה כוסות שנתנו לו. והא ארבעה קאמר ההוא לחמין. הנכנס לבית המרחץ כיצד יעשה (מא) אומר (מב) יהי רצון מלפניך ה' אלהי שהכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מזו ומכיוצא בו לעתיד לבא ולא יאריע בי קלקלה ואם יארע בי תהא מיתתי כפרתי על כל עוונותי. קודם שיכנס מאחר שיתפלל פושט חלוקו ומתיר חגורו ומסלק את כובעו ואח"כ מסלק פרסקו התחתונה וכן לענין תפילין (מג) ממלק זה של ראש ואח"כ של יד שמעת מינה כובע לית ליה משום קדושה וה"מ כובע אבל סודרא לא דכתיב (מד) סוד ה' ליריאיו מ"ט לא קתני מברך יהי רצון מלפניך ה' אלהי שהעלני מזו ומכיוצא בו לעתיד לבא ולכשיוצא אומר מודה אני לפניך רבון העולמים שהצלתני משקשיא מים ומשריפת אש יהי רצון מלפניך ה' שתצילני מדומה לזו לעתיד לבא. מידי דהוי ארץ קתני דברכות לא קתני אלא הא דתנן לסוף פרקא (מה) הנכנס לבית הכסא אומר הכסא אומר הכסבדו ואמאי התם לאו ברכה היא דאמר מר היה מתעשף בטלית המצויצת מניחו בקרן זוית ואינו צריך לומר אשר יצר למה לי אידי דתאנו הא תני הא: **ברייתא** (מו) הנכנס לבית המרחץ אין מתעמל ואין מתגרד על השיש (ואין משתבר): [גכ"] מאי מתעמל כגון האי דכיף רישיה ביני ברכיה. ואין מתגרד אינו והא שמעיה דרבא הזה מגרד ליה כי אמרי' ביד: [ברייתא] ואין משתבר אמר ר"ג כל המשתבר על השיש חברו של חמור. בית המרחץ נותן מקום זה שהוא נכנס לזה שהוא יוצא (מז) לא ישאל אדם שלום לחברו בבית המרחץ ואם ישאל לו יאמר לו בית המרחץ הוא. (מח) האוכל בשוק חברו של כלב: [גכ"] וה"מ בנהמא ומידי דרעבתנותא אבל מידי אחרינא לא: **ברייתא** (מט) לא יניח אדם שמן בזכוכית מפני הסכנה: [גכ"] מ"ט דילמא מיתבר ומסתכני ברייתא כדשמואל דאמר שמואל (נ) רחץ ולא סך ס"ד אימא לא סך מעיקרא (נא): **ברייתא** ובכל מקום לא ירוק אדם בפני חברו ולא יניח רגלו על שפת האמבט ויהא קופץ בתוכו מפני שהוא דרך המיתה. (נב) הקורא שמע שני פעמים הרי זה מגונה. והשונל שני פעמים הרי זה מגונה דילמא דייב על אינשי ולא חזי ליה רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן הרי זה גונל את הרבים: [גכ"] היכי דמי כגון דעייל לבני בני ומיתי ליה מחמימי ומשתטף ונפיק דהא קא גזל להו. ותיפוק לי דלא סליק ליה ברחמים לנפשיה בביתא אי נמי בדסמיך לנהרא: **ברייתא** (נג) והגוזל את הרבים מה יעשה ילך ויחפור בורות שיחין ומערות ויתקן את הדרכים ואת האסטרטיות ונמחל לו: [גכ"] (נד) מני ר' עקיבא היא דאמר לא זה הדרך מציאתו מידי עבירה עד שישלם גזילה לכל אחד ואחד אפי' תימא ר' (שמעון) [טרפון] דהא מתנח קמייתו: **ברייתא** (נה) כותבי ספרים תפילין ומזוזות הם ותגריהן ותגרי תגריהן אינם רואים סימן ברכה: [גכ"] תוספתא סוף בכורים כותבי ספרים משום מחסרין ומשום מיתרין. תנן התם (נו) האומר אין תפילין לעבור על דברי תורה פטור חמש טוטפות להוסיף על דברי חכמים חייב מני ר' שמעון היא דאמר כי טובים דודיך מיין והכא נמי כיון דעקר לכוליה מילתא אז לכוליה קרא מתרבע וכיון דעקר ליה לתלויה אי נמי לחנא מתרבע: (נז) ת"ר כותבי ספרים ותפילין ומזוזות ומעות הבאות ממדינת הים והחזנין אין רואין סימן ברכה לעולם. כותבי ספרים מאן נינהו ארבעה ועשרים ספרא דלא בדיק. והמתורגמן משום דנטלי שכר שבת. מעות הבאות ממדינת הים משום דמתרחיש בהו ניסא. והחזנין משום מלאכת ה'. תנא (נח) כותבי ספרים תפילין ומזוזות אינם רואין סימן ברכה ואי עסוקין לשמה רואין: **ברייתא** המצפה לשכר חמורו (נט) ולשכר אשתו אינו רואה סימן ברכה [גכ"] מ"ט דכתיב (ס) יודע צדיק נפש בהמתו בהמה [אינה] יודעת נפש צדיק. שכר אשתו דכתיב (סא) ללחמך ללחם ביתך למדה תורה [ד"א] שיזא לחמך קודם ללחם ביתך ואח"כ לנערותיך. אמר רבא כל הכופה אשתו ובני ביתו למלאכה יצר הרע מסתלק מהם שנאמר (סב) נמו ואין רודף רשע וצדיקים ככפיר יבטח אתיא כדתנן (סג) ר' שמעון [ב"ג] אומר המדיר אשתו מלעשות מלאכה יוציא ויתן כתובה לפי שהבטלה מביאה לידי שיעמום: **ברייתא** (סד) המשחכר בקנים ובקנקנים אינו רואה סימן ברכה לעולם: [גכ"] משום דשלמא בהו עינא הלכתא בשמן ולא ביין: **ברייתא** פעם אחת היה ר"ע יושב ודורש (על שולחנו מפני הסכנה) תחת הזית ואמר (סה) מגדלי הזית בהמה דקה ומקציעי אילנות טובים ולמדרי תינוקות שאין עושין מלאכה לאמיתן אינם רואים סימן ברכה: [גכ"] אינו והא אמר ר' חנינא (סו) אם היה מעולה בדמים מוכר. התם בשאר אילנות הבא ביזית דיקא נמי דקתני היה יושב תחת הזית מ"ט משום דברכתא נפיש ואתא איהו וקצצה. אימא רישא מגדלי בהמה דקה ואי משום ברכה אמאי אין רואין שוחטי איתמר: **ברייתא** (סז) (סח) התיר מנעלו ויצא לשוק הרי זה מגדי הרוח: [גכ"] אלא מאי לעיבד ה"ק (סט) נפל מנעלו כשויצא לשוק הרי זה מגדי הרוח. אמר רבא גם רוח אסור להכניסו בבית דאמרי רבנן (ע) כל אדם שיש בו גסות הרוח נכשל באשת איש דכתיב (עא) הועבת ה' כל גבה לב ואפילו גדול בהורה כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם וכל מי שדעתו שפלה הקב"ה מצילו מן הפורענות שבעולם שנאמר (עב) [כי] כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים:

סליק פרקא וסליקא לה מסכת כלה שבח לאל ותהלה:

הגהות ומראה מקומות (ד) (משלי ג"כ) ס (נדרים כג.) · (ו) (מכות כג.) · (ז) (ס"פ כלל ס"ו) · (ט) (שמות כג) · (י) (שם) · (יא) (יומא סה: ב"מ ח:) · (יב) (בראשית יח): (יג) (תהלים יא) · (יד) (ס"פ כלל ועי' עירובין י"ט ע"ב ושם) · (טו) (תוי"ט ע"ג וכ"ת דמירי דפורענותא לא קתני ארורה כו') · (יז) (קהלת ז) · (יח) (שבת ג: נא. ע"ז ה:) · (יט) (ע"ז יח: ויומא סה: ב"מ ח:) · (כ) (קהלת ח) · (כא) (ביצה כה: ד"ה ס"ו) · (כב) (משלי טו) · (כד) (פסחים קיג:) · (כה) (ב"ב קמה: סנהדרין ק:) · (כו) (יומא סט. ע"ז: כז) · (מיכה ז) · (כח) (ב"ב טו.) · (כט) (בראשית יג) · (ל) (סוטה כמנהגו במלוה ס' ר"ב בשם מכ' כלה פרק כיצד מברכין) · (לא) (ד"ה ס"ע ע"ב) · (לב) (ויקרא יט:) · (לג) (סנהדרין נו:) · (לה) (שם מה. ד"ה ס"ם) · (לו) (ב"ק סט.) · (לז) (ד"ה ס"ו) · (לח) (ב"ק נא: ב"מ קו:) · (לט) (ס"ס כלל) · (מ) (ד"ה ס"ם) · (מא) (כיוצ' יעשה פוסק תלוה כו' כ"ע ובמנחיה נהלה לכלוחה מהגמ' דל"ג זה בכרייתא דידן) · (מב) (שם ס' ע"ם): (מג) (ממנחות לו.) · (מד) (תהלים כה) · (מה) (מזה נלמה שחסר כלל ונ"ל זה בסוף פרקין ועי' סוף מס' ד"ם) · (מו) (ד"ה ס"ו) · (מז) (שבת יב:) · (מח) (קדושין מ: ד"ה שם) · (מט) (ד"ה שם) · (נ) (מכר כלל): (נא) (עי' יומה שבת מ"ת ס' ד"ה כתן וכ"ה ס"ם ושבת) · (נב) (בראות נב: מגילה כה.) · (נג) (ביצה כט. ב"ק נ: ב"ק נא:) · (נד) (סנהדרין פח:) · (נו) (סנהדרין פח:) · (נז) (ס"ס ע"ם): (נח) (שבת קיט. ד"ה ס"ו) · (נט) (ב"ק קי: ב"ב קכז:) · (ס) (משלי יב) · (סא) (כתובות סג:) · (סב) (שם ושם ס"ע פוסקות סוף כמוהיס) · (סו) (ב"ק קי: ע"ם): (סז) (ד"ה ס"ו) · (סח) (תוי"ט ע"ג לסיפ' כנרייתא סיפה בגילסא) · (סט) (ב"ק נעל) · (ע) (סוטה ד: ע"ם) · (עא) (משלי טו) · (עב) (ישעיה נז) · **סליק**

מסכת דרך ארץ רבה פרק ראשון

[א] פרק ראשון

המקדש את האשה (א) ה"ז אוסר עליו שבע עריות אלו הן אמה ואם אמה ואם אביה בת בתה בת בנה ובת בתה ואחותה בזמן שהיא קיימת ובזמן שנאמרו עליו אין להן היתר לאיסורן חוץ מאחות אשתו שאינה אסורה אלא בחייה (ב) ולעולם אינו פוסל את אשתו [ג] על אמה ועל בתה ועל אחותה. נבעלה באונס מותרת לו ברצון אסורה לו והכהנת בין באונס בין ברצון אסורה לו [ד]. נתארסה נתגרשה נבעלה בין באונס בין ברצון אסורה לחזור לו דברי רבי ישמעאל שהיה רבי ישמעאל אומר (דברים כד) לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה אחרי אשר הוטמאה. ובי מאין נטמאת זאת אלא זו שאמרו חכמים נבעלה באונס מותרת לו ברצון אסורה לו [ה] והכהנת בין באונס בין ברצון אסורה לו. זה מדרש דרש רבי יוסי בן כיפר משום ר"א בן שמוע כל האסורות לו איסור ערוה ובא עליהן (ג) אין צריכות ממנו גט חוץ מאחות אשתו ואשת אחיו ואשת איש שיש להן היתר אחר איסורן. זה מדרש דרש רבי חנינא בן ערי לפני חכמים משום רבי נתן כל שהוא בלא[ג] יבא [ז] הוולד פסול ופוסל בביאה. ואלו הן (ד) עמוני מואבי מצרי ואדומי עבד ממזר נתין עובד כוכבים חלל בת חלל בשרה אע"פ שהוא בא לביא. כל האסורות לו איסור ערוה ובא עליהן מותר בקרובותיהן. הבא על אשת איש מותר בבתה. זו שאלה שאל רבי יוסי בן תדאי איש טבריא את ר"ע מה אשתי שאני מותר בה אני אסור בבתה אשת איש שאני אסור בה אינו דין שאהיה אסור בבתה. אמר לו צא ופרנס לי כהן גדול. שכתב בו (ויקרא כא) כי את בתולה מעמיו וגו' ואני אפרנס לך כל כל ישראל דבר אחר אין דנין דבר לעקור דבר מן התורה ונדחו ר"ג. כל האסורות לו איסור ערוה ובא עליהן (לא) פסלן מן הכהונה. נדה אף על פי שחייב הוולד כשר להיות עומד ומקריב על גבי המזבח. (ה) הנבעלת ממי שאינו איש אף על פי שחייבת בהכרת לא פסלה מן הכהונה. א"ר יוסי מעשה בריבה אחת בהיתלי שהיתה מכבדת הבית ובא הקוף ובעלה מאחוריה ובא מעשה לפני חכמים ולא פסלוה מן הכהונה אלו הן שניות (ו) אם אביו ואם אמו ואשת אבי אמו ואשת אבי אביו ואשת בן בנו ואשת בן בתו ואשת אחי אביו מאמו ואשת אחי אמו מן האב. בר קפרא מוסיף אם אבי אביו ואם אבי אמו אשת אחי אביו אסורה לו ובתו מותרת לו ואחי אביו מותר באשתו ובתו. אשת אחי אמו אסורה לו ובתו מותרת לו ואחי אמו מותר באשתו ובתו אשת חמיו ואשת חתנו הרי אלו מותרות לו אבל אמרו חכמים אשת חמיו אסורה מפני מראית העין ובתה מותרת לו. בת חורגו אסורה לו ואשתו מותרת לו. וחזרגו מותר באשתו ובתו. גושא אדם אשת בן אחיו ואשת בן אחותו [ז]. המחזיר גרושתו משנשאת אסורה לבעלה (וחולצת וצרתה מותרת ליבם. והוא שבא על אחות חולצתו אסורה לבעלה וחולצת) (ואסורה ליבם. אשת כשר ויש לו אח פצוע דכא מותרת לבעלה ואסורה ליבם. צרת סומה מותרת לבעלה ואסורה ליבם. ואחיו שבא [בעל] על אחות גרושתו [או אחות] חלוצתו מותרת לבעלה ואסורה ליבם. אשתו של פצוע דכא ויש לו אח כשר מותרת ליבם ואסורה לבעל. סומה אסורה לזה ולזה. חולצה אסורה לזה ולזה. אשתו של פצוע דכא ויש לו אח פצוע דכא אסורה לזה ולזה. הניורת והשניה והמשוחררת ואלמנת עיסה וסומה

נוסחת הגר"א

[א] (רבינו הגאון מיבר ג' פרקים הראשונים ממנ' זו נמס' כלה וחכמי למד משעיינו ומבואר בכמה למקומים שמסכת ד"ל מתחלת מפרק ג' עוף ועי' לק"ר בכיכות כ"ב ג' ותוס' עירובין כ"ב ב') : [ב] (שם נה:) : [ג] (שם נה:) : (ד) : [ד] (שם דף סח.) : (ה) : [ה] (שם נה:) : (ו) : [ו] (שם כח.) :

הגהות הגרי"ב

(א) [מהא דיבמות דף מ:] : (ב) [שם לח.] : (ג) [שם לה:] : (ד) [שם לה:] : (ה) [שם דף סח.] : (ה) [שם נה:] : (ו) [שם כח.] :

בתה וע"י אחותה (ובירי"ף ורמ"ם פ"ב דיבמות פוסק לעולם אין לחדם פוסל את אשתו אלו ואפילו בת אשתו אחותו פוסל את אשתו ואפילו בת אשתו בתה אחותו פוסלת את אשתו ואפילו בת אשתו בתה אחותו פוסלת את אשתו ואפילו בת אשתו בתה אחותו פוסלת

הלוצה נרושה והללה פסולות מן הכהונה נשאו לישראל בנותיהן כשרות לכהונה.
הבא על השפחה חייב עליה משום ארבע עשרה לאוין וכרת בידי שמים משום
[א] לא תזרע כרמך כלאים ומשום לא תחרוש ומשום לא תלבש שעטנז (ומשום
לא תרצח) ומשום לא תנאף ומשום לא (תגנוב ולא תענה ולא) תחמוד [ב] משום
[ג] ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. והמאוסין בעיניהם והנבזים בפניהם והכובשין
את יצרן והמשפילין את רוחם עליהם הכתוב אומר (ישעיה סו) כה אמר ה'
גואל ישראל קדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו
שרים וישתחוו. בעלי אמנה ומכסי רזים ומשיבי פקדון ומחזירי אבידה עליהם
הכתוב אומר (תהלים קא) עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי. (ם) האוהב את אשתו
כנפשו והמכבדה יותר ממנו והמדריך בניו בדרך ישרה והמשיא אשה לבנו
סמוך לפרקו קודם שיבא לידי חטא עליהם הכתוב אומר (איוב ה) וידעת כי
שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא וידעת כי רב זרעך וצאצאיך כעשב הארץ.
(י) האוהב את שכיניו והמקרב את קרוביו והנושא את בת אחותו והמזוזה
פרוסה לעני בשעת דוחקו עליהם הכתוב אומר (ישעיה נח) אז תקרא וה' יענה.
[ם] המנדין בצדק והשבין בצדק והמקבלין את השבין ומלמדין אותן שלא
ישובו לסורחין עליהם הכתוב אומר (שם) אז יבקע כשחר אורך. הדנין בצדק
והמוכיחין באמת ועושי טהרה וברי לבב עליהם הכתוב אומר (תהלים ענ) אך
טוב לישראל אלהים לברי לבב. הנאנחין והנאנקין ומתצפין לישועה והמתאבלין
על ירושלם עליהם הכתוב אומר (ישעיה סו) לשום לאבלי ציון לתת להם פאר
תחת אפר. הרחמנין ומאכילי רעבים ומשקי צמאים ומלבישי ערומים ומחלקי
צדקות עליהם הכתוב אומר (שם ג) אמרו צדיק כי טוב. העניים והבוישנים
ושפלי הרוח ונוחין לתשחורת ובעלי הכטחה עליהם הכתוב אומר (איוב כב)
ותזגר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור. העסילים בתורה ולומדים תורה
לשמה והמזהירין על המצות ושוקדין על היכלות עליהם הכתוב אומר (משלי ח)
אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי. רודפי
צדק ומבקשי שלום לעמו והמצטערין עם הציבור והעומדין עמהם בשעת
דוחקן עליהם הכתוב אומר (נחום א) מוב ה' למעון ביום צרה ויודע חוסי בו:
(כ) בשביל ארבעה דברים חמה לוקה על אב ב"ד שמת ולא נספד כהלכה ועל
נערה המאורסה שצעקה בעיר ואין מושיע לה ועל משכב זכור ועל שני אחים
שנשפך דמם כאחד. בשביל ד' דברים המאורות לוקין על כותבי פלסתר ועל
מעידי עדות שקר ועל מגדלי בהמה דקה ועל קוצצי אילנות טובים. בשביל
ד' דברים ממון בעלי בתים נסמר למכלות על משתי שטרות פרועים ועל מלוי
בריבית ועל מי שיש בידו למחות ולא מיחה ועל פוסקי צדקה ברבים ואינן
נותנין. בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים יורדין למטין על עושקי שכר
שכיר ועל כובשי שכר שכיר ועל פורקי עול מעל צואריהם ונותנין על גבי
חבריהן וגמות הרוח כנגד גולן. (ל) רבי דוסתאי בר יהודה אומר לעולם היה
מתנדה לשון נקבות הרוח כנגד גולן. שנאמר (משלי כח) עוזבי תורה יהללו
רשע ושומרי תורה יתגרו בם ואם לחשך אדם לומר (תהלים לו) אל תתגר במרעים
ואל תקנא בעושי עולה [ג]. לעשות כעושי עולה. (ם) אין ישיבה למעלה ולא
אכילה ולא שתיה ולא שינה ולא פריה ורביה ולא איבה ולא שנאה ולא תחרות
ולא קנאה ולא עורף ולא עיפוי ולא עכבה. (האזינו השמים ואדברה) זו היא
שנאמרה ע"י דוד מלך ישראל שנאמר (שם יח) וישת חשך סתרו סגנד מי אמר
דוד מקרא הזה לא אמרו אלא כנגד שבחו של הקב"ה שהוא יה שליט ברום
[ם] יחידו אחד ושמו אחד והוא שוכן בג' מאות ותשעים רקיעים [ע] ורקיע
שמו וכיוניו נקוד עליהם ובכל אחד ואחד משרתים ושרפים ואופנים וכרובים
וגלגלים וכמה מקובות אחד של חמה ואחד של צינה (ועליך להביט בדבר זה) שאכ"מ
כמה מקובות אחד של חמה ואחד של צינה (ועליך להביט בדבר זה) שאכ"מ
למלך חי העולמים שהכל שלו. ובזמן שישראל עושין רצונו של מקום

אשתו והמוציא עליה פלילות דברים בשביל לגרשה עליהם הכתוב אומר
(ירמיה יז) אני ה' חוקר לב בוחן כליות. (ח) הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתן
ואינן משיבין עושין מאהבה וישמחין ביסורין עליהם הכתוב אומר (שופטים ה)
ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. והמאוסין בעיניהם והנבזים בפניהם והכובשין
את יצרן והמשפילין את רוחם עליהם הכתוב אומר (ישעיה סו) כה אמר ה'
גואל ישראל קדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו
שרים וישתחוו. בעלי אמנה ומכסי רזים ומשיבי פקדון ומחזירי אבידה עליהם
הכתוב אומר (תהלים קא) עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי. (ם) האוהב את אשתו
כנפשו והמכבדה יותר ממנו והמדריך בניו בדרך ישרה והמשיא אשה לבנו
סמוך לפרקו קודם שיבא לידי חטא עליהם הכתוב אומר (איוב ה) וידעת כי
שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא וידעת כי רב זרעך וצאצאיך כעשב הארץ.
(י) האוהב את שכיניו והמקרב את קרוביו והנושא את בת אחותו והמזוזה
פרוסה לעני בשעת דוחקו עליהם הכתוב אומר (ישעיה נח) אז תקרא וה' יענה.
[ם] המנדין בצדק והשבין בצדק והמקבלין את השבין ומלמדין אותן שלא
ישובו לסורחין עליהם הכתוב אומר (שם) אז יבקע כשחר אורך. הדנין בצדק
והמוכיחין באמת ועושי טהרה וברי לבב עליהם הכתוב אומר (תהלים ענ) אך
טוב לישראל אלהים לברי לבב. הנאנחין והנאנקין ומתצפין לישועה והמתאבלין
על ירושלם עליהם הכתוב אומר (ישעיה סו) לשום לאבלי ציון לתת להם פאר
תחת אפר. הרחמנין ומאכילי רעבים ומשקי צמאים ומלבישי ערומים ומחלקי
צדקות עליהם הכתוב אומר (שם ג) אמרו צדיק כי טוב. העניים והבוישנים
ושפלי הרוח ונוחין לתשחורת ובעלי הכטחה עליהם הכתוב אומר (איוב כב)
ותזגר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור. העסילים בתורה ולומדים תורה
לשמה והמזהירין על המצות ושוקדין על היכלות עליהם הכתוב אומר (משלי ח)
אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי. רודפי
צדק ומבקשי שלום לעמו והמצטערין עם הציבור והעומדין עמהם בשעת
דוחקן עליהם הכתוב אומר (נחום א) מוב ה' למעון ביום צרה ויודע חוסי בו:
(כ) בשביל ארבעה דברים חמה לוקה על אב ב"ד שמת ולא נספד כהלכה ועל
נערה המאורסה שצעקה בעיר ואין מושיע לה ועל משכב זכור ועל שני אחים
שנשפך דמם כאחד. בשביל ד' דברים המאורות לוקין על כותבי פלסתר ועל
מעידי עדות שקר ועל מגדלי בהמה דקה ועל קוצצי אילנות טובים. בשביל
ד' דברים ממון בעלי בתים נסמר למכלות על משתי שטרות פרועים ועל מלוי
בריבית ועל מי שיש בידו למחות ולא מיחה ועל פוסקי צדקה ברבים ואינן
נותנין. בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים יורדין למטין על עושקי שכר
שכיר ועל כובשי שכר שכיר ועל פורקי עול מעל צואריהם ונותנין על גבי
חבריהן וגמות הרוח כנגד גולן. (ל) רבי דוסתאי בר יהודה אומר לעולם היה
מתנדה לשון נקבות הרוח כנגד גולן. שנאמר (משלי כח) עוזבי תורה יהללו
רשע ושומרי תורה יתגרו בם ואם לחשך אדם לומר (תהלים לו) אל תתגר במרעים
ואל תקנא בעושי עולה [ג]. לעשות כעושי עולה. (ם) אין ישיבה למעלה ולא
אכילה ולא שתיה ולא שינה ולא פריה ורביה ולא איבה ולא שנאה ולא תחרות
ולא קנאה ולא עורף ולא עיפוי ולא עכבה. (האזינו השמים ואדברה) זו היא
שנאמרה ע"י דוד מלך ישראל שנאמר (שם יח) וישת חשך סתרו סגנד מי אמר
דוד מקרא הזה לא אמרו אלא כנגד שבחו של הקב"ה שהוא יה שליט ברום
[ם] יחידו אחד ושמו אחד והוא שוכן בג' מאות ותשעים רקיעים [ע] ורקיע
שמו וכיוניו נקוד עליהם ובכל אחד ואחד משרתים ושרפים ואופנים וכרובים
וגלגלים וכמה מקובות אחד של חמה ואחד של צינה (ועליך להביט בדבר זה) שאכ"מ
כמה מקובות אחד של חמה ואחד של צינה (ועליך להביט בדבר זה) שאכ"מ
למלך חי העולמים שהכל שלו. ובזמן שישראל עושין רצונו של מקום

נוסחת הגר"א

[א] בהמתך לא תרביע כלאים. שדך לא תזרע כלאים. וכבד כלאים שעטנז לא יעלה עליך (ויקרא יט) ומשום
לא תזרע: [ב] ומשום ובכל בהמה לא תתן שכבתך ומשום ולא תחלל את שם אלהיך (שם יח) ומשום
שפחה: [ג] וכרת אחד שנא' (מלכים ב) יכרת ה' לאיש אשר יעשנוה ער ועונה מאהליו יעקב ומניב מנחה
לה' צבאות אם היה ישראל והלל זרעו בשפחה וגו' כרת: [ד] אליהו כותבו והקב"ה רושצו: [ה] הפסול
פרוס: [ו] ואל המסתכל בעקבה של אשה גורם לו שיהיו לו בנים שאינם מוטבעים וכו': [ז] ומחללים
שם שמים והאפיקורסים: [ח] ישובו רשעים לשאולה וגו' האחזתים והנותנין: [ם] חורשי רע ומחשבי
הכתוב אומר כי לא לפניו חנף יבוא ואומר (תהלים קא) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. ההוגים ביונים והמנחשים והמכשפים
ונקוד אומר כן אלא אחת בחמרים ואל תקנא בעושי עולה: [ס] עולם הוא אחד: [ע] וכל הקיע ורקיעים:

הנהות מהריעב"ץ פ"ב והגפתנין המנדין.

ג"ל והגיונותין: ג"ל והזהתני: ג"ל והמנחמין כ"ל: והפורשין ג"ל ם סם שהולמתים הפוסקים כלעיט בפרוצות ומעות:

הנהות הגרי"ב

(א) [קדושין דף ע.]: (ב) [מכילתא דף כ.]: (ג) [שם]: (ד) [סוטה דף מב.]: (ה) [ר"ל שמעלין לימה וכן
כולה לשון נפוטה שם]: (ו) [ב"ב דף ג']: (ז) [סנהדרין דף ט"ו]: (ח) [שבת דף פתי גיעון דף לו: ויומא דף
כג.]: (ם) [יומא דף סג: סנהדרין דף עו:]: (י) [שם]: (כ) [סוכה דף כט.]: (ל) [ברכות דף ז: מגילה
דף ו:]: (מ) [מכילתא דף י"ו.]:

יעקב

אשקל. פרש"י בעמוס שמקבלין המעות בשקלים נדוניא לבנ' במסכת ב"ב לימה דמגדילי בשקל היינו מלוי
בריבית חמש פי' זה מחיבור על הקבל דעמוס נמרא דסכה ג"ל לפרש כן דהא תני ממי מלוי בריבית.
אשקל ג"ל כמו שפרש"י בעמוס: נשבע ס' כו'. ויפסוק ד' מכל הקבול דקדיבה לע"ל מיעט כתיב לאמר מהי
יעמור מהודש ובמיבה שבר ומשבת ומפתחה בה לנקעיל לימה ולכגדיל בקל כו' וכתיב בכיט בשבע ה' בנפשו
יעקב כו': המשחק בקוביא כו'. לון בעשם שם בכולם במסכת בקובייא דף פ"ב: משום לא תזרע כרמך כלאים.
ולזו מלאכות מל"ט לון וזכה לימ ממון נלבוש ולבני בניו. ובמעות בכתות ממר"ש ג"ל כדפרש"י בפסחים
פרק מקום שנהגו דקמקשי ד' פרוטות שלין בהן בלכה ומד מיעייהו מעות בכתות ממר"ש ופרש"י שמלמת
פסחיהן על פיס תמיד במקום שנהגו ולאו כל יומא מתניתין היכא. בני בהן ולו שלוו על הלקח. ליהיו שלוו
מן יתמלל בשיפרים תרומות ומעשר שלו זכה הוא בהן במוכרה בשביל לנותם ובעשר לנלקח בלבן המשיע
בנים הגדנינו ולוכה נמי קלת גזל: ההוגים ביונים. ג"ל שמתעסקין לגדל יונים לו שהוא לשון לבול שמדבקין
ביונים ולא זה דרך גידות וכן לוכה דכתיב שמחמר קונן בעיניו מגל בהבלו: המשיא בת אחותו לבנו קטן כו'.
בסנהדרין דף עו ילפינן מרכיסת רקבת דכתיב נמען ספות הרוח בתמלה דפרש"י זקן ולבדה ואת בתמלה נתחזקת
חזק שבע וכן גזולה לקטן: והעושה שוגגה כו'. בסנהדרין ג"ב ליה מלא במקום דקתני הכא והשוגה עובד
עמי אלילים מדעת קטני הכא והמתעיר לחידה לעובד כוכבים: הנבאין והמכרין. פרש"י בב"ק דף קיג בעלי מריבה
ושם ג"ב גרס פוטרון ובמקום פוטרון גרס"ם שהם הרגיון וכן במסכת גדים וכן בסנהדרין ובתרומין:
הונך ושמונה. פסוק הוא בירמיה"ל ויש כאן כמה עניות וכ"ל הונך ושמונה מערכך מלמך ומחולכך
מחזיקי בדבך ושוכני מערכך ולו תלמי מלמתך לפני בלב יפיו ביום מפלפך ופסוק זה מערכי בכל
כגפילת זר פניה כולו גזל ומשם: הגעלבין. פוגם הנעלבין מיד מחרים ואינן שולבין את מחרים: עשרון
מלחכה. עשרון המלוח מלחכה במקום ולא לימול שכר ולא מילתא פשיטא: האוהב את חבירו כנפשו.
כנפשו ג"כ במסכת יבמות ובסנהדרין: והמכבדה יותר ממנו. פי' מכבדה בתכשיטין נתן ופרש"י לפי
דעולות לחתמת קטנה מגבהת: סמוך לפרקו. ג"ל בעוד שמוך קטן: והנושא את בתו. פרש"י בשעורי
סוס כדין על בתו ממש יותר מלחיו ומתן לו ממש מחכב לא תחמו: אז תקרא כו'. פרש"י בעמוס כתיב
כי תלמה עלום וכסיתו היינו דוחק שעי ומכשכך לא תתעלם היינו לוכב שכיניו שכן קרוביו ומקרב את
קרוביו ונושא בת אחותו: המנדין בצדק. בלשון הם מנומנם ומנקתי בספר ר"ח פ' בא ע"ת סוף שער ג'
מפרק דיך לרן שגרם כי המנדיין בצדק וג' כ' ומוכח: ובנדין בהשמות. בסמ"ק אחות ע"ג מכנה
הת דאמר רבי ישמעאל מי קל בלחש ומת בהשמות סיכם בכ"ע מכטעות בהשמות לאחם כמו שפערין
אחות ב"ג ר' ס לפרש כי במסכת עלמו לכל לחם אחי' לאחם כמו שבדיין שבעות לאחו אחות: בשביל
ד' דברים חמה לוקה. במסכת סוכה פרש"י לה מעמדי מעם בדבר. והמהכ"ל ב"ח כתב ולכאם מנקת
ומל ונעכה לכן ד' הניון מעם כי מלכ"ל דומה לכמ מעקה ומלה לאוכ כתוכ בם מלכ"ל מחכי כו פניו כמני מחה
פי' חמה ולבנה: כותבי פלסתר. שטרות מזויפין ומכתבי עמל לשום דופי על אחם לכתוב בשמו אם שלח
לוה: מגדלי בהמה דקה. מחניבין לה מאחן שאינן יכולין לשומרן: קוצצי אילנות טובים. לפיכן סם
שלנם שמחניבין הן ומלין כמוחעין של הקב"ה שמשפיע טובו: יורדין למטין. פרש"י שנפחמין ומלין
ומגדלין ומשפיעים כדי כתב כמ"ב שהוא לשון למטן: עושקי שכר שכיר. עוסק בשמי נוזל שכיר:
כובשי שכר. שמחמה בלך ושוב: לעולם היה מתנדה כו'. בלשון דמוק ובגמ"ק בפ"ק מוסר לכתבות
בכשעים בשוב"ל שהמר מחני תוכה כו' ולם למחן לחם לומר לל מחמר במרעים לל מקנא בעושי עולה מי
שלנו מקנו לחומר כך פרש"י הינה מעבירות שבידו לל מחמר במרעים לחיות במרעים כל מקנא בעושי
עולה לחיות בעושי עולה ע"ל וכ"ל הכא: אין ישיבה למעלה כו'. מבלון נמ עוסק בקוב ולנדמון בקבר
פרשת נמ עוסק בקוב ולנדמון מפה ולפם קלה כוהב במסכת מגילה דף י"ב וכמ"ש ביש יתוקבל:

שוכן על ערבות בשביעי ואין מתרחק [א] מדבר כלום שנא' (במדבר ז) מבין שני הכרובים וידבר אליו. ובשעת הכעס נתעלה וישב בשמי מרום והכל צועקין ובוכין ואין נשמע קול וגוזרין צום ומתפללין באפר ומתכסים בשקים ומורידים דמעות:

פרק שלישי

(א) **בן** עזאי אומר כל הנותן ד' דברים כנגד עיניו ועל לבו שוב אינו חוטא לעולם. מאין הוא בא ולאן הוא הולך ומי הוא דיינו ומה עתיד להיות. מאין הוא בא ממקום הושך. ולאן הוא הולך לחשך ואפלה. מאין הוא בא ממקום (ב) הטומאה ולאן הוא הולך לטמא את אחרים. מאין הוא בא מליחה סרוחה וממקום שאין אדם יכול לראות. ולאן הוא הולך לשאול ולאבדון בניהם ולישרף באור. ומי הוא דיינו ידע שאין דיינו (של) בשר ודם אלא אדון כל המעשים ברוך הוא אין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משא פנים ולא מקח שוחד. ומה עתיד להיות רמה ותולעה שנאמר (איוב כה) אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה. ר"ש אומר אדם רמה בחייו ותולעה במותו רמה בחייו אלו הבנים. ותולעה במותו זהו שמרחיש במותו. ר"א בן יעקב אומר (אדם נאה ומשובח ומוציא דבר מגונה מפיו). משלו למה הדבר דומה למרקלין גדולה וביב של בורסקי קבוע בתוכה [ג] כך אדם נאה ומשובח ומוציא דבר מגונה מפיו אם מוציא ממעיו פלישון או אפרסמון או אחת מכל מיני בשמים על אחת כמה וכמה שהיה מתנאה על הבריות. בשעת פטירתו של ר"א (בן עזריה) נכנסו תלמידיו לבקרו וישבו לפניו ואמרו לו רבינו למדנו [ד] דבר אחד בלבד אמר להם בניי מה אלמד אתכם (ג) צאו והזהרו כל אחד איש בבבוד חבירו ובשעה שאתם עומדים להתפלל הוו יודעים לפני מי אתם עומדים ומתפללים שבשביל דבר זה תכנסו לחיי עולם הבא: ה' דברים למדנו מר"א בשעה מיתתו ושמחנו בהן שמחה גדולה יותר ממה ששמחנו בחייו. ואלו הן (ד) הכדור והאימום והקסיו ותפיליו וכסת עגולה שמקבלין מומאה ומטבילין אותן [ד] במשהן. צאו והזהרו בהן שהלכות גדולות הן שנאמרו לו למשה בסיני:

פרק רביעי

(ה) **לעולם** תהא נאה בבניסתך ונאה ביציאתך ותהא ממעט בעסק ומעסק בתורה(ו)מעשה (ז)ברשב"א שבא ממגדל עדר מבית רבו והיה רוכב על החמור ומטייל על שפת הים ומצאו אדם אחד שהיה מכוער ביותר (ח) אמר לו ריקה כמה מכוערין בניו של אברהם אבינו. אמר לו ומה אעשה לך אמור לאומן שעשאני. מיד ירד (ט) ר"ש בן אלעזר מן החמור ומשתחוה לפניו אמר לו נעניתי לך מחול לי אמר לו אין אני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ותאמר לו כמה מכוער כלי זה שעשית. הלך אחריו [ה] חצי מיל שמעו בניו עירו ויצאו לקראתו אמרו לו שלום עליך רבי. אמר להם למי אתם קורין רבי. אמרו לו לזה שמטייל אחריך. אמר להם אם זה רבי אל ירבה כמותו בישראל אמרו לו ח"ו ומה עשה לך. אמר להם כל הענין. הפצירו בו מאד שיסתול לו. אמר הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל [ו] לומר כן. אותו היום אמר ר"ש בן יוחי (ברכות סד:) ודרש בבית המדרש הגדול שלו לעולם הוי רך כקנה ואל תהיה קשה כארז. מה קנה יצאו ארבע רוחות העולם קנה חולך ובא עמהן עמדו הרוחות קנה עומד במקומו מה סופו של קנה זה זכה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ס"ת אבל ארז זה אינו כן. יצתה רוח [ז] צפונית מערבית עוקרתו. מצד דרומית מזרחית עוקרתו והופכתו על פניו. נמצא ארז זה שהיה עומד על שרשיו מושלך. מה סופו של ארז זה באין [ח] כותתין ומכתתין אותו (י) ומסבבין בו בתים והשאר מניחין על האור. לכך אמרו חכמים לעולם הוי רך כקנה ואל תהי קשה כארז. כיצד מכבד אדם את רבו (כ) בזמן שהשיחן מתלכין בדרך נותנו ליטין ואין נותנו לשמאל. היו ג' וחכם והרב ביניהן הרב באמצע והגדול מבינינו והקטן בשמאל. וכן מצינו בג' מלאכים שבאו אצל אברהם אבינו ואלו הן גבריאל ומיכאל ורפאל. גבריאל בא להפוך את סדום ואת עמורה. רפאל בא לרפאות את אברהם. מיכאל [בא] לבשר את שרה והיה מיכאל באמצע וגבריאל מיכאל ורפאל בשמאלו. וכיון שראה אברהם אבינו את מלאכי השרת [ט] באתה שכינה ועמדה למעלה מהימנו אמר להם רבותי המתינו לי עד שאפטר משכינה שהיא גדולה מכם שנאמר (בראשית יח) (ל) ויאמר ה' אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך. וכיון שנפטר אברהם אבינו מן השכינה בא והשתחוה להן והכניסן תחת האילן שנאמר (שם) ויקח נא מעט מים ורחצו. ואח"כ ואקחה פת לחם אבל לוט מה אמר (שם יט) ולינו ורחצו רגליכם. אחרים אומרים לא אמר להם לוט אלא חכמת חכמים אמר להן אילו (אין) רואין אותן [י] רוחצין פניהם ידיהם ורגליהם. נמצאו הורגין אותי ואת אשתי ואת בנותיי. אלא יראו אותן באבק שעל רגליהם. ויאמרו לא באו מן הדרך אלא עכשיו [כ]. ההולך אחרי רבו אינו רשאי ליפטר מאחריו עד שיטול ממנו רשות. היו שניהם תלמידים שקולים זה כזה. בעל הבית נכנס תחלה ואח"כ אורח וכשהן יוצאין אורח יוצא תחלה ובעל הבית יוצא אחרון. והנפטר [ל] מרבו בין שהוא גדול מרבו ובין שרבו גדול ממנו אומר לו הריני פטור:

פרק חמישי

(א) **לעולם** אל יפטר אדם לא מאצל [רבו ולא מאצל] חבירו אא"כ נפטר ממנו ונוטל הימנו רשות. וילמדו כל אדם דרך ארץ מן המקום [מ] (ם)שאמר לו לאברהם כלום אברהם אני צריך לו. אמר לפניו רבש"ע הן. (נ) לעולם אל יכנס אדם פתאום לבית חבירו וילמדו כל אדם דרך ארץ מן המקום שעמד על פתח חנן וקרא לו לאדם שנאמר (בראשית ג) ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה: מעשה בארבעה זקנים שהלכו למלכות הפנימית והיה להן פילוסופוס א' חבר שם. ואלו הן ר"ג ורבי יהושע ור"א בן עזריה ור"ע. אמר לו רבי יהושע לר"ג רבי רצונך שנקבל פני פילוסופוס חברנו אמר לו לאו. לשחרית אמר לו רבי רצונך שנקבל פני פילוסופוס חברינו אמר לו הן. הלך רבי יהושע ופפח על הדלת והיה פילוסופוס ההוא מחשב בעדעתו ואומר אין זו דרך ארץ אלא של חכם. פעם שניה עמד ורחץ פניו ידיו ורגליו. פעם שלישית עמד ופתח על הדלת וראה את חכמי ישראל אלו באין מכן ואלו באין מכן [ג] אלו ר"ג ורבי יהושע ור"א בן עזריה מימינו ור"ע משמאלו. והיה פילוסופוס מחשב בדעתו ואומר היאך אתן שלום לחכמי ישראל. אם אומר אני שלום עליך ר"ג. נמצא מבזה את חכמי ישראל. אם אומר אני שלום עליכם חכמי ישראל. נמצא מבזה את ר"ג. כיון שהגיע אצלם אמר להם שלום עליכם חכמי ישראל ולר"ג בראש (ולא מר"ג לבדנו אלא מן השכינה למדנו שנאמר (מ"א כב) ראיתי [את] ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו). לעולם יהיו כל בני אדם חשובין לפניך כלפטים. והוי מכבדן כר"ג. ומעשה ברבי יהושע שהשכים אצלו אדם. ונתן לו אכילה ושתיה והעלהו לגג לשכב ונפל סולם מתחתיו. מה עשה אותו האיש. עמד בחצי הלילה. ונפל את הכלים וכרכן בטליתו וכיון שביקש לירד נפל מן הגג ונשברה מפרקתו. לשחרית השכים רבי יהושע ובא מצאו כשהוא נופל. אמר לו ריקה כך עושין בני אדם שכמותך. אמר לו רבי לא הייתי יודע שנטלת את הסולם מתחתיי. אמר לו ריקה אי אתה יודע שמאמש היינו זהירין בך. מכאן א"ר יהושע (בן לוי) לעולם יהיו כל בני אדם בעיניך כלפטים והוי מכבדן כר"ג:

פרק ששי

(ם) **הנבנם** לבית כל מה שיגזר עליו בעל הבית יעשה ([כשהוא דבר כשורות]) ומעשה בשמעון בן אנטיפטרס שהיו אורחין נכנסין אצלו ונזר עליהן שיאכלו וישתו. והיו נודרין [בתורה שלא יאכלו ושלא ישתו ואח"כ היו אוכלין ושותין]. בשעת פטירתן היה מלקה אותן נשמעו הדברים לפני רבן יוחנן בן זכאי וחכמים. וקטרגו בדבר. אמרו מי ילך ויודיעינו. אמר להם (ע)ברבי יהושע אני אלך ואראה מה מעשיו (אמרו לו לך לשלום). הלך ומצאו על פתח ביתו אמר לו שלום עליך רבי. אמר לו שלום עליך רבי ומורי. אמר לו [ם] ביתא אני צריך אמר לו שב לשלום. ישבו ועסקו בתורה עד הערב. לשחרית א"ל רבי אלך למרחץ. א"ל [ע] רצונך. היה רבי יהושע מתירא שמא יקפחנו על שוקיו. לאחר שיצא אכלו ושתו. אמר מי מלויני. אמר לו אני. היה רבי יהושע מחשב בדעתו ואמר מה אשיב להכמים ששגרוני. נפנה רבי יהושע לאחוריו אמר לו רבי למה נפנית לאחריך. אמר לו דבר אני צריך לשאול ממך. מפני מה בני אדם הנכנסין אצלך אתה מלקה אותן. ולי לא הלקית. אמר לו רבי אתה חכם גדול ודרך ארץ יש בידך. בני אדם הנכנסין אצלי גזרתי עליהן שיהו אוכלין. והן נודרין בתורה ועוברין. וכך שמעתי מפי חכמים שכל מי שנודר בתורה ועוברה לוקה ארבעים. (א"ל ברוך אתה לשמים שעשית כך חייך וחיי ראשך מי שנוהג לעשות כך הלקה אותו) ארבעים

נוסחת הגר"א וארבעים

[א] מעלכו: [ב] אף כן אדם מה אם עכשיו שמוציא ממעיו פרוח כך מהגאה אם הבריות אם מוציא: [ג] אוהדות חיים א"ל: [ד] כמה שהן: [ה] ג' מילין: [ו] לעשות כן: [ז] מורחית צפונית מערבית אינה מזיו ממקומו כיון שנשב רוח דרומית עוקרתו: [ח] כותתין ומסתתין אותו ובונים בו: [ם] ראתה [י] רחוצין: [כ] ולא מן השלאכים לבד למדנו אלא מן השכינה למדנו שנאמר (מ"א כב) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו (ולא כמ"ש זה לפניו נקמן כמ"ש): [ל] מחבירו בין שהוא גדול מחבירו ובין שחבירו: [מ] בביטול שאמר לאברהם הריני נפטר ממך שנאמר (בלחמיות ים) ויולך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו. לעולם: [נ] ר"ג באמצע ור"י (וכ"ה בסמ"ק כלה רבמי וסם ליתא ולהלן): [ס] בית: [ע] ברצונך:

הגהות מהריעב"ן

פרק ד בסופו מבכו כו' מבכו וכן שכבו. כ"ב ל"ל מתכבו. ם"ם ס"ל מתכבו. ל"ש ל"ל מתכבו: ל"ש ל"ל מתכבו. ל"ש ל"ל מתכבו. ל"ש ל"ל מתכבו.

וארבעים של חכמים ששנרונו. הלך רבי יהושע ומפר דברים לפני חכמים מה שראה בשמעון אנשיפטרס: לעולם לא יהא אדם קפדן בתוך סעודתו. מעשה בהלל הזקן ששעה סעודה לאדם א' ובא עני ועמד על פתחו. ואמר אשה אני צריך להכניס היום ואין לי פרנסה כלום. נטלה אשתו כל הסעודה ונתנה לו. ואח"כ לשה עיסה אחרת ובישלה אלפס אחר ובאתה והניחה לפניהם. אמר לה בתי מפני מה לא הבאת לנו מיד. [א] שהה לו כל המעשים. אמר לה בתי אף אני לא דנתי אותך לכף חובה אלא לכף זכות. שכל המעשים שעשית לא עשית אלא לשם שמים: [ב] מניחין פיאה ממעשה אלפס ואין מניחין פיאה ממעשה קדירה. (א)ומעשה בר' יהושע שנתארח אצל אלמנה אחת הניחה לפניו מעשה אלפס. אכל ולא הניח פיאה. פעם שניה אכל ולא הניח פיאה. פעם שלישית הקדיחתו מלח. וכיון שטעטו רבי יהושע משך ידו ממנו ואכל פתו ריקן אמרה לו מפני מה [ג] מעטת בגריסין הללו. אמר לה כבר מעדתי מבעי"י אמרה לו מעתה אם סעדת [ד] מעשת בפת ובגריסין. מכאן אמר רבי יהושע מימי לא נצחני אדם אלא אשה זו ותינוק ותינוקת. (ב) תינוק מאי היא. פעם אחת היה מהלך רבי יהושע בשדה ומצא ריבה אחת. אמרה לו מפני מה אתה מהלך בשדה. אמר לה בדרך אני מהלך. אמרה לו (אם) זו היא דרך שכבשוה ליסטים שכמותך: (ג) תינוק מאי היא. פעם אחת היה רבי יהושע מהלך בדרך. ומצא תינוק אחד שהיה יושב בין שני דרכים. אמר לו בני באיזה דרך אכנס לעיר. או בזה או בזה. אמר לו הרי שניהם לפניך. זו ארוכה וקצרה וזו קצרה וארוכה. כיון שהגיע לחומה של עיר. אבל בכוס שביהודה שוהה כל צרכו ושוהה. לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול מה שהאכלתני שוב דרך הרבית. ובירושלים היו [ה] (ג) הולכין את אפסחתי' למפלא שלהן. (ה) לא ישלח אדם לחבירו חבית של יין ויתן על פיה שמן שזו דרך המיתה. (ע) ומעשה באדם אחד שעשה משתה לבנו. כיון שבאו בני חבורה והסבו נכנס להביא [ג] יין. ראה את החבית שמליאה [ס] שמן וחנק את עצמו ומת. מכאן אמרו חכמים אל ישלח אדם לחבירו חבית של יין ויתן על פיה שמן שזו דרך המיתה. לא יאמר אדם לחבירו טול שמן מפך ריקם מפני [ע] שמהנהו טוב חנם. ולא יסרב אדם בחבירו לטעוד ויודע בו שאינו טועד. ולא יבהה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל. לא ישקה אדם יין [פ] ישן לשם חדש שזה דרך גזל. היה משקה יין לחמרים. אל יאמר להן סלקו [צ] את זה ותנו לזה שזה דרך הגזל. (פ) היה עומד בשוק אצל מוכרי תבואה. אל יאמר להם בכמה חפץ זה. והוא אינו רוצה ליקח. שמשביח פעותו של מוכר:

פרק שביעי

שנים שהיו יושבין על שלחן אחד. (ה) הגדול שבהן שולח יד תחלה. ואחר כך הקטן. ואם שלח [ח] הרי זה גרגרן. ומעשה בר"ע שעשה סעודה לתלמידיו. הביאו לפניהם שני תבשילין אחד נא ואחד מבושל. בתחילה הביאו לפניהם נא. הפקח שבהן אחז את הקלח בידו אחת ותלשו בידו אחת. לא בא אחריו משך ידיו ממנו ואכל פתו ריקם. המפש שבהן אחז את הקלח בידו אחת ונשבו בשיניו. אמר לו ר"ע לא כך בני. אלא הנח עקבך עליו בתוך הקערה. ואחר כך הביא לפניהם מבושל אכלו ונסתפקו. אחר כך אמר להם בני. [פ] ולא עשיתי לכם כל כך אלא לבדוק אתכם אם יש בידכם דרך ארץ אם לאו. (פ) לא יאכל אדם עד ד' שעות. ולא ירחץ בבית המרחץ עד ד' שעות. (י) חמין רובן קשה לנוף ומיעוטן יפה. יין רובו קשה לנוף ומיעוטו יפה. ג' דברים שקולין זה כזה. חכמה יראה ענוה: (כ) הנכנס לבית הכסא לא יחזיר פניו למערבו ולא [ו] לאחוריו אלא לצדדין. (ל) ולא יפרע עצמו עד שישב. ואל יקנח בימין אלא בשמאל. (מ) ומעשה בר"ע שהלך אחר רבי יהושע לראות את מעשיו. ראה שלא נכנס לבית הכסא אלא לצדדין. ולא פרע עצמו עד שישב. ולא קנח אלא בשמאל. ומפני מה אין מקנחין בימין. ר"א אומר מפני שאוכל בה. רבי יהושע אומר מפני [כ] ששותה בה. ר"ג אומר מפני שמראה בה מעטי תורה. לא ישמח אדם בין הבוכים ולא יבכה בין השמחים. ולא יהא ער בין הישינים ולא [ל] ישן בין הערים. ולא עומד בין הישבים ולא יושב בין העומדים. כללו של דבר אל ישנה אדם דעתו מדעת חבריו ובני אדם:

פרק שמיני

הנכנס לבית אל יאמר להם תנו לי ואוכל עד שיאמרו לו הם אבול. מזגו לו את הכוס שוהה ושותה. וכמה ישהה. בחמין שלשה פעמים. ובצונן ד'. א"ר יהודה בד"א בכוס שבגליל. אבל בכוס שביהודה שוהה כל צרכו ושותהו. לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול מה שהאכלתני שוב דרך הרבית. ובירושלים היו [מ] (ג) הולכין את אפסחתי' למפלא שלהן. (פ) לא ישלח אדם לחבירו חבית של יין ויתן על פיה שמן שזו דרך המיתה. (ע) ומעשה באדם אחד שעשה משתה לבנו. כיון שבאו בני חבורה והסבו נכנס להביא [נ] יין. ראה את החבית שמליאה [פ] שמן וחנק את עצמו ומת. מכאן אמרו חכמים אל ישלח אדם לחבירו חבית של יין ויתן על פיה שמן שזו דרך המיתה. לא יאמר אדם לחבירו טול שמן מפך ריקם מפני [ע] שמהנהו טוב חנם. ולא יסרב אדם בחבירו לטעוד ויודע בו שאינו טועד. ולא יבהה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל. לא ישקה אדם יין [פ] ישן לשם חדש שזה דרך גזל. היה משקה יין לחמרים. אל יאמר להן סלקו [צ] את זה ותנו לזה שזה דרך הגזל. (פ) היה עומד בשוק אצל מוכרי תבואה. אל יאמר להם בכמה חפץ זה. והוא אינו רוצה ליקח. שמשביח פעותו של מוכר:

פרק תשיעי

לא יפרוס אדם פרוסה על גבי הקערה. [ולא יקנח אדם בפרוסה את הקערה ולא ילקט אדם פירורין [ק] אפילו על גבי השולחן מפני שהוא ממחה דעת הבריות ס"א] [ר] אבל מקנח אדם קערה מפרוסה ולא יניח אדם פירורין ויניח על גבי שולחן מפני (כל) שהוא ממחה דעתו של חבירו. ולא ישוך אדם מפרוסה ויחזירנה לתוך הקערה. וכן לא ישוך אדם מפרוסה ויתננה לחבירו. לפי שאין דעות הבריות שוות. (צ) ולא ישתה מן הכוס ויתננה לחבירו מפני סכנת נפשות. ומעשה בר"ע שהיה לו אכסניא אצל אדם אחד נתן לו כוס ושעמו. אמר לו רבי עקיבא טול ושתהו. שוב נתן לו כוס אחר ושעמו אמר כביכול לו רבי עקיבא טול ושתהו אמר לו בן עזאי (עקיבא) עד מתי אתה משקה כוסות [ש]. מטעומין: שוב מעשה ברבי עקיבא שנתארח אצל אחד נטל עליו בתוך הקערה. ואחר כך הביא לפניהם מבושל אכלו ונסתפקו. אחר כך אמר להם בני. [פ] ולא עשיתי לכם כל כך אלא לבדוק אתכם אם יש בידכם דרך ארץ אם לאו. (פ) לא יאכל אדם עד ד' שעות. ולא ירחץ בבית המרחץ עד ד' שעות. (י) חמין רובן קשה לנוף ומיעוטן יפה. יין רובו קשה לנוף ומיעוטו יפה. ג' דברים שקולין זה כזה. חכמה יראה ענוה: (כ) הנכנס לבית הכסא לא יחזיר פניו למערבו ולא [ו] לאחוריו אלא לצדדין. (ל) ולא יפרע עצמו עד שישב. ואל יקנח בימין אלא בשמאל. (מ) ומעשה בר"ע שהלך אחר רבי יהושע לראות את מעשיו. ראה שלא נכנס לבית הכסא אלא לצדדין. ולא פרע עצמו עד שישב. ולא קנח אלא בשמאל. ומפני מה אין מקנחין בימין. ר"א אומר מפני שאוכל בה. רבי יהושע אומר מפני [כ] ששותה בה. ר"ג אומר מפני שמראה בה מעטי תורה. לא ישמח אדם בין הבוכים ולא יבכה בין השמחים. ולא יהא ער בין הישינים ולא [ל] ישן בין הערים. ולא עומד בין הישבים ולא יושב בין העומדים. כללו של דבר אל ישנה אדם דעתו מדעת חבריו ובני אדם:

פרק שמיני

הנכנס לבית אל יאמר להם תנו לי ואוכל עד שיאמרו לו הם אבול. מזגו לו את הכוס שוהה ושותה. וכמה ישהה. בחמין שלשה פעמים. ובצונן ד'. א"ר יהודה בד"א בכוס שבגליל. אבל בכוס שביהודה שוהה כל צרכו ושותהו. לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול מה שהאכלתני שוב דרך הרבית. ובירושלים היו [מ] (ג) הולכין את אפסחתי' למפלא שלהן. (פ) לא ישלח אדם לחבירו חבית של יין ויתן על פיה שמן שזו דרך המיתה. (ע) ומעשה באדם אחד שעשה משתה לבנו. כיון שבאו בני חבורה והסבו נכנס להביא [נ] יין. ראה את החבית שמליאה [פ] שמן וחנק את עצמו ומת. מכאן אמרו חכמים אל ישלח אדם לחבירו חבית של יין ויתן על פיה שמן שזו דרך המיתה. לא יאמר אדם לחבירו טול שמן מפך ריקם מפני [ע] שמהנהו טוב חנם. ולא יסרב אדם בחבירו לטעוד ויודע בו שאינו טועד. ולא יבהה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל. לא ישקה אדם יין [פ] ישן לשם חדש שזה דרך גזל. היה משקה יין לחמרים. אל יאמר להן סלקו [צ] את זה ותנו לזה שזה דרך הגזל. (פ) היה עומד בשוק אצל מוכרי תבואה. אל יאמר להם בכמה חפץ זה. והוא אינו רוצה ליקח. שמשביח פעותו של מוכר:

פרק תשיעי

לא יפרוס אדם פרוסה על גבי הקערה. [ולא יקנח אדם בפרוסה את הקערה ולא ילקט אדם פירורין [ק] אפילו על גבי השולחן מפני שהוא ממחה דעת הבריות ס"א] [ר] אבל מקנח אדם קערה מפרוסה ולא יניח אדם פירורין ויניח על גבי שולחן מפני (כל) שהוא ממחה דעתו של חבירו. ולא ישוך אדם מפרוסה ויחזירנה לתוך הקערה. וכן לא ישוך אדם מפרוסה ויתננה לחבירו. לפי שאין דעות הבריות שוות. (צ) ולא ישתה מן הכוס ויתננה לחבירו מפני סכנת נפשות. ומעשה בר"ע שהיה לו אכסניא אצל אדם אחד נתן לו כוס ושעמו. אמר לו רבי עקיבא טול ושתהו. שוב נתן לו כוס אחר ושעמו אמר כביכול לו רבי עקיבא טול ושתהו אמר לו בן עזאי (עקיבא) עד מתי אתה משקה כוסות [ש]. מטעומין: שוב מעשה ברבי עקיבא שנתארח אצל אחד נטל

הגהות הגריב"ב

(א) [עיהכוך דף נג:] : (ב) [סס] : (ג) [סס] : (ד) [כתובות דף מז:] : (ה) ס"ק יפרוס אדם פרוסה : (ו) [סמסים דף סו: סיפה דף כה:] : (ז) [ניפה סס] : (ח) [נכיכות דף מז.] : (ט) [עי' שבת דף ו. וסמסים דף יב:] : (י) [ניעין דף מ.] : (כ) [נכיכות דף סח:] : (ל) [סס סב.] : (מ) [סס] : (נ) ס"ק היה הוספת אכסניא למבואא : (ס) [תוען דף לד.] : (ע) [סס] : (פ) [ס"מ דף מח:] : (צ) [עי' ממיד דף כה:] : לסמוכה :

הגהות מהריעב"ץ פרק ח

מגי מוכרי תבואה . ס"ב ס"ל ס"ל ממוזות .

ממוזות] סימן ס"ב וס"ג. וסקשה עוד מה ז"ל מכ"ל דאל יזיאמר לו בשם"ב יעשה דממעשה דר' שמעון לפ שמעון מלמ שאלקף חותם על שעכרו את מלכם. וס"ל דמכיון שיוכל לבוא לידי מלקות אם יסרב אסם יפלר עליו מעשה ס"ב שמצא שידור ואמר לו אל תלכך למדו ד"א אלא לפי שכל אלא יסרב כלל אלא כל שיגזור עליו בשם"ב יעשה ולא לו יבוא לכלל מה שבאו לומן מלמשים ע"כ: קפרין בתוך סעודתו. ס"ל בדקדק אלא יתנו לו מחריו ממך ידיו ס"מ מסעודה וכדומייני עלה מעודת דאל"ל מזון שלא הקפיד על מלמו שמתנה כל מסעודה לעני אחר וסי' הוא כדין לתמיין כ"ב בספר מעדני יו"ט פרק כ"ב סימן ה"ד ובתב עוד בלא"ה פי' אחר מסמעמו שלא יפת קפדן שקר תרחק ממנו להן בית הלל לב"ש שר שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגנו בעיניו. הוי אומר ישבחנו בעיניו. מכאן אמרו חכמים תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות [ז] ולא (ה) יפרוס אדם את המטה בפני מקום הרך אלא במקום הקשה. ולא יאחז אדם בכיבה פרוסה בידיו. ואם עושה כן הרי זה רעבתן וגרגרן (ו) ולא ישתה אדם כוסו בבת אחת. ואם שתה הרי זה גרגרן ורעבתן. וכמה ישהה וישתה. שנים מדרך ארץ. שלשה מגסי הרוח. (ז) ולא יאכל שום ובצל מראשו. אלא מעליו. ואם אכל הרי זה רעבתן וגרגרן. ולא ישתה שתי כוסות ויברך ברכת המזון מפני שנראה כגרגרן:

פרק שביעי

שנים שהיו יושבין על שלחן אחד. (ה) הגדול שבהן שולח יד תחלה. ואחר כך הקטן. ואם שלח [ח] הרי זה גרגרן. ומעשה בר"ע שעשה סעודה לתלמידיו. הביאו לפניהם שני תבשילין אחד נא ואחד מבושל. בתחילה הביאו לפניהם נא. הפקח שבהן אחז את הקלח בידו אחת ותלשו בידו אחת. לא בא אחריו משך ידיו ממנו ואכל פתו ריקם. המפש שבהן אחז את הקלח בידו אחת ונשבו בשיניו. אמר לו ר"ע לא כך בני. אלא הנח עקבך

נוסחת הגר"א

[א] פתח : [ב] אין משיירין פאה באלפס אבל משיירין פאה בקערה ומעשה בר' שנתארח אצל אלמנה א' ועשתה לו פולין אכל : [ג] משכת ידך מגריסין : [ד] היה לך למשוך ידך מן הפת א"ל שמא הנחת פאה על הראשונים לא כך אמרו חכמים אין משיירין פאה באלפס אבל משיירין פאה בקערה אמר ר' יהושע : [ה] לא אמרת לי שהיא קצרה א"ל : [ו] לא אמרתי לך אורכה הלך : [ז] לא יפרוס אדם פרוסה במקום : [ח] הקטן : [ט] לא : [י] אחוריו : [כ] שכותב : [ל] יהא : [מ] הנוהגים את האכסניא שלהם זה לזה : [נ] שמן : [ס] יין : [ע] שמהוויק לו פרוטה חבם : [פ] חדש לשם ישן : [צ] מוה ותנו : [ק] ויניחם על : [ר] ולא יקנח אדם בפרוסה ויניח ע"ג השולחן : [ש] מעומין לר"ע :

נטל את הפרוסה וסמך בה את הקערה חפפה ר"ע ואכלה. אמר לו רבי אין לך פרוסה שתאכל אלא פרוסה שאני סומך בה את הקערה. אמר כמדומה אני בך שאתה נכוה בפושרין עכשיו אי אתה נכוה אפילו ברותחין. ולא ישתה אדם כוסו ויניחנו על גבי שולחן אלא יאחזנו בידו עד שיבא השמש ויתננו לו: חמשה דברים אע"ר (א) אין מניחין בשר חי על גבי הפת [א] (ועל) [ולא] הכוס ולא קערה על גבי הפת ואין זורקין את הפת. ואין סומכין קערה בפת. ואין יושבין על האוכלין מפני [ב] שמשביחין את האוכלין. והנכנס לסעודה לא יטול חלקו ויתננו לשמש שמא יארע דבר קלקלה בסעודה. אלא יטלנו ויניחנו לפניו ואחר כך יתננו לו: (ב) אורחין הנכנסין אצל בעל הבית אין [ראשין ליתן כלום. לא לבנו של בעה"ב ולא לעבדו ולא לשלוחו] אא"כ נטלו רשות מבעל הבית. ומעשה באדם אחד שהכניס אצלו שלשה אורחין בשני בצורת. והיו לו (ג) ג' ביצים והניחן לפניהן. בא בנו של בעל הבית ועמד לפניהם. נטל אחד מהם חלקו ונתן לו וכן השני וכן השלישי וכיון שבא אביו ומצא שהוא אוהז אחת בפיו ושתים בידיו עמד והגביהו מלא קומתו וחבטו לארץ ומת אף אמו כשראתה את בנה שמת עמדה מעל הגג ונפלה ומתה. כיון שראה אביו כך עמד על הגג ונפל ומת. ואמר ר"א בן יעקב שלש נפשות נהרגו על דבר זה:

פרק עשירי

(ד) **הנכנס** למרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותחזירני לשלום ותצילני מזו ומכיוצא בה לעתיד לבא: ובזמן שיכנס כיצד יעשה. חולץ את מנעליו ומסלק את כובעו ומסלק את מליחו ומתיר את חגורו ופושט את חלוקו ואח"כ מתיר את פורקסו התחתונה: רחץ ויצא והביאו לו את המפה. מקנח את ראשו ואחר כך מקנח את כל האיברים. הביאו לו את השטן (ה) סך את הראש ואח"כ סך את כל האיברים. ואח"כ מניח פרקסו התחתונה ולובש את חלוקו וחוגר את חגורו ומתכסה בטליתו [ג] ואח"כ מניח מנעלין. (ו) מניח של ימין ואחר כך מניח של שמאל. וכשהוא חולץ חולץ של שמאל תחלה ואח"כ של ימין. וכן לענין תפיליו (ז) מניח של יד ואח"כ מניח של ראש. וכשהוא חולץ חולץ של ראש תחלה ואח"כ של יד. (אם יש לו בן או עבד מניחין לו): הנכנס למרחץ אינו מתעמל ואינו [ד] מתגרגר ואינו משתכר על השיש. ומעשה בר"ג שהיה חלוש חלפו לו שמן השיש ולא קבל. רשב"ג אומר המשתכר על השיש אינו חבירו של חמור. (ח) והאוכל בשוק חבירו של כלב וי"א פסול לעדות: בה"כ נותן מקום זה שנכנס [ה] וזה שיצא. בית המרחץ נותן מקום זה שנכנס [ו] וזה שיצא. ולא יכניס אדם שמן לבית המרחץ בזכוכית מפני הסכנה. ולא ירוק אדם בבית המרחץ מפני הסכנה. ובב"מ לא ירוק אדם בפני חבירו. אומר אדם הלכה של בית הכסא בבית הכסא. ושל בית המרחץ בבית המרחץ. (ט) אין שואל ומשיב במקום [ז] שרובן ערומים. ולא במקום שרובן לבושין רובן לבושין ומיעוטן ערומים [ח]. רובן ערומים ומיעוטן לבושין כבולן ערומים. ולא ישאל אדם שלום לחבירו בבית המרחץ (מפני הסכנה). ואם שואלהו אומר לו מרחץ הוא. וי"א משיבו ואין בכך כלום. ואל יניח אדם רגליו לתוך האמבטי ויהא רבוץ לתוכה מפני שגנאי הוא לו.

הגהות הגרי"ב

(א) [בכיות דף כ:]: (ב) [תוליין דף מד.]: (ג) כ"ה והגר"מ בשלש: (ד) [עי' ברכות דף ס ע"ב]: (ה) [עי' שבת דף ס ע"ב]: (ו) [שבת דף ס.]: (ז) [שם]: (ח) [מכות דף ט.]: (ט) [קדושין מג.]: (י) [שבת דף ע.]: (יא) [ביצה דף כט.]: (יב) [יומא דף כא.]: (יג) [גיטין דף ע.]: (יד) [עי' מה דף יז.]: (טו) [עי' שבת דף יא.]: (טז) [מאמר ד"ל דניאל שביהא לומר בשכיחי טוללים]: (יז) [פסחים דף כ:]: (יח) [שם]: (יט) [תענית דף ג.]: (כ) [פסחים דף כ:]: (כא) [מגילה כג.]: (כב) כ"ה והגר"מ בהגהת: (כג) [קונטרס דף ה.]: (כד) [נדרים דף ג.]:

תעמוד על דם רעך: [ע] וגו': [פ] שנאמר כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי: [צ] וגמי הדוה כעובדי ע"ז שנאמר: [ק] כאן:

הגהות מהריעב"ץ פ"י במס מוכיון מרי זה משמתא. כ"כ שלמ שלמ יעקב:

נחלת יעקב

פ"ח פי' פ"ס]: אין שותה ומיבב ממקום כו'. כל הלכה זו עד ואל יניח כולו משותה ומסתכת שכת נרסי' שכי מקום שבני מדם שומדין לנמוח ים מקרא ותפלה ומ"ל שלימה שלום כו' מקום שב"ש שומדין עדוחין ובוחזין ים שם שלימה שלום ואין שם מקרא שלימה ותפלה כו' מקום שב"א שומדין עדוחים אין שם שלימה שלום ומ"ל מקרא ותפלה ופב"י מרחקתות שלכן ג' תדיים היו ג' פיומי לחזוב ולשתקון שם שומדים עדוחים ממנני שיוכד לחוזב ים מחמת עדוח ולוכם תלוזן ושיהו שומדים עדוחים ולובשים ותפ"ב יוצ לחיזן ושומב לבשיהו ומ שם והו שומדין לנמוח עכ"ל ו"ל שב"א הכא]: **ולא** ישתל מדם שלום כו'. לף ישתל מדם שלום כו' שם"ש הוא שנאמר מפני שמעו את קשב"ה שלום כלומר שלוחיה דהויה ממסכת שבת דף יו"ד: **דרום** יהך עלי כו'. כל הלכה זו לף ישעתי לפרשה וכב' לתודה וכב' כ"ה פ' ד"ה מניח כמי דוב דבני פרק זה והלכה זו לא נרש ליה **והקורא** שמי פעמיים. כ"ל שב"ל והכותב שמי פעמיים [שבע ממש שלמ יעקב]: **המתכסה** בטליתו כו'. ל"ל שהוכה ב"ש שלום כלומר שלוחיה דהויה ממסכת שבת דף יו"ד: **דרום** יהך עלי כו'. כל הלכה זו לף ישעתי לפרשה וכב' לתודה וכב' כ"ה פ' ד"ה מניח כמי דוב דבני פרק זה והלכה זו לא נרש ליה:

חבלי שיגה על [א] אדם. והניעור משנתו אומר אלהי נשמה שנתת בי טהורה [ב]: המתהפך משנתו על הצדדין אומר [ג] פוקח עורים. *הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון תנו כבוד לאלהינו ועמדו במקומכם [ד]. והזהרו עזרוני שמרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שזה דרכן של בני אדם. והיוצא מבית הכסא אומר ברוך אשר יצר את האדם בחכמה. רחץ פניו אומר ברוך המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי. [ה] לבש כליו ויצא לשוק אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותסמיכני לשלום ותנתני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותגמלני חסדים טובים ותחזירני לביתי לשלום ותצילני מכף אויב ואורב בדרך [ו] ותצילני מיד לשון הרע ואל תרגילני לדבר עבירה וחטא ועון ואל אכשל בדבר הלכה ולא בשום דבר בעולם ותצילני מכל מיני מזיקין ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם שלא יזיקו בי בין ביום ובין בלילה [ז] אמן: יהי רצון מלפני הקדוש ברוך הוא שיראנו בשמחתה של ירושלים ונחמותיה אמן:

סליק פירקא וסליק מסכת דרך ארץ רבה

נוסחת הגר"א

[א] על עיני והניעור: [ב] היא: [ג] מתיר אסורים. הנכנס: [ד] ועזרוני ושמרוני ושמרוני והמתינו: [ה] יצא לשוק אומר: [ו] ומיד: [ז] ברוך הגומל לחסדים טובים לעמו ישראל:

נחלת יעקב

כנגד לחת וכליו וכל המעלים עלמו מן הצדקה כליון עע"ב כתיב ככל אשר אמר מן יסיח דבר עם לבבך בגילגל וכתיב כתם יפלו כני בגילגל מה להלן ע"כ אף כאן ע"כ וכתי לוקח להודיע במסכת ס"ג דף יו"ד ומסכת מכובדים. פרשי במסכת בכורות אל תלמידים המלווים אותו לומר כן בגמרא כי מלמדיו יוצה לך: סליק

כתובות: המתהפך משנתו כו'. פמים בכרכות נרסי' כני מי פתח עיגא ליעמ פוקח עוריס: התכבדו

מסכת דרך ארץ זוטא

פרק ראשון

דרכן של תלמידי חכמים עניו ושפל רוח זריז ממולא עלוב ואהוב לכל אדם. שפל לאנשי ביתו יראי חטא ודורש את האדם לפי מעשיו. ואומר כל מה שיש בעוה"ז אין לי חפץ בהם [לפי שאין העוה"ז שלי] יושב ומשנה [א] ומסתכל כסותו לפני רגלי תלמידי חכמים. ואין איש רואה בו דבר רע. שואל בענין ומשיב כהלכה. הי' כנוד בקוץ [ב] (א) שנתפתח להכניס הרוח וכערונה[ב] עמוקה שמחזקת את מימיה. וכקנקנה זפותה שמשמרת את יינה. כספוג שהוא סופג את הכל. אל תהיה כפתח גדול שמכניס את הרוח ולא כפתח קטן שמנבל את היקרים. היה כאסקופה התחתונה שהכל דשין בה וכיתד הנטוכה שהכל תולין בה: אם לקית במחוך. זכור איוב שלקה בממוניו ובגופו. אם לקית בגופך. זכור דתן ואבירם שירדו חיים שאולה. אל תכשל בעיניך שאין מכשול אלא בעינים. אל [ג] תבוש מן (ב) השנים שמא תאבל יותר מדאי. [ס"א ואל תמשוך מן המצות ואל תמשוך למיונות] אל תדרוש מן הצדוקים[ג] שמא תמשך לגיהנם. אם אומרים עליך אחרים דבר רע אל תענם. גדול יהיה בעיניך בקטן. אם אמרת על אחרים דבר רע קטן יהיה בעיניך כגדול עד שתלך ותפיים עליו: אל יהי [ד] פקדונך ופרקך רע שאין שבחה של תורה [ה]: הוי אוהב את התורה ומכבדה. (אלא יהי טוב שכן שבחה של תורה)[ג] הוי[ד] אוהב את הבריות ומכבדן. העבר רצונך מפני רצון חבירך שכן עשתה רחל ללאה ודוד לשאול: העבר רצונך ורצון חבירך מפני רצון שמים שכן מצינו ביעקב שלא נשק ליוסף. הוי אוהב את השבא ושנא את הכמה. רבי חקקא היה אומרה בלשון אחרת הוי אוהב את השמא ושנא את [ו] הכמה בכך: הרחק מן המביא לידי עבירה (ב) ומן הכיעור ומן הדומה לכיעור שמא יחשדוך אחרים בעבירה. אל תלשין את חבירך. שכל המלשין את חבירו אין לו רפואה. אל תאכל לחם עם כהן עם הארץ שמא [ז] (ג) תחלל קדשי קדשים. הרחק מן התרעומת שמא תתרעם על אחרים ותוסיף לחטוא: ז' אבות כרותי ברית. אלו הן אברהם. ויצחק. ויעקב. משה. ואהרן. ופינחס. ודוד. באברהם כתיב (בראשית טו) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר. ביצחק כתיב (שם יז) ואת בריתי אקים את יצחק. ביעקב כתיב (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקב. במשה כתיב (שמות לד) כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת (בני) ישראל. באהרן כתיב (במדבר יח) ברית מלח עולם הוא לפני ה'. בפינחס כתיב (שם כה) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. בדוד כתיב (תהלים פט) כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי: ז' אבות כרותי ברית. שכנו בכבוד עולם ולא שלטה בהן רמה ותולעה ולא הן. אברהם. ויצחק ויעקב ומשה ואהרן (ה) ועמרם אביהם. וי"א אף דוד שנאמר (שם פט) לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח: ט' נכנסו בחייהם בג"ע. ואלו הן חנוך בן ירד ואליהו ומשיח ואליעזר עבד אברהם וחירם מלך צור ועבד מלך הכושי ויעבץ בנו של רבי יהודה הנשיא ובתיה בת פרעה וסרח בת אשר ויש אומרים (ו) אף (ז) ר' יהושע בן לוי:

פרק שני

כל דרכיך יהיו לשם שמים. הוי אוהב את השמים וירא מן השמים. הוי

נוסחת הגר"א

[א] ומסיל: [ב] שנפתח: [ג] המשוך אחר פרפראות שמא: [ד] פרקך: [ה] אלא הוי טוב שכן שבחה של תורה: [ו] המה: [ז] ואכילתן בקדשים הרחק מן התרעומות שאם תתרעם על אחרים תוסיף: [ח] תפצו ללמוד עמך לא תאמר שמעתי ואמן: [ט] לשם פעלן ודבר בהם לשמן: [י] לבקע: [כ] הבשחתך תהיה אמיתי: [ל] אינו שלך את: [מ] שהיא: [נ] בפרשיה: [ס] ואל תאמר בשביל מעשי ההנונים הסיבו לי אלא בשביל מעשי שאינם הנונים הסיבו:

הגהות מהריעב"ץ פ"א וי"א כו'. כ"כ ומוסיף כנגדו מיכס. פ"ע שמפוסים כמחוב כעמך גן מלנים היים. מפני שכתוב בתהלים כ"ב וכמיו. וכן יש עוד לחמ שנכתב בע"ע ויש מפס כ"ש בפרק המקבל (דף קיד): פ"ב ואמור. כ"כ בלנך [ומ"ש בכרכות דף י"ט ע"ב לא מבעי ליה לאימר פכי כו']:

פרק שלישי

תן (ס) דעתך עד שיצא מפיך חשוב מעשיך בדרך ארץ. ותן שכר לפסיעותך. צדק הדין עליך והוצא עצמך (ע) [מן התרעומות]. הוי דן את חבירך לכף זכות. ואל תבריעהו לכף חובה. הוי שש בחלקך. והתנאה במיעוטך. ואל תשנא את המוכיחך. יהי חלקך מבורך לעולם. עין טובה ונפש שבועה: (פ) למוד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז. אם [פ"ק] רפית במצות אחת. סופך לרפות באחרת. (וכן) כויצא בה אם הקלות פומך [פ"ק] להקל מצוה אחת סופך להקל באחרת (וכן) כויצא בה (ואין לך בצערך). ואם עברת על דברי תורה ברצונך מעבירים אותך ברצונך ושלא ברצונך.

הגהות הגרי"ב

(א) ס"ק שאינו נפתח:(ב) ס"ק מפיק: (ב) [מולין מד]: (ג) ס"ק ואביכול: (ד) ס"ק שכבה: (ה) ס"ק ואכ"ק ואהרן וסרים ובניסין בן יעקב ול"ע עפרים: (ו) ס"ק הוציא הירם מלך צור והכניס תהיתו ריב"ל: (ז) [כתובות דף עו]: (ח) [מדרים דף סב. ע"ש]: (ס) [מכות דף י"ד]: (י) ס"ק לבקע בה: (כ) [מכות ס"ג]: (ל) [תענית דף עו]: מהרוקן דף מב.]: (מ) ס"ק תשכח: (נ) ס"ק והכ"ק שמה שהסיבו לי: (ס) ס"ק הוי דן דבריך עד שלא תוציאם: (ע) ס"ק והכ"ק: (פ) [כרכות דף ו.]:

סליק פרק ראשון

פרק ב ואל תהא פיוס לעצמך. שלמון מגומגם וכו' מחכים מלמדי ואל תכוס עלמך ואל תאמר לא שמעתי. לשם שמיס: ומסכת גדולים נרסינן לשם פועלן ופי' כ"ר דסיינו הקב"ה שעשה כל מעשיו לשם הקב"ה וכדמפרש הכא לדבר כהן לעמיס ולא לשוס פנייה חו כמ"ש לא תכיר פני אדם: **חשבון** יפה ופרק טוב.

פרק ב

לשם שמיס: ומסכת גדולים נרסינן לשם פועלן ופי' כ"ר דסיינו הקב"ה שעשה כל מעשיו לשם הקב"ה וכדמפרש הכא לדבר כהן לעמיס ולא לשוס פנייה חו כמ"ש לא תכיר פני אדם: **חשבון** יפה ופרק טוב.

פרק ג

ותן שכר לפסיעותיך: ר"ע אומר לדבר מלוה ונגמול מסר וכיוצא בה וכוס יהיה שכר טוב לפסיעותיך: **וכן** כיוצא בה. שלמון הוה מגומגם ומלמדי כספר לחת דגרס הכי כיוצא בה אם הקלה במלאכה לחת סופך שתקל במלוה לחברתה: ואין לך בעבירה. גם כוה מלמדי כספר לחת דגרס הכי ואין לך בעבירה. יותר מכוצה וכל"ל ואין לך שכר כנגדיך ר"ל לפיכו אם עלמך עצמך על זה אין לך שכר לפי שאתה מכוה לחת: **מעבירים** לחוך כו' כדאיתא במסכת לחת כל המעביר עלמו מעבירה סופו שעובר בעבירה מעט ויניו שלא בגיונך

אם נטלת שאינו שלך. את שלך יטלו ממך. והוי זהיר בקדשים בין בנתינתן בין באכילתן. הוי עלוב ואהוב [א] להשיב ליודעך [ושפל רוח בפני כל האדם לאנשי ביתך יותר מכל אדם ואם תתרעם ותלחם עם ביתך סופך לגירשם ס"א] עלוב ואהוב לכל אדם ולאנשי ביתך. תחלת נדרים פתח לאולת. תחלת שומאות פתח לעבודת כוכבים. תחלת קלות ראש בנשים פתח לניאוף: אם ערבת ערבת על מנת לשלם ואם לוית לוית על ס"מ לפרוע. ואם הלוית הלויית ע"מ לתבוע. הוי מחשב [ב] להשבה ולהפסיק את החשבון. (א) קנה שם טוב קנה לעצמו. קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העה"ב. אין הביישן למד. ואין הקפדן מלמד [ואין עם הארץ חסיד ואין בור ירא חטא] ולא כל המרבה בסחורה מחכים: [ושים עצמך בתורה יותר מעל סחורה]: חמש עשרה מדות נאמרו בת"ח ואלו הן. נאה בביאתו. [ג] חסיד בישיבתו. ערום ביראה. פקח בדעת. חכם בדרכיו. כונם וזכרן. מרבה להשיב. שואל כענין ומשיב כהלכה. [ד] ומשיב על כל פרק ופרק דבר. הולך אצל חכם. ולמד ע"מ ללמד. ועל מנת לעשות: אל תהא כאסקופה העליונה [ה] (כ) שמונעת את הרגלים (וסופה להסתר ס"א). ולא כאמצעית שכל היושב על ידו זועף וסופה להסתר. היה כאסקופה התחתונה שרוב בני אדם דורסין אותה לסוף כל הבנין כולה נסתר והיא במקומה עומדת:

פרק רביעי

תלמידי חכמים נאים בחבורה. ואין עמי הארץ נאים בחבורה. (ג) העוסק במקרא מדה [ו] שאינה מדה. במשנה מדה שנוטלין עליה שכר. תלמוד אין לך מדה גדולה מזו. ולעולם הוי ריץ למשנה יותר מן הש"ס. עשה תורתך בחנם ולא תטול עליה שכר שהמקום נתנה בחנם. (ד) ואין נוטלין שכר על דברי תורה. ואם אתה נוטל שכר על דברי תורה נמצאת מחריב את כל העולם כולו: אל תאמר אין לי ממון. שכל הממון שלו הוא שנאמר (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב (אמר) (נאום) ה' צבאות. אם עשית צדקה תזכה לממון. ואם זכית לממון עשה ממנו צדקה בעוד שהוא בידך קנה ממנו העולם הזה ותנחול העוה"ב [ז] שאם אין אתה עושה ממנו צדקה יעוף פתאום שנאמר (משלי כג) התעוף עיניך בו ואיננו: אל תאמר איש פלוני עשיר ואני איני אני חכם. שלא שמשת כיוצא בו. ואל תאמר איש פלוני עשיר ואני איני עשיר. (ה) שאין כל אדם זוכה לשתי שולחנות. ואל תאמר איש פלוני נאה ואני מכוער. שבשעת המיתה (ו) אדם [ח] עושה כנבלה. ולא עיד אלא שהנבלה מוכרה לנכרי או נתנה בחנם ונבלת אדם אין כל בריה יכולה להשניה עליה. [אל תאמר איש פלוני צדיק ואני איני צדיק ששניכם עתידים ליתן את הדין ס"א] אל תאמר איש פלוני גבור ואני חלש. שאין גבורה אלא בתורה שנאמר (תהלים קג) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו. דברי אלו יהיו על לבבך. דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. אל תתן עיניך בממון שאינו שלך. שהן משקעות שעירי הרקיע. (ז) ואל תתן אזניך לשמוע דברים בטלים. שהן נכוחות תחלה לאיבריך [ואל תתן עיניך בממון שאינו שלך שהוא מאפיל אותך כאישון לילה ואפילה ס"א] ואל יספר פיך לשון הרע שהוא נכנס תחלה לדון. ואל יצמא בידך לשון הרע לא דבר רע ולא דבר גזל שכל אבריך יעידו בך. ואל יקדמוך רגליך לדבר עבירה שמא יקדמך מלאך המות. אל תתירא מב"ד שלמטה. שהרי עדיך אוהבי ממון הם. אלא היה מתירא מב"ד של מעלה [ט] [שהרי יש לך עדים] שיהיו מעידין בך למעלה. ולא עוד אלא שמכריזין עליך (מריבה) בכל שעה ושעה. אם עשית דברי בשמחה. ממליא[נכ"ה מ"ז] שלי תצא לשחרך. ואף אני בעצמי אניא לקראתך. ואומר לך בואך בשלום.[נכ"ה מ"ז] עיניך שלא נתת בממון שאינו שלך. הם יאירו באישון חושך [י] שנאמר (ישעיה נח) וזרח בחשך אזרך ואפלתך כצהרים (הט) אזניך שלא שמעת בהם[נכ"ה מ"ז] דברים בטלים הם יקשיבו לך שלום בעולם ויאזינו לחיי העוה"ב שנאמר (שם ל) ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאילו. פיך שלא סיפר לשון הרע עליו ויהרגו כל בעלי [כ] הרוגים: פיך שעסק בתורה עליו יתברכו כל בעלי ברכה. ידיך ששמרת מגזל. מה יעשו לך כל בני עולה: ידיך שלא קפצת על מתן הצדקה. מה יעשו לך כל בעלי [ל] כסף

הגהות הגרי"ב

(א) [מנות פרק כ]: (ב) ס"פ שמנעשות: (ג) [ב"מ דף לג.]: (ד) [נדרים דף לז:]: (ה) [נכרות דף הכ]: (ו) ס"פ אהם השותפין: (ז) [כתובות דף הי]: (ח) [סנהדרין דף פג.]: (ט) [עירובין דף פה: ע"ש]: (י) [נכרות דף מג:]: (כ) ס"פ והגר"פ בקלון: (ל) [מנות פ"ס]: (מ) [מגילה דף לג:]: (נ) [נכרות דף סא. עירובין דף יח:]: (ס) [סמסים דף לט.]: (ע) [תענית ז.]

נחלת

בצלמו: **תחלת** מדיים כו'. שמא יעבור על מדעו ותו מקרא כפול כדכתיב בקהלת כאשר מדור מדר גם אלו תחלת בצלמנו כו' אין תצן בכבכיים ופיכ"ם כפ"ים סיינו מי שמדר ומיט מבלם: **הלויית** ע"מ לתבוע. ר"ל כשם שהם לויות בניות בודאי ע"מ לתבוע כך הם לויית הבא לעבוד ע"מ לשלם ובספר תחר לתיני שמספר המוסתת ומני בריחת הם לויות הבאות לתבוע ואם לויה לויה ע"מ לפרוע ולגירסת זו מתייבר היטב לפרש בספר פרשתי [ופ' במס' כלה רבתי פ"ם]: דתני מתנב כו'. כ"ל הוי מתנב לספסק התכנון: **קנה** לעצמו. ר"ל אם קנה שם טוב קנה עצמו אף אם שם טוב היו כלם טוו כ"ש כתי"ם פ"ד דמס' לפות ועי"ש פ' תחר: **נשים** עצמן בכתוב. כ"ל ושים עצמך ואכך בכתוב יותר. מכל כתוב: **חמש** עשרה מדות וכו'. בכלל קהכיב ט"ו ובפרט פיון רק י"ב ולפי' שם נחשב שומל כענין ומשיב כהלכה לשתים חפ"ם פיון רק י"ד מכן מנקתי בספר תחר דקהכיב נמי מרכה בשמם ומרכה בשיבה ולפ"י יש לומר דשומל כענין ומשיב כהלכה נחשב תחל ולפ"ם סי ט"ו וכן מוכא מפרק ר' ממכת לפות גבי שנעה דכרים בתם דקהכיב שומל כענין ומשיב כהלכה כתחל ומפרש הרע"ב מתוך שהתלמיד שומל כענין חו הרב משיב כהלכה כדתמרינן בשלמא [שבת נב:] כי קלי רבי בהלי מסכת לפ תשיעי' במסכת תחריתה: **ומשיב** על כל פרק דבר. כ"ל ומשיב על כל פרק דבר: **דורשין** לותה. כ"ל דורכין לותה ותם כל הבית נסתר היו במקומה עומדת ופ' לגמד על מדת הענוה שיהא דומה לאסקופה התחתונה שהיא קיימת לעולם: **סליק פרק ג'**

פרק ד תלמוד

ויי"ו ושם פרשתי: **ואין** מוענין שכר כו'. במס' מדיים דף ל"ו ובמס' כתובות ילף מקרא דכתיב ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' ואדרשי מה לי אתם במס ומסיק שם דדוקא דכתיב מדרש תסור ניעול שכר אבל מקרא מוסר דמיעל שכר פיסול מענים וכ"כ כרמב"ם פ"ג מהלכות ת"ת: אל תאמר אין לי ממון כו'. כ"ל דקאי אדלעיל שקאמר אתין ליעול שכר על ד"ת וע"ז קאמר ואל תאמר אתין לי ממון לפי שכל הממון של הקב"ה וכלילנו יזמין לך ממון ומספר לחמ מלאתי ע"כ אבל עדיין קשה לפ"ז כה תאמר אין לי ממון. ונ"ל דמוכא להכיא דקאי דלעילא: **הט** אזנך כו'. כ"ל אזניך שלא שמעת בהם דברים בטלים כו': **סליק פרק רביעי**

פרק ה לא

לא יעקוב כאמצעותיו. ר"ל שלא יעקוב האחד בחבירו כאמצעותיו מפני שהוא דרך רעצמנות וכן לא יגסה בפני תבירו דהיינו לפפך במחלל בפיו אלא מלך לחד לגד הבני והוא מלבון הגמרא מניס בקריאה: **מיעוט** הן. כ"ל ס"ל מיעוט הן הן כמו גבי מיעוט לאו לאו ומעמא דחמרי' במס' שבועות דף כ"ו ע"א דהן הן קני שבועה ולאו לאו ממי"ם לא יהיה לאו ומיעוט הן ס"ם קאני שהם אדם ניכר משמע דקאי על כל אדם כל דבר: **בארבעה** דבריס כו' ס"ת כו'. במס' מיעוכין דף ס"ם קאני שהם אדם ניכר משמע דקאי על כל אדם שמחוכן ניכר הם אדם הגון הוא אי לא: **בבינוי**. פי' כשהוא ואוחן עם בני אדם הם כחמוצה הוא עושה: **בכולן**. הם דעמו מיוכנת עליו דייט: **בכעסן**. שאינו קפדן יותר מדאי: **ובעטיפתן**. ר"ל בהילוכן ומלבושיו ומיוחן ומכם דהיינו כעטיפתן ולא קחייב לן בכיסוי ומכוסו ויי"ל לא קפ בשאני' וי"א הא דבר. כ"ל אף ביבינוי ואפצר דהיינו ר"ת דהכם דקאמרי' אף בשאני' קמיון אתיו משום כשאמדבר והוא ודאי מדת ת"ח נמי אחסור לאדם למלמחת פיו משוך: **סליק פרק חמישי**

וזהב: רגליך שלא קדמוך לדבר עבירה. מה יעשה לך מלאך המות. דברי אלה התריתי לפניך ומה שהרצה תעשה ולא תאמר [לא] התרו בי:

(למו הפרקים נמלמו בממזור וויטרי)

פרק חמישי

מי שהוא ת"ח לא יאכל מעומד לא ילקלק באצבעותיו ולא יגסה בפני חבירו מיעוט שיחה מיעוט שחוק מיעוט שינה מיעוט תענוג מיעוט הן מיעוט לאו לאו: (ח) לעולם יהא אדם יודע אצל מי הוא יושב ואצל מי הוא עומד ואצל מי מיסב ואצל מי הוא מסיח ואצל מי הוא חותם שטרותיו: בארבעה דברים תלמידי חכמים ניכרים. (ט) בכיסן בכוסן בכעסן ובעטיפתן. וי"א אף בדיבור: הדר תורה חכמה. הדר חכמה ענוה. הדר ענוה יראה. הדר יראה מצוה. הדר מצוה צניעות. לא יהא אדם ער בין הישינים ולא [ם] ישן בין העירים. ולא בוכה בין השוחקים ולא שוחק בין הבוכים. ולא יושב בין העומדים. ולא עומד בין היושבים. ולא קורא בין השונים. ולא שונה בין הקוראים. כללו של דבר אל ישנה אדם ממנהג הבריות:

פרק ששי

ארבעה דברים נגאי לתלמידים לא יהא אדם מחשיך בדרך (י) ולא יצא כשהוא מבוסם ולא יכנס לבית הכנסת באחרונה ולא ירבה בישיבת של עמי הארץ: לכניסה הגדול קודם. ליציאה הקטן קודם. לעליית הסולם הגדול קודם. לירידת הסולם הקטן קודם. לבית הוועד הגדול קודם. לבית הכלא הקטן קודם. לברכה הגדול קודם. והמהלך שואל בשלום הישוב. לא יהא אדם מיסב בפני מי שגדול ממנו: בא לפרוס את הככר בוצע ממקום הצלי. ואם בא לאכול את הצנון ובצל אוכל ממקום העלין ולא יטול את הככר ויתלוש [נ] (כו שיש) ויחזרנו על השולחן: בא לשתות ברבים הופך פניו לצד אחר וישתה. ולא יהא אדם לא נוקדן ולא עומכן ולא גרגן. ומותר על קלקלתו ואינו מתכבד (כ) מקלן חבירו: תחלת עבירה הרהור הלב. שניה לה ליצנות שלישית לה נסות הרוח. רביעית לה אכזריות. חמישית לה הבהלה. ששית לה שנאת חנם. שביעית לה עין הרע. הוא שאמר שלמה (משלי כו) בי יחנן (את) קולו אל תאמן בו וגו':

פרק שביעי

(ל) **שבעה** דברים בגולם ושבעה בחכם. חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין ואינו נכנס לתוך דברי חבירו ואינו נבהל להשיב שואל בענין ומשיב כהלכ' ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי ומודה על האמת וחילופיהן בגולם: ת"ח צריך שיהא צנוע באכילה ובשתייה ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל בהליכתו ובעטיפתו ובקולו וברוקו ובמעשיו הטובים. מה כלה זו כל זמן שהיא בבית אביה מצנעת עצמה וכשהיא יוצאת מפרסמת עצמה ואומרת כל מי שיודע בי עדות יבא ויעיד. כך ת"ח צריך שיהא צנוע במעשיו ומפורסם בדרכיו. רודף אחר האמת ואל אחר השקר. אחר האמונה ולא אחר הגזל. אחר ענוה ולא אחר הגסות. אחר השלום ולא אחר המלחמה. (מ) אחר עצת זקנים ולא אחר עצת הילדים. (נ) אחר הארי ולא אחר האשה: [ס] איזהו מכבד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל. מכבדין ומוציא אחד הרב ואחד החכם. ואיזהו המבזה לא ישב ולא ידבר במקומו[נכ"ה מ"ז] ולא סותר את דבריו. (תני ר' חייא) (ס) יפה שתיקה לחכמים ק"ו לטיפשים ס"ו וכן אמר שלמה [גם] אויל מחריש חכם יחשב (משלי יז) ואין צ"ל חכם מחריש:

פרק שמיני

הוי רך כקנה שהרוח נושבת בו לכל רוח שתרצה שאין התורה מתקיימת אלא במי שרוחו נמוכה עליו (ע) למה נמשלה תורה למים תלמוד לומר לך מה דרכו של מים אינן הולכין למקום גבוה אלא למקום נמוך כך אין התורה מתקיימת אלא במי שרוחו נמוכה עליו: הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו וקרב לדבר

נוסחת הגר"א המתקבל

(א) לכל אדם ולאנשי ביתך יותר מכל תחלת דברים פתח: [ב] תשובה ולפסוק: [ג] נאה ביציאתו: (ד) שומע: [ה] שמחזיר את הפנים ולא כאמצעית שמנקפת את הרגלים וסופן להסתר אלא הוי: (ו) ואינה: [ז] ואם: [ח] נעשה: [ם] שעדים מעידים: [י] ואפילה: [כ] מריבה: [ל] ורוע. רגליך: [ם] יהא: [נ] בשיניו: [ס] מכבד את חכמים איזהו מכבד את חכמים

יעקב

פרק ו מחשיך בדרך. שלא יצא בלילה בדרך ובמס' נדרים דף מ"ג גמרי' לא יצא אדם יחידי בלילה ומפרש ס"ם בשעה שהשדים מצויין ובמס' מכות אמרי' אפי' יחידי בלילה מותר ויש שם גמ' ופ"מ דלא קבע לי' עיקרא מכל מקום קבע ליה עידנא מוכח: **כשהוא** מבוסם. מפרש שם בגמ' דוקא במקום שהם מצויין על מבכר זכור: **ולא** יכנס לב"ה כו'. מפרש בגמרא משום דקרי ליה פוסקא פרש"י מתעצל וחכם נרסינן בית המדרש חמכם חד עשמא לית בה: **בישיבתן** של ע"ה. לומר לתה לתמלמיד בתרייהו: **לבניסה** הגדול כו'. לפ שלמתי שעם כבל אלו וכ"ל ע"ש לפיסה בתם: בכתוב [דף סח] בגדולה מתמיעין מן הגדולה ובקטנה מתמיעין מן הקטן ויש לה לתם מקבל ופ"ו י"ל ס"ם בכל אלו דהוי כמו אלקה מש"ה מתמיעין מן הקטן: **ממקום** הגלי. סיינו ממקום שנתפשר יפה בדפיסת לעיל בתם ד"ה רבה: **ויתלוש** בו שיש. ס"ם הוא וכ"ל ויתלוש בשיניו ויתיישנו על השלחן: **כי** יחנן לת קולו כו'. לפיסת דקרלו סמיך דכתיב במריה כי שבע תועבות נלבו ויכיעו שבע מדות דקמגיס הכא: **סליק פרק ששי**

פרק ז שואל בענין ומשיב בהלכה. הוה חשיב לה דחל"ב תמניא הוי תע"ב חדא ניעבו ובמ"ם לעיל בתם מתני' לתמוז ס"ם וגם מזה ראיה לס"ם לעיל: **כל** מי שיודע כו'. כ"ל מי שיודע עדות שמיעני יפות ויעיד וכ"כ תס"ם במרדכי רבה פרשת כי תבא דתם מיתת נמי לתך מתמר: **אידהו** מכבד כו'. במס' קדושין (לא:) מיקת תכי נבי כיבוד אב ואם מבל הכא לא מייתי לעיל מביבוד אב ואם. ותפסיד דכי היכת דמייני נבי כיבוד אב ואם דזהו קרי כיבוד ס"ב תמרינן נבי כבוד ת"ח: **תני** ר"ח יפה כו'. לכתורה קניין ריעה תסיפא דמרישא מצמע דשיקה יותר טובה לעסקים ומפיפא מצמע תיקבא ותמת במס' סנהדרין ס"ם מי שהי עמא לה מפיים בסיפא ותני"ל בתמיני בתמרים תבל בכיבודאבי דפסמים כניכסת כמו הכא וכתב בה כיפה מלאה לייטב בשם בעל עין יעקב וז"ל דתין ר"ב דשיקה תלכך יותר בעסקים תבל מה שאתר תכם יתבא ידלך יותר בתכמים ותיון זה ב"כ בעסקים בתם מידום שבא בתי בתת עסק יתבא לתכם מפני שתיקתו ע"כ תבל עדיין קשה לפ"ז כה תקדמי וכן תמר שלמה גם מיול מתכים כו' דלבון וכן לא תלכך להא מיניבא תחריתא היא. תכן מלאתי פי' כגון מלך על מלמר זה בספר כיצה לעיתים דזוס ס"ב דף קס"ד ע"ש ור"ל וני לפפר כי הוא מהמנותי שתין דיעבד וכתבים שווים בתלמידים כי כל אחד יבבר כמה שתתעסק בעניו פרטי מיוחד תלינן לפי מלאכתו שבהכתב ובמלבושיו ובמה שהוא בעל קומה דבריו ביימוד יחבב לתכם ותל"ל לתכם מתרים מדבריו בעלם אתין זה מעניו בתכם ובטעל. ובל"ת מיוחב שפיר לבעין וכן תמר שלמה דהוי מעם דומה בדומה: **אויל** מחריש. ס"ם הוא וכ"ל גם תוי"ל מתרים וכ"כ בקרא וחזו עיקר לימוד כמ"ם בשם הביעה לעשים: **סליק פרק שביעי**

המתקבל ולכל היזמה לו והוי זהיר מהיועצך לפי דרכו (א) וכל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר (מיכה ז) מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שעובר על פשע: כל המתגבל בדברי תורה סופו להתגשם בה שנאמר (משלי ל) אם נבלת בהתנשא. (ב) אם נבלת בדברי תורה [א] בהתנשא שכל המתגבל על ד"ת מוסיפין לו חכמה על המכותי שנאמר (שם פ) תן לחכם ויחכם עוד. כל זמן שאדם חוטא מורא הבריות עליו וכל זמן שאינו חוטא מוראו על הבריות. (ג) וכל המזלזל בדבר אחד בד"ת חייב כרת שנ' (במדבר טו) כי דבר ה' בזה [ב]. כל שאין לו בושת פנים במהרה [הוא] חוטא. שנא' (ישעיה ג) הכרת פניהם ענתה בם. (ד) וכל שיש לו בושת פנים לא במהרה [הוא] חוטא שנאמר (שמות כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו: (כל ת"ח המזלזל בנט"י ה"ז מגונה. מגונה ממנו) האוכל לפני האורח [ג]. מגונה ממנו אורח מכניס אורח. מגונה ממנו האוכל לפני ת"ח. אורח המטריח [ד] אורח מגונה משלשתן. ר"ם אומר הגוסל מלפניו ונותן לבן בעל הבית. (ה) מעשה היה והרג בעל הבית את בנו. כל [ה] המשפיל את עצמו מכוין את שמועתו וכל העובר על דברי חכמים חייב כרת וכל הפוסל פסול. (ו) אר"ע כך היה תחילת תשמישי לפני חכמים פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת מצוה ונפשפלתי בו בארבע' מילין עד שהבאתיו למקום בית הקברות וקברתיו וכשבאתי והרציתי דברים לפני ר"א ור' יהושע אמרו לי כל פסיעה ופסיעה שפסעת מעלה עליך כאילו היית שופך דמים [ו] אמרו להם למה בשעה שנתכוונתי לזכות נתחייבתי [ז] כרשע בשעה שלא נתכוונתי על אחת כמה וכמה באותה שעה לא זזתי מלשמש לחכמים [ח] הוא היה אומר דלא שימש לחכמים קטלא חייב: הכניסן למרחץ בתחילה מעביר מסוהבי"ם ואח"כ מעביר את המעלים ואח"כ מעביר את המכנסים ואח"כ משפשים את החלוק: הנכנס למרחץ נותן [ו] כבוד ליוצא. והיוצא מן בית הכסא נותן [ח] כבוד לכנסן:

עד כאן מן הממזור וויטרי

פרק תשיעי

רבי אליעזר הקפר אומר התרחק מן התרעומת. שאם תתרעם על אחרים תוסיף לחטוא. הוי אוהב את המוכיחך [כדי שתוסיף חכמה על חכמתך] ושנא את המכבדך כדי שלא תתעטש מחכמתך: הוי אוהב את בית הכנסת כדי שתשתל שכרך בכל יום. הוי אוהב את בית המדרש כדי שיבואו בניך לת"ת. הוי אוהב את העניים כדי שלא יבואו בניך לידי אותה מדה: הוי אוהב את העונה כדי שתמלא את [ט] ידיך: הוי אוהב את החסידים כדי שתנצל ממלאך התשחורת. הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה כדי שתנצל מדינה של גיהנם: זיל ביתך פתוח לרווחה כדי שלא יחסרו מזונותיך: הוי זהיר בדלתי ביתך שלא יהו נעולות בשעה שאתה מסיב באכילה ובשתייה מפני [י] שלתלי ביתך מביאין אותך לידי עניות. והוי זהיר [כ] בכבוד אשתך שלא תהיה עקרה. הוי שמח ביסורין הבאין עליך. מפני שמצילין אותך [ל] מחוליה של מסה. והוי שמח על שולחנך בשעה שהרעבין נהנין ממנה כדי שתאריך ימים בעוה"ז ובעוה"ב: והוי שמח במתנה שנתת מתוך ביתך כדי שיכפה ממך [אף] (מלאך המות). שנאמר (משלי כא) מתן בסתר יכפה אף ושחד בחיק חמה עזה: אם מנעת עצמך מדבר מצוה מלאך המות יקדמך: אם פזרת רגלך על העני ועל המצות נתקיים עליך (דברים כה) ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך: אם שמרת פיך מלשון הרע תהא כל ימיך [מ] לשלום ואם העיז פניו בפני מי שגדול ממנו סוף בה לידי בהרת. ואם מנעת עצמך מדבר מצוה ועסקת בדבר עבירה סוף מתה אשתך במנפה שנאמר (יחזקאל כד) (ואתה) בן אדם הנני לוקח [מטך] את מחמד עיניך במנפה. אם רצת לכבוד חכם [נ] הווין לו בנים ובנות מתוקנים (למעלה) ואם רצת לכבוד עני [ס] הווין לו בנים בעלי תורה ומקיימי מצות בישראל: אם ראית חכם שמח על תחזור מעליו עד שתוליכהו לקבר. [ע] שבחזירתך יספרו בשלומך כשלום פינחס בן אלעזר. אם ראית פני חבירך שנתדלדל ומטה ידו אל תחזירהו ריקם [פ] שנאמר (קהלת ח) שומר מצוה לא ידע דבר רע: אם הלויית לו מאומה בשעת דחקו יתקיים עליך (ישעיה נח) אז תקרא וה' יענה: אם השפלת עצמך הקב"ה מגביהך. ואם גדלת עצמך בפני חבירך הקב"ה משפילך. ואם [צ] יכבדוך אחרים בין בישיבה בין בשמועה עמהם שלום [כדי [ק] שיבוא וינוח] על משכבך. וכן היה ר"א הקפר אומר (אהוב את) השלום ושנוא המחלוקת. גדול השלום שאפי' עובדין ע"א ויש שלום ביניהן כביכול אין שכינה יכולה לנגוע בהן

פרק עשירי

רבי שמעון בן יוחי אומר (פ) שבוע שבן דוד בא שנה ראשונה מתקיימת והמטרתי על עיר אחת וגו' (עמוס ד). שניה חצי רעב משתלחין. שלישית רעב גדול ומתים בו אנשים ונשים וטף וחסידים ואנשי מעשה מתמעטים ותורה משתכחת מלומדיה. רביעית שובע ואינו שובע. חמישית שובע גדול אוכלים ושותים ושמחים [ש]. בששית קולות. בשביעית מלחמות. במוצאי שביעית בן דוד בא: רבן גמליאל אומר (י) דור שבן דוד בא בית הועד יהיה לזונות. הגליל יחרב. ואנשי הגליל יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו. וחכמת סופרים תסרח. ויראי חטא יאמסו פני הדור כפני הכלב והאמת נעדרת וסר מרע משתולל: (כ) רבי נהוראי אומר דור שבן דוד בא. נערים ילבינו זקנים זקנים יעמדו לפני נערים. בת קמה באמה. כלה בחמותה. ואין הבן מתבייש [ת] מאמו: ר' נחמיה אומר דור שבן דוד בא עוות תרבה והיוקר יעוות. והגפן (לא) תתן פריה. והיין יהיה ביוקר. והמלכות תתהפך למינות. ואין תוכחת א"ר יוסי מבא [א] תלת ווי לחדא דאזלא ולא אתיא. הוא היה אומר (ל) הגרע והנבוסרקי והבנאי אין מעיירין מהם פרנס על הצבור. ואין מעמידין מהם אפוטרופוס. הוא היה אומר (מ) יושבי כפרים והולכי מדבריות חייהם אינן חיים. וממונם אינן שלהם. ובניהם אינן שלהם. (נ) ארבע פרושות אין בהם סימן ברכה (ס). ואלו הם שכר כותבין. שכר מתורגמנין. ושכר הבא ממדינת הים. והנושא אשה לשום כתובה שאין מורישין לבניהם ולבני בניהם. יש נושא אשה לשום זנות. ויש נושא אשה לשום ממון ויש נושא אשה לשום גדולה. יש נושא אשה לשם שמים: הנושא אשה לשום זנות עליו הכתוב אומר (הושע ה) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו [ב] עתה יאכלם חדש את חלקיהם. (פ) חדש נכנס והדש יוצא ומסונן [ג] כלה. והנושא אשה לשום גדולה. לסוף שמוריד אותו מגדולתו. והנושא אשה לשם שמים סוף שיוצאין ממנו בנים שמושיעין את ישראל. הדר אלהים בני אדם. הדר בני אדם [ר] כסותן. הדר תורה (הדר) חכמה. הדר זקנה שיבה. הדר בחורים יראת חטא. הדר עם הארץ מארה. (ע) קרא ולא שנה הרי [זה] בור. שנה ולא קרא עם הארץ. קרא ושנה ולא פירש חכם. קרא ושנה ופירש נבון. לא קרא ולא שנה נוח לו שלא נברא. חכמה ואין יראה בזויה. [ח] אין חכמה ואין יראה רשע גמור. חכמה ויראה צדיק גמור:

פרק השלום

אמר ריב"ל גדול הוא השלום שהשלום לארץ כשאור לעיסה אלמלא שנתן הקב"ה שלום בארץ היתה החרב והחיה משכלת את (פ) האדם. [ו] מה משם דכתיב (ויקרא כו) ונתתי שלום בארץ. ואין ארץ אלא ישראל שנאמר (מלאכי ג) ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ ואומר (זכריה א) (והנה כל הארץ יושבת ושוקטת). דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת (קהלת א) [ז]. מלכות באה ומלכות הולכת וישראל לעולם קיימים. אבל שלמה אע"פ שדור הולך ודור בא מלכות הולכת ומלכות באה. גזירה הולכת באה ומתחדשת על שונאי ישראל. הארץ לעולם עומדת. ישראל לעולם עומדין לא עזבן ולא [ח] מיעזבן לא כלין ולא מיכלין שנאמר (מלאכי ג) כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם. כשם שאני לא שניתי ולא אני עתיד להשנות כך אתם בית יעקב לא כליתם ולא עתידין אתם ליכלות אלא (דברים ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום: תמן תנינן רשב"ג אומר על ג' דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. א"ר מונא ושלשתן דבר אחד הן נעשה הדין נעשה אמת נעשה שלום. ושלשתן בפסוק אחד נאמרו שנאמר (זכריה ח) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. כל מקום שיש משפט יש שלום [ט] ואין שלום שיש משפט: א"ר יהושע גדול השלום שהוא משבשה שעמדו ישראל ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד) הוא השלום שבשעה שיבנה במהרה בימינו וביטי כל ישראל אמן:

פרק עשירי

רבי שמעון בן יוחי אומר (פ) שבוע שבן דוד בא שנה ראשונה מתקיימת והמטרתי על עיר אחת וגו' (עמוס ד). שניה חצי רעב משתלחין. שלישית רעב גדול ומתים בו אנשים ונשים וטף וחסידים ואנשי מעשה מתמעטים ותורה משתכחת מלומדיה. רביעית שובע ואינו שובע. חמישית שובע גדול אוכלים ושותים ושמחים [ש]. בששית קולות. בשביעית מלחמות. במוצאי שביעית בן דוד בא: רבן גמליאל אומר (י) דור שבן דוד בא בית הועד יהיה לזונות. הגליל יחרב. ואנשי הגליל יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו. וחכמת סופרים תסרח. ויראי חטא יאמסו פני הדור כפני הכלב והאמת נעדרת וסר מרע משתולל: (כ) רבי נהוראי אומר דור שבן דוד בא. נערים ילבינו זקנים זקנים יעמדו לפני נערים. בת קמה באמה. כלה בחמותה. ואין הבן מתבייש [ת] מאמו: ר' נחמיה אומר דור שבן דוד בא עוות תרבה והיוקר יעוות. והגפן (לא) תתן פריה. והיין יהיה ביוקר. והמלכות תתהפך למינות. ואין תוכחת א"ר יוסי מבא [א] תלת ווי לחדא דאזלא ולא אתיא. הוא היה אומר (ל) הגרע והנבוסרקי והבנאי אין מעיירין מהם פרנס על הצבור. ואין מעמידין מהם אפוטרופוס. הוא היה אומר (מ) יושבי כפרים והולכי מדבריות חייהם אינן חיים. וממונם אינן שלהם. ובניהם אינן שלהם. (נ) ארבע פרושות אין בהם סימן ברכה (ס). ואלו הם שכר כותבין. שכר מתורגמנין. ושכר הבא ממדינת הים. והנושא אשה לשום כתובה שאין מורישין לבניהם ולבני בניהם. יש נושא אשה לשום זנות. ויש נושא אשה לשום ממון ויש נושא אשה לשום גדולה. יש נושא אשה לשם שמים: הנושא אשה לשום זנות עליו הכתוב אומר (הושע ה) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו [ב] עתה יאכלם חדש את חלקיהם. (פ) חדש נכנס והדש יוצא ומסונן [ג] כלה. והנושא אשה לשום גדולה. לסוף שמוריד אותו מגדולתו. והנושא אשה לשם שמים סוף שיוצאין ממנו בנים שמושיעין את ישראל. הדר אלהים בני אדם. הדר בני אדם [ר] כסותן. הדר תורה (הדר) חכמה. הדר זקנה שיבה. הדר בחורים יראת חטא. הדר עם הארץ מארה. (ע) קרא ולא שנה הרי [זה] בור. שנה ולא קרא עם הארץ. קרא ושנה ולא פירש חכם. קרא ושנה ופירש נבון. לא קרא ולא שנה נוח לו שלא נברא. חכמה ואין יראה בזויה. [ח] אין חכמה ואין יראה רשע גמור. חכמה ויראה צדיק גמור:

פרק השלום

אמר ריב"ל גדול הוא השלום שהשלום לארץ כשאור לעיסה אלמלא שנתן הקב"ה שלום בארץ היתה החרב והחיה משכלת את (פ) האדם. [ו] מה משם דכתיב (ויקרא כו) ונתתי שלום בארץ. ואין ארץ אלא ישראל שנאמר (מלאכי ג) ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ ואומר (זכריה א) (והנה כל הארץ יושבת ושוקטת). דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת (קהלת א) [ז]. מלכות באה ומלכות הולכת וישראל לעולם קיימים. אבל שלמה אע"פ שדור הולך ודור בא מלכות הולכת ומלכות באה. גזירה הולכת באה ומתחדשת על שונאי ישראל. הארץ לעולם עומדת. ישראל לעולם עומדין לא עזבן ולא [ח] מיעזבן לא כלין ולא מיכלין שנאמר (מלאכי ג) כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם. כשם שאני לא שניתי ולא אני עתיד להשנות כך אתם בית יעקב לא כליתם ולא עתידין אתם ליכלות אלא (דברים ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום: תמן תנינן רשב"ג אומר על ג' דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. א"ר מונא ושלשתן דבר אחד הן נעשה הדין נעשה אמת נעשה שלום. ושלשתן בפסוק אחד נאמרו שנאמר (זכריה ח) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. כל מקום שיש משפט יש שלום [ט] ואין שלום שיש משפט: א"ר יהושע גדול השלום שהוא משבשה שעמדו ישראל ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד) הוא השלום שבשעה שיבנה במהרה בימינו וביטי כל ישראל אמן:

נוסחת הגר"א

[א] סופך להתגשא וכל המבקש ד"ת מוסיפין לו: [ב] וכל המזלזל בטבילת ידים נעקר מן העולם וכל: [ג] מגונה: [ד] בעל הבית: [ה] המשפיל את עצמו מכוין שמועתו וכל שאין מכוין שמועתו הויה מיחה. אר"ע: [ו] אמרתי להם ומה: [ז] לשמים בשעה: [ח] הלל אומר גדר שמיה אבד שמיה ודלא אשתמש חכמים קטלא חייב ודלא מסוף פסיד ודאשתמש בתגא אול ואבד. הנכנס למרחץ בתחילה מעביר סרבל: [ט] שנתיך: [י] שתביאין: [כ] באשתך: [ל] מדינה של גיהנם. והוי: [מ] בשלום ואם העות פניך בפני מי שגדול ממך סופך אתה בא: [נ] והוי לך בנים: [ס] והוי לך בנים: [ע] כדי שתמיתתך תבוא ותנוח בקבר על משכבך. ואם: [פ] כדי שתנצל מכל רע: [צ] ויריבו עמך בין: [ק] שבחזירתך יספרו בשלומך כשלום פינחס בן אלעזר. ואם: [ר] בית הכנסת סופו להיות בית ע"ז (עי' יומא לו ב) שני ת"ח הדרים בעיר א' וכן שני בתי: [ש] והוגה בתורה על לומדיה: [ת] מאביו: [א] תרי מילת (ב"ב כשבת קנ ב ע"ש): [ב] אבר (ב"ב בקדושין דף ע ע): [ג] תורה (ח) יראה ואין חכמה עניה: [ד] מנין שנאמר ונתתי שלום בארץ וגו' והשבתי חיה רעה מן הארץ והרב לא תעבור בארצכם ואין: [ז] אמר שלמה אע"פ: [ח] מעונן לא כלין ולא מכלין:

הגהות מהריעב"ץ **פרק ח** ולא פירש. כ"כ נ"ל עפ"ה כה פירוש: חכמה ואין ילמה בזויה. כ"כ תכמת המכון (מממכון דכיון) בזויה:

הגהות הגר"ב

(א) (ב"י דף יז.): (ב) (נדרים דף סג.): (ג) (סנהדרין דף נע.): (ד) (עי' מדיש דף כ): (ה) (ב"ק דף כה ע"ב): (ו) (ממות ב"ד עי' טוס' כתובות דף יז. ד"ה מקללין וכתוס' מגילה כט. ד"ה מעבדין): (ז) ב"ק מקום: (ח) (ב"ק מקום: (ט) (סנהדרין דף נז.): (י) (ב"ב. סוטה דף מע:): (כ) (סנהדרין סט.): (ל) (עי' קדושין דף כב.): (מ) (עיכובין דף נה:): (נ) (פסחים דף כ:): (ס) (ב"ק דף לעולם: (ע) (עי' קדושין ע.): (פ) (סוטה דף כב.): (צ) (ב"ר הארץ:

הגהות הגרי"ב

(א) (ב"י דף יז.): (ב) (נדרים דף סג.): (ג) (סנהדרין דף נע.): (ד) (עי' מדיש דף כ): (ה) (ב"ק דף כה ע"ב): (ו) (ממות ב"ד עי' טוס' כתובות דף יז. ד"ה מקללין וכתוס' מגילה כט. ד"ה מעבדין): (ז) ב"ק מקום: (ח) (ב"ק מקום: (ט) (סנהדרין דף נז.): (י) (ב"ב. סוטה דף מע:): (כ) (סנהדרין סט.): (ל) (עי' קדושין דף כב.): (מ) (עיכובין דף נה:): (נ) (פסחים דף כ:): (ס) (ב"ק דף לעולם: (ע) (עי' קדושין ע.): (פ) (סוטה דף כב.): (צ) (ב"ר הארץ:

נחלת יעקב

פרק ח והוי זהיר מהעצך כ"כ נ"ל והוי זהיר מן היועצך לפי דרכו: **אם** נכנס ב"ש. פירוש שמופל לכאן כל שפקוחין ת"ש שיש בהם מחכמין מלעגים עליו סופו להתכהות ת"ש יודע להשיב דבר בשלוה כאלו וכיס בפרק כהוחה זה ס"ג ע"ב: **כי** דבר ה' בזה. מדכתיב לשון יחיד משמע דלא בזה כך דיבור אחד וכתיב בתריה ובכרתה. ממקום אין בו רק קלח ממך בשכ"מ מוקמינן לכאי קלח כפופר בעיקר דשקולה ככל התורה: **כל** אחין לו בושת פנים כו'. כבר פירשתי במס' כלה וע"ש: **האוכל** לפני מורא. ל"ל מ"ש האוכל בלחוד כשהוא מטעמו ומלבו אי לחוד אתחוד: **רבי** אליעזר הקפר אומר. בגמרא מדוייק מלמדנו שלא יתרחק אדם מן הצרות ומן הפורעניות ומן המיתה ומן הדברים הרעים שלא יבואו עליו ולא יתרחק מן הדברים הטובים שיבואו עליו ומן הדברים שהוא צריך להם כדי שיחיה ולא יבא לידי עבירה ולא יתרחק מן הדברים שהוא צריך להם כדי שיחיה ולא יבא לידי עבירה: **מעביר** מסוהב"ם. מיותר הוא וכן מלשון בגמרא מדוייק שכתוב הכי בתוספתא מעביר המעלים: **הנכנס** למרחץ. כלשון בפרק במסכת דרך ארץ קטנה פרק י': **סליק פרק עשירי**

פרק ט ממלאך התשחורת. כן הגירסא בספר ר"ח מפרש דהיינו מלאך המות שמשחיר פניו של אדם ובגמ' אחת מלאכי השרת דהיינו מלאך המות: **סליק פרק ט**

פרק י שבוע. משיטה שבו דוד עד [ה] **והמטרתי** כו'. משיטת מעט מעט ויבוא לעשב במקום זה ושובע במקום אחר: **חצי** רעב. משיטת רעב מעט ולא יהיה שובע בשום מקום: **ותורה** משתכחת. מתוך שאין לומדין אותה: **בשישית** קולות: יפתו קולות שבן דן כו': **בשביעית** מלחמות. כן פלוסות בגמ' ומפרש"י בספרי דברים פ' כי תצא ופסקה מס' סוטה ובמס' סנהדרין פריש עלה כך יוסף אם כמה שביעיות דכוס וכן לחת ומשני לחני בשבי קלות ובשביעי מלחמות מי הוי ועוד דכתיב מי הוי **ואנשי** גוליו ובגמרא גרסי' ולקמי נמול ופיכס רש"י אמני ל"ל: **כבני** כלב. פיכס רש"י שלא יתביישו זה מזה: **משתולל.** מלשון שוטה יהא מחצב כשוטה: **ואין** הבן מתביים מאמו. בגמרא גרסי' ואין הבן מתביים מאביו. ויהיקר יעוה. בגמרא שלא יכבדו זה את זה ליוקר כבוד ל"ל מכובד שכבן יהא עוותן ונמשלי: **והנפן** לא יתן פריה כ"ל הגפן יתן פריו והיין ביוקר וכ"ה בספרי ופ"י שלא יתנפח יהן פריו שלא יהיה יין ביוקר שלא יהא נרכה כפרי עלמו: **מבא** מלא ווי לא יתלא כו'. מלמד הוה אין לו אחר ולא מלאתי לשון

כו) שמח בהן הקב"ה ונתן להם תורתו וברכם בשלים שנאמר (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום: (חזקיה אמר תורת ה' תמימה משיבת נפש) (שם יט): אמר חזקיה גדול הוא השלום. שכל מצויה שבתוירה כתוב בהן (שמות כג) כי תראה (שם) כי תפגע (דברים כב) כי יקרא (שם) כי תבנה כשבאה המצוה לידך אתה זקוק לעשות אבל השלום מה כתיב בו (תהלים לד) בקש שלום ורדפהו. בקשהו ממקומך ורדפהו במקום אחר. (חזקיה אמר) גדול הוא השלום. כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום: א"ר יהושע גדול השלום שעתיד הקב"ה למסור בדיקים בשלום שנאמר (ישעיה כו) יצר סמוך תצר שלום: א"ר יהושע גדול הוא השלום שהיא [ח] תלויה לחיים ותלויה למתים. לחיים מנין ויאמר יתרו למשה לך לשלום (שמות ד). למתים מנין ואתה תבוא אל אבותיך בשלום (בראשית טו). רשב"ג אומר (ה) גדול הוא השלום שמצינו שדברו השבטים דברי בדאות כדי להטיל שלום בין יוסף לאחיו. שנאמר (בראשית נ) ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה וגו'. אין אנו מוצאין שצוה להם כלום. רשב"ג אומר גדול הוא השלום שהרי אהרן הכהן לא נשתבח אלא בשביל השלום שהיה אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום שנאמר (מלאכי ב) בשלום ובמישור הלך אתי (מה כתיב בתריה ורבים השיב מעון. אלא) מלמד כשהיה רואה שני בני אדם שונאין זה את זה הולך אצל אחד מהן ואמר לו למה שונא אתה את פלוני כבר בא אלי לביתי ונשתטח לפני ואמר לי חטאתי לפלוני לך ופיים עליו ומניה לזה והולך אצל השני ואומר לו כראשון והיה משים שלום ואהבה וריעות בין אדם לחבירו [ט] ורבים השיב מעון: א"ר יהושע הנביא נקרא מלאך והחכם נקרא מלאך. הנביא נקרא מלאך שנאמר (חגי א) ויאמר חגי מלאך יי'. [י] והחכם נקרא מלאך שנאמר (מלאכי ב) מלאך יי' צבאות הוא. יכול [כ] יהא כהן עם הארץ ת"ל (שם) ותורה יבקשו מפיהו [ל]: ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר גדול השלום שכל הברכות והתפלות חותמות בשלום. [מ] ק"ש חותמין בשלום ופרוס סכת שלומיך. [נ] ברכת כהנים חותמין בשלום וישם לך שלום (במדבר ו) (כל הברכות חותמים בשלום עושה השלום):

אמר רבי יהושע בן לוי אמר להם הקב"ה לישראל אתם נרמתם להחריב את ביתי ולהגלות את בניי. היו שואלים בשלומה ואני [פ] מוחל לכם מה שאתם שואלו שלום ירושלים (תהלים קכב) (ואומר (ירמיה כט) ודרשו את שלום העיר). ואומר (תהלים קכב) יהי שלום בחילך. (ואומר למען אחי ורעי וגו' ומי בחילך) ואומר (שם קכב) למען אחי ורעי וגו' ומי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום הקב"ה מורישו [ע] לחיי העולם הזה והעולם הבא (שם לז) וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום:

סליק מסכת דרך ארץ זוטא ופרק השלום

הגהות הגרי"ב

(א) (יומות דף סה: ב"מ דף פז.): (ב) ועי' בכלי יקר על נביאים: (ג) [שבת דף קנו. סוכה דף נג: ועוד ג"פ בש"ס]: (ד) [שבת דף יז.]: (ה) [יומות דף סה:]:

נוסחת הגר"א

[א] שנאמר: [ב] כתובים: [ג] וגו' כי הנך הרה והיא אמרה הנך הרה ולא אמרה חנה את עקרה: [ד] מצות ולא תחרות ולא בתולתך והקב"ה עושה עמהן שלום מנין שנאמר המשל: [ה] מהן מן אש ומהן מן מים לא זה מזיק את זה ולא זה מזיק את זה. בני: [ו] הגפן תתן פריה לפי הגפן תתן פריה לורע: [ז] שאפילו בשעת: [ח] נתונה לחיים ונתונה: [ט] מה כתיב אחריו כי מלאך ה' צבאות הוא. אר"י הנביא נקרא מלאך והחכם נקרא: [י] והחכן: [כ] אפילו כהן: [ל] כי מלאך ה' צבאות הוא: [מ] ברכות: [נ] התפלות חותמות בשלום עושה השלום: [ס] נותן לכם שלום: [ע] חיי עוה"ז ועוה"ב שנאמר:

נחלת יעקב

במ"ר לא נמצינו היום חמת ומתון כך יהא שלום בין חיל לנעמו ועל מקומם יכוחו בשלום: **כי** מבלה כו'. דכי מסמא כתרבע לשוחה וכל כהאי פסוקים משמעין בלשון לי כ"ל אם נזדמן לך במצוה לריך לחתא לקיימו ול"ק רש"י כריש מסכת כ"ס דכל הני כי משמעין בלשון אי. אבל גבי בלשון כתיב בקש שלום שהוא לשון ציווי שמצווים לחפ לדחוף אחר השלום: **שבן** נתן הכניסו כו'. כשבאה בת שבע לדוד לכניסו לו כי חזונים ממקח למלך והוא היה כמו לשון כרע על תרוניה ואפ"ם בת שבע לפי שהיא חזונים בעל מחלוקת דכתר שכנעית דוד ניחם מחלוקה לשלמה ואות היה ניוחד לעיגול כתר שהלכות מחוקק: **ולא** תחניה שום עקבה. כשדבר ממלוך לחפש מות אחר לה כמה נח אם עקבה ולא ילדת וכריחם וילדת מן אבל כשדבר מהלוך אם מות בעולם לא תמר לו שהיא עקבה אלא לכפרתן של ישראל נקרא שלום. שלום וכן הוא נהגיה במדרש רבה פרשת לו ופרשת שופטים שהוא דברי פרק הזה מבוהרים שמה: **ולא** מיטות.

אמר המחבר

אודה ה' בכל לבב כי ילתתי לפרש בשלום כל המסכת קטנות כיד ה' הטובה עלי. ולהיות מעין התימה ומוקן לתמיהה. פיתוח מלת ומערכת מעניינה דשלום אבר מאדרי כמו הדרום הדרום בעיר המעטירה ק"ק פפ"ד בכנית הקיון וכהגיה כ' סיהן כן משם פלעכסייס ז"ל אבר ביתו ועוד נקבוע עיתים לתורה ותפלה שמה מכרת קדושת בכל מקום היום. יום יום ירבוחון נדעת ה' נלמוד בניהו שיעור קבוע. וכבר הפליג בשבח התכונות הללו הגלתון מהרי"ב שעפטל סג"ל ז"ל בספרו הנכבד ספר ווי העמודים ז"ל בפרק ממני. ובהיותי מל"ב וביום מתיבתה בק"ק פרנקפורט דמיין במקנה שמה בכל יום ויום בהגיע תפות היום נלפסח עדרים עדרים ביתות ביתות מחנות מחנות והכל כת וכת לפני למדן אחד מתוכיהן לפה היום בתכונות ובניהן. ותומיים קדים דלבנן כי תאדי עין רואתה כי הלא עכ"ל כפר הכ"ל. ועד היום מאנשי מהומיהם בידיהם. ותני זכיתי לסיום מן המעיין לנחל מלוח זו. ובשבת היום הנ"ך ומדרש רבה נדרוש נדרשתי לומר שהלוני ופשתתני בכבוד התורה ובכבודי נסס נ"ייב אלף ומאות פרנק בו ושם תורתו: **דבר** אחר זולת תורת זבח שבלעיט זה שתמר בכתוב שמאשר ממנו ה' כי ידבר אלוה אל עמו ואל תפזריו תמרו תומות שבולה לבלעם תמר תקב"ה לישראל שיהא מקריבין לפניו קרבנות ולו לא תמר כלום אמר לסם בלעם הקרבנות הין אלא שלום ומי שקבל התורה נריך שיקיר קרבנות אחם מתמלה פסלים תוחה ושבעיו אחם מנקשין קרבנות מי שקבלה הוא מקריב קרבנות שנאמר כ' עוז נעמו יתן כ' יכך לת עמו בשלום נכך תאמר שלמעשה מה ידבר כאל כך: ומה ניבר ואלא תורת זבח בשלמים ע"כ שלמתומות: **הנה** עיני לה' יכיון. כי דברי מדרש הזה הין לו שחר אלא לומר דוקא בשמעו פרשת שלמים אז אלא כלשון הכתוב ומה לא כאלו אלו שלמים ושולה לה אלו שחרי הקרבנות ולמה נתקנו דוקא בשמעו פרשת שלמים אז אלא לומר שהקרבנות הין מקריבין לפני המקום אלא לשם הקרבנות ולמה נתקנו דוקא בשמעו פרשת שלמים אז. ועוד מה עלתה על דעתה להקריב הקרבנות הלא הקרבנות הן בשם ממנות תורם ה' ומה נשם הקרבנות הקרבנות הקרבנות הלא מה קרבנות הין אלא שלמים מה זה שהוקנה ולמה נתקנה דוקא בשמעו פרשת שלמים אז אלא כתפל מבני מלא: **כדי** נתת לו הכיתור לקריב לניבב פסוקי הכתוב פרשת נו ח"ל זאת הכתוב לשולם למנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים לאבר זוב ה' אח מעם בכל סיני ביום נתנו לו אני ישראל להקריב אח קרבניהם לפני ה' במדבר סיני ע"כ ויש לניים בפסוקים הללו נוכח מה שנ"ל ולמה הקרא מיוחד שבכי בכל מקום אל קרבן וקרבן על מקומו ולא תורת החטאת ולאשם על תורת השולה ולשלם ולמה הזכיר זאת תורת החטאת ולאשם ולמה נתקנו קרבנות אלו בשעת מעשה העגל ולא בשעת מעשה השולה ולשלם ולמה הזכיר זאת תורת החטאת ולאשם ולמה הזכיר זאת תורת

שיוציא נשמתו בטהור. ומה צורך היי' לו יתברך יכויע רבה ב"ג. אך וודאי היי' מחלקן שלא יאות לחרש בעולם ע"י עולתו ובם הוא יתברך שמר יתום זה לבלתי תחזק הדין זולת על ידו כמבואר אצלנו יפה. רביעית אשר ידענו כי חכם אם מפש אחר מהרבנים שגזר הוא יתברך קודם יצירת העולר. וראוי לדעת אעיך יצדקו ר' אלה. שאם הוא מקובל בסיני מה צורך אל היגיעה העצומה שאמרו ז"ל וגם אל קדימת יראת ה' וגם כי היגיעה והיראת ה' הם ב' דברים בלתי מתאחדים ועוד שאם היא גזרה בהולדה איך יתלה במה שקבלה נפשו מסיני ולמה יצטרך לגזור שנית מה שכבר ניתן לו מאז:

אך יתי' כי ארבעתם יצטרכו. כי אין ספק מאז עמדות היו נפשותינו במעמד הר סיני הלא נתייחם לכל נפש ונפש חלק בבחינת התורה לפי בחינת יחס שורש נפשו שעל ידו יחדש הוא יתברך חדושים בתורתו המתייחם אליו כי חלקו הנה. והנה אם האיש הזה אשר חלק לו בבינה סכל יהיה איכה ירע את הדבר אשר ניתן לו ואיככה יוכל להבינו. ע"כ הוא יתברך בעת יצירת הוולד התוא יגזור על השיפה ההיא לפי ערך הצורך להשפת חלק נפשו הביתנה לו מסיני כי יעצרנו טפשת לבו התומרי מהשיג אשר מאז קבלה נפשו והכנת הדעת. אמנם גם שהיא ניתנה לו להשגת חלק נפשו בתורה עוד יד בחירתו נטויה לנטות אל עסק התורה ולהתבונן בה ביגה כתבונתו. או לעשות בכל מלאכה ותסכון לו מתת תבונתו לחשוב מחשבות לעשות בכל מלאכות מחשבות אשר יבחר לו. אמנם גם אחרי השיג הכלית הידוד שכלו לא במהרה יסהר למצוא כל חלק אשר חלקו לו בבינה בהר סיני כי הלא היא באמת נבבואה קטנה כי כדבר הזה האמור בחכמה נאמר שם בשמות רבה על הנבואה כי כל מה שנבאו הנביאים קבלו בשווחם בסיני ואעפ"כ צריך הכנה ומירוק החומר ושוהר הנפש להנבא והחיקש בתורה לפי ערכו גם שלא יצטרך אל כל הכנות הנבואה לא יבצר מהצטרך מירוק החומר. כי כשקבל הבח ההוא בסיני הי' משולל חומר ועתה הוא מעכב כאשר יעכב בנבואה שעל כן בחלום יבדר הוא יתברך בנביאים בעת תפרד בצד מה הנפש ממנו. וגם צריך הכנת שהר ושהר חנפש כי הלא חלק התורה הנשפע בו משורש נשמתו הדביקה בו יתברך הוא לכן לפי דביקת הנפש אל מקורה השאב משם מנת כוס ישועות המתייחם אליה. ולפי מירוק החומר בל יעצרנו הנשם מלעלות עליו רוח מפרום. ע"כ בגלל הדבר הזה צריך ב' דברים אחר יגיעה רבה למרק החומר כמאמר חז"ל פת בשלח כו' ובתורה אתה עמל ככל אשר יעשה איש למצוא כסף וממסונים ובעשות כן ימצא את אשר ניתן לו. ובזה השיבו אשר דברו יגעתי ומצאתי תאמין ולא אמר יגעתי ומצאתי ולומר כי גם חלקן האבוד ממך בכח צריך יגיעה למצוא אותו. שנית לשהר הנפש לשלשל על ידה שפע חלקן יתברך כי דבק בו הוא כה יער כה אין חלקה בה רק בכח וצריך יערה עליו רוח ממרום מהביאו אל הפועל בנבואה אשר בנפש הנביא בכח ועל"י הכנות שב ה' ומדבר בו להביאו אל הפועל כן בתורה והוא בהקנות בה יראת ה' ולפי גדר המירוק וגיעה בה יראת ה' תהא השגתו בה אם מעט ואם הרבה. ובדבר הזה צדקו יחדיו כל הי' דברים איש על מקומו ע"ל הרמ"א ז"ל:

ובזה מיושבים פסוקי תהלים הנ"ל וכך הם דברי המשורר ע"ה חלקי ה' ז"ל חלקי הניתן לי מה' במעמד הר סיני וגם בשעת לידה נתן לי לב שכל להבין ולהשכיל. אותו החלק אמרתי לשמור דבריך ולתור בחכמה ובדעת להבין עמקי סודות התורה אבל לא לחשוב מחשבות ולעסוק בחכמתי במלאכת עוה"ז. ותוסיף עוד ואמר חליתי פניך בכל לב לכבוש יצרי ולזכך חומרי כדי להוציא אל הפועל לעשות באמרתך כלומר כמו שאמרת עלי בשעת יצירה. וכדברים האלה יש לבוון בדברי חכמה יקרה ע"ה באומרו חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו ר"ל נפשי אמרה לי שכבר ניתן לי חלקי במעמד הר סיני בבואה ובתורה ע"כ אוחיל לו להוציא מחשבתי אל הפועל ע"י כל ההכנות הצריכים לזה:

הקדמה למסכת גרים

מצאתי בספר שמרת הרגל נדפס בליוורני. אשר חבר מהור"ר חיים יוסף דוד אזולאי מיקירי אנשי ירושלים עה"ק תוב"ב ובסוף ספרו נדפס **מסכת גרים** הביאה הרב בעל מגדל עוז כמה פעמים בפ"ג מהלכות אסורי ביאה להרמב"ם ז"ל. אכן לא ידע אנוש ערכה. והיא עלומה. והמחבר ספר הנ"ל הוציאה לאורה וכתב בזה הלשון. מס' זו מהמסכתא קטנות והיא לא נדפס"ה והוקשקה מהש"ס המצויה בעיר פפעראשא כתוב על קלף בעיר פאריע בשנת ק"ב לאלף הששי לאחד מקרובי רבינו שמשון משאנץ. והזכרתי ש"ס זה בספרי הקטן שער יוסף. גם הזוכר בספר קרבן נתנאל בדף האחרון עכ"ל ספר הנ"ל אכן מס' זו הציגוה ערומה. כיום הולדה. מבלי פירוש לדבריה. כדרך כל ריעותיה. שאר מס' קטנות נעו מעגלותיה. על כן נתתי אל לבי דברי חז"ל המתחיל במצות אומרים לו גמור. ובאשר פרשתי בעי"ה כל המסכת קטנות בפירוש קל ונכון כמה שעיתי למס' הזאת לבארה באר היטב ע"פ ש"ס ופוסקים כיד ה' המובה עלי והיראיתי בה מבוא על הלכה איה מקום כבודה בש"ס למען ירוץ הקורא בה:

גם אלה דברי המחבר ספר **נחלת יעקב** הקטן המכונה **יאקאב** ב"ה **ברוך נוימבורג** ז"ל מתושבי ק"ק אופיבאך בשנת אזן וחקר **ותקן** לפ"ק:

מסכת גרים

פרק ראשון

הלכה א (א) **הרוצה** להתנייר אין מקבלין אותו מיד (ב) אומרים לו מה לך להתנייר ולמה אתה רוצה את האומה הזאת (ג) נמוכה וכפופה ושפילה מכל האומות והולאים (ד) ויסורים באים עליהן וקוברין בנים ובני בנים ונהרגין על השבילה ועל השבילה ועל (ה) שאר כל המצות ואינם נוהגים בפרהסיא כשאר כל האומות: **הלכה ב** (ב) אם אמר איני כדאי (ס) פוטרין אותו והולך לו: **הלכה ג** קבל עליו (ו) הורידוהו לבית השבילה וכיסהו (ז) במים עד מקום הערוה ואומרים לו מקצת דקדוקי מצות (ג) על מנת (ח) שהוא נותן בשכחה ובלקט ובפיאה ובמעשר: **הלכה ד** (ד) כשם שאומרים לאיש כך אומרים לאשה ע"מ שתהא הזירה בנדה (ם) ובהדלקת הנר: **הלכה ה** (ה) טבל ועלה אומרים לו דברים טובים (ו) ונבונים במי נדבקת אשריך במי שאמר והיה העולם (ס) שלא נברא העולם אלא בשביל ישראל ולא נקראו בנים למקום אלא ישראל (ן) ואין חביבין לפני המקום אלא ישראל כל אותם דברים שהודברנו לך לא אמרנו לך אלא להרבות שכרך: **הלכה ו** (ו) גר שמל ולא טבל טבל ולא מל הכל הולך אחר המילה דברי ר"א רע"א (מ) אין טבילה מעכבת: **הלכה ז** כל המתנייר (י) משום אשה משום מיאה אין זה גר וכן היו ר' יהודה ור' נחמיה אומרים (ז)כל אותם שנתניירו בימי מרדכי ואסתר אינם גרים שצא' (ח) ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם וכל שאינו מתנייר לשם שמים (ם) אינו גר: **הלכה ח** (ט) האיש

מסביל

הגהות הגריי"ב (א) [יומות דף מז.]: (ב) [שם]: (ג) [שם]: (ד) [שם דף מז:]: (ה) [שם]: (ו) [שם מ.]: (ז) [שם כד:]: (ח) [תמר מ:]: (ם) [שם מז:]:

נוסחא חדשה

פרק א (ם) אלא: (כ) נבוכה [ל"ק נמוכה] וכפופה מכל: (ג) [ל"ק רעים]: (ד) כל שאר המצות: (ה) ליתן צואריו בעול כל שאמרו והיה העולם ברוך היא מקבלין אותו מיד ואם לאו אינו נפסר: והולך לו [וכ"ה נדפס מאד בני ליסבורן]: (ו) [ל"ק מהורידין אותו]: (ז) מים: (מ) שהוא נותן בלקט שכחה ופאה ובמעשרות: (ע) ובהלכה: (י) דברים של נחומים [ל"ק אשריך בני נדבקת במי]: בסי:(כ) ברוך הוא: (ן) וכל אותם הדברים שאמרנו לך אינו אלא להודות: (מ) אף סבילה: (ס) לשום אשה לשום יראה לשום אהבה אינו גר: (פ) אין זה:

נחלת

פרק ראשון ה"א הרוצה להתנייר אין מקבלין אותו מיד לומרים לו כו'. כל זה מבואר במסכת יבמות דף מ"ז ע"ב. ת"ר גר שבא להתגייר כזה"ז לומרים לו מה ראה לבוא להתגייר לא אתה רואה את ישראל דוויים דחופים וסחופים ומעונין ויסורין נתין עליהן ע"כ פרש"י ופסחים פ"ט ובסוף כמה כפי' ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יב ס"יג ס"יד ס"טו ס"יו ס"יז ס"יח ס"יט ס"כ ס"כא ס"כב ס"כג ס"כד ס"כה ס"כו ס"כז ס"כח ס"כט ס"ל ס"לא ס"לב ס"לג ס"לד ס"לה ס"לו ס"לז ס"לח ס"לט ס"מ ס"מא ס"מב ס"מג ס"מד ס"מה ס"מו ס"מז ס"מח ס"מט ס"נ ס"נא ס"נב ס"נג ס"נד ס"נה ס"נו ס"נז ס"נח ס"נט ס"ס ס"סא ס"סב ס"סג ס"סד ס"סה ס"סו ס"סז ס"סח ס"סט ס"ע ס"עא ס"עב ס"עג ס"עד ס"עה ס"עו ס"עז ס"עח ס"עט ס"פ ס"פא ס"פב ס"פג ס"פד ס"פה ס"פו ס"פז ס"פח ס"פט ס"צ ס"צא ס"צב ס"צג ס"צד ס"צה ס"צו ס"צז ס"צח ס"צט ס"ק ס"קא ס"קב ס"קג ס"קד ס"קה ס"קו ס"קז ס"קח ס"קט ס"ר ס"רא ס"רב ס"רג ס"רד ס"רה ס"רו ס"רז ס"רח ס"רט ס"ש ס"שא ס"שב ס"שג ס"שד ס"שה ס"שו ס"שז ס"שח ס"שט ס"ת ס"תא ס"תב ס"תג ס"תד ס"תה ס"תו ס"תז ס"תח ס"ת

מטביל (ס) לאיש והאשה מטבלת לאשה אבל לא את האיש : הלכה טז גר שנתגייר והיו לו יינות ואמר בריא לי שלא נתנסך מהם מותר לו ואסורים לאחרים רע"א מה אם לאחרים (כ) אסורים אוסר לעצמו אם אמר אף גבי כל חבר נעשו בטהרה הרי זה נאמן : הלכה י (א) ישראל שהלוה לעובד כוכבים ועובד כוכבים שהלוה לישראל ואח"כ נתגייר (ב) גובה את הקרן ואינו גובה את הרבית ר' יהודה אומר אם מתהלה זקפן עליו במלוה גובה את הכל : הלכה יא היא כיצד (ב) נולד (ד) לבן אדם בן בכור עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ואם נפלו פטור . (ס) היו לו עיסה לעשות ושרה לקצור עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב בחלה

נימול בן יומו משטבלה אמו נולד נימול לח' : הלכה ב (ג) גר שנתגייר מהול או ספק שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית כדברי ב"ש וב"ה א"צ : הלכה ג (ד) א"ר מתיא בן חרש משום (ז) ר"ש לא נחלקו ב"ש וב"ה על גר שנתגייר מהול (מ) ועל תינוק שנולד מהול על מה נחלקו על תינוק שנולד מהול (מ) ביום השבת שבש"א דוחין עליו את השבת (ו) להטיף ממנו דם ברית ובה"א א"צ : הלכה ד (ה) עבד שטבל לפני רבו הרי (כ) הוא כיוצא (ב) נולד (ד) לבן אדם בן בכור עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ואם נפלו פטור . (ס) היו לו עיסה לעשות ושרה לקצור עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב

פרק שני

הלכה א (ו) גר נימול לעולם לח' הא כיצד עד שלא טבלה אמו נולד בן

פרק ב

(ו) יש גר נימול לשמונה הא כיצד אם עד שלא טבלה אמו נולד נימול בן יומו אם משטבלה אמו נולד בן שמונה : (ז) ר' ישמעאל : (ח) או על : (ט) בשבת : (י) ובה"א א"צ :

(כ) וה ב"ח מעשה בבלוריא [ב"ש בברוניצה] המלכה שטבלו מקצת עבדיה לפניה ומקצתן לאחוריה : (ל) נכנסו : (מ) ר' אליעזר בן יעקב אומר אף הקרבן מעכב וכך היה ראב"י אומר גר שנתגייר צריך להפרישו :

נחלת יעקב

כגר הקשה זה ב"ש בפ"ק ומצני ר' יוחנן להגיה אני שלכה : ה"ה גר שנתגייר כו' . יעפיל כלכה לפרש הלכה ח כי לא מלתני רמז מזה ב"ש עד כי הלוה ט' עיני ולריכין לי הלכה זאת מפורשת בתוספתא ומשפטת המשכת פרק ט' . רק שיש כאן לומר טעות . וי"ל התוספתא ע"ה שקיבל עליו והיו לו שהרות ואמר בני לו שלא נעשתו בזמן שכן עשויות אלא מ"ע אחרים אחרות בו ולחזורות לכל אדם ע"ג עלמו מותרות לו ולחזורות לכל אדם רע"א אם [מוהרות לו מותרות לכל אדם ולא אחרות לכל אדם אחרות לו וכן עובד כוכבים שנתגייר והיה ובניהן ובנותיהן שנולדו קודם שנתגיירו הרי הן כעובד כוכבים ואינן צריכין טבילה לא לעצמן ולא לבניהן ולא לבנותיהן שנולדו אחר שנתגיירו אבל בניהן ובנותיהן שנולדו אחר שנתגיירו צריכין טבילה לעצמן ולבניהן ולבנותיהן שנולדו אחר שנתגיירו . וכן הלכה למעשה . ומ"ש כאן אם נתגייר בפני ב"ד ולא ידעו שהיה עובד כוכבים ואח"כ נודע להם שהיה עובד כוכבים אינן צריכין טבילה לעצמן ולבניהן ולבנותיהן שנולדו אחר שנתגיירו . וכן הלכה למעשה . ומ"ש כאן אם נתגייר בפני ב"ד ולא ידעו שהיה עובד כוכבים ואח"כ נודע להם שהיה עובד כוכבים

אלא הרי הוא כבן יומו : הלכה ז (א) א"ר חנינא בר נמליאל מפני מה גרים מעונין מפני שהם מחשיבין קודם לשנה וקודם לשתים (ב) שאנבה את חובי ואעשה את צרכי אלו ממון הן כדבריך אלא שהם קוברים בנים ובני בנים וחלאים רעים ויסורין באין עליהם מפני מה מעונים מפני ז' מצות שנצטוו עליהם בני נח :

פרק שלישי

הלכה א (ג) **איזהו** גר תושב כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר כל שקבל עליו שלא להיות אוכל נבילות : הלכה ב רוקו ומושבו ומשכבו ומי רגליו טמאין (ג) ועובר על כל תונה ובל תעשוק ובל תלין פעולת שכיר . הלכה ג אין משיאין לו ולא נושאין ממנו נשים (ג) ולא מלוין אותו ולא לוין ממנו ברבית : הלכה ד (ד) אין מושיבין אותו בספר ולא בנוה רע אלא בנוה יפה באמצע א"ר במקום שאמנותו יוצאת שנאמר (דברים כג) עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר (ד) וכו' : הלכה ה (ה) כל ערוה שישראל מצווין עליה מיתת ב"ד (ה) אין הגרים מצווין עליה : הלכה ו (ו) הא כיצד היה נשוא אחות (ו)אמו ואת אחותה (אמו) מאם רמ"א יוציא וחכ"א יקיים א, מהן : הלכה ז ישראל שבא על בת עובד כוכבים ועובד כוכבים שבא על בת ישראל דין כדיני ישראל : הלכה ח גר שמת והניח בן (ז) ובת שנתגיירו עמו נכסיו ועבדיו ב"ח אם היו העבדים פקחין נקנין במשיכה מפני שאמרו נכסים שאין להם אחריות נקנין (ח) בחזקה : הלכה ט ר' אליעזר אומר (י) לא זו בלבד אלא אפילו היה מטייל בתוך שדהו ובא אחד ואמר שדה שלי שדה שלו וחכמים אומרים לא קנה עד שיחזיק : הלכה י (ח) זה בא מן הדרום וזה בא מן הצפון זה זכה במקום הלוכו וזה זכה במקום הלוכו דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים (כ) זה וזה לא קנה עד שיחזיק : הלכה יא היו עליו כתובת אשה ובע"ח ואמרה האשה אלו שלי ואלו (י) כתובתי זכתה אלו כתובתי ואלו שלי אין לה אלא כתובתה : הלכה יב וכן בעל חוב שאמר אלו שלי ואלו חובי זכה אלו חובי ואלו שלי אין לו אלא חובו : הלכה יג היו לו (כ) ב' עבדים רועי בקר ובא אחד ואמר עבדים הללו והצאן שלי הרי אלו שלו ואם העבדים פקחין אומרים אנו ב"ח והצאן שלפנינו שלנו (כ) :

פרק רביעי

הלכה א (שמות כב) **וגר** לא תונה ולא תלחצנו לא תונה לו בדברים ולא תלחצנו בממון אל תאמר לו אמש היית עובד (מ) הבל ואתה מקודם עד עכשיו חזיר בין שיניך אתה עומד ומדבר עמי ומניין להונאתו (כ"ש שאם הוניתו) שהוא יכול לומר (כ) כי גרים הייתם מכאן היה ר' נתן אומר מום שבך אל תאמר לחבירך : הלכה ב ראב"ע אומר (ס) לפי שסורו רע הזהיר עליו הכתוב במקומות הרבה [וגר לא תונה ולא תלחצנו] (שם שב) וגר לא תלחץ (וגר לא תונה) ואתם יודעתם את נפש הגר (ע) הוא שסורו רע הזהיר עליו הכתוב במקומות הרבה : הלכה ג חביבין הגרים שבכל מקום מכנה אותם כישראל שנאמר

הגהות הגרי"ב (א) [יומות דף מח:] : (ב) [ע"ז דף ס:] : (ג) [כ"מ דף עב:] : (ד) [ספרי פרשת תצא] : (ה) [סנהדרין דף מח:] : (ו) [ם"ם] : (ז) [תוספתא דכ"ה] : (ח) [שב"ם] :

נוסחא חדשה

(ס) כשאנבה את חובי וכשאעשה את צרכי אמר לו ר' יוסי אלו ממון הם נחפרים הרי זה כדבריך :

פרק ג (ג) פתו : (ג) ועוברים עליו משום : (ד) באחד שעירך בשוב לו לא תונו : (ה) הגרים : (ו) אבוי מאב אחות אבוי מאם רמ"א יוציא וחכ"א יקיים שתי אחיות אחים רמ"א : (ז) או בת : (ח) בשמיטה וישיש להם אחריות נקנים בחזקה : (ט) וחכ"א לא [קנו עד שיחזיקו] : (י) של כתובתי זכתה אלו לכתובתי [ל"ת של כתובתי] ואלו שלי לא זכתה אלא : (כ) עבדים רועים בצאן ובא א' ואמר העבדים הללו והצאן שלפניהם שלו : (ל) הרי אלו בני חורין וחצאן שלהם :

פרק ד (מ) בל קורם נבו ועד עכשיו חזירך בין שיניך ואתה : (נ) לך כי גרים הייתם בארץ מצרים : (ס) גר לפי שסורו רע הזהיר עליו הכתוב הרבה שנאמר : (ע) הא לפי שסורו רע הזהירה

פי' החיד"א

פרק ב (הל"ז) א"ל ר' יוסי אלו ממון כו'. כך היא הגי' הנכונה בתוספתא ולפי סוגית ס"ם צריך להגיה א"ל ר' יהודה אלו ממון כו' והכי נקטא שיקה הגיה עוד ע"פ סוגית ס"ם ולפמ"ד ר' חנינא בן נמליאל הוה סגי כגירסת הכי וכי תמר לו ר' יהודה אלו ממון כו' קבל דבריו וחזר לומר משום ז' מצות וכיוצא בזה תמרו בס"ם כמה דוכתי ובכלי ג"ל בהרבות הגהות :

פרק ג (הל"ב) **לפי** מ"ם בס"ם בע"ז דף ס"ד אימא ייו כשמעו ופכ"י דייו מותר בהנאה כשמעו ודקדק כשמעו ביותר מהנך בפרקינו ובכיוצא בזה כתב הגאון יעקב בתשובה ולפי"ז יש למתוח תיבת ושבתו דמותרת בהנאה ודו"ק : (הל"ת) **דעה** מעויל כו'. לכאורה מלשה"ס ס"ה כי' מעויל לתר בתוך שדה הגר ולא כוון לקנות בהלוך שהוא חזקה לר' אליעזר ואפי' הכי לא תתר שדה שלו אצל חבירו ולא תתר שדה שלו שיוכל לקנות בהלוך שדה שלו

מסכת גרים פרק רביעי

שנא' (פ) (מלאכי א) אהבתי אתכם אמר ה' (ישעיה מא) ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך ונאמר אהבה בישראל שנאמר אהבתי אתכם אמר ה' ונאמר אהבה בגרים (דברים י) שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם נקראו ישראל עבדים (ג) והגרים שנאמר (ישעיה נו) לחיות לו לעבדים נאמר רצון לישראל שנאמר (שמות כח) והיה על מצחו תמיד לרצון (ג) ונאמר רצון בגרים שנאמר (ישעיה נו) עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי נאמר שמירה בישראל שנאמר (תהלים קכא) ה' שומרך (ד) ונאמר שמירה בגרים שנאמר (שם קמו) ה' שומר את גרים נאמר שירות בישראל שנאמר (ישעיה סא) ואתם כהני ה' תקראו משרתי אלהינו [יאמר לכם] ונאמר שירות בגרים שנאמר (שם נו) ובני נכר הנלוים על ה' לשרתו חביבין גרים שלא מל א"א לא בן כ' ולא בן למ"ד אלא בן צ"מ שנה שאלו מל א"א בן כ' ובן למ"ד לא היה גר (פ) שנתגייר מן כ' שנה ומעלה או בן למ"ד שנה ומעלה אלא הקב"ה היה עמו ובא עד שהגיע לצ"ט שנה שלא לנעול דלת בפני הגרים א"א קרא עצמו גר שנאמר (בראשית כג) גר ותושב וגו' דוד (ו) מלך ישראל קרא עצמו גר שנאמר (תהלים לט) כי גר אנכי עמך (ז) וכן הוא אומר (ד"ה א כט) כי גרים אנחנו לפניך וגו' חביבה א"י שמכשרת גרים (ח) (א) היה בא"י ואמר גר אני מקבלים אותו מיד ובחוצה לארץ אין מקבלין אותו אלא אם כן היו עדיו עמו וחביבה א"י שהיא מכפרת על עונות ופשעים שנאמר (ישעיה לג) ובל יאמר שכן חליתי (ט) וכן אתה מוצא בד' כיתות העומדים לפני (י) הקדוש ברוך הוא שנאמר (שם סב) זה יאמר לה' אני זה שכלו למקום ולא נתערב בו חמא וזה יקרא בשם יעקב אלו גרי הצדק וזה יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה ובשם ישראל יכנה אלו יראי שמים:

סליק מסכת גרים

הגהות הגרי"ב (א) (יבמות דף מו):

פי' החיד"א

פרק ד (הל"ג) וזה יקרא בשם יעקב ולו כו' . לפסבר לומר דרך דרש בש"ם הכא זע"א כיון ח"ג משם ר"ל יעקב ולו בנים קטנים . ובכתה ש"ם הא דלמדנו וזה יקרא בשם יעקב ולו גרי צדק דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולכאי קרי עליהו יעקב . וזה יכתוב ידו לה' ולו בעלי תשובה . לפסבר לומר דרך דרש כמנה"ל דהשונות נכתבים בידים וז"ש לון לון בידו ון וכעל תשובה זהוזות נעשות לו כזכיות וה"ל בעקוב שהיו בידו עונות עתה יהיו זכיות וז"ש יכתוב ידו לה' ולו בעלי תשובה דבעקוב עונות יכתוב ידו לה' זכיות וזהו לו ובשם ישראל יכנה ולו ילמי שמים כפוד ותחת תעשה השמים:

נוספא חדשה

עליו התורה: (ח) שנא' ואתה ישראל עבדי יעקב וכו' ונאמר אהבה: (ב) שנ' (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים ונקראו גרים עבדים שנאמר: (ג) להם לפני ה': (ד) ה' צלך על יד ימינך: (ה) מתגייר אלא עד בן עשרים או בן שלשים אלא שהיה הקב"ה ממשמש ובא עד שהגיע לצ"ט שנה שלא לנעול דלת בפני גרים ולחת ימים ושנים ולהרבות שכר עושי רצונו שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: (ו) המלך ע"ה: (ז) תושב ככל אבותי: (ח) האומר בא"י גר: (ט) העם היושב בה נשוא עון: (י) המקום שנאמר זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה זה יאמר:

עליו התורה: (ח) שנא' ואתה ישראל עבדי יעקב וכו' ונאמר אהבה: (ב) שנ' (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים ונקראו גרים עבדים שנאמר: (ג) להם לפני ה': (ד) ה' צלך על יד ימינך: (ה) מתגייר אלא עד בן עשרים או בן שלשים אלא שהיה הקב"ה ממשמש ובא עד שהגיע לצ"ט שנה שלא לנעול דלת בפני גרים ולחת ימים ושנים ולהרבות שכר עושי רצונו שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: (ו) המלך ע"ה: (ז) תושב ככל אבותי: (ח) האומר בא"י גר: (ט) העם היושב בה נשוא עון: (י) המקום שנאמר זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה זה יאמר:

יברחמיו יזכנו ליראה אותו ולעסוק בתורה ובמצות דברי אלהים חיים

נחלת יעקב

מהכא משמע דכ"ע נמי מהכא משמע ונמי מהכא מגרים. וכן הגירסת במכילתא ומ"ש: נקראו ישראל עבדים כו'. מסר בתן בכא אחת וכן ר"ל מקראו כי ישראל עבדים שנאמר כי לי בני ישראל עבדים ומקראו הגרים עבדים שנאמר ולהכהה לא כם כי' לחיות לו לעבדים . וכן ג' נמי במכילתא וליף ליה מריבית דקרא דכתיב וכני נכר הנלווים על ה' למיהוי לגבייס וכתיב בהריבית לחיות לו לעבדים הכי דגרים מקראו עבדים: **כתיב** בגרים קטן דכתיב עולותיהם וכו'. ממיך נמי על כח דכתיב לעיל מיניה וכני נכר הנלווים על ה' דקאי על הגרים: **אלא** הקב"ה. היה עמו וכו' עד שהגיע וכו'. במכילתא גרסינן הכי לפיכך נלגל המקום עמו עד שהגיע לצ"ט שנה וכו': **היה** בא"י ואמר גר הרי וכו'. ויקבלר מגמרא דיבמות דף מ"ו ע"ב ת"ר מי שבא ואמר גר הרי יכול יקבלנו ת"ל לך במותמן לך ובניו מניין ת"ל וכי יגור אתך גר בתוככם הין לי אלא בתרך בתך מניין ת"ל אתך בכל מקום שאתך ת"ל מה ת"ל בתרך בתרך נרוץ להבית בתרך בתך מניין ת"ל אתך נרוץ להבית בתרך בתך דברי ר"י וחכ"א בין בתרך בין בתך נרוץ להבית בתרך. ר"ש. יכול מקבלין אותו. ולא נלויכם עיפא דם בית וטבילה: **בא** ועדיין עמו. מניין שמלמין. ת"ל וכי יגור גר"מ. ולקמן פריך היון דבדיו נמי פשיטא מי בעי קרא: **צריך** להבית רחים שבבית דין נתגייר אמת נעשוני מהול הוא ומטפ שבאת לתרך ישראל הוא דאם דקתני מכי ומטבל. ע"כ הבמכלת ומ"ש. וכתבו תוספות שם כ"ה במותמן לך . לומר כ"ת דזקא ביהודית דהוי עובד כוכבים משיקרא דאי לא ידעינן מהימן דאי בעי אמר ישראל ע"כ. וכ"כ הרא"ש והטור והב"ש בא דאם לא ידעינן

כעזרת היוצר שבתי וקומי ומבין לרעי. סליק פרק רביעי . ותשלם המלאכה בחודש אלול שנת **לעת הגאולה** לפ"ק

מסכת כותים

פרק ראשון

דרכי כותים פעמים כעובדי כוכבים פעמים כישראל ורובן כישראל . (א) אין מביאין מהן לא קיני זבין ולא קיני זבות ולא קיני יולדות ולא חטאות ולא אשמות אבל (פ) מקבלין מידן (ב) אין מקנין אותם במחובר לקרקע ולא מוכרין להם (ג) רחלים לגזו ולא תבואה לקצור ולא עצים מחוברים לקרקע (ד) אלא מה שישחוט . (ה) אין מוכרין להם בהמה גסה ואף על פי שהיא שבורה ולא סיחים ולא עגלים . (ו) אבל מוכרין להם שבורה שאינה יכולה להתרפאות . (ב) אין מוכרין להם כלי זיין (ג) ולא כל דבר שיש בו נזק לרבים. (ד) אין משיאין אותם ולא נושאים מהם נשים (ה) אבל מלוין ולוין מהם ברבית . נותנים להם לקט שכחה ופאה ויש להם (ז) שכחה ופאה והם נאמנים על הלקט ועל השכחה ועל הפאה בשעתן ועל מעשר עני *בשעתו ועל מעשר שני בשעתו (ו) ופירותיהן טבל כפירות עובדי כוכבים (ז)ואוסרין את העירוב כעובדי עבודת כוכבים . (ח) בת ישראל אינה מילדת את הכותית ולא מניקה את בנה אבל הכותית מילדת בת ישראל ומניקה את בנה ברשותה . (ח) ישראל מוהל את הכותי וכותי מוהל את ישראל ר' יהודה אומר כותי לא ימול את ישראל שאינו מוהל אלא לשם הר גריזים . (ט) מעמידין בהמה בפונדק כותי ושוכר כותי שילך אחר בהמתו . ומוסר בהמתו לרועה כותי ומוסר את בנו שילמדנו כותי אומנות ומתיחדים (י) ומספרים עמהם בכל מקום (יא) משא"כ בעובדי כוכבים . חולץ ליבמתו ונותן גט לאשתו ונאמן הכותי להביא גט ממדינת הים לישראל . אלו דברים שאין מוכרין להם לא (י) נבלות ולא טריפות ולא שקצים ולא רמשים . ולא מגדל של בהמה (כ) ולא שמן שנפל לתוכו עכבר ולא שליל אע"פ שישראל אוכלים אותו כום כום (כ) ושלילי אין מוכרין להם מפני ממכר טעות . וכשם שאין מוכרין להם כך אין לוקחין מהם שנא' (דברים יד) כי עם קדוש אתה לה' אלהיך (מ) . (כ) נאמן הכותי לומר אם קברי אם לא קברי ובבהמה אם בכרה או לא בכרה . נאמן הכותי (כ) על נטע רבעי ועל הערלה ועל הציונות אבל לא על הסככות ולא על הפרעות ולא על ארץ העמים ולא על בית הפרס מפני שנחשדו בהם . זה הכלל דבר שנחשדו בו אין נאמנין עליו :

הגהות

פרק א (פ) נדרים ונדבות מקבלין כש"ל: (ב) אין מקנין. ע"ז י"ט ב' משום דכתיב לא תחנם כו' ומשמע כתוספתא שם פ"ב דגם לכותים אסור ולפסבר דהטעם משום דחכותי לעובדי כוכבים ומו כלי זיין דפיסח דמשרט הטעם בגמ': (ג) שתת לגזוז כש"ל ובתוספתא כר"מ בע"ז דף כ"ו ע"ב כ': (ד) לקוץ ולא בהמה לשחוט כש"ל וע"ז: (ה) ע"ז דף י"ד ב'. וע"ש ע"ו ב' דגם לישראל מחשד למכור חמור: (ו) כר' יהודה שם י"ד ב' ע"ז ב': (ז) נקט שכחה כש"ל פי' דעיקר בשלהם. וכמ"ש בתמיני כו'. עי' פאה פ"ח מ"ב וש"ל דמיירי שחובת בה"ל ומכילתא שם פ"ב דגם לישראל מחשד לכך כמ"ש בתוספתא שם פ"ב ובתוספתא כתוכות פ"ג ממנו גבי מעשר דחל"ש כה תחזיר חלפני שור : (ח) ע"ז דף כ"ו בעובדת כוכבים אבל כותים מסורים בתוספתא שם פ"ב דגם לישראל מילדת ומניקה בנה של כותים וכותים מילדת את העובדת כוכבים כו' אבל העובדת כוכבים אין מילדת אלא בת ישראל ומניקה בנה של ישראל ובתוספתא שם פ"ב דגם לישראל מילדת ומניקה בנה של כותים וכותים מילדת את העובדת כוכבים ישראל. וכש"ל כאן בת ישראל מילדת (וכו' כש"ל עד) ישראל. בת ישראל מניקה בנה של כותי ובתוספתא שם פ"ב ע"ש (ט) אבל העובדת כוכבים כו'. ובגמ' בהעמקה מן בת ישראל עד בת ישראל: (י) ומתיחדים עמהם ומספרים מכס כש"ל וכבולני הטעם משום דלמ' משרד"ה: (י) עי' תוליז דף ל"ד ב': (כ) מתם כש"ל ועי' ר"ש שם: (ל) כשאתה קדום לו תעשה עם אחר קדום למעלה ממך . כ"ה בש"ח: (מ) כ"ה בתוס' ס"ד דב"ק ומ"ל דל"ת דיו לקוטנו מגוחו ל"ת דכתיב כי לא תחנם ואם לא בת"ק הכי ואם לא בת"ק מ"מ משום לחידי דל"ת (וע"ש בתוספתא שכתב עו"א במקום כותי וגם מסר מלא פעור בדברי ת"ק וכ"ל שור של ישראל שנגח שור של כותי פטור ואל כו') : (ע) עי' ע"ז דף ל"ג ב' ת"ר לון לוקחין מן ועי' ר"ש שם ד"ה לון ל': (פ) עי' רשב"ם ב"ב פ"ח ב' ד"ה הסיטון וש"מ : (צ) עי' כתוכות דף כ"ה : (ק) דילמא הכומה היא והוא משוד תלמני שור משל"ה בכומתה לדידיה נמי מסור : (ר) מזת כותי ומהכא ד"ל לוסר כש"ל ומ"ש לפי שת"י דאם לא בת"ק הכי ל"ל דאם ת"ק מודה ר"ש דאם לא בת"ק הכי ל"ל מ"מ כותי מוהל כו' עי' מונין דף ל"ג ב' ד"ה קסבר לא בקיאי כשימור : (ש) ממעלה ל"ע חומר כו' כש"ל :

סליק מסכת כותים

פרק ב (פ) כ"ה בתוס' פ"ד דב"ק ומ"ל דל"ת דיו לקוטנו מגוחו ל"ת דכתיב כי לא תחנם ואם לא בת"ק הכי ואם לא בת"ק מ"מ משום לחידי דל"ת (וע"ש בתוספתא שכתב עו"א במקום כותי וגם מסר מלא פעור בדברי ת"ק וכ"ל שור של ישראל שנגח שור של כותי פטור ואל כו') : (ע) עי' ע"ז דף ל"ג ב' ת"ר לון לוקחין מן ועי' ר"ש שם ד"ה לון ל': (פ) עי' רשב"ם ב"ב פ"ח ב' ד"ה הסיטון וש"מ : (צ) עי' כתוכות דף כ"ה : (ק) דילמא הכומה היא והוא משוד תלמני שור משל"ה בכומתה לדידיה נמי מסור : (ר) מזת כותי ומהכא ד"ל לוסר כש"ל ומ"ש לפי שת"י דאם לא בת"ק הכי ל"ל מ"מ כותי מוהל כו' עי' מונין דף ל"ג ב' ד"ה קסבר לא בקיאי כשימור : (ש) ממעלה ל"ע חומר כו' כש"ל :

סליק מסכת כותים

פרק שני

אין (ל) לוקחין בשר מטבח כותי אלא ממה שהוא אוכל ולא (מ) דקריות של צפורים אא"כ נתנם לתוך פיו לא שיתן הוא לישראל שכבר נחשדו שמאכילין את ישראל נבלות . שוה הכותי לישראל לכל נזיקין שבתורה (נ) ישראל שהרג את הכותי וכותי שהרג את ישראל שוגג גולה מזיד נהרג (ס) שור של ישראל שנגח שור של כותי פטור ושור של כותי שנגח שור של ישראל אם תם הוא משלם חצי נזק ואם מועד משלם נזק שלם [ר"מ אומר שור של כותי שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם] ומשלם מן העליה (ס) . הגבינים שלהם מותרות רשב"א אומר אם של בעלי בתים מותרות (ע) ואם של סיטונים (פ) אסורות (ע) השלקין והכבשין שלהם שדרכן לעשות בהן יין וחומץ אסורים חולקים כהני ישראל וכהני כותים במקומות מפני שהם כמצילין מידם אבל לא במקום ישראל שלא יחזיקנו (ל) בכהונה . כהן כותי שהוא אוכל ומאכיל לישראל בטומאה מותר בטהרה אסור (ק) . (פ) אין לוקחים מנחתם כותי במוצאי פסח אלא לאחר ג' תגורים ולא מבעלי בתים אלא לאחר ג' שבתות ולא מן הכפרים אלא לאחר שלשה עסיות אימתי בזמן שלא עשו מצה עם ישראל או שהקדימו יום אחד אבל אם עשו מצה עם ישראל או שאחרו יום אחד חמצן מותר (ר) ור"ש (צ) אומר לפי שאינם יודעים לשמור מצה כישראל . (ק) בראשונה אמרו יינה של אמור מפני יינה של כפר חזרו לומר כ"מ שנחשדו המעורבים בעובדי כוכבים פתוחה אסורה פתומה מותרת רבי מאיר אומר כל יינם מותר חוץ מן הפתוחה שבשווקים וחכ"א פתוחה בכ"מ אסורה סתומה מותרת (ר) נקובה וסתומה כסתומה . (ש) הקנקנים שלהם חדשות מותרות וישנות אסורות . (ת) מפני מה הכותים אסורים לבוא בישראל מפני שנתערבו עם כהני הבמות (ת) . רבי ישמעאל אומר גרי צדק היו מתחילתן מפני מה אסורים מפני הממזרות ושאינן מיבמים את הנשואה . מאימתי מקבלין אותם משכפרו בהר גריזים והודו בירושלים ובתחית המתים מכאן ואילך הגוזל את הכותי כגוזל את ישראל : **סליק**

מסורת הש"ס

פרק א (א) שקלים פ"ג מ"ה: (ב) ע"ז דף ע"ו ב': (ג) שם דף ע"ז: (ד) ע"ל סוף מכילתין: (ה) עי' כתוכ"ל יומא דשה סימן קע"ט פסוף קטן ג ד: (ו) דמלי פ"ה מ"ע ופ"ו מ"ד וש"מ: (ז) ריש פ"ו דעירובין ועי' כ"ש שם: (ח) ע"ז דף כ"ו ב': (ט) שם דף ע"ו ב': (י) שם ושם כ"ו ב': (כ) נדה דף ו"ו ב':

פרק ב (ל) תוליז דף ג' ב': (מ) שם ד' ב': (נ) שם ד' ופ"ב"ש מחלוקת של ספרים שתוניו: (ג) מכות דף מ' ב': (ס) ב"ק דף ל"ח ב': (ע) ירושלמי פ"ה דע"ז ה"ד: (פ) תוספתא פ"ב דשבת וירושלמי פרק כ' דעלה ופ"ה דע"ז ע"ש: (צ) קדושין דף ל"ו ב': (ק) ע"ז דף ל"ח ב' ע"ש וירושלמי שם פ"ה ע"ש (ר) ירושלמי שם: (ש) ע"ז דף ל"ג ב' וקע"ל הכא ה"ס לכותים: (ת) קדושין דף פ"ב ב' וש"מ:

פרק ראשון

(א) **עבד** עברי והנרצע נוהגים ביובל. שדה אחוזה וחרמים נוהגים ביובל אמר רבי ישמעאל לכך נאמר (ויקרא כז) כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו מה אחוזה ביובל אף חרמים ביובל: (ב) שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות (ג) אלא ששופר של יובל דוחה את השבת. (ד) מאימתי פסקו היובלות משעלה פול מלך אשור ותגלת פלנאסר מלך אשור והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי. (ה) עבד עברי נקנה בכסף ובשטר וקונה את עצמו בשנים וביובל ובגרעון כסף יתירה עליו אמה העבריה שהיא קונה את עצמה בסימנין. הנרצע נקנה ברציעה וקונה את עצמו ביובל ובמיתת האדון. הכותב שטר (ו) נירושין לשפחתו רבי חנינא בן גמליאל אומר אינה בת חורין וחכ"א הרי זו בת חורין. אמר לה (ז) הרי את בת חורין חכ"א אינה בת חורין. (ו) מוכר אדם את בתו משפחות לשפחות ומאישות לאישות ומשפחות לאישות אבל לא מאישות לשפחות (ז). (ז) המוכר את בתו על מנת שלא ייעדנה האדון מכרו קיים ותנאו בטל [מפני שהתנה על מ"מ שכתוב בתורה וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל]. האב לייעד והבן לייעד האב קודם הבן לייעד והאב לפדות הבן קודם מפני (ח) שמצות ייעוד קודמת למצות פדיה שנאמר (שמות כא) אשר לא יעדה והפדה. (ט) אין מיעדין שתים כאחת. (י) האח אינו מייעד שהיה בדין מה אם הבן שאינו קם תחת אביו ליבום הרי הוא מייעד. זה שהוא קם תחת אחיו ליבום אינו דין שייעד ת"ל (שם) ואם לבנו ייעדנה. פרש (לזה) [לאח]. (כ) ייעדה בסוף השנים אם יש לו רשות עליה מיועדת כדברי (ד) רשב"א ואם לאו אינה מיועדת. וחכ"א כל זמן שהיא ברשותו מיועדת שעל מנת כן נתן את הכסף בתחילה. (ל) המוכר את בתו והלך וקדשה לאחר שחק באדון כדברי ר' יוסי בר יהודה וחכמים אומרים לא עשה כלום:

פרק שני

(מ) **עבד** עברי עושה ביום אבל לא בלילה (נ) ר' יוסי אומר הכל לפי אומנותו. אבל הכל שוים שלא ילמדנו לא צבע ולא טבח ולא נחתום (ס) לרבים (ס) ולא ישלנו לכבא ולא ישוחל [בליו] לפניו למרחץ ולא יסמוך לו את מתניו ולא ישיפנו ולא יסיכנו. (ע) אוכל ממה שהוא אוכל ושותה ממה שהוא שותה מיסב אצלו (ו) ויושב כנגדו אפי' היה בטל. (פ) לקה או שחלה אינו מחשב לו את בטלונו ברח וחזר מחשב לו את בטלונותו. (צ) לא ימכור את עצמו ליקח לו כסות או מצעות אבל טוכר הוא את עצמו להחיות את נפשו. השלים את שניו לא ישלחנו ריקם. דכתיב (דברים טו) וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם העניק תעניק לו (ק) ראב"ע אומר אם מתברך הוא על רגלו מעניק לו ואם לאו אינו מעניק לו אר"ע (ר) בין כך ובין כך לא יפחות" ט"ו שקלים.

סליק מסכת עבדים

מסורת הש"ס

פרק א (א) ערכין דף כ"ט ע"ב: (ב) ב"ב דף ק"ו ב': (ג) שם דף ק' ע"ב: (ד) ערכין דף ל"ב ב': (ה) קדושין דף י"ד ב': (ו) שם דף י"ח ע"ב: (ז) שם דף י"ט ב': (ח) כתובות דף י"ג ע"ב: (ט) מכילתא פרשת משפטים ועי' סוטה דף מ' ע"ב: (י) שם ויהושלמי יבמות פ"י וקדושין דף יז ב': (כ) קדושין דף ס"ג ב': (ל) שם:

פרק ב (מ) קדושין דף ע"ג ע"ב: (נ) מכילתא פרשת משפטים: (ס) מכילתא שם ותוספתא כתובים פרשת נשא פ"ק: (ע) מכילתא שם: (פ) קדושין דף כ' ע"ב וב"מ: (צ) שם פ"ק ב' ע"ב: (ק) קדושין דף י"ג ב': (ר) ב"מ דף ע"ג ע"ב: (ש) קדושין דף י"ד ב': (ת) שם ע"ג ב': (א) תוספתא כתובים פרשת נשא: (ב) קדושין דף ע"ג ב': (ג) שם י"ט ע"ב: (ד) מכות דף י"ג ע"ב: (ה) ב"ק אינו חוזר:

פרק ג (ו) קדושין דף כ"ב ע"ב: (ז) שם דף כ"ג ב': (ח) שם: (ט) מכילתא פרשת משפטים ספרי פרשת לפי יהושלמי פ"ק דקדושין: (י) קדושין דף מ"ו ע"ב: (כ) מכילתא פרשת משפטים: (ל) שם וקדושין דף כ"ב ב': (מ) קדושין שם: (נ) שם כ"ה ע"ב: (ס) שם ומכילתא דעבדים פרשת נשא ר' יהודה: (ע) יהושלמי פ"ד דגיטין מכילתא פרשת משפטים ועי' גיטין דף מ"ב ב' ק"ק דף ע"ד ב': (פ) קדושין דף כ"ד ב': (צ) גיטין דף מ"ג ע"ב ומ"ב ב' ק' ב' כ"ב דף ב' ד': (ר) גיטין דף מ"ג ע"ב ומ"ב ב': (ש) שם מ"ב ב' קדושין דף כ"ד ב':

פרק ראשון

(א) **אין** כותבין ספר תורה לא על העורות בהמה טמאה ולא על העורות חיה טמאה ולא תופרין אותן בגידין ולא כורכין בשערן. הלכה למשה מסיני (אלא) שיהא כותבין על העורות בהמה טהורה ועל עורות חיה טהורה ותופרין בגידין טהורים וכורכין בשערות טהורים וכותבין בדיו שהרי יש לו סמך מן המקרא ואני כותב על הספר בדיו (ירמיה לו): הלכה ב (ב) כותבין על עורות גבלות ועל עורות טרפות (ג) ואין חוששין שמא עורות לבובות הן: הלכה ג לוקחין עורות מכל מקום לספרים ולתפילין ומזוזות ואין חוששין שמא עורות לבובות הן: הלכה ד (ד) כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שער ואם שינה בזה ובזה אל יקרא בו: הלכה ה (ה) אין כותבין לא על גבי דיפתרא ולא על גבי פינקס ולא על גבי גויר מחוק לא בשחור ולא בשיחור ולא בקומוס ולא בקנקנתום ולא נותנים קנקנתום בדיו: הלכה ו אמר רבי יעקב משום רבי מאיר נותנין קנקנתום בדיו אמר רבי יהודה (ו) היה רבי מאיר אומר הוא מן התורה בקנקנתום חוץ מפרשת סוטה אמר רבי יעקב לא היה אומר חוץ מפרשת סוטה אלא שבמקדש מפני שהיא נמחקת: הלכה ז אמר רבי שמעון בן לקיש משום רבי מאיר משום ר' ישמעאל שנותנים קנקנתום בדיו: הלכה ח (ז) אין כותבין עברית ולא מדית ולא עולמית ולא יונית שבעים זקנים כתבו התורה ליתמלמ המלך כתיבה יונית והיה אותו היום קשה לישראל כימים שעשו את העגל שלא היתה תורה יכולה להתרגם כל צרכה: הלכה ט ע"ג דברים שינו בה אלהים ברא בראשית. אעשה אדם בצלם ודמות ויכל בששי וישבות בשביעי. זכר ונקבה בראו (בראשית ה) הבה ארדה (שם יא) ותצחק שרה בקרוביה לאמר (שם יח). כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבוס (שם מט) ויקח משה את אשתו ואת בניו ויריכיבם על נושא בני אדם (שמות ד). ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ כנען ובארץ מצרים שלשים שנה ות' שנה (שם יב). לא חמד אחד מהם נשאתי (במדבר טז). ואת צעירת הרגלים (ויקרא יא).

פרק שני

הלכה א (כ) **מניחין** בין שם לשם כדי שיהיו ניכרים ובאותיות כדי שלא יהיו מעורבין עירב את האותיות או שהפסיק באמצע השם אל יקרא בו: הלכה ב מביאין בין דפין שתי אותיות משם גדול אבל לא משם קטן ואם היה משם קטן בפני עצמו אסור: הלכה ג (ל) מניחין תורה ריוח שתי אצבעות ובנביאים ובתומשין ריוח הגודל: הלכה ד מניחין (מלמעלן) [מלמטן] בתורה ריוח טפח ומלמעלה שני חלקים בטפח ובנביאים ובחומשין שלש אצבעות מלמטן ושתים מלמעלן כן וכן אם רצה להוסיף מוסיף ובלבד שלא יהיו זה וזה מרובין מן המכתב: הלכה ה (מ) מניחין בין ספר לספר בתורה ריוח ארבעה שיטין ובנביא אחד תרי עשר ג' שיטין מניחין בסוף הספר ובתחלתו כדי לתקים ובתורה לא נתנו שיעור אלא עושה עמוד בסוף הספר ואינו צריך לעשות כן אלא בתחילתן: הלכה ו (נ) אין פותחין ביריעה פחות מג' דפים (ס) ואין מוסיפין על שמונה ובקלפים לא נתנו שיעור אלא מוסיף

מסורת הש"ס

(א) שבת קח. ע"ש ועי' ויהושלמי מגילה פ"ק ה"ט: (ב) שם. (ג) שם. גיטין כה: סוטה יח: (ד) שבת טע. ועי"ש בכ"מ: (ה) שם. גיטין יג. סוטה כ.: (ו) עי' עירובין יג. סוטה כ.: (ז) מגילה ח: (ח) שבת קב.: (ט) ממכות ב.: (י) שבת קב.: (כ) ממכות ב.: (ל) שם ע"ש: (מ) ממכות ב.: (נ) ממכות ב.: (ס) ויהושלמי מגילה פ"ק ה"ט:

מוסיף כל מה שהוא רוצה ובלבד שלא יפחת מנ' דפין: הלכה ז (א) נמר כל הספר ושייר בו דף אחד עושה אותו יריעה קטנה בפני עצמה ואינו נמנע: הלכה ח יריעה שבלתה לא יטול שנים ויחזיר שנים אלא נוטל נ' ומחזיר נ' ומה שהוא מחזיר כמדת כתב הראשון: הלכה ט שיעור הדק כדי שהוא רואהו ובקטן לא יפחות ממפח ר' יוסי בר יהודה אומר לא יפחות מנ' אצבעות: הלכה י לא יעשה ארכו יתר על רחבו ולא רחבו יתר על ארכו אבל ממציעו הוא ועגושה אותו מן המובחר: הלכה יא לא יעשה גויל וחציו צבאים (ב) אע"פ שאינו מן המובחר: הלכה יב אין דובקין בדבק ולא כותבין על גבי מטלית ולא תופרין במקום הכתב אמר רבי שמעון בן אלעזר משום רבי מאיר דובקין בדבק וכותבין על גבי מטלית אבל אין (ג) כותבין במקום הכתב וספר שנקרע טולה עליו מטלית מבחוץ:

פרק שלישי

הלכה א (ד) **עושה** אדם תורה ונביאים כאחת דברי ר' יהודה וחכמים אומרים תורה בפני עצמה ונביאים בפני עצמן: הלכה ב לא יניח בין נביא לנביא כשם שהוא מניח בין ספר לספר בתורה אבל מניח לזה ריוח בפני עצמו ולזה ריוח בפני עצמו ומתחיל מלמעלן: הלכה ג (ה) אין עושין ספר תורה חומשין שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה אבל עושין חומשין תורה אימתי בזמן שמדתן ושטתן שוין. אין עושין שני חומשין כאחד ולא חומש ומחצה כאחד אבל אם עתיד להוסיף עליהם מותר: הלכה ד ספר שנפסק או שנקד ראשי פסוקים אל יקרא בו. גלפו או שעירב אותיותיו אל יקרא בו: הלכה ה ספר שנמחק אל (ו) יכתב בו רבי שמעון ב"א אומר אם היתה בבואה שלו ניכרת מותר: הלכה ו ספר שנמחק בו אות אחת על פני כולו אסור נמחק רובו ומיעוטו קיים מותר. הלכה ז אין פותחין בתורה יותר מארבעה דפין אבל קורין אפילו עשרה כאחת ואין נמנעין. הלכה ח לא יניח כותב (ז) בין דין על וקולמוס על גבי הכתב ולא יאחז (ח) בקלפים ויתירן אלא יאחז בקלפים ויוציא כתב מבחוץ לא יוציאנו מתוכו ויחלצו ובולם במניהם ספרים מותר. הלכה ט לא יתננו על גבי הכסא ויתן אציליו עליו ויהא קורא בו כדברי רבי נחמיה לא יתננו על גבי הכסא ויהא (נוטלו) [תלוי] וקורא בו כשם שקוראין בשטרות שאין נוהגין בזיון בספרים: הלכה י לא יתננו על גבי מטה ולא במרגלות המטה ולא תחת המטה שישב אדם על גבי המטה והספר עליה. (ט) מעשה ברבי אליעזר ששיב לו על גבי המטה והספר עליה ועמד כאדם שנשכו נחש שנאמר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו לא משבתות אתה ירא אלא ממי שצוה עליו שנא' זה אלי ואנוהו אתנאה לו כדברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אדבר בנאות שלו אבא שאול אומר אדמה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום: הלכה יא (י) אין נוהגין בזיון באוכלין לא ישב אדם על גבי קופה מלאה תמרים וגרוגרות אבל יושב הוא על גבי קופה מלאה קטניות ואף על גבי עינול דבילה מפני שנהנו בו כן: הלכה יב אין מכסין באוכלים ר' מאיר אומר כל שיש לו קליפה מותר ר' יהודה אומר כל שיש לו עוקץ או יד מותר אין אוכלין אוכלים באוכלים אלא אם כן אוכלן בבת אחת.

פרק רביעי

הלכה א (כ) **אלו** שמות שאין נמחקין הכותב אלהים אדני יוד הא ואו הא שדי צבאות אהיה אשר אהיה ר' יוסי אומר צבאות שהיו נוהגין בו חול: הלכה ב הכותב אל יסחוק אל מאלהים יה מארבע אותיות אינן נמחקין מפני שיש שמות כיוצא בהם: הלכה ג (ל) כל אותיות המשמשות את השם בין מלמעלה בין מלמטה הרי אלו נמחקין: הלכה ד כל השמות ההדיוטות שאותיותיהם כאותיות השם מכנין בהם הרי אלו נמחקין: הלכה ה כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים (דברים י) הראשון קודש והשני חול ואדני האדנים (שם) הראשון קודש והשני חול אלהי אברהם (בראשית לא) קדש ואלהי נחור חול אלהי אביהם חול. אלהים לא תקלל (שמות כב) משמש קודש וחול ר' ישמעאל אומר קודש: הלכה ו כל שמות האמורים בתורה באברהם קודש חוץ מן הראשון ר' חנינא בן אחי ר' יהושע אומר קודש: הלכה ז (מ) כל שמות האמורים בתורה בלוט חול חוץ מן האחרון במיכה חול אפילו יה בנבות קודש אפילו אל: הלכה ח אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט (תהלים פב) משמש קודש וחול יסגירני אל אל עויל (איוב טז) הראשון קודש והשני חול כי אל אל האמור (שם לד) הראשון חול והשני קודש ואל יהי מקום לועקתי (שם טז) חול ואלהים אמר לבהלעי (ר"ה ב לה) קודש חדל לך מאלהים אשר עמי (שם) קדש כדברי ר' יוסי בר יהודה אלהים זדים קמו עלי (תהלים פו) קדש אלא שהקורא צריך להיות קורא ומפסיק:

פרק חמישי

הלכה א **הכותב** שני שמות של קודש מקיים את הראשון ומחשיב את האחרון רבי יהודה אומר אם היה האחרון בסוף הדף מחשיב ומחק את הראשון ומקיים את האחרון: הלכה ב שני שמות של חול מקיים את הראשון ומחק את האחרון רבי יהודה אומר אם היה האחרון בראש הדף מוחק את הראשון ומקיים את האחרון: הלכה ג הכותב יהודה ולא כתב בו דלית יתלנו מלמעלה את השם כתב השם וכתב את יהודה עושה דלית הא ומוחק את ההא האחרונה (ויתלה את דלית): הלכה ד היה צריך לכתוב את יהודה ונתכוין וכתב את השם אע"פ שנתן בו דלית מחשיבו וכותב יהודה אחר: הלכה ה היה צריך לכתוב את השם ונתכוין וכתב יהודה אע"פ שנתן בו דלית מוחק את הא האחרונה ויכתוב דלית הא ר' יהודה אומר יחזור עליו הקולמוס ויחדשנו אמרו לו אין זה מן המובחר: הלכה ו (נ) הכותב את השם וטעה אות אחת יתלנו מלמעלה טעה את השם כולו יתלנו בין השיטין כדברי ר' יהודה ר' יוסי אומר מוחק מה שלפניו וכותב את השם וחוזר ותולה מה שמוחק ר' חנינה בן עקשיא אומר צריך לגנוז את כל הירֵיעה: הלכה ז טעה וכתב יסגירני אל אל עויל (איוב טז) מוחק את הראשון ומקיים את האחרון: הלכה ח (ס) הכותב את השם אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו אלא היה כותב שנים שלשה שמות הרי זה מפסיק ביניהם ומשיב: הלכה ט המושב את הקולמוס לא יתחיל מאותו השם אבל מתחיל הוא מאותו השם שלפניו: הלכה י (ע) המוחק אות אחת מן השם עובר בלא תעשה אמר ר' ישמעאל לכך נאמר ואבדתם את שמם מן המקום ההוא ונאמר לא תעשון כן לה' אלהיכם (דברים יב) אבל דיו שנמפצה על גבי הכתב מותר למחקו שלא היה כוונתו אלא לתקן: הלכה יא (פ) אין עושין מגילה והלל לתינוקת ר' יהודה מתיר מן בראשית עד המבול מן ויקרא עד ויהי ביום השמיני ושאר כל הספרים אסור ואם עתיד להוסיף עליהם מותר: הלכה יב (צ) אלו שמות הנחלקים בית אל בית און באר שבע פוטיפרע צפנת פענח חרה אף חרה אפי ר' יוסי אומר אין נחלקים הכל שוים שאין חולקים עמיאל עמינדב צוריאל צורישדי: הלכה יג (ק) הכותב שם על בשרו לא ירחץ ולא יסוך ר' יוסי אומר מותר ובלבד שלא ישפשף (ר) על קרן הפרה ועל כרעי המטה גורדן וגונן על האבן שומטה וגונה: הלכה יד המתחיל בספרים בחדשים מותר בישנים אסור (במקום הספרים) במקק הספרים ובמקק התפילין ובמקק מטפחות מהספרים הרי אלו יגנזו אבל לא יניחם אלא במקום תורפה והם מרקבין מאליהם: סליק

מסורת השס: (א) ירושלמי מגילה פ"א ה"ט: (ב) פי' תניו של כתפה ותניו של חיה: (ג) ע"ז ל"ב ע"ב ירושלמי מגילה פ"ב ה"ט: (ד) פי' תוספרן ופ"ק בתובה: (ה) ע"ז ל"ב ע"ב ירושלמי מגילה פ"ב ה"ט: (ו) ע"ז יקרא: (ז) בתובה הני' יזיו בקולמוס: (ח) פי' ב"י טוש"ע סי' קמ: (ט) ממשות נכ: (י) נרכות כ: (כ) שבועות לה. ירושלמי מגילה פ"ג ה"ט:(ל) שם פ"ש: (מ) ירושלמי שם: (נ) ממשות נ: (ס) ירושלמי נרכות פ"ה ה"ג: (ע) מכות כב ספרי דלה: (פ) ניעון ס: (צ) ירושלמי מגילה פ"ג ה"ט: (ק) שבת קכ: (ר) תוספתא מגילה פ"ב עיכוין ו ע"ש:

סליק מסכת ספר תורה

מסכת תפילין

אין כותבין תפילין (א) לא על עורות בהמה טמאה ולא על עורות חיה טמאה אבל כותבין על עורות נבלות וטרפות ואין חרשישין שמא עורות לבובין הן ונקבו במקום הכתב פסולים במקום הריוח כשרים עשאן ויין זיינין ויין פשוטים כפופים כפופים פשוטים פתוחים סתומים פתוחים או ששנה אותיותיהן או שכתבן עברית או שעשאן כמין קמיע הרי אלו פסולים (ב) נשים ועבדים וקטנים פטורין מן התפילין (ג) כל קטן שהוא יודע לשמור את תפיליו חייב בתפילין (ד) מעשה בשבי עבדו של רבי גמליאל שהיה מניח תפילין (ה) מיכל בת שאול היתה מנחת תפילין אשתו של יונה היתה עולה לירושלם (ו) נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן (או) [את] שלפני המטה (או) [את] שלאחר המטה כל שצורך המטה פטורין ושאין צורך המטה חייבין עמדו להספד המספדין פטורים והרואים את הפנים (ז) חייבין האומר (ח) כא (ט) על פני שהוא כתב או נתן עליו ספר נתן עליו תפילין ה"ז לא ישמע לו (י)התפילין מקבלת טומאה (יא) מזה ושונה ומסבירי רבי חנינא בן גמליאל אומר צריך הוא להתירה (יב) נפלה לתוך המים ושהתה כדי שתמחק צריכה בדיקה (יג) רצועות תפילין לוקחין מכל מקום (יד) רשב"ג אומר כל עור שנעשה בו מלאכה אסור (טו) אין לוקחין תפילין אלא מן הטומחה ואם אין שם מומחה (טז) נותן זוג אחד ובודק לא שיתן לו פרשיות המוכר אלא שיטול הוא לעצמו ויבדוק בדק ומצא כראוי נוטל כל האגודה ואינו חושש (יז) תפלה של ראש נכתבת ארבע פרשיות קדש לי והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע וכן של יד אלא שהוא עושה של

הגהות

פ"א (ג) פסורים ומניחים רואים את הפנים חייבים כ"ל ע' נרכות י"ט ב' ומפסיקות שם פ"ב. ומפסיר לכוון הנ"ל שבכלן ל"ת ל"ת כ"י שם: (כ) כוא וקרא פסוק על כני שהוא מקבעא מו מן עניו ספר תן עליו ספר תן עליו כ"ל ד"ז מעופר כירושלמי פ"ו דשבת וסוף עירובין שמות: (ג) ע"ל המעתיק בכתפסיה כלפסוטה ע"ם פה תסכון בכ"י כתיבה לחת לו שתים ולניך יעשתי למלת תחסכון" וב"ה זכינו לדבר לחמת כי תסר כלן כ' מלות וקרא פסוק ושלחי תלופי כתותיות מלוי כמלכתם כהטעקה והדפוס כירוש*): (ד) ע' כלים פ"ח מ"ח וכ"פ כ"ב ופ"מ: (ה) ע"ש ס"פ כ"ב בשם התוספתא ומקוטות פ"י מ"ב ופ"ג: (ו) ע' מ"ק פ"ו ב"ג פ"מ: (ז) שנאמר וכיה לך לאות ולא לחמרים כ"ל: (מ) בגמ' ומפרשינהא ושפרי לישא ר"ה: (ע) מכר כלן שם מ"ד השניטי וכוח מ"ק שבנמי. בכריתה בשניט: (י) במשנה המגילה פיהא בית תוקלי. (כ) תוני ל"ל בשבת ועי' בש"ע מ"ח סי' ס"ד בהג"ה ובמחבוטים שם:

י) בש"ח הגהות בשם יקוטו על מש"כ פי' ע"ז הכלייתה פי' זה ובדברים שמ"ב:

בתוך הבית (א) המוצא תפילין ברשות הרבים מכניסן זוג זוג ר"ג אומר שני זוגות (ב) אחד איש ואחד אשה אחד חדשות ואחד ישנות ר' יהודה אומר מותר בישנות ואסור בחדשות (ג) המוצא ספר או תכריך של תפילין נותנם לחבירו וחבירו לחבירו בשבת ואפילו הם מאה אם (ד) עמו נוטלו אחד מתוך ארבע אמות ונותנו לתוך ארבע אמות שהיה ר' שמעון אומר כל שהוא עומד (ה) בפני ב"ד אינו עומד ולא בכתבי הקדש (ו) מי שהיה בבית הספר או בבית המדרש (ז) בבית הכסא או בבית המרחץ ושכח להלוץ את תפילין מכסן בשערו ויוצא ואם אינו יכול נכנס לבית קרוב וחזלנן ונותנן לתוך אפונדתו (ח) אע"פ שיש לתוכה מעות ותולה אותם בכרעי המטה אם יש עמו אחר (ג) אסור לא יתנם תחת ראשו (ו) ואם היה משמרן מותר (ח) אם היה משא כבוד והזיע אינו חושש לחלוץ את תפילין היוצר חולץ של יד ומניח של ראש הנחתום חולץ של ראש ומניח של יד ואם היה אופה בשתי ידיו חולץ אף של יד (ט) הנכנס לבית הערוסות חולץ את תפילין (ז) ורוחק ארבע אמות סבין הערומים מקצתן ערומים ומקצתן מכוסים לא יהלץ (ה) בתחלה הנכנס לבורסקי למשרה ולכובסים חולץ את תפיליו ורוחק ארבע אמות (י) הנכנס לבית הכסא חולץ את תפיליו ורוחק ארבע אמות ואם היתה רחיצה של כבוד לא יחליץ עד שיגיע מעשה שהלך ר' אליעזר לאובלין אצל בעל הבית אחד נהגו שיטבל במערה פשט ר"א את כליו ופשט את תפיליו אמר ליה רבי והלא מי המערה זו יפים משל זו ולא היה בין זו לזו אלא ארבע אמות לבש ר"א את כליו ונתן את תפיליו שלא היה ר"א (כ) מהלך ארבע אמות בלא תפילין כך היה ר"א עושה מצות תפילין קבע כך היה ר"א אומר גדולה היא מצות תפילין שכך אמר הקב"ה לישראל (יהושע א) והגית בו יומם ולילה (ל) אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים וכי אנו יכולין להגות יומם ולילה אמר להם הקב"ה בני הוו נותנים תפילין על ראשיכם ועל זרועותיכם ואני מעלה עליכם כאילו אתם הוגים בתורה יומם ולילה שנאמר (שמות יג) והיה [לך] לאות על יד ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך (מ) חביבים ישראל שהם מקיימין כל המצות שבתורה הא ביצד תפילין על ידיהם ותפילין על ראשיהם ומזוזה על פתחיהם וארבע ציציות על בגדיהם עליהם אומר דוד מלך ישראל (תהלים קיט) שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך משלו משל למה הדבר דומה (נ) למלך שאמר לאשתו תהא מקושטת ומתוקנת לפני אמרה לו מפני מה אמר לה כדי שתהא רצויה לי כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בני הוו מתוקנים ומקושטים לפני במצות אמרו לו מפני מה אמר להם כדי שתהיו רצוים לי שנאמר (שה"ש ו) יפה את רעיתי כתרצה יפה את כשתהא רצויה לי במצות: סליק

מסורת הש"ס

(א) עירובין דף י"ה ע"ב: (ב) שם דף י"ו ב': (ג) שם דף י"ה ב': (ד) ע"י ביצה דף ט"ו ע"ב: (ה) ע"י מכות דף כ"ב ע"ב: (ו) ע"ש תוס' שם ד"ה כ"ש ב': (ז) ע"ש בתו' ועי' עירובין שם במתני': (ח) ע"י ע"מ דף ל"ב ב': (ט) שבת דף י' ע"ב: (י) מכות דף כ"ג ב': (כ) סוכה דף כ"ח ע"ב: (ל) מנחות ס"ט: (מ) ממחות דף מ"ג ב': (נ) ספרי ס"פ ואתחנן:

הגהות

(ל) תוס' ר"י חם מין עמו אתר מטלו מחוך כו' ועי' תוס' עירובין ר"י ב' ד"ה ר"ש. ומ"ש כתן ואתי' שם מלמ ע' תוס' שם ד"ה ס"ב: (כ) ע"ש בתו' ועי' עירובין שם במתני': (ג) תוס' ר"י שאמו: (ד) נזהוק כל"ל וכן ר"י למעלה. וצ"ע למ"ש להניח דאוקן בכמוך ד"ק כך בכוכ"ש. ועי' שבת קכ"ו ב' היו שהגיע לפתח ביתה מלן תפלין בכמוך ד"ק כו' ע"ש: (ס) וכ"ש יותר בתפלה כל"ל:

מסכת ציצית

(א) **הכל** חייבים בציצית רבי שמעון פוטר בנשים מפני שהזמן גרמא (ב) כל קטן שהוא יודע להתעטף בציצית אביו עושה לו ציצית (ג) טלית שהוא (ד) מכסה ראשו ורובו חייבת בציצית (ד) וסדין ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין (ה) אפיקרסין פטורה ור' עקיבא אומר חייבת (ו) טלית כפולה חייבת בציצית ר' שמעון פוטר (ז) טלית שכולה תכלת חייבת בציצית כר (ב) שעשאו סדין וסדין שעשאו טלית הרי אלו חייבין (ח) כמות הלילה ופרטי (ג) המטה הרי אלו פטורין מן הציצית והטרינון (ד) והפילגם (ט) ופוכלתרין וארביקוה ואנטנה הרי אלו פטורין זה הכלל כל שאין לו ארבע כנפים פטור מן הציצית. (י) מצות ציצית ב"ש אומרים ארבע חוטין של ארבע אצבעות וב"ה אומרים שלש חוטין של שלש אצבעות א"ר יוסי בר יהודה אף שאמרו ב"ה שלש של שלש (כ) קרובים דברי אלו להיות כדברי אלו שייר את התכלת ולא שייר את הלבן את הלבן ולא את התכלת מעכב (ב) שהתכלת והלבן מעכבין זה את זה (ו) רבי אומר אינם מעכבים (ל) ארבע ציציות מעכבות זו את זו מפני שכולן מצוה אחת הן ר' ישמעאל אומר ארבע מצות הן (מ) הציצית ניתנה

מסורת הש"ס

(א) ממחות מ"ג ע"ב: (ב) סוכה מ"ב ע"ב ערכין ב' ב': (ג) ממחות מ' ב' מ"ש ע"ב: (ד) שם מ' ע"ב ועי"מ: (ה) ע"י מ"ק כ"ב ב' ומס' ממחות פ"ע וכ"מ"ש דמ"ק שם: (ו) ממחות מ"ש ע"ב: (ז) שם ל"ח ב' ל"ט ע"ב מ"ש ב' ירוחלמי פ"י דמהלתין: (ח) שם מ"ג ע"ב ומ"ש: (ט) ע"י מפסי פ' תלת ובעל העיטור הל' ציצית ס"ב סוף מ"ש: (י) ממחות מ"ש ב' בכוכות ל"ט ב': (כ) ממחות ל"מ ע"ב: (ל) שם כ"מ ע"ב: (מ) שם מ"ש ב' מ"ב ע"ב: (נ) ע"ש מ"ב ע"ב וכפסחי פ' שלח ובעל העיטור הל' ציצית ס"ב מ"ג ל"ט ב': (ס) ע"י ממחות מ"ש ע"ב: (ע) ע"ש מ"ג ע"ב: (פ) ע"ש מ"ש ע"ב: (צ) מס' ממחות פ"י: (ק) ממחות מ"ב ב': (ר) שם מ"ד ע"ב: (ש) עירובין ל"ו ב': (ת) ממחות מ"ב ב':

ליס לך מכותר שם מ"ג ב' וס"מ שסחכלת דומה ליס ויס דומה לרקיע: (י) תוס' ר"י ותין תו שתין פירוש ותין וכמ"ש בציצית מ' ע"ב:

מסכת מזוזה

פרק ראשון

אין כותבין מזוזות (א) לא על גבי עורות בהמה טמאה ולא על גבי עורות חיה טמאה אבל כותבין על עורות גבלות ועל עורות טרפות (ב) ואין חוששין שמא עורות לבובין הם (ג) צריך להניח שיטה אחת לכל צד כדברי רשב"א (ד) ונקבה במקום [הכתב פסולה במקום] הריוח כשרה (ה) עשאה זויין זיינין וויין כפופים פשוטים פשוטים כפופים פתוחים סתומים סתומים פתוחים (ו) או שנשנה אותיותיה (ז) או שנכתבה עברית הרי זו פסולה (ח) בית התבן בית העצים בית האוצר הרי אלו פטורים רפת הבקר פטור אם היו הנשים נאותות בו חייב (ט) הצריפים והבורגנין והלקטיות (י) והבורסקיות הרי אלו פטורים מן המזוזה בית המרחץ פטורה אם יש לה בית דירה פתח החיצון חייב (כ) פתח שבזווית אין בו אלא מזוזה אחת פתח שהוא עשוי בנסרים אין בו אלא מזוזה אחת חייב ר' אליעזר בן יעקב פוטר (ל) הכיפין פטורות ר' מאיר ור' יהודה מחייבין אבל הכל שוין שאם היה הבנין מלמטה והכיפין מלמעלה הרי אלו חייבות במזוזה (מ) שערי העיר שערי הרחובות (נ) שערי העזרות הרי אלו פטורים (ס) ושל הלשכות שהיו במקדש היו פטורות מן המזוזה והלשכה של (ע) בית הפרוה שהיתה בית דירה לכהן גדול ז' ימים בשנה (פ) וסוכות היוצרים הרי אלו חייבות במזוזה ור' יוסי פוטר:

פרק שני

המזוזה נכתבת על הימין (ע) בכניסתו מן השוק לבית שער וביציאתו מן החצר (פ) לבית שער גננא שיש לה פצים מן החצר נותן דרך יציאתו מן הגנה לחצר ואם יש לה בית שער נותן מבאן ומבאן קיטונויות שהן פתוחים לטרקלן נותן (צ) דרך הנעלה ואם היה רגיל על כולם נותן דרך כולם בתים לפנים זה מזה נותן דרך כניסתו לכולם רבי יהודה אומר אם היה הסולם ממלטל לארבע רוחותיו פתח שהוא פתוח מן הגג נותן דרך כניסתו מן הגג אמר ר' נתן בר' יוסי בזה ב"ש מחייבין וב"ה פוטרין סוכה שהיא לפנים מן הגג נותן דרך יציאתו מן הסוכה לגג ר' יוסי אומר מן הגג לסוכה אכסדרה שהיא לפנים מן הבתים ואין לה יציאה ממקום אחר נותן דרך יציאתו מן האכסדרה לבתים ר' יוסי אומר דרך כניסתו מבתים לאכסדרה (ק) פתח שהיא משמשת שני פתחים ובוטל רחב טפח נותן מזוזה אחת כדברי ר' יהודה אומר מבאן שני מזוזות (ר) המזוזה ניתנה מן (נ) החצי ולמעלה דברי ר"מ ר' יהודה אומר מטפח ולמטה ומטפח ולמעלה (ש) (ל) חקק בכותל והרחיק טפח ונתנה הרי זו מזוזה כשרה יותר מכאן פסולה (ת) חקק במקל ונתנה הרי זו פסולה נתנה בשפופרת תלאה אחר הדלת אחר המזוזה ר' מאיר מכשיר זו' יהודה פוסל בית אלא מזוזה אחת חייב ר' אליעזר בן יעקב פוטר (ל) הכיפין פטורות ר' מאיר ור' יהודה מחייבין אבל הכל שוין שאם היה הבנין מלמטה והכיפין מלמעלה הרי אלו חייבות במזוזה (מ) שערי העיר שערי הרחובות (נ) שערי העזרות הרי אלו פטורים (ס) ושל הלשכות שהיו במקדש היו פטורות מן המזוזה והלשכה של (ע) בית הפרוה שהיתה בית דירה לכהן גדול ז' ימים בשנה (פ) וסוכות היוצרים הרי אלו חייבות במזוזה ור' יוסי פוטר:

מסורת הש"ס

(א) שבת קי"ח ע"ב מס' סופרים פ"ב הלכה ג' ע"ש בני"י והגהות הגר"ש: (ב) ע"ש שם ס"ב: (ג) ממחות ל"ב ב': (ד) ע"ש ול"ע: (ה) מס' תפילין פ"ג ממחות כ"ט ג' ועי' בהגר"ש פ"מ מי' ל"ב ס"ק נ': (ו) שבת ק"ג ב': (ז) ממחות כ"ט ג': (ח) מגילה מ' ב': (ט) ממחות ל"ד ג' ע"ש: (י) עירובין י"ג ב': (כ) ממחות ל"ד ג' ע"ש: (ל) עירובין י"ג ב' יומא י"ב ב': (מ) יומא י"ב ב': (נ) שם י"ד ב': (ס) ע"י מגילה מ"ב ב': (ע) ע"י מעשרות פ"ג מ"ו סוכה מ' ב': (פ) ממחות ל"ד ג' ומ"ש: (צ) ע"ש ל"ב ב': (ק) שם ל"ג ב': (ר) שם מ"ח: (ש) שם ל"ב ב': (ת) שם מ"ד ג': (א) שם מ"ד ב': (ב) ירוחלמי סוף מגילה (ג) ב"מ ק"ב ע"ב: (ד) ע"י יומא י"ב ב':

סליקא לה מסכת מזוזה